Wybór źródeł do dziejów polskiej modernizacji

BIBLIOTEKA · POLSKIEJ · MODERNIZACJI

Tom IX

Wybór źródeł do dziejów polskiej modernizacji

pod redakcją naukową Pawła Graty

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO
RZESZÓW 2024

Autorzy
KAROL CHYLAK, EDYTA CZOP, PAWEŁ GRATA,
JAROSŁAW KINAL, HUBERT KOTARSKI

Recenzował
prof. dr hab. MIROSŁAW KŁUSEK

Sekretarz redakcji serii
KATARZYNA FLISAK

Opracowanie redakcyjne i korekta
ELŻBIETA KOT

Opracowanie techniczne
EWA KUC

Projekt okładki
GRZEGORZ WOLAŃSKI

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Szlakami Polski Niepodległej” w latach 2018–2024;
projekt „W drodze ku modernizacji. Niepodległa Polska i wolni Polacy w XIX–XXI wieku”,
nr projektu 01SPN 17 0036 18, kwota finansowania 1 365 819 zł

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons
(CC BY-NC-ND 4.0 International)

© Copyright by
Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego
Rzeszów 2024

ISBN 978-83-8277-196-1

2131

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO
35-959 Rzeszów, ul. prof. S. Pigonia 6, tel. 17 872 13 69, tel./faks 17 872 14 26
e-mail: wydaw@ur.edu.pl; https://wydawnictwo.ur.edu.pl
wydanie I; format B5; ark. wyd. 31; ark. druk. 42,25; zlec. red. 42/2024

Druk: Drukarnia Uniwersytetu Rzeszowskiego, oprawa: Drukarnia Indygo Sp. z o.o.

Spis treści

Wstęp 17

Dokumenty

Nr 1. *Manifest Centralnego Narodowego Komitetu jako tymczasowego Rządu Narodowego z 22 stycznia 1863 roku* (fragmenty) 27
Nr 2. Ubezpieczenia brackie w kopalni w Bóbrce 29
Nr 3. Józef Supiński, *Listy – treści społeczne* (fragmenty) 30
Nr 4. (m), *Kongres producentów nafty* 33
Nr 5. (m), *Kongres producentów nafty* (fragmenty) 34
Nr 6. Teofil Merunowicz, *Ignacy Łukasiewicz* 35
Nr 7. Ustawa z dnia 17. Grudnia 1884 dla Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem, regulująca prawo do wydobywania minerałów, które mogą służyć do użytku jako zawierające żywicę ziemną 42
Nr 8. Stanisław Szczepanowski, *Nędza Galicyi w cyfrach i program energicznego rozwoju gospodarstwa krajowego* (fragmenty) 46
Nr 9. *Powszechna Wystawa krajowa r. 1894 we Lwowie*. Podali T. Merunowicz i M. Kowalczuk (fragmenty) 48
Nr 10. *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r.* 49
Nr 11. Eliza Orzeszkowa, *List otwarty do kobiet niemieckich w kwestyi równouprawnienia kobiet wobec nauki, pracy i dostojności ludzkiej* (fragmenty) 50
Nr 12. Statut Miejskiej Kasy Oszczędności w Bochni z 22.04.1902 (fragmenty) 55
Nr 13. *1903, luty 27, Rzeszów – Program Polskiego Stronnictwa Ludowego* (fragmenty) 58
Nr 14. Maria Turzyma, *Nasz program polityczno-społeczny* 60
Nr 15. *Jarmark wyrobów krajowych, Lwów dnia 20 czerwca* (fragmenty) ... 62
Nr 16. *Zjazd kobiecy* (fragmenty) 64
Nr 17. *I Zjazd kobiet polskich* (fragmenty) 67

Nr 18. Zofia Rygier-Nałkowska, *Uwagi o etycznych zadaniach ruchu kobiecego* (Referat wygłoszony na Zjeździe kobiet) (fragmenty) 69
Nr 19. Program PPS Frakcji Rewolucyjnej (Wiedeń, marzec 1907) (fragmenty) 73
Nr 20. Program Polskiej Partii Socjalistycznej (Lewica) z 1908 r. (fragmenty) 75
Nr 21. *Pamiętnik Zjazdu Kobiet Polskich odbytego w dniach 11 i 12 maja 1913* (fragmenty) 76
Nr 22. Stanisław Głąbiński, *Wykład ekonomiki społecznej wraz z zarysem polityki ekonomicznej i z historyą ekonomiki* (fragmenty) 78
Nr 23. Jan Urban, *O prawa obywatelskie dla kobiet* (fragmenty) 80
Nr 24. Dekret o 8-mio godzinnym dniu pracy z 23 listopada 1918 r. 83
Nr 25. Dekret o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego z 28 listopada 1918 r. (fragmenty) 85
Nr 26. Zofia Daszyńska-Golińska, *Prawo wyborcze kobiet* (fragmenty) 86
Nr 27. *Dekret tymczasowy o urządzeniu i działalności inspekcji pracy z 3 stycznia 1919 r.* (fragmenty) 89
Nr 28. Ustawa z dnia 19 maja 1920 r. o obowiązkowem ubezpieczeniu na wypadek choroby (fragmenty) 93
Nr 29. *Program Ministra Skarbu na tle mowy Ministra Skarbu Wł. Grabskiego, wygłoszonej na posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego dnia 27-go lutego 1920-go roku* (fragmenty) 100
Nr 30. Ustawa z dnia 17 grudnia 1920 r. o nadaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego (fragmenty) 102
Nr 31. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (fragmenty) 104
Nr 32. *Statut stowarzyszenia Narodowa Organizacja Kobiet z 1921* (fragmenty) 107
Nr 33. Ustawa z dnia 16 maja 1922 r. o urlopach dla pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu (fragmenty) 110
Nr 34. Ustawa z dnia 23 września 1922 r. o budowie portu w Gdyni 113
Nr 35. *Expose sejmowe ministra skarbu Władysława Grabskiego z 3 marca 1923* (fragmenty) 114
Nr 36. Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej (fragmenty) 117
Nr 37. *Expose w Sejmie premiera Władysława Grabskiego z 20 grudnia 1923 r.* (fragmenty) 121
Nr 38. Ustawa z dnia 11 stycznia 1924 r. o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej (fragmenty) 124

Nr 39. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 stycznia 1924 r. w przedmiocie ustanowienia statutu dla banku emisyjnego (fragmenty) 127
Nr 40. Ustawa z dnia 2 lipca 1924 r. w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet (fragmenty) 129
Nr 41. *Umowa o budowę portu w Gdyni z dnia 4 lipca 1924 r.* (fragmenty) 135
Nr 42. Ustawa z dnia 18 lipca 1924 r. o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia (fragmenty) 137
Nr 43. Akt koncesyjny z 18 sierpnia 1925 r. o udzieleniu dla firmy „Polskie Radio" na przeciąg lat 10 koncesji na prawo budowy i eksploatacji urządzeń radiofonicznych na całym terenie Rzeczypospolitej Polskiej (fragmenty) 140
Nr 44. Ustawa z dnia 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej (fragmenty) 144
Nr 45. *Sprawozdanie z działalności Funduszu Bezrobocia przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej 1924–1925* (fragmenty) 149
Nr 46. *W rok po zawarciu pożyczki ulen'owskiej* (fragmenty) 151
Nr 47. *Statut Krajowego Towarzystwa Naftowego zatwierdzony reskryptem Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie z dnia 17 czerwca 1926* (fragmenty) 153
Nr 48. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 października 1927 r. o planie stabilizacyjnym i zaciągnięciu pożyczki zagranicznej (fragmenty) 155
Nr 49. *Projekt elektryfikacji Polski (1930)* (fragmenty) 158
Nr 50. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 listopada 1927 r. o ubezpieczeniu pracowników umysłowych (fragmenty) 161
Nr 51. Władysław Grabski, *Dwa lata pracy u podstaw państwowości naszej (1924– 1925)* (fragmenty) 164
Nr 52. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiekunach społecznych i o komisjach opieki społecznej (fragmenty) 166
Nr 53. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie ulg dla przedsiębiorstw przemysłowych i komunikacyjnych (fragmenty) 171
Nr 54. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o sądach pracy (fragmenty) 174
Nr 55. Statut Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet (fragmenty) 177
Nr 56. Lucjan Jętkiewicz, *Ulen & Company w Polsce* (fragmenty) 179
Nr 57. *Szef lotnictwa cywilnego inż. Filipowicz o nowej Sp. „Lot"* (fragmenty) 181

Nr 58. (M.), *Nowa szata organizacyjna komunikacji lotniczej* (fragmenty) 182
Nr 59. *Czem jest i czem będzie dla Polski Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Mościcach mówi „Gazecie Handlowej" b. min. Czesław Klarner* (fragmenty) 183
Nr 60. Dr J. Z., *Zaopatrzenie Polski w azot* (fragmenty) 186
Nr 61. *Na straży praw kobiety. Pamiętnik Klubu Politycznego Kobiet Postępowych 1919–1930* (fragmenty) 188
Nr 62. Jan Danielski, *Charakter i zadania ośrodków zdrowia* (fragmenty) ... 193
Nr 63. Ustawa z dnia 22 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (fragmenty) 197
Nr 64. *Przemówienie sejmowe ministra opieki społecznej Stefana Hubickiego w sprawie celów polityki społecznej z 6 lutego 1933 r.* (fragmenty) 202
Nr 65. Ustawa z dnia 16 marca 1933 r. o Funduszu Pracy (fragmenty) 205
Nr 66. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym (fragmenty) 209
Nr 67. *Statut Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich* (fragmenty) 216
Nr 68. Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (fragmenty) 218
Nr 69. *Komisja Międzyministerialna dla Spraw Motoryzacji Kraju* 220
Nr 70. *Wicem. Piasecki na czele Międzyministerjalnej Komisji Motoryzacyjnej* ... 221
Nr 71. *Przemówienie sejmowe wicepremiera i ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego z 5 grudnia 1935* (fragmenty) 222
Nr 72. *Przemówienie sejmowe ministra opieki społecznej Władysława Jaszczołta z 22 lutego 1936 r.* (fragmenty) 224
Nr 73. *Przemówienie P. Ministra Skarbu inż. E. Kwiatkowskiego na posiedzeniu sejmowej komisji specjalnej do rozważenia pełnomocnictw dla rządu w dniu 10 czerwca 1936 r.* (fragmenty) 227
Nr 74. Projekt ustawy o opiece nad macierzyństwem, dziećmi i młodzieżą z 1936 r. (fragmenty) 229
Nr 75. *Przemówienie sejmowe wicepremiera i ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego z 1 grudnia 1936* (fragmenty) 232
Nr 76. *Uroczystość otwarcia trakcji elektrycznej w węźle warszawskim* (fragmenty) 233
Nr 77. *Umowa z 30 stycznia 1937 roku Zakładów Południowych ze Skarbem Państwa* (fragmenty) 235
Nr 78. *Przemówienie Eugeniusza Kwiatkowskiego wygłoszone 5 lutego 1937 r. podczas posiedzenia Komisji Budżetowej Sejmu* (fragmenty) 238
Nr 79. (w), *10-letni plan przebudowy struktury gospodarczej Polski* (fragmenty) 240
Nr 80. *Przemówienie sejmowe wicepremiera i ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego z 1 grudnia 1937 r.* (fragmenty) 242

Nr 81. *Przemówienie Eugeniusza Kwiatkowskiego w Wilnie na naradzie ziem północno-wschodnich z 11 grudnia 1937 r.* (fragmenty) 244
Nr 82. *Przemówienie Eugeniusza Kwiatkowskiego we Lwowie 13 lutego 1938 r*. (streszczenie) 246
Nr 83. *Podstawowe zagadnienia COP. Referat posła inż. Sowińskiego w sprawie Centralnego Okręgu Przemysłowego* (fragmenty) 248
Nr 84. *Sprawozdanie z działalności Funduszu Pracy od 1 kwietnia 1937 r. do 31 marca 1938 r*. (fragmenty) 249
Nr 85. Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o ulgach inwestycyjnych (fragmenty) 252
Nr 86. Jerzy Ostrowski, *Widły Wisły i Sanu* (fragmenty) 256
Nr 87. *Przemówienie sejmowe wicepremiera i ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego z 2 grudnia 1938 r.* (fragmenty) 259
Nr 88. *Przemówienie sejmowe ministra opieki społecznej Mariana Zyndram Kościałkowskiego z 17 lutego 1939 r.* (fragmenty) 261
Nr 89. Ustawa z dnia 27 marca 1939 r. o dotacjach na rzecz Funduszu Obrony Narodowej i o inwestycjach z funduszów państwowych w okresie od dnia 1 kwietnia 1939 do dnia 31 marca 1942 r. (fragmenty) 264
Nr 90. Melchior Wańkowicz, *Sztafeta. Książka o polskim pochodzie gospodarczym* (fragmenty) 266
Nr 91. (e. p.), *Inicjatywa prywatna wkracza do C.O.P.'u* 269
Nr 92. *Kronika C.O.P. 'u* 270
Nr 93. Ustawa z dnia 15 czerwca 1939 r. o publicznej służbie zdrowia (fragmenty) 272
Nr 94. *Przemówienie gen. Sikorskiego. Stenogram z I posiedzenia II Rady Narodowej RP w dniu 24 lutego 1942 o godz. 11.50 w Londynie* (fragmenty) 277
Nr 95. Plany i przygotowania do powojennej odbudowy Polski i pomocy dla jej ludności (fragmenty) 280
Nr 96. Deklaracja Rady Jedności Narodowej *O co walczy Naród Polski* 15 marca 1944 r. (fragmenty) 284
Nr 97. Dekret z dnia 10 listopada 1945 r. o utworzeniu Centralnego Urzędu Planowania przy Komitecie Ekonomicznym Rady Ministrów (fragmenty) 291
Nr 98. Dekret z dnia 8 stycznia 1946 r. o zmianie i uzupełnieniu ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym (fragmenty) ... 293
Nr 99. Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. Prawo rodzinne (fragmenty) 296
Nr 100. Dekret z dnia 14 maja 1946 r. Prawo opiekuńcze (fragmenty) 301
Nr 101. Ustawa z dnia 2 lipca 1947 o Planie Odbudowy Gospodarczej (fragmenty) 304

Nr 102. Dekret z dnia 28 października 1947 r. o ubezpieczeniu rodzinnym (fragmenty) 307
Nr 103. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 16 stycznia 1948 r. o warunkach nabywania uprawnień do zasiłków rodzinnych (fragmenty) 309
Nr 104. Ustawa z dnia 4 lutego 1949 o Funduszu Wczasów Pracowniczych Komisji Centralnej Związków Zawodowych w Polsce (fragmenty) 312
Nr 105. Ustawa z dnia 21 lipca 1950 o 6-letnim planie rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu na lata 1950–1955 (fragmenty) 314
Nr 106. Ustawa z dnia 2 grudnia 1960 r. o Komitecie do Spraw Radia i Telewizji "Polskie Radio i Telewizja" (fragmenty) 317
Nr 107. Zbw/ mki/, *Przed 50 laty odbył się pierwszy w Polsce przeszczep nerki* 319
Nr 108. Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 14 grudnia 1971 r. w sprawie udzielania świadczeń leczniczych przez zakłady społeczne służby zdrowia osobom prowadzącym gospodarstwa rolne 322
Nr 109. Uchwała Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 8 czerwca 1972 r. o pięcioletnim planie społeczno-gospodarczego rozwoju kraju w latach 1971-1975 (fragmenty) 324
Nr 110. Ustawa z dnia 29 maja 1974 r. o przekazywaniu gospodarstw rolnych na własność Państwa za rentę i spłaty pieniężne (fragmenty) ... 329
Nr 111. Ustawa z dnia 18 lipca 1974 r. o funduszu alimentacyjnym (fragmenty) .. 332
Nr 112. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 lutego 1976 r. w sprawie warunków, trybu i organów właściwych do wydawania zagranicznym osobom prawnym i fizycznym uprawnień do tworzenia przedstawicielstw na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do wykonywania działalności gospodarczej (fragmenty) 334
Nr 113. Krystyna de Walden Gałuszko, *Rządowy Program Zwalczania Chorób Onkologicznych* (fragmenty) 337
Nr 114. Ustawa z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (fragmenty) 340
Nr 115. *Do społeczeństwa polskiego 25 marzec 1977* (fragmenty) 343
Nr 116. *Apel do społeczeństwa 10 października 1978* (fragmenty) 347
Nr 117. *Karta Praw Robotniczych* „Robotnik" nr (specjalny) 35 z 1.12.1979 (fragmenty) 354
Nr 118. Żądania strajkujących załóg zakładów pracy i przedsiębiorstw reprezentowanych przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Gdańsku z 16/17 sierpnia 1980 roku 359
Nr 119. 1981 maj 13, Kraków – *Zakres i kierunki reformy gospodarczej (zarys założeń) – opracowanie Sieci Organizacji Zakładów NSZZ „Solidarność" wiodących zakładów pracy* (fragmenty) 362

Nr 120. *Posłanie Pierwszego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność" do Ludzi Pracy Europy Wschodniej* 365
Nr 121. Uchwała programowa I Krajowego Zjazdu Delegatów Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność" (fragmenty) 366
Nr 122. Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (fragmenty) 369
Nr 123. Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (fragmenty) 371
Nr 124. 1985 wrzesień 24 – *Postulaty gospodarcze Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność"* (fragmenty) 373
Nr 125. Elżbieta Karalińska, *Pacjent czuje się dobrze* (fragmenty) 376
Nr 126. Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (fragmenty) 378
Nr 127. Założenia planu konsolidacji gospodarki narodowej. Dokument przygotowany przez Komisję Polityki Społeczno-Ekonomicznej przyjęty przez IX plenum KC PZPR — 26 września 1988 r. (fragmenty) 381
Nr 128. Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (fragmenty) 385
Nr 129. Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (fragmenty) 387
Nr 130. Ustawa z dnia 15 lutego 1989 r. Prawo dewizowe (fragmenty) 390
Nr 131. Ustawa z dnia 24 lutego 1989 r. o niektórych warunkach konsolidacji gospodarki narodowej oraz o zmianie niektórych ustaw (fragmenty) 392
Nr 132. Ustawa z dnia 31 stycznia 1989 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (fragmenty) 394
Nr 133. Porozumienia Okrągłego Stołu: Warszawa 6 lutego – 5 kwietnia 1989 (fragmenty) 396
Nr 134. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (fragmenty) 399
Nr 135. 1989 kwiecień 7 – Uchwała Krajowej Komisji Wykonawczej NSZZ „Solidarność" w sprawie wyborów do sejmu i senatu (fragmenty) 402
Nr 136. 1989 kwiecień 15 – Uchwała Krajowej Komisji Wykonawczej NSZZ „Solidarność" w sprawie samorządu pracowniczego (fragmenty) 404
Nr 137. *Tekst exposé Tadeusza Mazowieckiego wygłoszonego w Sejmie RP 24 sierpnia 1989 r. przed powołaniem pierwszego niekomunistycznego rządu po 1945 r.* 406
Nr 138. Jeffrey Sachs, *Plan Sachsa-Liptona* (fragmenty) 413

Nr 139. *Program gospodarczy. Główne założenia i kierunki*. Założenia zaakceptowane przez Radę Ministrów 9 października 1989, opublikowane w „Rzeczpospolitej" 12 października 1989 r. 421
Nr 140. Ustawa z dnia 20 grudnia 1989 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa (fragmenty) 442
Nr 141. Ustawa z dnia 27 grudnia 1989 r. o zmianie ustawy o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych (fragmenty) 444
Nr 142. Ustawa o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne oraz ustawy o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (fragmenty) 447
Nr 143. Ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (fragmenty) 449
Nr 144. Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zatrudnieniu (fragmenty) 451
Nr 145. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (fragmenty) 457
Nr 146. Ustawa z dnia 22 marca 1990 r. o likwidacji Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „PRASA-KSIĄŻKA-RUCH" (fragmenty) 462
Nr 147. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (fragmenty) 464
Nr 148. Ustawa z dnia 11 kwietnia 1990 r. o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk, zniesieniu organów tej kontroli oraz o zmianie ustawy – Prawo prasowe (fragmenty) 470
Nr 149. Ustawa z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (fragmenty) 472
Nr 150. Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (fragmenty) ... 476
Nr 151. Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (fragmenty) 480
Nr 152. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (fragmenty) 487
Nr 153. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (fragmenty) 489
Nr 154. Robert Jakubowski, *Zadzwoń, kiedy będę w lesie* 494
Nr 155. Rządowy projekt ustawy o powszechnej prywatyzacji i narodowych funduszach inwestycyjnych – wystąpienie Ministra Przekształceń Własnościowych Janusza Lewandowskiego z 19.09.1993 (fragmenty) 497
Nr 156. Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (fragmenty) 503

Nr 157. Ustawa z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (fragmenty) 513
Nr 158. Ustawa z dnia 30 kwietnia 1993 r. o narodowych funduszach inwestycyjnych i ich prywatyzacji (fragmenty) 516
Nr 159. Grzegorz W. Kołodko, *Strategia dla Polski* (fragmenty) 519
Nr 160. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (fragmenty) 522
Nr 161. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o denominacji złotego (fragmenty) 525
Nr 162. Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (fragmenty) 527
Nr 163. *Tak powstał Onet.pl. Początki, liczby i najważniejsze projekty* (fragmenty) 530
Nr 164. Ustawa z dnia 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym (fragmenty) 535
Nr 165. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (fragmenty) 541
Nr 166. Ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym (fragmenty) 546
Nr 167. Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa (fragmenty) 548
Nr 168. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (fragmenty) 551
Nr 169. Projekt programu rządowego *Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998–2002* (fragmenty) 555
Nr 170. Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r. – Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego (fragmenty) 558
Nr 171. Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r. (fragmenty) 560
Nr 172. Wystąpienie telewizyjne Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego z okazji ratyfikacji aktu przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do NATO („telemost" z udziałem Prezydenta Republiki Czeskiej V. Havla, 26 lutego 1999 r.) 563
Nr 173. R. Ocetkiewicz, *Tak powstało Allegro.pl. Od serwisu z piwnicy do lidera w branży* (fragmenty) 566
Nr 174. Ustawa z dnia 25 maja 2001 r. o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001–2006 (fragmenty) 569
Nr 175. Wojciech Stepaniuk, *Dolina Lotnicza – polski przykład. Centrum biznesu na światową skalę* 573
Nr 176. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (fragmenty) 580

Nr 177. Program uporządkowania i ograniczania wydatków publicznych – plan Hausnera z27.01.2004 (fragmenty) 583
Nr 178. Traktat akcesyjny dotyczący przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (fragmenty) 587
Nr 179. Projekt ustawy o finansach publicznych (tzw. Program reformy finansów publicznych Zyty Gilowskiej) (fragmenty) 592
Nr 180. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju (fragmenty) 598
Nr 181. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Nauki (fragmenty) 600
Nr 182. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (fragmenty) 602
Nr 183. *Program – Leczenie Niepłodności Metodą Zapłodnienia Pozaustrojowego na lata 2013–2016* z 2013 (fragmenty) 606
Nr 184. Uchwała nr 17 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2013 r. w sprawie przyjęcia strategii „Sprawne Państwo 2020" (fragmenty) 608
Nr 185. Program Operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014–2020 (fragmenty) 613
Nr 186. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020 (fragmenty) 616
Nr 187. Program budowy dróg krajowych na lata 2014–2023 (z perspektywą do 2025 r.) z 8 września 2015 r. (fragmenty) 618
Nr 188. Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (fragmenty) 621
Nr 189. Ustawa z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki (fragmenty) 624
Nr 190. Polski Plan Modernizacji Technicznej do 2026 r. Wybrane zadania (fragmenty) 626
Nr 191. Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030) (fragmenty) 629
Nr 192. Program dla sektora górnictwa węgla kamiennego w Polsce przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 23 stycznia 2018 r. (fragmenty) 635
Nr 193. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start" (fragmenty) 638
Nr 194. Przemowa noblowska Olgi Tokarczuk, Laureatki Literackiej Nagrody Nobla 2018 (fragment) 640
Nr 195. Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa, wrzesień 2019 (fragmenty) 655

Nr 196. Program wieloletni pn. Narodowa Strategia Onkologiczna na lata 2020–2030, Załącznik do uchwały nr 10 Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 r. (fragmenty) 660
Nr 197. Krajowy plan na rzecz energii i klimatu na lata 2021–2030. Założenia i cele oraz polityki i działania z 18.12.2019 (fragmenty) 663
Nr 198. Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw 667
Nr 199. Deklaracja Ogólnopolskiego Strajku Kobiet 2020 672
Nr 200. *Narodowy Program Szczepień przeciw COVID-19*, grudzień 2020 (fragmenty) 674

Wstęp

Idea opracowania i opublikowania *Wyboru źródeł do dziejów polskiej modernizacji* powstała w toku prac nad projektem „W drodze ku modernizacji. Niepodległa Polska i wolni Polacy w XIX–XXI wieku" realizowanym na Uniwersytecie Rzeszowskim w latach 2018–2024. Za ważny efekt zaplanowanych badań uznano w nim również wydawnictwo stanowiące wybór najważniejszych bądź najbardziej reprezentatywnych źródeł dokumentujących będące przedmiotem projektu procesy modernizacyjne. Znaczenie tego typu opracowania jest szczególne z racji upowszechniania wiedzy na temat polskich osiągnięć modernizacyjnych za pomocą źródeł pierwotnych, mogących stanowić zarówno wartościowy rezerwuar wiedzy, jak i materiał dydaktyczny wzbogacający proces kształcenia na wszystkich poziomach edukacji.

Zgodnie z zamierzeniami projektu przygotowywany w jego ramach wybór źródeł jest integralną częścią serii wydawniczej „Biblioteka Polskiej Modernizacji"[1], ma on też dwie formy publikacyjne. Obok wersji drukowanej przygotowana została wersja elektroniczna, która znalazła swoje miejsce na portalu internetowym stanowiącym integralną część projektu[2] i jest po-

[1] Na serię składają się publikacje: *W drodze ku niepodległości. Przemiany modernizacyjne na ziemiach polskich w II połowie XIX i na początku XX wieku*, red. P. Grata, Rzeszów 2019; *Przemiany modernizacyjne w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. P. Grata, Rzeszów 2020; *Modernizacja bez suwerenności. Przemiany gospodarcze i społeczne w Polsce Ludowej*, red. P. Grata, Rzeszów 2021; *Modernizacja gospodarcza czasów transformacji ustrojowej*, red. P. Grata, Rzeszów 2022; *Budowa nowoczesnego społeczeństwa po 1989 roku*, red. P. Grata, Rzeszów 2022; *Polacy za granicą – dokonania w sferze gospodarczej i społecznej*, red. P. Grata, Rzeszów 2023; *Polskie dokonania modernizacyjne w oczach zagranicy*, red. P. Grata, Rzeszów 2023; *Bibliografia polskiej modernizacji*, red. P. Grata, Rzeszów 2024; *Słownik historyczny polskiej modernizacji*, red. P. Grata, Rzeszów 2024; *W drodze ku modernizacji. Synteza*, red. P. Grata, Rzeszów 2024.

[2] Zob. www.wdrodzekumodernizacji.pl

wszechnie dostępna dla użytkowników sieci Internet na dedykowanej temu zestawieniu podstronie projektu[3].

Obie wersje wyboru źródeł (drukowana i internetowa) zawierają, zgodnie z koncepcją projektu, 200 opatrzonych aparatem naukowym i uznanych za istotne z punktu widzenia polskiej modernizacji dokumentów. Zakładana objętość tomu w wersji drukowanej wymagała wprowadzania skrótów w publikowanych dokumentach, w efekcie czego nierzadko prezentowane są jedynie najważniejsze ich fragmenty. Zasadą stało się nieoznaczanie autorstwa opracowania poszczególnych dokumentów, co ma podkreślać zespołowy charakter prac nad edycją źródeł. Ważnym elementem koncepcji wydawnictwa stała się prezentacja w przypisie do każdego dokumentu uzasadnienia jego obecności w zbiorze.

Mimo ścisłego związku z wersją internetową edycja drukowana nieco się od niej różni. Podobnie jak pozostałe tomy „Biblioteki Polskiej Modernizacji" zamieszczona zostanie w formacie pdf na łamach portalu internetowego projektu i będzie do pobrania przez użytkowników. Korzystając ze znacznie większych możliwości elektronicznej publikacji, poszerzyliśmy prezentację on-line dokumentów źródłowych związanych z polską modernizacją. Obok pliku z wersją książkową wydawnictwa na stronie projektu wszystkie dokumenty zostały zamieszczone jako pojedyncze pliki. Odrębna publikacja cyfrowa każdego z opracowanych źródeł pozwala na ich dowolne pobieranie przez użytkowników portalu i wykorzystywane do celów zarówno naukowych, jak i dydaktycznych.

Koncepcja selekcjonowania dokumentów do *Wyboru źródeł do dziejów polskiej modernizacji* obejmuje kilka podstawowych zasad, z których naczelną była pełna kompatybilność przygotowywanej listy dokumentów z założeniami projektu oraz jego celami publikacyjnymi. W związku z tym do edycji trafiły te źródła (akty prawne, mowy, wystąpienia, pisma, relacje, wspomnienia itp.), które odegrały istotną rolę bądź odzwierciedlały będące przedmiotem badań w ramach projektu procesy modernizacji gospodarczej i społecznej ziem polskich.

Zakres chronologiczny edytowanych źródeł obejmuje okres od II połowy XIX stulecia, gdy procesy modernizacyjne stawały się na ziemiach polskich

[3] Zob. http://www.zrodlapolskiejmodernizacji.pl

coraz bardziej widoczne i zaczęły w szerokim stopniu wpływać na życie społeczne i gospodarcze, po czasy współczesne, gdy modernizacja weszła na zupełnie nowy poziom zarówno w wymiarze społecznym, jak i gospodarczym. Tak zakreślone cezury czasowe oznaczają, że przedmiotem edycji stały się dokumenty polskiej modernizacji ostatnich kilkudziesięciu lat niewoli narodowej (ok. 1850–1918), Drugiej Rzeczypospolitej, II wojny światowej, Polski Ludowej i wreszcie trzech dekad kolejnej niepodległości, które minęły od przełomu politycznego roku 1989 (ostatni z dokumentów pochodzi z końca roku 2020).

W związku z wyznaczoną ramą chronologiczną edycji źródeł niezbędne w toku ich doboru było uwzględnienie czynnika czasu i związanego z tym zróżnicowanego charakteru symbolizujących kolejne okresy historyczne polskiej modernizacji dokumentów. Dlatego też proces przygotowania ich wyboru podzielony został na kilka części wyodrębnionych na podstawie kryterium chronologicznego. Zabieg ten wynikał zarówno ze wspomnianego zróżnicowania zasobu źródłowego, jak i z zamierzeń związanych z innymi składnikami realizacji całego projektu, w ramach którego odbywały się kolejne, poświęcone poszczególnym okresom w dziejach polskiej modernizacji konferencje naukowe. W związku z tym pierwszy moduł konstruowanego zestawu dokumentów przeznaczonych do edycji obejmuje ostatnie kilkadziesiąt lat zaborów, drugi dwudziestolecie międzywojenne (z zasygnalizowaniem okresu II wojny światowej), trzeci czasy Polski Ludowej, zaś ostatni lata Trzeciej Rzeczypospolitej i obecne w nich elementy modernizacji społecznej i gospodarczej.

Dzięki odrębnemu potraktowaniu na tym etapie poszczególnych okresów historycznych objętych samym projektem, jak i przygotowywaną w jego ramach edycją źródeł możliwe było dokonanie ich doboru w pełni uwzględniające charakter zachodzących procesów modernizacyjnych. W przypadku II połowy XIX wieku oraz początku XX stulecia, a więc w odniesieniu do okresu niewoli narodowej, do zbioru trafiły źródła inspirujące oraz dokumentujące osiągnięcia modernizacyjne żyjących pod zaborami Polaków w wybranych sferach życia społecznego i gospodarczego. W procesie typowania najważniejszych dokumentów dla tego okresu uwaga została zwrócona na szeroki zestaw ówczesnych zjawisk i procesów. Należą do nich przemiany modernizacyjne w miastach i na wsi związane między innymi z działaniami towarzystw rolniczych, kas spółdzielczych, ale też i władz autonomicznych Galicji

zmierzających do jej gospodarczego rozwoju. Nie można było również pominąć na wskroś modernizacyjnego charakteru wydanego przez przywódców powstania styczniowego aktu uwłaszczeniowego w Królestwie Polskim. W zestawie należało też uwzględnić źródła odzwierciedlające procesy modernizacji społecznej zachodzące na ziemiach polskich w tym okresie, czyli dorobek w tym względzie organizacji zawodowych i politycznych walczących o prawa robotników, organizacji i działaczek stawiających postulaty emancypacyjne, a wreszcie świadectwa ukazujące początki ubezpieczeń społecznych na ziemiach polskich.

Wyraźnie inaczej w procesie doboru dokumentów przeznaczonych do edycji potraktowano okres dwudziestolecia międzywojennego, a więc czas istnienia niepodległego państwa polskiego. Stało się ono jednym z najważniejszych podmiotów procesów modernizacyjnych zachodzących na ziemiach polskich, wskutek tego duża część ważnych z punktu widzenia celów realizowanego projektu źródeł wytworzona została właśnie przez instytucje państwa bądź ludzi w tych instytucjach aktywnych. Nieodzowne stało się zatem ujęcie podstawowych aktów normatywnych stanowiących fundament wielu zachodzących w Rzeczypospolitej zjawisk modernizacyjnych, z pierwszą konstytucją wolnej Polski włącznie, ale również regulacji gwarantujących prawa wyborcze kobiet, postępowych rozwiązań w zakresie prawa pracy, nowoczesnej edukacji czy też ochrony ubezpieczeniowej od bezrobocia zaoferowanej przez młode państwo już w roku 1924. Równie istotne dla realizacji celów projektu były fragmenty spuścizny publikacyjnej wybitnych Polaków pełniących ważne funkcje państwowe i kreujących swymi działaniami najistotniejsze spośród procesów modernizacyjnych epoki. Podobnie jak w przypadku okresu sprzed odzyskania niepodległości częścią edycji stały się świadectwa dokumentujące modernizacyjne przemiany, osiągnięcia, wynalazki i nowatorskie koncepcje Polaków obecne w życiu gospodarczym i społecznym.

W edycji pojawiły się również dokumenty z okresu II wojny światowej, czyli istotne z punktu widzenia celów projektu projekcje programowe polskich władz i sił politycznych dotyczące zamierzeń modernizacyjnych okresu powojennego i prezentujące koncepcje zmian mających na celu wejście w nowoczesność w wielu aspektach tego pojęcia.

Mimo że okres Polski Ludowej i narzuconych przez Związek Radziecki rządów komunistów to czas niepełnej suwerenności i realizacji z gruntu

szkodliwych i w ostatecznym rozrachunku zakończonych klęską rozwiązań ekonomicznych, a częściowo i społecznych, spuścizna również i tego okresu znalazła miejsce w prezentowanej edycji źródeł. Co więcej, specyfika systemu nie wykluczała objęcia nią będących częścią polityki państwa regulacji prawnych, które w warstwie społecznej – niezależnie od podszytych ideologią i celami politycznymi intencji – oznaczały realny postęp na drodze modernizacji. W związku z tym w przygotowywanym opracowaniu znalazły się regulacje gwarantujące szeroki dostęp do oświaty, poszerzanie zakresu podmiotowego i przedmiotowego ubezpieczeń społecznych czy upowszechnienie dostępu do ochrony zdrowia. Trudno wprawdzie o analogiczne przykłady w kontekście aktywności państwa w zakresie będącego immanentną częścią systemu zarządzania gospodarką, ale warto było również egzemplifikować odpowiednimi świadectwami elementy zachodzącego postępu (podejmowanych prób) i niewątpliwe osiągnięcia modernizacyjne tego okresu.

Swoje miejsce w wyborze źródeł znalazły stawiające modernizacyjne cele dokumenty opozycji demokratycznej, zwłaszcza okresu „Solidarności" i lat osiemdziesiątych, które doprowadziły do upadku systemu i wejścia na drogę transformacji ustrojowej. 21 postulatów gdańskiego MKS, porozumienia sierpniowe, „Posłanie do ludzi pracy Europy Wschodniej", stopniowa realizacja części z nich w postaci wydawanych w kolejnych miesiącach aktów prawnych, wreszcie stanowiące pokłosie „karnawału wolności" akty konstytutywne Trybunału Konstytucyjnego czy instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich to tylko niektóre z publikowanych w tomie źródeł z tego okresu.

Okres zapoczątkowanej w 1989 roku transformacji systemowej z samej swej istoty przyniósł wiele zjawisk i procesów wprost determinujących szybko następującą modernizację gospodarczą i społeczną. Powstawały zatem liczne dokumenty budujące i organizujące nową rzeczywistość oraz zachodzące w niej zjawiska, w związku z czym zasób ważnych z punktu widzenia celów projektu źródeł z tego okresu jest wyjątkowo bogaty. Wyłączając może kilka dokumentów oczywistych, jak tzw. plan Balcerowicza, podstawową trudnością w wyborze źródeł do edycji była odpowiednia ich selekcja. Bezsprzecznie należało w przygotowywanej publikacji uwzględnić fundamentalne dokumenty ustrojowe, poczynając od umów Okrągłego Stołu po Konstytucję 1997 roku, ale też wiele aktów rangi ustawowej wprowadzających niezbędne z punktu widzenia transformacji regulacje ustrojowe (np. odrodzenie

samorządu czy reforma administracyjna rządu Jerzego Buzka), gospodarcze (np. zasady prywatyzacji przedsiębiorstw stanowiące podstawę przemian właścicielskich) i społeczne (np. ustawa o pomocy społecznej z 1990). Co istotne, trzy dekady zmian przynosiły z czasem kolejne ważne osiągnięcia związane z modernizacją, które również należało uwzględnić w niniejszym wydawnictwie.

W kontekście wyboru do publikacji dokumentów z okresu po 1989 roku trzeba pamiętać, iż dostęp do części z nich jest ze względu na niewielki upływ czasu od ich wytworzenia utrudniony, z drugiej zaś strony zasób dostępnych źródeł jest niezmiernie obszerny, zwłaszcza w najbardziej pojemnym medium, jakim jest sieć Internet. Zadaniem podstawowym była zatem selekcja przeznaczonych do umieszczenia w wyborze źródeł dokumentów, która musiała uwzględniać zasadnicze płaszczyzny zachodzących procesów modernizacji gospodarczej i społecznej.

Przeprowadzony według powyższych założeń proces selekcji dał kolekcję 200 dokumentów polskiej modernizacji, które w zamierzeniu mają ilustrować w sposób źródłowy najważniejsze procesy zachodzące w jej ramach zarówno na niwie gospodarczej, jak i społecznej w ciągu stu kilkudziesięciu lat będących polem zainteresowania realizowanego projektu. Każdy z wyżej wyodrębnionych okresów mieszczących się w przyjętych ramach chronologicznych jest reprezentowany przez określoną liczbę dokumentów stanowiących egzemplifikację ówczesnych zjawisk związanych z modernizacją. Specyfika tego typu wydawnictw źródłowych implikuje chronologiczny układ treści, w ramach którego kolejne dokumenty zostały zaprezentowane według kryterium daty powstania (opublikowania, wygłoszenia, napisania itp.).

Całość została przygotowana przez piątkę naukowców, czyli wchodzących w skład zespołu projektowego Edytę Czop, Pawła Gratę, Jarosława Kinala i Huberta Kotarskiego oraz przedstawiciela partnerującego projektowi Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej Karola Chylaka. Każdy z przygotowywanych do publikacji dokumentów został zaopatrzony w wymagany w tego typu edycji źródeł aparat naukowy: informacje dotyczące miejsca pochodzenia dokumentu, uzasadnienie jego wyboru do zamieszczenia w zbiorze, zgodne z zasadami sztuki przypisy wyjaśniające znajdujące się w źródle wydarzenia, pojęcia, osoby czy fakty mogące sprawiać trudności poznawcze korzystającym z publikacji czytelnikom. Zamieszczone w tomie

teksty źródłowe opublikowane zostały z zachowaniem oryginalnej ortografii i interpunkcji.

Warto podkreślić, iż *Wybór źródeł do dziejów polskiej modernizacji* stanowi bezsprzecznie pierwszą tego typu publikację w polskim piśmiennictwie, należy więc założyć, iż będzie stanowić istotną pozycję wspierającą zarówno dorobek samego projektu, jak i dalsze badania nad procesami modernizacyjnymi; będzie także pełnić ważne funkcje upowszechniania wiedzy na temat tych procesów. Ten ostatni aspekt oddziaływania publikacji jest szczególnie wzmocniony dzięki zapewnieniu otwartego dostępu do niej w postaci elektronicznej zarówno w wersji oddawanej do rąk Czytelników publikacji książkowej, jak i osobno każdego spośród zamieszczonych w niej dokumentów źródłowych.

Paweł Grata

DO
KU
ME
NTY

Nr 1[1]

Manifest Centralnego Narodowego Komitetu[2] *jako tymczasowego Rządu Narodowego z 22 stycznia 1863 roku* (fragmenty)

Centralny Narodowy Komitet jako tymczasowy Rząd Narodowy zważywszy, że uwłaszczenie włościan pomimo ogólnej chęci kraju, z powodu stawianych przez Rząd Najezdniczy przeszkód dotąd do skutku nie doszło – obok tego zważywszy, że oddanie gospodarzom rolnym na własność gruntów, dotąd przez nich tytułem czynszów, pańszczyzny lub innych obowiązków posiadanych, zmniejsza mienie dotychczasowych właścicieli, postanowił i stanowi:

Art. 1. Wszelka posiadłość ziemska jaką każdy gospodarz dotąd tytułem pańszczyzny, czynszu lub innym tytułem posiadał – wraz z należnemi do niej ogrodami, zabudowaniami mieszkalnemi i gospodarskiemi, tudzież prawami i przywilejami do niej przywiązanemi – od daty niniejszego Dekre-

[1] Manifest, który opracował Jan Maykowski wraz z siostrą, Marią Ilnicką, opierał się na programie Komitetu Centralnego Narodowego z lipca 1862 r. Uzupełnieniem fragmentu dotyczącego uwłaszczenia chłopów były dwa dekrety uwłaszczeniowe. Zostały one opracowane przez Oskara Awejdę i przyjęte przez Komitet 18.01.1863 r. Pierwszy z nich oddawał na własność dziedziczną gospodarzy rolnych (w tym czynszowników pochodzenia niechłopskiego) wszelką posiadłość ziemską, tym samym uchylał daniny, pańszczyznę lub czynsze obciążające dotąd chłopów. Dekret obejmował dobra prywatne, rządowe, donacyjne, kościelne i in. Drugi dekret dotyczył pozostałych kategorii ludności wiejskiej (chałupników, zagrodników, komorników, parobków i in.) utrzymujących się jedynie z zarobku. Zgodnie z nim ci, którzy przystąpiliby do powstania, mieli otrzymać co najmniej 3 morgi. Manifest w ogólnym zarysie prezentował państwo jako demokrację (opartą na idei rewolucji francuskiej z 1789 r.), natomiast dekrety uwłaszczeniowe, ogłoszone w momencie wybuchu powstania, niosły ze sobą likwidację ustroju feudalnego. 2.03.1864 r. ogłoszono carski ukaz uwłaszczeniowy, w części zbieżny z pierwszym dekretem uwłaszczeniowym Komitetu.

[2] Komitet Centralny Narodowy – tajny organ kierowniczy „czerwonych" 1862–1863. W odezwie z 1.09.1862 r. ogłosił się jedyną prawowitą władzą narodową. Przygotowywał walkę zbrojną o niepodległość, egzekwował podatek narodowy, stworzył policję narodową. W styczniu 1863 r. przekształcił się w Tymczasowy Rząd Narodowy i ogłosił powstanie narodowe. Działali w nim m.in. W. Daniłowski, J. Dąbrowski, Z. Padlewski, O. Awejde.

tu staje się wyłączną i dziedziczną dotychczasowego posiadacza własnością, bez żadnych jakichkolwiek bąć obowiązków, danin, pańszczyzny lub czynszu, z warunkiem jedynie opłacenia przypadających z niej podatków i odbywania należnej służby krajowej.

Art. 2. Dotychczasowi właściciele nadanych gospodarzom rolnym gruntów otrzymają odpowiednią wartość tychże indemnizacyi z funduszów narodowych za pośrednictwem długu Państwa.

Art. 3. Zasady do oznaczenia wysokości szacunku ziemi, oraz rodzaj instytucyi kredytowej w osobnych dekretach wskazane będą. [...]

Dan w Warszawie 22 stycznia 1863 r.

Źródło: https://polona.pl/item-view/7f8906bf-0ceb-4abf-a9f2-e249f89e6221?page=0 (dostęp: 5.06.2023).

Nr 2[1]

Ubezpieczenia brackie[2] w kopalni w Bóbrce[3]

Z powstaniem tutejszej kopalni, zawrzało też nowe i odmienne od poprzedniego życie. [...] Posiadają oni własną kasę bratniej pomocy założoną dla robotników kopalni bobreckiej w roku 1866. Za skromną opłatę trzech centów od każdego zarobionego *reńskiego*[4], mają oni zapewnioną sobie wszelką pomoc lekarską na wypadek choroby i środki na utrzymanie podczas jej trwania. W razie śmierci, koszta pogrzebu opłaca kasa. Wdowa i dzieci otrzymują zaopatrzenie tak długo, jak to uzna za stosowne osobny komitet, złożony z trzech członków, wybranych z grona robotników. Po wysłużeniu dwudziestu lat w kopalni, robotnik pobiera emeryturę w kwocie 24 złr. rocznie. Z czasem, w miarę powiększania się kapitału zarodowego, który w obecnej chwili wynosi już 13000 złr., odsetki z niego zostaną użyte na kształcenie młodzieży w rozmaitych rzemiosłach, na posagi dla ubogich dziewcząt itp. filantropijne cele. Oprócz tego, z prywatnych funduszów przedsiębiorców tej kopalni, założono trzy wzorcowe szkółki ludowe[5] w Bóbrce, Chorkówce i w Zręcinie, – tak więc moralne i materialne potrzeby robotników znalazły tu zupełne zabezpieczenie.

Źródło: W. Bełza, *Iwonicz i jego okolice*, Warszawa 1885, s. 113–114.

---

[1] Założenia nowoczesnych, wyprzedzających epokę zasad przymusowego zabezpieczenia górników pracujących w pierwszej na świecie kopalni ropy naftowej w Bóbrce.

[2] Ubezpieczenia brackie – instytucje pomocy oparte na wzajemności; pierwsze powstawały w górnictwie i hutnictwie w XV–XVI w. (kasy brackie). Zapewniały m.in. świadczenia w sytuacji wypadku przy pracy.

[3] Kopalnia w Bóbrce była pierwszą na świecie kopalnią ropy naftowej. Jej założycielami byli Ignacy Łukasiewicz, farmaceuta, Tytus Trzecieski, inicjator założenia kopalni, i Karol Klobassa-Zrencki, właściciel wsi Bóbrka. Kopalnia powstała w 1854 r., zaś spółka naftowa w 1861 r. (zawarta ustnie). Kierownictwo objął I. Łukasiewicz, który cały czas unowocześniał przedsiębiorstwo; w doskonaleniu metod wiertniczych pomagali mu Adolf Jabłoński i Henryk Walter. Z czasem kopalnia stała się wzorem dla innych tego typu przedsiębiorstw licznie powstających w Galicji.

[4] Reński (złoty reński, gulden reński) – srebrna moneta austriacka i pieniądz papierowy w l. 1559–1857 o wartości równej 60 krajcarom (od XVIII w. także ½ talara).

[5] Szkoły ludowe – najniżej zorganizowane placówki oświatowe na ziemiach polskich.

Nr 3[1]

Józef Supiński, *Listy – treści społeczne* (fragmenty)

VIII. Opieka nad przemysłem

Opieka udzielona przez władzę przemysłowi, jakiejkolwiek byłaby ona natury, należeć musi do jednego z tych dwóch rodzajów. Ustawy krajowe mogą wziąć pod opiekę przemysł krajowy, albo ze względu na współubiegania zagraniczne, albo ze względu na trudności, na jakie on napotyka wewnątrz w kraju własnym. Ważną jest rzeczą odróżnić te dwa rodzaje protekcyi: pierwszy może być tylko warunkowym i przemijającym, drugi trwać powinien nieustannie, tak jak nieustannie trwać powinno wszystko, co zmierza do bezpieczeństwa powszechnego i co ułatwia rozwój i postęp oświaty i dobrego bytu.

Co do pierwszego. Społeczność winna jest przemysłowi krajowemu opiekę [...] warunkową: ona przeto ma obowiązek strzedz go przed współubieganiem zagranicznem, szczególniej w pierwszych chwilach jego rozwoju, cofając zwolna i stopniowo opiekuńczą rękę, a to w miarę jak przemysł ten wznosi się i wydoskonala. Silna początkowo opieka stawia go w możności usadowienia się, bo go chroni od współubiegania obcych, może więcej wydoskonalonych; stopniowe cofanie tej opieki znagla go do doskonalenia się własnego, przyzwyczaja do stania o własnych siłach i podnosi do równowagi z zagranicznymi.

Co do drugiego rodzaju opieki, czyli protekcyi, jakę społeczność winna rolnictwu i przemysłowi krajowemu, to jest, co do opieki wewnętrznej, tę zamknąć można w kilku wyrazach: społeczność wzięta zbiorowo winna jest przede wszystkim zapewnić członkom swoim bezpieczeństwo osób i mienia, dalej ułatwienie komunikacyj; ona winna urządzić zakłady wychowania przygotowujące młodzież do rozmaitych gałęzi prac przemysłowych, co

[1] Józef Supiński (1804–1893), ekonomista, socjolog. Uczestnik powstania listopadowego. Po upadku insurekcji wyjechał do Francji. Do Lwowa powrócił w 1844 r. Od 1865 r. członek honorowy Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauki, od 1873 r. członek Akademii Umiejętności w Krakowie. Autor m.in. *Myśli ogólnej fizjologii powszechnej* (1860), *Szkoły polskiej gospodarstwa społecznego* (1862–1865). W swych pracach podkreślał potrzebę reform gospodarczych na ziemiach polskich.

wszystko cięży na społeczności całej, zatem jest zadaniem urządzeń krajowych. Prócz tego naród każdy winien [...] rozwijającemu się przemysłowi pomoc [...]: on winien urządzić dla niego składy, dające zaliczki na płody i wybory [...]; tudzież banki kredytowe zasilające gotowizną przemysł rolniczy i fabryczny w chwilach stagnacyi lub niepowodzenia.

[...] jest jeszcze inna, trzecia [protekcja – red.], obracająca się zawsze na niekorzyść powszechną, bo usypiająca postęp równie przemysłu jak oświaty i swobód obywatelskich. [...] Tym trzecim rodzajem opieki jest uciążliwa, niewolnicza troskliwość, jakę rządy niektóre rozciągają ponad wszystkimi czynnościami gmin, stowarzyszeń a nawet pojedynczych obywateli. [...] przygotowuje smutne następstwa, bo zupełną niemoc [...].

IX. Handel zewnętrzny i wewnętrzny

[...] Zadaniem władzy co do handlu wewnętrznego jest ułatwić komunikacyę, zatem poprzecinać kraj gościńcami bitemi, zniżyć o ile można opłaty drogowe i celne, upewnić bezpieczeństwo, [...] nie mieszać się do cen żądanych; zaś ze względu na kupujących czuwać nad sumiennością miar i wag, [...] by nie sprzedawano jako czysty jedwab lub czyste płótno tkanin, w które wchodzi bawełna [...].

XX. Urządzenia odnoszące się do rolnictwa

[...] Ażeby przedsiębiorstwo jakiejkolwiek natury sięgnęło możliwego powodzenia, własność mienia i pracy musi być pełna i ograniczona jedynie prawami osób innych; ażeby zaś własność była pełna, wolno być musi właścicielowi rozporządzać nią podług swoich potrzeb, widoków, a nawet upodobań [...].

[...] gdzie jest wolność dzielenia, sprzedawania częściowo i dokupywania części, i gdzie działania te odbywają się pod opieką i powagą ustaw, tam pojawić się musi [...] nader ważny dla pomyślności krajowej skutek. Włościanie zamożniejsi, pracowici, porządni i oszczędni, lub też osoby innego stanu [...] rozszerzają stopniowo posiadłości swoje; ich ziemie są starannie uprawne, oni hodują bydło, konie i wieprze; oni tworzyć zaczynają arystokracyę włościańską, która zwolna i stopniowo utworzyć może ziemiański stan średni, wypełniający zbyt wielką przestrzeń, jaka dotąd dzieli jeszcze włościan od szlachty, dwory od chałup.

Włościanie, sprzedając część pól swoich, sprzedają zwykle te, których już uprawiać nie mogą skutkiem braku inwentarza lub przez lenistwo, co już samo jest dostatecznym dowodem, że wolność częściowej sprzedaży ziemi obracać się musi na korzyść ludzi pracowitych i oszczędnych, zatem na powszechną korzyść narodu, bowiem to przechodzenie ziemi w ręce ludzi rządnych, pracowitych i zapobiegliwych powiększa sumę produkcyi krajowej bez powiększenia sumy nakładów ogólnych; [...] tych co sprzedali swoje posiadłości [...] przeistacza w zarobników wiejskich, bez których większe posiadłości obejść się nie mogą [...].

Wolność dzielenia i kupowania posiadłości ziemiańskich, tudzież nieograniczona wolność rozporządzania niemi, to jeden z warunków pomyślności każdego narodu; to warunek podźwignienia się naszego.

Źródło: *Pisma Józefa Supińskiego*, wydał funduszem poruczonym Jan Welichowski, t. IV, Lwów 1872, s. 68–71, 82, 155, 157, 160.

Nr 4[1]

(m), *Kongres producentów nafty*

Kongres producentów nafty odbył się wczoraj [tj. 27 września] [...] pod przewodnictwem p. Ignacego Łukasiewicza[2] przy dość licznym udziale producentów nafty. [...] P. Łukasiewicz miał [...] wykład o sposobach eksploatacyi nafty w Galicyi i Ameryce; dr Grabowski o przerobie produktów naftowych a dr Gintl podał [...] daty statystyczne o produkcyi nafty. [...] rozprawiano [...] o górnictwie naftowem wobec prawodawstwa austryackiego z uwzględnieniem środków policyjnych w kopalniach i opodatkowania przemysłu naftowego. W tej mierze powzięto [...] uchwałę postarania się [...], ażeby dla przemysłu naftowego została wydaną specyalna ustawa.

Źródło: „Gazeta Lwowska" 1877, nr 243, s. 3.

[1] Relacja prasowa z kongresu galicyjskich przedsiębiorców naftowych działających w prężnie rozwijającej się branży naftowej. Kongres poświęcony był najważniejszym problemom przemysłu naftowego i organizacji reprezentującego jego interesy towarzystwa naftowego.

[2] Ignacy Łukasiewicz (1822–1882), farmaceuta, pionier przemysłu naftowego w Europie, działacz niepodległościowy i społeczny. W l. 1852–1853 wraz z Janem Zehem prowadził badania nad ropą naftową. W lipcu 1853 r. w szpitalu lwowskim na Łyczakowie zapłonęły po raz pierwszy lampy naftowe według jego projektu. W 1854 r. współtworzył pierwszą spółkę naftową, która wydobywała ropę w Bóbrce. W 1856 r. założył pierwszą na ziemiach polskich destylatornię. W l. 1877–1882 poseł na sejm galicyjski. W 1873 r. otrzymał od Piusa IX Order św. Grzegorza oraz tytuł Szambelana Papieskiego za działalność charytatywną.

Nr 5[1]

(m), *Kongres producentów nafty* (fragmenty)

Kongres producentów nafty na posiedzeniu 27 [września] odbytem pod przewodnictwem p. Łukasiewicza, uchwalił wybrać komisyę [...], w skład której weszli pp. Łukasiewicz z Chorkówki, dr. Fedorowicz z Ropy i Goldhammer z Drohobycza i polecił [...] komisyi przeprowadzenie następujących uchwał: Poczynić u władz rządowych stosowne kroki w celu wyjednania funduszów na przedsięwzięcie głębokich wierceń na Pogórzu karpackiem, począwszy od Limanowy do Peczeniżyna, i na utworzenie stacyi doświadczalnej do chemicznych rozbiorów pokładów naftowych i nafty. Wnieść prośbę do Najj. Pana, ażeby raczył najłaskawiej upoważnić rząd do wyjednania w drodze ustawodawczej zwolnienie przemysłu naftowego w Galicyi od podatków [...] aż do czasu, w którym przemysł ten stanie się zdolnym do rywalizacyi z Ameryką, a głównie z Mołdawią, gdzie w ostatnich czasach odkryto olbrzymie źródła naftowe, starać się o wyjednanie specyalnej ustawy regulującej przemysł naftowy w Galicji; starać się u władz sądowych i administracyjnych o jak najrychlejsze wykonanie pomiarów gruntowych i zaprowadzenie ksiąg wieczystych [...]. Uchwaliło zgromadzenie upoważnić powyższy komitet, ażeby powołał do swego grona [...] trzech innych członków stowarzyszenia[2] zawiązanego właśnie 27 [września] [...] zajął się ułożeniem statutów dla tego nowego stowarzyszenia [...].

Źródło: „Gazeta Lwowska" 1877, nr 245, s. 3.

[1] Relacja prasowa poświęcona efektom zorganizowanego w 1877 r. we Lwowie kongresu naftowego.

[2] Krajowe Towarzystwo Naftowe (do 1881 r. Towarzystwo dla Opieki i Rozwoju Przemysłu i Górnictwa Naftowego w Galicji) powstało w 1877 r. z inicjatywy I. Łukasiewicza. Zrzeszało osoby zawodowo zajmujące się wydobywaniem ropy naftowej w Galicji. Decyzję o jego powołaniu podjęto na zjeździe producentów nafty, który odbył się w ramach Wystawy Rolniczo-Przemysłowej w 1877 r. we Lwowie. Oprócz reprezentowania interesów producentów nafty zajmowało się kształceniem zawodowym; w 1885 r. w Ropiance utworzyło Szkołę Wiertniczą. Wydawało czasopisma „Nafta", „Górnik", „Przegląd Naftowy" i Przemysł Naftowy". W l. 30. XX w. wydało *Podręcznik naftowy*. Istniało do września 1939 r.

Nr 6[1]

Teofil Merunowicz[2], *Ignacy Łukasiewicz*

Wczoraj przyniósł nam telegram wiadomość, która w najszerszych kołach w kraju naszym wywrzeć musiała bolesne wrażenie. Oto w majątku swoim w Chorkówce pod Krosnem umarł niespodziewanie po kilkudniowej zaledwie słabości poseł Ignacy Łukasiewicz, w 62 roku życia, na zapalenie płuc.

Kraj nasz utracił w nim jednego z najbardziej zasłużonych, pod każdym względem wzorowego obywatela. Pracowity żywot jego jest nieprzebraną skarbnicą nauki, jak powinny być pojmowane i wykonywane powinności poczciwego człowieka, serdecznie i z całej duszy rozmiłowanego w służbie dla dobra powszechnego.

Główną regułę życia stanowiło u Ignacego Łukasiewicza sumienne i dokładne spełnianie obowiązku. Miał on tych obowiązków niemało, najrozmaitszego rodzaju, ale wszystkie obowiązki swoje – tak dobrowolnie przyjęte, jakoteż i nałożone mu wolą innych, małe i wielkie, wypełniał chętnie, pracowicie, ofiarnie, z obliczoną na minuty akuratnością. Żaden obowiązek nie był u niego za drobnym, za mało znaczącym, lecz cokolwiek uznał raz za powinność swoją, to już było u niego świętem – to wykonać musiał, chociażby z największą ofiarą kosztów i trudu osobistego.

Ignacy Łukasiewicz pozostawia po sobie wiele pamiątek w uczynkach trwałej użyteczności. Jednym zaś z najcenniejszych pomników jego bezprzykładnej wytrwałości i pracowitości ofiarnej stanowi galicyjski przemysł

---

[1] Tekst stanowi pośmiertne wspomnienie zmarłego w Chorkówce koło Krosna 7 stycznia 1882 r. Ignacego Łukasiewicza, odkrywcy wraz z Janem Zehem metody rafinacji ropy naftowej, założyciela pierwszej na świecie kopalni ropy naftowej w Bóbrce, pioniera i twórcy galicyjskiego przemysłu naftowego, właściciela najnowocześniejszej w Galicji rafinerii nafty w Chorkówce, posła na Sejm Krajowy, działacza gospodarczego, organizatora galicyjskiego Krajowego Towarzystwa Naftowego, wielkiego społecznika i filantropa, jednego z najwybitniejszych przedsiębiorców na ziemiach polskich pod zaborami.

[2] Teofil Merunowicz (1846–1919) – dziennikarz, poseł na Sejm Krajowy we Lwowie oraz Rady Państwa w Wiedniu, pierwszy prezes Towarzystwa Dziennikarzy Polskich, wieloletni publicysta wydawanej we Lwowie „Gazety Narodowej", bliski współpracownik Ignacego Łukasiewicza.

naftowy; zalicza się on bowiem słusznie do założycieli i twórców tego drogocennego przemysłu. On pierwszy jako chemik z szkoły ś. p. Torosiewicza[3] wyszły, wynalazł sposób rafinowania nafty[4]. Ukochał on przemysł naftowy, poczytując go słusznie za dar przyrody, który rozumnie zużytkowany, może stać się źródłem bogactwa dla całego podgórza Karpat. Ś. p. Ignacy Łukasiewicz zajmował się też przemysłem naftowym w sposób najbardziej roztropny i szlachetny, jak tylko sobie pomyśleć można. Pokaźna byłaby to cyfra, gdyby ktoś mógł zliczyć, jakie sumy wydał on w swym życiu na rozmaite doświadczenia, mające na celu rozwój i udoskonalenie przemysłu naftowego, na kształcenie górników, zarządców kopalń i t. d., na obwożenie znakomitszych chemików, geologów i montanistów po galicyjskim rejonie naftowym, dla jego rozpoznania dokładnego, a założona przez niego w r. 1853[5] wspólnie ze ś. p. Tytusem Trzecieskim[6] w Bóbrce pod Krosnem, majątku p. Karola Klobassy[7], kopalnia[8], którą on do śmierci zarządzał, jest szkołą, w której kształcili się praktycznie wszyscy nafciarze znakomitsi zachodniej Galicji. Biegli w rzeczy uznawali też zawsze kopalnię w Bóbrce za

[3] Teodor Torosiewicz (1789–1876) – lwowski aptekarz i chemik, badacz składu chemicznego wód leczniczych w Galicji.

[4] Opracowany w 1853 r. przez Ignacego Łukasiewicza przy współudziale Jana Zeha proces destylacji ropy naftowej pozwalający na jej wykorzystywanie do celów oświetleniowych. Technologia destylacji frakcjonowanej opierała się na stopniowym oddzielaniu z surowca w wysokiej temperaturze frakcji lekkich (np. benzyny) oraz ciężkich (asfaltów, olei technicznych) usuwanych przez poddanie destylatu działaniu stężonego kwasu siarkowego oraz sody. Metoda pozwalała na uzyskiwanie bezwonnej nafty wykorzystywanej w skonstruowanej przez Łukasiewicza lampie naftowej (pierwsza lampa zapłonęła w lwowskim szpitalu w lipcu 1853).

[5] Kopalnia w Bóbrce powstała w roku 1854, a nie w 1853.

[6] Tytus Trzecieski (1811–1878) – galicyjski właściciel ziemski, przedsiębiorca naftowy, wizjoner, filantrop i społecznik, współwłaściciel kopalni ropy w Bóbrce, udziałowiec założonej z Ignacym Łukasiewiczem i Karolem Klobassą w 1861 r. spółki naftowej.

[7] Karol Klobassa (1823–1886) – galicyjski właściciel ziemski, przedsiębiorca naftowy filantrop i społecznik, jeden z najbogatszych mieszkańców Galicji, współwłaściciel kopalni ropy w Bóbrce, udziałowiec założonej z Ignacym Łukasiewiczem i Karolem Klobassą w 1861 r. spółki naftowej; po wyjściu ze spółki Łukasiewicza i Trzecieskiego jedyny właściciel kopalni w Bóbrce.

[8] Pierwsza na świecie kopalnia ropy naftowej założona przez Łukasiewicza, Trzecieskiego i Klobassę w 1854 r. w Bóbrce, z czasem stała się wzorem dla innych tego typu przedsiębiorstw licznie powstających w Galicji.

wzór najcelniejszy racjonalnego i praktycznego urządzenia. Ignacy Łukasiewicz stał zawsze na czele starań zdążających do ułatwienia ogólnych warunków rozwoju przemysłu naftowego w naszym kraju pod względem prawnym, administracyjnym, jako też rozmaitych urządzeń ekonomicznych, w pośrednim związku z przemysłem naftowym zostających. Walczył on mianowicie z niestrudzoną gorliwością o wyswobodzenie górnictwa naftowego od zależności prawnej od gruntu, naturalnie za słusznem wynagrodzeniem właściciela posiadłości, który nie chce eksploatować znajdujących się przypuszczalnie na jego gruncie źródlisk naftowych, o wydanie ustawy specjalnej dla uregulowania stosunków galicyjskiego przemysłu naftowego, o słuszne uwzględnienie interesów naszego kraju przy projektowanem opodatkowaniu nafty i podwyższeniu cła przywozowego od nafty zagranicznej, o dogodne taryfy przewozowe na kolejach żelaznych dla nafty galicyjskiej i środki komunikacyjne, potrzebne dla przemysłu naftowego, a wreszcie o przyprowadzenie do skutku potężnego przedsiębiorstwa finansowego, które wyprowadziłoby nasz przemysł naftowy z dotychczasowego partactwa drobiazgowego[9].

W r. 1878 obchodzili też galicyjscy nafciarze uroczystym aktem i wybiciem medalu pamiątkowego 25-letnią rocznicę pracy Ignacego Łukasiewicza w tym zawodzie[10], sąd obywatelski przyznał mu zaś podczas wystawy krajowej w r. 1877[11] najwyższą oznakę uznania – dyplom honorowy „za zasługi około podniesienia przemysłu naftowego w kraju". Może jednak

[9] Aktywność Łukasiewicza przyniosła przygotowanie projektu uregulowania stosunków prawnych przemysłu naftowego. Sejm ustawę naftową przyjął ostatecznie w 1884 r., jednak zasługi Łukasiewicza były niepodważalne. Łukasiewicz podjął również starania o zmianę niekorzystnych z punktu widzenia interesów krajowego przemysłu naftowego taryf kolejowych obowiązujących na przewóz ropy amerykańskiej, a cel ten udało się zrealizować jesienią 1881 r.

[10] Zorganizowane w Chorkówce w 1878 r. obchody 25-lecia zapalenia pierwszej lampy naftowej zgromadziły wielu przedstawicieli przemysłu naftowego, duchowieństwa i administracji. W trakcie uroczystości wygłoszona została laudacja na cześć Łukasiewicza, a najbardziej podniosłym momentem było wręczenie jubilatowi przez posła Edwarda Dzwonkowskiego złotego medalu wybitego na cześć Łukasiewicza.

[11] W trakcie Krajowej Wystawy Rolniczo-Przemysłowej we Lwowie w 1877 r. Ignacy Łukasiewicz był współorganizatorem odrębnego pawilonu naftowego, będącego symbolem znaczenia, jakie górnictwo naftowe zdążyło już w tym czasie uzyskać w gospodarce.

najmilszą dla niego nagrodą poniesionych dla tej tak ważnej sprawy krajowej trudów i ofiar było to, iż doczekał się przy schyłku życia owoców swych zabiegów. Przychodzi bowiem do skutku budowa Kolei Transwersalnej[12], która przetnie cały naftowy rejon galicyjski; w tym roku przyszedł do skutku kartel pomiędzy zarządami austriackich kolei żelaznych, zapewniający dla nafty galicyjskiej takie same ułatwienia taryfowe, jakie dotychczas przysługiwały w handlu światowym tylko nafcie amerykańskiej; minister skarbu dr Dunajewski[13], w porozumieniu z gabinetem węgierskim, cofnął dawny projekt (de Pretisa[14]) tyczący się opodatkowania i oclenia nafty, a wniósł do konstytucyjnego traktowania nowy projekt, dla galicyjskiego przemysłu naftowego wcale korzystny; a wreszcie przy czynnym współudziale Ignacego Łukasiewicza jako przewodniczącego komisji naftowej, uchwalił sejm krajowy podczas tegorocznej sesji na podstawie referatu dr. Mikołaja Fedorowicza[15], posła gorlickiego, cały szereg zasad, mających na celu uregulowanie przemysłu naftowego pod względem stosunków prawnych, policyjnych i ekonomicznych. Jedno tylko marzenie Ignacego Łukasiewicza nie spełniło się dotąd – mianowicie finansowa organizacja galicyjskiego przemysłu naftowego na szerszą obmyślana skalę. Lecz da Bóg, że powstający Bank Krajowy[16] ziścić zdoła i tę jego ideę.

Równie gorliwą i niestrudzoną była działalność obywatelska Ignacego Łukasiewicza i w rozmaitych innych kierunkach, wchodzących w zakres jego sił i możności.

---

[12] Galicyjska Kolej Transwersalna – otwarta w 1884 r. linia wytyczana równoleżnikowo przez obszary Karpat, uzupełniająca połączenie Kraków–Lwów (Kolej Karola Ludwika), przebiegająca przez najważniejsze ośrodki w Karpatach od Żywca poprzez Krosno po Stanisławów, ważna dla rozwijającego się przemysłu naftowego Galicji.

[13] Julian Dunajewski (1821–1907) – ekonomista, naukowiec, rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, polityk, członek Rady Państwa, w latach 1880–1891 minister skarbu w Wiedniu.

[14] Sisinio Pretis-Cagnod (1828–1890) – austriacki polityk, minister handlu, a następnie minister skarbu.

[15] Mikołaj Fedorowicz (1837-1909) – galicyjski przedsiębiorca naftowy, jeden z założycieli Krajowego Towarzystwa Naftowego, współtwórca ustawy naftowej z 1884 r.

[16] Bank Krajowy (właśc. Bank Krajowy dla Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim) – galicyjska instytucja kredytowa o charakterze publicznym założona w 1883 r., powołana uchwałą Sejmu Krajowego z 1881 r., nastawiona na wsparcie rozwoju gospodarczego Galicji.

Jako właściciel majątku ziemskiego powtarzał ciągle – a szczerość słów tych czynem stwierdził, że „propinacja, to u niego ostatnia rzecz, o którą dbał"… Gdy zapytałem go raz żartem, czy gdyby nie miał nafty, także tak lekko ceniłby sobie dochód z prawa propinacji, odpowiedział z właściwą mu serdeczną jowialności:

– Łaskawy mój, kochany jegomościeńku, diabli tam pożytek z tego właścicielowi ziemskiemu, co chłop wypije w karczmie. Z tem się tylko rachuj bracie, co ci szelma zrobi w polu i na gumnie. Z chłopskiej pijatyki z pewnością dwór nigdy nie wzbogacił się, chyba żyd, a na żydów pracować mi się nie chce.

To też dbał o to bardzo, ażeby lud wieśniaczy, z którym był w styczności, zaprawiał się do wstrzemięźliwości, pracowitości i rządności. Płacił za to, w literalnem znaczeniu tego wyrazu płacił włościanom, gdy który z nich posadził u siebie albo przy drodze szczep szlachetniejszy! Sprowadzał i rozpowszechniał wyborowe nasiona rozmaitych roślin w gospodarstwach użytecznych, łożył wiele na zaszczepienie w swojej okolicy racjonalnego gospodarstwa rybnego i pasiecznictwa, nie żałował kosztów na podźwignięcie hodowli bydła i na przyzwyczajanie ludu, aby szanował zarobek uboczny[17].

Wszędzie, gdzie tylko mógł, zakładał kasy pożyczkowe gminne[18], i z niezmiernym trudem pilnował ich rachunków. Głównie wspierał kasy pożyczkowe z tygodniowymi ratami spłaty. Administracja takich kas z kilkunastocentowymi ratami jest bez wątpienia najuciążliwszą, ale Ignacy Łukasiewicz zasadniczo trzymał się tego systemu, jako najbardziej umoralniającego lud, gdyż taki sposób spłaty pożyczek zmusza włościanina do umarzania długu zarobkiem, nie dochodem z roli jego szczupłej.

[17] Łukasiewicz chętnie zatrudniał okolicznych chłopów przy pracach pomocniczych (głównie transportowych) w prowadzonych przez niego przedsiębiorstwach naftowych, dzięki czemu wspierał ich dochody, co pozwalało na poprawę wyposażenia prowadzonych przez nich gospodarstw rolnych (udzielał również nisko oprocentowanych pożyczek na zakup i utrzymanie koni i wozów).

[18] Ignacy Łukasiewicz był założycielem oraz głównym dostarczycielem kapitału dla znakomicie funkcjonującej kasy samopomocowej w Chorkówce; udzielała ona bezprocentowego krótkoterminowego kredytu, spłacanego w drobnych cotygodniowych ratach i zabezpieczającego chłopów przed koniecznością korzystania z pożyczek lichwiarskich.

Jako członek Wydziału powiatowego w Krośnie, był stałym referentem drogowym. A jak te obowiązki wykonywał dowodzi fakt, że nie tylko osobiście kontrolował protokoły szarwarkowe we wszystkich gminach powiatu, nie tylko osobiście dopilnowywał każdą ważniejszą robotę, ale z własnych funduszów dokładał corocznie około 1000 złr. na roboty publiczne, a stałe konto długów powiatu (naturalnie bezprocentowych), które zaliczał ze swojej kieszeni na budowle dróg i regulację rzek, wynosiło zawsze kilkanaście tysięcy złr. To też powiat Krośnieński poprzecinany jest we wszystkich kierunkach powiatowemi, gminnemi, a nawet i prywatnemi drogami murowanemi, i rzeki ma uregulowane. Prawda, iż bez wsparcia ogółu nie byłoby to możliwe uskutecznić, nawet tak wytrwałemu człowiekowi jak śp. Ignacy Łukasiewicz. Ale i to prawda, że gdyby nie gorliwość niezmordowana i ofiarność jego, to i w krośnieńskim powiecie nicby nie zrobiło się dla komunikacji publicznej, jak we wielu innych powiatach nic się dotąd nie zrobiło, przy najpoczciwszem zresztą obywatelstwie.

Jako poseł również był akuratny w wypełnianiu obowiązków, połączonych z mandatem. Wiadomo, iż upływa zawsze najmniej pół godziny po oznaczonym czasie otwarcia posiedzenia, zanim zbierze się wymagany regulaminem komplet posłów. Poseł Łukasiewicz był jednak zawsze jednym z pierwszych na swojem miejscu – a potrzeba wiedzieć, że nigdy nie szedł na posiedzenie nieprzygotowany! Chociaż bowiem sam nie zabierał głosu w Izbie[19], to jednak każde podniesienie ręki w sejmie poczytywał za akt ważny, nad którym sumiennie zastanowić się za obowiązek swój uznawał. To też przychodził zawsze na posiedzenie niosąc pod pachą wnioski i referaty, odnoszące się do stojących na porządku dziennym spraw. Przedtem zaś w domu od początku do końca przeczytał je, i ważniejsze ustępy podkreślał, radząc się skrupulatnie każdego w kwestiach wątpliwych. Takich posłów zaprawdę, mało znamy…

W sejmie należał on do klubu postępowego. Pilnie jednak strzegł się, ażeby drużyna jego przyjaciół politycznych nie sprzeniewierzała się ani na chwilę dla tanich doktryn liberalnych interesom narodowym. Interes naro-

[19] Łukasiewicz aktywnie pracował w komisjach sejmowych (był przewodniczącym komisji górniczej, a następnie utworzonej w 1880 r. naftowej), jednak rzadko występował na forum plenarnym, nieliczne jego wystąpienia związane były z procedowanymi przez sejm sprawami dotyczącymi przemysłu naftowego.

dowy był u niego zawsze *lex suprema*, a sprzeniewierzenie się temu interesowi dla formułek liberalnych potępiał tak samo jak wszelkie „podporządkowywanie" spraw narodowych programom partyjnym.

Fundator i hojny opiekun domów bożych, szkół, jakoteż wszelakich innych zakładów[20], mających na celu duchowy pożytek współbliźnich, głosował w sejmie przeciwko pozycji 10.000 zł na bursę Zmartwychwstańców, twierdząc, że dobroczynność kosztem funduszu publicznego dla celów partyjnych, jest nie na miejscu.

Dobroczynność i hojność jego weszła w przysłowie w kołach, w których się obracał[21]. Nie należał jednak wcale do tych dobrodusznych marnotrawców, którzy przez źle zrozumianą miękkość serca pozwalają się odzierać niegodnym. Ignacy Łukasiewicz w całem życiu nie wydał grosza bez zastanowienia się! Kto nierzetelnie spekulował na jego dobroczynność, temu z pewnością tylko raz udało się podejść Łukasiewicza. Nie obraził jednak nikogo szorstką odprawą.

– To ciężki obowiązek być bogatym – mawiał – i trudna sztuka. Sto razy łatwiej biedować mądrzej, niż użyć grosza nie pogłupiemu.

Uczył się więc do ostatniego tchnienia mądrze, na chwałę bożą i z pożytkiem dla bliźnich używać tego mienia, jakiego ciężką pracą dorobił się. Uszczęśliwiać i do dobrego prowadzić drugich, było głównym warunkiem szczęścia dla niego. Setki, może tysiące tych, co doznawali od niego osobistych dobrodziejstw, zachowają go do końca życia we wdzięcznym wspomnieniu. Zasłużył on jednak na to, ażeby cały naród zaliczył jego imię do rzędu najlepszych, najszlachetniejszych synów swoich. Cześć jego pamięci!

Źródło: „Gazeta Narodowa" 10 stycznia 1882, nr 7, s. 1–2.

[20] Łukasiewicz wybudował nową siedzibę szkoły w Chorkówce, a wspólnie z Karolem Klobassą wybudowali również nowe obiekty szkolne w Bóbrce, Zręcinie i Żeglcach; wspólnie z Klobassą ufundowali również neogotycki kościół w Zręcinie, a licznym kościołom i klasztorom dostarczał nieodpłatnie naftę.

[21] Łukasiewicz pomagał wielu potrzebującym w sposób doraźny, finansowo, ale również na wiele innych sposobów: oddawał drzewo z lasu na potrzeby budowy domów, leczył pobliskich chłopów za darmo, wspierał zdolnych chłopskich synów podejmujących studia.

Nr 7[1]

Ustawa z dnia 17. Grudnia 1884 dla Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem, regulująca prawo do wydobywania minerałów, które mogą służyć do użytku jako zawierające żywicę ziemną

Zgodnie z uchwałą Sejmu Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskiem, postanawiam na podstawie przepisów, zawartych w ustawie państwowej z dnia 11. Maja 1884. Dz.u.p. Nr. 71. co następuje:

I. Postanowienia ogólne

§ 1

W Królestwie Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem żywice ziemne, w szczególności nafta, (olej ziemny, olej skalny, petroleum, ropa) wosk skalny, (ozokeryt, wosk ziemny) asfalt, jakoteż minerały, które dla zawartości żywic ziemnych (bitumu) mogą służyć do użytku, ulegają, z wyjątkiem bitumenicznych węgli kamiennych, prawu rozporządzalności właściciela gruntu.

[1] W rezolucji z 17.10.1881 r. sejm wzywał rząd, aby państwowej legislatywie przedłożył projekt ustawy naftowej oparty na zasadzie prawnej przynależności bituminów żywicznych do własności gruntu. Rząd zgodnie z postulatem przedłożył Radzie Państwa projekt państwowej ustawy naftowej. Projekt rządowy został z nieznacznymi zmianami przyjęty przez obie izby legislatywy państwowej i otrzymał sankcję jako państwowa ustawa naftowa z 11.05.1884 r. Państwowa ustawa naftowa, o zakresie działania jedynie na Galicję i na Bukowinę, stanowiła w § 13, że nabędzie mocy obowiązującej w każdym z osobna kraju dopiero wówczas, gdy odnośna legislatywa krajowa w ramach ustawy państwowej wyda wykonawczą ustawę krajową. W efekcie przedstawiono sejmowi galicyjskiemu projekt ustawy wykonawczej, który po pewnych zmianach uchwalony został jako krajowa ustawa naftowa z 17 grudnia 1884 r. Obie ustawy zrobiły wyłom w ustawie górniczej w odniesieniu do bituminów. Nie uregulowano jednak wyczerpująco stosunku obu ustaw naftowych do powszechnej ustawy górniczej. Ustawa z 1884 r. wyłączyła ropę i wosk ziemny w Galicji z grupy minerałów zastrzeżonych i wiązała prawo ich eksploatacji z własnością gruntu. Właściciel mógł decydować o rozpoczęciu wierceń i zawrzeć bezpośrednią umowę z przedsiębiorcą.

Uprawnienia górnicze na te materiały, nadane już na podstawie przepisów górniczych, utrzymuje się w mocy i ma do tychże zastosowanie powszechna ustawa górnicza z dnia 23. Maja 1854 r., Dz.u.p. Nr.146 (§. 1. ustęp 1. i 3. ustawy państwowej).

II. O polach naftowych

1. O utworzeniu pola naftowego

§. 2.

Na nieruchomościach, które stanowią przedmiot wpisu do ksiąg hipotecznych, jakoteż na części takiej nieruchomości, prawo wydobywania minerałów [...] może być odłączone od prawa własności.

Odłączenie uskutecznia się przez sądownie lub notaryalnie uwierzytelnione oświadczenie właściciela, że prawo wydobywania minerałów [...] ma być w przyszłości oddzielonem od dotyczącego gruntu i przez utworzenie dla oddzielić się mającego prawa wydobywania wykazu hipotecznego w osobnej księdze publicznej, księdze naftowej.

Utworzenie tego wykazu hipotecznego uskutecznia się na podstawie [...] oświadczenia właściciela i urzędowego potwierdzenia Starostwa górniczego, że w dotyczącym gruncie znajdują się minerały w §. 1. oznaczone.

Wyłączone prawo wydobywania stanowi samoistny przedmiot majątkowy i ma prawną własność rzeczy nieruchomej. Może ono aktami prawnemi między żyjącymi i na wypadek śmierci być pozbytem i obciążonem.

Nabycie, przeniesienie, ograniczenie i zniesienie praw rzeczowych na wyłączonem prawie wydobywania uskutecznia się tylko przez wpisanie do księgi naftowej.

Ta powierzchnia gruntu, względem której prawo wydobywania zostało wyłączonem, nazywa się polem naftowym (§. 2 ust. państw.). [...]

2. O połączeniu, podziale i wymianie

§. 6.

Na podstawie sądownie lub notaryalnie uwierzytelnionego oświadczenia można dwa lub więcej graniczących ze sobą pól naftowych połączyć w jedną nową prawną całość, jeśli na dotyczących polach naftowych nie ciążą żadne prawa rzeczowe lub dostarczony został dowód zezwolenia posiadających prawo rzeczowe.

[...]

3. O odjęciu pól naftowych

§. 9.

Jeżeli urzędownie sprawdzonem zostanie, że właściciel pola naftowego swoje kopalnie trwale i w takim stopniu zaniedbuje, iż przez to niebezpieczeństwo dla osób lub dobra powszechnego powstać może albo powstało, i pomimo wezwania dwukrotnego nie uczyni zadość przepisom górniczo-policyjnym, ma Starostwo górnicze orzec odjęcie pola naftowego, a gdy orzeczenie to stanie się prawomocnem, wdrożyć egzekucyjne oszacowanie i sprzedaż pola naftowego.

[...]

§. 13.

Minerały [...] wydobyte przy założeniu odbudowy pomocniczej na gruncie lub w polu naftowem innego uprawnionego, należą do właściciela tegoż gruntu lub pola naftowego i winny być temuż wydane.

[...]

VIII. O policyi górniczej

§. 33.

Poszukiwania za minerałami [...], o ile jest wykonywane szybem, chodnikiem podziemnym lub otworem świdrowym [...] jakoteż wydobywanie [...], zostaje pod nadzorem policyjnym władz górniczych, które są powołane do załatwienia spraw niniejszą ustawą im przekazanych.

Pierwszą instancyą w sprawach górniczych jest urzędnik okręgowy górniczy, o ile nie ma innego postanowienia.

§. 34.

Nadzór policyjny władz górniczych rozciąga się na bezpieczeństwo robót wykonanych w kopalni, opiekę nad życiem i zdrowiem robotników, na ochronę powierzchni gruntu w interesie bezpieczeństwa osób, mienia i publicznej komunikacyi, i na zabezpieczenie przeciw szkodliwemu dla ogółu oddziaływaniu kopalni.

[...]

§. 36.

Jeżeli w kopalni zachodzi niebezpieczeństwo w kierunkach w §. 34. wskazanych, lub wydarzy się [...] nieszczęśliwy wypadek, który spowodo-

wał śmierć lub ciężkie uszkodzenie jednej lub więcej osób, natenczas władza górnicza przeprowadzi z przyzwaniem w razie potrzeby politycznej władzy powiatowej potrzebne dochodzenia, i wyda odpowiednie zarządzenia policyjne.

[...]

§. 39.

Uprawniony do wydobywania dostarczyć winien potrzebnych do wykonania tych zarządzeń robotników i środków pomocniczych.

W razie wypadków nieszczęśliwych lub wypadków wspólnego niebezpieczeństwa, posiadacze sąsiednich kopalni są obowiązani do niesienia pomocy.

Źródło: Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim, R. 1886, nr 35, s. 86–99.

Nr 8[1]

Stanisław Szczepanowski[2], *Nędza Galicyi w cyfrach i program energicznego rozwoju gospodarstwa krajowego* (fragmenty)

Program rozwoju ekonomicznego (s. 176–189)

Przyjąwszy raz program ekonomicznego rozwoju sił wytwórczych kraju, uzyskujemy od razu pewną miarę zadania, która nam pozwoli ocenić o ile środki prowadzą do celu lub nie. [...] Na podstawie porównań Galicyi z krajami okolicznymi można przyjąć, że choćby tylko do zrównania się z nimi należy podwoić dotychczasową produkcję krajową, t.j. z 340 milionów podnieść na 680 milionów rocznie. [...] Z podwojeniem produkcyi i z usunięciem niemocy ekonomicznej, usunie się i niemoc polityczna, bo z rozwinięciem się niezależności majątkowej na wszystkich szczeblach hierarchii społecznej powstaną liczni obywatele mogący brać samodzielny

[1] Praca poprzez statystyczną analizę (choć część jest dopasowana do argumentów autora) przedstawia problem biedy w Galicji na tle krajów Europy oraz innych regionów Polski. Warto zauważyć, że ocena Galicji jako najbardziej zacofanego regionu była niesprawiedliwa. Źródła zacofania Galicji Szczepanowski upatrywał w przeludnieniu wsi, niedoborze ziemi, zacofaniu małych i biednych gospodarstw galicyjskich. Według niego właśnie ta bieda była barierą rozwoju gospodarczego i uprzemysłowienia Galicji. Krytyce poddał m.in. przerosty biurokracji. Równocześnie wskazywał drogi rozwoju Galicji. Jego koncepcja była dość oryginalna, szansy bowiem na pobudzenie gospodarcze upatrywał w rozwoju stymulowanym przez państwo. Ponadto podkreślał, że nawet najlepsze ustawy i działania administracyjne nie przyniosą zmian, jeśli nie zmieni się świadomość człowieka. Program Szczepanowskiego silnie oddziaływał na jemu współczesnych. Publikacja wywołała wielką debatę publiczną i stała się zarzewiem zmian, impulsem przekształceń w Galicji.

[2] Stanisław Szczepanowski (1846–1900), inżynier, ekonomista, przedsiębiorca. Studiował w Paryżu, Wiedniu, Londynie. Rzecznik uprzemysłowienia Galicji. W 1880 r. założył pierwszą w Galicji fabrykę maszyn górniczych. Podjął działania na rzecz pracowników, angażując się w budowę osiedli robotniczych, rozwój sklepów spółdzielczych, zakładanie kas oszczędnościowych i ubezpieczeniowych. Poseł do parlamentu wiedeńskiego (1886–1897), od 1897 r. do Sejmu Krajowego galicyjskiego. Doprowadził do obniżki taryf kolejowych na przewóz ropy. W 1889 r. założył Galicyjskie Towarzystwo Akcyjne dla Przemysłu Naftowego.

udział w sprawach politycznych, a równocześnie jako najcenniejszy wynik i zarazem jako najpotężniejsza dźwignia postępu, podniesie się poziom wykształcenia.

Rozwój więc powinien nastąpić równocześnie na trzech polach, na ekonomicznem, na społecznem i na wychowawczem. Jedynym lekarstwem może być tylko gospodarka nakładowa zastosowana jak najenergiczniej, jak najszybciej do wszystkich gałęzi gospodarstwa krajowego.

[...] Nie będę się szeroko zapuszczał w szczegóły gospodarstwa nakładowego rolniczego. [...] Dlatego tylko ograniczę się do kilku ogólnych wskazówek ekonomicznych. [...] W samem gospodarstwie mlecznem, w rozwinięciu mleczarni maszynowych leży możliwość podwojenia całej krajowej produkcyi rolniczej. [...] Przypuśćmy ogólne zaprowadzenie nowożytnych mleczarni i podwyższenie ceny mleka do 1/12 lub 1/14 części ceny masła, to stanowi od razu wielomilionowy przybytek dla gospodarstwa krajowego. [...].

Inną rzeczą jest założenie stacyi doświadczalnych w całym kraju. Chodzi przedewszystkim o odkrycie tanich źródeł nawozów sztucznych. We własnym kraju posiadamy fosforyty nad Dniestrem, sole potażowe w Kałuszu, gips i wapno. Brak nam saletry i guana. W tem wszystkiem pierwszorzędną rolę odgrywają koszta transportowe. [...] Uzupełnienie sieci kolejowej taniemi kolejami lokalnemi jest też naglącą potrzebą [...].

Dalszym wynikiem gospodarstwa nakładowego są parcelacye majątków, mające też zarazem doniosłość społeczną, jako tworzące zasobną warstwę albo mniejszych właścicieli albo dzierżawców [...]. Ale najważniejszym i najdonioślejszym wynikiem rzeczywistego samorządu by było wyrobienie narodowego systemu wychowania [...] postęp na tem polu niemożliwym jest bez powrotu do systemu edukacyjnego polskiego [...].

Źródło: S. Szczepanowski, *Nędza Galicyi w cyfrach i program energicznego rozwoju gospodarstwa krajowego*, Lwów 1888.

Nr 9[1]

Powszechna Wystawa krajowa r. 1894 we Lwowie.
Podali T. Merunowicz i M. Kowalczuk (fragmenty)

Na czele komitetu głównego zajmującego się urządzeniem Wystawy stoi książę Adam Sapieha[2]; jeneralnym dyrektorem Wystawy jest poseł dr. Zdzisław Marchwicki[3].

Koszta urządzenia Wystawy obliczone są w przybliżeniu na 600.000 zł. [...] z czego znaczną część pokrywają zasiłki ze skarbu publicznego kraju i państwa, ze strony reprezentacyj miast i powiatów, rozmaitych stowarzyszeń i zakładów publicznych, a wreszcie ofiary [...] osób prywatnych.

Wystawa urządzoną jest [...] na wzgórzu Stryjskiem, na terenie obejmującym przeszło 30 morgów obszaru, który potrzeba [...] przysposobić dla celów Wystawy. [...] Ma ona trwać od 1 czerwca do 1 względnie 15 października, i dzieli się na [...] 34 grup specjalnych, z których każda ma własny komitet urządzający i także odrębną komisyę sędziów.

Źródło: *Ilustrowany przewodnik po Lwowie i Powszechnej Wystawie Krajowej*, Lwów 1894, s. 154–170.

[1] Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie odbyła się w dniach 1.06–16.10.1894 r., w setną rocznicę Powstania Kościuszkowskiego. Dowodem jej antyrosyjskiego charakteru była udostępniona publiczności Panorama Racławicka. Wystawę urządzono na terenie Parku Stryjskiego, zajmowała powierzchnię 476 100 m^2. Na tym obszarze wzniesiono 130 pawilonów. Wzięło w niej udział 2001 wystawców. Eksponaty podzielono na 28 sekcji, te zaś na 34 grupy. Wystawa odbyła się pod oficjalnym protektoratem Franciszka Józefa I i zakończyła się wspaniałym sukcesem.

[2] Adam Stanisław Sapieha (1828–1903), książę, polski działacz społeczny, polityk. W l. 1861, 1868–1872, 1883–1895 poseł na Sejm Krajowy. Prezes Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego (1875–1899). Zaangażowany w powstanie styczniowe 1863 r. W 1879 r. wszedł do Izby Panów.

[3] Zdzisław Marchwicki (1841–1912), wiceprezydent Lwowa, w l. 1889–1901 poseł na Sejm Krajowy Galicji, dyrektor Banku Kredytowego. Dyrektor Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w 1894 r.

Nr 10

Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r.

Dnia 5 czerwca 1894 r. otwartą została we Lwowie pierwsza wielka wystawa krajowa. Pod protektoratem Najjaśniejszego Pana stojąca, w zastępstwie Monarchy przez arcyksięcia Karola Ludwika otwarta, [...] jest wypadkiem bardzo doniosłym i stanowiącym epokę wśród stałego rozwoju Galicyi [...].

Wystawa lwowska, nas, mieszkańców Galicyi, przyzwyczajonych do skromnych wymagań, olśniewa wielkością, urządzeniem [...]. W każdym [...] dziale, czy etnografii, czy szkolnictwa, czy rolnictwa, czy przemysłu i handlu, poucza [...] o znacznych postępach, osiągniętych w kraju w ostatnich dwudziestu latach [...].

Wystawa jest niemal wyłącznie krajową, galicyjską; udział z innych prowincyj Polski jest niestety minimalnym [...], natomiast pod względem produkcyi samej Galicyi obraz jest prawie zupełny, mogący starczyć za podstawę do oceny dzisiejszego stanu i rozwoju kraju.

[...]

pięknym, budującym, pocieszającym był widok tej dzielności, wytrwałości i zdolności kierowania trudnem przedsiębiorstwem, jaki dawali z siebie organizatorowie i uczestnicy dzieła, z pośród których wymienić sobie pozwalamy dyrektora wystawy posła Zdzisława Marchwickiego, hr. Józefa Łubieńskiego technicznego wykonawcę dzieła, księcia Adama Sapiehę prezesa i pana Namiestnika hr. Badeniego[1].

Źródło: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r.*, Kraków 1896, s. I–XIII.

[1] Stanisław hr. Badeni (1850–1912), prawnik, polityk. Od 1883 poseł na galicyjski Sejm Krajowy we Lwowie, od 1891 r. członek austriackiej Izby Panów, dwukrotny marszałek krajowy Galicji (1895–1901, 1903–1912). Dożywotni członek Towarzystwa Szkoły Ludowej.

Nr 11[1]

Eliza Orzeszkowa, *List otwarty do kobiet niemieckich w kwestyi równouprawnienia kobiet wobec nauki, pracy i dostojności ludzkiej* (fragmenty)

Szanowne Panie!

Objawami sympatyi, któremi obdarzyć mię raczyłyście, dumna i ucieszona, daremnie szukam słów, któremi mogłabym wyrazić swoją uciechę i wdzięczność; w podziękowaniu, choćby najwymowniejszem, zmieścić się one nie mogą. Może więc najlepiej okażę, jak wysoce jest mi cennym stosunek, który najłaskawiej pomiędzy mną i sobą zawiązać chciałyście, jeżeli obszernie podzielę się z Wami trochą myśli i marzeń, mających związek z przedmiotem was i mnie gorąco obchodzącym – z kwestyą równouprawnienia kobiet wobec nauki, pracy i dostojności ludzkiej.

Wątpię, abym myliła się, mniemając, że kwestya ta jest w gruncie rzeczy kwestyą zdrowego rozsądku i sprawiedliwości, więc na pozór łatwą do rozwiązania być powinna. Ale jest to stałem, chociaż zadziwiającem zjawiskiem, że najtrudniejszemi dla Ludzkości do rozwiązania są właśnie zagadnienia najprostsze i że Ludzkość łatwiej i częściej zdobywa się na bohater-

[1] Tekst wpisuje się w ważny i dyskutowany na ziemiach polskich w II połowie XIX w. temat, czyli tzw. kwestię kobiecą. Zagadnienie to obejmowało szereg problemów dotyczących kobiet, tj. edukacji, przygotowania do pracy zawodowej, podejmowania pracy zarobkowej. Eliza Orzeszkowa wielokrotnie wypowiadała się na ten temat. Postulowała potrzebę kształcenia kobiet zgodnie z ich indywidualnymi predyspozycjami i zainteresowaniami. Dopominała się o zmianę zasad wychowania w rodzinie, nowe spojrzenie na rolę społeczną kobiety i konieczność uwzględnienia tych zmian w procesie socjalizacji i wychowania. Zwracała uwagę na harmonijny rozwój fizyczny, umysłowy i moralny. Emancypacji nie rozumiała jako przeciwstawienia się małżeństwu i rodzinie, kobiety miały się natomiast wyzwolić od „słabości fizycznej bardziej narzuconej niż od natury wziętej, od braku sił moralnych na samoistne i logiczne życie, od klątwy wiecznego niewolnictwa i anielstwa, od wypatrywania z cudzej ręki kawałka powszedniego chleba, od wiecznego zamykania przed nimi dróg poważnej i użytecznej pracy". Rola kobiety ujmowana była w kontekście walki o niepodległość i kosztów, jakie ponosiło polskie społeczeństwo, a co za tym idzie, konieczność podjęcia przez kobiety roli innej niż tylko matki i żony czy strażniczki ogniska domowego.

stwo niż na sprawiedliwość. Więcej w dziejach swoich posiada ona takich, którzy wzbijali się ku najwyższym szczytom abstrakcyj i filozofii aniżeli takich, którzy na dnie spraw społecznych dostrzegać umieli prosto: dwa razy dwa – cztery: więcej takich, którzy na rozmaitych stosach ofiarnych zgorzeli aniżeli takich, którzy w przekonaniach i czynach stwierdzili, że ludzie wszyscy bez względu na różnorodne trafy urodzenia, wobec praw do światła umysłowego, pracy i szczęścia są sobie równi. Tej tylko właściwości natury ludzkiej, która zdobywa prawdy najdalsze, a pomija najbliższe, jedną ręką sięga po gwiazdy, a drugą kość z gardła bliźniego wydziera, przypisać należy to także, że kwestya równouprawnienia kobiet nie została jeszcze całkowicie rozwiązaną, że nawet wogóle kwestya ta istnieje [...].

Pozwólcie, szanowne panie, aby kobieta obca wam krwią, lecz szczycąca się względami waszemi i żyjąca wspólnie z wami w świetle prawd wszechludzkich, zajęła wam chwilę czasu uwagami, nad jednem z tych skrzywień i jednym z tych obowiązków.

I

Z pomiędzy trzech najwyższych ideałów, któremi są: prawda, dobro i piękno, dwa ostatnie tylko poczytywanemi były za dziedziny odpowiednie dla natury i zadań kobiety; aby zaś z dziedziny pierwszego mogła ona czerpać jakiekolwiek korzyści lub dokonywać w niej z pożytkiem jakichkolwiek czynności, — nie wierzono. Kobieta przedstawiać miała w Ludzkości żywioły dobroci i piękności; rozum, z poznawania prawdy powstający, poczytywanym był względnie do niej za przymiot, nietylko nie potrzebny, ale nawet grożący nadwerężeniem jedynych dla niej właściwych i koniecznych przymiotów: dobroci i piękności. O ile mężczyzna miał prawo nie być ani dobrym, ani pięknym, byleby był rozumnym, o tyle w kobiecie ograniczoność umysłowa nie przedstawiała przywary, czy niedostatku, owszem przedstawiać mogła jeden urok więcej, byleby tylko z dobrocią i pięknością połączoną była. Jakiej głębokości i rozległości dosięgała ta obowiązująca kobietę dobroć i piękność? Można powiedzieć, że miara jej była bardzo ciasną i płytką; bo o ile dobroć czynna i rozumna jest w skarbnicy Ludzkości perłą niezaprzeczenie najwspanialszą i najrzadszą, o tyle bierna i instynktowna posiada lichą wartość metalu nieobrobionego i kruchego; o ile piękność we wspaniałych objawach natury i sztuki uszlachetnia i uszczęśliwia, o tyle taka, która, tylko na kształtach ciała lub na kunszcie stroju polega,

przynosi światu pierwiastek zepsucia i cierpienia raczej niż udoskonalenia i szczęścia. Kobiety zaś, przez prawa i obyczaje od prawdy oddalone, przedstawiały w Ludzkości dobro i piękno za pomocą dobroci tylko instynktowej i piękności tylko materyalnej. Pierwszą warunkował w nich i stopniował temperament wrodzony, mniej lub więcej skłonny do poddawania się panującym przepisom i opiniom; druga zależała od powabów ciała, biegłości w kunszcie stroju i, co może było najgorszem, — od układania powabów ciała i wymysłów stroju w jedną wielką sztukę — zalotności. Usilnie przez długie wieki prowadzone pod światło dwu ideałów, z wyłączeniem trzeciego, kobiety przedstawiały w świecie te ideały, przez to, co zawiera w sobie najmniej pierwiastku idealnego: przez instynkt i ciało. Oddalone od prawdy, nosiły one w sobie nauki dobra jak szybki mechanicznie w ich dusze wprawione, które też rozbijał lada powiew kaprysu lub namiętności, a piękno podawały światu w napoju niezmiernie ponętnym, lecz z powodu jednostronności swej niebezpiecznym i często trującym [...].

Było też rzeczą zupełnie naturalną i konieczną, że gdy w najnowszych czasach, pod wpływem coraz szerzej rozlewającej się na massy oświaty, wielkiego nagromadzenia w powszechnej umysłowości teoryi humanitarnych, a także pod wpływem warunków ekonomicznych, kobiety tłumnie i czynnie upominać się zaczęły o swoje ludzkie prawa, upomniały się przedewszystkiem i najgorliwiej o to, od czego najstalej oddalonemi były: o wolny dostęp ku ideałowi prawdy. Tak wiele mówiono im od wieków, że są w świecie przedstawicielkami i kapłankami dobra i piękna, iż łatwo im było wpaść w błędne mniemanie, iż w tym kierunku nic im do żądania i zdobywania nie pozostało. Nauka sama w sobie i przez życiowe korzyści, których udziela, tak jest ponętną, iż naturalną było rzeczą zblednięcie wobec niej i usunięcie się na plan dalszy cnoty. Przytem, etyczna miara wielkiej grupy społecznej jest nierównie trudniejszą do sprawdzenia od umysłowej; o swojej małej mierze umysłowej kobiety wiedzieć musiały, aby dowiedzieć się, czy etyczna ich miara dostateczną jest dla działań ludzkich i obywatelskich, dla samej nawet możności zdobywania i zużytkowania wiedzy: trzeba było sprawdzianu, który wytworzyć mógł tylko czas.

We wszystkich tedy krajach, w stopniu odpowiednim do możności i przygotowania, powstał ruch kobiecego świata — ku szkole, — ku szkole, pojętej jako źródło wykształcenia umysłowego i fachowego. Był to ruch płynący z pobudek zupełnie słusznych, bardzo zbawienny, bardzo koniecz-

ny, mający za cel wydźwignięcie kobiety z pęt ograniczonych pojęć, z piasku przesądów, z czyśćca wiecznej zależności, z piekła materyalnej nędzy. Wszystkie w swoim czasie ruch ten popierałyśmy słowem lub czynem, lub zarazem jednym i drugim, wszystkie uczuwałyśmy jego słuszność, zbawienność, konieczność; tego zaś, czy sam jeden dać on nam zdoła wszystko, czego nam nie dostało, czy obok jego linii, zakreślanej szybko i daleko, nie powinna była dążyć do tego samego celu inna jeszcze linia równoległa i równoważna? — spostrzegać nie mogłyśmy, bo wykazać to miało dopiero doświadczenie paru dziesiątków lat i ochłonięcie z pierwszego zapału, który nas unosił ku ideałowi prawdy, ze straceniem znowu z uwagi — ideału dobra.

II

[...] Teraz kilka słów o sposobach dążenia do celu. Naturalnie, robotę zaczynać trzeba od początku, to jest, od samokształcenia się moralnego kobiet, które uczynić je ma zdolnemi do skutecznego służenia umoralnieniu świata. Dziś, kiedy kobiety wywalczyły już sobie w pewnym stopniu prawa do umysłowego światła i samodzielnej pracy, moralność ich daleko łatwiej i pewniej stać się może, nie szybką już, przez obce ręce wprawioną w duszę, ale samą ich duszą. Bo nauka i praca zarobkowa, jakkolwiek same przez się nie wytwarzają moralności, jednak są do należytego jej pojęcia i urzeczywistnienia niezmiernie pomocnemi.

Nauka jest pochodnią, która obfitem światłem napełnia pałac cnoty, rozświetlając jego zakąty, i zarazem jest nicią Aryadny, która okazuje rozległość i głębie tego pałacu, chroniąc od zabłąkania się pośród licznych jego komnat.

Pracę znowu porównać można do kija pielgrzymiego, który na drogach życia wstrzymuje od upadku ślizgające się po jej nierównościach nogi, i jeszcze do eliksiru czarodziejskiego, który wlewa w żyły i serce krew coraz nową. Stało się więc bardzo dobrze i szczęśliwie, że kobiety walczyć poczęły o tę pochodnię i o tę nić przewodnią, o ten kij pielgrzymi i o ten eliksir krzepiący; że je w pewnej mierze już wywalczyły: a teraz o to iść powinno, aby z nich uczyniły użytek dla celu, który w zapale i trudnościach walki upuściły z oczu.

Zdaniem mojem, dążenie do tego celu powinno być zorganizowanem w ten sam sposób, w jaki czynione to było i jest dotąd w stosunku do nauki

i pracy. Kobiety powinny działać spójnie na tej drodze, tak jak działają na tych, które wiodą do oświaty umysłowej i pracy zarobkowej. Niepodobna wyliczyć korzyści, które sprawie każdej przynoszą stowarzyszenia i nie trzeba ich wyliczać, bo są powszechnie wiadome. Niepodobna przecież nie nadmienić przynajmniej, że w tej tylko formie działań społecznych spoczywają dwa najważniejsze pierwiastki uspołecznienia: współpomoc i karność. Pierwsza uczy jednostki wiązania się pomiędzy sobą węzłami współczucia i wspólności interesów, druga przyzwyczaja je do składania chwiejności i kaprysów uczuć i woli na ołtarzu dobra powszechnego. Dlatego też stowarzyszenia, bez względu nawet na specyalny cel swój, są najwyborniejszym środkiem umoralnienia; są też formą ludzkiego bytu i działania najdalej sięgającą w przyszłość świata i w której najwyraźniej świtają brzaski lepszej przyszłości.

Stowarzyszeń zawiązanych przez kobiety w celach nauki i pracy we wszystkich krajach ucywilizowanych, różnych rozmiarów i różnej natury, istnieje wiele. Poważam się stanąć przed kołem znakomitych przewodniczek ruchu kobiecego w Europie i uczynić przed niemi wniosek utworzenia jednego jeszcze, o ile podobna, najpowszechniejszego stowarzyszenia, któreby miało na celu wzrost kobiety – moralny. Proponuję siostrom moim w dążeniu i wierze społecznej: Związek cnoty (Tugendbund). [...]

Źródło: „Ster" 1896, R. I, nr 24, s. 369–372; 1897, R. II, nr 1, s. 1–4; nr 2, s. 18–19; nr 3, s. 33–36; nr 4, s. 47–49; nr 5, s. 63–66.

Nr 12[1]

Statut Miejskiej Kasy Oszczędności w Bochni z 22.04.1902 (fragmenty)

Cel Kasy Oszczędności

§ 1

Celem Kasy Oszczędności w Bochni jest dla ogólnego podniesienia ducha pracowitości i oszczędności podać każdemu, a szczególnie mniej zamożnym warstwom ludności, sposobność do pewnego i korzystnego umieszczenia zaoszczędzonego grosza i podjęcia go w razie potrzeby bez trudności i straty czasu.

Urządzenie Kasy Oszczędności

§ 2

Miejską Kasę Oszczędności w Bochni założyła Rada Gminna król[ewskiego] miasta Bochni, poręczając na podstawie uchwały z dnia 31 grudnia 1870 r. w celu zabezpieczenia interesownych za ten zakład w ogóle, a w szczególności za wkładki i za ich statutem odpowiednie oprocentowanie. [...] Kasa Oszczędności jest instytucją samodzielną, stojącą pod nadzorem państwowym.

Fundusz Kasy Oszczędności

§ 3

Fundusz Kasy Oszczędności powstaje:

a) z wkładek;
b) z zysku administracyjnego, jaki przynoszą wkładki wskutek zyskowniejszego obrotu takowymi;
c) z fundusze rezerwowego;
d) z funduszu emerytalnego.

§ 4

Zarząd funduszów Kasy Oszczędności ma być prowadzony oddzielnie od majątku i innych funduszów gminy.

[1] Dokument regulujący zasady funkcjonowania jednej z kas miejskich w Galicji pozwalających na kredytowanie życia gospodarczego w kraju (podobne statuty obowiązywały w innych kasach miejskich w Galicji).

§ 5

Zysk administracyjny stanowi nadwyżka dochodu, jaka się okaże z interesów w myśl statutów przeprowadzonych lub z innych dochodów administracyjnych po potrąceniu należących się wkładającym procentów i po opędzeniu kosztów administracji. Z tego zysku administracyjnego tworzy się fundusz rezerwowy Zakładu.

§ 10

[...] Kasa Oszczędności oblicza i wypłaca procenta od wkładek tylko za każdą połowę miesiąca [...]. Za tę połowę miesiąca, w której wkładkę złożono lub odebrano, procentów się nie liczy.

Procenta oblicza się od całych koron [...] nadwyżka w halerzach nie będzie oprocentowana.

§ 11

Z końcem czerwca i grudnia każdego roku oblicza i dopisuje Kasa procenta wszystkim uczestnikom [...].

Zwrot wkładek

§ 12

Wkładkę do wysokości 200 koron można odebrać bez wypowiedzenia; wkładki ponad 200 koron muszą być [...] wypowiedziane.

Księga Kasy Oszczędności

§ 23

[...] fundusze Kasy Oszczędności mogą być użyte:

1. Na pożyczki oprocentowane na hipoteki realne [...]
2. Na pożyczki oprocentowane na zastaw:
   a) austriackich zapisów dłużnych i [...] papierów kredytowych [...], a w szczególności obligacji indemnizacyjnych[2], udziałowych asygnat hipotecznych i przekazów na zwroty podatkowe;
   b) częściowych zapisów dłużnych wydanych przez [...] kraj, powiat albo gminę [...];
   c) innych papierów wartościowych, których oprocentowanie i umorzenie jest zapewnione przez porękę krajów (monarchii);
   d) austriackich listów zastawnych notowanych na giełdzie wiedeńskiej (praskiej lub trestyńskiej) [...], które za przyzwoleniem władz wydane zostały;

[2] Indemnizacja – odszkodowania dla właścicieli ziemskich za zniesienie powinności chłopskich w wyniku uwłaszczenia. W Galicji wypłacano je w obligacjach.

e) akcji austriacko-węgierskiego banku [...];

f) w ogóle papierów wartościowych, które osobnymi ustawami [...] uznano za odpowiednie do lokowania w nich kapitałów, pupilarnych fideikomisowych i Kas Oszczędności nawet wtedy, jeżeli nie są wymienione w powyższych ustępach.

Te pożyczki mogą być udzielane [...] tylko do 3/4 wartości giełdowej.

3. Na zakup papierów wartościowych [...].
4. Na oprocentowane pożyczki na zastaw w obiegu będących monet złotych i srebrnych na przeciąg [...] sześciu miesięcy, aż do 4/5 wartości nominalnej.
5. Na eskontowanie i reeskontowanie weksli zaopatrzonych w trzy jako pewne uznane podpisy [...]

b) krajom, powiatom, gminom, jeżeli do spłacenia [...] ich za pomocą dodatków do podatków są upoważnione [...]

c) publicznym powszechnie użytecznym zakładom, funduszom i stowarzyszeniom. [...]

8. Na wkładki we większych austriackich kasach oszczędności.
9. Za [...] zezwoleniem politycznej władzy [...] na pożyczki dla towarzystw zarobkowych i gospodarskich, [...] towarzystwom kredytowym i zaliczkowym [...].
10. Na zakup realności [...].

Nadto Kasa Oszczędności jest uprawniona [...] do brania udziału w obrocie przekazowym c. k. pocztowych kas oszczędności.

Bochnia, dnia 22 kwietnia 1902.

Źródło: M. Stolarczyk, *Wybór tekstów źródłowych z historii Polski 1861–1918,* t. 2, przy współpracy J. Hoff, J. Potasz, A. Derdziaka i J. Kuzickiego, Rzeszów 2000, s. 55–60.

Nr 13[1]

1903, luty 27, Rzeszów – Program Polskiego Stronnictwa Ludowego (fragmenty)

A. Zasady i cele

Polskie Stronnictwo Ludowe dąży do narodowego, politycznego, ekonomicznego i cywilizacyjnego podniesienia ludu i nie spocznie w walce, aż zniknie na ziemi naszej [...] polityczna niewola i wszelaka niesprawiedliwość społeczna.

Pojęciem lud obejmujemy wszystkie warstwy, zarówno wiejskie, jak i miejskie, które zajmują się pracą fizyczną, czy umysłową i pracę uważają za jedyny tytuł do zasług, praw i obowiązków. [...]

Dążymy do jak najpełniejszego ekonomicznego rozwoju warstw i zawodów wytwarzających pomyślność kraju.

B. Żądanie szczegółowe

W ramach programu Polskiego Stronnictwa Ludowego mieszczą się poniżej wyszczególnione żądania [...].

2. Sprawy społeczne i ekonomiczne

Organizacja i ochrona pracy przed wyzyskiem jest najważniejszym zadaniem społecznym.

W naszych stosunkach polepszyć może warunki pracy jedynie uprzemysłowienie kraju [...]. Obecnie [...] chcemy zwiększyć zapotrzebowanie pracy przez ożywienie wytwórczości kraju [...].

Chcemy dalej ułatwienia zarobkowania przez organizację emigracji zarobkowej i przez odpowiednią organizację biur pośrednictwa pracy, w których by lud miał zapewniony współudział. [...] uregulowania emigracji zarobkowej [...], by wychodźców chronić od wyzysku [...], zabezpieczyć im, ile możliwości, jak najlepsze warunki pracy na obczyźnie, a za powrotem do kraju ułatwić im jak najkorzystniejsze zużytkowanie zdobytych za granicą oszczędności i doświadczeń.

---

[1] Fragmenty programu Polskiego Stronnictwa Ludowego, partii politycznej powstałej na bazie utworzonego w 1895 r. Stronnictwa Ludowego, czyli pierwszej partii ludowej na ziemiach polskich.

Do ochrony pracy należy: zabezpieczenie ludności pracującej na wypadek choroby, kalectwa, na starość i na czas przymusowego bezrobocia, tudzież zabezpieczenie utrzymania wdów i sierot; ustawowe oznaczenie pewnego minimum płacy roboczej, wystarczającego na niezbędne środki do życia; ustanowienie w zawodach przemysłowych, fabrycznych i rękodzielniczych maksymalnego czasu pracy dziennej w takim zakresie, aby praca nie narażała na uszczerbek zdrowia; ograniczenie pracy kobiet i młodzieży, zaprowadzenie obowiązkowego odpoczynku niedzielnego.

W miejscowościach przemysłowych konieczne są tanie i zdrowe mieszkania dla robotników i w tym celu potrzebny jest fundusz publiczny, tudzież dalsze ułatwienia ustawowe.

Należy też wspomagać [...] zakładanie spółek wytwórczych.

Dla ludności rolniczej pilną jest sprawą należyte ułatwienie parcelacji obszarów dworskich. [...] Stale dopomina się włościaństwo o przymusową krajową asekurację od ognia. Daje się też odczuć potrzeba utworzenia funduszu krajowego dla ułatwienia i popierania organizacji obrony od pożarów.

Przed klęską powodzi zabezpieczyć może skuteczniejsza [...] ochrona lasów i regulacja rzek. Pożądana jest także asekuracja plonów i bydła.

[...] dla pracującej ludności pożądaną jest zmiana ustawy drogowej w kierunku zniesienia myt i szarwarków[2].

Dla rolników trzeba określić pewną, najmniejszą ilość gruntów, niezbędną do utrzymania rodziny, i zwolnić ją od egzekucji zarówno podatkowej, jak i sądowej i administracyjnej, podobnie jak to ma miejsce z narzędziami pracy w warsztacie [...].

Żądamy [...] zniesienia obecnych kategorii podatków, a ustanowienia jednego tylko podatku dochodowego, stopniowego, z zupełnym uwolnieniem od podatku pewnego minimum egzystencji. Podatki pośrednie ograniczyć należy do przedmiotu zbytu, bezwarunkowo mają być wolne od podatku przedmioty do codziennego życia niezbędne [...].

Potrzebna jest także organizacja taniego i łatwo dostępnego kredytu dla drobnych rolników, przemysłowców i rękodzielników [...].

Źródło: S. Lato, W. Stankiewicz, *Programy stronnictw ludowych. Zbiór dokumentów*, Warszawa 1969, s. 69–80.

[2] Szarwark – świadczenia publiczne ludności wiejskiej.

Nr 14[1]

Maria Turzyma, *Nasz program polityczno-społeczny*

Najpierwszą i bezwarunkowo niezbędną podstawą wszelkiej wolności jest niezależność ekonomiczna. Człowiek który zależnym jest pod względem zaspokojenia niezbędnych do życia potrzeb od kogokolwiek i w jakiejkolwiek formie – jest niewolnikiem bez względu na płeć i klasę społeczną do której należy. To też błędnem wydaje się nam twierdzenie, jakoby walka o tak zwane prawa człowieka była ważniejszą i pilniejszą, aniżeli dążenie do wyzwolenia przedewszystkiem każdej jednostki ludzkiej ekonomicznie. Niezależność ekonomiczna nie jest wszystkiem, ale na niej wszystko się opiera i słusznie nazwano rozpoczynaniem budowy od dachu, wszelką pracę, która niema w pierwszym rzędzie na celu zapewnienia człowiekowi takich warunków egzystencyi, żeby na chleb swój powszedni nie potrzebował zaprzedawać się w niewolę. A niewola ta istnieje – mimo teoretycznego zniesienia – zaprzęgając zarówno kobietę jak mężczyznę w jarzmo, pod którego uciskiem oboje zapominają aż nazbyt często o swoim człowieczeństwie. Zarówno robotnik zdany zupełnie na łaskę i niełaskę kapitalisty – jak urzędnik zaprzedający za dobrą notę u przełożonego swoje przekonania – zarówno nauczyciel czy nauczycielka zamienieni w maszyny do fabrykacyi podobnych sobie maszyn, których motorem jest dająca chleb władza, jak kobieta dostająca chleb – często nawet dostatni z ręki „głowy rodziny" – wszyscy ci ludzie są niewolnikami z powodu ekonomicznego swego stanowiska t.j. swej zależności od ludzi ekonomicznie uprzywilejowanych.

Zależność odróżniamy tutaj od obowiązku, który jest podstawą wszelkiej sprawiedliwości. O b o w i ą z e k [tak w tekście] święte i wszelkie pojęcie

[1] Maria Turzyma Wiśniewska (1860–1922), jedna z najważniejszych działaczek galicyjskiego ruchu emancypacji kobiet na przełomie XIX/XX w. W swych tekstach koncentrowała się na kwestiach: praw wyborczych i dostępu do uniwersytetów kobiet oraz ich zależności ekonomicznej od mężczyzn. W l. 1902–1905 wydawała w Krakowie „Nowe Słowo", dwutygodnik społeczno-literacki poświęcony emancypacji. Dodatkiem do czasopisma była „Robotnica", postulująca równouprawnienie polityczne i ekonomiczne kobiet pracujących. W czasie I wojny światowej działała m.in. w krakowskim kole Ligi Kobiet Galicji i Śląska.

niezbędne życiu człowieka jak ster łodzi – ale musi on mieć równoważnik który nazywa się p r a w e m [tak w tekście]. Obowiązek jednostki względem społeczeństwa musi dawać tejże pewne prawa, które dać mu jest znowu obowiązkiem tegoż społeczeństwa. Obowiązkiem jednostki jest współudział w dążeniach mających dobro powszechne na celu, natomiast jednostka musi żądać warunków odpowiednich do rozwinięcia swoich sił i zdolności które są jej prawem. Społeczeństwo ma prawo wymagać od jednostki pracy ale w zamian za to obowiązkiem jego jest dać pracy tej ocenę należytą, aby pracownik nie stawał się narzędziem pracy tylko, zamiast wolnym pracującym człowiekiem.

Społeczeństwo wtedy tylko może nakładać na jednostkę obowiązki, jeżeli jednocześnie spełnia i gwarantuje jej prawa do korzystania ze wszystkich wspólnie nabytych dóbr, albowiem: N i e m a o b o w i ą z k ó w b e z p r a w a n i p r a w b e z o b o w i ą z k ó w [tak w tekście].

Wychodząc z tej zasady, dążymy ze względu na dobro jednostki jak i społeczeństwa, do wzajemnego uregulowania obowiązków i praw. W pierwszym rzędzie uważamy za konieczne:

a) Pomoc kraju i państwa udzielaną na wychowanie dzieci do l. 14 oraz bezpłatną naukę w szkołach elementarnych, średnich i zawodowych dla chłopców i dziewcząt, przy jednoczesnej reformie szkolnej w duchu potrzeb współczesnej kultury oraz dopuszczenie kobiet do rad szkolnych.
b) Powszechne, równe prawo wyborcze oraz zniesienie ustaw prasowych, koalicyjnych itp. krępujących wolność obywatelską w ogóle – nie wyłączając przepisów ograniczających prawa polityczne i obywatelskie kobiet.
c) Przyznanie równych praw do wolności wszystkim ludziom bez różnicy płci, rasy, narodowości czy klasy społecznej.
d) Uświadomienie narodowe, klasowe i zawodowe dla ułatwienia jednostce zrozumienia swoich obowiązków i praw.

Źródło: „Nowe Słowo" 1904, nr 4.

Nr 15[1]

Jarmark wyrobów krajowych, Lwów dnia 20 czerwca (fragmenty)

Uroczyste otwarcie

Dzieło – częściowy wynik w ostatnich czasach na szersze rozmiary zakreślonej akcyi, a mającej na celu podniesienie przemysłu krajowego i krajowej wytwórczości – stało się faktem dokonanym. Oto w sobotę po południu zapowiadany od przeszło dwóch miesięcy jarmark wyrobów krajowych, zostający pod protektoratem Pani Namiestnikowej Krystyny hr. Potockiej, JE. P. Marszałka krajowego Stanisława hr. Badeniego i Andrzeja ks. Lubomirskiego[2], został w sposób uroczysty otwarty na placu powystawowym. Wzięło w nim udział około 400 rozmaitych wytwórców przemysłowych, umieszczając swe okazy w pawilonach sztuki i muzycznym, a nadto w przeszło 20 innych mniejszych pawilonikach [...]. Jarmark obecny przedstawia się okazale i wymownym jest dowodem, że przemysłowcy i rękodzielnicy nasi zrozumieli wreszcie, że wystawy przemysłowe a szczególnie podobne obecnemu jarmarkowi wyrobów krajowych nie tylko im i całemu społeczeństwu wyjdą na pożytek, ale także przyczynią się do wzrostu rozwoju samego przemysłu i rękodzieła.

Uroczystość otwarcia jarmarku rozpoczęła się tuż po godz. 5 po południu, a wzięli w niej udział: Pani Namiestnikowa Krystyna hr. Potocka, JE. P. Marszałek krajowy Stanisław hr. Badeni, JE. Prezydent sądu kraj. wyższego dr Tchorznicki[3], [...] JE. Wiceprezydent kraj. Dyrekcyi skarbu

---

[1] I Jarmark Wyrobów Krajowych we Lwowie w 1904 r. będący prezentacją dorobku przemysłowego Galicji został przygotowany przez lwowską „Pomoc Przemysłową". Wystawców było około 300; obroty handlowe na Jarmarku opiewały na około 45 000 kor.

[2] Andrzej ks. Lubomirski (1862–1953), polski poseł, działacz społeczny i gospodarczy. Jeden z przywódców konserwatystów galicyjskich. Od 1887 r. członek austriackiej Izby Panów, od 1898 r. poseł na Sejm Krajowy, w l. 1907–1911 w Radzie Państwa w Wiedniu. Od 1904 r. prezes Ligi Pomocy Przemysłowej dla Galicji. Członek Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarczego, Towarzystwa Kółek Rolniczych we Lwowie i in. Ekspert delegacji polskiej na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. W 1920 r. wiceprezes Rady Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów.

[3] Aleksander Mniszek-Tchorznicki (1851–1916), doktor obojga praw, sędzia, tajny radca. Od 1891 r. wiceprezydent Wyższego Sądu Krajowego we Lwowie. W 1895 r.

dr Korytowski[4] z Małżonką, Wiceprezydent Namiestnictwa p. Jan Lidl[5], naczelny dyrektor poczt i telegrafów p. Seferowicz[6], Wiceprezydent sądu kraj. wyższego dr Dylewski[7] [...] wiele wybitnych osobistości, [...] pokaźny zastęp wystawców, biorących czynny udział w jarmarku.

Otwierając jarmark [...] JE P. Marszałek krajowy Stanisław hr. Badeni przemówił [...]:

„Gdy przed kilku miesiącami rozeszła się wiadomość o urządzeniu jarmarku wyrobów krajowych, pytano [...] co to ma być. [...] jest on powołany do tego, by na podstawie doświadczenia praktycznego stworzony został typ jarmarku, któryby utorował drogę dla swoich następców w przyszłości. [...] chodzi [...] o stworzenie stosunku między wytwórcami a konsumentami oraz o stworzenie porozumienia co do kierunku, w którym ma postępować dalsza akcya około podniesienia przemysłu. [...] Jarmark ten ma nas zachęcić do podniesienia wytwórczości w kraju – zachęcić do pracy, podnieść ducha inicyatywy i wyrobić zaufanie we własne siły".

Źródło: „Gazeta Lwowska" 1904, nr 140, s. 5.

---

został prezydentem Sądu Apelacyjnego we Lwowie, a tym samym zwierzchnikiem całego sądownictwa Galicji Wschodniej i Księstwa Bukowiny. W okresie jego prezydentury przeprowadzono reformę systemu sądownictwa w Galicji. Mianowany dożywotnim członkiem Izby Panów. Prezes Towarzystwa Prawniczego we Lwowie.

[4] Witold Korytowski (1850–1923), doktor praw, nestor przemysłu spirytusowego w Poznaniu. W 1874 r. otrzymał obywatelstwo austriackie. W 1891 r. został wiceprezydentem Krajowej Dyrekcji Skarbu we Lwowie, w l. 1906–1908 minister skarbu Austro-Węgier, w l. 1907–1913 poseł do Rady Państwa. W 1908 r. uzyskał mandat posła Sejmu Krajowego Galicji. Od 1913 r. do 1915 r. namiestnik Galicji. W 1914 r. zreformował ordynację wyborczą do Sejmu Krajowego. W 1919 r. przeprowadził się do Poznania, gdzie zakładał spółki związane z przemysłem spirytusowym i nimi i kierował.

[5] Jan Lidl (?–1923), urzędnik. Na przełomie XIX i XX w. sprawował urząd wiceprezydenta przy C.K. Namiestnikach Galicji. W 1904 r. mianowany tajnym radcą.

[6] Jan Lubicz Seferowicz (1846–1916), urzędnik, prezydent galicyjskiej C.K. Dyrekcji Poczt i Telegrafów. W 1910 r. przeniesiony w stan spoczynku. Działacz Polskiego Czerwonego Krzyża.

[7] Jan Dylewski (1845–1924), sędzia, działacz społeczny. W 1885 r. radca C.K. Sądu Krajowego w Czerniowcach. Pełnił też funkcję wiceprezydenta C.K. Sądu Krajowego Wyższego. Weteran powstania z 1863 r.

Nr 16[1]

Zjazd kobiecy (fragmenty)

Sala posiedzeń Rady miejskiej przedstawiała dziś widok niezwykły, a kto wie, czy nie bardziej interesujący, jak w czwartki radzieckie, zwłaszcza dla brzydkiej połowy rodzaju ludzkiego. Reprezentantów tej drugiej płci było niewielu, choć za to przeważnie należeli do grupki, nad którą unosi się czerwony sztandar. Płeć piękna natomiast była reprezentowaną tak, jak na zjazd kobiecy przystało, więc licznie, sumą najmniej 70 głów na początku zgromadzenia. Bezstronność nakazuje zresztą przyznać, że nieco później Polskę kobiecą przedstawiała już liczba podwójna, tak, że przypuścić można, iż około 150 pań bierze udział w zjeździe. Na czele – znane przywódczynie feminizmu krakowskiego.

[...] feminizm zgromadzonych rozpada się jeszcze na podziałki, z których najważniejsze: socyalizm, konstytuantyzm (?) i wszechpolskość. [...] Uwagę zwracały te uczestniczki najmłodsze, tak młode, iż płeć potępiona mogłaby użyć wobec nich określenia: podlotki. Trudno określić, czy i ile z obecnych porzuciło dziś lekcye dla wykładu p. Estery Gołde[2]? Przypuszczać należy bądź co bądź, iż bez wiedzy i zezwolenia opiekunów szkolnych nigdyby się to nie stało.

Zjazd zagaiła p. Marya Turzyma Wiśniewska, tłomacząc zebranym, [...] iż zjazd był najwidoczniej potrzebą chwili, skoro zgromadził tak liczne zastępy

[1] I Zjazd Kobiet Polskich, pierwszy jawny, odbył się w dniach 20–23.10.1905 r. w Krakowie. Wzięły w nim udział przedstawicielki trzech zaborów reprezentujące nurt ruchu kobiecego o zabarwieniu od lewicowego przez liberalny po konserwatywny. Uczestniczki opowiedziały się za walką o przyznanie pełnych praw wyborczych bez różnicy płci. Zjazd w Krakowie poparł wspólną akcję kobiet w celu zdobycia wolności politycznych oraz apel do innych ugrupowań politycznych o wsparcie ich dążeń.

[2] Estera Golde-Stróżecka (1872–1938), aktywistka na rzecz praw kobiet, publicystka, działaczka polityczna i kulturalno-oświatowa, lekarka, wolnomyślicielka. W 1893 r. związała się z PPS. Za swą działalność wielokrotnie aresztowana i więziona. W 1919 r. wróciła do Polski, gdzie kontynuowała pracę społeczną i zaangażowanie polityczne. Związała się z KPRP/KPP. W 1936 r. ponownie wyjechała do Paryża; tam redagowała „Dziennik Ludowy". W swych artykułach broniła praw dzieci i młodzieży, osób starszych, kwestii języka i szkolnictwa polskiego, polskiej emigracji.

wiecowniczek, które pragną obmyśleć „wspólną akcyę i solidarność". [...] zjazd chce pracować, aby uzyskać plon w formie „równej dla wszystkich zapłaty". Mianowicie są może na Sali przedstawicielki różnych przekonań politycznych, lecz „niema żadnej, któraby nie chciała wolności i równości". Po tej apostrofie, na propozycję pani Turzymy wybrano w skład prezydium panie: Reinschmidt-Kuczalską[3] z Warszawy, Zofię Tułodzicką[4] z Poznania i Dra Zofię Daszyńską-Golińską[5] z Krakowa (zauważyć należy, że w programie nie ma żadnego referatu Dra Zofii Daszyńskiej-Golińskiej; niebyło jej też wśród uczestniczek zjazdu). [...] uchwalono, aby nie było wcale posiedzeń sekcyjnych, tylko 4 jawne, plenarne, poświęcone sprawom: politycznym, wychowawczym, ekonomicznym i obyczajowym.

Rozpoczęła się więc d y s k u s y a p o l i t y c z n a. Nadała jej zaraz ton pani Estera G o ł d e, agitatorka socyalistyczna z Katowic, [...] oświadczyła, że zjazd pragnie „wyczerpać urzeczywistnienie wolności dla wszystkich

[3] Paulina Reinschmit-Kuczalska (1859–1921), rzeczniczka pełnych praw kobiet, publicystka, działaczka społeczna. Jako pierwsza sformułowała postulaty kobiece odrębne od kwestii narodowowyzwoleńczych. Współtwórczyni wielu organizacji i instytucji edukacyjnych, zawodowych, charytatywnych, politycznych. W 1894 r. utworzyła pierwszą placówkę kobiecą, Delegację Pracy Kobiet przy Towarzystwie Popierania Przemysłu i Handlu w Warszawie. Od 1907 r. stała na czele Związku Równouprawnienia Kobiet Polskich. Była założycielką pierwszego czasopisma poświęconego prawom kobiet, „Ster".

[4] Zofia Tułodziecka (1850–1924), wielkopolska działaczka społeczna, krawcowa. W 1903 r. utworzyła Stowarzyszenie Personału Żeńskiego w Handlu i Przemyśle, pierwszą organizację dla kobiet pracujących. Stowarzyszenie pośredniczyło w szukaniu pracy, udzielało porad prawnych, organizowało kursy zawodowe. Działały przy nim kasa oszczędnościowa, biblioteka, schronisko dla starszych kobiet. Była zwolenniczką wykształcenia praktycznego kobiet oraz ich samodzielności. Wspierała siostrę, Anielę, która działała w Towarzystwie Przyjaciół Wzajemnego Pouczania się i Opieki nad Dziećmi „Warta".

[5] Zofia Daszyńska-Golińska (1866–1934), feministka, publicystka, działaczka społeczna, ekonomista, socjolog, polityk. W 1891 r. obroniła doktorat; w 1896 r. uzyskała tytuł docenta. Od 1914 r. członkini Ligi Kobiet, od 1915 r. Ligii Kobiet Galicji i Śląska w Krakowie. Jedna z pierwszych kobiet odznaczonych Krzyżem Oficerskim „Polonia Restituta" (1923) za pracę naukową i społeczną. Związana z PPS, po 1926 r. z sanacją. W l. 1928–1930 senatorka z ramienia BBWR. Założycielka stowarzyszenia robotniczego „Trzeźwość" w Krakowie. Jedna z czołowych rzeczniczek walki o prawa polityczne i socjalne kobiet.

warstw i płci". [...] proponuje organizacyę kobiet, celem walczenia o prawa polityczne, opartą o socyalną demokracyę. [...].

Drugi referat również udowodnił, jak słusznemi są aspiracye feminizmu do polityki. Pani Iza Moszczeńska[6] zapowiedziała, iż jest stanowczą przeciwniczką środków umiarkowanych w polityce, że trzeba walczyć o obalenie caratu we wszystkich dzielnicach, o gruntowny przewrót społeczny i polityczny i postawiła stosowne rezolucye. Nieco mniej zdenerwowanym był trzeci referat pani Kuczalskiej o potrzebie wywalczenia praw politycznych i wyborczych. Na tem wyczerpano porządek dnia.

Pod takimi auspicyami rozpoczął się zjazd kobiecy, który będzie obradował przez trzy dni, i, jak widać już z pierwszych kroków, posiada dla wszystkich kobiet polskich niepospolite znaczenie…

Źródło: „Czas" 1905, nr 240, s. 3.

[6] Izabela Moszczeńska Rzepecka (1864–1941), publicystka, feministka, działaczka społeczna, założycielka Ligi Kobiet Polskich Pogotowia Wojennego. Angażowała się w działalność organizacji kobiecych, propagując równouprawnienie kobiet i nowoczesne poglądy na temat wychowania dzieci. W l. 1904–1908 członkini PPS. Od stycznia 1905 r. propagatorka i współorganizatorka strajku szkolnego. Od 1910 r. związana ze środowiskiem PPS-Frakcja Rewolucyjna. Od 1922 r. związana ze Związkiem Ludowo-Narodowym, po przewrocie majowym ze Stronnictwem Narodowym. W l. 30. uczestniczyła w pracach związanych z Frontem Morges.

Nr 17

I Zjazd kobiet polskich (fragmenty)

Pierwszy dzień obrad

Referat p. Bujwidowej[1] o „Reformie wychowania i ochronie dziecka" zawierał wiele ślicznie pomyślanych i głęboko opracowanych punktów. Referentka postawiła następujące żądania: Stworzenie bezpłatnej, ogólnokształcącej szkoły średniej, przystosowanej do nowożytnych pojęć i właściwości narodowych; zabezpieczenie dla dziecka całkowitego utrzymania aż do pełnego wieku; ochrona dziecka przez popieranie instytucyj w rodzaju żłobków, „kropli mleka", itp.; oddzielenie wykształcenia zawodowego od ogólnego; zmiana stosunku wychowawcy do ucznia.

Drugi referat przedstawiła p. Róża Centnerszwerowa[2], na temat: „Reforma wychowania dziewcząt"; referentka domagała się w rezolucyi wspólnego obu płci wychowywania, utworzenia więc szkoły średniej mieszanej, aby edukacja szła ręka w rękę z reformą szkolną, a więc ze socyalizacyą szkoły.

Drugi dzień obrad

Prowadzono ożywioną dyskusję nad referatami dnia poprzedniego, przyczem przemawiały pp. Moszczeńska, Galicowa, Przewóska, Dobrowolska, oraz p. Szymański.

P. Centnerszwerowa scharakteryzowała trafnie rozwój i przebieg walki o szkołę polską w Królestwie i sprawę bojkotu szkoły rosyjskiej.

---

[1] Kazimiera Bujwidowa (1867–1932), emancypantka, działaczka społeczna. Aktywnie działała na rzecz równouprawnienia kobiet. Angażowała się w walkę z analfabetyzmem oraz w zapewnienie dostępu do edukacji dziewcząt. Przewodniczyła Krakowskiej Czytelni dla Kobiet, która wspierała ruch emancypacyjny. Była jedną z prekursorek walki o prawa kobiet do studiów wyższych. Założyła Pierwsze Prywatne Gimnazjum Żeńskie w Krakowie z egzaminem maturalnym. Angażowała się w walkę o prawa wyborcze dla kobiet. Autorka broszur feministycznych oraz w kwestiach edukacji i wychowania.

[2] Róża Centnerszwerowa (1867–1940), tłumaczka, pisarka. Autorka *O wspólnem obu płci kształceniu w szkole średniej*, Warszawa 1905; *O języku żydów w Polsce, na Litwie i Rusi: szkic dziejowy*, Warszawa 1907.

Z ostrą krytyką i potępieniem wystąpiono przeciw części społeczeństwa łamiącej strajk szkolny[3] i padło między innemi porównanie jej z szubrawymi łamistrajkami fabrycznymi.

W uzupełnieniu swojej rezolucyi przemówiła p. Kazimiera Bujwidowa, rozważając, czy słusznem jest stanowisko, że kobiety za dużo politykują, a za mało zajmują się prawami kultury. Kwestye kultury należy stawiać bardzo wysoko, ale prawa polityczne niemniej niesłychanej są wagi, zwłaszcza w chwili obecnej. Może nawet za mało zajmują się kobiety na Zjeździe polityką. – Szkolnictwo dzisiejsze stoi w sprzeczności z pojęciami nowożytnemi. W szkołach galicyjskich, podobnie jak w koszarach, wszczepia się w młodzież przedewszystkiem respekt dla autorytetu, nie szanując bynajmniej godności ludzkiej uczniów. Wychowanie duszy dziecka nie musi być dokonywanem przez religię. Moralność jest całkiem niezależną od religii, moralność powinna być jedna, ogólnoludzka. Etyka religijna niczego nie daje, a rezultaty wychowania religijnego bynajmniej nie są dodatnie.

Źródło: „Naprzód" 1905, nr 290.

[3] Strajki szkolne 1905 r. rozpoczęły się w styczniu, na fali demonstracji rewolucyjnych w Warszawie. W ciągu miesiąca strajki objęły szkoły średnie w wielu miastach Królestwa. W ich trakcie wzywano do bojkotu szkół rosyjskich, żądając polonizacji szkolnictwa w Królestwie Polskim. Wśród wysuwanych postulatów znalazły się m.in. umożliwienie kobietom zdobywania wyższego wykształcenia, swoboda zrzeszania się dla uczniów. Jesienią 1905 r. do strajku przyłączyły się szkoły wiejskie. Strajki doprowadziły do częściowych ustępstw rządu rosyjskiego.

Nr 18[1]

Zofia Rygier-Nałkowska*, Uwagi o etycznych zadaniach ruchu kobiecego* (Referat[2] wygłoszony na Zjeździe kobiet[3]) (fragmenty)

Będąc świadomą, że mój pogląd na istotę etyczną ruchu kobiecego jest bardzo odosobniony, zaznaczam tylko fakt, iż staję tu nie z własnej inicyatywy;

[1] Zofia Nałkowska (1884–1954), primo voto Rygier, secundo voto Gorzechowska, pisarka, feministka, działaczka, posłanka. Działaczka organizacji kobiecych. Swą karierę rozpoczęła jako poetka. Szybko stała się kobietą niezależną finansowo. Należała do Stowarzyszenia Równouprawnienia Kobiet Polskich. Od 1933 r. członkini Polskiej Akademii Literatury, działaczka PEN Clubu i ZZLP i in. Członkini grupy literackiej Przedmieście. W 1945 r. objęła funkcję wiceprezesa Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich. Posłanka do Krajowej Rady Narodowej, od 1947 r. posłanka na sejm. Debiutowała w Młodej Polsce.

[2] Wystąpienie Nałkowskiej podczas Zjazdu Kobiet z 1907 r. zszokowało część zgromadzonych i odbiło się szerokim echem w kraju. Nałkowska miała wówczas 23 lata. Stwierdziła, iż zjazd dotąd nie wniósł nic nowego do kwestii kobiecej, pomimo oczekiwań uczestniczek. Postulowała wolność obyczajową kobiet i odrzucenie gorsetu zasad i powinności narzuconych przez społeczeństwo, tradycję i religię. Otwarcie poruszyła temat satysfakcji z życia seksualnego, do której ma prawo każda kobieta. Część zgromadzonych reagowała spontanicznie, nagradzając referentkę brawami. Ostatecznie Nałkowskiej odebrano głos, gdyż przekroczyła limit 5 minut wystąpienia. Tuż po zakończeniu referatu zjazd zamknięto i nie pozwolono na dyskusję nad referatem. Niektórzy krytycy oskarżali ją o jawne wezwanie do nierządu. W późniejszych czasach Nałkowska nigdy nie zajmowała tak radykalnego stanowiska w sprawach kobiet, przestała reprezentować ruch kobiecy, choć nadal angażowała się społecznie. Była zwolenniczką równouprawnienia w sferze obyczajowej.

[3] Zjazd Kobiet w Warszawie (w czerwcu 1907 r.) miał na celu uczczenie 40-lecia pracy pisarskiej Elizy Orzeszkowej. Na znaczenie zjazdu w kształtowaniu i zachowaniu więzi między-zaborowej wskazywała Maria Konopnicka w swym przemówieniu inauguracyjnym. Odegrał on istotną rolę w budowaniu więzi polskich środowisk kobiecych w różnych zaborach. Podczas zjazdu doszło do konfrontacji pomiędzy różnymi wizjami emancypacji: 1) opowiadającą się za nieograniczonym dostępem do edukacji, 2) postulującą przyznanie kobietom pełni praw wyborczych oraz zniesienie ograniczeń w zakresie sądownictwa i majątkowym, 3) propagującą równość w sferze obyczajowej. Podczas obrad ujawniły się różnice na tle pokoleniowym. W uchwałach końcowych znalazły się hasła feminizmu liberalnego (sprawiedliwość bez różnicy kast, stopni, przywilejów, moralność bez różnicy płci, wiary, przesądów). Przyjęto przez aklamację postulaty równouprawnienia w zakresie praw osobistych, majątkowych, rodzicielskich, nieograniczonego dostępu do edukacji, biernego i czynnego prawa kobiet w wyborach parlamentarnych i samorządowych.

za przekonania jednak, które tu wypowiem, odpowiedzialność biorę li tylko na siebie osobiście. [...]

Zato w dziedzinie etyki kobieta jako taka ma coś do powiedzenia. A jednak i tu – prócz jednego śmielszego głosu pani Sempołowskiej[4] – słyszeliśmy tylko to, co już przedtem mówione było wielokrotnie, co równie dobrze powiedzieć mogą mężczyźni. Nie powiedziano tu nic takiego, co powiedzieć może tylko kobieta i jako kobieta, nie usłyszeliśmy tu tego krzyku prawdy, który dotąd nieznany jest światu. Nie padło stąd wyznanie wiary kobiety nowej, kobiety najmłodszej, nie padło stąd słowo nowe, słowo śmiałe, słowo rewolucyjne.

Na obradach sekcyi etyczno-społecznej mówiono między innemi wiele o prostytucyi.

Jest rzeczą zupełnie śmieszną i z logicznego punktu widzenia wprost niewiarygodną, że sprawą prostytucyi zajmuje się ruch kobiecy, a więc my kobiety. Jak możemy rozprawiać o prostytutkach, gdy nam ich znać nie wolno, jak możemy decydować o ich losie, nie mogąc zapytać ich o zdanie? [...] Cały [...] stosunek życia do nas polega na mistyfikacyi, o brutalnych prawdach jego dowiadujemy się z trzecich ust. [...]

[...] My, kobiety tak zwane uczciwe, aż nazbyt często w małżeństwach naszych sprzedajemy prócz ciał jeszcze i dusze. [...] Otaczając wzgardą kobietę uwiedzioną, zrywając znajomość z kobietą, która uciekła od męża, gubiąc w opinii naszej każdą kobietę wyzwoloną, jako upadłą, ostracyzmem towarzyskim i społecznym odsuwając ją od źródeł zarobkowania – my to właśnie, kobiety uczciwe, kobiety szanujące się – czynimy z niej prostytutkę lub popychamy w szeregi demi-monde'u[5]. Stąd cechą zasadniczą prostytucyi, wspól-

[4] Stefania Sempołowska (1869–1944), nauczycielka, działaczka oświatowa, dziennikarka, pisarka, walczyła o prawa dziecka. W publicystyce postulowała pełny dostęp do oświaty dla wszystkich warstw społecznych. Członkini Towarzystwa Oświaty Demokratycznej „Nowe Tory", współredaktorka czasopisma dla młodzieży „Z bliska i z daleka", następnie dwutygodnika dla dzieci i wychowawców „W słońcu". W II RP działała w Towarzystwie Opieki nad Więźniami „Patronat". W czasie rewolucji 1905 r. inicjatorka zjazdu przedstawicieli kół nauczycielskich z Królestwa Polskiego (październik 1905), podczas którego podjęto deklarację nauczania w języku polskim w szkołach ludowych. W l. 1908–1913 działaczka Towarzystwa Kultury Polskiej.

[5] Demi-monde – prostytutki, które manierami i sposobem życia starały się naśladować kobiety z wielkiego świata, towarzystwa.

ną dla wszystkich jej w najszerszym pojmowaniu, jest stanowisko, jakie wobec niej zajmuje pozostałe społeczeństwo kobiece [...].

Życie otacza kobietę dotąd fałszem konsekwentnym, fałszem nieustającym. Dotąd patrzymy na nie przez pryzmat naszej niewoli, przez małe okienko, wybite w klatkach naszych na świat [...].

A powinnyśmy być tego świadome i pamiętać, że cały ustrój dzisiejszego życia erotycznego opiera się na jawnej poligamii i głęboko pod poziomem życia ukrytej albo daleko poza nawias życia wyrzuconej poliandryi[6]. Większa czystość ogółu kobiet [...] nie jest wynikiem naszej moralnej przewagi, lecz produktem przystosowania do warunków niewoli – i nie możemy być z niej dumne. Tożsame względy każą nam miłość naszą obwarowywać małżeństwem [...] jest to instynkt samozachowawczy, nakazujący zależnej ekonomicznie kobiecie zabezpieczać się wobec ponoszonych przez nią ciężarów życia erotycznego – zarówno w postaci macierzyństwa, jak w postaci wystrzegania się go. Uczciwość tak zwana jest przywilejem kobiet najbardziej od mężczyzn uzależnionych, to jest panien na wydaniu i mężatek. Całe legiony kobiet niezależnych ekonomicznie i towarzysko [...] nie kwalifikują się już tak dobrze do propagandy czystości obyczajów. – Kobieta, stając się niezależną, traci cechy w niewoli nabyte [...].

Naszym zadaniem w dziedzinie etyki jest przewartościowanie gruntowne zasad etyki, rządzącej dzisiaj nami. Dzisiejszy podział na kobiety moralne i niemoralne jest dokonany z punktu widzenia mężczyzny. Wyzwolenie nasze musi dać nowe zupełnie kryterium klasyfikacyi, nowy cenzus etyczny. [...] Walcząc o równouprawnienie polityczne i ekonomiczne, nie wolno nam zapominać, że nie jesteśmy obywatelkami, póki nasze należenie do tej lub owej grupy społecznej, do związku, póki nawet prawo uczestnictwa w zjazdach kobiecych zależeć będzie od tego, jakie są nasze prywatne sprawy miłosne. Jest to przeżytek mijającego już okresu [...].

My, kobiety nowe, nową moralność wprowadzić mamy obowiązek na miejsce moralności niewolnic kochających – i to jest istotne etyczne zadanie ruchu kobiecego, a nie malowanie [...] średniowiecznych kajdan ascetyzmu na nowe barwy etyki i higieny.

[...] Poświęcić mamy wszelkie indywidualne żądania erotyczne dla dobra dzieci – po to, by znów dzieci te poświęcały się w podobny sposób dla dobra

[6] Poliandria – forma poligamii; jedna kobieta ma wielu mężów jednocześnie.

następnych pokoleń. Tą drogą – odrzucając z życia całe piękno, cały poryw i żywioł uczucia, uczynimy ze świata jedną wielką stajnię racyonalnej hodowli zwierząt ludzkich [...].

Do takiej etycznej metamorfozy życia kobieta nowa ręki przykładać nie powinna [...]. Tenże ruch etyczny usiłuje i całe życie erotyczne kobiety sprowadzić do obowiązków macierzyństwa. Jeden z lekarzy, opierając się na zeznaniach swych pacyentek, ogłosił, że dziewięćdziesięciu procentom kobiet niedostępne są wzruszenia erotyczne, a przeto jedynym motywem do zawarcia małżeństwa jest dla nich potrzeba macierzyństwa. [...] Należałoby spytać, czy kobiety zdradzające mężów [...], czynią to też tylko dla umartwienia, czy rzucając się dziesiątkami z okien na kamienie lub z brzegów rzeki w głębinę z obawy przed grożącym macierzyństwem, też macierzyństwo mają tylko na celu w miłości? [...]

My, kobiety najmłodsze, za pierwsze zadanie etycznego ruchu kobiecego uznać musimy zmianę naszego kryterium etycznego [...].

Świadectwem naszego psychicznego wyzwolenia będzie odtrącenie poetyckiej glorii z naszej wieczno-kobiecej hipokryzyi, będzie odwaga rzucenia w świat okrzyku:

Chcemy całego życia!

Źródło: „Krytyka. Miesięcznik poświęcony sprawom społecznym, nauce i sztuce" 1907, R. 9, t. 2.

Nr 19[1]

Program PPS Frakcji Rewolucyjnej (Wiedeń, marzec 1907) (fragmenty)

Polska Partia Socjalistyczna jest wyrazicielką potrzeb i ideałów klasy robotniczej w Polsce i organizacją polityczną tej klasy. Polska Partia Socjalistyczna dąży do wyzwolenia całego ludu z więzów niewoli ekonomicznej, politycznej i narodowej.

W imię tego wyzwolenia Polska Partia Socjalistyczna stawia sobie za cel: zasadnicze przekształcenie ustroju społecznego, oparcie społeczeństwa na nowych, socjalistycznych podstawach. W dziedzinie ekonomicznej cel ten oznacza: przejście środków wytwarzania i komunikacji na własność wspólną, społeczną, celową i świadomą kontrolę ogółu pracującego nad całym życiem gospodarczym i dla powszechnego dobra; zniesienie pracy najemnej i wszelkiego wyzysku. W dziedzinie politycznej: zaprowadzenie niepodległej republiki polskiej, całkowicie i wszechstronnie demokratycznej; przekształcenie państwa z narzędzia ucisku w rzeczywisty organ woli zbiorowej; zdobycie przez klasę robotniczą władzy w państwie. Wreszcie w dziedzinie narodowej: zniesienie wszelkiego ucisku narodowego, zjednoczenie Polski.

[...] W celu ochrony pracy Polska Partia Socjalistyczna dąży do następujących reform: 1) Ośmiogodzinny najwyżej dzień roboczy, bez wyjątków i zastrzeżeń; zupełny odpoczynek raz w tygodniu wynoszący co najmniej 42 godziny. 2) Zakaz pracy nocnej z wyjątkami dopuszczonymi przez robotnicze związki zawodowe, zakaz pracy nocnej kobiet i robotników młodocianych do lat 18 bez żadnych wyjątków. 3) Zakaz pracy do l. 15, specjalne ustawy ochronne dla uczniów i robotników młodocianych (od 15 do 18 lat). 4) Zakaz pracy dla kobiet i robotników młodocianych w zawodach szczególnie dla zdrowia szkodliwych. 5) Uwolnienie kobiet od pracy na 4 tygodnie przed i 6 tygodni po połogu z wypłaceniem przez ten czas zarobku. 6) Ścisłe przepi-

[1] Polska Partia Socjalistyczna powstała w 1892 r. w Paryżu. Partia o charakterze niepodległościowym, socjalistycznym i pracowniczym. W trakcie rewolucji 1905 r. nastąpiła w łonie PPS rywalizacja „starych" z Józefem Piłsudskim i „młodych", którzy liczyli na obalenie caratu we współpracy z masami rosyjskimi. Efektem sporu był rozłam w 1906 r. na PPS (Frakcję Rewolucyjną) i PPS-Lewicę („młodych"). Od 1909 r. PPS--Frakcja Rewolucyjna wróciła do nazwy PPS, zaś PPS-Lewica traciła znaczenie. PPS do 1948 r. była liczącą się siłą polityczną w Polsce.

sy dotyczące higieny miejsc pracy i bezpieczeństwa pracujących. 7) Zarządzenia mające na celu ograniczenie i stopniowe wyparcie chałupnictwa (kapitalistycznego przemysłu domowego). 8) Zniesienie kar fabrycznych. 9) Państwowe ubezpieczenie robotników od wypadków przy pracy, od braku pracy, niezdolności do pracy, starości i choroby; zaopatrzenie wdów i sierot; demokratyczna organizacja ubezpieczeń, oparta na współudziale związków zawodowych robotniczych w kierowaniu odpowiednimi instytucjami. 10) Oznaczenie minimum płac na podstawie porozumienia władz ze związkami zawodowymi. Równa płaca dla mężczyzn i kobiet za równą pracę. 11) Sądy przemysłowe i rolnicze złożone w połowie z przedstawicieli robotników, w połowie z przedsiębiorców, dla rozstrzygnięcia zatargów wynikających z umowy o pracę. 12) Inspektorat przemysłowy i rolniczy wybierany przez robotników. Inspekcja dla pracy kobiecej. 13) Zapomogi państwowe i gminne dla giełd pracy i sekretariatów robotniczych. 14) Ministerium pracy. 15) Obwarowanie ustaw ochronnych odpowiedzialnością karną przedsiębiorstw. 16) Zupełna wolność zmów i strajków robotniczych [...].

W dziedzinie stosunków wiejskich Polska Partia Socjalistyczna dąży: 1) do organizacji zawodowej robotników rolnych na zasadach takich samych, na jakich oparte są organizacje robotników przemysłowych [...] 2) do zapewnienia ochrony pracy robotników rolnych zgodnie z zasadami wyłożonymi powyżej, z uwzględnieniem odrębnych warunków pracy na roli [...].

Źródło: M. Stolarczyk, *Wybór tekstów źródłowych z historii Polski 1861–1918*, t. 2, przy współpracy J. Hoff, J. Potasz, A. Derdziaka i J. Kuzickiego, Rzeszów 2000, s. 107–111.

Nr 20[1]

Program Polskiej Partii Socjalistycznej (Lewica) z 1908 r. (fragmenty)

[…] Dla ochrony interesów proletariatu już w obecnym ustroju społecznym konieczne są reformy broniące lud pracujący od nadmiernego wyzysku. Najważniejsze żądania Polskiej Partii Socjalistycznej w tej dziedzinie są następujące: 1) 8-godzinny dzień roboczy jako powszechnie obowiązujące maksimum dla wszystkich gałęzi pracy, 2) Przerwa w pracy raz w tygodniu trwająca nie mniej niż 40 godzin. 3) Całkowity zakaz pracy pofajerantowej. 4) Zakaz pracy nocnej, z wyłączeniem jedynie tych gałęzi produkcji, gdzie ze względów technicznych proces musi odbywać się nieprzerwanie. 5) Zupełny zakaz pracy dzieci do lat 16; zakaz używania dzieci i kobiet do pracy szkodliwej dla ich zdrowia lub zbyt ciężkiej w stosunku do ich sił; specjalne przepisy w obronie zdrowia kobiet ciężarnych. 6) Wydanie szczegółowych przepisów dla ochrony zdrowia i życia robotników pracujących we wszystkich gałęziach pracy. 7) Powołanie do dozoru nad wykonywaniem prawodawstwa ochronnego inspektorów i inspektorek wybieranych przez robotników, a płatnych przez państwo. 8) Stworzenie sądów przemysłowych i rozjemczych, składających się z równej ilości przedstawicieli robotników i przedsiębiorców. 9) Ubezpieczenie państwowe robotników na wypadek choroby, kalectwa starości, niezdolności do pracy; ubezpieczenie wdów i sierot, zarząd instytucjami ubezpieczeniowymi winien spoczywać w rękach ubezpieczonych. 10) Stopniowe zniesienie drogą prawodawczą pracy domowej (chałupnictwa). 11) Uznanie związków zawodowych za legalne przedstawicielstwo klasy robotniczej; uregulowanie przez nie płacy roboczej: sankcja prawna dla umów zbiorowych przez nie zawieranych. 12) Specjalne prawodawstwo mieszkaniowe; ustanowienie obowiązków norm higienicznych dla mieszkańców.

Źródło: M. Stolarczyk, *Wybór tekstów źródłowych z historii Polski 1861–1918*, t. 2, przy współpracy J. Hoff, J. Potasz, A. Derdziaka i J. Kuzickiego, Rzeszów 2000, s. 111–114.

[1] PPS-Lewica powstała w wyniku rozłamu w PPS w 1906 r. podczas zjazdu w Wiedniu. Jej działacze odrzucili program natychmiastowego odzyskania niepodległości przez Polskę na rzecz rewolucji robotniczej. Rewolucja ta miała doprowadzić do upadku caratu. W grudniu 1918 r. część członków wraz z Socjaldemokracją Królestwa Polskiego i Litwy utworzyła Komunistyczną Partię Robotniczą Polski.

Nr 21[1]

Pamiętnik Zjazdu Kobiet Polskich odbytego w dniach 11 i 12 maja 1913 (fragmenty)

Przebieg Zjazdu

W skład Komitetu [organizacyjnego] weszły [...] panie, znane ze swej społecznej i obywatelskiej działalności w różnych Związkach i Towarzystwach Kobiecych [...]. Na przewodniczącą obrano panią Maurycową Straszewską[2] [...].

Wstępem [...] było wydanie „Odezwy", którą rozesłano w 1.500 egzemplarzach, nie tylko po całym kraju, ale i do osad wychodźców w Europie i za Oceanem.

[...] Przewodnicząca Komitetu, p. Maurycowa Straszewska [...] wygłosiła [...] powitalną przemowę:

[...] trzeba zbliżyć się, porozumieć, celem obmyślania podstaw solidarnego działania w sprawach dla nas najżywotniejszych, że my kobiety polskie musimy zespolić wszystkie nasze siły, celem przysposobienia lepszej dla narodu przyszłości.

[...] oprócz [...] spraw wychowawczych i społecznych pozwoliłyśmy sobie wciągnąć w zakres Zjazdu jeszcze [...] stanowisko kobiety w przemyśle i handlu.

---

[1] Zjazd Kobiet Polskich w 1913 r. w Krakowie miał charakter informacyjny; dążono do zapoznania się z działalnością kobiet z trzech zaborów, wymiany doświadczeń oraz koordynacji działań. W trakcie zjazdu zauważalne było odwoływanie się do wartości katolickich i narodowych. Patronką spotkania została królowa Jadwiga. Przebiegiem zjazdu interesowali się hierarchowie Kościoła katolickiego; w ostatnim dniu obecny był bp krakowski Adam Sapieha. Spotkanie miało charakter ogólnopolski i ponadklasowy. Uczestniczyły w nim przedstawicielki środowisk arystokratycznych i chłopskich. Skupiono się głównie na kwestiach wychowania, organizacji i sprawach polityczno-społecznych, w tym dążeniach do równouprawnienia kobiet w sferze politycznej i zawodowej. Kobiety zachęcano do aktywnego udziału w życiu społecznym, narodowym i gospodarczym. Zjazd zwołany został przez Marię Kleniewską (1863–1947), działaczkę społeczną, i Maurycową Straszewską, żonę prof. filozofii UJ.

[2] Maria z Sadowskich Straszewska (1855–1918), żona prof. filozofii UJ Maurycego Straszewskiego, posła do austriackiej Rady Państwa.

Uchwały
zapadłe na Zjeździe Kobiet polskich 12 maja 1913 r. w Krakowie

1) Zobowiązujemy się, iż będziemy dzieci nasze od pierwszych chwil życia chować w zasadach wiary katolickiej i w duchu narodowym, bez wpływów cudzoziemskich;
2) że stale porozumiewać się będziemy ze sobą za pośrednictwem „Gościny”[3];
3) że wszędzie i zawsze, stale i wytrwale szerzyć i wykonywać będziemy hasło: „Swój do swego i po swoje”, pamiętając o wskazaniu obecnej chwili: „Chciejmy i miejmy”.

Nadto między innymi przyjęto następujące wnioski:

I. Z dziedziny społeczno-politycznej:
1) aby Stowarzyszenia kobiece dążyły do zapoznawania się z prawami ograniczającemi niezależność społeczno-polityczną kobiety:
2) aby kobiety polskie korzystały z tych praw, które im dziś przysługują;
3) aby brały żywszy udział w życiu społeczno-narodowem w ogóle, a zwłaszcza
4) aby starały się o przeprowadzenie politycznego równouprawnienia kobiet;
5) aby dążyły do zorganizowania zdrowej opinii publicznej potępiającej wypuszczenia z rąk ziemi i własności polskiej przez piętnowanie sprzedawczyków we wszystkich trzech zaborach;

II. aby jednostki praktycznie uzdolnione i rzutkie zwrócić do handlu i przemysłu.

Źródło: *Pamiętnik Zjazdu Kobiet Polskich odbytego w dniach 11 i 12 maja 1913*, Kraków 1913, s. 13–14, 23.

[3] Biuro Porady Kobiet „Gościna” miało gromadzić programy i sprawozdania stowarzyszeń kobiecych itp. Prace nad stworzeniem biura dały asumpt do zorganizowania zjazdu w 1913 r. Przy biurze miał powstać dział adresów: szkół ludowych, gospodarczych, przemysłowych i artystycznych, instytucji zawodowych i naukowych, uczelni, bibliotek i czytelni, lecznic i zakładów dobroczynnych, zagranicznych instytucji „dla kształcenia kobiet” przydatnych. Założycielką była Maria Kleniewska. 14.05.1913 r. odbyło się posiedzenie Rady Nadzorczej. Pierwszą przewodniczącą została Maria Maurycowa Straszewska.

Nr 22[1]

Stanisław Głąbiński, *Wykład ekonomiki społecznej wraz z zarysem polityki ekonomicznej i z historyą ekonomiki* (fragmenty)

Ochrona i popieranie rolnictwa

[...] rozwój rolnictwa zależy w pierwszym rzędzie od rozwoju całego gospodarstwa społecznego i [...] wszystko, co popiera dobrobyt społeczeństwa, sprzyja bezpośrednio lub pośrednio rolnictwu. W szczególności rozwój komunikacyi lądowej i wodnej, wolnej konkurencyi, przemysłu, handlu, kredytu, zakładów ubezpieczeń, oświaty zawodowej, związków zawodowych, odzwierciedla się także w rozwoju rolnictwa. Z tego powodu nie tylko polityka agrarna, ale także inne działy polityki ekonomicznej, [...] polityka przemysłowa, handlowa, kredytowa, komunikacyjna, asekuracyjna, skarbowa, pośrednio popierają rolnictwo [...].

Z pośród szczegółowych zadań pozytywnej polityki agrarnej wymieniamy:

1. Szerzenie zawodowej wiedzy rolniczej przez szkoły rolnicze, zastosowane do potrzeb rolnictwa krajowego, niższe, średnie i wyższe. [...] Potrzeba szkół rolniczych pozostaje w związku z postępem wiedzy i techniki rolniczej i demokratyzacyą ludności wiejskiej. [...]
3. Popieranie [...] komasacyi gruntów w obrębie gmin rozprószonych. [...]
4. Popieranie melioracyj gruntów, regulacyi rzek i zabudowania potoków górskich. [...]
5. Popieranie hodowli bydła przez ochronę bydła od chorób zaraźliwych i ubezpieczenie bydła, przez utrzymywanie obór zarodowych i stacyi ogierów dla poprawy rasy bydła i koni, melioracye pastwisk i łąk, popieranie produkcji paszy i roślin pastewnych, sprzedaż taniej soli bydlęcej,

[1] Stanisław Głąbiński (1862–1941), prawnik, polityk, publicysta, profesor ekonomii politycznej na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Związany ze Stronnictwem Narodowo-Demokratycznym, od 1919 r. ze Związkiem Ludowo-Narodowym, od 1928 r. ze Stronnictwem Narodowym. Działał na rzecz rozwoju przemysłu i handlu w Galicji, wspierał spółdzielczość. Współzałożyciel lub członek: Towarzystwa Parcelacyjnego, Krajowego Związku Przemysłowego, Towarzystwa Kursów Akademickich dla Kobiet (kształcenie na odległość) i in. Opublikował m.in. *Wykład ekonomii społecznej* (1912), *Polskie prawo skarbowe* (1928).

organizacyę zbytu bydła, urządzanie wystaw bydła i premiowanie sztuk dobrze utrzymanych, popieranie mleczarstwa. [...]

7. Organizacyę i popieranie kredytu, zastosowanego do potrzeb rolnictwa [...]; zarówno kredytu melioracyjnego, hipotecznego [...]. W związku z tem jest popieranie publicznych składów na zboże i inne produkty rolnicze, nadające się do przechowywania. [...].

Prawo przemysłowe

Wyrazem polityki przemysłowej państwa jest prawo przemysłowe, które normuje warunki wykonywania przemysłu i stosunki w produkcyi przemysłowej. Prawo przemysłowe nowożytne opiera się na zasadzie wolności przemysłowej i wolnej konkurencyi [...]. Wolność przemysłowa [...] może być w ogólnym interesie [...] ograniczoną. [...] Zasada wolności przemysłowej jednak wymaga, aby ograniczenia jej były [...] prawnie unormowane, aby nie tamowały rozwoju przemysłu i nie czyniły prowadzenia przemysłu zależnym od dowolności władzy. Z tego powodu koncesya na podjęcie i prowadzenie przemysłu [...] powinna być z nielicznymi wyjątkami legalną, t.j. zależną od dopełnienia warunków prawem przepisanych, a nie administracyjną, t.j. zależną od swobodnego uznania władzy przemysłowej. Zasada swobodnego uznania władzy przemysłowej może się w praktyce wyrodzić w negacyę wolności i w system monopolu [...] w pewnej gałęzi produkcji.

Ochrona i popieranie przemysłu

Zadaniem polityki przemysłowej w każdym kraju jest przedewszystkiem wytworzyć i popierać ogólne warunki powstania i rozwoju produkcyi przemysłowej. [...] obok prawa przemysłowego, szanującego swobodę i samodzielność przemysłu, sprężysta administracja publiczna popierać winna rozwój sił wytwórczych; organizacya kredytu wytwórczego, racyonalnie rozwinięta sieć komunikacyi, bezpieczeństwo publiczne [...]

Źródło: S. Głąbiński, *Wykład ekonomiki społecznej wraz z zarysem polityki ekonomicznej i z historyą ekonomiki*, Lwów 1913, s. 657–671.

Nr 23[1]

Jan Urban, *O prawa obywatelskie dla kobiet* (fragmenty)

Do rzędu najważniejszych zagadnień społecznych, które na porządku dziennym postawił, a których rozwiązać nie zdążył wiek dziewiętnasty, należy bezsprzecznie i kwestya kobieca [...]. Niewieścia połowa ludzkości, albo, ściślej mówiąc, pewien jej odłam, wysunął trzy główne żądania kobiet: chleba, wiedzy, pełni obywatelskich praw!

C h l e b a ! Warunki ekonomiczne i coraz bardziej centralizująca się wytwórczość zdejmują z kobiety wiele pracy, którą niegdyś musiała wykonywać wśród ścian własnego domu, a pchają ją do pracy zarobkowej poza domem. I kiedy kobiety z klas niższych idą do fabryki, służby, na zarobki na roli, kobiety inteligentne dążą do zawodów sobie właściwych: nauczycielstwa, praktyki lekarskiej, do biur i kantorów. Niektóre z placówek pracy albo powszechnie, albo w pewnych krajach uważa się jeszcze za wyłączny przywilej mężczyzn i kobiet się na nie nie dopuszcza. Tak n.p. sądownictwo i urzędy państwowe są dla kobiet z małymi wyjątkami niedostępne. Więc podnoszą się żądania i starania, by ostatnie pod tym względem ograniczenia usunąć. Poza tem powstaje kwestya zrównania płacy kobiet z płacą, pobieraną przez mężczyzn; pod tym bowiem względem kobiety prawie na wszystkich dostępnych dla siebie placówkach są upośledzone.

W i e d z y ! [...] Jeżeli kobieta musi pracować i chce pracować, winna być do swego zawodu fachowo przygotowaną. Jeżeli słusznem jest żądanie dopuszczenia kobiet do wszelkiego rodzaju pracy i wszelkich stanowisk, to słusznem będzie również domaganie się otwarcia dla nich podwoi wszelkiego rodzaju i stopnia uczelni. Dla przykładu wspomnijmy o politechnice i wydziałach prawnych [...].

P e ł n i p r a w o b y w a t e l s k i c h ! Jeżeli kobieta staje obok mężczyzny na rozmaitych polach pracy, jeżeli ta praca, podobnie jak praca mężczyzn, bogaci społeczeństwo i buduje kulturę ludzką, to nic dziwnego, że pionierki

[1] Ks. Jan Urban (23.01.1874–17.09.1940), jezuita, zwolennik przyznania praw obywatelskich kobietom, walczący z poglądem o ich niezdolności do uczestnictwa w życiu publicznym narodu. Fragmenty pracy wydanej w całości w Krakowie w 1918 r.

kwestyi kobiecej domagają się dla swej płci i możności czynnego wpływu na życie społeczne i kształtowanie się stosunków, a możność tę widzą w zupełnem równouprawnieniu kobiety z mężczyzną pod względem obywatelskim. Zatem domaganie się rozszerzenia praw cywilnych, n.p. majątkowych dla kobiet, prawa wyborczego, czynnego i biernego, do ciał prawodawczych i samorządu lokalnego, owszem, zrównania stanowiska prawnego kobiety ze stanowiskiem prawnem mężczyzn nawet w związku małżeńskim.

[...] Z tego całego zespołu poszczególnych zagadnień [...] chciałbym poświęcić parę kart zagadnieniu najbardziej dotąd spornemu. Mianowicie chodzi mi o to, co nazwałem, „obywatelskimi prawami", to jest o zrównanie kobiet z mężczyznami w życiu politycznym, zatem o przyznanie im praw wyborczych. Ubocznie związana jest z tym kwestia dopuszczenia kobiet do publicznych urzędów, co [...] posiada jeszcze znaczenie ekonomiczne.

[...]

Przy intronizacji Rady Regencyjnej w Warszawie nie dopuszczono kobiet na Zamek nawet w charakterze gości i widzów, ale to nie dowód, że kwestya politycznego równouprawnienia kobiet u nas [...] nie jest [...] aktualną. Praw wyborczych domaga się Zjazd kobiet polskich, odbyty w Warszawie w jesieni 1907 r. W podobnym duchu wniesiony został do Koła Polskiego w Wiedniu w kwietniu tegoż roku memoryał Związku niewiast katolickich w Krakowie; istnieją po większych polskich miastach Związki równouprawnienia kobiet. Sprawa ta poruszana [...] nie tylko przez jakieś lewicowe sufrażystki, ale i przez najpoważniejsze Stowarzyszenia kobiece katolickie, zasługuje na coś więcej, niż na zbywanie żartem.

[...] Kwestya kobieca jest kwestyą społeczną. Lecz nie myślmy, by poglądy na nią różniły się według przynależności do pewnej socyologicznej szkoły. I ten wypadek nie zachodzi tutaj. Jeżeli społeczne poglądy sprowadzimy do trzech typów: chrześcijańskiego, liberalnego i socyalistycznego, to stwierdzimy, że co do nadania kobietom pełni obywatelskich praw w żadnym z tych trzech obozów niema jednomyślności.

[...] Czy cały ten spór jest potrzebny, kiedy rozchodzi się o prawa polityczne kobiet?

Naszem zdaniem, nie! Weźmy takie czynne prawo głosowania. Albo cały system demokratyczny przedstawicielstwa narodowego w wyborów niema sensu, albo jeśli ma sens jakiś, to nie mamy dostatecznej racyi wykluczać

kobiety od korzystania z tego prawa dla ich intelektualnej niższości. Jeżeliśmy dopuścili do głosowania powszechnego dorosłych mężczyzn, bez względu na stopień ich inteligencyi (z wykluczeniem tylko ostatecznych matołków), to chyba zgodzimy się, że nie cały rodzaj niewieści pod względem intelektualnym stoi niżej od tych równouprawnionych obywateli [...].

Jeżeli chodzi o bierne prawo wyborcze dla kobiet, t.j. o możność wejścia ich do ciał reprezentacyjnych, to i tutaj nie wiem dlaczego kobiety mają być wykluczone zasadniczo z racyi niższości umysłowej. Czy do parlamentów i na sejmy wybieramy samych Dantych, Raffaelów i Mozartów? Albo może trzeba mieć polityczny rozum Macchiavelli'ego, by zostać posłem? [...] I znowu albo cały system przedstawicielstwa narodowego nie ma sensu, albo niema racyi wykluczać z niego kobiet [...].

Mężczyzna i kobieta, to dwa równorzędne, choć odmienne i w wielu szczegółach przeciwstawne sobie typy człowieka [...].

Można powiedzieć, że przeciętnie kobiety mają większą zdolność i większą naturalną skłonność do jednych, a mężczyźni do drugich zajęć i zadań życiowych, co nie wyklucza dość częstych wyjątków i możliwości wzajemnego zastępowania się [...]. Co z tego wynika? To, że nie można przeprowadzić ścisłej linii między zajęciami męskiemi a kobiecemi. I to, że nie warto aż przepisami zakazu usuwać kobiety od tych, czy innych zajęć, zwłaszcza kiedy do nich są pchane przez ekonomiczne stosunki. Raczej stwarzać należy takie warunki, by pracownicy obojga płci łatwo mogli znaleźć te zajęcia, które bardziej ich naturze odpowiadają i do których zapewne sami garnąć się będą, o ile ich jakaś konieczność, czy też szczególne powołanie do czego innego nie pociągną [...].

Czy kobieta, oczywiście inteligentna i dobrem publicznem przejęta, nie przydałaby się jako inicyatorka, a przynajmniej jako rzeczoznawczyni w wielu sprawach publicznych, około których mężczyźni skłonni są przejść obojętnie? Dla przykładu weźmy taką kwestyę moralności publicznej. Może lepiej byłoby z cenzurą filmów kinowych, z walką z pornografią w sztuce i powieści, z ową wstrętną plaga prostytucyi, gdyby kobiety miały bardziej bezpośredni wpływ na prawodawstwo i wykonanie prawa. Wielu oczekuje w przyszłości od wpływu kobiet nawet ograniczenia militaryzmu i szerszego uwzględnienia etyki w zewnętrznej polityce.

Źródło: „Przegląd Powszechny" 1918, t. 138–139, s. 276–293.

Nr 24[1]

Dekret o 8-mio godzinnym dniu pracy z 23 listopada 1918 r.

Art. 1.

Od dnia ogłoszenia w Dzienniku Praw Państwa Polskiego niniejszych przepisów praca robotnika lub pracownika we wszystkich zakładach przemysłowych, górniczych, hutniczych, rzemieślniczych, przy komunikacjach lądowych i wodnych oraz przedsiębiorstwach handlowych trwać ma bez wliczenia przerw odpoczynkowych najwyżej 8 godzin na dobę, zaś w dni sobotnie godzin 6[2].

Art. 2.

W tych działach pracy, w których charakter zajęć wymaga dłuższej jednorazowej pracy, ogólna liczba godzin pracy w tygodniu nie może przekraczać 46 godzin, nie wliczając przerw odpoczynkowych[3].

Art. 3.

W handlu 6-cio godzinny dzień pracy przeniesiony być może, na mocy uchwały gminy miejskiej lub wiejskiej, z dnia sobotniego na inny powszedni dzień w tygodniu. Uchwała taka wymaga zatwierdzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 4.

Dekret niniejszy nie może pociągać za sobą obniżenia płac robotników i pracowników.

---

[1] Dekret wprowadzony przez rząd Jędrzeja Moraczewskiego. Ustawodawca realizował założenia manifestu rządu lubelskiego i tworzących go ugrupowań politycznych. Dekret obowiązywał na terenie byłego zaboru rosyjskiego. O rozszerzenie jego zasięgu terytorialnego na Galicję zabiegali przedstawiciele stronnictw lewicowych.

[2] Popularnie zwana angielską sobotą.

[3] Ustawodawca nawiązywał do Konwencji nr 1 Międzynarodowej Organizacji Pracy (o ograniczeniu czasu pracy do ośmiu godzin dziennie i czterdziestu ośmiu godzin tygodniowo w zakładach przemysłowych) przyjętej na konferencji zwołanej na 29.10.1919 r. Niemniej jednak wykroczył ponad ustalenia uczestników konferencji, ograniczając tydzień pracy do 46 godzin, czym przychylił się do głosów stronnictw lewicy, zwłaszcza uczestników rządu lubelskiego i gabinetu J. Moraczewskiego.

Art. 5.

Nadliczbowe godziny pracy muszą być specjalnie wynagradzane, przyczem odnośna umowa, dotycząca dobrowolnych nadliczbowych godzin, winna być bezzwłocznie przedstawiona do zatwierdzenia inspektorowi pracy[4]. Obowiązkowa praca dodatkowa usprawiedliwioną być może tylko przez warunki, wywołane siłą wypadków żywiołowych, lub przez wyjątkowe okoliczności.

Art. 6.

Pracodawcy, winni przekroczeń w zakresie niniejszych przepisów, podlegać będą w drodze administracyjnej grzywnom do marek 5.000.

Art. 7.

Wykonanie niniejszego dekretu przekazuje się Ministrowi Pracy i Opieki Społecznej. Do chwili zorganizowania w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej inspekcji pracy czynności w tym zakresie spełniać będą polityczne władze administracyjne.

Art. 8.

Minister Pracy i Opieki Społecznej wydawać będzie w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu rozporządzenia szczegółowe co do wykonania niniejszych przepisów i rozstrzygać wątpliwości, wyniknąć mogące przy ich stosowaniu.

Dan w Warszawie, dnia 23 listopada 1918 roku.

Źródło: Dziennik Praw Państwa Polskiego 1918, nr 17, poz. 42.

[4] Instytucja inspektora pracy została wprowadzona na podstawie dekretu Naczelnika Państwa z dnia 3 stycznia 1919 r. Akt miał charakter tymczasowy. Obowiązywał do 1928 r.

Nr 25[1]

Dekret o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego z 28 listopada 1918 r. (fragmenty)

Rozdział I
Prawo wybierania

Art. 1. Wyborcą do Sejmu jest każdy obywatel państwa bez różnicy płci, który do dnia ogłoszenia wyborów ukończył 21 lat[2].

Rozdział II
Wybieralność

Art. 7. Wybieralni do Sejmu są wszyscy obywatele (lki) państwa, posiadający czynne prawo wyborcze, niezależnie od miejsca zamieszkania jak również wojskowi.

Dan w Warszawie, d. 28 listopada 1918 r.

Źródło: Dziennik Praw Państwa Polskiego 1918, nr 18, poz. 46.

---

[1] Dekret wprowadzał równouprawnienie kobiet w zakresie praw wyborczych, stawiając Polskę wśród najbardziej nowoczesnych państw w tym względzie. Kwestię praw obywatelskich kobiet na ziemiach polskich po raz pierwszy poruszył Tadeusz Kościuszko. W swej odezwie do kobiet z 1794 r. nazwał je współobywatelkami. Walka o pełne równouprawnienie kobiet w Polsce była związana z ruchem niepodległościowym i działalnością społeczną. Polski feminizm podkreślał konieczność legitymizacji udziału kobiet w sferze publicznej jako pełnoprawnych obywatelek. Prawa wyborcze kobietom jako pierwszy przyznał Tymczasowy Rząd Republiki Polskiej w Lublinie w manifeście z 7.11.1918 r. Wybory do Konstytuanty oparte na zasadach demokratycznych (choć bardzo ogólnikowo) zapowiadała także odezwa Rady Regencyjnej z 7.10.1918 r. W II RP kobiety uzyskały prawa wyborcze i równouprawnienie zagwarantowane w konstytucjach: marcowej (1921) i kwietniowej (1935). Jednak równość ta nie zawsze była respektowana w życiu codziennym.

[2] W Konstytucji marcowej z 1921 r. i ordynacji wyborczej z 28.07.1922 r. w wyborach do Sejmu prawo bierne przysługiwało osobom, które ukończyły 25 lat. W wyborach do Senatu prawo czynne otrzymały osoby, które ukończyły 30 lat, a prawo bierne – 40 lat. Cenzus wieku w wyborach zmieniła ordynacja wyborcza z 8.07.1935 r., do Sejmu odpowiednio 26 i 30 lat, do Senatu: 30 i 40 lat. Wybory do Senatu były dwustopniowe.

Nr 26[1]

Zofia Daszyńska-Golińska, *Prawo wyborcze kobiet* (fragmenty)

Demokratyzm pragnie spokoju, a skoro raz poczuł swą siłę, gdy olbrzym lud na barach swych wznosi nową budowlę, pryskają przywileje i nowe wyłaniają się zadania – kobieta i jej współudział w życiu publicznem coraz bardziej stają się niezbędne.

Obok kultury tworzonej, a raczej kierowanej wolą i rozumem mężczyzny uwydatnić należy inną, o pierwiastkach kobiecego ducha [...]. Wysiłki pierwszej szły w większej niemal części swej ku doskonaleniu narzędzi śmierci i zagłady, stworzyły nieporównaną technikę wojny. Druga służyć będzie zadaniom pokoju, w imię ładu, porządku, współczucia i dobroci, aby stworzyć typy życia oparte na dostatku, zdrowiu, wiedzy i pięknie i oddać je na służbę ogółu.

Zadania państwa dotyczą opieki społecznej, ustawodawstwa socjalnego, sprawiedliwego rozdziału dóbr i dochodów, regulowania stosunków pracy i kapitału, stworzenia warsztatów pracy rolnej dla mało i bezrolnych, dawania odpowiedniej pracy tym, którzy sami odnaleźć jej nie potrafią, powszechnego nauczania, wychowania osieroconych lub zaniedbanych dzieci i wiele, wiele podobnych. Zadania te wzrastają tak szybko, że dotychczasowi kierownicy życia politycznego podołać by im nie mogli. Obok męzkiego czynu i woli, które raczej do walki o byt, władzę czy posiadanie były skierowane, współdziałać tu musi uczucie, rozsądek, intuicja i doświadczenie kobiet.

[...] Państwa obecne, aby zadaniom swoim podołać, oprzeć się muszą na kobiecie, jako czynniku politycznym równorzędnym, że zatem upaść powinny wszelkie przywiązane do płci ograniczenia.

Prawa wyborcze posiadają kobiety w Nowej Zelandji, w republikach australijskich, w wielu stanach Am. Pn. od paru lat dziesiątków. [...] Otrzymały je

[1] Zgodnie z dekretem z 28.11.1918 r. prawo wyborcze czynne i bierne otrzymały także kobiety. Był to wynik wieloletnich zabiegów organizacji kobiecych działających w okresie zaborów i I wojny światowej. Ważną kwestią było też przybliżenie głównych zasad wyborczych, ale przede wszystkim wskazanie na rolę, jaką kobiety mogły odegrać w głosowaniu 26.01.1919 r. W efekcie wyborów styczniowych w Sejmie Ustawodawczym zasiadły posłanki reprezentujące różne siły polityczne, ale potrafiące współpracować w rozwiązywaniu ważnych kwestii społecznych.

kobiety bez wielkich trudności, jako w społeczeństwach nowych, które nie miały tradycji, a zatem nie potrzebowały z nią zrywać. [...] Od roku 1907 pełne prawo wyborcze posiadały kobiety w Norwegji i Finlandji. [...] Anglja, [...] przyjęła w połowie marca 1918 r. demokratyczną reformę wyborczą. [...] prawo wyborcze otrzymują wszyscy cywilni mężczyźni, którzy ukończyli lat 21, żołnierze i marynarze od ukończonego 19 roku oraz kobiety po ukończeniu 30 lat.

Ponieważ w Anglji każdy wyborca posiada jednocześnie prawo wybieralności, mogą kobiety powyżej 30 lat być również posłami [...].

Kwestia kobieca, tj. *sprawa równouprawnienia* – zdobycia *praw politycznych* równie jest ważną jak narodowe i wszechludzkie ofiarnictwo, jak obowiązek służenia każdej dobrej sprawie [...].

Na podstawie ogłoszonej ordynacji wyborczej, którą poznać należy, otrzymują Polki *pełne prawo wyborcze*, a zatem prawo wyboru posłów t. zw. *czynne*, oraz wybieralność zwaną prawem *biernem*. Możemy zatem głosować, a nawet stawiać kandydatki na posłów. Polityka jest trudną sztuką, wymaga doskonałej znajomości ludzi i stosunków kraju. To nakłada na kobiety obowiązek zapoznania się przez czas, który do wyborów t.j. do dnia 26 stycznia 1919 r. pozostaje, ze stosunkami kraju, z potrzebami jego w zakresie gospodarczym, z wymaganiami i żądaniami robotników, włościan i mieszczaństwa. [...]

Kobiety udowodniły wszędzie, gdzie im zaszczyt praw politycznych przypadał w udziale, że nie stoją na niższym poziomie umysłowym od męskich kolegów, że gorliwie, z powagą i godnością spełniają swe obowiązki, jako wyborczynie głosują na ludzi nieskazitelnego charakteru, a jako wybranki-posłowie stanowią cenne siły w parlamentarnej pracy. Należy mieć nadzieję, że Polki położonego w nich zaufania nie zawiodą i że przedewszystkiem staną na stanowisku prawdziwych obywatelek kraju. Jako takie zaś nietylko wołać będą o Polskę wolną i niepodległą, ale siły swe wytężą, by ta Polska stała się prawdziwą matką i opiekunką wszystkich dzieci swoich, a zwłaszcza klas dziś uciskanych.

Przy wyborze kandydatów wystąpić również muszą względy innej kategorji. Kobiety jako całość i jako poszczególne organizacje zajmują się szczególnie szeregiem zagadnień, które ustawodawczo uregulowane być powinny. Do takich należą:

– Opieka nad dziećmi.
– Nauczanie i wychowanie.
– Opieka nad ubogiemi.

– Walka z nierządem.
– Hygjena społeczna.
– Ustawodawstwo ochronne i ubezpieczenia pracy kobiet i młodocianych.
– Zrównanie płac przy równych kwalifikacjach.
– Popieranie kooperatyw.
– Walka z alkoholizmem i z pijaństwem.
– Reforma kodeksu cywilnego.

Źródło: Z. Daszyńska-Golińska, *Prawo wyborcze kobiet*, Warszawa 1918, s. 4–5, 7–18.

Nr 27[1]

Dekret tymczasowy o urządzeniu i działalności inspekcji pracy z 3 stycznia 1919 r. (fragmenty)

Art. 1. Inspekcja pracy nadzoruje należyte stosowanie przepisów prawa o ochronie pracy we wszystkich dziedzinach pracy najemnej, zapewniając pracownikom korzyści, przyznane im przez obowiązujące socjalno-polityczne prawodawstwo.

Art. 2. Inspekcja pracy pozostaje pod zarządem Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 3. Organami inspekcji pracy są:

1) główny inspektor pracy,
2) inspektorzy pracy (okręgowi i obwodowi),
3) kolegjalne organy inspekcji pracy (centralny i okręgowe).

[1] Dekretem o urządzeniu i działalności inspekcji pracy rozpoczęto proces unifikacji zasad, na jakich funkcjonowały poszczególne instytucje w każdym z zaborów. Inspekcja pracy nie była czymś nowym. Na ziemiach każdego z zaborów – choć w różnym czasie, na innych zasadach i o innym zakresie kompetencji – działali czy to inspektorzy pracy, czy przemysłowi czy wreszcie fabryczni. Należy zaznaczyć, że prace nad regulacją toczyły się jeszcze w okresie I wojny światowej w ramach Departamentu Pracy przy Tymczasowej Radzie Stanu, później kontynuowane były w Ministerstwie Opieki Społecznej i Ochrony Pracy, by wraz z odzyskaniem niepodległości wejść w zakres Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Dekret początkowo obowiązywał na terenie byłego zaboru rosyjskiego. Proces unifikacji przebiegał dość sprawnie. W marcu 1920 r. prawo rozciągnięto na obszar byłego zaboru austriackiego, w sierpniu 1922 na teren Litwy Środkowej, w marcu 1923 r. na województwa: poznańskie i pomorskie. Poza zasięgiem prawa znalazł się Górny Śląsk, co wynikało z autonomicznego statusu tego terytorium. W myśl wprowadzanych przepisów ustanowiono instytucję Głównego Inspektora Pracy. Jako pierwszy tę funkcję pełnił Franciszek Sokal. Inspektorzy zostali wyposażeni w szerokie kompetencje w zakresie wkraczania na teren przedsiębiorstwa. Pośredniczyli także w rozwiązywaniu konfliktów między pracodawcą a pracownikiem oraz w zatargach zbiorowych. Dekret miał charakter tymczasowy. Równolegle z realizacją unifikacji prowadzono prace nad przygotowaniem docelowej formy inspekcji. Odpowiedni projekt został wypracowany w 1921 r., we wrześniu 1922 r. zaakceptowała go Rada Ministrów. Do sejmu trafił jednak dopiero w marcu 1928 r. i, jak się okazało, nie znalazł uznania w oczach posłów. Ostatecznie zamierzenie zrealizowano już po zamachu majowym drogą prezydenckiego rozporządzenia.

Art. 4. Główny inspektor pracy wykonywa zwierzchni nadzór i kieruje czynnościami inspektorów pracy.

Art. 5. Głównego inspektora i inspektorów pracy mianuje Najwyższa Władza na wniosek Ministra Pracy i Opieki Społecznej, odnośnie do fabryk wojskowych – w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych.

Art. 6. Na stanowiska inspektorów pracy mogą być mianowane osoby bez różnicy płci z wyższem, a przedewszystkiem z wyższem technicznem wykształceniem i praktyką oraz należytą znajomością nauk społeczno-prawnych, hygjeny przemysłowej i stosunków robotniczych, po zdaniu egzaminów przed specjalną komisją przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 7. Do pomocy inspektorom pracy Minister Pracy i Opieki Społecznej mianować może, na wniosek głównego inspektora pracy, podinspektorów pracy z pośród osób, posiadających dokładną znajomość stosunków robotniczych, po złożeniu przez nie egzaminu przed specjalną komisją przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 8. Na stanowiska podinspektorów pracy do zadań specjalnych w zakresie hygjeny przemysłowej i zawodowej mogą być mianowane, trybem w art. 7 wskazanym, osoby z wykształceniem lekarskiem po zdaniu egzaminu przed specjalną komisją przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 9. Przy inspektorach pracy czynni są mężowie zaufania robotników, zatwierdzani jako asystenci przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej. Liczbę i zakres działania asystentów określi rozporządzenie Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 10. Okręgi i obwody działalności oraz siedzibę inspektorów pracy wyznacza Minister Pracy na wniosek głównego inspektora pracy w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu[2].

Art. 11. Inspektorzy pracy:

1) nadzorują wykonanie przez przedsiębiorców i robotników przepisów, określających ich obowiązki i wzajemny stosunek;
2) wydają zarządzenia dla wprowadzenia w życie przepisów i postanowień, wydawanych przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej, i mają nadzór nad wykonaniem tych przepisów i postanowień;
3) rozpoznają i zatwierdzają cenniki, dotyczące opłat za mieszkanie fabryczne, kąpiele, jadalnie i t. p., za artykuły, sprzedawane w sklepach fabrycznych, tabele kar, regulaminy porządku wewnętrznego;

[2] Kwestia ta w miarę postępowania procesu unifikacji była kilkakrotnie normowana.

4) zaświadczają tabele płacy robotniczej;
5) przedsiębiorą środki dla zapobiegania zatargom pomiędzy przedsiębiorcami a robotnikami, badając na miejscu wynikłe niezadowolenia i dążąc do polubownego załatwienia sporów;
6) nadzorują wykonanie postanowień, dotyczących pracy i nauki szkolnej małoletnich robotników;
7) dbają o umieszczanie małoletnich robotników w szkołach początkowych specjalnych;
8) ustalają protokularnie przekroczenia punktu 6-go artykułu niniejszego i przedstawiają protokuły odnośnym władzom sądowym;
9) występują w sądzie w charakterze oskarżycieli w wypadkach, przewidzianych w p. 8-ym artykułu niniejszego;
10) wszczynają postępowanie karne i w odnośnych wypadkach oskarżają wobec sądu winnych wykroczenia przeciwko przepisom, zawartym w §§ 42–113 i 570 ustawy o pracy w przemyśle;
11) nadzorują wykonanie przepisów o rozkładzie i długości dnia roboczego;
12) spełniają czynności, jakie na nich wkłada prawodawstwo o ubezpieczeniach społecznych;
13) zbierają, sprawdzają i zestawiają statystyczne dane, dotyczące warunków pracy i płacy, bytu robotników oraz wzajemnych stosunków pomiędzy przedsiębiorcami i robotnikami w zakładach pracy w ich okręgach;
14) opinjują w sprawach wydawania pozwoleń na otwarcie lub przebudowanie zakładów przemysłowych, podlegających nadzorowi inspekcji pracy;
15) badają z polecenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej warunki pracy i płacy we wszystkich dziedzinach pracy najemnej w celu gromadzenia materjałów dla udoskonalenia i rozwoju prawodawstwa o ochronie pracy;
16) z polecenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej spełniają wszelkie czynności w zakresie kompetencji Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 12. Do czasu wprowadzenia kolegjalnych urzędów pracy inspektorom pracy przysługuje prawo wnioskowania kar, przewidzianych w §§ 211–214 ustawy o pracy w przemyśle. Postanowienia inspektorów w sprawach wymienionych nie mogą być zaskarżane, jeśli kara nie przewyższa 250 mk. polskich, i mają być skierowywane wprost do władz administracyjnych, które egze-

kwują nałożone kary. O ile kary przewyższają sumę 250 mk. polskich, inspektor pracy przed skierowaniem wniosku do władz administracyjnych winien zawiadomić o nałożeniu kary osobę, karą tą dotkniętą, której przysługuje w ciągu miesiąca prawo odwołania się do głównego inspektora pracy. Główny inspektor pracy po rozważeniu skargi karę uchyla, zmienia lub zatwierdza, przesyłając wniosek władzom administracyjnym do wyegzekwowania.

Oznaczone w §§ 211–214 ustawy o pracy w przemyśle grzywny w rublach obliczają się w markach polskich według kursu urzędowego.

Dan w Warszawie, dnia 3 stycznia 1919 r.

Źródło: Dziennik Praw Państwa Polskiego 1919, nr 5, poz. 90.

Nr 28[1]

Ustawa z dnia 19 maja 1920 r. o obowiązkowem ubezpieczeniu na wypadek choroby (fragmenty)

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 1.

Celem obowiązkowego ubezpieczenia na wypadek choroby tworzy się Kasy Chorych, po jednej na każdy powiat. W każdem mieście, liczącem ponad 50.000 ludności, może być tworzona za zezwoleniem Urzędu Ubezpie-

[1] Ustawa o ubezpieczeniu chorobowym była efektem procesu legislacyjnego zapoczątkowanego dekretem Tymczasowego Naczelnika Państwa z 11 stycznia 1919 r., mimo że ten nie został bezpośrednio przekazany do rozpatrzenia Sejmowi Ustawodawczemu. Należy zauważyć, że prace nad systemem ubezpieczeń społecznych trwały już od kilku lat, szczególnie intensywnie na ziemiach zaboru rosyjskiego, gdzie zagadnienie to nabrało wyraźnego znaczenia politycznego. Wraz z powstaniem państwa polskiego zainicjowano budowę systemu ubezpieczeń społecznych obejmującego szereg ryzyk pracy, w tym chorobę. Przygotowano kompleksowy projekt tzw. jednolitych ubezpieczeń społecznych, niemniej jednak żaden z rządów nie zdecydował się na tak śmiały krok. Zaważyły przede wszystkim względy finansowe, ale nie bez znaczenia była również pewna jednostronność przyjętych rozwiązań, nieuwzględniająca wielu aspektów gospodarczych Polski. Ostatecznie zamierzenie realizowano stopniowo, a pierwszym krokiem ku urzeczywistnieniu koncepcji jednolitych ubezpieczeń społecznych była ustawa o ubezpieczeniu chorobowym. Budowana struktura instytucjonalna ubezpieczeń chorobowych miała w przyszłości stać się podstawą jednolitych ubezpieczeń społecznych. Przedłożenie rządowe uchwalono w maju. Realizacja projektu nastręczała wielu trudności. O ile na terenach byłych zaborów pruskiego i austriackiego istniała struktura organizacyjna, którą można było wykorzystać, o tyle ziemie byłego zaboru rosyjskiego pozbawione były realnie funkcjonujących instytucji ubezpieczenia chorobowego. Ustawa o ubezpieczeniu chorobowym była ówcześnie, jak i później, nazywana powszechną, niemniej jednak nigdy taką się nie stała, gdyż faktycznie obejmowała część społeczeństwa, głównie miejskiego i zatrudnionego w większych zakładach pracy. Równolegle z implementacją prawa o ubezpieczeniu na wypadek choroby trwały prace nad jego zmianą. Pierwsze konkretniejsze projekty pojawiły się już w 1923 r. Trzeba jednak zaznaczyć, że był to przede wszystkim wysiłek koncepcyjny, bowiem przez kilka kolejnych lat przygotowywane wersje projektów nie wyszły poza stadium uzgodnień międzyministerialnych. Pewnej dynamiki nabrały

czeń oddzielna Kasa Chorych. Pracownicy kolei państwowych podlegają obowiązkowi ubezpieczenia w oddzielnych Kasach Chorych, które zostaną zorganizowane przez Rząd na podstawie osobnej ustawy z uwzględnieniem zasad, w ustawie niniejszej przyjętych[2].

Art. 2.

Kasa Chorych, oparta na podstawie niniejszej ustawy, jest osobą prawną. Może ona w swojem imieniu nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, pozywać przed sąd i być pozwaną. Za zobowiązania Kasa odpowiada swoim majątkiem.

I. PODLEGAJĄCY OBOWIĄZKOWI UBEZPIECZENIA

Art. 3.

Obowiązkowi ubezpieczenia podlegają wszystkie osoby bez różnicy płci, zatrudnione na podstawie stosunku roboczego lub służbowego, a w szczególności:

– Robotnicy, pomocnicy, czeladnicy, terminatorzy, praktykanci, przodownicy, dozorcy, maszyniści, pracownicy i urzędnicy biurowi i techniczni, kierownicy i dyrektorowie – zatrudnieni w przemyśle, rzemiośle, górnictwie, handlu i komunikacji.

---

w styczniu 1926 r. wraz z objęciem teki ministra pracy przez Bogusława Ziemięckiego. Wkrótce ponownie utknęły. W 1927 r. przygotowano kolejny projekt, w którym pojawiła się myśl uregulowania sprawy ubezpieczenia chorobowego. Było to połączenie systemu zaprojektowanego w maju 1925 r. z ubezpieczeniem od wypadków przy pracy. Z początkiem marca 1927 r. Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej przedłożyło koncept Prezydium Rady Ministrów. Był to moment, w którym los samodzielności systemu opartego o prawo z maja 1920 r. wydawał się już przesądzony. Projekt ustawy o ubezpieczeniu społecznym został zaakceptowany przez rząd z początkiem 1929 r., po czym, po zmianie gabinetu, został wycofany z sejmu, z zobowiązaniem szybkiego wniesienia poprawionej wersji prawa. W 1929 r. zapoczątkowano proces reorganizacji kas chorych. Powołując się na ich problemy finansowe, minister pracy i opieki zawiesił działalność organów samorządowych kas, a na ich miejsce wyznaczył komisarzy rządowych. Pominąwszy kontekst polityczny, należy stwierdzić, że było to już wyraźne przygotowanie do transformacji wszystkich systemów ubezpieczeń społecznych w Polsce. Taka też nastąpiła w 1933 r. wraz z uchwaleniem tzw. ustawy scaleniowej.

[2] Podstawowa, najbliższa beneficjentowi instytucja ubezpieczenia chorobowego, strukturalnie odzwierciedlająca podział administracyjny kraju na powiaty. Nigdy w pełni nie zrealizowana.

– Pracownicy banków, magazynów, zakładów handlowych, technicznych, sklepów, zakładów gastronomicznych, hoteli, aptek, biur, wydawnictw i czasopism, pracownicy widowisk publicznych i orkiestr oraz wszelkich instytucji i stowarzyszeń społecznych, religijnych, dobroczynnych i zawodowych.
– Osoby, zatrudnione w przedsiębiorstwach samorządowych i państwowych, oraz pracownicy i funkcjonarjusze samorządów i państwa.
– Pracownicy dróg żelaznych, oraz innych przedsiębiorstw przewozowych, załogi statków i innych środków komunikacji wodnej.
– Robotnicy i pracownicy rolni i leśni, zarówno stali, jak i sezonowi.
– Pracownicy, nauczyciele i wychowawcy wszelkich zakładów naukowych i wychowawczych.
– Służba domowa.

Prócz tego obowiązkowi ubezpieczania podlegają niestale zatrudnieni, chałupnicy i osoby, z niemi pracujące.

Art. 4.

Osobom, zastępującym bezpośrednio właścicieli przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych (dyrektorowie naczelni, dyrektorowie prokurenci), o ile ich zarobek przekracza 30.000 mk.[3] rocznie, przysługuje prawo zwolnienia się od obowiązku ubezpieczenia.

Urzędnicy państwowi, powołani nie na podstawie umowy pracy, lecz przez nominację, nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia[4].

II. RODZAJE I WARUNKI CZŁONKOSTWA

A. Obowiązkowo ubezpieczeni

Art. 5.

I. Do każdej Kasy Chorych, tworzonej na podstawie ustawy niniejszej, należą obowiązkowo wszystkie osoby, wskazane w art. 3, których stałe miejsce zatrudnienia znajduje się w okręgu Kasy.

II. Ubezpieczenie na wypadek choroby w innych instytucjach ubezpieczeniowych nie zwalnia od obowiązku należenia do Kasy Chorych.

---

[3] W 1924 r. dokonano zmiany kwoty, uwzględniając wprowadzenie nowej waluty w Polsce. W miejsce 30.000 mk. wprowadzono 7500 zł.

[4] Urzędnicy zaopatrywani byli przez pracodawcę.

III. Terminatorzy i praktykanci wszelkich kategorji należą obowiązkowo do Kasy również wtedy, gdy nie otrzymują żadnego wynagrodzenia. Dotyczy to również wszystkich osób, pobierających wynagrodzenie tylko w naturze.

Art. 6.

Chałupnikami w znaczeniu ustawy niniejszej są wszyscy pracujący u siebie w domu, bądź w innym lokalu pracy, wyłącznie lub przeważnie dla jednego lub więcej przedsiębiorców, dla pośrednika, majstra lub kupca, choćby używali własnych surowców i narzędzi pracy i zatrudniali członków rodziny lub obcych pracowników, jeżeli ta praca stanowi główną podstawę ich utrzymania.

Art. 7.

Niestale zatrudnionemi, w znaczeniu niniejszej ustawy, są osoby, których głównem źródłem utrzymania jest najem usług i które, nie pozostając w stałym stosunku roboczym do jednego i tego samego pracodawcy, pracują nieprzerwanie u jednego pracodawcy nie dłużej, niż 6 dni.

B. Dobrowolnie ubezpieczeni

Art. 8.

I. Do Kasy Chorych z własnej woli mają prawo przystąpić w charakterze członków osoby, nie podlegające obowiązkowi ubezpieczenia, jeżeli nie przekroczyły 45 roku życia, mieszkają stale w okręgu Kasy i jeżeli ich całkowity dochód roczny nie przewyższa 30.000 mk.[5]

II. Kto pragnie przystąpić do Kasy Chorych (art. 8 ust. I), winien przedłożyć świadectwo zdrowia, wydane przez wyznaczonego w tym celu lekarza Kasy.

Jeżeli świadectwo lekarskie wykaże zły stan zdrowia, Kasa ma prawo odmówić przyjęcia w poczet członków [...].

IV. ŚWIADCZENIA

A. Świadczenia obowiązkowe

Art. 22.

Kasa Chorych udziela pomocy lekarskiej i zasiłków na koszty pogrzebu swym członkom i ich rodzinom, oraz zasiłków pieniężnych swym członkom w czasie choroby i połogu.

[5] W 1924 r. dokonano zmiany kwoty, uwzględniając wprowadzenie nowej waluty w Polsce. W miejsce 30.000 mk. zapisano 7500 zł.

1. Świadczenia w chorobie

Art. 23.

I. Udzielana chorym członkom pomoc jest następująca:

a) bezpłatna pomoc lekarska, która rozpoczyna się od pierwszego dnia choroby i trwa, o ile choroba wcześniej się nie skończy, nie krócej niż 26 tygodni. Pomoc ta obejmuje również dostarczanie lekarstw, środków opatrunkowych, okularów i innych pomniejszych środków leczniczych, służących do przywrócenia zdrowia i zdolności zarobkowania, oraz środków pomocniczych przeciwko zniekształceniu i kalectwu, służących do utrzymania zdolności zarobkowania. Maksymalną wysokość wydatków na te środki pomocnicze określa statut Kasy;

b) za każdy dzień niezdolności do pracy – zasiłek pieniężny, który jest udzielany nie dłużej, niż w ciągu 26 tygodni. Zasiłek ten wypłacać należy od trzeciego dnia choroby, lub gdy niezdolność do pracy następuje później, – od pierwszego dnia niezdolności, nie wyłączając niedziel i świąt.

II. Kasy Chorych, które istnieją dłużej niż lat 3, obowiązane są do udzielania świadczeń, wymienionych w ust. I, aż do 39 tygodni.

III. Jeżeli Kasa Chorych nie jest w stanie zapewnić swym członkom pomocy lekarskiej, to na wniosek jej Urząd Ubezpieczeń może w drodze wyjątkowej na czas trwania tego stanu, nie dłużej jednak, niż na 2 miesiące, zezwolić, aby Kasa zamiast pomocy lekarskiej, udzielała świadczeń w gotowiźnie w wysokości do 2/3 przeciętnego zasiłku pieniężnego wszystkich grup zarobkowych. Urząd Ubezpieczeń może jednocześnie określić, w jaki sposób ma być wykazany stan zdrowia osoby, mającej otrzymać świadczenia.

IV. O ile ubezpieczony pobiera zasiłek pieniężny później, niż od trzeciego dnia choroby, należy liczyć 26, względnie 39 tygodni od pierwszego dnia niezdolności do pracy.

O ile w pewnym okresie choroby, Kasa udziela tylko pomocy lekarskiej, okresu tego nie wlicza w czas trwania zasiłku, i w tym wypadku pomoc lekarska winna być przedłużona do 39 tygodni w ciągu roku.

V. Jeżeli ubezpieczony przed upływem 8 tygodni od wyzdrowienia zapadnie powtórnie na tę samą chorobę, to drugie zachorowanie Kasa uważać będzie przy obliczaniu okresu zasiłkowego za dalszy ciąg pierwszej choroby.

VI. Gdy członek w ciągu jednego roku korzystał nieprzerwanie lub ogółem z 26 tygodniowej, względnie 39 tygodniowej, pomocy Kasy i gdy ta sama

choroba ponawia się w czasie następnych 12 miesięcy, Kasa może ograniczyć świadczenia pieniężne do pomocy 13-tygodniowej.

VII. Zasiłek pieniężny wynosi 60% płacy ustawowej.

VIII. Praktykanci i terminatorzy, nie pobierający wynagrodzenia ani w gotówce, ani w naturze zasiłku pieniężnego nie otrzymują.

Art. 24.

Kasa udziela świadczeń również wtedy, gdy wypadek choroby podlega przepisom prawa o ubezpieczeniu od nieszczęśliwych wypadków. [...]

2. Świadczenia dla położnic

Art. 30.

I. Kasa udziela członkiniom:

a) pomocy lekarskiej i położniczej przed, w czasie i po połogu;
b) zasiłku połogowego w wysokości, całkowitej płacy ustawowej przez czas wstrzymania się od pracy, nie dłużej jednak, niż w ciągu 8 tygodni, z których conajmniej 6 przypadać winno po porodzie;
c) karmiącym - zasiłku w naturze lub w gotówce w wysokości od 2 do 5 mk.[6] dziennie na czas karmienia od dnia ukończenia zasiłku połogowego, nie dłużej jednak, niż w ciągu 12 tygodni.

II. Prawo do świadczeń, przewidzianych w punktach b i c, mają tylko te członkinie, które w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed porodem pozostawały conajmniej przez 4 miesiące w zajęciu, uzasadniającem członkostwo.

III. Gdy niezdolność do pracy przekracza czas, wskazany pod lit. b. ust. I art. niniejszego, Kasa udziela świadczeń na zasadach ogólnych pomocy chorym zarówno przed, jak i po porodzie.

IV. Za zgodą położnic Kasa może udzielić im:

a) utrzymania i opieki lekarskiej w zakładzie dla położnic, zamiast połowy zasiłku połogowego;
b) pomocy i opieki pielęgniarek, za potrąceniem na ten cel najwyżej połowy zasiłku połogowego.

Art. 31.

Członkinie dobrowolne korzystają z zasiłków w okresie połogowym, tylko wtedy, gdy były ubezpieczone w Kasie Chorych conajmniej w ciągu 8 miesięcy, poprzedzających zwrócenie się do niej o pomoc.

[6] W styczniu 1924 r. w miejsce 2 do 5 mk. wprowadzono od 20 do 50 gr.

3. Zasiłek pogrzebowy

Art. 32.

I. Na koszty pogrzebu ubezpieczonego Kasa wypłaca zasiłek w wysokości 3-tygodniowej płacy ustawowej.

II. Zasiłek pogrzebowy wypłaca się również za osoby, które zachorowały, będąc jeszcze członkami Kasy, i zmarły (wskutek tej samej choroby) w przeciągu pół roku po wyczerpaniu pomocy dla chorych, nie odzyskawszy zdolności do zarobkowania.

4. Pomoc dla rodzin

Art. 33.

Zamieszkującym razem z obowiązkowo ubezpieczonym, utrzymywanym wyłącznie z jego zarobku, a nie podlegającym przymusowemu ubezpieczeniu i nie należącym do dobrowolnie ubezpieczanych członkom rodziny obowiązkowo ubezpieczonego (małżonkowi lub małżonce oraz wstępnym i zstępnym), braciom, siostrom i wychowańcom oraz nieślubnym jego dzieciom, a także niezamieszkującym razem z ubezpieczonym, lecz otrzymującym alimenty żonie i dzieciom ubezpieczonego, o ile zamieszkują w obrębie działalności Kasy, Kasa udziela:

a) bezpłatnej pomocy lekarskiej i lekarstw w ciągu najwyżej 13 tygodni, w zakresie art. 23 ust. I litera a;
b) pomocy położniczej w zakresie art. 30 ust. I lit. a;
c) karmiącym – połowy zasiłku, określonego w art. 30 ust. 1 lit. c, na czas karmienia, nie dłużej jednak, niż w ciągu 12 tygodni od połogu;
d) leczenie w szpitalu najdłużej przez 13 tygodni przy zastosowaniu postanowień art. 28 ust. I i II;
e) w razie śmierci wyżej określonych członków rodziny – zasiłku pieniężnego na koszty pogrzebu w wysokości połowy zasiłku pogrzebowego, określonego w art. 32.

Zasiłek na pogrzeb członka rodziny nie przekracza tej samej normy, nawet gdy oboje małżonkowie są członkami Kasy. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1920, nr 44, poz. 272.

Nr 29[1]

Program Ministra Skarbu na tle mowy Ministra Skarbu Wł. Grabskiego[2], wygłoszonej na posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego dnia 27-go lutego 1920-go roku (fragmenty)

Podwyższenie podatków

[...] Podnosząc stawki wszystkiego, musimy działać z tą świadomością i z tym planem, żeby najwyżej podnosić od tych rzeczy, w których wysokie podniesienie jest najłatwiejsze, najbardziej umotywowane położeniem majątkowym tych, na których ono będzie ciążyło, gdyż to będzie najsprawiedliwszem, a najłagodniejsze winno być podniesienie tego, co spadnie na szerokie warstwy. Gdzie szerokie warstwy konsumentów wchodzą w grę, podniesienie musi być bardzo łagodne. Przedmioty opodatkowane, które rozkładają się na warstwy mniej szerokie, znoszą wyższą skalę podniesienia i wśród majątków różnego rodzaju można – różniczkując skalę, zrobić podniesienie opodatkowania naogół znośnem, a jednak wysokiem.

Zadania społeczne polityki podatkowej

[...] Podatki nie powinny służyć tylko do tego, żeby zbogacać skarb. Powinny wprowadzać pewien czynnik moralny w społeczeństwie, w którym każdy zobaczy, że nie mogą do nieskończoności jedni być tylko obciążeni

---

[1] Pierwszy *de facto* program określający przyszły kształt systemu podatkowego oraz zasad polityki fiskalnej państwa przygotowany po roku niepodległości, oparty na opodatkowaniu dochodów, jednak wskutek wojny polsko-bolszewickiej i rosnących deficytów budżetowych zarzucony na rzecz oparcia dochodów skarbowych na wpływach z podatków pośrednich, najbardziej wydajnych z punktu widzenia opodatkowania z reguły ubogich mieszkańców ziem polskich.

[2] Władysław Grabski (1874–1938), polityk, ekonomista, historyk, wykładowca, działacz społeczny. Poseł do Dumy w l. 1905–1912, w czasie I wojny światowej współtwórca Centralnego Komitetu Obywatelskiego, członek Komitetu Narodowego Polskiego. Delegat na Konferencję Pokojową w Paryżu. Kilkukrotny minister skarbu (w l. 1919–1920, 1923, 1923–1925), dwukrotny premier (l. 1920, 1923–1925). Twórca reformy skarbowej i walutowej. Wykładowca Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego; w 1936 r. zorganizował Instytut Socjologii Wsi. Inicjator wydawania „Roczników Socjologii Wsi".

i wciąż cierpieć, a drudzy tylko zyskiwać. Ten, który zyskuje, powinien właśnie głównie przyczyniać się do bogacenia skarbu, nie tylko dlatego, że mu to najłatwiej zrobić, ale dlatego, że tego wymaga pewne poczucie sprawiedliwości społecznej. Ten czynnik sprawiedliwości społecznej powinien przeniknąć nasze prawodawstwo skarbowe. W imię tej właśnie zasady zostały dokonane prace nad udoskonaleniem istniejących i wprowadzeniem nowych podatków [...].

Zasady progresywności

Czynnikami wpływania na równowagę społeczną w polityce podatkowej jest z jednej strony przeprowadzenie zasady progresywności, czyli zwiększania się skali podatkowej w miarę wzrostu dochodu, majątku i w ogóle przedmiotów opodatkowania, z drugiej zasada, by opodatkowanie spadało w najsilniejszym stopniu na majątek i dochód lub zysk a nie spożycie. [...]

Źródło: *Program Ministra Skarbu na tle mowy Ministra Skarbu Wł. Grabskiego, wygłoszonej na posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego dnia 27-go lutego 1920-go roku*, Warszawa 1920, s. 2, 10–11.

Nr 30[1]

Ustawa z dnia 17 grudnia 1920 r. o nadaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego[2] (fragmenty)

Art. 1. Żołnierze wojska polskiego, którzy bronili granic Ojczyzny, mogą otrzymać ziemię na własność z zapasu, utworzonego z mocy ustawy z dnia 17 grudnia 1920 r. o przejęciu ziemi na własność Państwa w niektórych powiatach Rzeczypospolitej Polskiej, na zasadach, wyłożonych w następujących artykułach.

Art. 2. Do otrzymania ziemi darmo są uprawnieni:

a) inwalidzi i żołnierze wojska polskiego, którzy szczególniej się odznaczyli,
b) żołnierze, którzy dobrowolnie do wojska polskiego wstąpili i odbyli służbę frontową.

Art. 3. Wszyscy inni inwalidzi, oraz żołnierze, uzdolnieni do pracy na roli, mogą w miarę rozporządzalnego zapasu otrzymać ziemię opłatnie. [...]

Art. 5. Rozmiar nadanej poszczególnemu żołnierzowi działki winien obejmować przestrzeń, wystarczającą dla prowadzenia samodzielnego gospodarstwa, nie może jednak przekraczać 45 ha łącznie z ziemią, dotychczas posiadaną przez żołnierza.

---

[1] Ustawa była jednym z pierwszych aktów mających na celu przebudowę ustroju rolnego połączoną z poszerzaniem polskiego stanu posiadania na Kresach Wschodnich.

[2] Osadnictwem wojskowym w ramach Ministerstwa Spraw Wojskowych zajmowała się Ekspozytura MSWojsk. do spraw Demobilizacji, w ramach której utworzono Sekcję Osad Żołnierskich. Na czele Ekspozytury stał gen. Mieczysław Norwid-Neugebauer, natomiast Sekcją Osad kierował mjr Tadeusz Lechicki. Pierwsze grupy osadników wojskowych, głównie żołnierzy z tego samego pułku, wyjechały na Kresy Wschodnie w 1921 r. Akcja, krytykowana już w 1921 r., została wstrzymana po 1923 r., rok później zreorganizowano Sekcję Osad Żołnierskich oraz zlikwidowano przedstawicieli MSWojsk. przy Komitetach Okręgowych i Powiatowych Komitetach Nadawczych, ich miejsce zajęli przedstawiciele przy Okręgowych Urzędach Ziemskich w Grodnie, Wilnie, Pińsku i Łucku. Do akcji powrócono w 1926 r. W 1932 r. przyjęto ustawę uzupełniającą przepisy o nadaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego. Dawała ona możliwość przeniesienia osadników wojskowych na ziemię o lepszych warunkach do zagospodarowania.

Grupy żołnierzy, zrzeszone w spółki ziemskie na zasadach, które ustali Główny Urząd Ziemski[3] w porozumieniu z Ministerstwem Rolnictwa i Dóbr Państwowych, mogą otrzymywać ziemię dla późniejszego jej podziału w ilości, nieprzekraczającej 45 ha na każdego członka spółki. [...]

Art. 7. Wysokość opłaty za grunty, nabyte przez żołnierzy na zasadzie art. 3., określona będzie w wartości 30–100 kg żyta za ha rocznie, a spłacana w gotówce na rzecz Państwa przez okres 30-letni, począwszy od 5 roku po nadaniu w ratach półrocznych z dołu; jednakże na wniosek nabywcy może być i w terminie krótszym spłacona. [...]

Art. 10. Gospodarstwa, utworzone na mocy niniejszej ustawy, nie mogą być dzielone, ani sprzedawane bez zezwolenia Urzędów Ziemskich, przed upływem 25 lat od daty ich nabycia. Wszelkie umowy, wbrew postanowieniu temu zawarte, są nieważne. [...]

Art. 11. Do przeprowadzenia nadania ziemi żołnierzom powołuje się Powiatowe Komitety Nadawcze, utworzone na zasadzie art. 7 ustawy z dnia 17 grudnia 1920 r. o przejęciu na własność Państwa ziemi w niektórych powiatach Rzeczypospolitej Polskiej[4]. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1921, nr 4, poz. 18.

[3] Główny Urząd Ziemski został utworzony na mocy ustawy z 22 lipca 1919 r. Zajmował się parcelacją gruntów, przygotowywaniem reformy rolnej, komasacją i melioracją, obrotem ziemią.

[4] Dotyczyło powiatów: brzeskiego, prużańskiego, wołkowyskiego, słonimskiego, nowogródzkiego, baranowickiego, wilejskiego, dziśnieńskiego, nieświeżawskiego, łuninieckiego, pińskiego, kobryńskiego, włodzimierskiego, kowelskiego, łuckiego, równieńskiego, dubińskiego, sarneńskiego, krzemienieckiego, ostrogskiego, grodzieńskiego, lidzkiego.

Nr 31[1]

Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (fragmenty)

Rozdział 1.
Rzeczpospolita

Artykuł 2.

Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu. Organami Narodu w zakresie ustawodawstwa są Sejm i Senat, w zakresie władzy wykonawczej – Prezydent Rzeczypospolitej łącznie z odpowiedzialnymi ministrami, w zakresie wymiaru sprawiedliwości – niezawisłe Sądy.

Rozdział V.
Powszechne obowiązki i prawa obywatelskie

Artykuł 95

Rzeczpospolita Polska zapewnia na swoim obszarze zupełną ochronę życia, wolności i mienia wszystkim bez różnicy pochodzenia, narodowości, języka, rasy lub religii.

Cudzoziemcy używają pod warunkiem wzajemności równych praw z obywatelami Państwa Polskiego. [...]

Artykuł 96.

Wszyscy obywatele są równi wobec prawa. Urzędy publiczne są w równej mierze dla wszystkich dostępne na warunkach, prawem przepisanych.

Rzeczpospolita Polska nie uznaje przywilejów rodowych ani stanowych, jak również żadnych herbów, tytułów rodowych i innych, z wyjątkiem naukowych, urzędowych i zawodowych. [...]

Artykuł 99.

Rzeczpospolita Polska uznaje wszelką własność, czy to osobistą obywateli, czy to zbiorową związków obywateli, instytucji, ciał samorządowych i wreszcie samego Państwa jako jedną z najważniejszych podstaw ustroju

[1] Przyjęta przez Sejm Ustawodawczy Konstytucja odbudowywanego państwa wprowadzała bardzo szeroki i nowoczesny katalog praw obywateli, uwzględniający prawa osobiste, polityczne i społeczno-gospodarcze.

społecznego i porządku prawnego, oraz poręcza wszystkim mieszkańcom, instytucjom i społecznościom ochronę ich mienia, a dopuszcza tylko w wypadkach, ustawą przewidzianych, zniesienie lub ograniczenie własności [...], ze względów wyższej użyteczności, za odszkodowaniem. [...].

Artykuł 101.

Każdy obywatel ma wolność obrania sobie na obszarze Państwa miejsca zamieszkania i pobytu, przesiedlania się i wychodźtwa, niemniej wolność wyboru zajęcia i zarobkowania oraz przenoszenia swej własności.

Artykuł 102.

Praca [...] pozostawać ma pod szczególną ochroną Państwa.

Każdy obywatel ma prawo do opieki Państwa nad jego pracą, a w razie braku pracy, choroby, nieszczęśliwego wypadku i niedołęstwa – do ubezpieczenia społecznego [...].

Artykuł 103.

[...] Praca zarobkowa dzieci niżej lat 15, praca nocna kobiet i robotników młodocianych w gałęziach przemysłu, szkodliwych dla ich zdrowia, jest zakazana.

Stałe zatrudnianie pracą zarobkową dzieci i młodzieży w wieku szkolnym jest zakazane.

Artykuł 104.

Każdy obywatel ma prawo swobodnego wyrażania swoich myśli i przekonań, o ile przez to nie narusza przepisów prawa.

Artykuł 105.

Poręcza się wolność prasy. Nie może być wprowadzona cenzura ani system koncesyjny na wydawanie druków. Nie może być odjęty dziennikom i drukom krajowym debit pocztowy, ani ograniczone ich rozpowszechnianie na obszarze Rzeczypospolitej. [...]

Artykuł 108.

Obywatele mają prawo koalicji, zgromadzania się i zawiązywania stowarzyszeń i związków.

Artykuł 109.

Każdy obywatel ma prawo zachowania swej narodowości i pielęgnowania swojej mowy i właściwości narodowych. [...]

Artykuł 110.

Obywatele polscy, należący do mniejszości narodowościowych, wyznaniowych lub językowych, mają równe z innymi obywatelami prawo zakładania, nadzoru i zawiadywania swoim własnym kosztem zakładów dobroczynnych, religijnych i społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych, oraz używania w nich swobodnie swej mowy i wykonywania przepisów swej religji.

Artykuł 111.

Wszystkim obywatelom poręcza się wolność sumienia, i wyznania. Żaden obywatel nie może być z powodu swego wyznania i przekonań religijnych ograniczony w prawach, przysługujących innym obywatelom.

Wszyscy mieszkańcy Państwa Polskiego mają prawo wolnego wyznawania zarówno publicznie jak prywatnie swej wiary i wykonywania przepisów swej religii lub obrządku, o ile to nie sprzeciwia się porządkowi publicznemu ani obyczajności publicznej.

Artykuł 117.

Badania naukowe i ogłaszanie ich wyników są wolne. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1921, nr 44, poz. 267.

Nr 32[1]

Statut stowarzyszenia Narodowa Organizacja Kobiet z 1921 (fragmenty)

Statut

Stowarzyszenie: Narodowa Organizacja Kobiet

1. Nazwa i siedziba
   a) Stowarzyszenie nosi nazwę: Narodowa Organizacja Kobiet.
   b) Działalność Stowarzyszenia rozciąga się na całą Polskę z zachowaniem miejscowych przepisów o stowarzyszeniach i związkach.
   c) Siedzibą Stowarzyszenia jest miasto st. Warszawa.
   d) Stowarzyszenie jest jednostką prawną.
   e) Stowarzyszenie posiada pieczęć z wyrażeniem swojej nazwy.
2. Cele

   Stowarzyszenie skupiające kobiety polskie, ma na celu:

a) Uświadomienie narodowo-polityczne kobiet Polski i społecznie najszerszych mas.
b) Rozwój kulturalny i podniesienie stanu ekonomicznego w kraju na zasadach prawdziwie demokratycznej organizacji.
c) Zjednoczenie wszystkich żywiołów narodowych.
d) Całkowite równouprawnienie kobiety w ustawach i w życiu.
e) W szczególności zaś dążenie do oparcia tak zewnętrznej, jak i wewnętrznej polityki polskiej na zasadach etyki chrześcijańskiej.

[1] Narodowa Organizacja Kobiet istniała w l. 1919–1939. Politycznie i ideologicznie związana była z Narodową Demokracją. NOK powstała z przekształcenia Narodowej Organizacji Wyborczej Kobiet, którą powołano do życia pod koniec 1918 r. NOK była organizacją kobiecą o profilu katolickim. Stała na pozycji obrony wiary; postulowała nadanie oświacie charakteru katolickiego, odrzucała reformę prawa małżeńskiego, zwłaszcza wprowadzenie cywilnego ślubu i rozwodu. Członkinie promowały udział kobiet w życiu publicznym. Wśród zadań stowarzyszenia znalazły się: propagowanie zasad etyki chrześcijańskiej, obrona praw Kościoła katolickiego, propagowanie oszczędności i gospodarności. NOK hołdowała patriarchalnemu modelowi małżeństwa, ceniła karność. Działaczki pochodziły głównie z warstwy inteligenckiej i ziemiańskiej. Wśród członkiń wyróżniały się Ewelina Pepłowska, Gabriela Balicka-Iwanowska, Irena Puzynianka, Aniela Zdanowska.

3. Środki.

Środki, za pomocą których stowarzyszenie dąży do osiągnięcia wyżej wskazanych celów, są:

a) Wyrabianie polityczne członków stowarzyszenia przez wydawanie i rozpowszechnianie odpowiednich pism, broszur, książek oraz przez urządzanie wykładów, kursów, pogadanek, wieców publicznych itp.

b) Jednolita akcja polityczna, społeczna i ekonomiczna. Akcja ta prowadzić się będzie przez zakładanie czytelni, świetlic, odpowiednich organizacji spółdzielczych, kas zapomogowych, ubezpieczeniowych, przedsiębiorstw i zakładów przemysłowych. Organizacje te powstają zgodnie z obowiązującemi w tej mierze przepisami, zatem w wypadkach, w których prawo tego wymaga, na zasadzie odrębnego statutu, lub specjalnego zezwolenia właściwej władzy.

4. Członkowie.

Członkiem stowarzyszenia może być każda Polka chrześcijanka wierna wskazaniom hasła: Bóg i Ojczyzna.

b) Członkowie stowarzyszenia dzielą się na:

1. popierających,
2. rzeczywistych,
3. nadzwyczajnych.

Członkami mogą być tylko kobiety.

[...]

§ 12. Statut niniejszy zastępuje statut zatwierdzony przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych dn. 7 maja 1919 roku [...]

(Podpisały): Przewodnicząca
Józefa Szebeko[2]

[2] Józefa (Józefina) Szebeko (1859–1945), senatorka, działaczka społeczna, tłumaczka. Wraz z Gabrielą Balicką oraz Zofią Sokolnicką i in. założyła Narodową Organizację Kobiet (NOK) i stanęła na jej czele. Funkcję przewodniczącej pełniła do 1921 r. Od grudnia 1918 r. działała w Narodowej Organizacji Wyborczej Kobiet, wspierającej obóz narodowy w kampanii wyborczej do Sejmu Ustawodawczego. W wyborach parlamentarnych w 1922 r. zdobyła mandat senatorski z listy Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej. W 1922 r. założyła Radę Narodową Polek (przewodniczyła jej do 1930 r.). RNP, jak i NOK reprezentowała w Międzynarodowej Radzie Kobiet. Uczestniczyła w międzynarodowych kongresach i zjazdach kobiet. W 1928 r. wybrana do pre-

[...]

Na zasadzie postanowienia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 30/VI 1921 r. Nr.B.S.314/21 wciągnięto do rejestru stowarzyszeń i związków nr 501 stowarzyszenie pod nazwą: Narodowa Organizacja Kobiet.

Warszawa, dnia 30/6 1921 r.
Minister Spraw Wewnętrznych
wz. (-) Kuczyński
Podsekretarz Stanu

Źródło: *Statut stowarzyszenia Narodowa Organizacja Kobiet*, Warszawa 1921.

zydium Rady Naczelnej oraz Komitetu Politycznego Stronnictwa Narodowego. Funkcje te pełniła do 1932 r., po czym zaprzestała działalności politycznej. Udzielała się tylko w NOK (do 1939 r.). Propagowała katolicko-narodowe wychowanie młodzieży szkolnej.

Nr 33[1]

Ustawa z dnia 16 maja 1922 r. o urlopach dla pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu (fragmenty)

Art. 1.

Pracownicy, zatrudnieni na mocy umowy w przemyśle, górnictwie, handlu, biurowości, komunikacji i przewozie, szpitalnictwie, instytucjach opieki społecznej i użyteczności publicznej oraz w innych zakładach pracy, choćby na zysk nie obliczonych, a zatrudniających pokrewne wymienionym katego-

[1] W chwili odzyskania przez Polskę niepodległości zagadnienie urlopów osób zatrudnionych nie było w zasadzie uregulowane. W praktyce z tej instytucji korzystali jedynie urzędnicy państwowi, komunalni, prywatni pracownicy o specjalnych kwalifikacjach zawodowych, pracownicy handlowi. Robotnicy, a tym bardziej robotnicy rolni, poza wyjątkowymi sytuacjami nie korzystali z urlopów. Istotniejszą regulacją, obejmującą tereny, które weszły w skład II Rzeczypospolitej, była austriacka ustawa z 1910 r. dotycząca pracowników handlowych. Po odzyskaniu niepodległości zagadnienie urlopów stało się istotnym wątkiem debaty o prawach pracownika. Początkowo kwestie te regulowano w ramach umów zbiorowych, specjalnych ustaw dla pracowników państwowych i komunalnych. Kierujący Ministerstwem Pracy i Opieki Społecznej projektowali jednak rozwiązanie ustawowe skierowane do znacznej części społeczeństwa. Odpowiedni projekt opracowano w 1920 r., jednak nie wniesiono go do sejmu. Inicjatywa przeszła w ręce posłów, a efektem była koncepcja przygotowana przez posła Zygmunta Kaczyńskiego, która po nieznacznej korekcie trafiła pod obrady w maju 1922 r. Dyskusja, choć żywa, nie wzbudzała wielkich emocji. Ostatecznie ustawa została przyjęta 16.06.1922 r. Jak się wskazuje, przepisy polskie o urlopach wyznaczały płatny odpoczynek, który należał wówczas do najdłuższych i obejmujących najliczniejszą grupę pracowników w porównaniu z innymi krajami europejskimi. Prawo w postaci z 1922 r. w zasadzie przetrwało do 1933 r. Poświęcone zostało w imię obniżenia kosztów produkcji przemysłowej, a także jako element negocjacji w zamian za zgodę środowisk gospodarczych na ustawę o ubezpieczeniach społecznych. Decyzja podjęta została w 1932 r. Przez rok trwały uzgodnienia między poszczególnymi resortami, swego rodzaju negocjacje. Złożony w sejmie projekt rządowy nie zyskał poparcia. Ówczesny minister pracy Stefan Hubicki dość łatwo zrezygnował z niektórych przepisów przede wszystkim za zgodę na likwidację tzw. angielskiej soboty. Równolegle bowiem toczono obrady nad ustawą o czasie pracy. Kolejnych zmian dokonano w 1945, 1948 i 1950 r., ustalając nowe wymiary urlopów i kategorie uprawnionych. Prawo obowiązywało do 1969 r.

rie pracowników najemnych, niezależnie od tego, czy wszelkie te zakłady pracy są własnością prywatną czy państwową, czy też organów samorządowych, z wyjątkiem pracowników przedsiębiorstw sezonowych, w których praca trwa krócej niż 10 miesięcy w roku, mają prawo do korzystania co rok z płatnego urlopu.

Art. 2.[2]

Prawo do korzystania z urlopu płatnego 8 dniowego przysługuje pracownikom, wymienionym w art. 1, o ile ich praca trwa bez przerwy rok w danem przedsiębiorstwie, i 15 dniowego, o ile trwa bez przerwy 3 lata[3].

Pracownicy młodociani, poniżej lat 18, korzystają po roku pracy nieprzerwanej z 14 dniowego urlopu. Z powyższego urlopu korzystają również terminatorzy i uczniowie, nie wyłączając zakładów zatrudniających do 4 pracowników[4].

Wszystkim pracownikom, pracującym umysłowo, zatrudnionym w handlu, przemyśle i biurowości, po półrocznej nieprzerwanej pracy przysługuje urlop dwutygodniowy, po rocznej zaś – jednomiesięczny urlop płatny nieprzerwany.

Nieczynności w zakładzie pracy wskutek choroby, nieszczęśliwego wypadku oraz z powodu powołania pracownika do ćwiczeń wojskowych, a także przeniesienia go do innego zakładu pracy, nie uważa się za przerwę w umowie pracy, pozbawiającą lub ograniczającą prawa pracownika do korzystania z urlopu.

Robotnicy, zatrudnieni w górnictwie, gdy przechodzą ze służby w jednym zakładzie do zakładu innego, nie przerywają przez to przepisanego dla uzy-

[2] Artykuł został zmieniony w 1933 r.

[3] Akapit zmieniony w 1950 r. Tekst po zmianie brzmiał: Wszystkim pracownikom fizycznym, objętym przepisem art. 1, przysługuje prawo do corocznego nieprzerwanego urlopu w następującym wymiarze: a) 12 dni – po roku pracy, b) 15 dni – po trzech latach pracy, c) jednego miesiąca – po dziesięciu latach pracy, przy czym wymienione okresy pracy oznaczają nieprzerwaną pracę w danym zakładzie pracy. Przez dni urlopowe należy rozumieć dni robocze; do dni urlopowych nie wlicza się dni niedzielnych i świątecznych, z wyjątkiem przypadku, określonego w ust. 1 pkt c).

[4] Akapit zmieniony w 1950 r. Tekst po zmianie brzmiał: Pracownicy młodociani, poniżej lat 18, korzystają po półrocznej nieprzerwanej pracy w danym zakładzie pracy z 7-dniowego urlopu, a po rocznej pracy - z 14-dniowego urlopu. Z urlopów tych korzystają również terminatorzy i uczniowie.

skania urlopu czasu pracy, jeżeli pomiędzy porzuceniem pracy górniczej a powtórnym przystąpieniem do niej nie upłynęło więcej, aniżeli dni 14, gdy idzie o pracę w tym samym rewirze, a dni 21, gdy idzie o pracę w innym rewirze[5].

Art. 4.[6]

Urlopowany otrzymuje za każdy dzień urlopu wynagrodzenie takie, jakie otrzymałby, gdyby w tym dniu był zatrudniony. O ile praca odbywa się na akord lub od sztuki, wynagrodzenie za czas urlopu określa się na podstawie przeciętnego wynagrodzenia pracownika w ciągu trzech poprzedzających bezpośrednio urlop miesięcy.

Terminatorzy i uczniowie otrzymują na czas urlopu wynagrodzenie nie niższe, aniżeli kwota, od której ubezpieczeni być winni w odnośnej ubezpieczalni społecznej. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1922, nr 52, poz. 481.

[5] W 1950 r. dodano akapit. Tekst dodanego akapitu brzmiał: Rada Ministrów określi przypadki, w których przerwy w zatrudnieniu oraz zmiany zakładu pracy, powstałe w związku z wojną 1939–1945, nie będą miały skutków, pozbawiających pracownika praw do korzystania z urlopu lub ograniczających go w tych prawach.

[6] Artykuł został zmieniony w 1933 r.

Nr 34[1]

Ustawa z dnia 23 września 1922 r. o budowie portu w Gdyni

Art. 1. Upoważnia się Rząd do poczynienia niezbędnych zarządzeń celem wykonania budowy portu morskiego przy Gdyni na Pomorzu jako portu użyteczności publicznej.

Art. 2. Budowa portu wykonywana będzie stopniowo według takiego planu, aby przez częściowe jej urzeczywistnienie stworzyć port mniejszych rozmiarów i aby dalszy rozwój portu był możliwy i planowy.

Art. 3. Wywłaszczenie gruntów niezbędnych pod budowę portu przeprowadzone będzie według ustaw i przepisów obowiązujących na terytorium województwa pomorskiego.

Art. 4. Kredyty niezbędne dla budowy portu będą corocznie wstawiane do budżetu.

Art. 5. Wykonanie niniejszej ustawy porucza się Ministrowi Przemysłu i Handlu w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wojskowych, Skarbu i Robót Publicznych.

Art. 6. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Źródło: Dziennik Ustaw 1922, nr 90, poz. 824.

[1] W wyniku konferencji wersalskiej Polska otrzymała 75 km wybrzeża z dwiema przystaniami w Pucku i Helu. Mimo starań dyplomatycznych nie przyłączono do Polski Gdańska, tworząc sztuczny twór Wolne Miasto Gdańsk, które znalazło się w polskiej strefie celnej. Dodatkowo II RP otrzymała wiele uprawnień i przywilejów dotyczących korzystania z portu handlowego. Już jednak w 1920 r. doszło na tym tle do konfliktu z władzami Wolnego Miasta Gdańska. Pojawiła się konieczność budowy własnego portu. Decyzję o budowie portu w osadzie Gdynia władze podjęły w październiku 1920 r., inwestycję rozpoczęto 29.05.1921, jej kierownikiem był Tadeusz Wenda. Dynamiczny rozwój port zawdzięczał Eugeniuszowi Kwiatkowskiemu. W l. 30 stanowił on konkurencję dla innych portów bałtyckich. Przed wybuchem II wojny światowej port w Gdyni był w pełni nowoczesnym i wyposażonym portem o głębokości 4–12 m, powierzchni 897 ha, w tym akwenu 224 ha, z siecią portową o długości 240 km, 57 magazynami i 93 urządzeniami portowymi.

Nr 35[1]

Expose sejmowe ministra skarbu Władysława Grabskiego z 3 marca 1923 (fragmenty)

Korzystam ze sposobności, aby przedstawić panom program polityki finansowej i skarbowej rządu na tle ustawy o naprawie skarbu. [...]

Wybieram drogę pośrednią między tendencją powiększania wydatków i rezygnacji z wydatków. [...] Cały ciężar należy przerzucić na wzmożenie dochodów. Trzeba więc poprawić przedsiębiorstwa, stworzyć zdolność kredytową, zaprowadzić oszczędności, ale przedewszystkim wybitnie podnieść dochody. Dla rządu zagadnienie oszczędności sprowadza się do naprawy szeregu ustaw, wydania wielu zarządzeń, decyzji i t.d. [...].

Trzyletni plan da się ująć w następujące fazy. Pierwsze półrocze, choć lepsze od poprzedniego, grozi deficytem. Brak 237 milj. na pokrycie zwyczajnego budżetu. Prócz tego na obronę państwa 124 milj., na odbudowę 14 milj., przedsiębiorstwa państwowe 105 milj. W następnym półroczu w budżecie zwyczajnym powinna być nadwyżka 23 milj. W roku 1924 nadwyżka 28 milj. Dopiero w 1925 nadwyżka dochodów zwyczajnych powinna wynieść 42 milj., co pozwoli z własnych środków pokryć wydatki na obronę państwa, w wysokości 227 miljonów, pozostaną w 1925 niepokryte tą przewyżką pewne inwestycje. Stawiam tezę skarbową i moralną – wydatki na obronę państwa i odbudowę musimy wziąć na nasze barki, na nasze majątki. Te dwa deficyty wynoszą 518 miljonów; zaokrąglam je do 600, które muszą dać podatek majątkowy w ciągu 21 lat.

---

[1] W styczniu 1923 r. prezydent II RP Stanisław Wojciechowski zorganizował naradę byłych ministrów skarbu w celu ustalenia zasad prowadzenia polityki skarbowej i walutowej. Przyjęto postulat waloryzacji podatków i uzdrowienia finansów państwa. Premier Władysław Sikorski 13.01.1923 r. powołał na ministra skarbu Władysława Grabskiego, który swój program naprawczy przedstawił sejmowi 3.03.1923 r. Posłowie wstrzemięźliwie odnieśli się do planu opartego na podatku majątkowym, nowej walucie oraz podwyżkach wszystkich podatków. Mimo że plan był przez sejm sabotowany na początku 1924 r., stał się podstawą zakończonej sukcesem reformy skarbowo-walutowej wówczas już premiera Grabskiego.

Podatek majątkowy[2]

Wszyscy obywatele tak umieją zsolidaryzować się w swojej zdolności do kalkulowania swych dochodów, że te trudno będzie ująć w całości 88 miljardów, czy – po potrąceniu własności państwowej – 78 miljardów majątku, jaki Polska posiada. Gdybyśmy więc podatek ustanowili procentowo, to komisje szacunkowe wykazałyby znacznie niższą sumę majątku, a przewidywany wpływ z podatku nie byłyby osiągnięty. Dlatego podatek musi być w ustawie pomieszczony w określonej wysokości 600 miljonów, przyczem należy go rozłożyć na 5 rat, procentowo. Pierwsza rata będzie tylko próbną, jeżeli jej wynik okaże, że szacunek obywateli nie zagwarantuje państwu przewidzianego dochodu, że rata przyniosła nie 120 mil., lecz tylko 60, to trzeba będzie przy racie drugiej i trzeciej ustanowić wyższy procent i odbić stratę dla skarbu. W ten sposób podatek majątkowy w Polsce dałby istotnie to, na co jest przeznaczony, na pokrycie deficytu w latach bieżących.

Ogólny bilans budżetowy

Ogólny wynik przy takiem pokryciu deficytu na r. 1923, 1924, 1925 będzie następujący: cały nasz deficyt w ciągu tych trzech lat wyraża się w sumie miliarda, 333 mil. 547 tys. Z tego 600 mil. bierzemy na podatek majątkowy, czyli zostaje jeszcze 732 mil. deficytu. Z tego 500 mil. pokryją pożyczki, o które w ciągu 2 i pół lat powinniśmy się postarać i uzyskać na rozbudowę naszych kolei, naszych przedsiębiorstw państwowych, słowem są to kredyty natury ściśle gospodarczej, z których ani jeden grosz nie pójdzie na nic innego, jak na wkłady wzbogacające nasze państwo. Na pokrycie deficytu nadzwyczajnego, nie związanego z przedsiębiorstwami, potrzeba nam raptem 110 mil. złotych w ciągu dwu lat. Jeżeli nawet doliczymy te 110 mil. do tych 500 mil. otrzymamy sumę 610 mil., i to wystarczy dla sanacji skarbu przez pożyczkę i kredyty. [...]

---

[2] Podatek majątkowy wprowadzała ustawa z 11.08.1923. Jednorazowy podatek majątkowy był pobierany od 1924 r. do końca 1926 r. w sześciu równych ratach półrocznych. Przedmiotem opodatkowania był wszelki majątek nieruchomy i ruchomy osób fizycznych i prawnych. Wyłączone były osoby fizyczne, których wartość majątku nie przekraczała 3 tys. franków złotych, związki zawodowe, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele obszarów leśnych i in. Jego stopa procentowa była uzależniona od wartości majątku oszacowanej we frankach złotych.

Droga do naprawy

Dokonanie jednak tych zmian, przekształceń i oszczędności, o których wspomniałem, wymaga pewnego sposobu postępowania, innego aniżeli dotychczas. I tu zbliżamy się do tematu, który zawiera może najwięcej trudności dla ciała ustawodawczego. [...] Należy ustawowo nadać rządowi pewne uprawnienia. Ustawa o sanacji zawiera najważniejsze elementy dla prawodawców, normy i warunki, których prawodawca ma prawo żądać od władz wykonawczych, jeśli mu idzie o ten lub inny rezultat, np. o wysokość i upoważnienie do zaciągnięcia pożyczek, sposób zabezpieczenia pożyczek, rozkład podatków, dane, na których podatek się opiera, zmiany, do których podatki mają się stosować, rozpięcie progresji i wyłączenie tych lub innych. Jeśli zamało zrobiono, to rzeczą ciał prawodawczych jest uzupełnienie, względnie nadanie tej ustawie tego wszystkiego, czego wymaga ingerencja ciał ustawodawczych, a co rząd ma obowiązek i prawo wykonywać.

Ustawa sanacyjna

W ten sposób ustawa sanacyjna tworzy jedną całość. [...] Jest pomysłem nowym, naszym własnym, polskim. I to wielu ludzi napawa obawą, myślą bowiem, że nas nie stać na stworzenie w zakresie życia gospodarczego czegoś naprawdę twórczego. Wielu ludzi myśli, jakobyśmy na tem polu okazywali wiecznie nieudolność.

Źródło: Sprawozdanie stenograficzne z 19 posiedzenia Sejmu, Okres I z 3.03.1923 r.

Nr 36[1]

Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej (fragmenty)

Określenie i cel opieki społecznej

Art. 1.

Opieką społeczną w rozumieniu niniejszej ustawy jest zaspakajanie ze środków publicznych niezbędnych potrzeb życiowych tych osób, które trwale lub chwilowo własnemi środkami materjalnemi lub własną pracą uczynić tego nie mogą, jak również zapobieganie wytwarzaniu się stanu, powyżej określonego.

---

[1] Zagadnienie uregulowania, a w zasadzie ujednolicenia reguł, na jakich opierały się działania w sferze opieki społecznej, pojawiło się w trakcie kadencji Sejmu Ustawodawczego. O uchwalenie ustawy dopominały się zwłaszcza stronnictwa lewicowe i chrześcijańskie. Poszczególne gabinety nie wychodziły jednak z inicjatywą. Ostatecznie na przygotowanie i wniesienie pod obrady sejmu projektu ustawy zdecydowało się stronnictwo politycznego centrum – Narodowe Zjednoczenie Ludowe. Wnioskodawcą był znany społecznik ks. Wacław Bliziński. Projekt wniósł 3 marca 1921 r. Autorzy projektu korzystali z niemieckiego ustawodawstwa, tj. ustawy Unterstützungswohnsitz z 6 czerwca 1871 r. oraz jej nowelizacji z 12 marca 1894 r. i 30 maja 1908 r. Po dość długiej debacie w komisji sejmowej, w czerwcu 1922 r., trafił on pod obrady sejmu. Projekt prawa o opiece społecznej wzbudzał liczne obawy o koszty, jakie miałby ponieść skarb państwa przy realizacji poszczególnych zapisów. Po debacie został powtórnie zwrócony komisji i nie był już rozpatrywany w kadencji Sejmu Ustawodawczego. Po wyborach w 1922 r. i ukonstytuowaniu się parlamentu, 26 stycznia 1923 r., projekt wniosła Komisja Opieki Społecznej. Po pierwszym czytaniu po raz kolejny wrócił do komisji. Tym razem prace przebiegły dość sprawnie. Ostateczny projekt wniesiono 13 czerwca 1923 r. Opiekę społeczną oparto na najniższej jednostce administracyjnej, czyli gminie. Przyjęto zasady: opieki społecznej jako wspólnego obowiązku państwa i samorządu, prawnego uregulowania obowiązków organów opieki społecznej w stosunku do wszystkich jednostek potrzebujących opieki, nabycia trwałego prawa do opieki społecznej w miejscu zamieszkania. Uchwalone 16 sierpnia prawo miało charakter ramowy. Wiele kwestii wymagało uściślenia, a niektóre z nich powiązane były z innymi ustawami, które znajdowały się na różnych etapach procesu legislacyjnego. Ostatecznie zdecydowano się odroczyć termin wprowadzenia w życie ustawy o opiece społecznej na terytorium zaboru pruskiego. Obowiązywały tam rozwiązania niemieckie,

Zakres opieki społecznej

Art. 2.

Opieka społeczna w zakresie powyższym (art. 1) obejmuje w szczególności:

a) opiekę nad niemowlętami, dziećmi i młodzieżą, zwłaszcza nad sierotami, półsierotami, dziećmi zaniedbanemi, opuszczonemi, przestępnemi oraz zagrożonemi przez wpływy złego otoczenia;
b) ochronę macierzyństwa;
c) opiekę nad starcami, inwalidami, kalekami, nieuleczalnie chorymi, upośledzonymi umysłowo i wogóle nad niezdolnymi do pracy;
d) opiekę nad bezdomnemi ofiarami wojny i szczególnie ciężko poszkodowanemi;
e) opiekę nad więźniami po odbyciu kary;
f) walkę z żebractwem, włóczęgostwem, alkoholizmem i nierządem;
g) pomoc instytucjom opiekuńczym prywatnym i współdziałanie z niemi.

Środki zaspakajania niezbędnych potrzeb

Art. 3.

W zakresie zaspakajania niezbędnych potrzeb do życia (art. 1) opieka społeczna polega na dostarczaniu:

a) koniecznych środków żywności, bielizny, odzieży i obuwia;

---

a polskie prawo nieuzupełnione o rozporządzenia wykonawcze mogło doprowadzić do pozbawienia świadczeń niektórych beneficjentów. Rada Ministrów zdecydowała się na ten krok 10 marca 1924 r., po czym odpowiedni wniosek trafił do sejmu i został uchwalony. Ustawa była wielokrotnie nowelizowana i zmieniana. Pierwszym aktem modyfikującym jej brzmienie było rozporządzenie Prezydenta RP z 29 czerwca 1924 r. dotyczące wykonywania opieki społecznej nad obywatelami nie posiadającymi w żadnej z gmin trwałego prawa do opieki. W latach 30. zmiany wymuszone zostały przez nowe ustawodawstwo w zakresie stowarzyszeń oraz administracji państwowej. Tuż przed wybuchem II wojny światowej rozciągnięto na województwo poznańskie i pomorskie przepisy ustawy w zakresie przewidzianym artykułem 4. Kolejne zmiany i uzupełnienia nastąpiły już po II wojnie światowej. Najpierw 22 października 1947 r. przepisy ustawy objęły całe terytorium państwa, w dwa lata później część kompetencji w zakresie opieki przeniesiono na Ministra Oświaty, a w 1950 r. na Ministra Zdrowia. W 1990 r. dostosowano przepisy do zmian w administracji publicznej. Przepisy obowiązywały do początku 1991 r., do czasu wprowadzenia nowej ustawy o pomocy społecznej. Wykonanie ustawy o opiece społecznej nastręczało wiele problemów. Najpoważniejszym były wynikające dla gmin obciążenia finansowe. Wydatki te wzrosły skokowo, wskazuje się, że w niektórych gminach nawet dwukrotnie. Brakowało infrastruktury, widoczne były braki kadrowe.

b) odpowiedniego pomieszczenia z opałem i światłem;
c) pomocy w nabyciu niezbędnych narzędzi pracy zawodowej, pomocy w dziedzinie higieniczno-sanitarnej;
d) pomocy w przywróceniu utraconej, lub podniesieniu zmniejszonej zdolności do pracy,

Prócz wyżej wymienionych za niezbędne potrzeby życiowe uważa się u dzieci staranie o religijno-moralne, umysłowe i fizyczne ich wychowanie, u młodocianych – pomoc w przygotowaniu do pracy zawodowej.

Nadto opieka społeczna obejmuje obowiązek sprawienia pogrzebu.

Obowiązek sprawowania opieki społecznej w ogólności

Art. 4.

Obowiązek sprawowania opieki społecznej ciąży poza przypadkiem, przewidzianym w art. 6 niniejszej ustawy, na związkach komunalnych, o ile w poszczególnych wypadkach pewne osoby fizyczne lub prawne na mocy przepisów, czy innego tytułu prawnego nie są zobowiązane do pokrycia wydatków na niezbędne potrzeby życiowe.

Rozgraniczenie obowiązków opiekuńczych gmin, powiatów, województw i Państwa

Art. 5.

Obowiązki związków komunalnych w zakresie wykonywania opieki społecznej rozgraniczają się w sposób następujący:
a) gminy wiejskie i miasta, nie wydzielone ze związku komunalnego powiatowego, sprawują zasadniczo opiekę pozazakładową, zakładową zaś o tyle, o ile fundusze gminne pozwolą na założenie i utrzymanie zakładu;
b) związki komunalne powiatowe uzupełniają opiekę gmin wiejskich i miast, nie wydzielonych ze związku komunalnego powiatowego, przez udzielanie pomocy materjalnej gminom, nie mogącym o własnych środkach podołać ciążącym na nich obowiązkom opiekuńczym oraz organizują i sprawują działy opieki społecznej, wymagającej stałych urządzeń i zakładów i obejmującej działalnością swoją cały powiat, a przekraczającej zdolność finansową gmin;
c) miasta, wydzielone ze związku powiatowego, sprawują opiekę zakładową i pozazakładową;
d) wojewódzkie związki komunalne uzupełniają opiekę, wykonywaną przez związki komunalne powiatowe i miasta, wydzielone ze związku komunalnego powiatowego, przez udzielanie pomocy materjalnej, powiatom i miastom, wydzielonym ze związku komunalnego powiatowego, oraz sprawują

działy opieki społecznej, wymagającej stałych urządzeń i zakładów i obejmującej działalnością swoją całe województwo, a przekraczającej zdolność finansową powiatów i miast, wydzielonych ze związku powiatowego.

Punkty a) i b) niniejszego artykułu nie zwalniają jednak gmin wiejskich i miejskich od obowiązku zwrotu kosztów utrzymania w zakładach innych związków komunalnych.

Art. 6.

Państwo, poza przypadkami, w niniejszej ustawie wymienionemi, ponosi wydatki, połączone z opieką nad osobami, względem których ma specjalne obowiązki z tytułu publicznego, tudzież z wykonaniem tych rodzajów opieki, które przekraczają możność świadczenia związków komunalnych.

Art. 7.

Czynniki, zobowiązane w myśl art. 5 i 6 niniejszej ustawy do sprawowania opieki zakładowej, mogą spełniać zadania powyższe za pośrednictwem wszelkich odpowiednich zakładów opiekuńczych na zasadzie zawartej z niemi umowy. [...]

Art. 10.

Każdy obywatel Rzeczypospolitej Polskiej ma prawo do tymczasowej opieki ze strony gminy, w której okręgu przebywa w chwili, kiedy wynikła potrzeba opieki, bez względu na czas trwania pobytu. Gmina, która nie jest równocześnie zobowiązana do sprawowania opieki trwałej w myśl art. 8 niniejszej ustawy, może domagać się zwrotu wydatków od gminy, do trwałej opieki zobowiązanej, względnie odesłać tam potrzebującego pomocy na koszt gminy, do trwałej opieki zobowiązanej. [...]

Art. 13.

Opiekę nad obywatelami, którzy w żadnej gminie Rzeczypospolitej nie mają prawa do trwałej opieki, wykonywa gmina pobytu. Koszty tej opieki ponosi Państwo[2]. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1923, nr 92, poz. 726.

[2] Artykuł 13 utracił moc z dniem 30 czerwca 1924 r. na terenie Rzeczypospolitej z wyjątkiem województw: poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, zgodnie z § 7 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 29 czerwca 1924 r. w sprawie wykonywania opieki społecznej nad obywatelami polskimi, którzy w żadnej gminie Rzeczypospolitej Polskiej nie mają prawa do opieki trwałej, oraz ponoszenia wynikających stąd kosztów.

Nr 37[1]

Expose w Sejmie premiera Władysława Grabskiego z 20 grudnia 1923 r. (fragmenty)

Prezydent Rzeczypospolitej wobec ujawnionej niemożności utworzenia się Rządu na gruncie zwyczajów parlamentarnych, polecił mnie bym jako jego mąż zaufania utworzył Rząd, któryby całą energję aparatu państwowego i społeczeństwa skierował dla dokonania naprawy Skarbu. [...]

Doszliśmy bowiem dziś do takiego stanu, że wszelki postęp w każdej dziedzinie, nawet szkolnictwa, nie mówiąc o reformie rolnej lub udoskonaleniach socjalnych, staje się niemożliwy, jeżeli najpierw i to wkrótce nie uporamy się z trudnościami finansowemi, które nie tylko paraliżują wszelkie porywy do udoskonalenia naszego stanu wewnętrznego, ale wytwarzają niebezpieczeństwo zarówno utrzymania pokoju wewnętrznego, jak i stanu obronności naszego kraju, wymagającej znaczniejszych nakładów pieniężnych. [...]

Rząd będzie się starał, by naprawa Skarbu dała się osiągnąć bez naruszenia zdobyczy w postępie społecznym, jakie już zostały osiągnięte, w szczególności reformy rolnej i całego prawodawstwa robotniczego.

Wysiłek niezbędny ze strony społeczeństwa dla dokonania naprawy Skarbu Rząd proponuje osiągnąć obydwoma dostępnymi dla danego celu sposobami: z jednej strony zwiększać będzie świadczenia podatkowe i dążyć do wzmocnienia dochodów zwyczajnych, a z drugiej strony do wzmocnienia dochodów nadzwyczajnych. Absolutnie w ciągu szeregu lat niezbędnych odwoływać się będzie Rząd do dobrowolnego zasilania skarbu pożyczkami wewnętrznemi, opartemi na dobrze zrozumianym interesie samych subskrybentów. Ażeby świadczenia społeczeństwa na rzecz Skarbu utrzymane zostały w granicach istotnie niezbędnych, Rząd prowadzić będzie z całą konsekwencją rozpoczętą już akcję oszczędnościową, bacząc jedynie, by nie narazi-

[1] Expose premiera i ministra skarbu pozaparlamentarnego gabinetu Władysława Grabskiego stanowiło zapowiedź i wstęp do wprowadzanej od początku 1924 r. reformy skarbowo-walutowej, której celem było zahamowanie inflacji, uzyskanie równowagi budżetowej oraz wprowadzenie nowej stabilnej waluty będącej warunkiem dalszego rozwoju gospodarczego państwa.

ła ona wyższych interesów obronności kraju oraz niezbędnego poziomu administracji i oświaty.

Już dwa poprzednie Rządy przygotowały podwaliny ważne dla wielkiego dzieła naprawy Skarbu. Podatek przemysłowy, oparty na cyfrach obrotu, stanowi źródło dochodów, które może być nadzwyczaj wydajne, jeżeli tylko władze skarbowe rozwiną całą energię i umiejętność, a podatnicy wyzbędą się powszechnego jednak dziś zatajania przed temi władzami prawdy. Podatek majątkowy daje do dyspozycji Skarbu środki bardzo poważne, które o ile by były szybko mobilizowane, powinny wystarczyć na pokrycie najbardziej nieuniknionych deficytów. Waloryzacja podatków, już uchwalona, z nastaniem roku przyszłego pozwoli przywrócić podatkom znaczną część ich utraconej skutkiem spadku wartości marki wydajności. Budżet Państwa na r. 1924 został ułożony z uwzględnieniem zasad równowagi [...]. Poważne zatem podwaliny dla naprawy Skarbu zostały położone. [...]

Wobec tego jednak, że pewne środki naprawy zostały już przygotowane, Rząd zdecydowany jest przyśpieszyć działania pozostałych, spotęgować działanie innych i zogniskować wysiłki całego kraju, ażeby w jaknajkrótszym czasie opanować nieustanny kryzys walutowy za pomocą reformy walutowej. Punktem wyjścia dla takiego wysiłku powinien być podatek majątkowy już uchwalony. Według obecnej ustawy miał on być pobrany w sześciu ratach półrocznych z tem, że został wyznaczony kontyngent ogólny, który miał posłużyć do podniesienia trzeciej i następnych rat do ram kontyngentu. Z tego wypływa, że pierwsza i druga rata były mniejsze, niż następne. Reforma walutowa wymaga wprost odwrotnego biegu rozkładu ciężaru tego podatku. Rząd więc jest zdecydowany pierwsze dwie raty skoncentrować w półroczu pierwszem, a w drugim pobrać to uzupełnienie do nich, jakie wypłynie, z konieczności dostosowania ich do ogólnego kontyngentu. W ten sposób osiągnie się znaczne wzmożenie tego funduszu sanacyjnego, niezbędnego przy reformie walutowej, do zbierania którego poprzedni Rząd już przystąpił.

Jednocześnie Rząd zamierza już z początkiem roku przyszłego postawić gospodarkę kolejową na takim gruncie finansowym, by [...] nie potrzebowała ona zwracać się do Skarbu Państwa po druk pieniędzy papierowych. [...] Zaprzestanie to [dodruku pieniędzy] nastąpi równo z tą chwilą, gdy kolej oprze się finansowo na własnych siłach, co jest rzeczą najzupełniej możliwą i to w czasie jak najkrótszym. Sanację Skarbu Rząd rozumie jako jednoczesne przeprowadzenie, przy trzymaniu się ściśle równowagi budżetowej, zaprze-

stania drukowania pieniędzy papierowych na potrzeby skarbu i reformy walutowej. Z reformą tą zwlekać nie należy, gdyż inaczej nagromadzone środki sanacyjne mogłyby być zużyte w krótkim czasie bez istotnego większego rezultatu. [...]

Wykonanie powyższego programu wymaga bardzo szybkiego działania ustawodawczego w całym szeregu dziedzin, związanych z zapewnieniem dochodów państwowych, z oszczędnościami państwowymi i z reformą stosunków finansowych. Wszelkie osłabienie tempa pracy grozi zupełnem niepowodzeniem przedsięwziętemu dziełu.

Z tej racji Rząd zwróci się do Sejmu w dniu jutrzejszym o uchwalenie szczególnych pełnomocnictw dla Rządu, niezbędnych dla przeprowadzenia sanacji Skarbu i reformy walutowej. O pełnomocnictwa takie zwróci się do Sejmu Rząd na przeciąg jednego roku, w ciągu którego winien położyć podwaliny dostateczne dla reformy walutowej. [...]

Źródło: Sprawozdanie stenograficzne z 89 posiedzenia Sejmu, Okres I z 20 grudnia 1923 r.

Nr 38[1]

Ustawa z dnia 11 stycznia 1924 r. o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej (fragmenty)

Art. 1. Dla naprawy Skarbu Państwa i przeprowadzenia reformy walutowej postanawia się co następuje:

1) a) podniesienie stawek podatków bezpośrednich;
   b) przyśpieszenie terminów płatności i uproszczenia postępowania w podatku majątkowym oraz zabezpieczenie Skarbowi zapłaty tegoż podatku w gotówce, bądź w markach polskich, bądź w walutach obcych;
   c) przyśpieszenie terminów płatności podatku od kapitałów i rent;
   d) przyśpieszenie terminów płatności należytości prawnych w b. zaborze austriackim;
   e) niezaliczanie na podatek przemysłowy przedpłat, uiszczonych na poczet tegoż podatku w postaci świadectw przemysłowych;
2) wprowadzanie zmian stawek celnych stosownie do koniunktur gospodarczych;
3) zastosowanie niezbędnych dla uniknięcia deficytu budżetowego oszczędności w gospodarce państwowej:
4) a) przekazywanie samorządom niektórych zadań i czynności, sprawowanych dotąd przez organy państwowe, z wyjątkiem szkolnych i oświatowych, po zapewnieniu samorządom odpowiednich własnych źródeł dochodów;
   b) ustanawianie obowiązku i sposobu pokrywania przez samorządy wydatków z wpływów drogą ujęcia skarbowości samorządowej w ścisłe przepisy budżetowe i rachunkowe;
5) zaciąganie do wysokości 500.000.000 franków złotych pożyczek państwowych, którym mogą być nadane specjalne uprawnienia i gwarancje, nie połączone jednak z wydzierżawieniem monopoli i kolei państwowych;

[1] 11.01.1924 r. Sejm zdecydowaną większością głosów przyjął ustawę o pełnomocnictwach dla rządu Władysława Grabskiego, umożliwiając przeprowadzenie reformy skarbowej i walutowej. Pełnomocnictwa miały obowiązywać do 30.06.1924 r.

6) sprzedaż państwowych przedsiębiorstw przemysłowo-handlowych do łącznej wysokości 100.000.000 franków złotych z wyjątkiem państwowych zakładów naftowych w Drohobyczu, Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie i salin;
7) zatwierdzanie – bez naruszenia jednak wypływających z obowiązującego prawodawstwa cywilnego praw osób trzecich – zmian w statutach instytucji kredytu długoterminowego, jak również dokonywanie zmiany ustaw i statutów, względnie nadawanie statutów instytucjom finansowym państwowym, przedsiębiorstwom państwowym oraz instytucjom przez Państwo dotowanym, oraz tym, w których Państwo posiada udział, a to w następujących kierunkach:
   a) scentralizowania ich działalności;
   b) reorganizacji, mającej na celu osiągnięcie w ich gospodarce najdalej idącej oszczędności;
   c) zapewnienia lokaty wolnych środków tych instytucji w papierach państwowych;
   d) reorganizacji, względnie łączenia (fuzji);
8) ustalenie i wprowadzenie nowego systemu pieniężnego, opartego na monometalizmie złotym, a w szczególności polskiej jednostki monetarnej (ustawa z dn. 26 września 1922 r. – Dz.U.R.P. nr 83, poz. 740), oraz określenie i wypuszczenie środków płatniczych, mających moc zwalniania od zobowiązań;
9) ustalenie relacji marek polskich do nowej jednostki monetarnej;
10) przerachowanie na nową walutę zobowiązań publicznych i prywatno-prawnych oraz ustalenie sposobu i terminów ich spłat, zastosowanie nowej waluty do obliczenia wkładek (premji), jakoteż świadczeń pieniężnych (rent) w ubezpieczeniach społecznych;
11) a) ustalenie warunków likwidacji Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej[2];
   b) powołanie do życia banku emisyjnego na mocy specjalnego statutu jako banku akcyjnego – z udziałem Państwa –, podlegającego nadzorowi państwowemu z mianowaniem prezesa banku i zatwierdzeniem kierowników, udzielenie bankowi emisyjnemu uprawnienia do

[2] Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa została utworzona 9.12.1916 r. przez niemieckie władze okupacyjne w Warszawie. Była bankiem emisyjnym; w l. 1917–1923 emitowała marki polskie. Zlikwidowana w 1924 r.

emisji biletów bankowych, będących prawnym środkiem płatniczym i pokrytych co najmniej w jednej czwartej do jednej trzeciej części złotem lub zapasem dewiz i walut, nie podlegających znaczniejszym wahaniom kursowym, nadanie dokumentom tego banku charakteru aktów publicznych (tytułów egzekucyjnych) oraz przekazanie mu w drodze aljenacji majątku państwowego, znajdującego się w posiadaniu Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej, jak również majątku Skarbu Narodowego, tudzież zawarcie z bankiem emisyjnym umowy, ustalającej jego stosunek do Skarbu Państwa, który nie może korzystać z kredytów w banku emisyjnym ani na pokrycie bieżących potrzeb administracyjnych, ani inwestycyjnych;

12) konwersję i konsolidację pożyczek i zobowiązań państwowych;
13) ustalenie jednolitych przepisów ustawowych dla całego obszaru Rzeczypospolitej odnośnie do lichwy pieniężnej i towarowej przez zmianę przepisów w dotychczas obowiązujących ustawach.

Art. 2. Wykonanie postanowień art. 1 będzie przeprowadzone do dnia 30 czerwca 1924 r. drogą rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej, wydawanych na podstawie uchwał Rady Ministrów. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1924, nr 4, poz. 28.

Nr 39[1]

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 stycznia 1924 r. w przedmiocie ustanowienia statutu dla banku emisyjnego (fragmenty)

Na mocy art. 1 ustęp 11 b) i art. 2 ustawy o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej z dnia 11 stycznia 1924 r. (Dz.U.R.P. nr 4 poz. 28) oraz zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z dn. 19 stycznia 1924 r. zarządzam co następuje:

§ 1. Ustanawia się dla akcyjnego banku emisyjnego pod firmą Bank Polski[2], załączony specjalny statut, stanowiący integralną część niniejszego rozporządzenia i nadający mu szczególne w statucie określone przywileje.

§ 2. Upoważnia się Ministra Skarbu do utworzenia Banku Polskiego na zasadach ustalonych w nadanym statucie.

§ 3. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia

Prezydent Rzeczypospolitej: S. Wojciechowski[3]
Prezes Rady Ministrów i Minister Skarbu: W. Grabski

---

[1] Przygotowania do powołania banku emisyjnego trwały od 1919 r. W. Grabski, opracowując swój plan uzdrowienia finansów, Romanowi Rybarskiemu powierzył przygotowanie projektu banku. Bank Polski jako niezależna od rządu spółka akcyjna stał się gwarantem powodzenia reformy walutowej.

[2] Prezesami Banku Polskiego S.A. w okresie II RP byli: Stanisław Karpiński (1924–1929), Władysław Wróblewski (1929–1936), Adam Koc (1936), Władysław Byrka (1936–1941). W czasie II wojny światowej siedziba Banku znajdowała się w Paryżu, od 1940 w Londynie. Jego prezesem był wówczas Bohdan Winiarski. W 1946 r. siedziba władz została przeniesiona do Warszawy. Bank stracił prawo do emisji waluty na rzecz Narodowego Banku Polskiego (utworzony w 1945 r.). W 1951 r. Bank Polski wszedł w okres likwidacji (do 1952 r.).

[3] Stanisław Wojciechowski (1869–1953), polityk, spółdzielca, wykładowca. W młodości zaangażowany w ruch niepodległościowy. W czasie I wojny światowej członek Komitetu Narodowego Polskiego, w l. 1919–1920 minister spraw wewnętrznych. Od 1921 r. członek PSL „Piast". 20.12.1922 r. Zgromadzenie Narodowe wybrało go na urząd Prezydenta RP (22.12.1922 do 15.05.1926). Związany z ruchem spółdzielczym. Od 1927 r. prowadził Spółdzielczy Instytut Naukowy. Po upadku powstania warszawskiego wraz z żoną w obozie przejściowym w Pruszkowie. Zwolnieni wskutek interwencji polskiego personelu medycznego.

Załącznik do rozp. Prez. Rzplitej z dnia 20 stycznia 1924 r. poz. 75.

Statut Banku Polskiego

I. Postanowienia ogólne

Art. 1. Celem regulowania obiegu pieniężnego i ułatwiania kredytu zawiązuje się na podstawie niniejszego statutu spółka akcyjna pod nazwą „Bank Polski", wyposażona przez Państwo w przywilej emisji biletów bankowych [...]

II. Kapitał zakładowy i akcje Banku

Art. 4. Kapitał zakładowy Banku wynosi sto milionów złotych, podzielonych na miljon akcji po 100 złotych.

Powiększenie kapitału zakładowego może nastąpić na mocy uchwały Walnego Zebrania Akcjonarjuszów w trybie przewidzianym artykułem 12.

Art. 5. Akcje Banku są imienne. Każdą wydaną akcję wpisuje się do prowadzonej przez Bank księgi akcjonariuszów [...]

IV. Przywilej emisji biletów Banku

Art. 46. Bank posiada do 31 grudnia 1944 r. wyłączny przywilej wypuszczania biletów bankowych, będących prawnym środkiem płatniczym i posiadających nieograniczoną moc umarzania zobowiązań przez zapłatę, wyjąwszy wypadki, w których na mocy wyraźnego postanowienia ustawy lub umowy zapłata ma nastąpić w monetach złotych.

Przywilej ten może być przedłużony na mocy osobnej ustawy.

Art. 47. Bank będzie miał obowiązek wymiany wypuszczonych biletów bankowych na każde żądanie i w nieograniczonych ilościach na monety złote. [...]

Art. 51. Obieg biletów bankowych winien być pokryty conajmniej w 30%:

a) zapasem złota w monetach i sztabach;
b) zapasem walut czyli pieniędzy zagranicznych, niepodlegających znaczniejszym wahaniom kursowym;
c) zapasem dewiz czyli weksli, czeków oraz pozostałości rachunkowych w wyżej wskazanych walutach, płatnych w instytucjach bankowych o niewątpliwej zdolności płatniczej.

Rada Banku oznacza, które waluty i dewizy mogą służyć jako wyżej przewidziane pokrycie obiegu banknotów.

Źródło: Dziennik Ustaw 1924, nr 8, poz. 75.

Nr 40[1]

Ustawa z dnia 2 lipca 1924 r. w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet (fragmenty)

Rozdział I
Postanowienia ogólne

[...] Art. 2.

Młodocianymi w rozumieniu ustawy niniejszej są osoby płci obojga w wieku od lat 15 do ukończonych lat 18.

Art. 3.

Przepisom niniejszej ustawy podlega również praca młodocianych uczniów, terminatorów i praktykantów.

Art. 4.

Zatrudnianie młodocianych i kobiet jest wzbronione w warunkach, w których praca jest szczególnie niebezpieczna lub szkodliwa dla zdrowia oraz przy robotach ciężkich lub niebezpiecznych dla zdrowia, moralności

[1] Projekt ustawy został przyjęty przez Radę Ministrów 7 marca 1924 r. Ustawa była wynikiem zobowiązania, jakie poczynił rząd, przystępując do Konwencji międzynarodowej o zakazie pracy nocnej kobiet zatrudnionych w przemyśle, ustanowionej w Bernie 26 września 1906 r. Gabinet kierowany przez Wincentego Witosa 21.01.1921 r. wydał oświadczenie o przystąpieniu do owej konwencji. Prace na ustawą o pracy młodocianych i kobiet toczyły się blisko rok. Przepisy ustawy wychodziły naprzeciw najnowocześniejszym tendencjom ówczesnego ustawodawstwa pracy, jednak po jej uchwaleniu znaczne problemy sprawiało zrealizowanie zawartych w niej przepisów. Dotyczyło to zwłaszcza kwestii zobowiązań, jakie zostały nałożone na pracodawców w zakresie przystosowania infrastruktury zakładu do potrzeb kobiet karmiących, a w szczególności zabezpieczenia miejsc opieki dla dzieci zatrudnionych. W konsekwencji oznaczało to utworzenie i utrzymanie przyzakładowego żłobka. Należy zauważyć, że przepisy te wywarły pozytywny wpływ na rozwój placówek opiekuńczych. W 1931 r. gabinet kierowany przez Aleksandra Prystora wykorzystał przepisy ustawy o pracy młodocianych i kobiet w polityce ograniczania bezrobocia. Zapisy nowelizacji dookreślające niektóre z przepisów, a także zwiększające możliwości interwencji poszczególnych ministerstw miały na celu wytworzenie warunków do zatrudniania większej liczby pracowników. Nowelizacja była konsekwencją zmian, jakie poczyniono w ustawie o czasie pracy z 18 grudnia 1919 r. w listopadzie 1931 r.

i dobrych obyczajów, a w szczególności zabronione jest zatrudnienie kobiet przy transmisjach, przy procesach chemicznych, oddziaływujących szkodliwie na organizm, i przy dźwiganiu ciężarów. Spisy takich robót[2] wydawać będzie w miarę potrzeby Minister Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z właściwymi ministrami po zasięgnięciu opinji organizacji zawodowych pracodawców i pracowników[3].

Rozdział II
Przepisy w przedmiocie pracy młodocianych

Art. 5.

Przyjmowanie do pracy zarobkowej dzieci przed ukończeniem lat 15 jest wzbronione[4].

---

[2] Odnośne spisy robót zostały ogłoszone drogą rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej w grudniu 1924 r., w lipcu 1925 r., w listopadzie 1925 r., w grudniu 1931 r., w październiku 1935 r., we wrześniu 1949 r., w lutym 1951 r., w lutym 1959 r., w maju 1962 r. i w sierpniu 1966 r.

[3] Treść artykułu została zmieniona w wyniku nowelizacji z dnia 26 lutego 1951 r. (DzU RP 1951, nr 12, poz. 94). Otrzymał on brzmienie: 1. Nie wolno zatrudniać młodocianych i kobiet przy pracach szczególnie uciążliwych lub szkodliwych dla zdrowia. 2. Wykazy prac, wzbronionych młodocianym i kobietom, jak również warunki zatrudniania kobiet w ciąży ustalają rozporządzenia Rady Ministrów, wydawane po porozumieniu z Centralną Radą Związków Zawodowych. 3. Wykazy prac, wzbronionych młodocianym i kobietom, jak również warunki zatrudniania kobiet w ciąży ustalają rozporządzenia Rady Ministrów, wydawane po porozumieniu z Centralną Radą Związków Zawodowych.

[4] Treść przepisu została w 1931 r. rozbudowana o kwestie związane z zatrudnianiem młodocianych. Dodano dwa artykuły (5a i 5b): art. 5a: Zatrudnianie młodocianych we wszelkich zakładach pracy, podlegających niniejszej ustawie, jest dozwolone w ilości, nie przekraczającej ustalonego procentowego stosunku do ogółu zatrudnionych dorosłych robotników. Stosunek ten ustalać będzie dla poszczególnych gałęzi pracy z uwzględnieniem rozmiarów zakładów pracy, po zasięgnięciu opinji izb przemysłowo-handlowych i izb rzemieślniczych oraz organizacyj zawodowych pracowników i pracodawców, Minister Pracy i Opieki Społecznej w rozporządzeniach, wydawanych w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu lub z innymi zainteresowanymi ministrami odnośnie do zakładów pracy, bezpośrednio im podlegających. Rozporządzenia takie mogą dotyczyć obszaru całego Państwa lub poszczególnych okręgów administracyjnych. Art. 5b: W wypadku zatrudniania młodocianych w liczbie niedozwolonej właściwy inspektor pracy może zarządzić w drodze nakazu, wydanego na podsta-

Art. 6.

Młodocianych przyjmować wolno do pracy jeżeli przedstawią świadectwo z ukończenia lat 15, zezwolenie przedstawiciela władzy rodzicielskiej lub opiekuńczej, dowód z wykonania obowiązku szkolnego i świadectwo lekarza, wskazanego przez inspekcję pracy, że dana praca nie przekracza sił młodocianego. Świadectwa są bezpłatne i nie podlegają opłacie stemplowej.

Art. 7.

Zarząd przedsiębiorstwa winien w każdym czasie na żądanie inspektora pracy zarządzić bezpłatne badanie młodocianych przez lekarza, wskazanego przez inspektora pracy, dla stwierdzenia, czy praca, przy której młodociany jest zatrudniony, nie przekracza jego sił fizycznych i nie szkodzi jego rozwojowi.

Na podstawie orzeczenia lekarza inspektor pracy ma prawo zakazać zatrudnienia młodocianego przy danej pracy, wskazując jednocześnie, przy jakiej pracy młodociany zatrudniony być może[5].

Art. 8.

Odpoczynek nocny młodocianych trwać powinien najmniej 11 godzin bez przerwy i obejmować w zakładach, pracujących na jedną zmianę, czas między 8 wieczorem a 6 rano, a dla zakładów, pracujących na 2 zmiany – czas między 10 wieczorem a 5 rano. [...]

---

wie art. 23 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 lipca 1927 r. o inspekcji pracy, zmniejszenie liczby zatrudnionych młodocianych do ustalonej normy.

[5] Treść przepisu została w 1931 r. rozbudowana o kwestie związane z zatrudnianiem młodocianych. Dodano dwa artykuły (7a i 7b): art. 7a: Bezpłatne zatrudnianie młodocianych jest wzbronione. Wzbronione jest również przyjmowanie przez pracodawcę wynagrodzenia za naukę młodocianych. Wysokość wynagrodzenia młodocianego winna być określona dokładnie w umowie i ujawniona w wykazie, prowadzonym w myśl art. 11 niniejszej ustawy. Szczegółowe unormowanie postanowień poprzednich ustępów niniejszego artykułu oraz wyjątków od przepisów niniejszej ustawy w stosunku do terminatorów rzemieślniczych, zatrudnionych na podstawie pisemnej umowy o naukę, określą łącznem rozporządzeniem Minister Przemysłu i Handlu oraz Minister Pracy i Opieki Społecznej w wykonaniu art. 116 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowem. Art. 7b: Umowa, zawarta z młodocianym z naruszeniem postanowień artykułów 5-a i 7-a ustawy niniejszej, ulega rozwiązaniu z winy pracodawcy. W wypadku zatrudniania młodocianego wbrew postanowieniu art. 7-a młodocianemu przysługuje roszczenie o wynagrodzenie za cały czas, w którym był zatrudniony. Wysokość wynagrodzenia określa się zgodnie z zasadami, zawartemi w art. 41 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o umowie o pracę robotników.

Art. 9.

Młodociani obowiązani są do uczęszczania na naukę zawodową lub dla analfabetów.

Do obowiązujących godzin pracy wlicza się godziny nauki zawodowej i dokształcającej w szkołach dla młodocianych uczniów, terminatorów i praktykantów w liczbie, nie przekraczającej 6 godzin tygodniowo. Regularne odbywanie tej nauki winno być wykazane poświadczeniem odnośnego zakładu naukowego[6].

Art. 10.

Zatrudnianie młodocianych w godzinach nadliczbowych, oprócz wypadków, przewidzianych w art. 6 p. a) ustawy z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu, jest wzbronione.

Art. 11.

Pracodawcy, zatrudniający młodocianych, obowiązani są prowadzić wykaz młodocianych według wzoru, ustalonego przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej.

Wykaz ten winien być okazywany na żądanie organów inspekcji pracy. Ponadto w zakładach pracy, zatrudniających młodocianych, winien być wywieszony w miejscu widocznem spis młodocianych, ze wskazaniem początku i końca pracy, przerw w pracy i rodzaju pracy.

Rozdział III

Przepisy w przedmiocie pracy kobiet

Art. 12.

Zatrudnianie kobiet w kopalniach pod ziemią jest wzbronione[7].

Art. 13.

Odpoczynek nocny kobiet trwać winien co najmniej 11 godzin bez przerwy i obejmować dla zakładów, pracujących na jedną zmianę, czas między 8 wieczorem a 6 rano, a dla zakładów, pracujących na dwie zmiany – czas między 10 wieczorem a 5 rano. [...]

[6] W 1945 r. dokonano nowelizacji przepisu, usuwając określenie, które nabrało pejoratywnego znaczenia (analfabeta) oraz uaktualniając stosowane terminy (młodociany uczeń).

[7] Przepis został uchylony w 1951 r.

Art. 15.

Przedsiębiorca, zatrudniający ponad 5 kobiet, obowiązany jest do urządzenia dla nich osobnych ustępów, ubieralni i umywalni.

W zakładach, gdzie pracuje ponad 100 kobiet, winien przedsiębiorca utrzymywać dla nich urządzenie kąpielowe oraz żłobek dla niemowląt.

Matkom karmiącym przysługuje prawo korzystania w ciągu godzin pracy z dwóch półgodzinnych przerw w pracy, które wlicza się do godzin pracy.

Art. 16.

Kobieta w stanie ciąży ma prawo przerwać pracę z chwilą złożenia świadectwa lekarskiego, że spodziewać się można rozwiązania nie później niż za sześć tygodni.

Kobietom w stanie ciąży przysługuje prawo do korzystania z przerw nie dłuższych aniżeli 6 dni w ciągu jednego miesiąca.

Nie wolno zatrudniać kobiet w ciągu sześciu tygodni od dnia porodu.

W ciągu wszystkich przerw, przewidzianych w artykule niniejszym, pracodawcy nie wolno rozwiązać ani wymówić służbowego stosunku pracy[8].

Źródło: Dziennik Ustaw 1924, nr 65, poz. 636.

[8] Treść artykułu została w 1948 r. znacząco zmieniona, poszerzono zakres oraz wydłużono okres ochrony kobiet w ciąży i po porodzie. Po nowelizacji treść artykułu brzmiała: Kobieta w stanie ciąży, zatrudniona przy pracy uciążliwej, powinna być w miarę możności, poczynając od szóstego miesiąca ciąży przesunięta do pracy dogodniejszej z tym, że zarobek pracownicy nie może być niższy od dotychczasowego przeciętnego zarobku z okresu ostatnich trzech miesięcy. W razie sporu decyzję co do zmiany rodzaju pracy wydaje inspektor pracy. Decyzję taką inspektor pracy może wydać również z własnej inicjatywy. Decyzja inspektora pracy w każdym przypadku jest ostateczna i może być wydana tylko na podstawie pisemnej opinii lekarza, zalecającej przesunięcie do innej pracy. 2. Kobieta w stanie ciąży ma prawo przerwać pracę na okres dwunastu tygodni, z których co najmniej dwa powinny przypadać przed, a co najmniej osiem po porodzie, pozostałe zaś dwa tygodnie kobieta może wykorzystać dowolnie bądź bezpośrednio przed obowiązkową dwutygodniową przerwą przed porodem, bądź bezpośrednio po obowiązkowej ośmiotygodniowej przerwie po porodzie. W okresie powyższych przerw obowiązkowych nie wolno kobiety zatrudniać nawet za jej zgodą. 3. Umowa o pracę z kobietą, która pracuje w danym zakładzie pracy przynajmniej od trzech miesięcy, nie może być wypowiedziana ani rozwiązana tak w całym okresie ciąży, jak i w czasie przewidzianej w artykule niniejszym przerwy w pracy po porodzie. 4. Umowa o pracę, która wygasłaby w okresie czterech miesięcy, jeżeli zawarta jest na czas określony lub na okres wykonania określonej roboty, ulega

przedłużeniu do dnia porodu. 5. Rozwiązanie umowy o pracę w okresach, przewidzianych w ust. 3, jest dopuszczalne z ważnych przyczyn lub z winy pracownicy. Rozwiązanie takie wymaga do swej ważności zgody rady zakładowej lub delegata. W razie sporu między pracodawcą a radą zakładową lub delegatem strony mogą się odnieść do komisji pojednawczo-rozjemczej przy właściwym obwodowym inspektorze pracy, działającej według zasad ustalonych dekretem z dnia 6 lutego 1945 r. o utworzeniu rad zakładowych w brzmieniu obowiązującym. W zakładach pracy, w których nie ma rady zakładowej lub delegata, rozwiązanie umowy wymaga zgody obwodowego inspektora pracy. Decyzje te są ostateczne. 6. Rozwiązanie umowy o pracę przez pracodawcę z ważnych przyczyn nie może jednak nastąpić w okresie czterech miesięcy przed porodem, chyba że zakład pracy ulega zupełnej likwidacji. 7. Nie wolno zatrudniać w porze nocnej oraz w godzinach nadliczbowych kobiet ciężarnych, poczynając od czwartego miesiąca ciąży, jak również kobiet, które mają dzieci w wieku do jednego roku. Kobiet tych nie wolno także delegować bez ich zgody poza stałe miejsce pracy. Porę nocną określają przepisy o czasie pracy (wedle brzmienia z 1951 r.). 8. Okresy stanu ciąży, przewidziane w niniejszym artykule, powinny być stwierdzone świadectwem lekarskim.

Nr 41[1]

Umowa o budowę portu w Gdyni z dnia 4 lipca 1924 r.[2] (fragmenty)

Umowa o budowę portu w Gdyni

§ 1.

Rząd Polski na podstawie art. 1. ustawy o budowie portu w Gdyni z dnia 23 września 1922 roku (Dz. Ust. Nr 90 poz. 824) oddaje, a Towarzystwa: „Societe de Constructions des Batignolles, Schneider & Co., Societe Anonyme Hersent, Polski Bank Przemysłowy, inżynier Władysław Rummel i inżynier Teodozy Nosowicz, połączeni w „Konsorcjum Francusko-Polskie dla budowy portu w Gdyni" [...] [nazywane] „przedsiębiorcą", przyjmują na siebie wykonanie budowy portu morskiego w Gdyni [...].

Budowa ta obejmuje następujące roboty:

1. kanał wejściowy o głębokości 11 metrów,
2. awanport[3], w skład którego wchodzą:
   a) molo północne, 810 mtr. długie
   b) molo południowe, 875 mtr. długie
   c) falochron, 410 mtr. długi,
   d) basen w awanporcie 8 mtr. głęboki z 1060 mtr. bież. nadbrzeży tejże głębokości,
   e) pirs[4] rozm. 100x300 mtr., mający ze strony południowej 300 mtr. bież. nadbrzeży o głębokości wody 8 mtr., ze strony północnej – 300 b.m. nadbrzeży o głębokości 10 mtr. i ze stronny wschodniej – 100 b.m. nadbrzeży o głębokości 8 mtr.

---

[1] Podpisana w 1924 umowa miała przyśpieszyć budowę ważnego z punktu widzenia polskiego handlu zagranicznego portu w Gdyni, którego powstanie było ściśle związane z rozwojem Gdyni.

[2] 8.08.1928 r. zawarto dodatkową umowę o wykonanie basenu przeznaczonego na port rybacki. Umowy będące etapem budowy tzw. dużego portu zawarto 15.02.1930 r. i 28.07.1935 r.

[3] Awanport – najdalsza z wewnętrznych części wodnej powierzchni wody, przylega do redy i wejścia do portu, ograniczona zwykle falochronem.

[4] Pirs – hydrotechniczna budowla portowa w postaci sztucznego półwyspu lub w postaci sztucznej wyspy.

3. basen wewnętrzny 10 mtr. głęboki o powierzchni wodnej około 43,5 hektarów, z 2500 m.b. nadbrzeży o 10-mtrowej głębokości,
4. usunięcie torfów na terenach portu przyległych do nadbrzeży i zamiana ich gruntem piaszczystym, uzyskanym przy czerpaniu. [...]

§ 3.

Eksploatacja portu w czasie budowy

Ministerstwu Przemysłu i Handlu służy prawo stopniowego otwierania ruchu w porcie w miarę postępu robót. W tym celu Ministerstwo [...] ma prawo użytkowania nadbrzeży, molo i przystani w miarę ich wykończenia i po przyjęciu oddzielnych przeznaczonych na to części.

Przed dniem 1-go kwietnia każdego roku ustali Ministerstwo Przemysłu i Handlu wspólnie z przedsiębiorcą, zgodnie z programem robót (§ 4), te części portu, które na bieżący rok mogą być oddane do eksploatacji. Po przyjęciu tych części do eksploatacji, [...] takowe podlegają kompetencji władz portowych [...].

§ 4.

Terminy rozpoczęcia i ukończenia robót

Przedsiębiorca powinien przystąpić do wykonywania robót nie później jak po upływie miesiąca od dnia podpisania niniejszej umowy i całkowicie je ukończyć nie później, niż do dnia 31-go grudnia 1930 roku. Do dnia 31 grudnia 1925 r. przedsiębiorca obowiązuje się całkowicie ukończyć i oddać Ministerstwu Przemysłu i Handlu w stanie gotowym nie mniej 200 m.b. nadbrzeży, zaś do dnia 31 grudnia 1926 roku – nie mniej 600 m.b. nadbrzeży w awanporcie z odpowiednią głębokością, wraz z nawarstwionemi i splanowanemi terenami za temi nadbrzeżami.

Wartość robót, które mają być wykonane do dnia 31 grudnia 1926 roku, musi wynosić nie mniej 3.000.000 złotych, według cen kosztorysowych, bez uwzględnienia robót pomocniczych i nagromadzonych materiałów [...].

Warszawa, dn. 4 lipca 1924 r.

Źródło: *Umowa o budowę portu w Gdyni z dnia 4 lipca 1924 r.*, Warszawa 1924.

Nr 42

Ustawa z dnia 18 lipca 1924 r. o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia[1] (fragmenty)

I. Zakres działania

Art. 1. Obowiązkowi zabezpieczenia na wypadek bezrobocia podlegają w myśl niniejszej ustawy robotnicy bez różnicy płci, po ukończeniu 18 lat życia, pozostający w stosunku najmu pracy w przedsiębiorstwach przemysłowych, górniczych, hutniczych, handlowych, komunikacyjnych i przewozowych, oraz w innych zakładach pracy, choćby na zysk nie obliczonych, a prowadzonych w sposób przemysłowy, o ile przedsiębiorstwa te zatrudniają powyżej 5 robotników.

[...]

Art. 2. Uprawnionymi do korzystania z zasiłków, niniejszą ustawą przewidzianych, są robotnicy, wymienieni w art. 1, których stosunek najmu pracy został rozwiązany, o ile w ciągu jednego miesiąca po rozwiązaniu tego stosunku zgłosili swe prawo do świadczeń zabezpieczeniowych w państwowym urzędzie pośrednictwa pracy, względnie w jego oddziale, i co najmniej przez 20 tygodni w 12 miesiącach przed dniem zgłoszenia swego bezrobocia pozostawali w stosunku najmu pracy w zakładach pracy, wymienionych w art. 1 niniejszej ustawy. [...]

Art. 5. Robotnicy sezonowi, których praca normalnie trwa krócej niż 10 miesięcy w roku, nie posiadają prawa do świadczeń zabezpieczeniowych w okresie sezonów martwych.

[...]

---

[1] Polityka II RP wobec problemu bezrobocia podlegała ewolucji. Początkowo dominowały przedsięwzięcia o charakterze charytatywnym, będące doraźnymi akcjami rządu. Również w ustawodawstwie państw zaborczych nie funkcjonowało ubezpieczenie na wypadek utraty pracy i tym samym brakowało uregulowań prawnych, na których mogłyby oprzeć się władze odradzającej się Polski. Ubezpieczenie od bezrobocia obejmujące robotników, wprowadzone w lipcu 1924 r., było pierwszą w Polsce ustawą ubezpieczeniową obowiązującą na obszarze całego kraju i ważnym krokiem w tworzeniu systemu ubezpieczeń społecznych.

W przypadkach szczególnego braku pracy Minister Pracy i Opieki Społecznej na wniosek zarządu głównego funduszu bezrobocia, w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami, ma prawo uchylić, na czas trwania sezonu martwego działalność powyższego przepisu w stosunku do poszczególnych kategorji robotników sezonowych i poszczególnych miejscowości.

II. Fundusze

Art. 6. Celem wykonania obowiązku zabezpieczenia na wypadek bezrobocia i pokrycia płynących stąd wydatków tworzy się przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej „fundusz bezrobocia", który czerpie swe dochody:

a) z wkładek zakładów pracy, zatrudniających robotników, którzy podlegają zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia;
b) z dopłat Skarbu Państwa;
c) z odsetek od kapitałów, stanowiących fundusz bezrobocia;
d) z dochodów nadzwyczajnych, płynących z darów, zapisów, dotacji Sejmu, Rządu lub samorządów;
e) z kar pieniężnych, nakładanych za przekroczenie przepisów niniejszej ustawy.

Art. 7. Wkładki zakładów pracy, zobowiązanych do zabezpieczenia robotników na wypadek bezrobocia, wynoszą 2% od każdorazowo wypłacanych zarobków robotników, w tych zakładach pracy zatrudnionych, z tem jednakże zastrzeżeniem, że najwyższą normą zarobku, stanowiącego podstawę do obliczenia wkładek, jest 5 złotych polskich. [...]

Z wkładek zakładów pracy ¼ potrącają pracodawcy przy każdej wypłacie zarobków robotniczych, zaś ¾ dopłacają z funduszów własnych. Część wkładki, przypadająca na robotników, nie potrącona z jakiejkolwiek przyczyny przy wypłacie, nie może być potracona przy wypłacie następnej.

Art. 8. Dopłaty Skarbu Państwa do funduszu bezrobocia wynoszą 50% kwoty, należnej temu funduszowi – tytułem wkładek zakładów pracy, obowiązanych do zabezpieczenia robotników na wypadek bezrobocia. [...]

Art. 9. Jeżeli kwoty, uzyskane ze źródeł, wymienionych w art. 6 niniejszej ustawy, nie wystarczą na pokrycie kosztów akcji zabezpieczeniowej na wypadek bezrobocia w danym okresie rachunkowym, winien Minister Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Skarbu na wniosek zarządu głównego funduszu bezrobocia podwyższyć wkładki z zachowaniem stosunku, ustalonego w art. 7 i 8 niniejszej ustawy.

III. Świadczenia

Art. 11. Uprawnieni do pobierania zasiłku w myśl art. 2 niniejszej ustawy otrzymują na czas swego bezrobocia zasiłek pieniężny z funduszu bezrobocia w stosunku procentowym do zarobku, stanowiącego podstawę do wyliczeń wkładek, w art. 6 lit. a) określonych. [...]

Zasiłek ten wynosi:

dla robotnika samotnego 30%
dla robotnika obarczonego rodziną, złożoną z 1–2 osób..... 35%
dla robotnika obarczonego rodziną, złożoną z 3–5 osób 40%
dla robotnika obarczonego rodziną, złożoną z więcej niż 5 osób 50%

zarobku, ustalonego w myśl art. 7 niniejszej ustawy. [...]

Art. 13. Prawo do pobierania zasiłku na wypadek bezrobocia zaczyna się po 10 dniach, licząc od dnia zarejestrowania się bezrobotnego w Państwowym Urzędzie Pośrednictwa Pracy, i trwa najwyżej przez 13 tygodni w ciągu jednego roku, licząc od dnia pobrania pierwszego zasiłku tygodniowego.

Na wniosek zarządu głównego funduszu bezrobocia może Minister Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Skarbu przedłużyć ten okres do 17 tygodni.

Źródło: Dziennik Ustaw 1924, nr 67, poz. 650.

Nr 43

Akt koncesyjny z 18 sierpnia 1925 r. o udzieleniu dla firmy „Polskie Radio" na przeciąg lat 10 koncesji na prawo budowy i eksploatacji urządzeń radiofonicznych na całym terenie Rzeczypospolitej Polskiej [1] (fragmenty)

1.

Minister Przemysłu i Handlu Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z art. 8 ustawy z 3 czerwca 1924 r. o poczcie, telegrafie i telefonie[2] (Dz.U. 1924 nr 58, poz. 584), udziela Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością pod firmą „Polskie Radio" na przeciąg lat 10 koncesji na prawo budowy i eksploatacji urządzeń radiofonicznych na całym terenie Rzeczypospolitej Polskiej pod warunkiem, że wymieniona powyżej Spółka, zgodnie z tekstem złożonego Generalnej Dyrekcji Poczt i Telegrafów oświadczenia z 17 sierpnia 1925 r. zorganizuje dwa Towarzystwa Akcyjne: jedno, którego zadaniem będzie budowa i eksploatacja urządzeń radiofonicznych; drugie, którego zadaniem będzie uruchomienie fabryki sprzętu radiotechnicznego. W pierwszym z powyższych Towarzystw uczestniczyć będzie Skarb Państwa w 40%; w drugim – Towarzystwo Akcyjne dla budowy i eksploatacji urządzeń radiofonicznych w 25%.

Z chwilą ukonstytuowania się Towarzystwa Akcyjnego dla budowy i eksploatacji urządzeń radiofonicznych Towarzystwo to przejmie od Spółki „Polskie Radio"[3] wszelkie uprawnienia i obowiązki przewidziane w niniejszym akcie koncesyjnym. [...]

---

[1] Aktu nie opublikowano w „Monitorze Polskim".

[2] Zgodnie z art. 8 ustawy z 3 czerwca 1924 r. o poczcie, telegrafie i telefonie Minister Przemysłu i Handlu został upoważniony do udzielania osobom fizycznym i prawnym koncesji na zakładanie i eksploatację, a także zezwoleń na posiadanie i używanie urządzeń telegraficznych i telefonicznych, zgodnie z warunkami określonymi w koncesji lub zezwoleniu. Przy udzielaniu pozwolenia współdziałał z ministrami: spraw wewnętrznych i spraw wojskowych w zakresie ich kompetencji.

[3] Spółka „Polskie Radio" zawiązała się pod koniec 1923 r., a ujawniła 5 lutego 1924 r. Jej celem było stworzenie w Warszawie pierwszej rozgłośni z rodzimym kapitałem. Początkowo wchodziła w skład koncernu Siła i Światło. Prezesem został inż. Tadeusz Sułowski, dyrektorem Zygmunt Chamiec.

2.

Koncesjonariusz przez podpisanie niniejszej koncesji zobowiązuje się:

1. własnym staraniem i kosztem wybudować i utrzymać w dobrym stanie odpowiednią ilość stacji nadawczych radiofonicznych;
2. własnym staraniem i kosztem zorganizować stałe zasilanie repertuaru radiofonicznego odpowiednim materiałem informacyjnym, odczytowym i koncertowym i repertuar ten wydawać za pomocą posiadanych stacji nadawczych;
3. wpłacać na rzecz Skarbu Państwa tytułem opłaty koncesyjnej 20% od pobranych brutto opłat abonamentowych.

3.

W zamian za wyszczególnione w & 2. świadczenia, koncesjonariusz uprawniony jest do pobierania od wszystkich posiadaczy radioaparatów odbiorczych pewnych stałych opłat abonamentowych.

Uprawnienie to stanowi wyłączny przywilej koncesjonariusza przez cały czas ważności koncesji i nie może ulegać ograniczeniom z racji powstania niezależnych od niego stacji nadawczych. [...]

4.

W myśl ustępu pierwszego, & 2. koncesjonariusz obowiązany jest do zrealizowania następującego minimalnego programu rozbudowy nadawczych urządzeń radiofonicznych.

a) wybudować i uruchomić w Warszawie, względnie w najbliższych okolicach Warszawy, w terminie sześciomiesięcznym od daty wydania niniejszego aktu, stację nadawczą takiej mocy, by zapewniła dobry odbiór produkcji w godzinach dziennych za pomocą detektorów kryształowych w promieniu 100 km, za pomocą zaś aparatów 2-lampowych – w promieniu 600 km;
b) wybudować i uruchomić w Krakowie, względnie jego okolicach, nie później jak w terminie 12-miesięcznym od dnia wydania koncesji stację nadawczą takiej mocy, by zapewniła dobry odbiór produkcji w godzinach dziennych za pomocą detektorów kryształowych w promieniu 30 km, za pomocą zaś aparatów 2-lampowych – w promieniu 150 km;
c) z chwilą, gdy liczba abonentów w całym państwie przekroczy 60 000, koncesjonariusz, na żądanie Generalnej Dyrekcji Poczt i Telegrafów,

obowiązany jest wybudować trzecią stację nadawczą o mocy nie mniejszej niż wskazana pod b), w miejscu wyznaczonym przez GDPiT. Z chwilą, gdy liczba abonentów przekroczy 80 000, koncesjonariusz obowiązany będzie wybudować na tychże zasadach czwartą stację itd., zależnie od przyrostu o 20 000. [...]

Eksploatacja

7.

Program produkcji, rozpowszechnianych za pomocą stacji nadawczych koncesjonariusza, winien być podawany do wiadomości publicznej za pośrednictwem prasy codziennej.

Program może obejmować: koncerty muzyczno-wokalne, odczyty, wykłady, mowy, kazania, komunikaty prasowe (polityczne, handlowe, giełdowe, sportowe, meteorologiczne, sygnały kontroli czasu) itp.

Koncesjonariusz nie ma prawa rozpowszechniać w drodze radiofonicznej wiadomości, sprzeciwiających się prawu, bezpieczeństwu publicznemu, porządkowi społecznemu, zasadom moralności lub obyczajowości, szerzącym panikę, jak również przemówień politycznych, partyjno-agitacyjnych i odezw wyborczych. O ile chodzi o informacje dziennikarskie treści politycznej, wolno jest rozpowszechniać te tylko z nich, które koncesjonariusz otrzyma od agencji rządowych lub przez rząd wskazanych. Opłaty za komunikaty agencji rządowych nie powinny przekraczać opłat normalnego abonamentu dla prasy codziennej. Koncesjonariusz może korzystać z wiadomości innych agencji, w tym jednak wypadku wiadomości podlegają cenzurze prewencyjnej. W dziale koncertowym nie wolno zasadniczo posługiwać się instrumentami samogrającymi, wyjątki od tej zasady możliwe są tylko za specjalnym zezwoleniem GDPiT.

Reklamy handlowe mogą być rozpowszechniane za pomocą radiofonu tylko poza godzinami właściwych seansów radiofonicznych. Opłaty za reklamy stanowią niepodzielny dochód koncesjonariusza.

Dobór programu produkcji i jakości wykonania winny być utrzymane na możliwie najwyższym poziomie artystycznym.

Odpowiedzialność za ścisłe przestrzeganie przepisów o prawie autorskim i za treść nadawanych produkcji ponosi w całości koncesjonariusz.

Ministrowi Spraw Wewnętrznych przysługuje na zasadach ustalonych dla koncertów i widowisk publicznych prawo przedwstępnej kontroli materiału, przeznaczonego do nadawania.

8.

Całodzienny program radiofonu powinien być podzielony najmniej na 2 seanse, z których żaden nie może być krótszy niż 20 min., ogólny zaś czas trwania wszystkich seansów nie może być krótszy niż 4 godziny na dobę.

[...] Poza wykonaniem własnego programu koncesjonariusz obowiązany jest w ciągu jednej godziny na dobę nadawać bezpłatnie [...] wiadomości, nadsyłane przez instytucje państwowe. [...]

Źródło: R. Miazek, *Przeminęło z radiem. Opowieść o Zygmuncie Chamcu – założycielu i pierwszym dyrektorze Polskiego Radia*, Rzeszów 2005.

Nr 44[1]

Ustawa z dnia 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej (fragmenty)

Art. 1. 1) Ustrój rolny Rzeczypospolitej Polskiej oparty będzie na silnych, zdrowych i zdolnych do wydatnej produkcji gospodarstwach różnego typu i wielkości, stanowiących prywatną własność ich posiadaczy.

2) Przeprowadzenie nowego ustroju obejmie:

a) tworzenie nowych samodzielnych gospodarstw rolnych,
b) powiększanie istniejących karłowatych gospodarstw do rozmiaru samodzielnych jednostek gospodarczych,
c) tworzenie gospodarstw drobnych dla produkcji ogrodniczo-warzywnej,
d) tworzenie kolonij i ogródków robotniczych, urzędniczych i t.p. w pobliżu miast i ośrodków przemysłowych,
e) zabezpieczenie odpowiednich terenów dla szkół rolniczych i ognisk kultury rolniczej i ogrodniczej.

Dział I.
Zapas ziemi

Art. 2. 1) Na cele, wskazane w art. 1, będą obowiązkowo parcelowane grunty z poniżej wymienionych nieruchomości ziemskich z wyłączeniem lasów, stanowiących przedmiot racjonalnej gospodarki leśnej, tudzież wód, użytkowanych dla rybołówstwa lub przemysłu (art. 4):

a) stanowiących własność Skarbu Państwa z jakiegokolwiek tytułu lub mających mu przypaść w wykonaniu umów międzynarodowych. W szcze-

[1] Sejm Ustawodawczy 10.07.1919 r. przyjął uchwałę o reformie rolnej; ustalała ona dobra przeznaczone do parcelacji oraz kolejność przy nadziałach. Pierwszeństwo nadziału mieli zapewnione robotnicy rolni, chłopi małorolni i byli żołnierze. Zakładano tworzenie samowystarczalnych gospodarstw (ok. 20 ha). Właściwa ustawa została uchwalona 15.07.1920 r.; miała zachęcać chłopów do wstępowania do armii. Pierwszeństwo w nadziałach ziemi mieli otrzymać żołnierze (bezpłatnie inwalidzi i rodziny poległych), następnie robotnicy rolni i chłopi małorolni. Żadna z nich nie została zrealizowana, mimo że przemiany struktury rolnej w państwie były niezbędne do przebudowy jego struktury społeczno-gospodarczej. Ustawa z 1925 r. była pierwszą realną (wprowadzoną w życie) próbą dokonania zmian w strukturze posiadania ziemi w Drugiej Rzeczypospolitej.

gólności jako dobra państwowe traktowane będą: ziemie, stanowiące uprzednio własność b. państw zaborczych, [...] jak również ziemie, przejęte na mocy ustawy z dnia 17 grudnia 1920 r. (Dz.U.R.P. z 1921 r., nr 4 poz. 17[2]) i ustawy z dnia 25 lipca 1919 r. (Dz.U.R.P. nr 72 poz. 324[3]);

b) majątków tak zw. „martwej ręki" (duchownych, biskupich, kapitulnych, klasztornych, plebańskich, kościelnych) [...], zgodnie z postanowieniami układu ze Stolicą Apostolską [...] (Dz.U.R.P. nr 47 poz. 324);

c) nieruchomości ziemskich innych kościołów i gmin wyznaniowych, po zasięgnięciu opinji ich prawnych reprezentacyj;

d) nieruchomości ziemskich innych instytucyj publicznych, z wyjątkiem samorządowych, a w szczególności fundacyj, pod zarządem Państwa, bądź pod innymi zarządem się znajdujących, z wyjątkiem utworzonych przed 1795 r., przy równoczesnem zabezpieczeniu celu fundacji, zgodnie z art. 10 cz. 3, a to bez względu na postanowienie zapisu fundacyjnego;

e) określonych w art. 4 i 5 nadwyżek wszystkich innych nieruchomości ziemskich, nie wyłączając ordynacyj i nieruchomości, związanych węzłem substytucji powierniczej lub innemi ograniczeniami własności stale do tych nieruchomości przywiązanymi, a to bez względu na szczegółowe postanowienia ustawowe lub dobrowolne, ograniczające prawo rozporządzania daną nieruchomością ziemską.

2) Grunty, położone w granicach administracyjnych miast, nie podlegają działaniu ustawy niniejszej. To samo dotyczy gruntów i nieruchomości, będących własnością gmin miejskich, a położonych poza granicami administracyjnemi tych miast.

Art. 3. 1) Nadto Minister Reform Rolnych może na cele, wskazane w art. 1, przeprowadzać przymusowy wykup w całości bez uwzględnienia postanowień w art. 4 i 5, jednakże z pozostawieniem właścicielowi obszaru o przestrzeni 35 ha:

a) jednostek gospodarczych, które przekraczały ustawowe maksimum władania, a dzielone były bez ustawowo wymaganych zezwoleń lub niezgodnie z ich treścią, jeśli nabywcy nie odpowiadali warunkom art. 52

[2] Ustawa z dnia 17 grudnia 1920 r. o nadaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego, DzURP 1921, nr 4, poz. 17.

[3] Ustawa z dnia 25 lipca 1919 r. w przedmiocie dóbr donacyjnych, DzURP, nr 72, poz. 324.

niniejszej ustawy, działki przekraczały rozmiar 25 ha, względnie 45 ha, stosownie do przepisu art. 27 ustawy z dnia 15 lipca 1920 r. o wykonaniu reformy rolnej[4] [...];

Art. 4. 1) Z ogólnego obszaru użytków rolnych, będących na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej własnością jednej osoby fizycznej lub prawnej, względnie współwłasnością kilku osób (art. 2 p. e), nie ulegają obowiązkowi parcelacyjnemu obszary o następujących rozmiarach:

a) w nieruchomościach ziemskich, położonych w okręgach przemysłowych i podmiejskich, które oznaczy rozporządzenie Rady Ministrów na wniosek Ministra Reform Rolnych – 60 ha;
b) w nieruchomościach ziemskich na pozostałym obszarze – 180 ha. Jednak w województwach: nowogródzkiem, poleskiem, wołyńskiem i okręgu administracyjnym wileńskim, oraz w powiatach: grodzieńskim, wołkowyskim, bielskim, białostockim, sokólskim województwa białostockiego, o ile wstępni właściciele majątków gospodarowali na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej od dnia 1 stycznia 1864 r., obowiązkowi parcelacyjnemu nie podlega obszar użytków rolnych, wynoszących 300 ha. [...]

Art. 5. 1) Niezależnie od obszaru, przewidzianego w części 1 art. 4, nie podlegają obowiązkowi parcelacyjnemu obszary niezbędne przy uwzględnieniu miejscowych stosunków agrarnych dla utrzymania na odpowiedniej wysokości kultury rolnej i meljoracyj rolnych w gospodarstwach, poświęconych wytwórczości nasiennej lub hodowlanej, w gospodarstwach o wyróżniającej się w danej okolicy intensywności produkcji oraz w gospodarstwach, stanowiących typ wysoce uprzemysłowiony. W szczególności obszar, w art. 4 wskazany, ulega zwiększeniu:

a) w tych nieruchomościach ziemskich, które przed dniem 1 stycznia 1925 r. posiadały i posiadają czynne lub w odbudowie będące gorzelnie, krochmalnie lub płatkarnie [...]; zwiększony obszar, łącznie z obszarem, pozostawionym na mocy art. 4, nie może przewyższać 350 ha;
b) prowadziły przed dniem 1 stycznia 1925 r. i prowadzą intensywną produkcję buraków cukrowych dla cukrowni [...]; obszar, łącznie z obszarem, pozostawionym na mocy art. 4 i lit. a) artykułu niniejszego, nie może przewyższać 700 ha. [...]

[4] DzU 1920, nr 70, poz. 462.

Dział II

Roczny kontyngent parcelacyjny

Art.11. 1) Corocznie aż do całkowitego wyczerpania zapasu ziemi, [...] rozparcelowany będzie obszar, ustalony przez Radę Ministrów na wniosek Ministra Reform Rolnych. W ciągu najbliższych lat dziesięciu po wejściu w życie niniejszej ustawy obszar ten określa się na 200 tysięcy ha ziemi rocznie[5].

2) o ile w ciągu roku nie zostanie rozparcelowana ilość gruntów, przewidziana w części 1, to nierozparcelowane w danym roku grunty winny być rozparcelowane w roku następnym poza kontyngentem [...].

Dział VI

Parcelacja

Art. 47. Przy parcelacji winny być uwzględnione w miarę potrzeby:

a) sprostowanie granic, zapewnienie dogodnych dojazdów i zniesienie t.zw. enklaw i szachownic przez zamianę odpowiednich gruntów; w razie niemożności usunięcia szachownicy w drodze zamiany gruntów, winno być wszczęte jednocześnie postępowanie scaleniowe;
b) zachowanie specjalnych kultur i właściwe zużytkowanie zabudowań, względnie podział zabudowań folwarcznych;
c) wydzielenie gruntów na cele państwowe, komunalne, społeczne, kulturalne i naukowe;
d) podział gruntów na rolnicze kolonje dodatkowe (przy parcelacji sąsiedzkiej) i samodzielne, oraz ewentualnie na parcele rzemieślniczo-wiejskie, ogrodniczo-warzywne, przemysłowe, robotnicze, urzędnicze i t.p.;
e) rozmieszczenie siedlisk nowopowstających osad i wsi z zapewnieniem zaopatrzenia ich w wodę, zapobieżenie zbytniej odległości gruntów od osiedli i zaprowadzenie dróg komunikacyjnych i dojazdowych [...].

Art. 50. 1) Obszar nowotworzonych gospodarstw, jak również obszar, do którego powiększane być mogą istniejące gospodarstwa, winien być uzależniony od miejscowych warunków gospodarczych, [...] aby tworzone i uzupełniane gospodarstwa były żywotne, samodzielne i zdolne do wydatnej wytwórczości. Obszar ten dla poszczególnych jednostek gospodarczych [...] nie

[5] 17 marca 1933 r. Sejm zniósł obowiązek parcelowania 200 tys. ha rocznie.

może przekraczać 20 ha, w województwach zaś: pomorskiem, białostockiem, nowogródzkiem, poleskiem, wołyńskiem, w okręgu administracyjnym wileńskim oraz w powiatach górskich – 35 ha.

2) Obszar parcelacji (gospodarstwa) dla produkcji ogrodniczo-warzywniczej nie może przekraczać 5 ha.

3) Obszar parcelacji rzemieślniczej-wiejskiej nie może przekraczać 2 ha.

4) Obszar parceli robotniczej, urzędniczej i t.p. przy miastach i ośrodkach przemysłowych nie może przekraczać 1 ha. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1926, nr 1, poz. 1.

Nr 45[1]

Sprawozdanie z działalności Funduszu Bezrobocia przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej 1924–1925 (fragmenty)

Zarząd Główny Funduszu Bezrobocia zebrał się po raz pierwszy dnia 18 września 1924 roku [...].

Przedłużanie okresu świadczeń ustawowych

Wzrost bezrobocia spowodował konieczność przyjścia z pomocą tym bezrobotnym, którzy wyczerpali 13-tygodniowy okres wypłaty świadczeń ustawowych.

Wykorzystując odpowiednie uprawnienia ustawowe, Minister Pracy i Opieki Społecznej przedłużał dla poszczególnych terenów, względnie kategoryj bezrobotnych, okres pobierania zasiłków do 17 tygodni, a opierając się na uprawnieniu, wynikającem z Ustawy z dnia 28 stycznia 1925 r., w pierwszym roku od dnia wejścia w życie Ustawy z dnia 18 lipca 1924 r., do 26 tygodni.

Przedłużanie okresów było uskuteczniane przeważnie w większych ośrodkach przemysłowych, najbardziej dotkniętych bezrobociem.

Akcja ustawowa dla częściowo bezrobotnych

Wskutek kryzysu w górnictwie węglowem na Śląsku, spowodowanego, między innemi, wstrzymaniem z dniem 1 lipca 1925 r.[2] wywozu węgla do Niemiec, większe kopalnie na Górnym Śląsku przeprowadziły poważne redukcje dni pracy w tygodniu.

Ze względu na wysoce ciężkie warunki bytowe górników objętych tą redukcją, Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, opierając się na uprawnie-

[1] Fundusz Bezrobocia został utworzony w lipcu 1924 r. w związku z wprowadzeniem obowiązkowego ubezpieczenia robotników na wypadek utraty pracy. Jego zadaniem było gromadzenie składek i wypłacanie z nich ustawowych zasiłków ubezpieczonym bezrobotnym oraz prowadzenie państwowych akcji doraźnych.

[2] Wstrzymanie wywozu węgla do Niemiec z Górnego Śląska wiązało się wygaśnięciem nałożonej na Niemcy klauzuli najwyższego uprzywilejowania towarów z państw Ententy, w tym i z Polski, oraz zakończenia okresu bezcłowego wwozu do Niemiec węgla z Górnego Śląska.

niach wynikających z treści art. 3 Ustawy przyznało na wniosek Zarządu Głównego F.B., zarządzeniem z dnia 8 VII 1925 roku, prawo do świadczeń z Funduszu Bezrobocia częściowo bezrobotnym robotnikom górniczym na Górnym Śląsku. [...]

Państwowa akcja pomocy doraźnej dla bezrobotnych robotników.

W związku z wyczerpaniem przez bezrobotnych 26 tygodniowego okresu zasiłkowego, powstała kwestja dalszej pomocy robotnikom pozostającym bez pracy. [...] Uznając przeto konieczność przyjścia z dalszą pomocą licznym rzeszom bezrobotnych, Rada Ministrów, uchwałą z dnia 25 marca 1925 roku, zapoczątkowała państwową akcję pomocy doraźnej w postaci wypłacania zapomóg pieniężnych z funduszów państwowych tym bezrobotnym, którzy wyczerpali zasiłki z Funduszu Bezrobocia w ciągu całego okresu przedłużonych (do 17 lub 26 tygodni) świadczeń ustawowych. [...]

Akcja doraźna dla pracowników umysłowych

Ustawa z dnia 18 lipca 1924 roku nie dotyczy pracowników umysłowych. [...] Zarząd Główny Funduszu Bezrobocia na posiedzeniu w dniu 11 grudnia 1924 roku postanowił współdziałać z zamierzoną przez czynniki państwowe akcją pomocy dla bezrobotnych pracowników umysłowych. Dnia 19 grudnia 1924 roku wydana została przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Skarbu instrukcja w sprawie przyznania i wypłaty jednorazowej pożyczki bezprocentowej pracownikom umysłowym, na co Rząd wyasygnował 500.000 zł., powiększając tę sumę w roku następnym o dalsze 500.000 zł.

Źródło: *Sprawozdanie z działalności Funduszu Bezrobocia przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej 1924–1925*, Warszawa 1926.

Nr 46[1]

W rok po zawarciu pożyczki ulen'owskiej (fragmenty)

[...] We wrześniu roku 1924 zwrócili się do Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie przedstawiciele Towarzystwa Ulen & Co., mającego siedzibę w New-Yorku [...], proponując sfinansowanie w wysokości 10.000.000 dolarów zaprojektowania i wykonania niektórych robót asenizacyjnych w większych miastach polskich. Roboty te miały obejmować budowę wodociągów, kanalizacji, rzeźni i hal targowych. Propozycja powyższa była przedmiotem obrad na konferencjach zwołanych przez Bank Gospodarstwa Krajowego z udziałem przedstawicieli Ministerstwa Skarbu – w osobie viceministra Skarbu p. Klarnera, Związku Miast Polskich – w osobie Dyrektora Biura H. Grotowskiego, przedstawicieli T-wa Ulen & Co. oraz w późniejszem stadium rokowań delegatów interesowanych miast. Przedmiotem obrad było ustalenie warunków powyższej pożyczki oraz wyznaczenie miast, które pożyczkę miały otrzymać. Co do wyboru miast T-wo Ulen & Co., kierując się po części względami politycznymi, oraz własną wygodą przy ewentualnem prowadzeniu robót, postawiło następujące warunki: miasta te musiały być odpowiednio wielkie, położone w centrum Państwa na głównych linjach komunikacyjnych. Na pierwszem posiedzeniu wyznaczono miasta b. zaboru rosyjskiego a z tych: Częstochowa, Lublin, Radom, Piotrków i Białystok. [...]

Po przeprowadzeniu szeregu konferencyj przy współudziale doradców technicznych i prawnych, po przedłożeniu zasad umów opinji międzyministerialnej konferencji, zawarto 25/XI 1924 roku umowę pomiędzy:

I. – miastami: Częstochową, Lublinem, Radomiem i Piotrkowem, a T-wem Ulen & co. tzw. umowę techniczną;

[1] Pożyczki ulenowskie stanowiące źródło finansowania inwestycji komunalnych samorządów 10 miast polskich uruchomione dzięki umowie kredytowej między Bankiem Gospodarstwa Krajowego i amerykańskim koncernem Ulen & Co. podpisanej 25.11.1924. Umowa miała służyć przeprowadzeniu niezbędnych inwestycji komunalnych, ale również likwidacji bezrobocia w wybranych miastach polskich (Częstochowa, Lublin, Radom, Piotrków Trybunalski, Kielce, Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza, Otwock, Zgierz, Ostrów Wielkopolski). Skutkiem ubocznym pożyczki były problemy miast z jej spłatą.

II. – tego samego dnia zawarł Bank Gospodarstwa Krajowego z T-wem Ulen & co. umowę finansową;

III. – 15/I 1925 r. zaś zawarto umowę między Bankiem Gospodarstwa Krajowego a zainteresowanemi miastami – umowę pożyczki w obligacjach komunalnych.

I.

Umowa techniczna dotyczy zaprojektowania i wykonania budowy oraz technicznego zarządzenia kanalizacji, wodociągów, rzeźni i hal targowych. Roboty, które mają być wykonane przez Towarzystwo, będą prowadzone w granicach sum pożyczonych każdemu z powyższych czterech miast przez Bank Gospodarstwa Krajowego w obligacjach tego Banku, wypuszczonych w łącznej wysokości 10.000.000 dolarów St. Zj. A. Kosztorysy robót wykonywanych przez T-wo będą dostosowane do sumy przeznaczonej na budowę, chyba, że odnośna gmina uprzednio postawi do dyspozycji T-wa dodatkowe niezbędne fundusze. Gmina zwróci T-wu pełną sumę kosztów nakładów i wydatków, jakiejkolwiek natury, które Towarzystwo mogłoby ponieść, lub do których może się zobowiązać przy wykonaniu umowy technicznej. [...]

Umowa przewiduje wykonanie wspomnianych robót w ciągu 4-ch lat.

Źródło: „Samorząd Miejski" 1926, nr 2, s. 117–124.

Nr 47[1]

Statut Krajowego Towarzystwa Naftowego zatwierdzony reskryptem Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie z dnia 17 czerwca 1926 (fragmenty)

§ 1.

Towarzystwo przyjmuje nazwę: „Krajowe Towarzystwo Naftowe".
Siedzibą Towarzystwa jest miasto Lwów.

§ 2.

Celem Towarzystwa jest podniesienie i popieranie rozwoju górnictwa i przemysłu naftowego, oraz przemysłu gazolinowego i wosku ziemnego przez:

1) reprezentację i zastępowanie tych przemysłów wobec władz, urzędów i instytucyj publicznych i prywatnych w sprawach ogólnych, oraz w sprawach dotyczących poszczególnych członków Towarzystwa;
2) popularyzowanie celów Towarzystwa i informowanie ogółu o przemyśle naftowym przez prasę oraz przez własne wydawnictwa;
3) prowadzenie i ogłaszanie statystyki przemysłu, oraz popieranie i wydawanie czasopism i dzieł technicznych i gospodarczych z dziedziny górnictwa i przemysłu naftowego;
4) zakładanie zbiorów i bibliotek z dzieł fachowych i naukowych;
5) popieranie szkolnictwa fachowego i ułatwianie praktyk w przemyśle;
6) jednoczenie członków do wspólnego i zgodnego działania przez zakładanie wśród członków i popieranie zrzeszeń i spółek przemysłowych, handlowych i kredytowych;
7) udzielanie członkom rad i wyjaśnień dotyczących przemysłu;

[1] Krajowe Towarzystwo Naftowe (do 1881 r. Towarzystwo dla Opieki i Rozwoju Przemysłu i Górnictwa Naftowego w Galicji) powstało w 1877 r. z inicjatywy I. Łukasiewicza. Zrzeszało osoby zawodowo zajmujące się wydobywaniem ropy naftowej w Galicji. O jego powołaniu decyzję podjęto na zjeździe producentów nafty, który odbył się w ramach Wystawy Rolniczo-Przemysłowej w 1877 r. we Lwowie. Oprócz reprezentowania interesów producentów nafty, zajmowało się kształceniem zawodowym; w 1885 r. w Ropiance utworzyło Szkołę Wiertniczą. Wydawało czasopisma „Nafta", „Górnik", „Przegląd Naftowy" i Przemysł Naftowy". W l. 30. XX w. wydało *Podręcznik naftowy*. Istniało do września 1939 r.

8) pośredniczenie w układach i sporach pomiędzy członkami, względnie ich kontrahentami;
9) przez prowadzenie Biura. [...]

§ 28.

W razie rozwiązania Towarzystwa, majątek tegoż po opłaceniu ciążących na nim długów, przechodzi w jednej połowie na własność Muzeum Przemysłowego w Krakowie, w drugiej połowie na własność Muzeum Przemysłowego we Lwowie. Ostatecznej likwidacji majątku i oddania tegoż tymże obydwom Muzeum dokona ówczesny Wydział Towarzystwa.

Źródło: *Statut Krajowego Towarzystwa Naftowego zatwierdzony reskryptem Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie z dnia 17 czerwca 1926 R. L. BP.8146/26*, Lwów 1926.

Nr 48[1]

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 października 1927 r. o planie stabilizacyjnym i zaciągnięciu pożyczki zagranicznej (fragmenty)

Art. 1. W celu stabilizacji waluty i naprawy stanu gospodarczego ustala się plan stabilizacyjny, zawarty w załączniku do niniejszego rozporządzenia.

Art. 2. W związku z realizacją planu stabilizacyjnego upoważnia się Ministra Skarbu do zaciągnięcia zagranicznej pożyczki na sumę nominalną 62.000.000 dolarów Stanów Zjednoczonych Ameryki i 2.000.000 funtów szterlingów i do wypuszczenia w tym celu obligacyj państwowych do wysokości nominalnej sumy pożyczki oraz do sprzedania tych obligacyj. [...]

Załącznik do rozp. Prez. Rzeczypospolitej z dn. 13 października 1927 r. (poz.789)

Plan stabilizacyjny rządu Rzeczypospolitej Polskiej.

Celem stabilizacji złotego na podstawie złotej, ustalenia kredytu Polski w kraju i zagranicą oraz zabezpieczenia mocnej podstawy dla ekonomicznego rozwoju kraju, Rząd postanawia – o ile to dotyczy środków rządowych – przeprowadzić następujący plan:

Część I
Zarządzenia budżetowe, skarbowe i administracyjne

1. Budżet

Rząd uznaje, że równowaga budżetowa, już osiągnięta za rok 1926/27 winna być ustalona na mocnych i trwałych podstawach [...].

[1] Plan stabilizacyjny miał zapewnić trwałą równowagę polskiej gospodarki oraz jej waluty po reformie skarbowo-walutowej Władysława Grabskiego oraz późniejszych perturbacjach gospodarczych i tzw. II inflacji. Wiązał się z zaciągnięciem przez państwo pożyczki stabilizacyjnej gwarantującej równowagę sytuacji skarbowej i finansowej państwa. Ustawa regulowała zasady polityki budżetowej i pieniężnej państwa. Przed stworzeniem planu do Polski przybyła misja E.W. Kemmerera mająca zbadać stan polskiej gospodarki od strony wiarygodności kredytowej. Realizacja założeń planu pozostawała pod kontrolą Charlesa Deweya.

2. Zarządzenia budżetowe i administracyjne ogólnego charakteru

Żadne wydatki w ciągu lat budżetowych 1927/28 i 1928/29, nieprzewidziane szczegółowo w budżecie, nie mogą być uskutecznione, o ile nie będzie spowodowane odpowiednie powiększenie dochodów w tym okresie czasu, na który wydatki te są przyznane. Wydatki te obejmują między innemi obsługę wszelkich pożyczek. [...]

Rząd przygotuje bezzwłocznie plan reformy systemu podatkowego i przedsięweźmie kroki, niezbędne dla wprowadzenia go w życie, po zasięgnięciu opinii specjalnie utworzonego komitetu.

Minister Skarbu utworzy specjalny komitet dla przestudiowania sytuacji banków i dla opracowania sposobów jej naprawy.

Część II
Stabilizacja walutowa

1. Ogólna deklaracja Rządu

Rząd oświadcza, że – zgodnie z rozporządzeniem w sprawie uregulowania obrotu pieniężnego z dnia 22 października 1926 r. – zrzekł się prawa emisji biletów państwowych i że nie będzie ich więcej emitował. Bank Polski będzie jedyną instytucją emisyjną. Na mocy obecnego statutu Bank Polski jako spółka akcyjna jest całkowicie niezależny od Rządu. Rząd nie jest upoważniony do uzyskiwania zaliczek od Banku ani do powodowania Banku do emisji biletów na pożyczki dla Rządu z wyjątkiem jednakowoż tych, które się mieszczą wyraźnie w granicach obecnie dozwolonych przez statut Banku. [...]

Bank Polski jest i w przyszłości będzie obowiązany dbać o trwałą stabilizację złotego wszystkiemi w jego mocy znajdującemi się środkami. [...]

Część IV
Pożyczka zagraniczna

1. Suma i zużycie

Rząd zaciągnie pożyczkę w wysokości około 60 miljonów dolarów netto, które w cyfrach przybliżonych będą przeznaczone na następujące cele:

a) 75.000.000 złotych na powiększenie kapitału Banku – część II punkt 4 aneks punkt c ..... 8.330.000 $
b) 140.000.000 złotych na przejęcie przez Bank połowy emisji skarbowej netto – część II punkt 3 ..... 15.550.000 $

c) 90.000.000 złotych na konwersję połowy emisji skarbowej netto na monety srebrne – część II punkt 3 ..... 10.000.000 $
d) 25.000.000 złotych albo takie sumy, jakie będą potrzebne na umorzenie długu płynnego Skarbu – część I punkt 4 ..... 2.780.000 $
e) 75.000.000 złotych na utworzenie płynnej rezerwy Skarbu, zwanej rezerwą skarbową – część I punkt ..... 8.330.000$
f) 135.000.000 złotych na cele rozwoju ekonomicznego .... 15.000.000 $ [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1927, nr 88, poz. 789.

Nr 49[1]

Projekt elektryfikacji Polski (1930) (fragmenty)

1. Projekt rozciąga się na [...] 3 okresy – rok 1935, 1950 i 1965 – dla których obliczone zostało zapotrzebowanie energii [...] i przewiduje sposób pokrycia tego zapotrzebowania:
w roku 1935…….1 336 MW i 5650 mld kWh
w roku 1950…….4 334 MW i 18460 mld kWh
w roku 1965…….10 790 MW i 47680 mld kWh [...]

13. Całość projektu nie rości sobie pretensji ani do wyczerpania tematu, ani do zgłębienia szczegółów. Projekt przedstawia ogólny zarys elektryfikacji państwa, nie tej, jaka być musi lub nawet powinna, lecz tej, jaka być może przy dzisiejszym stanie pojęć o wysokości napięć i mocy zakładów wytwórczych. [...] projekt może oddać pewne usługi dla wysnucia z niego wniosków ogólnych i wskazań rzeczowych dla programu przyszłej elektryfikacji państwa i polityki elektryfikacyjnej.

Wnioski i wskazania są następujące:
Wnioski ogólne.

1. Głównem źródłem energii w Polsce jest dotychczas węgiel kamienny, który jednak znajduje się tylko w jednym krańcu państwa. Węgiel brunatny

[1] W 1928 r. Komitet Energetyczny polecił prof. Gabrielowi Sokolnickiemu z Politechniki Lwowskiej, by z zespołem elektrotechników opracował wytyczne elektryfikacji kraju. Sokolnicki jako podstawę potraktował dane dotyczące przyrostu mocy i energii w projektowanych 33 okręgach elektro-gospodarczych z lat 1925–1927. Na ich podstawie ułożono indywidualny klucz dla przyrostu w poszczególnych okręgach dla lat 1935, 1950, 1965. Projekt był kompleksowy, a jego ideą było racjonalne wykorzystanie wszystkich źródeł energii, tj. węgla kamiennego i brunatnego, gazu ziemnego, ropy naftowej i sił wodnych na Podkarpaciu i Pomorzu, połączonych siecią państwową o napięciu 100 i 200 kV. Lata 1935, 1950, 1965 wyznaczały trzy okresy realizacji projektu. Do 1965 r. miano wybudować 3566 km linii wysokiego napięcia. Koszty realizacji całego programu szacowano na przeszło 12,5 mld zł. Autorzy nie uważali projektu za ostateczny i zamknięty, lecz sądzili, że przedstawia ogólny zarys elektryfikacji państwa na ówczesnym etapie nauki o wysokości napięć i mocy zakładów wytwórczych. Wadą była jego jednowariantowość. Projekt ten był dużym osiągnięciem polskiej myśli technicznej w skali światowej.

mało jest zbadany. Nie są też znane takie pokłady torfu [...], które mogłyby decydować o powstaniu wielkich zakładów okręgowych. Siły wodne z pośrodku tych, które są choć ogólnie znane i przypuszczalnie mogą się dać korzystnie wyzyskać, stanowią w najlepszym razie około 10% ogólnego zapotrzebowania mocy, a około 5% ogólnego zapotrzebowania pracy i znajdują się głównie tylko w Małopolsce i na Pomorzu. Samowystarczalne pod względem źródeł energii są tylko Śląsk, Małopolska, i poniekąd Pomorze. Województwa wschodnie w ogóle nie wchodzą w rachubę dla elektryfikacji na szeroką skalę przewodami dalekonośnemi. Województwa centralne natomiast w dzisiejszym stanie rzeczy są w zupełności uzależnione od źródeł energii położonych na krańcach państwa.

Dlatego też pierwszym wskazaniem w polityce energetycznej państwa jest prowadzenie poszukiwań geologicznych węgla brunatnego w województwach centralnych.

2. Mamy w Polsce za mało elektrowni okręgowych, nadewszystko w środku państwa. Są one raczej skupione na krańcach, a nie rozsiane po całym obszarze. W razie zbyt szybkiego rozwoju elektryfikacji przewodami dalekonośnemi, zanosi się na zbyt wielkie uzależnienie państwa od źródeł energii, dających największą łatwość wyzyskania, t.j. od kopalń węgla kamiennego, położonych w stosunku do obszaru państwa ekscentrycznie. Należy dążyć równolegle z rozwojem sieci dalekonośnych do budowy i rozwoju wielkich elektrowni okręgowych w województwach centralnych. Należy popierać, chociażby kosztem ulg koncesyjnych, powstawanie takich elektrowni, najlepiej w łączności z przywilejami górniczemi odnośnie do wydobywania węgla brunatnego, ale w braku tego ostatniego – nawet i z dowozem węgla kamiennego, o ile możności drogami wodnemi, z uwzględnieniem możliwości tworzenia pod wodą wielkich zapasów węgla jako rezerwy.

3. [...] Linje dalekonośne w Polsce powinny być zakładane raczej z myślą o łączeniu istniejących i nowopowstałych zakładów w celu wyzwolenia rezerw i współpracy [...]. Istniejące w środku państwa wielkie elektrownie należy podtrzymać i nowe zakładać, wprzęgając je do współpracy, chociażby nawet warunki produkcji tych zakładów, były cokolwiek mniej korzystne.

4. Należy dążyć do stopniowej przemiany i rozwinięcia na elektrownie okręgowe wszystkich tych obecnych elektrowni lokalnych, samorządowych i prywatnych, które ze względu na swe położenie, sposób założenia, warunki lokalne i kierownictwo dają rękojmię racjonalnego rozwoju.

Nie należy zaniedbywać żadnej sposobności do wyzyskania źródeł energii sił wodnych, pokładów węgla brunatnego lub torfu, [...] jeżeli tylko te źródła energii zapewnią zupełną niezależność od transportów, wystarczają do pewnych potrzeb i dają się ekonomicznie wyzyskać.

Źródło: *Sprawozdania i Prace Polskiego Komitetu Energetycznego*, „Przegląd Techniczny" 1930, nr 33–34.

Nr 50[1]

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 listopada 1927 r. o ubezpieczeniu pracowników umysłowych (fragmenty)

I. Postanowienia ogólne

Art. 1. Rozporządzenie niniejsze normuje ubezpieczenie pracowników umysłowych:

1) na wypadek braku pracy,
2) na wypadek niezdolności do wykonywania zawodu,
3) na starość,
4) na wypadek śmierci.

II. Osoby podlegające obowiązkowi ubezpieczenia

Art. 2. Obowiązkowi ubezpieczenia podlegają, o ile rozporządzenie niniejsze nie postanawia inaczej, pracownicy umysłowi bez różnicy płci, którzy:

1) są zatrudnieni u innych osób fizycznych lub osób prawnych prawa prywatnego lub publicznego, na obszarze Rzeczypospolitej, bez względu na okres trwania tego zatrudnienia, jak również niezależnie od wysokości wynagrodzenia za świadczone usługi oraz okresów wypłaty;
2) ukończyli szesnaście lat życia;
3) nie przekroczyli sześćdziesięciu lat życia w chwili objęcia zatrudnienia, uzasadniającego obowiązek ubezpieczenia w myśl rozporządzenia niniejszego, względnie którzy przekroczyli sześćdziesiąt lat życia, a przed osiągnięciem powyższego wieku byli ubezpieczeni, o ile odnośne miesiące składkowe podlegają zaliczeniu do ubezpieczenia [...].

Pracownicy umysłowi, mający obywatelstwo polskie, podlegają obowiązkowi ubezpieczenia w myśl rozporządzenia niniejszego w czasie swego za-

[1] W 1925 r. w kolejnej nowelizacji ustawy z 18 lipca 1924 r. obowiązek ubezpieczenia na wypadek utraty pracy rozszerzono na pracowników umysłowych, którzy zarabiali powyżej 500 zł miesięcznie. Dwa lata później rozporządzeniem Prezydenta ubezpieczenie objęło pracowników umysłowych, niezależnie o wysokości zarobków, którzy ukończyli 16 lat. Była to pierwsza tego typu regulacja gwarantująca ubezpieczenie społeczne szerokiej grupie zatrudnionych.

trudnienia przy oficjalnych polskich placówkach zagranicznych (przedstawicielstwa dyplomatyczne i konsulaty), o ile nie podlegają obowiązkowi analogicznego ubezpieczenia na podstawie ustawodawstwa, obowiązującego w miejscu zatrudnienia.

Art. 3. Za pracowników umysłowych w rozumieniu rozporządzenia niniejszego uważa się:

1) osoby, spełniające czynności administracyjne i nadzorcze, jako to: zarządców i kierowników wszelkich przedsiębiorstw i zakładów, gospodarstw rolnych i leśnych lub połączonych z niemi przedsiębiorstw, inżynierów, techników, konstruktorów, sztygarów, kontrolerów, oficjalistów rolnych i leśnych, majstrów lub równorzędnych z nimi pracowników, którzy kierują technicznie pracą w zakładzie lub jego oddziałach i są za całość tej pracy odpowiedzialni, i t.p.;
2) osoby, uprawiające sztuki wyzwolone, bez względu na wartość artystyczną produkcji (malarze, rzeźbiarze, śpiewacy, muzycy i t.p.);
3) artystyczny personel teatrów, orkiestr, wytwórni filmowych, stacyj nadawczych radjowych oraz doradców literackich i muzycznych;
4) dziennikarzy;
5) personel lekarski, dentystyczny, weterynaryjny, oraz wykwalifikowany pomocniczy personel lekarski, dentystyczny i weterynaryjny;
6) osoby, spełniające czynności biurowe i kancelaryjne, oraz czynności rachunkowe, rysunkowe i kalkulacyjne;
7) telefonistów i telegrafistów;
8) farmaceutów, drogistów, kasjerów, dysponentów, sprzedawców podróżujących, akwizytorów;
9) sprzedawców i ekspedjentów sklepowych i księgarskich, o ile ukończyli sześć klas szkoły średniej ogólno-kształcącej państwowej lub prywatnej z prawami szkół państwowych albo szkołę średnią zawodową albo, o ile ukończyli zawodową szkołę dokształcającą i odbyli praktykę, [...];
10) nauczycieli i wychowawców;
11) kapitanów, oficerów pokładowych i maszynowych, zarządców i asystentów zarządu polskich statków morskich lub rzecznych, jako też osoby, spełniające czynności, połączone z zajmowaniem równorzędnego lub wyższego stanowiska. [...]

VIII. Rodzaje świadczeń ubezpieczeniowych i warunki ich uzyskania.

Art. 15. Świadczenia, przewidziane w rozporządzeniu niniejszem, są następujące:

A) Świadczenia na wypadek braku pracy:
   1) zasiłek w razie braku pracy (art. 17);
   2) opłata składek za ubezpieczenia na wypadek choroby ubezpieczonego, pozostającego bez pracy (art. 17 i 20);
   3) zapomoga na podróż (art. 17 i 21);

B) Świadczenia emerytalne:
   1) renta inwalidzka (art. 22 i 23);
   2) renta starcza (art. 24);
   3) pomoc lecznicza dla ubezpieczonego (art. 25);
   4) renta wdowia (art. 26) lub renta wdowca (art. 27);
   5) renta sieroca (art. 28 i 29);
   6) jednorazowa odprawa dla ubezpieczonego lub dla wdowy (wdowca) względnie dla sierot lub rodziców ubezpieczonego (art. 30). [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1927, nr 106, poz. 911.

Nr 51[1]

Władysław Grabski, *Dwa lata pracy u podstaw państwowości naszej (1924–1925)* (fragmenty)

Rozdział II
Próba sanacji Skarbu w 1923 r.

W początkach stycznia 1923 r. Prezydent Rzeczypospolitej Stanisław Wojciechowski [...] postawił na wysunięcie na czoło wszystkich spraw państwowych – naprawę skarbu.

Jako wynik narad belwederskich nad naprawą skarbu wypadła moja nominacja na Ministra Skarbu w gabinecie Sikorskiego[2]. – Przystąpiłem natychmiast do opracowania szczegółowego i pełnego planu doprowadzenia Skarbu do stanu trwałej równowagi budżetowej, a waluty do stanu takiej równowagi, która byłaby przygotowaniem do reformy walutowej wtedy, gdy trwała sanacja budżetu zostanie osiągnięta.

Jako miernik wziąłem siłę nabywczą złotego w złocie podług wskaźnika cen hurtowych. Na takim wskaźniku oparłem ramowe budżety na lata 1923–24 i 25. Określiłem spodziewane dochody i deficyty. Jedne i drugie miały być waloryzowane w różnych, ale w każdym razie w stałych skałach, tak by uzyskać pewność kalkulacyj budżetowych.

[...] Po trzech latach budżet miał być absolutnie zrównoważony.

Trzy lata uważałem za konieczne dla doprowadzenia do pełnej wydajności monopoli państwowych, przedsiębiorstw państwowych i podatku dochodowego.

---

[1] Wspomnienia opublikowane w 1927 r. były podsumowaniem doświadczeń W. Grabskiego z okresów, gdy pełnił funkcje ministra skarbu i premiera. Przedstawił również zasady realizowanej w pierwszej połowie l. 20. polityki. Tym samym włączał się w debatę publiczną dotyczącą zmian zasad ustrojowych.

[2] Władysław Sikorski (1881–1943), gen. broni, polityk. Współzałożyciel i członek organizacji niepodległościowych. Walczył w Legionach Polskich, od 1918 r. w Wojsku Polskim. Odegrał znaczącą rolę w wojnie polsko-rosyjskiej (1919–1920). Premier i minister spraw wewnętrznych (1922–23), minister spraw wojskowych (1924–1925). W 1928 r. odsunięty na boczny tor. Do 1939 r. w dyspozycji MSWojsk. W 1936 r. współtwórca antysanacyjnego Frontu Morges. W 1937 r. współtworzył Stronnictwo Pracy. W l. 1939–1940, 1940–43 premier na uchodźstwie, Naczelny Wódz (1939–1943), minister wojsk. (1939–42).

Deficyty w ciągu tych lat miały być pokryte podatkiem majątkowym w wysokości 600 miljonów złotych, rozłożonych na trzy lata, oraz bonami złotowemi i pożyczkami wewnętrznemi, do wypuszczenia których jednocześnie przystępowałem. [...]

Dział II. Pierwszy rok pracy

Rozdział V
Pierwsze pełnomocnictwa

Otrzymawszy w dniu 17 grudnia od Prezydenta Rzeczypospolitej[3] misję utworzenia gabinetu, sformowałem go na dzień 19 grudnia, a już 20 grudnia jako premier i minister Skarbu wystąpiłem wobec Sejmu z ekspose, w którem postawiłem sprawę opanowania kryzysu, jako wymagającą specjalnych pełnomocnictw, w dniu zaś 21 grudnia wniosłem ustawę o pełnomocnictwach.

Wniósłszy ustawę o pełnomocnictwach dnia 21-go grudnia, nalegałem na bardzo szybkie jej przeprowadzenie, uzależniając od tego moje zostanie przy władzy. Pomimo to ustawa ta weszła na obrady Sejmu dopiero 4 stycznia i uchwalona została 5 stycznia. [...]

Rozdział XVIII
Ogólne rezultaty 1924 r.

O tem, że koniec 1924 roku ujawnił zupełne uzdrowienie naszych finansów publicznych [...], wszyscy wówczas byli najzupełniej przekonani. Dopiero w 1926 roku zaczęto robić wywody i zestawienia, mające udowodnić, że już 1924 rok był deficytowy. Dowodzenia te, oparte zostały na tem, że jako deficyt uznano wszystko to, co zostało pokryte biletami zdawkowemi, bilonem i pożyczkami zagranicznemi. [...] cały rok [1924] dał nadwyżkę w postaci rezerwy na 1925 r. Rezerwa ta była poważną. Ale okazała się niewystarczającą. Polska w r. 1924 sama dokonała reformy walutowej, powołała do życia Bank Polski, zrównoważyła budżet, stworzyła rezerwy kasowe, opanowała kryzys gospodarczy, uspokoiła kresy, zaprowadziła ogólną atmosferę równowagi. [...].

Źródło: W. Grabski, *Dwa lata pracy u podstaw państwowości naszej (1924–1925)*, Warszawa 1927.

[3] Stanisława Wojciechowskiego.

Nr 52[1]

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiekunach społecznych i o komisjach opieki społecznej (fragmenty)

Art. 1.

Celem zapewnienia należytego wykonywania opieki społecznej mają być tworzone specjalne komunalne organa opieki społecznej.

Organami temi są:

1) opiekunowie społeczni, oraz

2) komisje opieki społecznej.

---

[1] Prawo o opiekunach społecznych i komisjach opieki społecznej było konsekwencją rozwoju ustawodawstwa w zakresie opieki społecznej. Głównym jego elementem była ustawa o opiece społecznej z 1923 r. Ustawę tę można traktować jako zapowiedź powołania opiekunów społecznych, a dokładnie artykuł 23, w myśl którego opieka miała należeć do związków komunalnych, a wykonanie do organów komunalnych. Realizacja przez związki komunalne poszczególnych zapisów ustawy o opiece społecznej natrafiała na poważne problemy natury finansowej. Czas był niezwykle niekorzystny. Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej prowadziło intensywne prace nad zbudowaniem narzędzi wsparcia. Ostatecznie udało się przygotować projekt prawa o opiekunach społecznych. Po pozytywnej ocenie projektu przez Radę Opieki Społecznej w grudniu 1925 r. wydawało się, że nic nie stoi na przeszkodzie jego przyjęcia. Na wprowadzenie prawa czekać trzeba było jeszcze prawie dwa i pół roku. Dopiero w marcu 1928 r. rozporządzeniem prezydenckim instytucja opiekuna społecznego stała się elementem polskiego systemu opieki społecznej. Prawo to należy rozpatrywać łącznie z rozporządzeniem Ministra Opieki z kwietnia 1929 r. i Ministra Spraw Wewnętrznych z maja tego roku. Trzeba zwrócić uwagę na uzależnienie rozwoju systemu opieki społecznej od wdrożenia przepisów dotyczących poszczególnych struktur samorządu. Chociaż większość zadań przypisana została administracji na poziomie gminnym, to nie bez znaczenia była instytucja powiatu, która miała uzupełnić opiekę gminną oraz prowadzić zakłady obejmujące swą działalnością cały powiat. Swoją rolę miały odegrać też struktury wojewódzkie, a tych faktycznie nie było. Istniały tylko w województwach poznańskim, pomorskim i śląskim. Opiekę społeczną realizowały zatem głównie gminy. Na ich terenie działali właśnie opiekunowie społeczni. W 1932 r. ich liczba osiągnęła 23,6 tys. (*Mały rocznik statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 288). Realizowali swe zadania honorowo, czyli bezpłatnie, choć posiadali status urzędnika państwowego. Na poziomie gminnym i powiatowym powoływano do życia również komisje opieki społecznej, które wraz z władzami samorządowymi koordynowały lokalny system opieki społecznej.

Art. 2.

W każdej gminie powinien być ustanowiony co najmniej jeden opiekun społeczny.

W zależności od liczby mieszkańców i obszaru gminy rada gminna (miejska) na wniosek gminnej komisji opieki społecznej uchwali podział gminy pod względem terytorjalnym na okręgi opiekuńcze, określi liczbę opiekunów społecznych, biorąc pod uwagę konieczność umożliwienia każdemu z nich bezpośredniej styczności z osobami potrzebującemi opieki, oraz wyznaczy każdemu z opiekunów społecznych osobny okrąg lub część okręgu.

Art. 3.

Opiekunów społecznych wybiera na okres trzyletni rada gminna (miejska) na wniosek gminnej komisji opieki społecznej z pośród osób posiadających prawo wybieralności do rady gminnej (miejskiej), a przynajmniej od roku stale zamieszkałych w gminie.

Ponowny wybór jest dopuszczalny. [...]

Art. 7.

Obowiązkiem opiekuna społecznego jest:

1) inicjatywa i współdziałanie z organami gminnemi w zakresie wykonywania opieki społecznej,
2) czuwanie, by osobom opieki i pomocy potrzebującym była udzielona opieka w granicach obowiązujących przepisów,

---

Opiekun społeczny na danym terenie monitorował potrzeby opiekuńcze, oceniał pod względem statusu materialnego zasadność udzielanego wsparcia, kontrolował jego udzielanie, radził w zakresie pozyskiwania zewnętrznego wsparcia, czasami – o ile dany samorząd dysponował środkami – udzielał świadczeń pieniężnych. Realizował te zadania w okresie trzyletniej kadencji (wyboru dokonywały rady gminne). Praktyczna strona działalności nie pokrywała się z zamierzeniami zapisanymi w ustawie. Na przeszkodzie stały problemy finansowe samorządów. Wskazuje się, że stanowiska te w niemałej liczbie były „czysto symboliczne". Należy zauważyć, że istotna część usług opiekuńczych spoczywała na barkach organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, organizacji religijnych czy fundacji. W l. 30. państwo w większym stopniu zaangażowało się w prowadzenie zakładów zamkniętych. Po II wojnie światowej – choć znaczna część przepisów pozostała w mocy – następował proces dekonstrukcji systemu przedwojennego. Do l. 50., kiedy wprowadzono ostatnie zmiany w prawie o opiekunach społecznych, realizowano głównie zadania z zakresu pomocy doraźnej. Równolegle, utrzymując zasadnicze prawodawstwo, przenoszono poszczególne kompetencje opiekuńcze na inne ministerstwa (głównie edukacji i zdrowia).

3) badanie z własnej inicjatywy względnie na żądanie zarządu gminy osobistych i majątkowych stosunków osób korzystających lub mających korzystać z opieki społecznej dla ustalenia ich prawa do opieki oraz rodzaju i rozmiarów niezbędnej pomocy,
4) udzielanie w wypadkach nagłych pomocy doraźnej ze środków na ten cel przez gminę przeznaczonych i w sposób przez nią ustalony,
5) komunikowanie zarządowi gminy swoich spostrzeżeń i wniosków oraz składanie gminnej komisji opieki społecznej przynajmniej raz do roku sprawozdań z działalności,
6) wykonywanie czynności, przekazanych osobnemi przepisami.

Sposób wykonywania obowiązków opiekunów społecznych określą szczegółowe instrukcje, wydane – w ramach rozporządzenia wykonawczego – przez radę gminną (miejską). [...]

Art. 10.

W każdej gminie miejskiej oraz w każdej gminie wiejskiej liczącej ponad 5.000 mieszkańców ma być utworzona gminna komisja opieki społecznej. Wydział powiatowy może nałożyć na gminę wiejską liczącą mniej niż 5.000 mieszkańców obowiązek utworzenia gminnej komisji opieki społecznej.

W skład gminnej komisji opieki społecznej wchodzą:
1) przewodniczący zarządu gminy względnie inny wyznaczony przez niego członek tego zarządu, jako przewodniczący komisji,
2) członkowie rady gminnej (miejskiej), wybierani przez radę na początku jej kadencji w liczbie przez nią określonej,
3) opiekunowie społeczni, a jeżeli ilość ich przekracza liczbę osób wskazanych w punkcie 2), przedstawiciele okręgów opiekuńczych (art. 2) najwyżej w tejże liczbie, przyczem sposób ich wyboru określi rada gminna (miejska).

W miastach wydzielonych z powiatowego związku komunalnego w skład gminnej komisji opieki społecznej – zależnie od uchwały rady miejskiej – wchodzić mogą ponadto przedstawiciele istniejących na obszarze gminy stowarzyszeń i instytucyj społeczno-opiekuńczych, których listę ustali rada miejska z tem jednak zastrzeżeniem, by łączna liczba tych przedstawicieli oraz opiekunów społecznych, wchodzących w skład komisji, nie przekraczała liczby członków wskazanych w punkcie 2), oraz by liczba opiekunów społecznych była większa od liczby przedstawicieli stowarzyszeń i instytucyj społeczno-opiekuńczych.

Art. 11.

Zadaniem gminnej komisji opieki społecznej jest wydawanie opinji i inicjatywa w zakresie:

1) organizacji i sposobu wykonywania opieki społecznej na terenie gminy,
2) koordynowania wykonywanej przez gminę opieki społecznej z działalnością opiekuńczą stowarzyszeń i instytucyj, istniejących na terenie gminy,
3) sprawozdań i spostrzeżeń opiekunów społecznych,
4) podziału gminy na okręgi opiekuńcze, liczby opiekunów społecznych i wyboru kandydatów na opiekunów społecznych,
5) preliminarza wydatków gminy na cele opieki społecznej[2]. [...]

Art. 13.

W każdym powiatowym związku komunalnym ma być utworzona powiatowa komisja opieki społecznej.

W skład powiatowej komisji opieki społecznej wchodzą:

1) przewodniczący wydziału powiatowego lub inny wyznaczony przez niego członek tego wydziału, jako przewodniczący komisji,
2) członkowie sejmiku powiatowego (rady powiatowej), wybrani przez sejmik (radę) na początku jego kadencji w liczbie przezeń określonej,
3) opiekunowie społeczni gmin, wchodzących w skład powiatowego związku komunalnego, wybrani przez sejmik powiatowy (radę powiatową) na początku jego kadencji,
4) przedstawiciele istniejących na obszarze powiatu stowarzyszeń i instytucyj społeczno-opiekuńczych, których listę ustali sejmik powiatowy (rada powiatowa).

Liczba osób wymienionych w punktach 3) i 4) łącznie nie może przekraczać liczby członków wskazanych w punkcie 2), przyczem liczba osób wymienionych w p. 3) będzie większa, niż wymienionych w p. 4).

[2] Zadania opiekuna społecznego dookreślono w rozporządzeniu Ministra Opieki w kwietniu 1929 r. Równocześnie Minister Spraw Wewnętrznych określił zasady wsparcia udzielanego przez organa policyjne. W 1950 r. przekazano Ministrowi Zdrowia kompetencje opiekuńcze w zakresie spraw opieki społecznej nad dziećmi do lat trzech oraz nad kobietami ciężarnymi i karmiącymi.

Art. 14.

Zadaniem powiatowej komisji opieki społecznej jest wydawanie opinji i inicjatywa w zakresie:

1) organizacji i sposobu wykonywania przez powiatowy związek komunalny opieki społecznej,
2) koordynowania działalności opiekuńczej gmin wiejskich i miast niewydzielonych z powiatowego związku komunalnego oraz stowarzyszeń i instytucyj z zadaniami społeczno-opiekuńczemi powiatowego związku komunalnego,
3) preliminarza wydatków powiatowego związku komunalnego na cele opieki społecznej. [...]

Art. 16.

Do czasu wprowadzenia na całym obszarze Rzeczypospolitej samorządu wojewódzkiego istnieć będą przy wojewódzkich władzach administracji ogólnej wojewódzkie komisje opieki społecznej, w których skład wchodzą:

1) wojewoda, lub wyznaczony przez niego zastępca, jako przewodniczący komisji,
2) członkowie rady wojewódzkiej, wybrani przez radę w liczbie przez nią określonej na przeciąg lat trzech,
3) opiekunowie społeczni, będący członkami komisyj opieki społecznej w obrębie województwa, powiatowych względnie miejskich miast wydzielonych z powiatowych związków komunalnych (art. 10 p. 3 i art. 13 p, 3), wybrani przez radę wojewódzką na przeciąg lat trzech,
4) przedstawiciele istniejących na obszarze województwa stowarzyszeń i instytucyj społeczno-opiekuńczych, których listę ustali rada wojewódzka. [...]

Art. 17.

Zadaniem wojewódzkiej komisji opieki społecznej jest wydawanie opinji i inicjatywa w zakresie:

1) organizacji i sposobu wykonywania opieki społecznej na terenie województwa, w szczególności zaś tych jej działów, które zastrzeżone są dla samorządu wojewódzkiego,
2) koordynowania działalności społeczno-opiekuńczej powiatowych związków komunalnych i miast wydzielonych z powiatowych związków komunalnych oraz stowarzyszeń i związków.

Źródło: Dziennik Ustaw 1928, nr 29, poz. 267.

Nr 53[1]

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie ulg dla przedsiębiorstw przemysłowych i komunikacyjnych (fragmenty)

Art. 1. Przedsiębiorstwom przemysłowym i komunikacyjnym [...] udziela się ulg [...], jeżeli:

1) wytwórczość ich, względnie działalność zostanie uznana (art. 9.) za pożądaną w interesie obrony Państwa,
2) zobowiążą się do poczynienia nakładów, wymienionych w art. 3. na obszarze działania niniejszego rozporządzenia, oraz
3) przyjmą zobowiązania, wymienione w art. 4. [...]

Art. 3. Za nakłady, uprawniające do otrzymania ulg [...] uważa się:

1) nabycie, najem lub dzierżawę nieruchomości, potrzebnych do powstania, prowadzenia lub rozszerzania przedsiębiorstwa,
2) wznoszenie budowli lub zainstalowanie urządzeń, potrzebnych do powyższych celów. […]

Art. 5. Obszar działania niniejszego rozporządzenia zostaje ograniczony w sposób następujący:

1) od północy rzeka Wieprz – od ujścia jej do rzeki Wisły do ujścia rzeki Tyśmienicy;
2) na wschodzie rzeka Wieprz – od ujścia rzeki Tyśmienicy do Zwierzyńca, droga Zwierzyniec–Józefów do przecięcia się z granicą powiatu biłgorajskiego, granica powiatu biłgorajskiego do przecięcia się z rzeką Tanew,

[1] Pierwszy akt prawny gwarantujący ulgi podatkowe w tzw. trójkącie bezpieczeństwa, na obszarze którego w II połowie l. 30. powstał Centralny Okręg Przemysłowy. Uzupełnieniami rozporządzenia były*:* ustawa z dnia 25 stycznia 1933 r. o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie ulg dla przedsiębiorstw przemysłowych i komunikacyjnych, DzU 1933, nr 18, poz. 118 oraz rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 7 marca 1938 r. wydane w porozumieniu z Ministrami Spraw Wojskowych i Skarbu o uzupełnieniu wykazu przedsiębiorstw wymienionych w art. 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie ulg dla przedsiębiorstw przemysłowych i komunikacyjnych, DzU 1938, nr 17, poz. 130.

rzeka Tanew do Narola [...] z włączeniem obszaru gminy Narol, droga Narol (miasto) – Cieszanów, droga Cieszanów–Lubaczów z włączeniem obszaru gminy Lubaczów, linja kolejowa Lubaczów–Jarosław aż do przecięcia się z rzeką San, rzeka San aż do Przemyśla, linja kolejowa Przemyśl–Chyrów z włączeniem obszaru obu gmin;

3) na zachodzie Dęblin (ujście rzeki Wieprz do Wisły) linja kolejowa Dęblin–Radom z włączeniem obszaru gminy Radom, droga Radom–Szydłowiec–Rejów–Kielce do przecięcia się z linją kolejową Radom–Kielce z włączeniem obszaru gmin Szydłowiec i Rejów, linja kolejowa Radom–Kielce z włączeniem obszaru gminy Kielce, droga Kielce–Chęciny–Jędrzejów do przecięcia się z rzeką Nida do ujścia jej do rzeki Wisły, rzeka Wisła do ujścia do niej rzeki Dunajec, rzeka Dunajec do Nowego Sącza z włączeniem całej szerokości rzeki Dunajec;
4) od południa linja kolejowa Nowy Sącz – Grybów – Jasło – Krosno – Sanok – Ustrzyki Dolne – Chyrów z włączeniem obszaru gmin tychże miejscowości. [...]

Art. 6. Ulgi, przyznane niniejszym rozporządzeniem obejmują:

1) zwolnienie od opłat stemplowych, [...] o ile kapitał zakładowy lub wkład rzeczowy są przeznaczone na nakłady, wymienione w art. 3;
2) zwolnienie od opłat państwowych i samorządowych pism, dotyczących przejścia własności rzeczy nieruchomych, oraz pism, stwierdzających umowę o najem lub dzierżawę nieruchomości, jeżeli przejęcie własności, najem lub dzierżawa stanowi wkład wymieniony w art. 3;
3) zwolnienie od państwowego podatku przemysłowego, pobieranego w formie podatku od obrotu, oraz od dodatków samorządowych do tego podatku;
4) co do budowli stanowiących nakłady wymienione w art. 3, przedłużenie terminu ośmioletniego, ustalonego w art. 1 ustawy z dnia 22 września 1922 r. o ulgach dla nowowznoszonych budowli (Dz.U.R.P. nr 88, poz. 786), do lat piętnastu, w południowej zaś części obszaru działania niniejszego rozporządzenia, ograniczonej od północy linją Wisły i Sanu, – do lat dwudziestu, oraz przedłużenie terminu piętnastoletniego zwolnienia od podatku od nieruchomości względnie podatków budynkowych do lat dwudziestu pięciu na całym obszarze działania niniejszego rozporządzenia; [...]

Ponadto przedsiębiorstwom, które zobowiążą się do poczynienia nakładów, wymienionych w art. 3, w południowej części obszaru działania niniejszego rozporządzenia ograniczonej od północy linją Wisły i Sanu, oraz nieruchomościom, wchodzącym w skład tych przedsiębiorstw, udziela się oprócz ulg wyżej wymienionych, zwolnienia od wszelkich podatków bezpośrednich państwowych i samorządowych, oraz dodatków samorządowych do bezpośrednich podatków państwowych z wyjątkiem dodatków samorządowych do podatku gruntowego.

Art. 7. Przewidzianych w niniejszym rozporządzeniu ulg udziela się na przeciąg dziesięciu lat, a w rejonie południowej części obszaru działania niniejszego rozporządzenia, ograniczonym od północy linją Wisły i Sanu, na przeciąg piętnastu lat, licząc od chwili ogłoszenia decyzji [...] w Monitorze Polskim [...], o ile rozporządzenie niniejsze nie przewiduje innych terminów trwania ulg.

O ile chodzi o podatki bezpośrednie (art. 6 punkt 3 oraz ustęp ostatni), okres ulgowy kończy się w dniu 31 grudnia tego roku, w którym upływa lat dziesięć, względnie piętnaście od ogłoszenia decyzji, ustalającej prawo do ulgi.

Źródło: Dziennik Ustaw 1928, nr 36, poz. 329.

Nr 54[1]

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o sądach pracy (fragmenty)

Art. 1.

Sądy pracy powołane są do rozstrzygania spraw spornych cywilnych, wynikających ze stosunku pracy i nauki zawodowej pomiędzy pracodawcami

[1] Polska z chwilą odzyskania niepodległości odziedziczyła po zaborcach znaczny dorobek w zakresie ustawodawstwa pracy. Składały się nań także systemy procedur i instytucji stojących na straży przestrzegania tych norm. Z oczywistych względów systemy te nie były jednolite. W zaborze austriackim istniały tzw. sądy przemysłowe działające na podstawie ustawy z 1896 r., na ziemiach zaboru pruskiego – sądy przemysłowe oparte na ustawach z 1890 r. i 1901 r. i sądy cechowe, a także sądy kupieckie dla pracowników zatrudnionych w handlu działające na zasadach ustawy z 1904 r. Pozbawione tego typu instytucji były zaś ziemie byłego zaboru rosyjskiego. Na płaszczyźnie sądownictwa pracy proces ujednolicania zasad nie przebiegał sprawnie. Równolegle konstruowano dość skomplikowany system norm prawnych w zakresie pracy, z czasem coraz wyraźniejsza stawała się potrzeba specjalizacji i wyodrębnienia spraw powstających między pracodawcami a zatrudnionymi z zakresu sądownictwa powszechnego. Jeszcze w 1919 r. powołano do życia specjalne komisje rozjemcze, które miały za zadanie rozpatrywać spory pracownicze robotników rolnych. Nazywano je niekiedy quasi-sądami, jako że sprawy te wyłączone były z zakresu kompetencji sądów powszechnych. Projekt ustawodawstwa o sądach pracy przygotowali urzędnicy Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej we współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości. Koncepcja wzorowana była na ustawodawstwie austriackim z 1896 r. o sądach przemysłowych. Rozszerzono właściwości sądów w porównaniu z sądami przemysłowymi, choć wyłączono rolnictwo. Sama nazwa – sądy pracy – była zapowiedzią stworzenia w przyszłości pełnego systemu sądownictwa pracy. Sądy pracy wedle rozporządzenia powołane zostały nie tylko do rozstrzygania spraw cywilnych, ale również rozpoznawania spraw karnych wynikających z przekroczenia przepisów ustawodawstwa pracy (m.in. o czasie pracy, o urlopach, o pracy młodocianych i kobiet). Nominacje na przewodniczących sądów i ich zastępców zaliczono do kompetencji Ministra Sprawiedliwości. Co istotne, sądy wyposażono w prawo do wydawania tytułów wykonawczych i egzekucyjnych i innych w zakresie wykonywania wyroków na równi z sądami powszechnymi. Projekt wywołał dyskusję w niektórych kręgach prawniczych. W 1929 r. istniało w Polsce 15 sądów pracy. Przez kolejne kilka lat po opublikowaniu prezydenckiego rozporządzenia zbierano doświadczenia, które pozwoliły na opracowanie nowej ustawy o sądach pracy. Prawo o sądach pracy opublikowano 24 października 1934 r.

a pracownikami lub uczniami oraz pomiędzy pracownikami tego samego przedsiębiorstwa (art. 6-ty punkt g) tudzież do rozpoznawania spraw karnych o przekroczenia przepisów prawnych o ochronie pracy najemnej.

Właściwość rzeczowa sądów pracy obejmuje spory wynikające z umowy o pracę lub naukę zawodową we wszelkich dziedzinach pracy, bez względu na to, czy pracodawcami są osoby fizyczne czy prawne bądź prawa prywatnego, bądź prawa publicznego, z zastrzeżeniem przepisów art. 5, z wyjątkiem sporów, wynikających z umów o pracę lub naukę zawodową w gospodarstwach rolnych i leśnych oraz w przedsiębiorstwach z niemi związanych, które nie posiadają przeważającego charakteru przemysłowego lub handlowego.

Minister Sprawiedliwości, Minister Pracy i Opieki Społecznej i Minister Rolnictwa łącznie mogą w drodze rozporządzenia rozszerzyć właściwość rzeczową sądów pracy na spory, wynikające z umowy o pracę lub naukę zawodową w gospodarstwach rolnych i leśnych oraz w przedsiębiorstwach z niemi związanych, które nie posiadają przeważającego charakteru przemysłowego lub handlowego bądź w stosunku do całego obszaru, na którym obowiązuje niniejsze rozporządzenie, bądź w stosunku do poszczególnych okręgów sądów apelacyjnych. [...]

Art. 4.

Rozporządzenie niniejsze, o ile dotyczy spraw cywilnych (art. 1), stosuje się z zastrzeżeniem wyjątków, przewidzianych w art. 5, do następujących kategoryj pracowników i uczniów:

a) do robotników (art. 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o umowie o pracę robotników –- Dz. U. R. P. Nr. 35, poz. 324);
b) do osób, które na mocy umowy o pracę, zawartej z przedsiębiorcą, wyrabiają, przerabiają lub wykańczają przedmioty, zamówione przez przedsiębiorcę, bądź we własnem mieszkaniu, bądź w innem, nie należącem do przedsiębiorcy miejscu pracy (chałupników);
c) do dozorców domowych;
d) do służby domowej (pracowników domowych);
e) do pracowników umysłowych (art. 2 i 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o umowie o pracę pracowników umysłowych - Dz. U. R. P. Nr. 35, poz. 323) nie wyłączając tego rodzaju pracowników zatrudnionych w instytucjach państwowych i samorządowych oraz zatrudnionych na statkach morskich;

f) do uczniów i praktykantów w gałęziach pracy, objętych niniejszym artykułem. [...]

Art. 6.

Sąd pracy jest właściwy w sprawach cywilnych (art. 1), jeżeli przedmiot sporu w pieniądzach lub w wartości pieniężnej nie przewyższa kwoty 5.000 złotych:

a) w sporach o wynagrodzenie należne z tytułu umowy o pracę lub naukę zawodową;
b) w sporach, dotyczących rozpoczęcia, dalszego trwania i rozwiązania stosunku pracy i nauki zawodowej;
c) w sporach dotyczących świadczeń i roszczeń o odszkodowanie z stosunku pracy lub nauki zawodowej, w szczególności w sporach, dotyczących urlopów, potrąceń z płac na rzecz pracodawcy, kary umownej lub regulaminowej;
d) w sporach, dotyczących świadectw oraz książeczek obrachunkowych i służbowych;
e) w sporach, wynikających z należenia do kasy emerytalnej lub zapomogowej, o ile ustawy lub statuty tych instytucyj nie powierzają rozstrzygania tych sporów sądom specjalnym lub instytucjom rozjemczym;
f) w sporach, dotyczących wypowiadania i usuwania z mieszkań, stanowiących uposażenie służbowe lub część jego a nieobjętych ustawą z dnia 11-go kwietnia 1924 r. o ochronie lokatorów (Dz. U. R. P. Nr. 39, poz. 406) w brzmieniu obowiązującem w stosunku do kategoryj osób objętych art. 4 i o ile powyższe spory ulegają rozpoznawaniu w drodze sądowej;
g) w sporach, dotyczących pretensyj, jakie na podstawie objęcia wspólnej pracy roszczą wzajemnie przeciw sobie pracownicy, zatrudnieni u tego samego pracodawcy;
h) w sporach, dotyczących wykonania tych postanowień umów zbiorowych, które nie są objęte wyraźnie indywidualnemi umowami o pracę, a które dotyczą stosunku indywidualnego pracy. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1928, nr 37, poz. 350.

Nr 55[1]

Statut Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet (fragmenty)

§ 1) Nazwa

Stowarzyszenie nosi nazwę: „Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet"

§ 2) Cele

Celem Związku [...] jest dążenie do odrodzenia Polski w duchu istotnej wewnętrznej niepodległości, przez:

a) szerzenie i pogłębianie idei państwowości polskiej;
b) wprowadzanie w życie zasad prawdziwej demokracji;
c) zapewnienie kobietom bezpośredniego wpływu na państwowe i społeczne życie Polski.

§ 3) Sposoby działalności

Do osiągnięcia zamierzonego celu Związek dążyć będzie z zachowaniem obowiązujących przepisów prawa przez:

a) urządzanie odczytów, pogadanek, wykładów, kół samokształcenia
b) zakładanie warsztatów pracy dla kobiet i młodocianych
c) zakładanie domów opiekuńczych dla kobiet, ognisk, świetlic, klubów, burs, żłobków i przedszkoli dla dzieci w wieku przedszkolnym
d) wydawanie pism i wydawnictw poświęconych sprawom kobiecym. [...]

§ 7) Członkinie ich prawa i obowiązki

a) Członkinie Związku dzielą się na rzeczywiste i honorowe.
b) Członkinią rzeczywistą Związku pracy [...] może być każda pełnoletnia obywatelka Rzeczypospolitej Polskiej, o nieposzlakowanej uczciwości i uznająca ideowe zasady Związku. Członkinię rzeczywistą przyjmuje Za-

[1] Związek powstał w marcu 1928 r., w trakcie kampanii przedwyborczej do parlamentu II kadencji. Była to organizacja feministyczna funkcjonująca w ramach obozu sanacyjnego. Założycielką i prezeską była Zofia Moraczewska. Obok niej w Związku działały: Maria Bartlowa, Zofia Daszyńska-Golińska, Wanda Krahelska-Filipowiczowa, Hanna Pohoska, Leokadia Śliwińska i in. Członkinie pracowały m.in. na rzecz zwiększenia aktywności kobiet w życiu publicznym, równouprawnienia, zrównania płac mężczyzn i kobiet. Ponadto prowadziły działalność społeczną.

rząd Oddziału na zasadzie deklaracji i za poręczeniem 2-ch członkiń. W razie odmowy przyjęcia Zarząd Oddziału nie jest obowiązany do podania motywów.

c) Członkinie rzeczywiste mają prawo:
   1) brania udziału w ogólnych zebraniach Oddziału z głosem decydującym
   2) zgłaszania wniosków w porządku, określonym przez regulamin
   3) wyboru i wybieralności
   4) korzystania ze wszystkich świadczeń i instytucji, prowadzonych przez Związek.

d) Członkinie rzeczywiste mają obowiązek:
   1) stosowania się do przepisów niniejszego statutu, oraz do uchwał i rozporządzeń Związku
   2) poza uiszczaniem regularnem składki członkowskiej, każda członkini Związku obowiązana jest dać organizacji co najmniej dwie godziny pracy tygodniowo

e) członkiniami honorowemi mogą być osoby wybrane przez Zjazd Walny za zasługi położone dla kraju i dla stowarzyszenia. Członkinie honorowe mają prawa członkiń rzeczywistych. [...]

Źródło: Statut Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet, Warszawa 1928.

Nr 56[1]

Lucjan Jętkiewicz, *Ulen & Company w Polsce* (fragmenty)

[...] w roku 1924 [...] nowojorska firma Ulen & Company, zajmująca się od dłuższego czasu budową urządzeń sanitarnych, zgłosiła się z propozycją dostarczenia kapitału, niezbędnego do wybudowania potrzebnych urządzeń w szeregu miast polskich. Rokowania prowadzone za pośrednictwem Banku Gospodarstwa Krajowego, uwieńczone zostały powodzeniem. Ulen & Company zgłosił gotowość dostarczenia kapitału w sumie 10 miljonów dolarów w zamian za obligacje, wydane przez zarządy zainteresowanych miast i gwarantowane przez Bank Gospodarstwa Krajowego. Kurs przejęcia obligacyj ustalony został na 86%. Poza tem kapitał został oprocentowany w stosunku 10% rocznie, z czego 2% na amortyzację. Nakoniec firma Ulen & Company miała zastrzeżone 15% od całej sumy za opracowanie planów przedwstępnych, kosztorysów, prowadzenia robót itd. tytułem honorarjum.

Po przestudjowaniu warunków okazało się, że miasta: Lublin, Częstochowa, Radom i Piotrków Tryb. pragną skorzystać z oferty amerykańskiego towarzystwa. Odnośne umowy zawarte zostały w drugiej połowie 1924 i pierwszej połowie następnego roku. Pierwsza partja inżynierów Ulen & Company przybyła do Polski w marcu 1925 r. i rozpoczęła niezbędne prace przygotowawcze jak opracowanie projektów, planów i kosztorysów dla powyższych czterech miast. Preliminarz robót obejmował:

- W Lublinie: wodociągi, kanalizację, halę targową, rzeźnię eksportową. Koszt przewidywany $ 2.000.600
- W Częstochowie: wodociągi, kanalizację, rzeźnię. Koszt przewidywany – $ 1.799.700
- W Radomiu: wodociągi, kanalizację, rzeźnię. Koszt przewidywany – $ 1.799.700
- W Piotrkowie: wodociągi, kanalizację, hale targowe. Koszt przewidywany $ 1.199.800.

[1] Tekst informujący o założeniach i znaczeniu inwestycji opartych na tzw. pożyczkach ulenowskich, stanowiących, mimo wysokich kosztów, szansę na rozwój infrastruktury komunalnej wybranych polskich miast.

Po zatwierdzeniu planów przez władze miejskie i Ministerstwo Robót Publicznych rozpoczęto roboty najprzód w Radomiu w czerwcu 1925 r. a wkrótce potem w pozostałych miastach.

[...]

W lipcu 1926 r. druga serja miast, a mianowicie: Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza, Ostrów Wlkp., Zgierz, Kielce i Otwock, podpisała umowę z temże towarzystwem na wykonanie robót w następującym zakresie:

– Sosnowiec – wodociągi, kanalizacja, rzeźnia.
– Dąbrowa Górnicza – wodociągi, kanalizacja.
– Ostrów Wlkp. – elektrownia i sieć przewodów.
– Zgierz – dom kąpielowy i rzeźnia.
– Kielce – wodociągi i kanalizacja.
– Otwock – zakład kąpielowy z kasynem.

Należy zaznaczyć, iż miasta obu seryj przeważnie słabo uprzemysłowione, znalazły się około roku 1925 w dość trudnej sytuacji, posiadając znaczną liczbę bezrobotnych. I z tego powodu roboty Ulenowskie, zatrudniające spory zastęp niewykwalifikowanych robotników, przyszły bardzo w porę i pozwoliły magistratom zażegnać niebezpieczeństwo, połączone z ciągłym wzrostem fali bezrobotnych, elementu trudnego do opanowania.

Co się tyczy materiałów technicznych, to przeprowadzona statystyka wykazała, że około 96,4% ich zakupione było w fabrykach krajowych, co było znaczną pomocą, okazaną polskiemu przemysłowi w [...] czasach poinflacyjnych. [...]

[...] kredyt amerykański jest w danym wypadku kosztowny, bo oprocentowany powyżej 14% wliczając w to 2% rocznej amortyzacji i licząc procent od 86 tj. ceny przejęcia obligacji. [...]

Źródło: „Samorząd Miejski" 1929.

Nr 57[1]

Szef lotnictwa cywilnego inż. Filipowicz o nowej Sp. „Lot” (fragmenty)

W związku z przejęciem eksploatacji cywilnych linji lotniczych przez przedsiębiorstwo państwowo-samorządowe „Linje Lotnicze Lot”, Sp. z ogr. odp., szef lotnictwa cywilnego inż. Filipowicz[2], informuje [...], że na razie do spółki przystąpiło Min. Komunikacji, reprezentujące skarb Państwa, deklarując zakupienie 90 udziałów oraz samorządy śląskie – 10 udziałów.

[...] „Lot” posiada koncesję na eksploatację pasażerskich linji powietrznych na przeciąg 10 lat. [...] Spółka zamierza nabyć część majątku ruchomego likwidowanych towarzystw „Aerolot”[3] i „Aero”[4]. Samoloty typu „Junkersa” zostały wydzierżawione od „Aerolotu”, zaś personel techniczny i piloci dawnych towarzystw zatrudnieni przez nową spółkę.

Na cywilnych linjach powietrznych latać będą obecnie dawne „Junkersy” oraz świeżo zakupione w Holandii „Fokkery VII”, zaopatrzone w silniki Lorraine o sile 450 HP. Silniki te wyrabiane są w kraju w fabryce „Skoda” na Okęciu – na zasadzie zakupionej licencji. Rząd polski zakupił również licencję na budowę płatowców fokkerowskich, które będą fabrykowane w zakładach Plage i Laśkiewicz w Lublinie.

Źródło: „Gazeta Handlowa” 1929, nr 3, s. 2.

---

[1] Notatka prasowa informująca o utworzeniu polskiego nowoczesnego przewoźnika lotniczego Linii Lotniczych „Lot” sp. z o.o. powstałych 29.12.1928 r. w wyniku połączenia prywatnych linii lotniczych „Aerolot” i „Aero”. Działalność rozpoczęły 1.01.1929 r. Także w 1929 r. nazwę poszerzono o przymiotnik „polskie”.

[2] Czesław Filipowicz płk obs. inż. (1892–1967) od 1923 r. pracował w Departamencie IV Żeglugi Powietrznej. W 1928 r. został oddelegowany do Ministerstwa Komunikacji, w którym został kierownikiem Departamentu Lotnictwa Cywilnego. Od 1932 r. dyrektor Departamentu Lotnictwa Cywilnego, od 1935 r. kierownik Zaopatrzenia Lotnictwa w Departamencie Aeronautyki MSWojsk. W czasie II wojny światowej oficer Polskich Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii.

[3] „Aerolot” (do 1925 r. „Aerolloyd”) Polska Linia Lotnicza założona w 1922 r., działała do 1928 r. Była pierwszą polską regularną linią lotniczą. Założona na kapitale niemieckim; subwencjonowana przez rząd. Pierwsze obsługiwane przez nią połączenie objęło trasę Wolne Miasto Gdańsk – Warszawa – Lwów. Pierwsze połączenie zagraniczne na trasie Warszawa–Kraków–Wiedeń uruchomiono w 1925 r.

[4] Towarzystwo Komunikacji Powietrznej „Aero” S.A. zostało założone w 1925 r. w Poznaniu; działało do 28.12.1928 r. opierało się na kapitale polskim. W 1925 r. rozpoczęło regularne przewozy na trasie Poznań–Warszawa.

Nr 58

(M.), *Nowa szata organizacyjna komunikacji lotniczej* (fragmenty)

W uzupełnieniu naszych informacji o utworzeniu Spółki Lotniczej „Lot" dowiadujemy się, iż kapitał zakładowy nowej spółki [Spółka Lotnicza „Lot"] podzielony został na 100 udziałów po 80.000 zł każdy. Z tego 10 udziałów przejęły samorządy oraz skarb województwa śląskiego. Pozostałe 90 udziałów zarezerwowało Ministerstwo Komunikacji [...]. Okazuje się więc, że kapitał zakładowy spółki „Lot"[1] będzie wyższy od poprzedniego Tow. „Aerolot", które rozporządzało 5-miljonowym kapitałem zakładowym.

Z 90-ciu udziałów, zarezerwowanych przez Ministerstwo Komunikacji 30% ma przejść do samorządów i miast, które zadeklarowały już swoje przystąpienie jak Warszawa, Kraków, Poznań, Łódź i Bydgoszcz. Również i Lwów ma przystąpić do spółki „Lot", jednak sprawa dotychczas nie jest zdecydowana, gdyż Lwów zgłosił zastrzeżenie co do wstrzymania linji lotniczej Lwów–Kraków. [...] Uruchomienie [tej] linji lotniczej [...] przewidywane jest dopiero wtedy, gdy nastąpi komunikacja z miastami Bliskiego Wschodu i gdy odcinek ten będzie włączony do wielkich międzynarodowych linji lotniczych.

Obecnie uruchomione są następujące linje: Warszawa–Gdańsk, Warszawa–Lwów, Warszawa–Poznań, Warszawa–Katowice–Brno–Wiedeń. [...] Od kwietnia ma być uruchomiona linja Warszawa–Łódź–Poznań oraz linja łącząca G. Śląsk z morzem, a mianowicie Katowice–Łódź–Bydgoszcz–Gdańsk.

Tow. „Lot" rozporządza obecnie 15-ma aparatami Junkersa i 6-ma wielkiemi Fokkerami, obsługiwanymi przez najlepszych pilotów, którzy przeszli specjalne przeszkolenie [...]. Liczba Fokkerów ma być z roku na rok powiększana.

Opóźnienie przystąpienia poszczególnych miast do spółki „Lot" tłomaczy się tem, że uchwały magistratów wymagają zatwierdzenia rady miejskiej i wstawienia odpowiednich sum do budżetu.

Majątek b. Tow. Lotniczego „Aerolot" został wykupiony przez Min. Komunikacji za sumę 1.500.000 zł.

Źródło: „Gazeta Handlowa" 1929, nr 5, s. 2.

[1] Dyrektorem nowej spółki został mjr Tomasz Turbiak. W 1930 r. zastąpił go mjr Wacław Makowski.

Nr 59[1]

Czem jest i czem będzie dla Polski Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Mościcach mówi „Gazecie Handlowej" b. min. Czesław Klarner (fragmenty)

(t) W związku z odbytem w dniu 18 b.m. uroczystem otwarciem Państwowej Fabryki Zawiązków Azotowych w Mościcach, prezes Rady Nadzorczej nowej fabryki b. minister inż. Czesław Klarner[2], udzielił redakcji „Gazety Handlowej" następujących cennych uwag.

[...] Jest już dawno wiadomą rzeczą, że produkcja Chorzowskiej Fabryki Związków Azotowych[3] nie wystarczy na zaspokojenie potrzeb naszego rolnictwa. Stąd też powstała konieczność zbudowania nowej fabryki, aby wyzwolić się od importu nawozów azotowych z zagranicy.

Fabryka chorzowska pod postacią azotniaku wyprodukowała w r. 1929 35.000 ton czystego azotu. Produkcja roczna zakładów w Mościcach obliczona jest na 18.000 do 20.000 czystego azotu, co odpowiada 100.000 ton produktów azotowych, bliskich do saletry chilijskiej.

---

[1] Prasowa relacja z otwarcia największej państwowej inwestycji przemysłowej okresu dwudziestolecia międzywojennego, znacząco zwiększającej możliwości wytwórcze polskiego przemysłu chemicznego.

[2] Czesław Klarner (1872–1957), inżynier technolog, działacz gospodarczy. W l. 1920–1924 dyrektor Banku Handlowego w Warszawie, wiceminister skarbu (1924–1925), współtwórca reformy walutowej W. Grabskiego. W 1925 r. minister przemysłu i handlu, w 1926 r. minister skarbu. Członek Rady Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów „Lewiatan". Wiceprezes i prezes kilku największych przedsiębiorstw metalurgicznych w Polsce. W l. 1938–1939 senator z nominacji prezydenta. Podczas okupacji niemieckiej kierował departamentem skarbu Delegatury Rządu RP na Kraj.

[3] Zakłady Azotowe w Chorzowie powstały w 1916 r. jako wspólne przedsięwzięcie rządu niemieckiego i bawarskiego przedsiębiorstwa. W 1922 r. zostały oficjalnie przejęte przez władze polskie. Na ich czele stanął I. Mościcki. Od 1924 r. zakłady nosiły nazwę Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie. Od 1933 r. wraz z zakładami w Mościcach współtworzyły największy kombinat chemiczny w Polsce pod nazwą Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie i Mościcach.

Łącznie z budową fabryki Mościckiej staje się Polska w zakresie nawozów azotowych państwem samowystarczalnem, zdobywając możliwość eksportowania nadwyżki swej produkcji zagranicę. Przemysł węglowy polski zyskuje jednocześnie nowego wielkiego konsumenta, co ma również niezmiernie doniosłe znaczenie. Bilans nasz handlowy dalej zostanie odciążony od przywozu zagranicznych związków azotowych, który dotkliwie dawał się we znaki ze względu na znaczne ilości sprowadzanej do Polski saletry chilijskiej.

Ze względu na szczególne warunki powstania fabryki Mościckiej rolnictwo polskie pozyska tańsze ceny na krajowe nawozy azotowe i niema najmniejszej obawy, by cło nałożone na saletrę mogło być skierowane przeciwko polskiemu konsumentowi. Wszakże od szeregu już lat polski przemysł azotowy potrafił pracować rentownie, dostarczając jednocześnie rolnictwu nawozy po cenach niższych od zagranicznych. [...]

Pytają panowie, jakie względy przemawiały za tem, aby nowa państwowa fabryka związków azotowych została wybudowana pod Tarnowem. Otóż wybór terenu ma w tym wypadku szczególne znaczenie i trzeba przyznać, że został on dokonany nader starannie. Przy fabrykacji związków azotowych koszt energii ma znaczenie decydujące dla ceny sprzedażnej tych produktów, które powinny kalkulować się jak najtaniej. Ze względu jednak na znaczenie fabryki dla obrony państwa nie można było wznosić jej zbyt blisko naszych granic. Tarnów właśnie leży w dostatecznej odległości od granic państwa, a jednocześnie znajduje się w pobliżu złóż węglowych i źródeł energii wodnej, które niezawodnie zostaną wyzyskane w niedalekiej przyszłości. [...]

Że wspaniałe dzieło wzniesienia zakładów państwowych w Mościcach zostało zrealizowane, zawdzięczamy to inicjatywie, poparciu i współpracy Pana Prezydenta Rzeczypospolitej prof. Ignacego Mościckiego[4], jako twórcy

[4] Ignacy Mościcki (1867–1946), chemik, wynalazca, naukowiec, polityk. W l. 1912–1922 prof. Politechniki Lwowskiej, w l. 1925–1926 Politechniki Warszawskiej. Prezydent II RP (1926–1939). Organizator przemysłu chemicznego w II RP. Dyrektor Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie, inicjator budowy Zakładów Azotowych w Tarnowie (1928–1930). We wrześniu 1939 r. internowany w Rumunii, 30 września złożył swój urząd. Ostatnie lata spędził w Szwajcarii. Opracował m.in. przemysłową metodę pozyskiwania kwasu azotowego z powietrza. Ogłosił ponad 60 prac i ponad 40 patentów.

szkoły azotowej w Polsce oraz wytrwałym zabiegom p. Ministra Przemysłu i Handlu inż. Eugenjusza Kwiatkowskiego[5].

Mościce staną się drugim ośrodkiem, z którego będzie promieniować na całą Polskę praktyczna wiedza współczesna w zakresie tak bardzo nam potrzebnego przemysłu chemicznego.

Źródła: „Gazeta Handlowa" 1930, nr 15, s. 1.

[5] Eugeniusz Kwiatkowski (1888–1974), chemik, polityk. W czasie I wojny światowej żołnierz Legionów Polskich. Wykładowca na Politechnice Warszawskiej, dyrektor chorzowskich i tarnowskich zakładów azotowych. Minister przemysłu i handlu (1926–1930), minister skarbu i wicepremier (1935–1939). Kierował opracowaniem 4-letniego planu inwestycyjnego i planu 15-letniego, twórca gospodarki morskiej, patronował budowie Centralnego Okręgu Przemysłowego. W l. 1939–1945 internowany w Rumunii. W 1945 r. powrócił do kraju, do 1948 r. był Delegatem Rządu dla Spraw Wybrzeża. Autor prac ekonomicznych.

Nr 60

Dr J. Z., *Zaopatrzenie Polski w azot* (fragmenty)

[...] Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Mościcach[1] powstała z inicjatywy P. Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego znakomitego twórcy nowych metod syntezy związków azotowych, który w dziedzinie tej pracuje od lat niemal trzydziestu. Myśl P. Prezydenta Mościckiego wcielił w życie p. minister Kwiatkowski, największe zasługi w opracowaniu planu i rozpoczęciu budowy położył człowiek wielkiej pracy, który nadmierny swój wysiłek przypłacił życiem, ś.p. dr Tadeusz Zawisłocki[2].

Myślą przewodnią przy budowie fabryki było, że wobec wielkiej konkurencji rentowne mogą być tylko zakłady wielkie, zbudowane szybko i we wszystkich szczegółach z uwzględnieniem najnowszych postępów techniki. Prace na terenie rozpoczęto dn. 5 maja 1927 roku; dn. 5 października 1929 roku uruchomiono pierwsze działy, dn. 15 grudnia 1929 roku fabryka była w pełnym ruchu.

Teren fabryczny obejmuje obszar 640 ha; na terenie tym wybudowano 73.256 m^3 budynków mieszkalnych i 552.526 m^3 budynków fabrycznych;

---

[1] Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Mościcach była jedną z największych inwestycji l. 20 w Polsce i jedną z najnowocześniejszych fabryk w Europie. Budowę rozpoczęto w 1927 r. na wniosek I. Mościckiego. W 1929 r. teren, na którym powstały fabryka oraz osiedle mieszkaniowe, otrzymał nazwę Mościce. Zakład oficjalnie otworzono 18.01.1930 r. W l. 1927–1929 jego dyrektorem był Tadeusz Zawisłocki, w l. 1929–1933 dyrektorem technicznym został Romuald Wowkonowicz. W 1933 r. fabryka została połączona z zakładami chorzowskimi w Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie, z E. Kwiatkowskim na czele. Od 1936 do 1939 r. dyrektorem fabryki w Mościcach był Czesław Benedek. Fabryka w Mościcach produkowała m.in. siarczan amonu, azotniak, kwas azotowy, kwas solny, saletrę amonową i in. Wchodziła w skład Centralnego Okręgu Przemysłowego. Eksportowała do 60 krajów.

[2] Tadeusz Zawisłocki (1889–1929), inżynier chemik, dr chemii na Politechnice Lwowskiej, organizator zakładów chemii związków azotowych. Współpracownik I. Mościckiego. W l. 1922–1925 dyrektor naczelny Zakładów Azotowych w Chorzowie. W 1927 r. objął funkcję dyrektora naczelnego Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Tarnowie.

długość fabrycznego toru kolejowego normalnego wynosi 14.275 m. W fabryce założono 47.060 m rurociągów; sumaryczny ciężar założonych maszyn i aparatury wynosi 8.587 t.; do budowy wzięto przeszło 11.000 t. żelaza.

Podstawowemi surowcami są: powietrze i woda, do tego dochodzi koks, miał węglowy na opał, fosforyty krajowe i kwas siarkowy.

W generatorach całkowicie zautomatyzowanych, będących ostatnim wyrazem techniki, wytwarza się z koksu i pary wodnej, t.zw. gaz wodny, będący mieszaniną wodoru i tlenku węgla. Gaz ten po oczyszczeniu poddaje się działaniu pary wodnej w wysokiej temperaturze wobec kontaktów, t.j. substancji, przyspieszających reakcję chemiczną. Tworzy się znowu wodór, tlenek węgla przechodzi w dwutlenek. Dwutlenek ten usuwa się wodą pod ciśnieniem, a następnie ługiem; pozostaje wodór, który następnie pod ciśnieniem wprowadza się do aparatów, gdzie spływa ciekły azot, otrzymany przez destylację cząstkową skroplonego powietrza.

Mieszaninę azotu i wodoru po przeprowadzeniu przez aparaturę, gdzie usuwa się resztki zanieczyszczeń, kieruje się do aparatów kontaktowych, w których pod ciśnieniem 300 atm. w temperaturze czerwonego żaru tworzy się amonjak.

Część inną amonjaku utlenia się na tlenki azotu, z których w wieżach systemu Mościckiego otrzymuje się kwas azotowy. Działając na kwas ten w odpowiednich aparatach amonjakiem, otrzymuje się azotan amonowy, który następnie miesza się z fosforytami krajowymi na t. zw. nitrofos.

Fabryka jest ostatnim wyrazem techniki, większość aparatów wykonano w kraju, szereg nader ważnych faz fabrykacji opracowano również w laboratoriach doświadczalnych własnych, dzięki czemu udało się zmniejszyć znacznie koszty licencyj za patenty zagraniczne. [...] Koszt budowy wyniósł około 90 milj. zł.

Źródło: „Przegląd Gospodarczy" 1930, nr 4, s. 156–158.

Nr 61[1]

Na straży praw kobiety. Pamiętnik Klubu Politycznego Kobiet Postępowych 1919–1930 (fragmenty)

[...] Nowe zadania i obowiązki, jakie spoczęły na barkach kobiet--obywatelek, konieczność skutecznej realizacji równouprawnienia politycznego oraz innych postulatów programu kobiecego [...] sprawiły, że ramy Centr. Kom. Równoupr. Politycznego Kobiet[2], po rocznem jego istnieniu stały się zaciasne. Należało stworzyć organizację nową o znacznie szerszych zadaniach. [...] 30 maja 1919 r. na bardzo licznem zgromadzeniu organizacyjnem [...] [zawiązano] Klub Polityczny Kobiet Postępowych, który postawił sobie za cel:

1. Korzystanie z praw politycznych już zdobytych dla przeprowadzenia praktycznego zrównania praw mężczyzn i kobiet.
2. Wyrabianie polityczne kobiet przez rozważanie spraw politycznych, narodowych i społecznych, które wysuwać będzie bieg wypadków dziejowych.

---

[1] Klub Polityczny Kobiet Postępowych działał w latach 1919–1939. Była to organizacja feministyczna dążąca do pełnej realizacji równouprawnienia kobiet i mężczyzn, zwłaszcza w sferze politycznej i społecznej. Postulowała reformy praw cywilnych kobiet, zwiększenie liczby kobiet uczestniczących w życiu publicznym. Klub działał na forum kraju i międzynarodowym. Jego celem było ukształtowanie kobiety-obywatelki świadomej swoich praw i obowiązków. Był organizacją elitarną. Do schyłku l. 30. XX w. dominowały w nim działaczki socjalistyczne, związane z obozem piłsudczykowskim. Po wyborach brzeskich w 1930 r. Klub stał się prosanacyjny. W gronie działaczek obok J. Budzińskiej-Tylickiej znalazły się Z. Praussowa, Z. Daszyńska-Golińska, H. Krahelska i in.

[2] Centralny Komitet Równouprawnienia Politycznego Kobiet – organizacja działająca od stycznia 1918 r. do kwietnia 1919 r. Do jej zarządu weszły m.in. J. Budzińska--Tylicka (przew.), T. Męczkowska (wiceprzewodnicząca), L. Jahołkowska-Koszutska (wiceprzew.), E. Waśniewska, H. Rapacka, H. Skłodowska-Szalay. Komitet zabiegał o nadanie praw obywatelskich kobietom i ich równouprawnienie polityczne. Realizacja tych postulatów przed członkiniami Komitetu postawiła nowe zadania związane z przestrzeganiem praw kobiet oraz ich uświadamianiem polityczno-społecznym. Stąd decyzja o likwidacji Komitetu i powołaniu nowej organizacji (był nią Klub Polityczny Kobiet Postępowych).

3. Ochrona pracy kobiet przed wyzyskiem, żądanie równej płacy za równą pracę oraz udostępnienie wszelkich stanowisk dla kobiet, posiadających odpowiednie kwalifikacje.
4. Ochrona matki i dziecka.
5. Dążenie do wprowadzenia etyki do życia politycznego i społecznego.

Klub Polityczny Kobiet Postępowych miał statutowo zastrzeżoną pozapartyjność i charakter demokratyczny, a działalnością swoją obejmował całe państwo, z siedzibą zarządu głównego w Warszawie. [...]

Rok 1921 miał dla ruchu kobiecego w Polsce bardzo doniosłe znaczenie, a data 1 lipca zapisała się wybitnie w jego dziejach, jako data uchwalenia przez Sejm Ustawodawczy Noweli do Praw Cywilnych Kobiet, która weszła z dniem 1 września 1921 r. [...] Klub Polityczny Kobiet Postępowych [...] nie ustawał w staraniach, aby krzywdzące kobietę-obywatelkę ograniczenia prawne, które w b. Król. Kongresowem utrzymywały na równi z nieletnimi lub ubezwłasnowolnionymi, a mężatkę oddawały pod nieograniczoną władzę męża, – były jak najrychlej zniesione. [...]

Nowela lipcowa nie uregulowała wprawdzie całkowicie stosunków majątkowych i osobowych między małżonkami w duchu żądań kobiet; pozostawiła też przewagę ojca w stosunku do dzieci, [...], – niemniej stanowi duży krok naprzód na drodze do wyzwolenia prawnego kobiety. Świadczy przytem niezbicie o dokonanym przełomie w poglądach na kobietę, która uchodziła dotąd za istotę ułomną i wymagającą nieustannej opieki ze strony mężczyzny. To też Klub Polityczny Kobiet Postępowych, zastrzegając sobie żądanie zniesienia pozostałych krzywdzących kobietę ograniczeń w prawie cywilnem, przyjął reformę [...] jako zadatek nowożytnego, sprawiedliwszego ukształtowania stosunków między mężczyzną i kobietą. [...]

Wiele też uwagi poświęcił Klub w owym czasie palącej sprawie ochrony pracy kobiet i dzieci oraz kobiecej inspekcji pracy, zagadnieniu ugruntowania w społeczeństwie opinji o konieczności podtrzymania kas chorych i ochrony lokatorów [...].

Powakacyjna praca Klubu w r. 1922 zaczęła się pod znakiem wyznaczonych na listopad wyborów do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej. Zagadnienie, czy kobiety mają stanąć do wyborów z własną listą kobiecą nie mogło być w owym czasie przedmiotem zbyt długich rozważań Klubu. Zdecydowano tego nie robić, lecz rozesłano do wszystkich stronnictw od centrum do lewicy

zapytania, w jakiej mierze uwzględniają na swych listach kandydatury kobiece. Na zebraniu porozumiewawczym kobiecych organizacyj postępowych postanowiono zwołać wielki wiec dla wybadania nastrojów i opinji kobiet wobec wyborców. Wiec [...] odbył się dn. 6 października 1922 r. [...]. Rezultatem [...] było powstanie Komitetu Wyborczego Kobiet Postępowych, jako reprezentacji interesów kobiecych oraz organu, powołanego do skupienia jak najliczniejszych rzesz wyborczyń pod sztandarem stronnictw demokratycznych. Na czele Komitetu Wykonawczego stanęła prezeska Klubu – dr J. Budzińska-Tylicka[3] [...].

Jak zwykle Klub w r. 1922 i 1923 urządzał częste zebrania członkowskie z referatami w kwestjach społecznych i międzynarodowych. Przedmiotem szczególnego zainteresowania Klubu była w tym okresie reforma praw dzieci nieślubnych. [...] został złożony do Sejmu memoriał z podaniem postulatów Klubu, które streścić można w następujących punktach:

1) zrównanie praw dzieci nieślubnych z dziećmi pochodzącemi z legalnego małżeństwa,
2) poszukiwanie ojcostwa dozwolone i ułatwione, a w wypadkach niezamożności – darmowe,
3) alimenty proporcjonalne do stanu materialnego ojca, oraz stanowiska społecznego matki,
4) zwrot dla matki kosztów porodu i utrzymania w ciągu przynajmniej 6 tygodni po porodzie oraz utrzymania dla dziecka w ciągu przynajmniej 3 miesięcy,
5) zniesienia określeń „nieprawy", „z ojca nieznanego" itp. dla dzieci nieślubnych. [...]

[3] Justyna Budzińska-Tylicka (1867–1936), lekarka, feministka, działaczka socjalistyczna, polityczka. Studia medyczne ukończyła w Paryżu. Do kraju wróciła w 1905 r. Pracę zawodową łączyła z aktywnością społeczną na rzecz ochrony macierzyństwa, kontroli urodzin, walki z alkoholizmem i ubóstwem. Działalność polityczną rozpoczęła podczas studiów. Związała się z ruchem socjalistycznym. Po powrocie do Polski zaangażowała się w działania na rzecz równouprawnienia kobiet i ruch feministyczny. Włączyła się w prace Związku Równouprawnienia Kobiet Polskich obok Pauliny Kuczalskiej-Reinschmit, Kazimiery Bujwidowej, Marii Turzymy-Wiśniewskiej i in. W 1919 r. współtworzyła Klub Polityczny Kobiet Postępowych. Za swą działalność opozycyjną aresztowana w 1931 r. przez władze sanacyjne. Zmarła nagle; jej pogrzeb w Warszawie przerodził się w manifestację Polskiej Partii Socjalistycznej, w której działała od 1922 r.

Klub Polityczny, który zresztą jeszcze w r. 1920 żądał mianowania kobiet na sędziów oraz ławniczki w sądach dla nieletnich – do podjęcia tej sprawy i wystąpienia z odpowiednimi żądaniami dla ciał ustawodawczych w dniu 18 marca 1926 r.

[...] Memoriał ten zawierał następujące żądania:

1) Sędzią w sądach przysięgłych może być zarówno mężczyzna, jak kobieta.
2) W ustawie o sądownictwie powszechnym kobiety, jako kandydatki do zawodu sędziowskiego winny być traktowane na równi z mężczyznami.
3) Należy znowelizować dekret o aplikacji sądowej z 8 lutego 1919 r. aby, zamiast nadawania mężczyznom wyłącznego prawa aplikacji sądowej, prawo to dotyczyło w równej mierze kobiet.

[...]

Na jesieni 1926 r. na porządku dziennym prac Komisji Kodyfikacyjnej przewidywano postawienie sprawy unifikacji prawa małżeńskiego w Polsce, a zatem stał się już nagłym obowiązek wypowiedzenia się świadomej opinji publicznej o konieczności zreformowania tego prawa. Wobec szerzącej się z inicjatywy Episkopatu polskiego agitacji ze zbieraniem podpisów wśród mało inteligentnych mas katolickich z potępieniem instytucji ślubów cywilnych, jak również wobec uchwał Senatu w lipcu 1926 r., aby znieść śluby wyłącznie cywilne wszędzie tam, gdzie one w Polsce istnieją, – Klub [...] przystąpił do opracowania postulatów demokracji w tej dziedzinie i na dwóch z kolei licznych zebraniach członkowskich skrystalizował panującą opinję. Uchwalono domagać się:

1. Ślubów i rozwodów cywilnych z pozostawieniem dowolności ślubów kościelnych.
2. Zniesienia wszelkich ograniczeń praw mężatki, odnoszących się do jej spraw osobistych i majątkowych.
3. Wprowadzenia ustawowego obowiązku przedstawienia przez obydwie strony świadectw zdrowia przy sporządzaniu aktu ślubu.
4. Przekazania ksiąg stanu cywilnego: ślubów, urodzeń i zgonów dla wszystkich wyznań wyłącznie zarządom cywilnym [...]

W styczniu 1930 r. Klub poruszył sprawę karalności przerywania ciąży w polskiem ustawodawstwie karnem [...]. Jedno z ostatnich zebrań z upływem dziesięciolecia działalności Klubu zostało poświęcone omówieniu niezmiernie aktualnej sprawy – obywatelstwa kobiety zamężnej. [...] Klub

interesował się żywo działalnością pokrewnych organizacyj kobiecych i społecznych; brał udział w różnych zjazdach i zgromadzeniach. [...]

W całej swej działalności Klub Polityczny Kobiet Postępowych stał niezłomnie na straży praw kobiety i starał się nie pominąć ani jednej kwestii, jakie wysuwało życie w odrodzonem Państwie Polskim w związku z realizacją jej wyzwolenia.

Wysuwanie na forum publiczne postulatów kobiecych, dopilnowanie interesów, protestowanie przeciw pokrzywdzeniom i ograniczaniu praw kobiet – ma wielkie znaczenie i akcji w tym kierunku masy kobiece nie powinny lekceważyć.

Równe prawa kobiet pod wieloma względami są dotąd zaledwie na papierze, a w życiu dopiero je zdobyć trzeba.

W ciągu lat dziecięciu ani jedna kobieta nie została powołana na urząd sędziego ani prokuratora. Obecnie stan ten uległ pewnej poprawie. W r. 1929 powierzono urząd sędziego dla nieletnich kobiecie – p. Wandzie Grabińskiej[4] [...].

Źródło: *Na straży praw kobiety. Pamiętnik Klubu Politycznego Kobiet Postępowych 1919–1930*, Warszawa 1930.

[4] Wanda Grabińska (1902–1980), prawniczka, pierwsza sędzia w Polsce. Ukończyła Uniwersytet Warszawski. 6.03.1929 przyznano jej nominację sędziowską. Do 1932 r. była sędzią sądu dla nieletnich w Warszawie. Od 1930 r. wchodziła w skład Komisji Spraw Społecznych Ligi Narodów. W kręgu jej zainteresowań byli nieletni i ochrona praw kobiet. Postulowała utworzenie domów poprawnych dla skazanych wyrokiem dziewcząt. Była jedną z założycielek Polskiego Związku Kobiet z Wykształceniem Prawniczym (1929), członkinią Międzynarodowej Federacji Kobiet Zawodów Prawniczych, Międzynarodowego Zrzeszenia Sędziów dla Nieletnich. W 1947 r. wyemigrowała do Stanów Zjednoczonych.

Nr 62[1]

Jan Danielski, *Charakter i zadania ośrodków zdrowia* (fragmenty)

Musimy liczyć się z faktem, iż mając nawet wzorowe ustawodawstwo sanitarne (posiadające u nas zresztą duże jeszcze braki), dobrze wykwalifikowany aparat administracyjno-nadzorczy i odpowiednie zakłady lecznicze, system administracji sanitarnej nie opanuje całokształtu swych zadań, nie dotrze do istotnych potrzeb higjenicznych i nie będzie mógł racjonalnie działać – o ile nie będzie planowo zorganizowanych lokalnych placówek bezpośredniej akcji higjenicznej, będących ogniskami pracy zdrowotnej u jej podstaw.

Nie można uważać za takie placówki lekarzy powiatowych, miejskich lub okręgowych. Są oni ważnemi ogniwami w aparacie administracyjno-nadzorczym sanitarnym, mogą i powinni być inicjatorami i kierownikami pewnych akcyj higjenicznych, ale nie mogą zastąpić instytucji, któreby wykonywały stałą pracę higjeniczno-zapobiegawczą, propagandową, opieki społecznej, a poniekąd także i leczniczą w bezpośrednim kontakcie z ludnością danego terenu. [...]

Tworzenie zakładów leczniczych, wobec ich niedostatecznej ilości stanowi bezwątpienia jedno z ważniejszych zadań naszej polityki zdrowotnej, nie wyklucza jednak w żadnym razie konieczności tworzenia instytucji zapobiegawczych, zwłaszcza w dziedzinie zwalczania t. zw. chorób społecznych, w dziedzinie opieki zdrowotnej nad matką i dzieckiem, a także w ogólnem podniesieniu poziomu higieny publicznej. Profilaktyka i lecznictwo muszą tu wzajemnie się uzupełniać, przyczem rola profilaktyki jest nawet ważniejsza.

---

[1] Ośrodki zdrowia miały pełnić ważną rolę w systemie opieki medycznej budowanym w II RP. Miały nie tylko propagować odpowiednie standardy higieniczne, zapewniać profilaktykę i opiekę nad matką i dzieckiem, ale też upowszechniać opiekę lekarską. Poszerzenie ich działalności o opiekę ambulatoryjną dawało większą szansę ludności z prowincji na dostęp do lekarza. Ważnym zadaniem było rozpowszechnienie idei ośrodków zdrowia wśród władz samorządowych, instytucji społecznych, ale i w środowisku lekarskim. Dlatego tak ważna była publikacja poświęcona koncepcji ośrodków zdrowia, ich zadaniom i zasadom działania.

Z powyższego wynika wniosek o niezbędności placówek społecznych bezpośredniej pracy higjenicznej, dbających nie tylko o ochronę zdrowia poszczególnych jednostek, ale też o podniesienie ogólnych warunków zdrowotnych społeczeństwa.

Jeżeli zaś uznajemy potrzebę tego rodzaju instytucyj, to musimy zastanowić się nad tem, jaki system organizacji tej pracy jest lepszy, mianowicie, czy: 1) istnienie, jak dotychczas, na danym terenie różnorodnych rządowych, samorządowych i społecznych instytucyj, działających zwykle w jednym tylko kierunku, czasem o identycznych niemal celach [...], z małą przeważnie wydajnością pracy, o programach raczej teoretycznych niż praktycznych [...], czy też 2) istnienie instytucji centralnych (Ośrodków Zdrowia), względnie systemu planowanej organizacji instytucyj higjenicznych o skoordynowanej działalności terytorjalnej, obejmującej całokształt zagadnień publicznej służby zdrowia, będących w ścisłem porozumieniu z czynnikami rządowemi, samorządowemi i społecznemi, mających odpowiednio wykwalifikowany personel lekarski, pielęgniarski i sanitarny i opartych finansowo na ustalonym współudziale władz samorządowych, państwowych i organizacyj społecznych.

Nie ulega wątpliwości, iż drugi system (Ośrodków Zdrowia) jest bezwątpienia bardziej racjonalny i wydajny. Na jego korzyść przemawiają zwłaszcza: 1) skoordynowany system administracji; 2) zasada koordynacji pracy; 3) najlepsze wykorzystanie pracy personelu fachowego i łatwiejszy nadzór nad tą pracą; 4) głębsze społeczne ujęcie spraw zdrowotnych; 5) większa oszczędność w kosztach organizacji pracy; 6) możliwość bardziej wszechstronnych badań społecznych, higienicznych i osiągnięcia bardziej miarodajnych danych statystycznych.

[...]

Na podstawie powyższego uważam, iż [...] jest [...] kierunkiem właściwym i pożądanym [...] tworzenie Ośrodków Zdrowia jako jednostek terytorjalnych, lecz również systemu Ośrodków Zdrowia, któryby stanowił podstawową sieć organów naszej publicznej służby zdrowia.

[...] uważałbym za główne zasady organizacji i zakresu działalności Ośrodków Zdrowia, następujące: 1) terytorjalność działalności; 2) jednolitość administracji; 3) zasada koordynacji prac; 4) porozumienie czynników rządowych, samorządowych i społecznych (drogą ustanowienia specjalnych komisji); 5) działalność higjeniczno-zapobiegawcza w najszerszym zakresie,

zwłaszcza w dziedzinie walki z chorobami społecznemi i opieki nad matką i dzieckiem; 6) bezpłatność porad (przy utrzymaniu niskich opłat za świadczenia); 7) współdziałanie w opiece higjenicznej nad dzieckiem szkolnem; 8) działalność sanitarna celem podniesienia ogólnych warunków zdrowotnych osiedli i zwalczania chorób zakaźnych; 9) współdziałanie w akcji opieki społecznej; 10) prowadzenie poradni w Ośrodkach Zdrowia (miejskich i powiatowych) przez specjalistów, przy zabezpieczeniu odpowiedniej pomocy diagnostycznej (Röntgen, laboratorja itd.); 11) ścisła współpraca z zakładami leczniczemi; 12) współdziałanie w dostarczeniu ludności pomocy położniczej; 13) szeroka propaganda i nauczanie higjeny; 14) szkolenie personelu fachowego, sanitarnego i pielęgniarskiego; 15) oparcie finansowe o samorządy, przy współudziale też innych czynników; 16) podleganie ogólnemu nadzorowi ze strony władz państwowej administracji sanitarnej. [...]

Pomimo iż głównem zadaniem Ośrodków Zdrowia jest akcja higjeniczno-zapobiegawcza, jednak lecznictwo może być stosowane w wypadkach, gdy jest ono równocześnie zapobieganiem (np. w chorobach wenerycznych, jaglicy, usuwaniu wad rozwojowych niemowląt i dzieci itd.), następnie w wypadkach pomocy lekarskiej ubogim i w miejscowościach, pozbawionych innej opieki lekarskiej, wreszcie na podstawie specjalnych umów z instytucjami ubezpieczeniowemi (Kasy Chorych) i z zakładami opiekuńczemi.

Dla rozwoju systemu administracji sanitarnej, opartej na Ośrodkach Zdrowia, niezbędne jest: 1) stworzenie podstaw ustawowych stanowiska administracyjno-prawnego i finansowego Ośrodków Zdrowia; 2) opracowanie planu współdziałania Ośrodków Zdrowia z zakładami leczniczymi, z systemem opieki lekarskiej nad szkołami, z instytucjami ubezpieczeniowemi (Kasy Chorych) i innemi instytucjami społecznemi; 3) kształcenie w zakresie higjeny społecznej personelu lekarskiego, sanitarnego, zwłaszcza pielęgniarskiego [...]; (pożądane jest poza tem, aby akuszerki, zwłaszcza prowincjonalne, przechodziły także odnośne kursy pielęgniarsko-społeczne); 4) utworzenie poza specjalnym referatem „Ośrodków Zdrowia" w Departamencie Służby Zdrowia, również referatów takich przy Wojewódzkich i Miejskich Wydziałach Zdrowia, [...]; 5) poruczenie kierownictwa całokształtu akcji Ośrodków Zdrowia w powiatach lekarzom powiatowym (którzy mogą być przytem kierownikami centralnego powiatowego Ośrodka Zdrowia); 6) tworzenie okręgowych (rejonowych) Ośrodków Zdrowia w powiatach pod kierownictwem

lekarzy okręgowych przy współpracy pielęgniarki społecznej i akuszerki okręgowej (lekarze okręgowi mogą też objąć funkcję lekarzy szkolnych w swych okręgach); 7) organizacja punktów opieki zdrowotnej w poszczególnych większych wsiach obsadzonych przez pielęgniarki-akuszerki z pojedynczemi dojazdami lekarza okręgowego[2].

Organizacja powyższego systemu Ośrodków Zdrowia dałaby realne podstawy naszej administracji sanitarnej i stworzyłaby warunki szybkiego podniesienia zdrowotności naszych osiedli zarówno miejskich jak i wiejskich, przyczem przyczyniłaby się znacznie do rozwiązania tak ważnego i trudnego u nas problemu higieny wsi.

Źródło: J. Danielski, *Charakter i zadania ośrodków zdrowia*, Tarnopol 1931.

[2] W celu zapewnienia opieki zdrowotnej społeczeństwu utworzono placówki profilaktyczno-lecznicze. Od połowy l. 20 zaczęto tworzyć ośrodki zdrowia. Pierwszy, wzorowany na modelu amerykańskim, powstał w 1925 r. Pierwotnie ośrodki zdrowia miały skupiać się na działaniach profilaktycznych, organizować opiekę nad matką i dzieckiem, pełnić funkcję ochronną w razie wystąpienia chorób zakaźnych. Miały być podstawową jednostką przyszłej sieci publicznej. Pod koniec l. 30 ośrodki zdrowia skupiały się na profilaktyce, opiece nad matką i dzieckiem, zwalczaniu chorób zakaźnych oraz pomocy leczniczej. W 1935 r. pojawił się postulat otworzenie różnych poradni specjalistycznych w ramach jednego ośrodka zdrowia. W tym samym roku powstały w Warszawie pierwsze ośrodki łączące opiekę zdrowotną i społeczną. Ośrodki zdrowia finansowane były przez państwo i samorządy, a osoby korzystające z ich usług płaciły symboliczną kwotę. Problemem była ich niewystarczająca liczba. By zapewnić odpowiedni poziom opieki zdrowotnej, należało powołać 4–5 ośrodków w każdym powiecie, tj. ok. 1,5 tys. ośrodków zdrowia. Niestety, do wybuchu II wojny światowej nie udało się zrealizować tych założeń (w 1938 r. funkcjonowało 648 placówek). Lepiej przedstawiało się rozmieszczenie terytorialne, choć tylko ok. 40% ośrodków zdrowia działało na terenach wiejskich. Problemem, z którym borykały się ośrodki zdrowia, był niedostatek personelu. Niezależnie od braków działalność ośrodków zdrowia przyczyniła się do poprawy świadomości społecznej w zakresie higieny i profilaktyki chorób zakaźnych, upowszechnienia opieki lekarskiej. Idea tworzenia sieci ośrodków zdrowia była słuszna, ale jej realizacja niewystarczająca.

Nr 63[1]

Ustawa z dnia 22 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (fragmenty)

Postanowienia ogólne

Art. 1. (1) Szkoły i zakłady naukowe i wychowawcze, utrzymywane wyłącznie przez Państwo, noszą nazwę szkół (zakładów) państwowych.

(2) Szkoły (zakłady), utrzymywane przez Państwo wspólnie z samorządem terytorialnym lub gospodarczym na mocy osobnych ustaw, noszą nazwę szkół (zakładów) publicznych.

(3) Wszystkie inne szkoły (zakłady) noszą nazwę szkół (zakładów) prywatnych.

Art. 2 (1) Podstawę organizacyjną i programową ustroju szkolnictwa stanowi siedmioletnia szkoła powszechna najwyżej zorganizowana (III stopnia). Programy będą tak ułożone, aby umożliwiały młodzieży, odpowiednio uzdolnionej, przejście ze szkół jednych typów do drugich oraz ze szkół niższych stopni do wyższych.

(2) Organizację wszelkich typów szkolnictwa z wyjątkiem, przewidzianym w art. 51 ust. 2, czas trwania nauki, programy oraz warunki przejścia z jednych szkół do drugich określa Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Programy przedmiotów zawodowych w szkołach zawodowych ustala Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego po wysłuchaniu opinji ministrów zainteresowanych w zakresie ich ustawowo określonej właściwości.

Art. 3. Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego może dla celów doświadczalnych zakładać poszczególne szkoły, oparte na odmiennych zasadach organizacyjnych niż zasady, określone w niniejszej ustawie.

Postanowienia szczegółowe

I. Przedszkola

Art. 4. Dla dzieci w wieku od 3 lat ukończonych do czasu rozpoczęcia obowiązku szkolnego organizuje się przedszkola, które mają na celu wy-

[1] Celem reformy szkolnictwa z 1932 r. było dostosowanie struktury szkolnictwa do rzeczywistych potrzeb państwowych i społecznych oraz do psychofizycznego rozwoju dziecka. Reforma z 1932 r. zakładała większy wpływ państwa na szkolnictwo. Okres wprowadzenia reformy trwał 6 lat. Struktura systemu oświaty została zniesiona w 1948 r.

chowanie fizyczne i psychiczne przez stworzenie odpowiednich ku temu warunków.

II. Szkolnictwo powszechne

Art. 5. Nauka w zakresie szkoły powszechnej jest obowiązkowa.

Art. 6. (1) Obowiązek szkolny trwa dla każdego dziecka lat siedem.

(2) Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego może na pewnych obszarach lub w poszczególnych miejscowościach przedłużyć czas trwania obowiązku szkolnego do lat ośmiu; może również skrócić go do lat sześciu, [...] ze względu na warunki organizacji szkolnictwa powszechnego na tych terenach.

(3) O ile w ciągu trwania obowiązku szkolnego dziecko nie ukończy nauki w zakresie szkoły powszechnej, obowiązek szkolny może być dla niego przedłużony o rok.

Art. 7. (1) Obowiązek szkolny zaczyna się z początkiem roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy siedem lat życia.

(2) Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego może na pewnych obszarach lub w poszczególnych miejscowościach opóźnić lub przyśpieszyć rozpoczęcie obowiązku szkolnego o jeden rok; przyśpieszenie obowiązku szkolnego nie może dotyczyć dzieci, które [...] nie ukończą sześciu lat życia. [...]

Art. 9. Obowiązek szkolny wypełnia się przez pobieranie nauki: a) w publicznej szkole powszechnej, b) w innej szkole, c) w domu. Minister [...] określa warunki, na których nauka w innej szkole lub w domu uznana będzie za wypełnienie obowiązku szkolnego oraz ustala rygory w stosunku do uchylających się w ogóle od tego obowiązku.

Art. 10. (1) Szkoła powszechna obejmuje zasadniczo siedmioletni kurs nauki. [...]

Art. 11. (1) Szkoła powszechna ma za zadanie dać na poziomie, odpowiadającym wiekowi i rozwojowi dziecka, potrzebne ogółowi obywateli jednolite podstawy wychowania i wykształcenia ogólnego oraz przygotowanie społeczno-obywatelskie z uwzględnieniem potrzeb życia gospodarczego.

(2) W programie szkoły powszechnej wyróżnia się trzy szczeble: szczebel pierwszy obejmuje elementarny zakres wykształcenia ogólnego, szczebel drugi jest rozszerzeniem i pogłębieniem szczebla pierwszego, szczebel trzeci ma nadto przysposobić młodzież pod względem społeczno-obywatelskim i gospodarczym. Zagadnienia kulturalno-gospodarcze środowiska, w którem

szkoła się znajduje, winny być uwzględniane w materiale naukowym wszystkich trzech szczebli.

Art. 12. (1) Pod względem organizacyjnym rozróżnia się szkoły powszechne trzech stopni. Szkołą stopnia I-go jest szkoła, która realizuje pierwszy szczebel programowy wraz z najważniejszemi składnikami programowemi szczebla drugiego i trzeciego; szkoła stopnia II-go realizuje pierwszy i drugi szczebel programowy wraz z najważniejszemi składnikami programowemi szczebla trzeciego; szkoła stopnia III-go realizuje wszystkie trzy szczeble programowe w pełnym zakresie.

(2) Szkoła powszechna III-go stopnia realizuje pierwszy szczebel programowy w czterech pierwszych latach nauki, drugi szczebel programowy w piątym i szóstym roku nauki, trzeci szczebel programowy w siódmym, względnie – w ośmioletniej szkole – w siódmym i ósmym roku nauki.

Art. 13. Wychowanie i kształcenie dzieci anormalnych odbywa się w zakładach i szkołach powszechnych specjalnych, względnie w oddziałach specjalnych.

Art. 14. Publiczne szkolnictwo powszechne będzie tak zorganizowane, ażeby obywatele mieli możność kształcenia dzieci w szkołach możliwie najwyższego stopnia. [...]

IV. Szkolnictwo średnie ogólnokształcące.

Art. 19. Szkoła średnia ogólnokształcąca ma za zadanie dać młodzieży podstawy pełnego rozwoju kulturalnego, przygotować ją do czynnego udziału w życiu zorganizowanego w ramach państwowych społeczeństwa oraz przygotować ją do studiów w szkołach wyższych.

Art. 20 (1) Szkoła średnia ogólnokształcąca jest sześcioletnia i składa się z czteroletniego gimnazjum i dwuletniego liceum.

(2) Obok szkół, obejmujących gimnazjum i liceum mogą być tworzone szkoły, obejmujące tylko gimnazjum lub tylko liceum. [...]

Art. 22. (1) Liceum różniczkuje się pod względem programowym na wydziały, których podstawę dydaktyczną stanowią odpowiednio dobrane grupy przedmiotów.

(2) Program liceum opiera się na programie gimnazjum i daje teoretyczno-naukowe przygotowanie do studiów w szkołach wyższych.

Art. 23. Do pierwszej klasy gimnazjum przyjmuje się kandydatów, którzy ukończyli co najmniej 12 lat, – do liceum kandydatów, którzy ukończyli co najmniej 16 lat. Górną granicę wieku kandydatów ustala Minister Wyznań [...].

V. Szkolnictwo zawodowe

Art. 24. Szkolnictwo zawodowe ma za zadanie przygotować wykwalifikowanych zawodowo pracowników dla życia gospodarczego przez teoretyczne i praktyczne kształcenie zawodowe z uwzględnieniem potrzebnego zakresu wykształcenia ogólnego oraz przez wychowanie społeczno-obywatelskie.

Art. 25. (1) Szkolnictwo zawodowe obejmuje szkoły i kursy zawodowe.

(2) Szkoły zawodowe dzielą się na szkoły:

a) dokształcające,

b) typu zasadniczego,

c) przysposobienia zawodowego.

VI. Kształcenie kandydatów na nauczycieli

A. Wychowawczynie przedszkoli

Art. 37. (1) Kształcenie kandydatek na wychowawczynie przedszkoli odbywa się:

a) w 4-letnich seminariach dla wychowawczyń przedszkoli,

b) w 2-letnich liceach dla wychowawczyń przedszkoli.

(2) Na pierwszy rok nauczania w seminarium przyjmuje się kandydatki, które [...] kończą co najmniej lat 13, – na pierwszy rok liceum kandydatki, które ukończyły co najmniej lat 16. [...]

Art. 38. (1) Program seminarium dla wychowawczyń przedszkolnych opiera się na drugim szczeblu programowym szkoły powszechnej, program liceum opiera się na programie gimnazjum.

(2) Program seminarium i liceum obejmuje wykształcenie ogólne, przygotowanie społeczno-obywatelskie i pedagogiczne oraz praktykę pedagogiczną.

B. Nauczyciele szkół powszechnych

Art. 40. (1) Kształcenie kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych odbywa się:

a) w 3-letnich liceach pedagogicznych,

b) w 2-letnich pedagogjach.

(2) na pierwszy rok nauczania liceum pedagogicznego przyjmuje się kandydatów, którzy ukończyli co najmniej 18 lat. [...].

Art. 41. (1) Program liceum pedagogicznego opiera się na programie gimnazjum, program pedagogium na programie liceum ogólnokształcącego.

(2) Program liceum pedagogicznego i pedagogium obejmuje wykształcenie ogólne, przygotowanie społeczno-obywatelskie, wykształcenie pedagogiczne oraz praktykę pedagogiczną.

(3) Program pedagogjum uwzględnia nadto specjalizację w zakresie obranych grup przedmiotów.

VII. Szkoły wyższe

Art. 51. (1) Szkoły wyższe dzielą się na akademickie i nieakademickie.

(2) Organizację szkół akademickich określa osobna ustawa ze zmianami [...].

(3) Organizację szkół nieakademickich określają statuty, zatwierdzane przez Ministra wyznań [...].

Art. 52. (1) W szkołach wyższych studjować mogą w charakterze studentów zwyczajnych absolwenci liceów ogólnokształcących, liceów dla wychowawczyń przedszkoli i liceów pedagogicznych, oraz szkół zawodowych stopnia licealnego, którzy wykażą się świadectwem kwalifikującem do studiów w szkołach wyższych, jako też osoby, które uzyskały takież świadectwa na podstawie egzaminu.

(2) Nadto studiować mogą w charakterze studentów zwyczajnych osoby, które nie odpowiadają powyższym warunkom, a uzyskały zezwolenie Ministra Wyznań [...] na podstawie [...] przyjętego i przez Radę Wydziału umotywowanego wniosku.

(3) Rozporządzenia Ministra Wyznań [...] po zasięgnięciu opinji Rad Wydziałowych szkół akademickich wskażą, do jakich szkół wyższych i na jakie wydziały dają wstęp świadectwa [...], oraz określą potrzebne egzaminy uzupełniające celem uzyskania wstępu do innych szkół wyższych, względnie na inne wydziały. [...]

Źródła: Dziennik Ustaw 1932, nr 38, poz. 389.

Nr 64[1]

Przemówienie sejmowe ministra opieki społecznej Stefana Hubickiego[2] *w sprawie celów polityki społecznej z 6 lutego 1933 r.* (fragmenty)

Wysoka Izbo!

Przeniesienie do Ministerstwa Opieki Społecznej Departamentu Służby Zdrowia, dokonane z dniem 1 lipca r.b., zakończyło okres dwutorowości i niejasności kompetencyjnych, który rozpoczął się z końcem 1923 r. po zniesieniu Ministerstwa Zdrowia skutkiem niefortunnie pomyślanego podziału jego agend między Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej. W ciągu całego tego okresu takie ważne zagadnienia, jak np. higjena pracy, higjeniczno-lekarska opieka nad matką i dzieckiem, nadzór nad lecznictwem w Kasach Chorych, nadzór nad instytucjami o charakterze opiekuńczo-leczniczym i t.p. należały jednocześnie do dwóch centralnych organów Rządu. W związku z włączeniem do Ministerstwa Opieki Społecznej departamentu Służby Zdrowia mogłem również przeprowadzić połączenie w 10 województwach dotychczasowych wydziałów pracy i opieki społecznej z wydziałami zdrowia publicznego w łączne wydziały pracy, opieki i zdrowia. W pozostałych województwach, bardzo uprzemysłowionych, uważałem za wskazane utrzymać na razie stan dotychczasowy.

[...] Należy zdawać sobie sprawę, że trudne położenie wielkiej liczby ludzi pozostających bez pracy wymaga specjalnych środków pomocy. Pod koniec 1931 r. powołano do życia przy Prezesie Rady Ministrów Komitet do Spraw Bezrobocia i działające w porozumieniu z nim komitety lokalne, które w poszukiwaniu środków materialnych na pomoc dla bezrobotnych sięgały

[1] Wystąpienie programowe ministra Stefana Hubickiego wygłoszone w trakcie debaty nad budżetem Ministerstwa Opieki Społecznej na rok 1932/33.

[2] Stefan Hubicki (1877–1955), lekarz, generał brygady. W l. 1930–1934 pełnił funkcję ministra pracy i opieki społecznej (od 1932 ministra opieki społecznej). Związany z obozem sanacyjnym. W l. 1935–1939 był komisarzem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie. Po wybuchu II wojny światowej udał się na Węgry. Stał na czele Obozu Polski Walczącej na Węgry. W l. 1944–1945 ukrywał się na Słowacji. Po zakończeniu wojny powrócił do kraju, pracował jako lekarz. Autor prac z medycyny wojskowej i literatury pięknej.

do odległych komórek życia społecznego, w okazywaniu zaś pomocy do wszystkich skupień bezrobocia ze szczególnem uwzględnieniem Śląska, Warszawy oraz województw łódzkiego i kieleckiego. W połowie czerwca 1932 r. w momencie sezonowego odprężenia – zacieśnione zadania Komitetu Naczelnego przejęła specjalna Komisja Międzyministerjalna.

W bieżącym sezonie zimowym analogiczną pomoc prowadzi od listopada Fundusz Pomocy Bezrobotnym, powołany do życia przez rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 sierpnia zeszłego roku. [...] Instytucja ta pomyślana jest w formach bardziej sprecyzowanych niż poprzedni komitet, przyczem zapewniono jej ustawowo pewne źródła dochodów. Okazało się jednak, że wpływy z tych źródeł są niedostateczne, działalność więc Funduszu Pomocy musi opierać się znowu w przeważnej mierze na subwencjach Skarbu Państwa i na ofiarności obywateli. W ciągu trzech pierwszych miesięcy istnienia Funduszu Pomocy przydzielono jego centrali z górą 11 miljonów złotych. [...] Dla nadania ciągłości tej akcji doraźnej pomocy Fundusz Pomocy Bezrobotnym przejął od instytucji zeszłorocznej zasady i formy świadczenia pomocy, a udział czynnika obywatelskiego został mu zapewniony w jak najszerszym zakresie.

Niezależnie od ubezpieczeniowego funduszu bezrobocia i akcji doraźnej z Funduszu Pomocy Bezrobotnym prowadzona jest pomoc dla bezrobotnych z kredytów Ministerstwa Opieki Społecznej. Wobec szczupłości tych kredytów konieczne jest, aby były one wykorzystane jak najbardziej racjonalnie; za najbardziej zaś racjonalną formę pomocy dla bezrobotnych – najbardziej zgodną tak z poczuciem godności jednostki, jak z pożytkiem społecznym – wbrew poglądom, domagającym się w tej dziedzinie działalności charytatywnej, uważam dostarczanie zatrudnienia. [...]

Pragnąc zapewnić szczupłym kredytom na zatrudnienie niezbędną celowość ich wykorzystania, postanowiłem skoncentrować w ministerstwie bezpośredni kierunek całej tej działalności i nadać jej jednolitą podstawę. Powołana w tym celu do życia w łonie ministerstwa specjalna komisja organizacyjna p.n. Biura do spraw zatrudnienia bezrobotnych analizuje pod kątem celowości gospodarczej i społecznej programy tych robót państwowych i samorządowych, których wykonanie natrafia na nieprzezwyciężone przeszkody skutkiem braków finansowych, a wnioski biura służą za podstawę do przydzielania kredytów z funduszów Ministerstwa Opieki Społecznej na zatrud-

nienie bezrobotnych na tych robotach, przyczem uwzględnia się szczególnie najbardziej dodatnie społeczne formy organizacji pracy – zespołu i kooperatywy pracy.

[...] [tę akcję] uważam za punkt zwrotny w ustosunkowaniu się Ministerstwa Opieki Społecznej do zagadnienia pomocy dla bezrobotnych. Pragnę też wspomnieć o ogrodach działkowych, jako o instytucji umożliwiającej bezrobotnym przetrwanie okresu, w którym nie zarobkują i o akcji rozwiniętej ostatnio w kierunku poparcia rozwoju tych ogrodów. [...]

Winienem zaznaczyć także, że na długo przedtem, nim ciała międzynarodowe powzięły odpowiednie wnioski, Polska Inspekcja Pracy zaczęła stosować takie środki przeciwdziałania bezrobociu: ścisła kontrola nad wykonywaniem przepisów o czasie pracy; skracanie czasu pracy całej załogi, czy to na dobę czy w tygodniu, celem nie redukowania robotników; przechodzenie w zakładach o ruchu ciągłym z trzech na cztery zmiany przy skróceniu tygodnia pracy z 56 do 48 godzin, o ile to jest tylko możliwe technicznie; zastępowanie pracy osób, będących członkami rodzin, których kilka osób pracuje, lub mających inne źródła utrzymania, pracą bezrobotnych żywicieli rodzin. [...]

Szczególne starania czynione są w kierunku znacznego rozszerzenia akcji dożywiania dzieci rodziców bezrobotnych; liczba dzieci korzystających z tej pomocy ze środków Ministerstwa Opieki Społecznej dochodziła zimą 1931/32 do 140.000, obecnie jest większa, ale wobec wzrostu potrzeb nie możemy poprzestać na tem zwiększeniu. [...]

Źródło: Sprawozdanie stenograficzne z 80 posiedzenia Sejmu III kadencji w dniu 6 lutego 1933 r.

Nr 65[1]

Ustawa z dnia 16 marca 1933 r. o Funduszu Pracy (fragmenty)

Rozdział I
Postanowienia ogólne
Art. 1.

(1) Tworzy się Fundusz Pracy.

(2) Fundusz ten ma na celu dostarczanie pracy lub środków utrzymania osobom pozbawionym pracy, a nie posiadającym innych środków do życia,

[1] Problem bezrobocia w Polsce międzywojennej należał do stałych mankamentów życia społecznego. W początkowym okresie po odzyskaniu niepodległości przeciwdziałanie temu zjawisku realizowane było głównie metodami doraźnej pomocy. Przez pewien czas istniało Ministerstwo Robót Publicznych, realizujące zadania, które należy interpretować jako aktywne metody zwalczania bezrobocia. Faktycznie jednak znaczenia nabrały metody ubezpieczeniowe. W 1921 r. przygotowano ogólne zasady ubezpieczenia od bezrobocia. Po dość długiej debacie i znaczących zmianach projekt trafił pod obrady sejmu. Temat był kontrowersyjny i wzbudzał silne emocje, a dodatkowo stanowił oręż w walce politycznej między stronnictwami. Ostatecznie uchwalony został w czasie rządów Władysława Grabskiego i może być uznany za ukłon w kierunku stronnictw lewicowych. Zorganizowany na tej podstawie system instytucjonalny pomocy bezrobotnym zakładał utworzenie odpowiedniego fundusz: Fundusz Bezrobocia (DzURP 1924, nr 67, poz. 650). Z czasem z systemu wyodrębniono pracowników umysłowych. System ubezpieczeń na wypadek bezrobocia okazał się przedsięwzięciem trudnym do sfinansowania, a pogłębiająca się dekoniunktura początku l. 30. oznaczała całkowitą niewydolność systemu. Równolegle dojrzewała myśl zmiany filozofii walki z problemem. Jesienią 1931 r. utworzono Naczelny Komitet do Spraw Bezrobocia przy Radzie Ministrów. Wypracowany pomysł działań z wykorzystaniem środków społecznych nie przyniósł oczekiwanych rezultatów. W czerwcu 1932 r. powołano w jego miejsce Komisję Międzyministerialną do Spraw Bezrobocia. Instytucja ta, z założenia tymczasowa, w sierpniu tegoż roku została zastąpiona przez Fundusz Pomocy Bezrobotnym. Ostatecznie zdecydowano się na wspomnianą zmianę, czyli zwalczanie bezrobocia metodą dostarczania pracy ze szczególnym znaczeniem robót publicznych. W marcu powołano do życia Fundusz Pracy. Fundusz Pracy rozwinął szeroką akcję robót publicznych. Realizował je za pośrednictwem ministerstw, samorządów i różnych innych instytucji publicznych. Zawierał umowy z wykonawcami, określając kwoty kredytów i warunki zatrudnienia. Pomysł walki z bezrobociem oparty na Funduszu Pracy był dobrze oceniany przez ówczesnych decydentów i kontynuowany w kolejnych latach już po poprawie koniunktury gospodarczej.

przedewszystkiem drogą uruchamiania gospodarczo uzasadnionych robót publicznych lub robót o znaczeniu publicznem[2].

Art. 2.

(1) Znosi się Fundusz Pomocy Bezrobotnym, powołany na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 sierpnia 1932 r. o pomocy bezrobotnym (Dz. U. R. P. Nr. 74, poz. 664). [...]

Art. 4.[3]

Cele swoje Fundusz Pracy spełnia przez:

a) gromadzenie i podział funduszów i świadczeń w naturze;
b) inicjowanie i współdziałanie w projektowaniu robót o publicznem znaczeniu, jako też wszelkich innych robót, mających wyraźne znaczenie dla zmniejszenia bezrobocia;
c) finansowanie robót, wymienionych powyżej w punkcie b);
d) prowadzenie akcji, zmierzającej do zwiększenia stanu zatrudnienia;
e) prowadzenie i współdziałanie w prowadzeniu wszelkiego rodzaju akcji, mającej na celu zaopatrzenie osób, wymienionych w art. 1, w samodzielne podstawy egzystencji;
f) prowadzenie w miarę koniecznej potrzeby bezpośrednio lub za pośrednictwem organizacyj społecznych pomocy doraźnej dla osób, wymienionych w art. 1, a nie objętych inną akcją pomocy.

Art. 5.

(1) W zakresie zadań Funduszu Pracy, określonych w art. 4. pkt. b), uwzględniane będą przedewszystkiem roboty następujące: budowa i ulep-

[2] W październiku 1934 r. dokonano zmiany treści artykułu. Tekst po zmianie brzmiał: Do zakresu działania Funduszu Pracy należy: a) finansowanie gospodarczo uzasadnionych robót publicznych lub robót o publicznem znaczeniu, celem zatrudnienia bezrobotnych, b) publiczne pośrednictwo pracy, c) zabezpieczenia robotników na wypadek bezrobocia, d) doraźna pomoc bezrobotnym, którym nie przysługuje prawo do zasiłku z tytułu zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, prowadzona bezpośrednio lub za pośrednictwem organizacyj społecznych, e) organizowanie zatrudnienia młodzieży na zasadach społeczno-wychowawczych, f) poradnictwo i przysposobienie zawodowe bezrobotnych oraz pomoc w tworzeniu warsztatów pracy, g) akcja kulturalno-oświatowa wśród bezrobotnych.

[3] Artykuł skreślony w październiku 1934 r.

szanie sieci komunikacyjnej (drogi, kanały, koleje żelazne, lotniska, porty), regulacja rzek i potoków, oraz meljoracje[4].

(2) Plan i kolejność robót zatwierdza Prezes Rady Ministrów[5]. [...]

Art. 14.[6]

Środki finansowe Fundusz Pracy czerpie:

a) z opłat, przewidzianych w art. od 15 do 26;
b) z wpływów z zaległości podatkowych, uiszczanych w naturze (art. 27);
c) z wpłat związków komunalnych (art. 28);
d) z dotacyj Skarbu Państwa;
e) z darów, zapisów i ofiar.

Art. 15.[7]

Osoby, pobierające uposażenie służbowe, bądź stałe wynagrodzenie za najemną pracę, opłacają na rzecz Funduszu Pracy 1% pobranego całkowitego dochodu, osiągniętego z tych źródeł.

Przepis powyższy dotyczy również osób, pobierających emerytury, renty lub zaopatrzenie ze Skarbu Państwa, z przedsiębiorstw lub Monopoli Państwowych, bądź też ze związków komunalnych lub instytucyj prywatnych, jeżeli emerytura, renta bądź zaopatrzenie wynosi więcej niż 59 zł miesięcznie.

Przepis ustępu 1 niniejszego artykułu nie dotyczy:

a) osób, pobierających zaopatrzenie inwalidzkie na podstawie ustawy z dnia 17 marca 1932 r. o zaopatrzeniu inwalidzkiem (Dz. U. R. P. Nr. 26, poz. 238);
b) robotników, zatrudnionych w gospodarstwach rolnych oraz
c) osób, zatrudnionych w przedsiębiorstwach rzemieślniczych (w rozumieniu art. 142 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowem (Dz. U. R. P. Nr. 53, poz. 468), posiadających karty rzemieślnicze i wykupujących świadectwa przemysłowe VIII kategorji przemysłowej.

(1) Pracodawcy, zatrudniający pracowników, o których mowa w ust. 1, uiszczają na rzecz Funduszu Pracy opłatę w wysokości 1% zarobków, upo-

[4] Artykuł skorygowany w zakresie formalnym w październiku 1934 r.

[5] Artykuł skreślony w październiku 1934 r.

[6] Artykuł skreślony w październiku 1947 r.

[7] Artykuł skreślony w październiku 1947 r.

sażeń i wynagrodzeń, wypłacanych tymże pracownikom. Przepis ten nie dotyczy Skarbu Państwa oraz związków komunalnych, z tem jednak zastrzeżeniem, iż poszczególne przedsiębiorstwa związków komunalnych uiszczają przewidzianą opłatę w wysokości 1% zarobków, wypłacanych pracownikom, o ile obroty tych przedsiębiorstw nie wchodzą w skład zwyczajnych budżetów związków komunalnych. Pracodawcy rolni uiszczają opłatę 1% tylko od zarobków pracowników umysłowych.

(2) Organizacje wyznaniowe i społeczne, utrzymujące instytucje opieki społecznej, lub prowadzące akcje pomocy bezrobotnym, zwolnione są w tych dziedzinach swojej działalności od obciążeń, wyszczególnionych w ust. 4 niniejszego artykułu.

(3) Dla kategorji zarobków, nie przekraczających przeciętnie 150 zł. miesięcznie Minister Opieki Społecznej ma prawo zastąpić opłaty, przewidziane w ust. 1 i niniejszego artykułu, opłatą ryczałtową.

(4) Do opłat, przewidzianych w niniejszym artykule, mają analogiczne zastosowanie przepisy art. 58 prawa o wykroczeniach z 11 lipca 1932 r. (Dz. U. R. P. Nr. 60, poz. 572).

Art. 16.[8]

Posłowie i członkowie Senatu opłacają na rzecz Funduszu Pracy 1% swych diet. [...]

Art. 28.[9]

Związki komunalne przekazują do Funduszu Pracy corocznie kwoty, odpowiadające:

– dla gmin miejskich miast wydzielonych – 1% ich budżetów zwyczajnych,
– dla powiatowych związków komunalnych – 5% ich budżetów zwyczajnych. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1933, nr 22, poz. 176.

[8] Artykuł skreślony w październiku 1947 r.

[9] Artykuł skreślony w październiku 1947 r.

Nr 66[1]

Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym (fragmenty)

Część I
ZAKRES UBEZPIECZENIA

Rozdział pierwszy
Przepis wstępny

Art. 1. Ustawa niniejsza określa następujące rodzaje ubezpieczeń:

1) na wypadek choroby i macierzyństwa [...];
2) na wypadek niezdolności do zarobkowania lub śmierci osoby ubezpieczonej [...];
   a) wskutek wypadku w zatrudnieniu lub choroby zawodowej,
   b) wskutek wszelkich przyczyn.

Rozdział drugi
Obowiązek ubezpieczenia

Art. 2. (1) Obowiązkowi ubezpieczenia podlegają z zastrzeżeniem art. 4, 5 i 6 wszystkie osoby bez różnicy płci i wieku, pozostające w stosunku pracy najemnej lub w stosunku służbowym.

(2) Obowiązkowi ubezpieczenia z zastrzeżeniem art. 4, 5 i 6 podlegają również:

a) uczniowie, terminatorzy, wolontariusze i praktykanci,
b) zatrudnieni przez pracodawcę jego krewni i powinowaci z wyjątkiem małżonka,

[1] Zróżnicowanie systemów ubezpieczeń społecznych funkcjonujących w II RP było jednym poważniejszych problemów młodego państwa. Przed decydentami stanęło zadanie nie tylko ujednolicenia, ale i rozszerzenia zakresu przysługujących obywatelom świadczeń. Prace nad zreformowaniem systemu ubezpieczeń społecznych i ich przystosowaniem do warunków polskich rozpoczęto tuż po uzyskaniu niepodległości. Wprowadzane zmiany nie doprowadziły jednak do ujednolicenia systemu w całym kraju. W 1927 r. do sejmu trafił projekt scalający, wkrótce jednak go wycofano. Ostatecznie ustawę scaleniową uchwalono w 1933 r. Wprowadzała ona jednolite ubezpieczenie emerytalne dla robotników, uprościła czynności administracyjne itp. Nadal jednak poza systemem pozostawał Górny Śląsk, a niektóre kategorie pracowników miały odrębne systemy ubezpieczeń. Pomimo swych niedostatków ustawa o ubezpieczeniu społecznym stanowi ważną cezurę w rozwoju polskich ubezpieczeń społecznych, choćby ze względu na skalę zmian.

c) chałupnicy i osoby z nimi pracujące,
d) więźniowie, jeżeli są zatrudnieni w myśl [...] rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa (Dz.U.R.P. Nr 29, poz. 272).

Art. 3. Do czasu wejścia w życie ustawy o pracy chałupniczej, ustalającej definicję chałupnika, za chałupników w rozumieniu ustawy niniejszej uważane są osoby, które zawodowo wyrabiają, przerabiają lub wykańczają własną pracą, chociażby korzystały z pomocy osób innych, przedmioty zamówione przez jednego lub więcej przedsiębiorców (fabrykantów, kupców, majstrów, pośredników i t.p.) zazwyczaj z dostarczanych przez nich materiałów, jeżeli ta praca wykonywana jest zazwyczaj dla przedsiębiorcy i na jego ryzyko i jeżeli osoby te pracują we własnem mieszkaniu lub jakiemkolwiek innem miejscu, w którem tryb pracy nie jest normowany przez przedsiębiorcę. [...]

Art. 8. (1) Obowiązek ubezpieczenia rozpoczyna się z dniem faktycznego rozpoczęcia pracy przez pracownika, a ustaje z dniem rozwiązania stosunku pracy.

(2) Obowiązek ubezpieczenia chałupników, uczniów, terminatorów, wolontariuszów, krewnych i powinowatych pracodawców, z wyjątkiem małżonka, rozpoczyna się z dniem podjęcia zatrudnienia, a kończy się z dniem ustania zatrudnienia. [...]

Część II
ORGANIZACJA UBEZPIECZENIA

Rozdział pierwszy
Przepisy ogólne

Art. 17. (1) W celu wykonywania ubezpieczenia, określonego ustawą niniejszą, jak również rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 listopada 1927 r. (Dz.U.R.P. Nr 106, poz. 911), tworzy się:
1) ubezpieczalnie społeczne,
2) zakłady ubezpieczeń społecznych, a mianowicie:
a) Zakład Ubezpieczenia na Wypadek Choroby,
b) Zakład Ubezpieczenia od Wypadków,
c) Zakład Ubezpieczenia Emerytalnego Robotników,
d) Zakład Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych.

(2) Ubezpieczalnie społeczne i zakłady ubezpieczeń społecznych są członkami Izby Ubezpieczeń Społecznych.

Art. 18. (1) Ubezpieczalnie społeczne, zakłady ubezpieczeń społecznych i Izba Ubezpieczeń Społecznych są instytucjami prawa publicznego i posiadają osobowość prawną. [...]

Art. 21. (1) Każdego przyjętego pracownika powinien pracodawca zgłosić do ubezpieczenia we właściwej ubezpieczalni społecznej.

Rozdział drugi
Ubezpieczalnie społeczne

Art. 23. (1) Do zakresu działania ubezpieczalni społecznych należy:

1) ustalanie obowiązku ubezpieczenia w myśl ustawy niniejszej i rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 listopada 1927 r. o ubezpieczeniu pracowników umysłowych oraz prowadzenie wykazów ubezpieczonych;
2) ustalanie uprawnień do kontynuowania poszczególnych rodzajów ubezpieczeń;
3) wymierzanie i pobieranie składek ubezpieczeniowych [...] oraz kontrola uiszczania składek przez pracodawców;
4) przyznawanie i udzielanie świadczeń z ubezpieczenia na wypadek choroby i macierzyństwa;
5) przyjmowanie roszczeń o świadczenia oraz przeprowadzanie czynności przygotowawczych dla udzielania świadczeń, przyznawanych przez zakłady ubezpieczeń społecznych, oraz udzielanie na zlecenie tych zakładów przyznanych świadczeń;
6) prowadzenie wykazów i kontrola osób, pobierających świadczenia. [...]

Część III
ŚWIADCZENIA

Rozdział pierwszy
Świadczenia udzielane przez ubezpieczalnie społeczne
Świadczenia dla ubezpieczonych

Art. 95. (1) Ubezpieczeni w razie choroby mają prawo do świadczeń następujących:

1) pomocy leczniczej nie dłużej niż przez 26 tygodni w poszczególnym wypadku choroby; pomoc lecznicza obejmuje:
   a) opiekę lekarską,
   b) lekarstwa i środki opatrunkowe oraz środki lecznicze i pomocnicze,

c) środki pomocnicze przeciwko zniekształceniu i kalectwu.

Statut ubezpieczalni społecznej określi zakres pomocy leczniczej, zabiegów dentystycznych, środków leczniczych i pomocniczych, udzielanych ubezpieczonym;

2) zasiłku chorobowego za każdy dzień stwierdzonej niezdolności do pracy wskutek choroby, nie wyłączając niedziel i świąt, nie dłużej niż dwadzieścia sześć tygodni, poczynając od czwartego dnia niezdolności do pracy, gdy jednak niezdolność ta wystąpi później niż w trzecim dniu choroby – od pierwszego dnia niezdolności do pracy.

(2) Jeżeli w pewnych okresach korzystania z pomocy leczniczej ubezpieczalni ubezpieczony nie pobierał zasiłku chorobowego, pomoc ta przedłuża się aż do wyczerpania okresu zasiłkowego.

(3) Okres zasiłkowy należy liczyć od pierwszego dnia wypłacania zasiłku.

(4) Robotnicy nie mają prawa do zasiłku chorobowego w okresie czasu, w którym w myśl przepisów służbowych lub umowy zbiorowej otrzymują od pracodawcy całkowite wynagrodzenie.

(5) Pracownicy umysłowi [...] nie mają prawa do zasiłku chorobowego w okresie czasu, w którym w myśl przepisów prawnych przysługuje im prawo do całkowitego wynagrodzenia od pracodawcy.

Art. 96. (1) Ubezpieczalnia społeczna pobiera od ubezpieczonych dopłaty za porady lekarskie, lekarstwa, środki lecznicze, pomocnicze i zabiegi lecznicze. Cennik tych dopłat ustala Minister Opieki Społecznej w drodze rozporządzeń.

(2) Za zabiegi chirurgiczne, rozpoznawcze i inne, wymienione w rozporządzeniach Ministra Opieki Społecznej, ubezpieczalnia nie pobiera dopłat. Rozporządzenia te mogą również ustalać wykaz porad w chorobach ostrych, zakaźnych, gruźlicy, nagłych wypadkach, chorobach wenerycznych, umysłowych, zakaźnych chorobach skórnych, jaglicy itp. oraz leków, których ubezpieczalnia ma udzielać bez dopłat.

(3) Ubezpieczeni, których choroba spowodowana została przez wypadek w zatrudnieniu, osoby, uprawnione do świadczeń w myśl art. 117, osoby, dotknięte chorobą zawodową, jako też osoby, wymienione w art. 223 ust. 1, za które składkę opłacają w całości pracodawcy, nie mogą być w żadnym razie pociągani do dopłat, wymienionych w niniejszym artykule.

(4) Rozporządzenie Ministra Opieki Społecznej może określić warunki zwolnienia od tych dopłat innych kategoryj osób oraz sposób pobierania dopłat przez ubezpieczalnię.

(5) Statut ubezpieczalni określa warunki udzielania środków leczniczych i pomocniczych oraz zabiegów dentystycznych i wysokość sumy, do jakiej ubezpieczalnia pokrywa koszty tych środków i zabiegów. [...]

Art. 99. (1) Zasiłek chorobowy wynosi tygodniowo 50% przeciętnego tygodniowego zarobku ubezpieczonego [...] z okresu zatrudnienia w ciągu ostatnich trzynastu tygodni przed zachorowaniem. Zasiłek dzienny wynosi jedną siódmą zasiłku tygodniowego. [...]

Art. 105. (1) Świadczenia dla ubezpieczonych w razie połogu obejmują:

1) bezpłatną pomoc leczniczą i położniczą przed, w czasie i po porodzie,
2) zasiłek połogowy przez czas, gdy położnica wstrzymuje się od pracy, nie wyłączając niedziel i świąt, nie dłużej jednak niż w ciągu ośmiu tygodni, z których co najmniej sześć przypadać powinno po porodzie; [...],
3) zasiłek dla karmiących matek w naturze, w ilości litra mleka dziennie lub ekwiwalent w gotówce przez czas karmienia od dnia ukończenia zasiłku połogowego, nie dłużej jednak niż dwanaście tygodni. [...]

(3) Prawo do świadczeń, przewidzianych w punktach drugim i trzecim, mają obowiązkowo ubezpieczone, które w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy przed porodem pozostawały przynajmniej przez cztery miesiące w zajęciu, uzasadniającem obowiązek ubezpieczenia.

(4) Osoby dobrowolnie ubezpieczone mają prawo do świadczeń, wymienionych w punktach drugim i trzecim, jeżeli były ubezpieczone co najmniej w ciągu dziesięciu miesięcy przed porodem.

(5) Gdy niezdolność do pracy przekracza czas wskazany w punkcie drugim, ubezpieczalnia udziela świadczeń na zasadach ogólnych, zarówno przed, jak i po porodzie.

Art. 106. (1) Zasiłek połogowy wynosi tygodniowo 50% przeciętnego tygodniowego zarobku ubezpieczonej (art. 13) za ostatnie trzynaście tygodni zatrudnienia przed powstaniem prawa do zasiłku, jeżeli zaś ubezpieczona pobierała bezpośrednio przedtem zasiłek chorobowy [...] tygodniowego zarobku, który służył za podstawę do wymiaru tego wysiłku.

(2) Zasiłek dzienny równa się jednej siódmej zasiłku tygodniowego.

Świadczenia dla członków rodzin

Art. 110. (1) Członkom rodziny obowiązkowo ubezpieczonego lub kontynuującego ubezpieczenie ubezpieczalnia udziela:

1) pomocy leczniczej w pełnym zakresie art. 95 punkt 1, z uwzględnieniem postanowień art. 96, w ciągu najwyżej 13 tygodni w roku kalendarzowym,
2) bezpłatnej pomocy leczniczej i położniczej w zakresie art. 105 pkt. 1,
3) zasiłku dla karmiących w wysokości połowy zasiłku, określonego w art. 105 pkt. 3, przez czas karmienia, nie dłużej jednak, niż przez 12 tygodni od dnia porodu,
4) zasiłku pieniężnego na koszty pogrzebu w wysokości połowy zasiłku pogrzebowego, przewidzianego w art. 108.

(2) W przypadkach przewidzianych w art. 103 ust. 2 lit. a), b) i c) oraz w punkcie 2 niniejszego artykułu, ubezpieczalnia może przez czas nie dłuższy, niż 13 tygodni udzielić członkom rodziny leczenia i utrzymania szpitalnego na najniższej klasie szpitala na zlecenie lekarza ubezpieczalni.

(3) Po wyczerpaniu okresu świadczeń ubezpieczalnia społeczna udziela pomocy leczniczej przez okres nie dłuższy, niż 13 tygodni tylko w wypadkach ostrych chorób, których wykaz ustala Zakład Ubezpieczenia na Wypadek Choroby i zatwierdza Minister Opieki Społecznej.

(4) Świadczenia dla członków rodzin nie mogą przekraczać norm, powyżej określonych, nawet jeżeli oboje małżonkowie są ubezpieczeni.

Art. 111. Świadczenia, wymienione w art. 110. udzielane są następującym członkom rodziny ubezpieczeniowego:
1) żonie lub niezdolnemu do zarobkowania mężowi,
2) dzieciom ślubnym, uprawnionym (legitymowanym), przysposobionym (przybranym) i nieślubnym, wnukom w wieku do lat 16 lub ponad 16, jeżeli są niezdolni do zarobkowania, jeśli zaś kształcą się w zakładach naukowych publicznych lub mających prawo publiczności, najdłużej do ukończenia dwudziestego pierwszego roku życia lub – w razie odbywania studiów w wyższych zakładach naukowych – do ukończenia dwudziestego czwartego roku życia. [...]

Rozdział drugi
Świadczenia, udzielane przez Zakład Ubezpieczenia od Wypadków oraz Zakład Ubezpieczenia Emerytalnego Robotników

Art. 134. ŚwiadczeniaMI w zakresie ubezpieczenia od wypadków w zatrudnieniu i chorób zawodowych są:
1) świadczenia pieniężne, a mianowicie:
   a) renta wypadkowa,

b) dodatki do renty wypadkowej,
c) renta wdowia wypadkowa,
d) renta sieroca wypadkowa,
e) renta dalszej rodziny.

2) lecznictwo i świadczenia w naturze.

Art. 135. Świadczeniami w zakresie ubezpieczenia na wypadek niezdolności do zarobkowania i na wypadek śmierci (emerytalnego) są:

1) świadczenia pieniężne, a mianowicie:
a) renta inwalidzka,
b) renta wdowia poinwalidzka,
c) renta sieroca poinwalidzka,
d) dodatki do rent,
e) zapomoga pośmiertna;

2) lecznictwo i świadczenia w naturze. [...]

Powstanie i realizacja prawa do świadczeń

Art. 179. Prawo do renty wypadkowej powstaje z dniem powstania niezdolności do zarobkowania wskutek wypadku lub choroby zawodowej, przyczem w okresie pobierania świadczeń pieniężnych z ubezpieczalni społecznej wypadkową rentę redukuje się o pełną wysokość zasiłku chorobowego (art. 99). Prawo do rent wypadkowych wdowy, sieroty, dalszej rodziny powstaje z dniem śmierci osoby, poszkodowanej wskutek wypadku lub choroby zawodowej, dla sierot zaś, które przyszły na świat po śmierci tej osoby, prawo to powstaje z dniem ich urodzenia.

Art. 180. (1) Prawo do renty inwalidzkiej powstaje z dniem powstania inwalidztwa, a dla osób, które nie osiągnęły wieku, przewidzianego w art. 154 ust. (3) [...] a pobierają zasiłek chorobowy (domowy, szpitalny), z dniem utraty prawa do tego zasiłku. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1933, nr 51, poz. 396.

Nr 67[1]

Statut Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich (fragmenty)

Statut

Stowarzyszenie p.n. „Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich"

Postanowienia ogólne

§ 1. Stowarzyszenie nosi nazwę „Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich".

Terenem działalności Towarzystwa jest Rzeczpospolita Polska, siedzibą [...] m. st. Warszawa. Pod względem terytorjalnym Towarzystwo dzieli się na okręgi i koła.

§ 2. Towarzystwo jest osobą prawną i może posiadać, nabywać i zbywać majątek ruchomy i nieruchomy.

Cele i środki działania

§ 3. Celem Towarzystwa jest rozwój stanu kulturalnego i gospodarczego Ziem Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej w ramach państwowości polskiej.

§ 4. Towarzystwo jest uprawnione – z zachowaniem obowiązujących przepisów prawnych – podejmować i prowadzić wszechstronną działalność dla utrzymania i rozwoju polskiego stanu kulturalnego i gospodarczego na obszarach Ziem Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej, a w szczególności:

a) występować do władz i współdziałać z władzami i instytucjami w sprawach objętych działalnością Towarzystwa,
b) inicjować i organizować współpracę stowarzyszeń społecznych, dla osiągnięcia celu, określonego w § 3,
c) wydawać czasopisma, książki, broszury, ulotki, komunikaty itp. w sprawach, wchodzących w zakres działalności Towarzystwa,
d) urządzać koncerty, przedstawienia teatralne, organizować teatry amatorskie, obchody itp.,

[1] Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich działało w latach 1933–1939 na Kresach Wschodnich, miało na celu wspieranie procesów modernizacyjnych na wschodnich rubieżach państwa polskiego. Funkcję prezesa rady pełnił Aleksander Prystor, zaś prezesem zarządu był J. Kożuchowski.

e) organizować i otwierać szkolenie działaczy oświatowych i gospodarczych,
f) zakładać i prowadzić bibljoteki, czytelnie, świetlice, ochronki, bursy, szkoły itp.,
g) popierać organizację młodzieży, a w szczególności młodzieży wiejskiej, harcerstwa, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego,
h) inicjować powstawanie i popierać placówki gospodarcze ze szczególnym uwzględnieniem spółdzielni, udzielać informacji o rynkach zbytu, warunkach handlowych, tworzeniu warsztatów pracy i pomoc miarę możności itp.

Członkowie Towarzystwa, ich prawa i obowiązki

§ 5. Członkiem Towarzystwa może być każda pełnoletnia osoba fizyczna, nieograniczona w prawach cywilnych i obywatelskich, oraz osoba prawna. [...]

Fundusze Towarzystwa

§ 11. Fundusze Towarzystwa powstają:
a) z wpisowego i składek członków,
b) z ofiar, zapisów, darowizn i subwencyj,
c) z dochodów z nieruchomości i odsetek od kapitałów i udzielonych pożyczek,
d) z wpływów niestałych, jak to z wydawnictw, z koncertów, odczytów, widowisk, zabaw itp.,
e) z innych źródeł.

Źródło: *Statut Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich*, Warszawa 1934.

Nr 68[1]

Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (fragmenty)

Art. 5.

(1) Twórczość jednostki jest dźwignią życia zbiorowego.

(2) Państwo zapewnia obywatelom możność rozwoju ich wartości osobistych oraz wolność sumienia, słowa i zrzeszeń.

(3) Granicą tych wolności jest dobro powszechne.

Art. 7.

(2) Ani pochodzenie, ani wyznanie, ani płeć, ani narodowość nie mogą być powodem ograniczeń tych uprawnień.

Art. 8.

(2) Państwo roztacza opiekę nad pracą i sprawuje nadzór nad jej warunkami.

Art. 68.

(1) Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy lub szkody.

(2) Poręcza się wolność osobistą, nietykalność mieszkania i tajemnicę korespondencji.

(3) Ustawy określą warunki, w jakich może być dokonana rewizja osobista lub domowa albo naruszona tajemnica korespondencji.

(4) Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega ani karany za czyn, niezabroniony przez prawo przed jego popełnieniem, ani też zatrzymany bez nakazu sądu dłużej niż czterdzieści osiem godzin.

---

[1] W Konstytucji kwietniowej w nowoczesny sposób ujęto prawa obywatelskie. Obok tych wymienionych w ustawie zasadniczej z 1935 r. utrzymano w mocy prawa i obowiązki obywateli zagwarantowane w Konstytucji marcowej z 1921 r.

(5) Sądy wyjątkowe są dopuszczalne tylko w przypadkach, przewidzianych w ustawie [...]

Prezydent Rzeczypospolitej: I. Mościcki
Prezes Rady Ministrów: W. Sławek[2]

Źródło: Dziennik Ustaw 1935, nr 30, poz. 227.

[2] Walery Sławek (1879–1939), polityk, działacz niepodległościowy, trzykrotny premier (1930, 1930–31, 1935), marszałek sejmu. Członek Polskiej Partii Socjalistycznej i Organizacji Bojowej PPS. Bliski współpracownik Józefa Piłsudskiego. Lider grupy pułkowników. Współtwórca i prezes Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (1927–1935), jeden z głównych twórców założeń Konstytucji kwietniowej. Zmarginalizowany w obozie sanacyjnym po śmierci Józefa Piłsudskiego, popełnił samobójstwo.

Nr 69[1]

Komisja Międzyministerialna dla Spraw Motoryzacji Kraju

W celu poparcia akcji rozwoju motoryzacji kraju oraz zapewnienia jednolitej polityki w tej dziedzinie została utworzona Międzyministerjalna Komisja dla Spraw Motoryzacji Kraju.

Zadaniem Międzyministerjalnej Komisji jest badanie całokształtu zagadnień motoryzacji, przygotowanie wniosków i projektów rozporządzeń i przedkładanie ich resortowym Ministrom oraz opinjowanie spraw związanych z motoryzacją.

Wszelkie zarządzenia, pozostające w związku z motoryzacją, będą wydawane po uprzednim zaopiniowaniu ich przez Komisję.

Komisja ta urzęduje przy P. Ministrze Komunikacji i będzie miała prawo zapraszać na posiedzenia przedstawicieli resortów niereprezentowanych w Komisji oraz czynniki społeczno-gospodarcze.

Źródło: „Monitor Polski" 1935, nr 254, s. 2.

[1] Komisję powołano w 1935 r. Jej celem było stworzenie warunków prawnych i ekonomicznych sprzyjających rozwojowi motoryzacji w Polsce.

Nr 70

Wicem. Piasecki na czele Międzyministerjalnej Komisji Motoryzacyjnej

Na posiedzeniu Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, odbytem dn. 30 ub.m [tj. października] pod przewodnictwem p. wicepremiera inż. Kwiatkowskiego zapadła między innemi uchwała o powołaniu do życia specjalnej komisji międzyministerjalnej, której będą powierzone sprawy, związane z motoryzacją kraju. Na czele tej komisji stanie Wiceminister Komunikacji inż. Juljan Piasecki[1], a w skład jej wejdą delegaci Ministerstw: Komunikacji, Przemysłu i Handlu, Skarbu, Spraw Wojskowych oraz Biura Ekonomicznego Rady Ministrów. W związku z powołaniem do życia tej komisji niektóre sprawy będą wyjęte z pod kompetencji poszczególnych resortów, a przelane na komisję międzyministerjalną. W ten sposób komisja ta stanie się ośrodkiem zasadniczych dyspozycji dotyczących motoryzacji kraju.

Źródło: „Codzienna Gazeta Handlowa" 1935, nr 254, s. 2.

[1] Julian Piasecki (1896–1944), inżynier, major dyplomowany saperów WP, wiceminister komunikacji. Studiował na Politechnice Warszawskiej. Od 1915 r. członek Polskiej Organizacji Wojskowej, w czasie I wojny światowej walczył w Legionach Polskich. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej. W 1933 r. został wiceministrem komunikacji. Członek Rady Naczelnej Obozu Zjednoczenia Narodowego. W latach okupacji niemieckiej działał w Obozie Polski Walczącej. Ciężko ranny w trakcie powstania warszawskiego. Pochowany w zbiorowej mogile; jego zwłoki nie zostały odnalezione.

Nr 71[1]

Przemówienie sejmowe
wicepremiera i ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego
z 5 grudnia 1935 (fragmenty)

[...] To też właśnie w zakresie przebudowy gospodarczej, przebudowy wewnętrznych sił ekonomicznych otwiera się olbrzymie pole dla ekspansji naszego patriotyzmu; załamać linję postępującej depresji, zmobilizować wszystkie aktywne i twórcze, zdrowe i młode siły społeczeństwa dla celów systematycznej pracy [...] nad rozwojem własnej produkcji i konsumpcji, nad odbudową rynku pieniężnego, nad ustaleniem podstawowych i trwałych zasad polityki gospodarczej, nad przywróceniem rentowności w procesach gospodarczych, nad uporządkowaniem gospodarki skarbowej i publicznej, nad wykształceniem własnego oblicza nowych warstw społecznych, wstępujących dopiero na widownię dziejowych procesów, oto zadanie, które ożywi całe pokolenia [...].

[...] Państwo, które nie może udźwignąć ciężaru obecnego stanu bezrobocia w mieście i na wsi, nie może liczyć, że w przyszłości zabezpieczy byt nowym setkom tysięcy bezrobotnych. Jedynym możliwym odpływem dla przyrostu ludności pozostaje rozwój miast, przemysłu i handlu. Rozwój ten wobec bogactwa źródeł energetycznych i olbrzymich potrzeb inwestycyjnych – jest zasadniczo możliwy. Ale wstępnym warunkiem tego rozwoju jest konieczność przywrócenia procesom gospodarczym prawa rentowności. Prywatna inicjatywa, wołaniem do której wysycamy dziś wszystkie programy, jest i pozostanie tak długo pustym dźwiękiem, jak długo nie zdołamy obniżyć wysokiej rentowności w obrotach czysto-giełdowych, czy spekulacyjnych, a nie podwyższymy rentowności w procesach gospodarczych, produkcyjnych i wymiennych. [...]

Już dziś nie wystarczy powiedzieć, że chcemy iść ku pomyślności gospodarczej, ku rozwojowi, że w wyścigu pracy narodów chcemy zająć należne nam miejsce. Musimy również nakreślić linje kierunkowe, jak te cele ogólne

[1] Pierwsze wystąpienie sejmowe wicepremiera i ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego prezentujące zamierzenia związane z modernizacją państwa.

chcemy realizować i jakie wyznajemy zasady. Muszę więc stwierdzić, że zgodnie ze sformułowaniem obowiązującej konstytucji, stoimy i stać winniśmy na stanowisku, że ustrój gospodarczy Polski opiera się na podstawach kapitalistycznej i prywatnej gospodarki. Celem tej gospodarki jest osiągnięcie rentowności. [...] w obecnych skomplikowanych warunkach światowych, w zamęcie działań i pojęć, w okresie przejaskrawionego egoizmu państwo nie może stać na uboczu wobec procesów i przemian gospodarczych. [...] Interwencjonizm Państwa stał się dziś koniecznością i faktem na całej kuli ziemskiej. Pragnąc uniknąć wszelkiej jednostronności w działaniu, w wykonywaniu tych funkcyj i ingerencji państwowej wzmacniać będziemy samorząd gospodarczy i utrzymamy z nim kontakt bezpośredni i trwały. Musi on zrozumieć, że w interesie rozwoju życia gospodarczego i zdrowej prywatnej inicjatywy produkcja i wymiana mają stwarzać takie warunki rynkowe, by w pierwszym rzędzie mogły być zaspokojone potrzeby konsumenta krajowego oraz by suma dóbr użytecznych mogła być rozdzielona pomiędzy największą liczbę obywateli. [...].

W konsekwencji tego stanowiska Rząd ograniczać będzie działalność etatystyczną. Zarządzone już zostało, by wszystkie nowe programy inwestycyjne przedsiębiorstw i zakładów państwowych kierowane były do Komitetu Ekonomicznego Ministrów, celem rozpatrzenia celowości nowych poczynań z punktu widzenia całokształtu gospodarstwa społecznego i prywatnego. [...]

W ciągu kilku miesięcy następnych będzie podjęta próba opracowania kilkuletniego planu inwestycyj państwowych. [...].

Źródło: Sprawozdanie stenograficzne z 4 posiedzenia Sejmu. Okres IV, z 5 grudnia 1935 r.

Nr 72[1]

Przemówienie sejmowe ministra opieki społecznej Władysława Jaszczołta[2] *z 22 lutego 1936 r.* (fragmenty)

Opieka Państwa nad sprawami pracowników najemnych wyraża się: 1) w ochronie pracy, posiadającej własny organ wykonawczy w postaci inspekcji pracy, 2) w czuwaniu nad drogami rozwoju organizacyj pracowniczych o charakterze gospodarczym, 3) w organizowaniu ubezpieczeń społecznych i nadzorze nad ich działalnością, która u nas obejmuje, jak dotychczas wyłącznie pracowników najemnych. Ubezpieczenia społeczne, asekurując pracowników od ryzyk losowych [...], wiążą się w wielu punktach z innym [...] działem służby społecznej – ze służbą zdrowia. [...]

Rząd uważa za jedno ze swych zadań czołowych w najbliższym okresie łagodzenie przynajmniej najostrzejszych przejawów bezrobocia w drodze zatrudniania na robotach inwestycyjnych. Roboty te będą prowadzone w roku bieżącym ze źródeł kredytowych pozabudżetowych. Prócz bezpośredniego swego celu, którym jest zmniejszenie bezrobocia, zatrudnianie na tych robotach da w wyniku wzrost spożycia, a więc i wzrost zbytu krajowych artykułów pierwszej potrzeby, stanowiący o trwałej poprawie gospodarczej.

Według [...] [takiej] metody walki z bezrobociem podąża wytrwale Fundusz Pracy zarówno w stosunku do ogółu bezrobotnych, jak do pozbawionej pracy młodzieży. [...]

Świadczenia ubezpieczeń społecznych stanowią środek walki ze skutkami ryzyk społecznych [...]. Wypłacamy obecnie renty około 350 tysiącom osób na sumę roczną około 130 miljonów złotych. Renty inwalidzkie i starcze ułatwiają proces odmładzania załóg w warsztatach pracy. Pod względem społecznym przeto dopomagają w walce z bezrobociem młodzieży, pod względem gospodarczym sprzyjają wzrostowi wydajności pracy.

---

[1] Wystąpienie programowe ministra opieki społecznej w debacie nad preliminarzem budżetowym resortu na 1936/37 rok.

[2] Władysław Jaszczołt (1883–1962), prawnik, polityk. W l. 1926–1933 pełnił funkcję wojewody łódzkiego, zaś w l. 1933–1935 wileńskiego. W 1935 r. został ministrem opieki społecznej (do 1936 r.) w rządzie Mariana Zyndrama-Kościałkowskiego. W czerwcu 1941 r. aresztowany przez NKWD, więziony w łagrze na Uralu. Zwolniony na mocy układu Sikorski – Majski, wstąpił do armii Andersa.

Wśród rent na specjalną uwagę zasługują „zaopatrzenia", wprowadzone przez ustawę scaleniową[3] dla starców oraz wdów i sierot po nich, którzy przed uchwaleniem ustawy scaleniowej byli pozbawieni [...] ubezpieczenia emerytalnego. Mimo iż ustawa [...] działa [...] dwa lata, zaopatrzenie wypłaca się już przeszło 28 tysiącom osób, z których olbrzymia większość nie opłacała wcale składek na ubezpieczenie emerytalne. [...]

Stałem mojem dążeniem jest ulepszenie nie tylko organizacji lecznictwa ubezpieczeniowego, ale i organizacji ogólnego aparatu służby zdrowia. Dążymy do skoordynowania prac w zakresie służby zdrowia, samorządów i ubezpieczalni społecznych, a to celem racjonalnego wykorzystania urządzeń leczniczych i osiągnięcia ciągłości leczenia.

Na terenie wsi władze powierzonego mi resortu przystąpiły w roku bieżącym do żywego współdziałania w organizowaniu t. zw. dziecińców. W dziecińcu dzieci otrzymują opiekę moralną, dożywianie i pomoc doraźną. Od drugiej połowy roku ubiegłego Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet zdążył powołać do życia 288 dziecińców, obejmujących 11.400 dzieci. Równolegle ze Związkiem te same dziecińce pod nazwą ognisk matki i dziecka zakładają Koła Gospodyń Wiejskich przy Centralnem Stowarzyszeniu Organizacyj Rolniczych; liczba ognisk dosięga już setki.

Na terenie miast rozwija się nieustannie instytucja kolonji i półkolonji letnich. Liczba dzieci, które korzystały lata ubiegłego z tej formy opieki, dosięgała 200.000.

W okresach zimowych i przednówkowych na czoło potrzeb opiekuńczych wysuwa się pomoc żywnościowa dla dzieci. Pomoc tę wzmacniamy obecnie przez specjalne dożywianie dzieci w szkołach i przedszkolach. Środki na ten cel gromadzimy z kredytów państwowych, z funduszów samorządów miejskich i ze zbiórki z pośród społeczeństwa miejscowego. [...]

W walce z niedorozwojem fizycznym i psychicznym dzieci i młodzieży posiada służba zdrowia narzędzie wypraktykowane i sprawnie funkcjonujące w postaci stacyj opieki nad matką i dzieckiem. Stacje te istnieją bądź samodzielnie, bądź wchodzą w skład ośrodków zdrowia, gdzie opieka nad matką i dzieckiem stanowi tylko jeden z działów pracy.

Właściwie rozbudowany ośrodek zdrowia obejmuje walkę z wszelkiemi rodzajami chorób społecznych: z gruźlicą, jaglicą, chorobami wenerycznemi,

[3] Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym, DzU nr 51, poz. 396.

alkoholizmem i narkomanią, a ponadto opiekę nad matką i dzieckiem. Stanowi on przeto kilka przychodni higjeniczno-społecznych zespolonych w jedną całość, których działalność uzupełniają wywiady domowe pielęgniarek. [...] liczba ośrodków zdrowia w okresie kryzysu nawet wzrosła [...] – z 205 na 261 w r. 1934 i do 301 na 1 stycznia r.b. Przychodnie higjeniczno-społeczne obejmowały swą opieką w r. 1934 prawie 700.000 osób, a udzieliły bezmała 2 i pół miliona porad. [...] Nie możemy jednak uznać tego stanu pomocy dla szerokich warstw ludności za wystarczający. [...]

Źródło: Sprawozdanie stenograficzne z 15 posiedzenia Sejmu IV kadencji w dniu 22 lutego 1936 r.

Nr 73[1]

Przemówienie P. Ministra Skarbu inż. E. Kwiatkowskiego na posiedzeniu sejmowej komisji specjalnej do rozważenia pełnomocnictw dla rządu w dniu 10 czerwca 1936 r. (fragmenty)

Stoimy dziś wobec konieczności jasnego i zdecydowanego ustosunkowania się do kilku ważnych zadań polityki gospodarczej. [...] Istnieje potrzeba, zarówno gospodarcza jak i psychiczna, zdecydowanej walki z klęską bezrobocia w różnych jego przejawach w mieście i na wsi. Istnieje głęboko odczuwana potrzeba uzupełnienia naszego „ekwipunku" gospodarczego, t.j. wzmocnienia sił produkcyjnych przede wszystkim w oparciu o krajowe surowce i wewnętrzną konsumpcję. Ta potrzeba istnieje nietylko z punktu widzenia ekonomicznego i społecznego, ale zarazem jest ona sprawdzianem potencjału obronnego naszej niepodległości.

Jeszcze w r.b., a mianowicie od lipca, rozpocznie się realizować nowy 4-letni plan robót inwestycyjnych, który ma się przyczynić do zapoczątkowania usunięcia najjaskrawszych braków gospodarczych, obniżających potencjał siły politycznej Polski, a więc zarazem i do dalszego zmniejszenia cyfry bezrobocia.

Zasady nowego planu

Plan [...], ma ustalić w zarysie kierunki głównych inwestycyj na okres kilku lat i ma stworzyć tem samem elementy pewności, spokoju i równowagi dla gospodarstwa polskiego, współdziałającego w realizacji tego planu. Cechą charakterystyczną jego jest i w realnym wykonaniu być musi to, że nie rozszerza on w niczem potencjału etatystycznego państwa, ale stwarza nowe możliwości rozwoju gospodarstwa narodowego i nowe pola pracy dla inicjatywy prywatnej. Zarazem szło w jego budowie o to, by spotęgowane zatrudnienie w okresie najbliższych kilku lat nie stało się źródłem zwiększenia bezrobocia w przyszłości. Wreszcie ustalono zasadę, iż przy koncentracji plano-

[1] Zamierzenia rządu związane z poprawą sytuacji gospodarczej kraju, w tym założenia czteroletniego planu inwestycyjnego na lata 1936–1940, Eugeniusz Kwiatkowski przedstawił 10.06.1936 r. na posiedzeniu sejmowej komisji specjalnej do rozważenia pełnomocnictw dla rządu.

wości robót publicznych ma być przestrzegana tendencja takiej decentralizacji inwestycyj, aby uwzględnione zostały zarówno potrzeby rolnictwa, jak też i dzielnic bardziej gospodarczo i inwestycyjnie zaniedbanych.

Plan nasz obejmie kilka grup inwestycyj w całym dziale komunikacyjnym, roboty wodne, podstawowe prace w zakresie elektryfikacji kraju, budownictwo oraz specjalne działy w zakresie przemysłowego wyposażenia Państwa. Wedle obecnego stanu rzeczy nowy plan przewiduje mobilizację finansową w okresie najbliższego czterolecia, począwszy od 1 lipca b.r. na sumę około 1800 milj. zł. z tem, że w pierwszym roku mobilizacja gotówkowa oceniona została na 340 milj. zł., a w czwartym roku wykonywania planu na 590 milj. zł. Idzie też w danym przypadku o wykonanie określonego cyklu prac, które łącznie stworzą pozytywne skutki gospodarcze i których koszt oszacowany został z kilkunasto procentową rezerwą na wymienioną sumę. Okres czteroletni zaś stoi w związku z terminem możliwej mobilizacji potrzebnych środków finansowych. [...]

Jeżeli dziś przedstawiony plan wydaje się za skromny i za powolny, to stwarzajmy wspólnie warunki, by możliwości nasze jutro były szersze i większe. [...] Stańmy przy haśle: równowaga budżetu, stabilizacja waluty, rozbudowa sił i elementów gospodarczych i mnożenie możliwości pracy. Rząd żyje tem przeświadczeniem, że, gdy stawia program pracy dla nowych tysięcy ludzi, to jest istotnym wyrazem i przedstawicielem woli olbrzymiej większości narodu polskiego.

Źródło: „Monitor Polski" 1936, nr 135.

Nr 74[1]

Projekt ustawy o opiece nad macierzyństwem, dziećmi i młodzieżą z 1936 r. (fragmenty)

Opieka nad macierzyństwem i niemowlętami

1. Opieka nad macierzyństwem i niemowlętami winna objąć:
1) kobiety w okresie ciąży, porodu, połogu i karmienia;
2) niemowlęta i dzieci do lat 3-ch.

2. Wykonywanie opieki nad macierzyństwem i niemowlętami winno polegać na udzielaniu matkom i niemowlętom całkowitej lub częściowej opieki społecznej w zakresie:
a) opieki nad zdrowiem,
b) opieki moralnej,
c) opieki materialnej,
d) opieki prawnej.

a) Opieka nad zdrowiem winna polegać na udzielaniu kobietom w okresie ciąży, porodu, połogu i karmienia oraz niemowlętom świadczeń z zakresu lecznictwa i higieny za pośrednictwem odpowiednich urządzeń opiekuńczych i lekarskich (np. poradnie lecznicze, zakłady położnicze, szpitale, pielęgniarstwo, itp.). [...]

b) Opieka moralna nad macierzyństwem i niemowlętami winna polegać na: uświadamianiu kobiet w zakresie obowiązków i praw kobiety-matki, podnoszeniu poziomu moralnego i umysłowego przyszłych matek celem jak najlepszego przygotowania ich do spełniania obowiązków macierzyńskich, udzielaniu pomocy moralnej indywidualnej kobietom w okresie ciąży i matkom. [...]

4. Wykonanie zadań związków samorządowych w zakresie opieki nad macierzyństwem i niemowlętami winno dokonywać się za pośrednictwem:
a) Rad opieki nad macierzyństwem, dziećmi i młodzieżą,
b) Opiekunów społecznych,

[1] Projekt przedstawiony przez Ministerstwo Opieki Społecznej i zakładający wprowadzenie nowoczesnego systemu polityki rodzinnej, zaakceptowany przez Radę Opieki Społecznej, ale nigdy ze względu na oczekiwane koszty nie przedstawiony Sejmowi.

c) Urządzeń opieki częściowej (Stacje Opieki Społecznej, poradnie dla niemowląt, itp.),
d) Urządzeń opieki całkowitej (Zakłady opiekuńcze dla matek z niemowlętami, żłobki dla niemowląt, itp.).

B. Opieka nad nieletnimi

1. Opieka nad nieletnimi winna obejmować dzieci od lat 3 do 15 i młodzież od lat 15 do 18. Minister Opieki Społecznej winien mieć prawo w szczególnych okolicznościach rozszerzenia zakresu działania opieki na młodzież wyżej lat 18 nie dłużej niż do pełnoletniości.

2. Wykonywanie opieki nad nieletniemi winno polegać na udzielaniu całkowitej lub częściowej opieki społecznej w zakresie:
a) opieki nad zdrowiem,
b) opieki moralnej,
c) opieki materialnej,
d) opieki prawnej.

a) Opieka nad zdrowiem winna polegać na udzielaniu nieletniemu bezpośrednio bądź za pośrednictwem jego właściwych opiekunów świadczeń z zakresu lecznictwa i higieny i tworzeniu w tym celu odpowiednich urządzeń (poradnie lekarskie dla nieletnich, ambulatoria, szpitale, itp.)

b) Opieka moralna nad nieletnimi winna polegać na:
1. Uświadomieniu rodziców o sposobie wykonywania zadań opiekuńczo-wychowawczych nad nieletnimi szczególniej w zakresie specjalnego postępowania z dziećmi trudnemi do prowadzenia, anormalnemi pod względem psychicznym lub fizycznym itp.,
2. Zapobieganiu zagrożeniu moralnemu nieletnich szczególnie narażonych na niebezpieczeństwa moralne ze względu na ujemne warunki i wpływy środowiska (warunki ekonomiczne, bezrobocie, wpływy przestępcze, itp.),
3. Opiece moralnej indywidualnej nad nieletnimi (np. sierotami, nieletnimi opuszczonemi, zaniedbanemi, zagrożonemi przez wpływy złego otoczenia, itp.).

c) Opieka materialna dla nieletnich winna polegać na udzielaniu nieletniemu bezpośrednio lub za pośrednictwem jego rodziny świadczeń materialnych w naturze lub w pieniądzach.

Świadczenia te powinny być udzielane w sposób nie urażający godności osobistej nieletniego, będącego przedmiotem opieki społecznej, jak również

– o ile nieletni ma rodziców – nie osłabiających więzów rodzinnych i autorytetu rodziny nieletniego.

W szczególności opieka materialna nad niezatrudnioną młodzieżą powinna łączyć się ściśle z opieką moralną i być udzielana w sposób biorący pod uwagę naturalne dążenie młodzieży do pracy i usamodzielnienia się życiowego.

d) Opieka prawna winna polegać na udzielaniu nieletniemu bezpośrednio lub za pośrednictwem jego rodziny pomocy prawnej w zakresie praw osobistych i majątkowych dziecka, oraz ochrony przez wyzyskiem i krzywdą nieletniego. [...]

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Opieki Społecznej, sygn. 533, *Opieka nad macierzyństwem, dziećmi i młodzieżą. Tezy do ustawy 1936*.

Nr 75[1]

Przemówienie sejmowe
wicepremiera i ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego
z 1 grudnia 1936 (fragmenty)

[..] Praca planowania inwestycyj postąpiła w r. b.[2] bardzo znacznie naprzód, choć niewątpliwie jest jeszcze całkowicie daleka od stanu pożądanego. Dzieli się ona na dwa zasadnicze tematy. Pierwszy, to przepracowanie wieloletniego planu, który w pierwszym rzędzie ma na celu osiągnięcie skutków strukturalnych. Muszą być otwarte gospodarczo nowe dzielnice Państwa i nowe źródła trwałego zarobku i trwałej produkcji. Tu wiązać się będzie cały plan w sposób organiczny z jednym z najważniejszych zagadnień Polski współczesnej, jej pozornym i faktycznym przeludnieniem[3]. Obok celowo prowadzonej reformy rolnej, tworzącej małe, ale zdrowe i silne jednostki gospodarcze, obok akcji emigracyjnej, sharmonizowanej z postulatami postawionymi ostatnio na forum międzynarodowym przez p. Ministra Spraw Zagranicznych[4], uprzemysłowienie Polski to cel, do którego zmierzamy. Drugi problemat, to całkowicie skonkretyzowany i sharmonizowany z planem generalnym[5] plan na rok 1937 […].

Źródło: Sprawozdanie stenograficzne z 29 posiedzenia Sejmu IV kadencji w dniu 2 grudnia 1936 r.

[1] Jedno z wczesnych, rzadziej cytowanych wystąpień sejmowych Eugeniusza Kwiatkowskiego prezentujące ogólne założenia polityki gospodarczej państwa nastawionej na uwzględniającą zasadnicze przemiany strukturalne i uprzemysłowienie Polski modernizację kraju.

[2] Tj. w roku 1936.

[3] Jego widocznym potwierdzeniem było olbrzymie, szacowane w tym czasie na kilka milionów osób, ukryte bezrobocie na wsi, które z góry uniemożliwiało skuteczną walkę ze zjawiskiem braku pracy zarówno w miastach, jak i na terenach wiejskich.

[4] Polska domagała się w tym czasie złagodzenia wprowadzonych w okresie kryzysu ograniczeń migracji.

[5] Mowa o realizowanym w latach 1936–1939 Czteroletnim Planie Inwestycyjnym.

Nr 76[1]

Uroczystość otwarcia trakcji elektrycznej w węźle warszawskim (fragmenty)

Dn. 15 b.m. odbyła się w Warszawie uroczystość poświęcenia i otwarcia trakcji elektrycznej w ruchu podmiejskim węzła kolejowego. [...]

Po poświęceniu wiceminister Komunikacji inż. Julian Piasecki [...] w dłuższym przemówieniu przedstawił motywy zaprowadzenia trakcji elektrycznej na węźle warszawskim, znaczenie tej trakcji dla usprawnienia ruchu podmiejskiego i program robót elektryfikacyjnych w najbliższych latach, zaznaczając, że wykonana obecnie elektryfikacja stanowi pierwszy etap opracowanych projektów elektryfikacji całego węzła warszawskiego. Szybkie zrealizowanie dotychczasowych prac było możliwe dzięki zawarciu umowy między PKP a towarzystwami angielskimi „The English Electric Company Limited" i „The Metropolitan Vickers Electrical Export Company Limited", które to instytucje okazały kolejom polskim pomoc finansową i techniczną. Na mocy tej umowy prace elektryfikacyjne są wykonywane na warunkach kredytowych, które mają być uregulowane w ciągu 10 lat. Towarzystwa angielskie zobowiązały się zelektryfikować ok. 240 km linii a mianowicie od Warszawy-Głównej do Żyrardowa, do Otwocka i do Mińska Mazowieckiego.

Roboty te są w pełnym toku i obejmują trzy okresy: 1-szy elektryfikację linii Pruszków–Warszawa–Otwock, która jest już ukończona, drugi – elektryfikację linii Pruszków–Żyrardów, która będzie ukończona w roku przyszłym i trzeci, elektryfikację linii Warszawa–Mińsk Mazowiecki, co będzie wykonane z końcem przyszłego wzgl. na początku roku 1938. [...]

Do zasilenia sieci trakcyjnej energią elektryczną służą podstacje, które przetwarzają prąd zmienny o wysokim napięciu 35.000 woltów na prąd stały o napięciu 3000 woltów. Na węźle warszawskim będzie ogółem 6 podstacji. Prąd elektryczny dostarczają Elektrownia Warszawska i Elektrownia Pruszkowska, które dla wzajemnego wspomagania się są połączone ze sobą siecią kablową. [...] Na linii Warszawa–Otwock–Pruszków dotychczasowe pociągi podmiejskie o trakcji parowej będą obecnie całkowicie zastąpione pociągami elektrycznymi.

[1] Relacja prasowa z zaplanowanego na 15.12.1936 otwarcia nowoczesnej elektrycznej trakcji kolejowej zbudowanej w ramach warszawskiego węzła kolejowego.

Pociąg elektryczny w najmniejszym składzie złożony będzie z elektrycznego wagonu motorowego i dwóch wagonów doczepnych, stanowiąc t.zw. jednostkę. W zależności od natężenia ruchu jednostki te będą łączone w dłuższe pociągi. Wagony motorowe zostały wykonane przez Zakłady Lilpop, Rau i Loewenstein, a wagony doczepne przez fabryki: Zieleniewskiego w Sanoku i Cegielskiego w Poznaniu.

Wagony pociągów elektrycznych nie posiadają drzwi otwieranych na zewnątrz, lecz drzwi otwierane i zamykane automatycznie [...]. [...] poziom podłogi wagonowej jest prawie równy z płaszczyzną wysokiego peronu [...]. Maksymalna szybkość pociągu elektrycznego przy pełnym obciążeniu wynosi 105 km na godzinę. Cechą charakterystyczną pociągów elektrycznych jest ich szybki rozruch i osiąganie dużych prędkości w bardzo krótkim okresie czasu, dzięki czemu czas jazdy pomiędzy stacjami ulegnie znacznemu zmniejszeniu.

Źródło: „Codzienna Gazeta Handlowa" 1936, nr 290, s. 3.

Nr 77[1]

Umowa z 30 stycznia 1937 roku Zakładów Południowych ze Skarbem Państwa (fragmenty)

Umowa zawarta w Warszawie, dnia 30 stycznia 1937 r. pomiędzy Skarbem Państwa – Ministerstwem Spraw Wojskowych, działającym przez II Wiceministra Spraw Wojskowych – gen. bryg. inż. Aleksandra Litwinowicza[2] z jednej strony, a Firmami:

1. Zakłady Południowe Spółka[3] z ograniczoną odpowiedzialnością w Nisku, w dalszym ciągu umowy zwana „Firmą", a reprezentowaną przez członków Zarządu inż. Marcelego Siedlanowskiego i inż. Jana Dąbrowskiego [...].

2. „Huta Pokój" Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze S.A. w Katowicach[4], w dalszym ciągu umowy zwana „Huta Pokój", a reprezentowaną przez generalnego dyrektora inż. Stanisława Surzyckiego [...]

3. T-wo Starachowickich Zakładów Górniczych S.A.[5], w dalszym ciągu umowy zwana „Starachowice", reprezentowaną przez prezesa inż. Czesława Klarnera i inż. Michała Łukaszewicza [...]

---

[1] Tekst umowy podpisanej w sprawie budowy Zakładów Południowych, będących symbolem Centralnego Okręgu Przemysłowego.

[2] Aleksander Litwinowicz (1879–1948), gen. bryg., inżynier mechanik. W czasie I wojny światowej walczył w Legionach Polskich, działał w Polskiej Organizacji Wojskowej. Walczył w obronie Lwowa. Pierwszy prezes Wojskowego Klubu Sportowego „Legia" (1920). Szef Departamentu Przemysłu Wojennego MSWojsk. (1923), II wiceminister spraw wojsk. – szef Administracji Armii (1936–1939). W 1939 r. internowany w Rumunii, do Polski powrócił w 1946 r. Pracował w Biurze Pełnomocnika Rządu ds. Odbudowy Portów.

[3] Umowę o zawarciu spółki Zakłady Południowe w Nisku podpisano 19.01.1937 r.

[4] „Huta Pokój" Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze S.A. w Katowicach, założona w 1840 r. W wyniku podziału Górnego Śląska w 1922 r. znalazła się w granicach Polski. Wchodziła w skład koncernu „Friedenshütte Aktiengesellschaft" W 1928 r. nastąpiła fuzja z hutą „Baildon" w Katowicach. W 1930 r. nazwę koncernu zmieniona na Huta „Pokój" – Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze Spółka Akcyjna. W składzie majątku były dwie huty żelaza i 4 kopalnie. W 1934 r. większościowym udziałowcem zostało państwo.

[5] Towarzystwo Starachowickich Zakładów Górniczych S.A., założone w 1875 r., obejmowało 4 kopalnie rudy żelaza, wielki piec, stalownię martenowską, elektrosta-

następującej treści:

§ 1.

Przedmiot umowy

1. Firma zobowiązuje się na podstawie planów i kosztorysów przez siebie sporządzonych, a zatwierdzonych przez Ministerstwo Spraw Wojskowych, należycie wybudować, urządzić i uruchomić zakłady hutniczy i mechaniczny dla Ministerstwa Spraw Wojskowych, na terenie stanowiącym własność Ministerstwa Spraw Wojskowych. Wyżej wymienionymi kosztorysami nie są objęte koszty budowy mieszkań dyrekcji, urzędników i robotników. Budowę powyższych mieszkań (kolonie mieszkalne) wykona Ministerstwo Spraw Wojskowych we własnym zakresie, jednak według planów i w terminach uzgodnionych z Firmą.

2. Firma zobowiązuje się oprzeć wytwórczość sprzętu, który będzie wyrabiany w powyższych zakładach, na najnowszych wzorach wytwórni światowych, zorganizować w tym celu w wyżej wymienionych zakładach instytut badawczy oraz biuro konstrukcyjne przy zakładzie mechanicznym, które mają zapewnić wykorzystanie całkowitego dotychczasowego dorobku technicznego.

4. Wszelkie koszty, związane z wykonaniem niniejszej umowy [...] będą [...] pokrywane z funduszów Ministerstwa Spraw Wojskowych [...].

5. Bezzwłocznie po podpisaniu umowy zobowiązuje się Firma przystąpić do opracowania kompletnego planu budowy zakładów i w przeciągu 8 miesięcy od dnia podpisania umowy, sporządzić szczegółowy kosztorys zasadniczy [...] oraz opracować kolejność wykonania budowy, urządzeń i uruchomienia poszczególnych działów, z podaniem zakresu produkcji i wydajności obu zakładów hutniczego i mechanicznego [...].

W czasie opracowywania kompletnego planu budowy zakładów i szczegółowego kosztorysu zasadniczego oraz programu kolejności wykonania budowy, urządzeń i uruchomienia poszczególnych działów, Firma obowiązana jest stale uzgadniać z MSWojsk. (Departament Uzbrojenia) opracowane projekty.

7. Ministerstwu Spraw Wojskowych przysługuje prawo wprowadzenia wedle swego uznania wszelkich zmian w projektowanych kosztorysach i pro-

---

lownię, walcownię, odlewnię żelaza, wytwórnię konstrukcji i nowoczesne zakłady mechaniczne. Rozbudowane w l. 1937–1939, ok. 85% produkcji przeznaczało na potrzeby wojska.

gramach co do sposobu budowy, kolejności wykonania poszczególnych działów oraz terminów ich uruchomienia. [...] Ministerstwu [...] przysługuje prawo przesunięcia wydatkowanych sum, przewidzianych w powyższym planie z jednego okresu budżetowego na drugi, lub wstrzymania budowy i urządzania poszczególnych nie rozpoczętych jeszcze działów zakładów, o ile w międzyczasie okażą się one dla celów wojskowych zbędnymi. [...] Firmie w stosunku do Skarbu Państwa nie przysługuje z powyższych tytułów żadne prawo do jakiegokolwiek odszkodowania.

§ 2.

Termin wykonania umowy

1. Firma zobowiązuje się najpóźniej do dnia 31 marca 1940 w całości wykonać niniejszą umowę, t.j. wybudować, urządzić, uruchomić zakłady hutniczy i mechaniczny [...]. Termin wykonania budowy i urządzeń poszczególnych działów ustali Ministerstwo Spraw Wojskowych w zatwierdzonym planie budowy. [...]

Źródło: D. Garbacz, *Narodziny. Stalowa Wola 1938–1939*, t. I, Stalowa Wola 1993, s. 112–123.

Nr 78[1]

Przemówienie Eugeniusza Kwiatkowskiego wygłoszone 5 lutego 1937 r. podczas posiedzenia Komisji Budżetowej Sejmu (fragmenty)

Nie negując w sposób absolutny szeregu potrzeb lokalnych, nie negując możliwości czy konieczności kompromisu między aktualnymi potrzebami dnia dzisiejszego i planowanymi potrzebami przyszłości – w imię naczelnej idei wzmocnienia sił i urządzeń obronnych, w imię syntetycznych potrzeb gospodarczych – musimy rzucić pierwsze konkretne hasło: rozbudowy nowego centralnego rejonu przemysłowego.

[...] dziś stawiamy nowe hasło w programie uprzemysłowienia, które otrzymuje symboliczną i skróconą nazwę: okrąg centralny – Sandomierz. Dziś okrąg ten stanowi większą pustkę programowo-gospodarczą niż ziemie wschodnie, pomimo iż istniały próby ustawowe[2] ulokowania tam specjalnych gałęzi produkcji. Nie jest on i dziś ani wybitnie rolniczy, ani przemysłowy. Nie ma on fizjonomii gospodarczej, choć w chwilach niebezpieczeństwa, wprost geofizycznie, musiałby się stać ośrodkiem zorganizowanej materialnej obrony[3]. Jeśli tak jest, to tu rozwinąć się muszą nowe węzły komunikacyjne, to w dalszych dyspozycjach gospodarczych muszą nastąpić ważkie korektury energetyczne, surowcowe i przetwórcze.

Ale i ściśle gospodarczo okrąg ten musi się stać pomostem, który stworzy rynek zbytu i dla płodów rolnych okręgów wschodnich i dla surowców i półproduktów okręgów zachodnich i odbiorcę energii, opartej o siły wodne i ciepło gazu ziemnego, a skoncentrowanej na południu. Można udowodnić materiałem ściśle rzeczowym, że wszelkie wysiłki gospodarczego ożywienia kresów pozostaną w połowie bezskuteczne, jeżeli pomiędzy zachodem i wschodem pozostawimy martwe pustkowie, filtr bezwładu, okręgi przeludnione, nędzne i gospodarczo niezdefiniowane. Można nawet kusić się o dys-

[1] W trakcie przemówienia Eugeniusz Kwiatkowski przedstawił założenia planu budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego.

[2] Czynnikiem zachęcającym prywatnych inwestorów do budowania zakładów i podejmowania wytwórczości w widłach Wisły i Sanu była ustawa o ulgach inwestycyjnych z 1928 r. wraz z późniejszymi uzupełnieniami.

[3] Nawiązanie do koncepcji „trójkąta bezpieczeństwa".

kusję, że wytrzymałość zewnętrznych granic Polski na naciski będzie tym większa, im twardszy gospodarczo i organizacyjnie będzie kraj, obejmujący okręgi centralne między Sanem i Wisłą.

Drugim hasłem, które musimy – jeżeli nie podjąć, bo ma ono już swoją historię w Polsce – ale ożywić i zaktualizować, to hasło zatarcia układów strukturalnych, wyrosłych pod wpływem i naciskiem interesu państw zaborczych.

[...] Pierwsze zręby rozbudowania przemysłu w tym okręgu – przemysłu, związanego z celami obrony Państwa, z rozbudowaniem dróg komunikacyjnych, uregulowaniem rzek, z doprowadzeniem i rozprowadzeniem gazu ziemnego i energii elektrycznej, muszą pochłonąć sumę ok. zł 3 mild. [...]

Ogólne tempo obrotów gospodarczych musi być wzmocnione, gdyż następnie nie należałoby unikać szerokiego współdziałania inicjatywy prywatnej w akcji uprzemysłowienia okręgów centralnych.

[...] wstępne prace w tym nowym okręgu przemysłowym już obecnie zostaną dokonane, głównie w ramach akcji, prowadzonej przez Min. Spraw Wojsk. i Ministerstwo Komunikacji.

Aby te nowe prace wciągnąć w orbitę planu 4-letniego, należy i ten plan rozszerzyć. [...] wedle stanu obecnego i przy uwzględnieniu wszystkich źródeł pieniężnych można by orientacyjnie mówić, że zdołamy zmobilizować na okres najbliższych 4 lat już nie zł 1800 miln., ale co najmniej zł 2400 miln.

Źródło: E. Kwiatkowski, *Ku przebudowie gospodarczej. Wytyczne inwestycyj państwowych*, nakładem tygodnika „Polska Gospodarcza", Warszawa 1937.

Nr 79[1]

(w), *10-letni plan przebudowy struktury gospodarczej Polski* (fragmenty)

Tegoroczny plan inwestycyjny [...] tym różni się od poprzednio realizowanych planów, że stanowi on wstęp do planowej przebudowy struktury gospodarczej Polski, przy scentralizowaniu dyspozycji finansowej. W roku bieżącym wykonany będzie pierwszy etap prac, przewidzianych w planie czteroletnim. Prowadzone przez czynniki rządowe studia nad potrzebami uprzemysłowienia Polski, pozwalają już obecnie wysnuć wniosek, że największe zaniedbania w naszej strukturze gospodarczej będą mogły być odrobione dopiero w okresie dziesięcioletnich wysiłków planowych inwestycyj.

Badania, o których wspominaliśmy, dotyczą struktury demograficznej Polski, ziemi i jej bogactw, struktury gospodarczej, komunikacyjnej, i przemysłowej. Jeśli chodzi o badania nad sytuacją demograficzną Polski, to stwierdzono, że największą nadwyżkę przyrostu ludności dają okręgi najmniej zaludnione, t.j. północno-wschodnie, skąd nadwyżka wskutek braku uprzemysłowienia tych obszarów, kieruje się do obszarów uprzemysłowionych.

[...] W uprzemysłowieniu kraju trzeba będzie oprzeć się nie tylko na węglu, ale i na nafcie, wodzie i gazie drogą wyzyskania tych źródeł, w które obfituje Polska południowa, przy budowie i rozwinięciu centralnego okręgu przemysłowego. Prowadzone są badania nad pokładami rudy żelaznej, przy czym nie ulega wątpliwości, że przez odpowiednią domieszkę innych rud i starego żelaza będzie można podnieść wartość tego surowca krajowego. W dziedzinie rudy darniowej, cynkowej, minerałów bitumicznych istnieją jeszcze pewne możliwości do zdobycia tych surowców w kraju, co jednak wymaga dalszych badań i kosztów. [...]

W dziedzinie badań nad strukturą gospodarczą w zakresie komunikacji realizowany będzie plan uwzględniający potrzebę celowego z punktu widzenia gospodarczego powiązania komunikacyjnego (koleją, drogami kołowymi i drogami wodnymi) ziem dawnych zaborów. Przede wszystkim uwzględniona będzie budowa tych szlaków, które powiążą nowoutworzony centralny okręg

[1] Tekst poświęcony początkom realizacji czteroletniego planu inwestycyjnego i wskazujący na kolejne wyzwania modernizacyjne kraju.

przemysłowy z zagłębiami surowcowymi, przy czym połączenie Śląska z okręgiem żywicielskim Wołynia jest również traktowane jako pilne. Sprawa odpowiedniej komunikacji łączącej Podkarpacie naftowe z morzem jest również jednym z ważniejszych czynników planu inwestycyjnego.

[...] Ważne jest, że okręg [tj. centralny okręg przemysłowy] znajdujący się blisko terenów przemysłowych i mogący oprzeć swój rozwój na tanim paliwie elektrycznym i gazowym, stanowić będzie obszar oddziaływujący atrakcyjnie pod względem przemysłowym na obszarze ziem wschodnich, gdzie budowa przemysłu może oprzeć się jedynie na surowcach miejscowych.

Źródło: „Codzienna Gazeta Handlowa" 1937, nr 29, s. 1.

Nr 80[1]

Przemówienie sejmowe wicepremiera i ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego z 1 grudnia 1937 r. (fragmenty)

Pomimo wszelkich piętrzących się przed Polską trudności, pomimo oczywistych niedomagań i braków, tak wyjątkowo silnie uwypuklonych przez krytykę oficjalną i nieoficjalną, rok 1937 zapisze się niewątpliwie jako jeden z najlepszych w historii naszego rozwoju gospodarczego.

[...] plan inwestycyjny, uchwalony w roku bieżącym – jeżeli idzie o mobilizację finansową – realizuje się z całą ścisłością. [...] Największe wysiłki zostały skoncentrowane w t.zw. Okręgu Centralnym. Do prac najbardziej zaawansowanych należą inwestycje elektryfikacyjne, gazyfikacyjne oraz rozbudowa fabryk podstawowych.

Gdy w połowie roku 1936 na posiedzeniu Komisji Specjalnej do rozważenia projektu pełnomocnictw dla Rządu zarysowałem pierwszy ogólny plan robót i inwestycji na okres 4-letni, mający pochłonąć 1650–1800 miln. zł w wymienionym okresie, to oczywiście wszędzie wyłonić się musiały obawy i zastrzeżenia. [...]

Dziś jest już wiadome, [...] że na tle tych wielkich zadań może powstać i już częściowo powstała, kolaboracja między państwem a poważnymi jednostkami reprezentującymi gospodarstwo prywatne. Jeżeli ponadto wyodrębni się plan rozbudowy produkcji związany ściśle z wymaganiami obrony państwa, to plan nasz obejmuje inwestycje niezwykle fundamentalne, pionierskie, takie, na podłożu których może dopiero powstawać i krzewić się inicjatywa prywatna. Któż podejmie inicjatywę budowy fabryki w pustkowiu – choćbyśmy mu nawet zaprzysięgli wszystkie możliwe ulgi podatkowe, jeżeli musi sam zbudować długą magistralną linię kolejową, jeżeli musi doprowadzić drogę do warsztatu pracy, postarać się o prąd, o energię cieplną [...]. To też nasze rozporządzenie dawne o ulgach podatkowych w t.zw. trójkącie bezpieczeństwa okazało się praktycznie nieskuteczne.

---

[1] Fragmenty wystąpienia wicepremiera Eugeniusza Kwiatkowskiego w Sejmie 1.12.1937 r. Wicepremier, omawiając realizowany plan inwestycyjny, zapowiedział kolejny szerszy plan i stworzenie nowego okręgu przemysłowego ze stolicą we Lwowie.

Możnaby powiedzieć, że wykonywany obecnie plan uzbrajać ma teren Rzeczypospolitej do powstania nowych możliwości ekonomicznych, realizowanych już w szerokiej skali społecznej i prywatno-gospodarczej. Stąd też plan pierwszy obejmuje głównie zagadnienia komunikacyjne, melioracyjne, wodne, energetyczne, budowlane, oraz zagadnienia podstawowych inwestycji rolniczych i samorządowych.

[...] wysiłek największy będzie nadal montowany w t.zw. popularnie już dzisiaj „Okręgu Centralnym". Wszystkie argumenty polityczne i gospodarcze, w skali ogólno-państwowej, przemawiają za tym, by program ten zrealizować szybko i zdecydowanie.

[...] Zagospodarowanie tych ziem zmieni układy strukturalno-ekonomiczne wielu dzielnic Polski. [...] Wzmocni się organicznie i technicznie bezpieczeństwo państwa.

[...] same stosunki ludnościowe krzyczałyby tam o uprzemysłowienie tego okręgu. Powiat lubliniecki na Śląsku ma 63 mieszkańców na km^2, powiat bydgoski 44, inowrocławski 49, grudziądzki 56, białostocki 45, sochaczewski 71, grójecki 78. [...], a w okręgu centralnym Polski powiat sandomierski ma 105, łańcucki 110, brzeski 120, bocheński 130, rzeszowski 146, przeworski 148, tarnowski 162!

Jestem zdania, że cyfry te – w okręgu, który w znacznej części stoi na najprymitywniejszym poziomie gospodarczym – wołają o aktywny program. Ale po planie 4-letnim musi przyjść plan nowy szerszy i lepszy. Gospodarczo-terytorialne podstawy tego okręgu będą musiały być w konsekwencji rozszerzone. [...] Teren ten, ze względu na surowce, ze względu na równowagę ruchu gospodarczego i towarowego „wschód–zachód", ze względu na interesy ekspansji handlu zagranicznego i złączenie komunikacji wodnych na szlaku Bałtyk – Morze Czarne, musi się w drugiej fazie realizacji prac przesunąć nieodparcie w kierunku południowo-wschodnim. Będzie to okręg zamknięty liniami trzech rzek: Bug–San–Dniestr, a jego stolicą Lwów. W ten sposób nowe obszary włączone będą do planu aktywizacji gospodarczej.

Źródło: Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu IV kadencji z 1–2 grudnia 1937.

Nr 81[1]

Przemówienie Eugeniusza Kwiatkowskiego w Wilnie na naradzie ziem północno-wschodnich z 11 grudnia 1937 r. (fragmenty)

[...] Szereg postulatów ziem północno-wschodnich został zrealizowany w ostatnich dwu latach. Przypomnę [...] obniżkę podatku gruntowego, obniżenie [...] opłat egzekucyjnych, opłat od uboju, taryf kolejowych, opłat scaleniowych, cen soli, cen cukru i szeregu produktów skartelizowanych, poparcie przemysłu lniarskiego, wzmocnienie sieci szkół powszechnych, wydanie dekretu o ulgach inwestycyjnych dla nowowznoszonych zakładów. [...]

To samo dziać się będzie i stanie się w okresie dalszych dwu lat. [...]

Panowie Ministrowie wskazali przykładowo na zamierzenia inwestycyjne Rządu w roku 1938 na ziemiach północno-wschodnich. Są one w milionach złotych [...] i dosięgną – licząc wszystkie źródła wydatków – cyfry 30 milionów złotych.

Jeżeli istnieje i tu rozpiętość między postulatami i możliwościami, między potrzebą a realizacją, to proszę dobrze ocenić trudności nie tyle może rządu, ile raczej wyniszczonego niewolą, wojną i kryzysem państwa polskiego.

Idzie przecież o gospodarkę nakładową prawie w całym państwie. [...] Mamy w Polsce tylko kilka okręgów, które można by nazwać z punktu widzenia ogólnopaństwowego „nadwyżkowymi", gromadzącymi środki jakby ponad własną potrzebę.

Ale nie zapominajmy, że te tzw. nadwyżkowe okręgi[2], produkujące wartości kapitałowe ponad własne spożycie, mają również szereg na pewno istotnych i ważkich potrzeb. [...] Jeżeli o tym będziemy pamiętać, zapytajmy się, kto, jaka dzielnica może wytwarzać nadwyżki i oddać je do dyspozycji, by zainwestować inne, bierne okręgi.

---

[1] W konferencji gospodarczej ziem północno-wschodnich poświęconej ich rozwojowi i zorganizowanej w Wilnie w grudniu 1937 r. wzięli m.in. udział: Aleksander Prystor (marszałek senatu), Eugeniusz Kwiatkowski (wicepremier), Jan Poniatowski (minister rolnictwa i reform rolnych), Antoni Roman (minister przemysłu i handlu), Juliusz Ulrych (minister komunikacji), Marian Zyndram-Kościałkowski (minister opieki społecznej), prezes BGK Roman Górecki, prezes PKO Henryk Gruber i in. Ponadto przedstawiciele administracji. Zgromadziło się około 250 osób.

[2] Jako przykładowe Kwiatkowski przytoczył Śląsk, Poznańskie i Warszawę.

Weźmy jako przykład okręg wileński.

Jeżeli uznamy, że podatek nadzwyczajny jest wpływem przejściowym dla wyrównania deficytu – to podatki bezpośrednie dają tu rocznie około 30 mln zł. Przyjmijmy, że inne dochody skarbowe dadzą tu maksymalnie drugie 30 mln, co jest raczej normą wysoką w zestawieniu z istotnym stanem rozkładów wpływów z podatków pośrednich, cła, dochodów z przedsiębiorstw państwowych itp.

Administracja, łącznie z wojskiem, z emeryturami, rentami inwalidzkimi na terenie województwa wileńskiego wraz z proporcjonalnym udziałem w obsłudze polityki zagranicznej, długów państwowych i władz naczelnych – dosięga dla tej dzielnicy sumy 75–80 mln. zł. Do tego dopiero dochodzą wszystkie nakłady nadzwyczajne: na drogi, koleje, budowę szkół i gmachów państwowych, na melioracje podstawowe, na zagadnienia związane z reformą rolną, uprzemysłowieniem itd. W stosunku do stu jednostek dochodu trzeba tu dać nakład finansowy około dwustu.

Oto najbardziej powierzchowny rachunek, który rzuca snop światła na trudności, wśród których musimy się posuwać naprzód w stosunku do narodów bogatych, zagospodarowanych, mających stokrotnie silniejszy aparat kredytowy, lub takich, które skorzystały z odszkodowań wojennych i kredytów międzynarodowych.

Źródło: *Archiwum polityczne Eugeniusza Kwiatkowskiego*, wstęp, wybór i oprac. M.M. Drozdowski, przy współpracy E. Kwiatkowskiej-Obrąpalskiej, Warszawa 2002.

Nr 82[1]

Przemówienie Eugeniusza Kwiatkowskiego we Lwowie 13 lutego 1938 r. (streszczenie)

[...] Podejmujemy dalej te działania, które regenerować mają aktywność gospodarczą społeczeństwa. [...] Prowadzić musimy akcję, która włączać będzie na powszechny pożytek wciąż nowe siły państwowe, społeczne i prywatne. Spojrzyjmy wstecz i uprzytomnijmy sobie, jak w dynamice gospodarczej osłabliśmy. Byliśmy ongiś czymś na rynkach wschodnich. Dziś drogi ekspansji zmieniły się, ale musimy na te rynki znowu powrócić, a droga do nich prowadzi przez Lwów i ziemie południowo-wschodnie.

Musimy dalej prowadzić taką politykę gospodarczą, aby poszczególne elementy ogólne i lokalne współdziałały w wyrównywaniu dysproporcji demograficznych i zwalczyły klęskę przeludnienia. Musimy wreszcie pamiętać, że mamy jeszcze klęskę bezrobocia i że musimy zapewnić pracę bezrobotnym obywatelom.

Byłoby niesłuszne nastawienie opinii publicznej, że wysiłek rządu skoncentrował się jednostronnie w Okręgu Centralnym. Na ten nowy cel przy nowej konstrukcji finansów i budżetu państwa – absorbujemy znacznie mniej, niż wynosiły przeciętne deficyty w latach ubiegłych. Częściowo posługujemy się tu również kredytem zagranicznym. Około 75% wydatków na Centralny Okręg przemysłowy dochodzi do innych dzielnic i innych okręgów Polski. Sumarycznie wszystkie dawne kredyty i dotacje inwestycyjne zostały nienaruszone, mogą zachodzić tylko przesunięcia, ale nie ukrócenia.

Jeżeli te założenia uznamy za słuszne, jeżeli to zrozumiemy, to natychmiast znajdziemy się na wspólnej płaszczyźnie, solidarni w myśleniu, aktywni w zbiorowym wysiłku, w dążeniu, by nie zaniedbać żadnej konkretnej możliwości dla regeneracji i spotęgowania gospodarczego dynamizmu tej dzielnicy, która posiada i posiadać będzie pierwszorzędne znaczenie dla państwa, dynamizmu, który niewątpliwie reprezentować będzie i Rada Gospodarcza, jaką Panowie tworzycie.

[1] Wystąpienie poświęcone polityce inwestycyjnej rządu i znaczeniu w jej kontekście Rady Gospodarczej Małopolski Wschodniej.

W sobotę Pan Wicepremier i minister skarbu inż. Eugeniusz Kwiatkowski udzielił „Dziennikowi Polskiemu" [...] wywiadu w związku z przypadającą inauguracją prac Rady Gospodarczej[2]:

Na pytanie, jaki plan posiada [...] w zakresie realizacji zapowiedzianej rozbudowy Centralnego Okręgu Przemysłowego na terenie zachodnich części Wschodniej Małopolski, Pan Minister odpowiada, że przede wszystkim nie należy zapominać, że nasilenie akcji rządowej na tym terenie zapowiedział na drugi okres rozbudowy Okręgu Centralnego. [...] Ale prace przygotowawcze konkretne mogłyby być prowadzone już obecnie. Dotyczy to głównie zagadnienia rozbudowy źródeł energetycznych, które staną się podstawą prac przemysłowych.

W sprawie możliwości rozwoju okręgu, którego granice pan Minister określił liniami trzech rzek: Bugu, Sanu i Dniestru, [...] stwierdza, że teren Centralnego Okręgu Przemysłowego ze względu na surowce, na kierunek ruchu gospodarczego wschód–zachód, ze względu na interesy ekspansji handlu zagranicznego i złączenia komunikacji wodnych na szlaku Bałtyk – Morze Czarne musi się w drugiej fazie realizacji prac przesunąć nieodparcie w kierunku południowo-wschodnim. Skutki postępującej rozbudowy COP niewątpliwie odczute zostaną bezpośrednio na ziemiach południowo-wschodnich, bezpośrednio, gdyż ziemie te są jedną z zasadniczych baz surowcowych dla powstającego w COP przemysłu przetwórczego. Prawdopodobnie ta energia cieplna i motoryczna oraz wszystkie przetwory naftowe choćby przez samą bliskość swego terytorialnego położenia wędrować będą z okręgu lwowskiego do sandomierskiego.

Najważniejszą rolę ma do odegrania okręg lwowski w układzie stosunków wewnętrznych. Jego aktywność, największa dziś ze wszystkich ziem wschodnich Polski, uderzyć powinna pionowo przez Wołyń ku Podlasiu i Wileńszczyźnie, podobnie jak Śląsk uderzył na północ do Gdyni.

Źródło: „Monitor Polski" 1938, nr 35.

[2] Inauguracja miała miejsce 12.02.1938 we Lwowie. Rada Gospodarcza Małopolski Wschodniej reprezentowała wszystkie dziedziny gospodarki Ziemi Czerwieńskiej. Utworzona została z inicjatywy wojewody lwowskiego Alfreda Biłyka.

Nr 83[1]

Podstawowe zagadnienia COP. Referat posła inż. Sowińskiego w sprawie Centralnego Okręgu Przemysłowego (fragmenty)

[...] w dniu 5 b.m. odbyła się w Sosnowcu w Izbie Przemysłowo-Handlowej konferencja w sprawie Centralnego Okręgu Przemysłowego, w której między in. wzięli udział przedstawiciele Ministerstwa Skarbu oraz Ministerstwa Przemysłu i Handlu, delegaci Izb Przem.-Handlowych, przedstawiciele przedsiębiorstw zainteresowanych w C.O.P. [...]

Obok inicjatywy państwowej, która przejawia się zwłaszcza w rozbudowie przedsiębiorstw, mających szczególne znaczenie ze względów obrony kraju, istotnym motorem w rozbudowie C.O.P. winna i musi być inicjatywa prywatna. Rzeczą zorganizowanego czynnika społeczno-gospodarczego, jakim jest samorząd gospodarczy, będzie stałe dążenie do służenia tej inicjatywie i stworzenie dla niej najlepszych warunków działania. [...]

Z inicjatywy Państwa w oczach naszych rodzi się i powstaje potężna baza naszej samowystarczalności gospodarczej, bastion naszego pogotowia obronnego i najpotężniejsza dźwignia w marszu ku uprzemysłowieniu Państwa. Ale C.O.P. to tylko narzędzie, szczęśliwie wybrane, wspaniałe, budujące na 39, a wkrótce już może na więcej powiatach w sercu Polski nowego wielkiego producenta i wielkiego konsumenta, ale cel główny – to przebudowa struktury Państwa, to uprzemysłowienie Polski. A więc przez potężny zaczyn w C.O.P., zmierzamy do Polski nowoczesnej, Polski uprzemysłowionej i o tym głównym celu musimy stale pamiętać. [...]

Akcja uprzemysłowienia Państwa wymaga planowanego działania na całym terenie Rzeczypospolitej, działania w jednym kierunku – ruchu naprzód. C.O.P. w tym ruchu słusznie pełnić winien rolę koła zamachowego, pobudzającego do ruchu w tym samym kierunku setki i tysiące kół olbrzymiej machiny gospodarczej Państwa. [...]

Źródło: „Codzienna Gazeta Handlowa" 1938, nr 81, s. 1.

[1] Referat omawiający postępy w budowie i znaczenie Centralnego Okręgu Gospodarczego dla rozwoju gospodarczego Polski.

Nr 84[1]

Sprawozdanie z działalności Funduszu Pracy od 1 kwietnia 1937 r. do 31 marca 1938 r. (fragmenty)

WYJAŚNIENIA DO WYKONANIA PLANU FINANSOWO-GOSPODARCZEGO

Plan finansowo-gospodarczy Funduszu Pracy przewidywał na rok 1937/38 wpływy i rozchody w wysokości zł 108.786.000,- [...]

Faktyczne wpływy F.P. wyniosły w r. 1937/38 (łącznie z wpływami nadzwyczajnymi) złotych 171.964.444,98. Z wpływów nadzwyczajnych zrealizowano sumę zł 33.486.663,45, wpływy zaś zwyczajne przyniosły w rezultacie poprawy sytuacji gospodarczej kraju i usprawnienia aparatu finansowego F.P. sumę zł 138.495.781,53, tj. złotych 29.709.781,53 ponad kwotę preliminowaną.

Fundusz Pracy wydatkował faktycznie sumę zł 152.704.190,66, tj. o zł 43.918.190,66 ponad kwotę ustaloną w planie finansowo-gospodarczym, a o zł 2.278.809,34 poniżej kwoty wydatków, zatwierdzonych wspomnianą decyzją Ministra Skarbu.

Nadwyżka wpływów w stosunku do rozchodów wyniosła zł 19.260.254,32.

AKCJA ZATRUDNIENIA
ZASADY FINANSOWANIA ROBÓT

[...] W okresie sprawozdawczym Fundusz Pracy, jak dotychczas, udzielał: na roboty bezpośrednio rentujące, albo dla silnych finansowo samorządów – pożyczki, na pozostałe roboty – dotacje. Wysokość oprocentowania pożyczek stosowana była w zależności od stopnia rentowności finansowej inwestycji i zdolności kredytowych pożyczkobiorcy, w każdym razie nie była wyższa od 4% w stosunku rocznym. W wyjątkowych wypadkach pożyczki udzielane były bezprocentowo na część lub nawet na cały okres amortyzacyjny.

[1] Fundusz Pracy powstał w 1933 r. Jego celem było podejmowanie różnorodnych akcji w celu zwiększenia zatrudnienia i łagodzenia skutków bezrobocia. W ramach swych działań miał gromadzić i dzielić fundusze i świadczenia w naturze, inicjować i finansować roboty publiczne, podejmować różnorodne akcje skutkujące zwiększeniem zatrudnienia. W 1934 r. scalono go z Funduszem Bezrobocia, powołanym w 1924 r. Pod koniec l. 30. XX w. wprowadzono nowatorskie metody aktywizacji bezrobotnych, m.in. tzw. akcję specjalną. W jej ramach pomagano bezrobotnym w tworzeniu podstaw egzystencji. Całokształt działań Funduszu Pracy był prezentowany w sprawozdaniach.

[...] Obok form kredytowania nie uległy również zmianie sposoby rozprowadzania kredytów. I tak kredyty na roboty publiczne, przewidziane w ramach planu robót, zatwierdzonego przez Ministra Opieki Społecznej udzielane były bezpośrednio instytucjom państwowym, samorządowym i osobom prawnym, kredyty zaś zarezerwowane na akcje specjalne uruchomiono:

a) na robotnicze budownictwo mieszkaniowe – za pośrednictwem Banku Gospodarstwa Krajowego z zastrzeżeniem uprawnień przysługujących Towarzystwu Osiedli Robotniczych;
b) na sporządzenie pomiarów i planów zabudowy miast za pośrednictwem Polskiego Banku Komunalnego [...];
c) na planowanie regionalne przez Biura Planów Regionalnych – bezpośrednio przez Fundusz Pracy w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, [...].
d) na zatrudnienie młodzieży – za pośrednictwem Ministerstwa Spraw Wojskowych (Komenda Główna Junackich Hufców Pracy). [...]

ORGANIZACJA ROBÓT

Jednym z głównych warunków korzystania z kredytów Funduszu Pracy było przestrzeganie zasad ustalonych w uchwale Komitetu Ekonomicznego Ministrów z dnia 12 lutego 1937 r. w zakresie obowiązku zatrudniania na robotach wyłącznie bezrobotnych zakwalifikowanych i zapośredniczonych przez publiczne biura pośrednictwa pracy. [...]

WOLNE MIEJSCA PRACY

[...] W celu zwiększenia zatrudnienia Fundusz Pracy w okresie sprawozdawczym podejmował szereg akcji, z których najważniejszą było wpływanie na pracodawców, aby nie stosowali pracy w godzinach nadliczbowych. Akcja ta w niektórych większych ośrodkach, np. w Warszawie, dała możność zwiększenia zatrudnienia w wielu zakładach pracy, zwłaszcza w przemyśle spożywczym i była powadzona za pośrednictwem komisji doradczych, w porozumieniu z organami inspekcji.

AKCJA POŚREDNICZENIA

Poprawa gospodarcza, a z drugiej strony usprawnienie techniczne biur Funduszu Pracy, umożliwiło zwiększenie liczby zapośredniczeń, dokonanych

przez biura Funduszu Pracy. W roku sprawozdawczym dokonano 612.588 zapośredniczeń wobec 580.016 dokonanych w r. 1936/37.

[...] Specjalną kategorię zapośredniczeń [...], stanowią skierowania na roboty publiczne. W r. 1936/37 było ogółem skierowań do pracy na robotach publicznych – 321.956, a w r. 1937/38 – 388.058, a więc o 66.102 więcej.

[...] Pośrednictwo pracy pracowników umysłowych rozporządza możliwościami, które są niedostateczne dla całkowitego rozwiązania tego zagadnienia. Przyczynia się do tego faktu zjawisko szczególne, że wśród pracowników umysłowych znaczny procent stanowią pracownicy bez wyższego lub specjalnego wykształcenia. Nowocześnie zorganizowana praca umysłowa nie wykazuje zapotrzebowania na siły o ogólnym, w najlepszym wypadku średnim wykształceniu (tzw. biuraliści). W celu podjęcia próby rozwiązania zagadnienia bezrobocia Fundusz Pracy podjął badania na tym odcinku. Poza szkoleniem pracowników umysłowych do nowych zawodów Fundusz Pracy podjął próbę skierowania części bezrobotnych pracowników umysłowych do pracy na robotach publicznych. Przykładem tej akcji mogą być prace wykopaliskowe, na których w charakterze kopaczy pracowali pracownicy umysłowi.

Ponadto F.P., kierując bezpośrednio do pracy niezatrudnioną młodzież, współpracował w tej dziedzinie przy rekrutacjach do Junackich Hufców Pracy, zapewniając jednocześnie, w miarę możliwości, junakom zwolnionym po ukończeniu służby z J.H.P., znalezienia pracy.

DOŻYWIANIE DZIECI I MŁODZIEŻY

W ramach akcji pomocy doraźnej dla bezrobotnych Fundusz Pracy finansował również akcję dożywiania dzieci w szkołach, przedszkolach, dzieńcach itp.

Dożywianie dzieci i młodzieży trwa od września do końca roku szkolnego. Wobec tego, że od grudnia 1937 r. rozpoczął swą działalność Ogólnopolski Obyw. Kom. Pom. Zim. Bezrob., który otoczył specjalną opieką akcję dożywiania dzieci i młodzieży, Fundusz Pracy w tej akcji w okresie sprawozdawczym ograniczył się do częściowego finansowania akcji w czerwcu, we wrześniu, październiku i listopadzie 1937 r.

Źródło: *Sprawozdanie z działalności Funduszu Pracy od 1 kwietnia 1937 r. do 31 marca 1938 r.*, Warszawa 1938.

Nr 85[1]

Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o ulgach inwestycyjnych[2] (fragmenty)

Rozdział 1
Ulgi w Centralnym Okręgu Przemysłowym

Art. 1. (1) Osobom fizycznym i prawnym, prowadzącym prawidłowe księgi w rozumieniu art. 81 ordynacji podatkowej (Dz.U.R.P. z 1936 r. nr 14, poz. 134), które zobowiążą się do założenia na obszarze Centralnego Okręgu Przemysłowego (art. 3) przedsiębiorstw, wymienionych w art. 2, albo też do powiększenia [...] przedsiębiorstw już istniejących na tym obszarze, służą ulgi według zasad, określonych w rozdziale niniejszym.

(2) Ulgi [...] służą osobom wymienionym w ust (1) pod warunkiem, że złożą pisemne zobowiązanie założenia lub powiększenia przedsiębiorstwa i zorganizowania na sposób fabryczny wytwórczości względnie działalności w tym przedsiębiorstwie w ciągu trzech lat od daty ogłoszenia w Monitorze Polskim decyzji, stwierdzającej prawo do ulg – zgodnie z wymogami obrony Państwa, jakie ustali w każdym przypadku Minister Przemysłu i Handlu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych. Jeżeli w ciągu trzech miesięcy od daty wniesienia podania, zawierającego szczegółowy program założenia lub powiększenia przedsiębiorstwa oraz zorganizowania wytwórczości lub działalności, jak również zobowiązanie wykonania tego programu, Minister Przemysłu i Handlu nie powiadomi zainteresowanego o ustalonych przez siebie wymogach lub odmownej decyzji, będzie to równoznaczne z decyzją, stwierdzającą prawo do ulg na warunkach w podaniu wymienionych.

(3) Upoważnia się Ministra Skarbu do ustalania w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu rodzaju rzemiosł o charakterze pomocniczym dla

---

[1] Akt prawny mający na celu stworzenie systemu zachęt inwestycyjnych zarówno na obszarze Centralnego Okręgu Przemysłowego, jak i na terenach Kresów Wschodnich.

[2] U podstaw przygotowania przez rząd ustawy znalazły się m.in.: potrzeba wzmocnienia koniunktury w kraju, wygasanie w latach 1937–1938 wcześniejszych rozporządzeń i dekretów prezydenta dotyczących ulg inwestycyjnych. Ponadto dążono do kodyfikacji, rozszerzenia i ujednolicenia przepisów w zakresie ulg podatkowych dla inwestycji.

przemysłu fabrycznego, oraz warunków prowadzenia tych rzemiosł, uzasadniających korzystanie z ulg w podatku dochodowym w rozmiarze, przewidzianym w rozdziale niniejszym. [...]

Art. 4. (1) Ulgi na podstawie przepisów rozdziału niniejszego obejmują:

1) prawo potrącenia przez osoby, wymienione w art. 1. z dochodu podlegającego opodatkowaniu [...] kosztów: nabycia gruntów, wzniesienia budynków i innych budowli z wyjątkiem domów mieszkalnych, kosztów dobudowy do takich budynków i budowli już istniejących, oraz nabycia i zainstalowania nowych (nie używanych) maszyn i urządzeń, jeżeli grunty te i nakłady są potrzebne do powstania lub powiększenia przedsiębiorstwa;
2) przedłużenie przewidzianego w art. 24 dziesięcioletniego terminu zwolnienia budynków, określonych w pkt. 1) artykułu niniejszego, od podatku od nieruchomości do lat piętnastu;
3) zwolnienie od opłat stemplowych pism:
   a) wymienionych w art. 102 i 105 ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o opłatach stemplowych (Dz.U.R.P. z 1935 r. nr 64, poz. 404), w części, w której kapitał zakładowy jest przeznaczony na nakłady wymienione w pkt. 1) artykułu niniejszego, lub na nabycie prawa wydobywania ciał kopalnych [...] jeżeli to prawo jest potrzebne do prowadzenia przedsiębiorstwa wymienionego w art. 2 pkt. 29) ustawy niniejszej – oraz
   b) pism, stwierdzających umowę o nabycie nieruchomości, potrzebnych do powstania lub powiększenia przedsiębiorstwa, lub o nabycie prawa wydobywania ciał kopalnych, jeżeli to prawo jest potrzebne do prowadzenia przedsiębiorstwa wymienionego w art. 2 pkt. 29 [...] przy czym warunkiem zwolnienia przewidzianego pod lit. a) i b) jest sporządzenie pisma przed upływem lat trzech od daty ogłoszenia w Monitorze Polskim decyzji, stwierdzającej prawo do ulgi;
4) prawo do nabywania w drodze wywłaszczenia gruntów, niezbędnych do poczynienia nakładów [...]
5) prawo nabywania celem poczynienia nakładów [...] gruntów przy parcelacjach nieruchomości ziemskich, przeprowadzanych na podstawie ustawy z dnia 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej (Dz.U.R.P. z 1926 r. nr 1, poz. 1);

6) prawo pierwszeństwa w nabywaniu od zarządów majątku państwowego celem poczynienia nakładów określonych w pkt 1), lub dla zaspokojenia potrzeb ruchu przedsiębiorstwa:
   a) wszelkich materiałów budowlanych, zarówno pochodzenia roślinnego, jak mineralnego,
   b) wszelkich rud i innych kopalin oraz ich przetworów,
   c) drzewa i produktów jego przerobu, potrzebnych do celów przemysłowych;
7) prawo pierwszeństwa w uzyskiwaniu zezwoleń na użytkowanie wód jako źródła energii motorycznej. [...]

Rozdział II

Ulgi na obszarze województw wschodnich

Art. 9. Osobom fizycznym i prawnym [...], które na obszarze województw: nowogródzkiego, poleskiego, wileńskiego i wołyńskiego oraz powiatów bielskiego, grodzieńskiego, sokólskiego i wołkowyskiego w województwie białostockim:

1) założą przedsiębiorstwa: przemysłowe, żeglugi śródlądowej, chłodni, elewatorów, spichrzy, targów, aukcyj, hurtowego handlu lnem lub konopiami, hotelarskie lub gastronomiczne, bądź też przedsiębiorstwa takie już istniejące powiększą lub ulepszą,
2) przeprowadzą ulepszenia w gospodarstwach rolnych,

– służą ulgi w podatku dochodowym według zasad, określonych w rozdziale niniejszym.

Art. 10. (1) Osobom, wymienionym w art. 9 pkt 1), z wyjątkiem osób, czyniących nakłady w przedsiębiorstwach hotelarskich i gastronomicznych, służy prawo potrącenia z dochodu podlegającego opodatkowaniu według działu I ustawy o państwowym podatku dochodowym (Dz.U.R.P. z 1936 r. nr 2, poz. 6) kosztów wzniesienia budynków i innych budowli, z wyjątkiem domów mieszkalnych, kosztów nabycia i zainstalowania nowych (nieużywanych) maszyn i urządzeń, jeżeli te nakłady są potrzebne do powstania, powiększenia lub ulepszenia przedsiębiorstwa. Osobom, czyniącym nakłady w przedsiębiorstwach hotelarskich i gastronomicznych, służyć będzie prawo potrącenia kosztów tych nakładów, których rodzaje określi rozporządzenie Ministra Skarbu.

(2) Osobom, wymienionym w art. 9 pkt 2), służy prawo, określone w ust. (1), w stosunku do kosztów wzniesienia budynków gospodarczych, nabycia nowych (nieużywanych) maszyn i narzędzi rolniczych, przeprowadzenia melioracji terenowych oraz zagospodarowania łąk lub pastwisk, założenia lub powiększenia sadów owocowych oraz plantacji wikliny.

Źródło: Dziennik Ustaw 1938, nr 26, poz. 224.

Nr 86[1]

Jerzy Ostrowski, *Widły Wisły i Sanu* (fragmenty)

[...] Opowiedziano mi, co ma w Rzeszowie powstać i jak będzie miasto wyglądać za parę lat. Z rozmów tych wytworzyłem sobie obraz całkiem nowego miasta. Coś pośredniego między Łodzią a Katowicami. Nie mogłem jednak w żaden sposób znaleźć w tym obrazie miejsca dla dzisiejszego Rzeszowa. [...]

Jak się zmieszczą wśród domków emerytów trzy wielkie fabryki metalurgiczne, drugi dworzec, większy podobno od starego, bloki domów mieszkalnych, wielkie składy i lotniska? Jak wykroi się z krętych uliczek – autostrady dla ruchu motorowego?

[...]

[...] Na miejscu małej fabryki kuchni polowych[2] rosną olbrzymie hale, w których [...] maszyny fryzują i ondulują żelazne bloki. Emulsja oleju wiertniczego [...] oblewa równo operowany metal i precyzyjne dłuto. Praca idzie w niewykończonych i dopiero co wykończonych pawilonach. Młodzi ludzie o skupionych oczach kreślą i rysują jednocześnie na kilkunastu stalugach, niczym szkoła malarska. To fabryka Cegielskiego[3].

---

[1] Publikacja była zbiorem reportaży przybliżających warunki życia na obszarze Rzeszowa i okolic przed budową Centralnego Okręgu Przemysłowego i w trakcie realizowania tej inwestycji.

[2] Zakład „Mars" został założony przez wojsko w 1919 r. W 1926 r. wydzierżawił go inż. Edmund Jurkowski. W 1928 r. został wykupiony przez spółkę, w której Jurkowski posiadał 80% akcji zakładu. Początkowo w zakładzie remontowano, a następnie produkowano kuchnie polowe, skrzynie amunicyjne, stojaki na karabiny i inny rodzaj sprzętu wojskowego, uprzęże dla koni wojskowych. W 1928 r. zatrudniał 200 osób, w 1936 – 450.

[3] Poznańskie zakłady Hipolita Cegielskiego zobowiązały się do wybudowania w Rzeszowie wytwórni obrabiarek i sprzętu artyleryjskiego w zamian za zamówienia MSWojsk. na wyroby zakładu macierzystego. W 1936 r. wykupiono zakład „Mars" wraz z przyległymi obszarami, łącznie 10 ha. Zarząd miasta teren ten przygotował pod względem zaopatrzenia w wodę, przeprowadzenia kanalizacji i melioracji oraz zapewnienia dróg komunikacyjnych. Budowę pierwszej hali (powierzchnia 11 tys. m^2), przeznaczonej do podstawowej produkcji, rozpoczęto 20.04.1937 r. W grudniu 1937 r.

A w drugim końcu miasta rosną betonowe bloki, wydłuża się odnoga toru przemysłowego i roją furmanki wywożące ziemię. Uderza oko nietutejszy typ zaprzęgu wielu z nich. To „artiel" Poleszuków, specjalistów podobno od robót ziemnych [...].

[...] w Rzeszowie witają nas nowiną o rozwoju sieci elektrycznej z Mościsk, o kredytach na regulację rzek i dróg oraz o rozszerzeniu stacyj telefonicznych. Słyszymy wreszcie o rozbudowie drugiego dworca rzeszowskiego: Rzeszów-Staroniwa i usprawnieniu linii Rzeszów–Krosno–Jasło. [...].

Staliśmy we trzech obok budującej się fabryki[4] pod Lisią Górą w Rzeszowie. Prezydent miasta[5], ja, dyrektor fabryki[6], którego nazwiska nie zapamiętałem. [...] poruszyłem zagadnienie, które od dawna nie dawało mi spokoju: czy i w jakim stopniu ludność okoliczna skorzysta z uprzemysłowienia okręgu.

---

wykonano pierwszą serię gotowych obrabiarek. Do 1939 r. łącznie wybudowano 3 hale. Dyrektorem naczelnym był dr inż. Adam Kręglewski. W grudniu 1938 r. zatrudniano 1457 robotników i 253 pracowników umysłowych. Kadrę specjalistyczną sprowadzono z zakładów macierzystych w Poznaniu. W rzeszowskiej fabryce wyrabiano tokarki rewolwerowe, wielonożowe, automaty jednowrzecionowe i wielowrzecionowe, uchwytowe, wiertarki promieniowe, armaty przeciwpancerne 37 mm, działa przeciwlotnicze 40 mm, części do wagonów i in. W 1938 r. pierwsze obrabiarki wyprodukowane w Rzeszowie zaprezentowano na targach poznańskich.

[4] W 1938 r. pod Lisią Górą, rozpoczęto budowę Państwowych Zakładów Lotniczych, które kooperując z wytwórnią płatowców w Mielcu, H. Cegielskim, Hutą „Baildon" i Zakładami Południowymi w Stalowej Woli, miały produkować rocznie 450 silników o dużej mocy, na licencji angielskiej. Zakłady łączył tor kolejowy długości około 3 km, biegnący okrężnie, ze stacją Rzeszów-Staroniwa. W 1938 r. rozpoczęto budowę hal fabrycznych i budynków dyrekcji. Produkcję rozpoczęto w połowie tego roku, od połowy 1939 r. zakłady pracowały w pełni. Maszyny do produkcji silników pochodziły z Anglii, Szwajcarii i Niemiec. Oddział mechaniczny produkował silniki „Walter-Junior" (dotąd wytwarzane w Państwowych Zakładach Inżynieryjnych) na licencji czechosłowackiej oraz silniki „Pegaz" na licencji angielskiej. Narzędziownia wykonywała narzędzia, przyrządy do produkcji tych silników. Do wybuchu II wojny światowej wykonano 50 kompletów części silników gwiaździstych „Pegaz"-9 oraz znaczne ilości części do silników rzędowych „Walter-Junior". Docelowo miano zatrudnić 2000 osób, do wybuchu wojny osiągnięto stan 1000. Kadra kwalifikowana pochodziła w większości zakładów macierzystych na Okęciu w Warszawie.

[5] Ppłk Jan Niemierski.

[6] Dyrektorem naczelnym Państwowych Zakładów Lotniczych był inż. Henryk Poreyko.

Zadałem to pytanie prezydentowi miasta, ale odpowiedział dyrektor. Wydawał się podrażniony samym podniesieniem wątpliwości i odpowiadając zwrócił się nie do mnie, ale do prezydenta. „Oczywiście, że ogromnie skorzysta" – powiedział. [...]

Spytałem, czy nadmiar rąk roboczych ze wsi znajdzie pracę w fabrykach. Dyrektor odpowiedział mi znowu zwracając się do milczącego prezydenta, ale już mniej stanowczo. Powstające fabryki metalurgiczne – wywodził – potrzebują fachowców-mechaników. Bezrobotna ludność rolnicza nie może więc liczyć na pracę w nich. [...]

Źródło: J. Ostrowski, *Widły Wisły i Sanu*, Warszawa 1938.

Nr 87[1]

Przemówienie sejmowe wicepremiera i ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego z 2 grudnia 1938 r. (fragmenty)

[...] wobec wykonania planów pierwotnych [...] nadszedł czas, by zarysować przed Polską plan nowy – może nie rewelacyjny – ale szerszy i głębszy od dotychczasowego.

Nowy plan obejmie okres lat piętnastu i podzielony będzie na 5 okresów 3-letnich, z tym że w każdym okresie 3-letnim ma dominować jedno z pięciu naczelnych zagadnień w zakresie inwestycji państwowych i ambicji Narodu Polskiego. [...] Ten szczególny akcent każdego okresu wyrazi się w tym, że na to właśnie zagadnienie czołowe poświęci się 60% sum zmobilizowanych na inwestycje i roboty publiczne. Pozostałe 40% obsłuży inne zagadnienia i konieczności publiczne, oraz cele pomocnicze w stosunku do celu naczelnego. [...]

Okres pierwszy więc obejmie lata 1939–1942, przy czym zadaniem naczelnym będzie dalsza rozbudowa potencjału obronnego. Produkcja ta ma osiągnąć w tym okresie najwyższą doskonałość techniczną i eksportową. Decydujący wpływ na synchronizowanie planu posiadać będzie więc w tym okresie Min. Spraw Wojskowych, z tym, że conajmniej 60% zmobilizowanych środków materialnych – tak jak to przewiduje projektowana ustawa – obsługiwać będzie cel naczelny.

W okresie drugim, obejmującym lata 1942–1945 – dominować winno zagadnienie komunikacyjne. Koleje, mosty, drogi bite, drogi wodne śródlądowe i kanały, dalszy skok w rozbudowie Gdyni, motoryzacja i lotnictwo cywilne, produkcja samochodów – oto podstawowe cele drugiego okresu.

W okresie trzecim, w latach 1945–1948 – sama logika celów narzuci nam nowe potrzeby, które zamykają się w tych dwu słowach: oświata ludowa i rolnictwo. Nie zaniedbując tych, jakże podstawowych zagadnień i w innych okresach – w tym właśnie 3-leciu należałoby skoncentrować największe środki materialne na rozbudowę szkolnictwa wiejskiego powszechnego i zawodowego, na melioracje, na usprawnienie obrotu produktami rolnymi,

[1] Mowa sejmowa wicepremiera prezentująca ogólne założenia piętnastoletniego planu modernizacji Polski rozłożonego na lata 1939–1954.

na spotęgowanie i zróżniczkowanie produkcji agrarnej. Cegła, cement i żelazo w budownictwie wiejskim, maszyna w uprawie i produkcji oto naczelne hasło tego okresu na wsi polskiej pozbawionej młodych analfabetów.

Okres czwarty miałby wysunąć hasło: urbanizację i uprzemysłowienie Polski. W tym okresie skoncentrowałyby się wielkie inwestycje miejskie, zagadnienia kultury i oświaty najwyższego rzędu, zagadnienia zdrowotne w miastach, a przede wszystkim ostateczna polonizacja struktury miast polskich.

Wreszcie w okresie piątym, sięgającym r. 1954, dominowałaby akcja o ujednostajnienie struktury i dynamiki gospodarczej w Polsce. Byłby to okres walki o zatarcie granic pomiędzy Polską A. i B.

Oczywiście, iż przedstawiony schemat działań ma sens ekonomiczny tylko jako linia kierunkowa i programowa. Życie jest bardziej skomplikowane od wszelkich najjaśniejszych nawet wypracowań teoretycznych na dalsza metę.

Realizm zawarty jest tu w planie na pierwszy okres 3-letni, w którym ustala się już szczegółowo rozdział kwot na odrębne grupy inwestycji. Całość zaś wprowadza tylko pewien ład i ustala zasady ogólnej hierarchii i kolejności celów.

Program nasz nie zamyka się w przedstawionych dotychczas elementach. Są to sprawy najważniejsze z punktu widzenia odpowiedzialności i zadań Ministra Skarbu, nie wyczerpują jednak prac i tendencji Rządu.

Źródło: Sprawozdanie stenograficzne z 2 posiedzenia Sejmu V kadencji z 2 grudnia 1938 r.

Nr 88[1]

Przemówienie sejmowe ministra opieki społecznej Mariana Zyndram Kościałkowskiego[2] *z 17 lutego 1939 r.* (fragmenty)

[...] W tej Wysokiej Izbie [...], chciałbym w paru słowach zobrazować niektóre osiągnięcia mojego resortu w ostatnich kilku latach pracy oraz podkreślić ideę przewodnią polityki Ministerstwa [Opieki Społecznej], której naczelnym nakazem jest dbałość o człowieka pracy, od którego wartości fizycznej i moralnej zależy rozkwit i potęga naszego Państwa. [...]

W ramach ogólnych kompetencyj Ministra Opieki Społecznej szczególną gałąź zainteresowań stanowi regulowanie z ramienia Państwa procesów socjalnych w dziedzinie stosunków pracy najemnej.

W tej dziedzinie Ministerstwo dąży do osiągnięcia pełnego wykorzystania potencjału pracy ludzkiej i do zapewnienia warstwie pracowników najemnych jako całości i jej poszczególnym zespołom odpowiedniego udziału w dochodzie społecznym, odpowiadającego ich wkładowi produkcyjnemu w gospodarstwo narodowe i roli tej warstwy w społeczeństwie.

[...] przed trzema laty [...] Premier ustalił jako jedno z naczelnych zadań Rządu walkę z bezrobociem. Mnie, jako resortowemu Ministrowi, przypada w udziale zdać Wysokiej Izbie rachunek z osiągnięć Rządu na tym odcinku. [...]

Równolegle resort mój zwiększył nadzór nad wykonywaniem przepisów o ochronie pracy [...]. Ochrona pracy to w równym stopniu walka z wypadkami przy pracy i poprawa warunków zdrowotnych w warsztacie, jak i troska o atmosferę psychiczną i o podniesienie energii twórczej polskiego robotnika i polskiego technika.

---

[1] Przemówienie wygłoszone w trakcie debaty nad budżetem Ministerstwa Opieki Społecznej na rok 1939/40 prezentujące podstawowe założenia polityki społecznej państwa w końcu l. 30. XX wieku.

[2] Marian Zyndram Kościałkowski (1892–1946), polityk związany z obozem piłsudczykowskim. Działacz niepodległościowy, żołnierz Legionów Polskich. W l. 1922–1939 poseł. Od 1930 r. do 1934 r. pełnił funkcję wojewody białostockiego, w 1934 r. komisaryczny prezydent Warszawy, w l. 1934–1935 minister spraw wewnętrznych. Od października 1935 do maja 1936 piastował stanowisko premiera, w l. 1936–1939 minister pracy i opieki społecznej. Po wybuchu II wojny światowej na uchodźstwie w Rumunii, we Francji, a od 1940 r. w Wielkiej Brytanii (internowany na wyspie Bute).

[...] Istotnym elementem w kształtowaniu warunków bytu człowieka pracy są również ubezpieczenia społeczne. [...] 20 milionów porad lekarskich, ponad 21 milionów wydawanych rocznie leków, wreszcie 450.000 rent wypłacanych przez polski system ubezpieczeń społecznych mają swoją wymowę.

Nie potrzebuję też podkreślać, jaką rolę odgrywają ubezpieczenia społeczne w ogólnej akcji zdrowotnej, obejmując swoją opieką leczniczą 6 milionów osób kosztem przeszło 100 milionów złotych rocznie. Również i ubezpieczenia społeczne, jak aparat ścisłej ochrony pracy i jak służba zdrowia, weszły w szerokiej skali na drogę profilaktyki, zapobiegania stratom energii ludzkiej, czy to przez profilaktykę zdrowotną, czy przez akcję zapobiegania wypadkom [...].

Dużą rolę w zatrudnianiu bezrobotnych, których prywatna wytwórczość nie wchłonęła, odgrywają roboty publiczne, przy których znajdowało pracę 164.000 robotników w r. 1936, a już 258.500 w roku ubiegłym, licząc według stanów maksymalnych.

Problem walki z bezrobociem obok głównego zadania – dostarczenia pracy jest również problemem ratowania egzystencji ludzkich od nędzy. Z wielkim uznaniem podnieść muszę zrozumienie i żywy oddźwięk, z jakim hasło pomocy dla bezrobotnych spotkało się w społeczeństwie. Trzeci już rok działa [...] Pomoc Zimowa, zasilając w najkrytyczniejszych miesiącach z górą 300 tysięcy rodzin bezrobotnych i obejmując opieką około miliona najuboższej dziatwy. Powszechna ofiarność publiczna przynosi na ten cel przeszło 30 milionów zł rocznie, co łącznie z wkładem ze źródeł publicznych daje około 40 milionów zł na rok.

Idąc w kierunku przyśpieszenia procesu likwidacji bezrobocia, rozwijamy akcję szkolenia zawodowego niewykwalifikowanych bezrobotnych, przeszkalania do innych zawodów, tworzenia dla bezrobotnych ogródków działkowych oraz pomoc w tworzeniu drobnych warsztatów pracy. Ta ostatnia dziedzina związana jest z tzw. akcją wiejską, która niedawno podjęta, zajmuje coraz poważniejszą pozycję w programie działania instytucyj, podległych Ministerstwu Opieki Społecznej.

Obok finansowania inwestycyj, związanych z potrzebami wsi, jak to: chłodnie, rzeźnie, bazary ludowe itp., oraz regulowania i przyśpieszania akcji wchłaniania przez przemysł napływających ze wsi bezrobotnych, bezpośrednia pomoc w tworzeniu drobnych warsztatów i pomoc udzielana chałupnic-

twu oraz przemysłowi domowemu i ludowemu, a ponadto pomoc pośrednia w postaci tworzenia kas bezprocentowych ma niemałe znaczenie dla gospodarczego wzmocnienia możliwie dużej ilości pozostających bez środków egzystencji rolników. Jest to akcja wprawdzie pionierska jeszcze i prowadzona z braku odpowiednich środków w niewielkiej dotąd skali, ale sam fakt podjęcia jej i pomyślnego rozwoju wskazuje na to, że obrana droga jest słuszna i musi być w dalszym ciągu intensywnie rozwijana. [...]

W ciągu pięciu lat ostatnich podwoiliśmy liczbę przychodni dla matki i dziecka, osiągając liczbę 670. Dożywiamy w tym sezonie zimowym około miliona dzieci [...]. W roku ubiegłym objęliśmy opieką w letnim okresie 600.000 dzieci z miast i wsi [...]. 200.000 dzieci korzysta z rozdawnictwa tranu. Do tej akcji wciągnęliśmy kilkadziesiąt organizacyj społecznych i szereg instytucyj publicznych oraz zmobilizowaliśmy opinię i ofiarność społeczną. Jest to nasza odpowiedź na wymowę cyfr statystycznych o spadku przyrostu naturalnego [...].

Spośród zgłoszonych do Sejmu projektów ustaw chciałbym szczególnie omówić ustawę o publicznej służbie zdrowia. Jej najistotniejsza cecha, to danie podstawy do stworzenia równomiernie rozłożonej w kraju sieci ośrodków zdrowia, jako specyficznej polskiej formy placówek społecznego lecznictwa i profilaktyki. Właściwie rozbudowane ośrodki zdrowia, to zarazem równomierne rozsianie w kraju lekarzy. [...]

Celowość tworzenia ośrodków zdrowia jest tym większa, że niedomagamy na chroniczny brak szpitali. Im sprawniej będą działały ośrodki zdrowia, tym mniej będzie przypadków chorób zakaźnych oraz chorób wymagających leczenia szpitalnego. Wobec dużych kosztów budowy szpitali dozbrojenie w tym zakresie do norm, wymaganych przez doświadczenie i naukę, nie prędko jeszcze w naszych warunkach nastąpi, chociaż postęp stały i tutaj zanotować należy. [...]

Źródło: Sprawozdanie stenograficzne z 12 posiedzenia Sejmu V kadencji w dniu 17 lutego 1939 r.

Nr 89[1]

Ustawa z dnia 27 marca 1939 r. o dotacjach na rzecz Funduszu Obrony Narodowej i o inwestycjach z funduszów państwowych w okresie od dnia 1 kwietnia 1939 do dnia 31 marca 1942 r. (fragmenty)

Art. 1. Upoważnia się Rząd do czynienia w okresie od 1 kwietnia 1939 r. do 31 marca 1942 r. w miarę uzyskiwania pokrycia wydatków:

1) na dotacje na rzecz Funduszu Obrony Narodowej[2] [...] do wysokości 1.200.000.000 zł
2) na następujące cele inwestycyjne:
   a) na elektryfikację kraju do wysokości 70.000.000 zł
   b) na gazyfikację kraju i wiercenie poszukiwawcze za ropą naftową i gazem ziemnym do wysokości 30.000.000 zł
   c) na inwestycje morskie do wysokości 15.000.000 zł
   d) w budowle wodne śródlądowe do wysokości 75.000.000 zł
   e) na melioracje wodne w rolnictwie do wysokości 30.000.000 zł
   f) na inwestycje, związane z usprawnieniem obrotu artykułami rolniczymi do wysokości 30.000.000 zł
   g) na budownictwo państwowe z wyłączeniem budownictwa w zarządzie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do wysokości 26.000.000 zł
   h) na budownictwo w zarządzie i pod nadzorem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w szczególności szkolnictwa zawodowego do wysokości 24.000.000 zł

---

[1] Akt prawny stanowiący ramy finansowe realizacji pierwszego trzyletniego okresu wchodzącego w skład piętnastoletniego planu modernizacji kraju przedstawionego w grudniu 1938 r. przez wicepremiera Eugeniusza Kwiatkowskiego.

[2] Fundusz Obrony Narodowej powstał na mocy dekretu Prezydenta RP z 9.04.1936 r. Jego celem było pozyskiwanie dodatkowych środków na dozbrojenie armii i realizację wojskowego planu inwestycyjnego. Łącznie zgromadzono ok. 1 mld zł, z tego wpłaty i darowizny od ludności wyniosły ponad 37 mln zł (do maja 1939). Zbiórkę na FON kontynuowano w czasie II wojny światowej, przede wszystkim wśród Polonii amerykańskiej i kanadyjskiej. Funduszem zarządzali powiernicy, tzw. Komitet Trzech (gen. Stanisław Tatar, płk Stanisław Nowicki i ppłk Marian Utnik).

i) na inwestycje przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe" do wysokości 210.000.000 zł
j) na inwestycje przedsiębiorstwa państwowego „Polska Poczta, Telegraf i Telefon" do wysokości 45.000.000 zł
k) na budowę i utrzymanie dróg i mostów z Państwowego Funduszu Drogowego do wysokości 200.000.000 zł
l) na budowę i pomoc kredytową i inwestycyjną z Funduszu Obrotowego Reformy Rolnej do wysokości 60.000.000 zł

ogółem do wysokości 2.015.000.000 zł

Art. 2. (1) Rada Ministrów na wniosek Ministra Skarbu ustala w granicach pokrycia [...] podział roczny funduszów na cele, wymienione w art. 1. […]

Art. 6. Upoważnia się Ministra Skarbu do wypuszczania obligacyj i wystawiania innych zobowiązań Skarbu Państwa, jakie będą potrzebne w celu zrealizowania operacyj kredytowych [...].

Art. 8. Z dniem wejścia w życie ustawy [...] traci moc [...] ustawa z dnia 24 lutego 1937 r. o dotacjach na rzecz Funduszu Obrony Narodowej (Dz.U.R.P. nr 15, poz. 97), z tym, że wpływy osiągnięte po 31 marca 1939 r. z pożyczek i kredytów [...] będą służyły na dotacje na rzecz Funduszu Obrony Narodowej ponad kwoty, przewidziane w art. 1 pkt. 1).

Art. 10. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem 1 kwietnia 1939 r.

Źródło: Dziennik Ustaw 1939, nr 25, poz. 165.

Nr 90[1]

Melchior Wańkowicz,
Sztafeta. Książka o polskim pochodzie gospodarczym
(fragmenty)

[...] W ciszy laboratoriów Instytutu Chemicznego[2] od lat pod kierunkiem np. Szukiewicza[3] trwały badania metod fabrykacji sztucznego kauczuku. Trzeba się było przede wszystkim zdecydować – jaką drogą pójdziemy.

Kauczuk można produkować z węgla, z gazów ziemnych i z setek innych surowców. Myśmy zdecydowali się wyrabiać kauczuk z ziemniaków[4]. Widzie-

[1] Fragmenty książki Melchiora Wańkowicza będącej apoteozą budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego.

[2] Chemiczny Instytut Badawczy powstał w 1922 r. z przekształcenia spółki METAN (powstała w 1916 r. z inicjatywy Ignacego Mościckiego; swą siedzibę miała we Lwowie) w instytucję społeczną. Od 1926 r. placówka działała w Warszawie. Była to pierwsza pozaakademicka instytucja prowadząca badania z chemii. W 1928 r. instytut otrzymał nową siedzibę, której symbolicznego otwarcia dokonał prezydent Ignacy Mościcki. Zadaniem placówki była działalność badawcza wspierająca rozwój przemysłu chemicznego w Polsce. Najważniejszym jej osiągnięciem w okresie międzywojennym było opracowanie metody pozyskiwania kauczuku syntetycznego i uruchomienie jego produkcji. W czasie II wojny światowej Instytut był sparaliżowany. Prace naukowo-badawcze wznowiono po 1945 r. pod szyldem Instytutu Przemysłu Chemicznego. W 1951 r. przekształcony w Instytut Chemii Ogólnej. W 1971 r. w wyniku połączenia ICHO z Instytutem Tworzyw Sztucznych powstał Instytut Chemii Przemysłowej, od 1990 r. noszący imię Ignacego Mościckiego.

[3] Wacław Szukiewicz (1896–1992), inżynier chemik, wynalazca. Absolwent Wydziału Chemicznego Politechniki Warszawskiej (studia rozpoczął w 1914 r. w Petersburgu, jednak wybuch I wojny światowej je przerwał). W l. 1925–1927 pracował w Paryżu (badania w dziedzinie chemii medycznej). Od 1929 r. rozpoczął badania nad kauczukiem syntetycznym. Wraz z zespołem opracował katalityczną metodę produkcji kauczuku butadienowego ze spirytusu. Produkcję materiału pod nazwą KER rozpoczęto w 1937 r. w Dębicy. W 1933 r. Szukiewicz objął kierownictwo Działu Syntezy Kauczuku w Chemicznym Instytucie Badawczym. Po wybuchu II wojny światowej pracował we Włoszech nad produkcją sztucznego kauczuku. W 1941 r. wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, gdzie kontynuował prace nad kauczukiem syntetycznym.

[4] Podstawowy surowiec do produkcji keru, czyli alkohol etylowy. Surowiec ten, wbrew prasowym sugestiom, nie był pozyskiwany ze spirytusu wytwarzanego w go-

liśmy, jak Rosja próbuje wyrabiać go z drzewa, z nafty. Niemcy robią swoją bunę z acetylenu. Niby to nic – acetylen tworzy się z węgla, wapna, powietrza i wody – ale wyciągnięcie z niego kauczuku syntetycznego jest dwa razy droższe, jak wyprodukowanie tego kauczuku z ziemniaków. [...] w Polsce [...] ten ziemniak wydał się najodpowiedniejszym.

[...] Fabryka kauczuku[5] powstaje pod Rzeszowem na linii gazociągu i linii elektrycznej wysokiego napięcia w miejscowości Pustynia. Nie jest to tylko całkiem symbolicznym nazwa, bo drogi jeszcze nie ma i ledwo można dojechać. Aby dojechawszy przekonać się, że dopiero wznoszą się ściany.

Nie ma co – trzeba nawrócić do Warszawy i w Instytucie Badawczym Chemicznym, w którym dźwignięte są instalacje półtechniczne, obejrzeć proces wytwarzania kauczuku syntetycznego.

[...]

Nazwijmy go KER [...]. KER – to znaczy kauczuk erytrenowy.

Przede wszystkim należy by od spirytusu 9C.H.O. odłączyć tlen O. I tu spoczywa cała tajemnica produkcji, bo jej sens polega na doborze odpowiedniego katalizatora. [...] katalizator najcelowszy, nie zatruwający się, najszybciej wydzielający ze spirytusu erytren. [...] Teraz erytren idzie do zbiorników ciśnieniowych, gdzie go poddają polimeryzacji i w rezultacie otrzymujemy różowe połcie kauczuku erytrenowego. Oddzielamy z nich ciągnące się włókna, które jednak nie mają jeszcze potrzebnej konsystencji. Jest to już jednak Ker. Trzeba go tylko zwulkanizować tak jak i kauczuk naturalny i będziemy mieli pierwszorzędny wyrób. Właśnie podtaczają oponę od ciężarowca [...] jej część wewnętrzną, która musi być bardziej elastyczna, jeszcze się robi z naturalnego kauczuku, ale to

---

rzelniach (np. z ziemniaków), ale przede wszystkim ze spirytusu melasowego, drożdżowego oraz odpadów konsumpcyjnych. Do wyprodukowania 1 tony keru zużywano ok. 5 ton spirytusu.

[5] 6.11.1937 r. w Warszawie powstały Zakłady Chemiczne Dębica SA. Kapitał założycielski pochodził z Zrzeszenia Producentów Spirytusu i Fabryki Opon Samochodowych i Rowerowych Stomil SA. Prezesem nowej spółki został dr Leon Janta Połczyńskiego, dyrektorem mianowano inż. Józefa Milewskiego. W przededniu wojny osiągnięto ok. 8 ton keru w miesiącu. Chemiczny Instytutu Badawczy za przekazanie licencji miał otrzymywać 10% zysku.

samo robią Niemcy. Natomiast na protektor idzie pięć kilometrów keru, który jest mniej ścieralny[6].

Źródło: M. Wańkowicz, *Sztafeta. Książka o polskim pochodzie gospodarczym*, Warszawa 1939.

[6] Za dotacje (łącznie 300 tys. zł) otrzymane od Ministerstwa Przemysłu i Handlu oraz Zrzeszenia Producentów Spirytusu, w Instytucie Chemicznym wykonano eksperymentalną partię keru. Próbki otrzymanego produktu wprowadzono do wyrobów Stomilu, Sanoka i Wargum. Sprawdzano go przy produkcji protektorów opon samochodowych i rowerowych, masek przeciwgazowych, węży gumowych, uszczelek, tkanin podgumowanych i innych. Testy przyniosły bardzo dobre wyniki. Okazało się m.in., że wytrzymałość keru na ścieranie, przepuszczanie gazów, pęcznienie i starzenie była większa w porównaniu do kauczuku naturalnego. Ponadto w trakcie produkcji otrzymywano uboczne produkty, m.in. erytrotyl, butylen, aldehyd octowy, eter, które można było wykorzystać.

Nr 91

(e. p.), *Inicjatywa prywatna wkracza do C.O.P.'u*

W związku z wejściem w życie nowej ustawy o ulgach inwestycyjnych[1] dowiadujemy się, iż do urzędujących w C.O.P.'ie delegatów związku izb przemysłowo-handlowych oraz Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych napływają z różnych dzielnic kraju zapytania osób i instytucji pragnących poczynić na tamtejszym terenie nakłady inwestycyjne.

Od jesieni r. ub. [...] wpłynęło dotychczas ponad 800 zapytań, z czego prawie połowa przypada na pierwsze dwa miesiące rb. Z ostatnich zgłoszeń dokonanych na przestrzeni 2 miesięcy można stwierdzić, że 23 zakłady przemysłowe wyraziły gotowość wybudowania nowych fabryk w C.O.P.'ie, głównie z dziedziny przetwórczo-metalowej, chemicznej i z drzewnej. Z kolei prowadzone są prace nad powstaniem kilku przemysłowych zakładów spożywczych, z których najpoważniejszy wybudowany zostanie przez związek spółdzielni spożywczych „Społem". Ponad to w organizacji znajduje się około 100 przedsiębiorstw handlowych i około 180 przedsiębiorstw rzemieślniczych. Przedsiębiorstwa rzemieślnicze powstają głównie z branży metalowej i drzewnej związanej z rozwijającym się budownictwem mieszkaniowym i fabrycznym.

Delegatury reprezentujące samorząd i organizacje gospodarcze badając możliwości rozwojowe poszczególnych typów przedsiębiorstw w COP'ie stwierdziły, że najpoważniejsze postępy prywatnych jednostek można zanotować na odcinku handlowym, zwłaszcza wobec wybitnej poprawy warunków bytowania miejscowej ludności [...].

Źródło: „Codzienna Gazeta Handlowa" 1939, nr 45, s. 1.

[1] Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o ulgach inwestycyjnych, DzU 1938, nr 26, poz. 223 i 224.

Nr 92[1]

Kronika C.O.P. 'u

Sandomierz zabiega o montownię samochodów. Sandomierski Zarząd Miejski prowadzi rokowania ze śląskim koncernem „Wspólnota Interesów" o wybudowanie w Sandomierzu montowni samochodów. Zarząd Miejski ofiarowuje koncernowi pod budowę fabryki teren o powierzchni 40 ha na prawobrzeżnym przedmieściu Nadbrzeziu. (er)

88 tys. zł na rozbudowę Skarżyska-Kamiennej. Skarżysko-Kamienna otrzymało od Funduszu Pracy 68 tys. zł. na budowę ulic i 20 tys. zł. na budowę targowicy miejskiej na Górnej Kamiennej i na jej rozbudowę w Skarżysku-Kamiennej. (er)

Brak fachowych metalowców w Radomiu. Radomski przemysł metalurgiczny odczuwa brak fachowców. Zjawisko to napawa pewnym niepokojem. Przed radomskimi szkołami zawodowymi stoją obecnie olbrzymie zadania. (er)

Zebranie Polsk. Zw. Przem. Metalowych w Sandomierzu. Odbyło się w tych dniach w lokalu własnym Oddziału C.O.P. Polsk. Zw. Przem. Metalowych zebranie zarządu pod przewodnictwem prez. K. Raczyńskiego. Omówiono np. sprawy, związane ze szkolnictwem zawodowym, zagadnieniami komunikacyjnymi w C.O.P., uprzemysłowieniem Okręgu przez udzielanie fachowych informacyjnych wiadomości o możliwościach osiedleńczych w C.O.P. dla śred. przemysłu metalowego w C.O.P. wytwórczości swych fabryk i szkól zawodowych w Okręgu.

O dojazd z Kozienic do Wisły. Z inicjatywy starosty pow. Kozienickiego dr. J. Dorosza opracowywany jest obecnie i rozważany projekt budowy drogi dojazdowej z Kozienic do Wisły [...]. Długość drogi wyniesie ok. 6 i pół km. Koszt budowy nawierzchni brukowanej wyniesie ok. 150 tys. zł. Wydział powiatowy na ten cel ma przeznaczyć kredyt w wysokości 60 tys. zł., poza tym kapitały włożą: miasto Kozienice, gmina Kozienice i gmina

[1] Jedna z wielu opublikowanych w „Codziennej Gazecie Handlowej" kronik dokumentujących postępy w inwestycjach prowadzonych w ramach budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Świerze Górne. Udział powiatowego Zw. Samorządowego ma być pokryty z przewidywanej nadwyżki budżetowej, zaś udział pozostałych związków samorządowych w ramach budżetu drogowego. (er).

Źródło: „Codzienna Gazeta Handlowa" 1939, nr 69, s. 4.

Nr 93[1]

Ustawa z dnia 15 czerwca 1939 r. o publicznej służbie zdrowia (fragmenty)

Art. 1.

(1) Publiczna służba zdrowia ma na celu wykonywanie pieczy nad zdrowiem ludności.

(2) Publiczna służba zdrowia obejmuje w szczególności sprawy: zwalczania chorób i zapobiegania im, zakładów leczniczych i leczniczo-zapobiegawczych, uzdrowisk, cmentarzy, opieki higieniczno-lekarskiej nad matką i dzieckiem, zwłaszcza w szkołach powszechnych i dokształcających, higieny szkolnej, wychowania fizycznego, opieki nad koloniami i półkoloniami, zaopatrywania ludności w wodę i usuwania nieczystości, dozoru sanitarnego nad artykułami żywności i przedmiotami użytku, higieny bytowania i pracy, kąpielisk, higieny środków lokomocji, nadzoru sanitarnego nad wyrobem i obro-

[1] W Polsce międzywojennej ciężar utrzymania i prowadzenia publicznej służby zdrowia spoczywał na barkach władz samorządowych. Władze centralne realizowały głównie zadania organizacyjne, nadzorcze i kontrolne. Resortowi pracy i opieki podlegało kilkanaście państwowych szpitali, uzdrowisk i Państwowy Zakład Higieny. System zbudowany był na podobnej zasadzie jak opieka społeczna. Nie został jednak stworzony od podstaw, a odziedziczony po zaborcach i dostosowywany w miarę potrzeb i możliwości do aktualnej sytuacji. Funkcje organizacyjne w sferze ochrony zdrowia pełniły wojewódzkie i powiatowe urzędy zdrowia. Ich obowiązki w zakresie zdrowia publicznego zostały unormowane w państwowej zasadniczej ustawie sanitarnej z 1919 r. oraz powtórzone w zasadniczej ustawie sanitarnej z 1919 r. Tworzone od 1919 r., w późniejszym okresie zostały scalone z organami terenowych władz administracyjnych. W powiatach funkcje nadzorcze pełnili lekarze powiatowi. Instytucja ta istniała jeszcze przed I wojną światową na terenie zaboru pruskiego i austriackiego. W okresie I wojny upowszechniła się na terenie Królestwa Polskiego. System organizacyjny składał się z dwóch komponentów. Pierwszy wynikał z realizacji ubezpieczeń społecznych, drugi zaś, pominąwszy kwestie własnościowe, stanowił próbę budowy ogólnodostępnej służby zdrowia. Niemniej jednak oba elementy się przenikały. W praktyce opieka lekarska realizowana była albo w placówce ubezpieczeniowej, albo też w ramach prywatnej praktyki. Do czasu wejścia w życie ustawy o ubezpieczeniach społecznych część ubezpieczeniowa funkcjonowała w dwóch modelach. Na terenie województw zachodnich istniała zasada wolnego wyboru lekarza, który przyjmował pacjenta we własnym gabinecie i rozliczał się na podstawie wykonywanych czynności.

tem środków leczniczych i zapobiegawczych, aptek i drogerii, nadzoru nad zawodami czynnymi w zakresie służby zdrowia.

Art. 2.

(1) Wykonywanie zadań z zakresu publicznej służby zdrowia należy do Ministra Opieki Społecznej, jeżeli ustawy szczególne nie przewidują właściwości innych ministrów oraz stosownie do obowiązujących przepisów ustawowych, do: władz administracji ogólnej, samorządu terytorialnego, samorządu gospodarczego i instytucyj ubezpieczeń społecznych oraz innych organizacyj publicznych i społecznych.

(2) W sprawach publicznej służby zdrowia, należących do zakresu działania innych ministrów, ministrowie ci współdziałają z Ministrem Opieki Społecznej.

(3) Minister Opieki Społecznej zarządza państwowymi uzdrowiskami i zakładami badawczymi i doświadczalnymi, powołanymi dla potrzeb publicznej służby zdrowia oraz zakładami leczniczymi, nie przekazanymi w zarząd innych ministrów[2].

W województwach południowych, centralnych i wschodnich funkcjonował system lecznictwa ambulatoryjnego i lekarza rejonowego, co oznaczało najczęściej przyjmowanie pacjentów w punkcie ambulatoryjnym (w praktyce w punkcie ambulatoryjnym kasy chorych). Na prowincji zadania te realizował lekarz rejonowy opłacany przez instytucję ubezpieczeniową. System ten z czasem ewoluował, a istotne zmiany zostały wprowadzone po uchwaleniu ustawy o ubezpieczeniu społecznym w 1933 r. Częścią zasadniczą systemu, jako że ubezpieczenia obejmowały mniejszość społeczeństwa, miały być ośrodki zdrowia. Powoływane od 1925 r., finansowane przez państwo bądź samorządy, nastawione były przede wszystkim na zapobieganie. Lecznictwem zajmowały się niejako przy okazji. Od połowy lat 30. toczyła się żywsza debata na temat upowszechnienia opieki zdrowotnej. Konsekwencją zmiany nastawienia władz były nowe normy w zakresie wykonywania praktyki lekarskiej, które ułatwiały możliwości realizowania procedur medycznych i skracały drogę do uzyskania odpowiednich uprawnień. Zasadniczym rezultatem nowej polityki władz było przyjęcie ustawy o publicznej ochronie zdrowia, która miała stać się narzędziem do stworzenia systemu zdrowia opartego na ośrodkach zdrowia i nastawionego przede wszystkim na zapobieganie chorobom, udzielanie bezpłatnych porad lekarskich. Kluczowym zagadnieniem było zorganizowanie powszechnego dostępu, w szczególności ludności wiejskiej i zamieszkałej w mniejszych miastach.

[2] Zob. *Uzdrowiska polskie*, red. W. Przywieczerski, Bydgoszcz 1937.

Art. 3.

(1) Gminy wykonywają czynności sanitarno-porządkowe, należące do ich zakresu działania, w szczególności w sprawach zapobiegania chorobom zakaźnym i społecznym oraz ich zwalczania, w zakresie administracji rządowej.

(2) Koszty, związane z wykonywaniem czynności wymienionych w ust. (1), ponoszą gminy i Skarb Państwa w myśl obowiązujących w tej sprawie przepisów ustawowych.

Art. 4.

(1) Władze administracji rządowej i samorządu terytorialnego działają w sprawach publicznej służby zdrowia przez lekarzy i inne organa.

(2) Organem fachowym powiatowego związku samorządowego w sprawach publicznej służby zdrowia jest lekarz powiatowy lub powołany przez wydział powiatowy inny lekarz. Jeżeli organem fachowym powiatowego związku samorządowego jest lekarz powiatowy, pobiera on od tego związku dodatkowe wynagrodzenie w wysokości, ustalanej przez Wydział Powiatowy.

(3) Organem fachowym gminy w sprawach publicznej służby zdrowia jest lekarz gminny (miejski, okręgowy).

Art. 5.

(1) Powiatowe związki samorządowe, miasta i gminy wiejskie są obowiązane, w miarę możliwości finansowych, utrzymywać odpowiednią liczbę lekarzy i innego niezbędnego personelu fachowego (pielęgniarek, położnych, kontrolerów sanitarnych i innych).

(2) Gdy zdolność finansowa miasta, nie wydzielonego z powiatowego związku samorządowego lub gminy wiejskiej, nie pozwala według oceny wydziału powiatowego na utrzymywanie przez nie własnego lekarza gminnego (miejskiego), powiatowy związek samorządowy powoła dla 2 do 3 gmin wspólnego lekarza, jako lekarza okręgowego.

(3) Minister Opieki Społecznej może na wniosek wojewody odroczyć powołanie lekarza okręgowego, jeżeli zdolność finansowa odpowiednich związków samorządowych nie pozwala na jego utrzymywanie.

Art. 6.[3]

(1) Ośrodek zdrowia jest podstawową jednostką, zapewniającą ludności opiekę zdrowotną oraz sprawującą pieczę nad warunkami higienicznymi jej bytowania.

(2) Do zadań ośrodka zdrowia należy krzewienie higieny i podnoszenie stanu zdrowotnego ludności, a w szczególności: sprawowanie opieki higieniczno-lekarskiej nad matką i niemowlętami, dziećmi w wieku przedszkolnym i szkolnym, zwalczanie chorób społecznych i zakaźnych, piecza nad higieną otoczenia, udzielanie pomocy leczniczej w nagłych przypadkach i udzielanie pomocy leczniczej i położniczej ubogim; ponadto ośrodki zdrowia mogą udzielać pomocy leczniczej i położniczej funkcjonariuszom państwowym, pracownikom samorządowym, osobom ubezpieczonym w ubezpieczalniach społecznych i innym na mocy specjalnych umów.

(3) Kierownikiem ośrodka zdrowia jest lekarz gminny (miejski, okręgowy) lub za zgodą wydziału powiatowego albo wojewody, jeśli idzie o miasto wydzielone, inny lekarz.

Art. 7.[4]

(1) Powiatowe związki samorządowe, miasta i gminy wiejskie są obowiązane, w miarę możliwości finansowych, zakładać, utrzymywać i prowadzić ośrodki zdrowia, niezależnie od zakładania, utrzymywania i prowadzenia niezbędnych ze względu na zdrowie ludności zakładów leczniczych, leczniczo-zapobiegawczych i innych urządzeń sanitarnych, stosownie do obowiązujących szczególnych przepisów prawnych. Do ponoszenia kosztów zakładania, utrzymywania i prowadzenia ośrodków zdrowia przez związki samorządu terytorialnego przyczyniają się instytucje ubezpieczeń społecznych, których obowiązki w tym zakresie ustala Minister Opieki Społecznej.

(2) Powiatowy związek samorządowy utworzy dla 2–3 gmin wspólnoty, jako okręgowy, ośrodek zdrowia, w przypadku, jeśli zdolność finansowa miasta, nie wydzielonego z powiatowego związku samorządowego lub gminy wiejskiej, nie pozwala według oceny wydziału powiatowego na założenie, utrzymanie i prowadzenie przez nie ośrodków zdrowia

[3] Artykuł uchylony we wrześniu 1948 r.

[4] Artykuł uchylony we wrześniu 1948 r.

(3) Minister Opieki Społecznej może na wniosek wojewody odroczyć założenie okręgowego ośrodka zdrowia, jeżeli zdolność finansowa odpowiednich związków samorządowych nie pozwala na jego założenie, utrzymanie i prowadzenie.

(4) Powiatowe związki samorządowe oraz miasta wydzielone z powiatowych związków samorządowych, których stan finansowy, według oceny wojewody nie pozwala na założenie, utrzymanie i prowadzenie ośrodków zdrowia, otrzymują od Państwa pomoc w granicach kredytów, przewidzianych na te cele w budżecie Państwa, na warunkach, ustalanych przez Ministra Opieki Społecznej. [...]

Art. 16.

Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem 1 lipca 1939 r., zaś art. 5, 7 i 11 – z dniem 1 kwietnia 1940 r.

Źródło: Dziennik Ustaw 1939, nr 54, poz. 342.

Nr 94[1]

Przemówienie gen. Sikorskiego. Stenogram z I posiedzenia II Rady Narodowej RP w dniu 24 lutego 1942 o godz. 11.50 w Londynie (fragmenty)

[...] Rozważenie ogólnego stanu rzeczy podyktowało nam deklarację, przyjętą zgodnie przez rząd, która zawiera zasady najgłówniejsze, jakimi kierujemy się i kierować będziemy w swej dalszej [...] pracy na rzecz Polski.

[...]

Oto treść tej deklaracji.

I

Rząd Jedności Narodowej[2], powołany legalnie przez Prezydenta RP[3], stanowi wraz z nim o ciągłości konstytucyjnej państwa i jest pełnoprawną władzą wykonawczą państwa polskiego. A uważając się za narzędzie woli ogółu obywateli Rzeczypospolitej oraz mając na celu jedynie Jej dobro, stwierdza:

1) Naczelnym zadaniem rządu RP jest wyzwolenie Ojczyzny i uzyskanie należnego jej miejsca w rodzinie wolnych narodów. Dąży on do tego celu przez najwydatniejszy udział wojenny Polski i jej siły zbrojnej w obozie

[1] W przemówieniu z lutego 1942 r. gen. Władysław Sikorski przedstawił cele wojenne rządu na uchodźstwie oraz wizję powojennego ładu w Europie. Ogólnie zarysował też ustrój społeczno-polityczny oraz gospodarczy powojennej Polski. Zaprezentowany program miał ogólnikowy charakter, ale wyznaczał kierunki odbudowy kraju, podkreślając ich demokratyczny charakter.

[2] Rząd Jedności Narodowej powstał 30.09.1939 r., na jego czele stanął gen. Władysław Sikorski. Tworzyli go przedstawiciele głównych partii opozycyjnych okresu międzywojennego (Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Narodowe, Stronnictwo Pracy, Polska Partia Socjalistyczna) oraz politycy kojarzeni z sanacją.

[3] Władysław Raczkiewicz (1885-1947), prawnik i polityk. W okresie II RP pełnił funkcje: ministra spraw wewnętrznych, marszałka senatu, wojewody (kolejno: nowogródzkiego, wileńskiego, krakowskiego, pomorskiego). Od 1934 r. był prezesem Światowego Związku Polaków z Zagranicy. 30.09.1939 r. został wyznaczony na stanowisko prezydenta RP na uchodźstwie przez ustępującego Ignacego Mościckiego, zgodnie z konstytucją kwietniową z 1935 r. Prezydent Mościcki zrezygnował z funkcji głowy państwa w wyniku internowania na terytorium Rumunii.

walczących demokracji oraz przez zapewnienie Polsce, obok bezpośredniego i rozległego dostępu do morza, granic, dających pełną rękojmię bezpieczeństwa i dobrobytu Rzeczypospolitej. [...]

II

O przyszłym ustroju politycznym i gospodarczym Państwa Polskiego zadecyduje ostatecznie Sejm wolnej Polski, w którego ręce rząd odda władzę ustawodawczą bezzwłocznie po zakończeniu działań wojennych. Dziś jednak, kiedy zbliża się chwila decydowania o powojennej organizacji świata i Europy, a kiedy opinia międzynarodowa chce wiedzieć jaką będzie przyszła Polska, by na tym oprzeć swoje do niej zaufanie, Rząd Jedności Narodowej stwierdza:

1. Polska stać będzie nadal na gruncie kultury i zasad chrześcijańskich.

2. Polska będzie państwem demokratycznym i republikańskim, przestrzegającym ściśle zasady rządów prawnych, odpowiedzialnych przed rzetelnym przedstawicielstwem narodowym, reprezentującym w pełni wolę całego społeczeństwa i wybranym w powszechnym, równym, bezpośrednim i tajnym głosowaniu.

Naród polski odcina się bezwzględnie od wszelkich, sprzecznych z zasadami demokratycznymi, totalitarnych systemów rządzenia i jakiejkolwiek formy dyktatur.

3. Polska zapewni poszanowanie wolności i praw obywatelskich wszystkim wiernym Rzeczypospolitej obywatelom, bez względu na różnicę narodowości, wyznania i rasy. Mniejszościom narodowym, spełniającym swoje obowiązki obywatelskie wobec państwa, Polska zapewni przy równych obowiązkach równe prawa oraz da im możność swobodnego rozwoju politycznego, kulturalnego i społecznego. Wolność wyznania, sumienia i słowa, stowarzyszania się i zgromadzania się będzie wszystkim w pełni zapewniona. Wymiar sprawiedliwości będzie niezależny od jakichkolwiek wpływów administracji państwowej.

4. Polska powojenna dążyć będzie do zagwarantowania całej swojej ludności zatrudnienia i godziwego zarobku, usuwając w ten sposób ze swych ziem klęskę bezrobocia. Każdy obywatel mieć będzie prawo do pracy i obowiązek pracy przy zachowaniu swobody wyboru zatrudnienia. Całość gospodarki narodowej prowadzona będzie w myśl powyższego założenia i podporządkowana zostanie ogólnym wytycznym zgodnie z koniecznością planowej

odbudowy zniszczeń wojennych, uprzemysłowienia kraju oraz wydobycia wszystkich sił wytwórczych nieodzownych dla pomyślności ogółu obywateli.

Racjonalna reforma rolna, gwarantująca masom włościańskim sprawiedliwy podział ziemi, stworzyć powinna – poza nielicznymi gospodarstwami wzorcowymi i doświadczalnymi – niewielkie, obsługiwane w zasadzie przez rodziny właścicieli, lecz samodzielne warsztaty rolne, opłacalne i posiadające zdolność produkcyjną. Opierając się na tych założeniach prawno-politycznych i społeczno-gospodarczych podniesiemy poziom bytu mas pracujących, włościan, robotników i inteligencji, zapewniając im współudział należyty w rozwoju własnej kultury narodowej.

5. Naród polski poczyni wszelkie wysiłki, ażeby w jak najkrótszym czasie podnieść ogólny stan gospodarczy Polski, opóźniony w swym rozwoju z powodów politycznych w czasie zaborów i cofnięty w czasie okupacji, do stanu narodów zachodnioeuropejskich, pragnąc w tej dziedzinie współpracować w innymi narodami demokratycznymi.

6. Ofiarny patriotyzm i zdrowy zmysł polityczny, którego tyle dowodów składa nasz naród w tej wojnie, nakazuje oprzeć całość życia publicznego w Polsce na inicjatywie i działalności samego społeczeństwa, a w szczególności pozostawić jak największy zakres spraw życia publicznego do swobodnego rozstrzygania i załatwiania samorządom terytorialnym, gospodarczym i zawodowym.

7. Polska mieć będzie silną i sprężystą władzę wykonawczą, zdolną do działań szybkich i stanowczych, celem uprzedzenia wrogich wobec Polski zamierzeń oraz skupiającą całą energię narodu w chwilach niebezpieczeństwa.

Oto są zasady, na których oprzeć chcemy Polskę nową. Ich pełne wykonanie jest nieodzowne. Nauczeni doświadczeniem straszliwym tych lat, nie zapomnimy nigdy, że rząd, rozporządzający najpotężniejszą nawet siłą fizyczną, jest niezmiernie słaby i całkowicie niezdolny do ratowania państwa z ciężkiej niedoli, jeżeli nie ma polegającego na zaufaniu poparcia całego narodu.

Źródło: E. Duraczyński, R. Turkowski, *O Polsce na uchodźstwie. Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej 1939–1945*, Warszawa 1997.

Nr 95[1]

Plany i przygotowania do powojennej odbudowy Polski i pomocy dla jej ludności (fragmenty)

Tezy i opracowania na temat opieki społecznej w Polsce w okresie powojennym [1943–1944]

[...] Przedkładając wytyczne doraźnej powojennej opieki nad matkami opuszczonymi, dziećmi opuszczonymi i dziećmi potrzebującymi opieki [...], założyłem:

2. Obowiązek bezpośredniej opieki spoczywa na rodzicach, następnie na bliższej i dalszej rodzinie, później na gminie, a potem na Państwie.

4. Państwo sprawuje opiekę nad matką i dzieckiem przez kształtowanie warunków społecznych, higienicznych i ekonomicznych (zatrudnienie, ochrona pracy, polityka płac, polityka żywnościowa, mieszkaniowa, higiena i lecznictwo, szkolnictwo, ubezpieczenia społeczne np.) korzystnych dla wyprowadzenia, rozwoju i wychowania potomstwa.

5. Państwo bezpośrednio opiekuje się dziećmi nieznanego pochodzenia, „dziećmi niczyimi", dziećmi nieuleczalnie chorymi i kalekami.

Wytyczne powojennej opieki doraźnej nad matkami opuszczonymi, dziećmi opuszczonymi i dziećmi potrzebującymi opieki

I. Matki opuszczone i dzieci opuszczone poniżej 2 lat życia

1. Za matkę opuszczoną uważa się kobietę porzuconą przez ojca swego dziecka.

2. Za dziecko opuszczone uważa się dziecko porzucone przez swych rodziców.

3. Matki opuszczone z niemowlętami i dzieci opuszczone do dwóch lat życia są przyjmowane do Domów Matki i Dziecka.

---

[1] Dokument przygotowany przez zespół ekspertów działających przy odpowiednich ministerstwach rządu emigracyjnego. Podstawowe założenia odbudowy kraju tworzono na podstawie wykazu strat ludnościowych i materialnych oraz oceny kondycji obywateli polskich. Wytyczając kierunki działania, zwłaszcza w aspekcie opieki zdrowotnej i społecznej, skupiano się na przeciwdziałaniu negatywnym skutkom wojny i okupacji.

4. Dom Matki i Dziecka ma za zadanie udzielenie matce opuszczonej z niemowlęciem i dziecku opuszczonemu do 2 lat życia, doraźnej pomocy oraz przeprowadzenie starań o zapewnienie zarówno matce, jak i dziecku warunków życia rodzinnego.

[...]

7. W Domu Matki i Dziecka opiekunka społeczna opiekuje się każdym przypadkiem matki opuszczonej z niemowlęciem, oraz dziecka opuszczonego. Wobec tego, że najlepszym środowiskiem dla rozwoju dziecka są warunki życia rodzinnego, opiekunka społeczna dąży do połączenia matki opuszczonej z ojcem dziecka. Nie mogąc stworzyć warunków życia rodzinnego, opiekunka społeczna dąży do usamodzielnienia matki i zapewnienia uprawnień, jakie jej i dziecku przysługują. W przypadku dziecka opuszczonego opiekunka społeczna stara się odnaleźć rodziców, względnie naturalnych jego opiekunów i oddać im dziecko; jeśli zaś tego uczynić nie można, stara się [...] umieścić dziecko w rodzinie zastępczej lub przybranej. [...]

II. Dzieci opuszczone i dzieci potrzebujące opieki w wieku od 2 do 16 lat życia

16. Dzieci opuszczone, [...] bezdomne, żebrzące lub wałęsające się, w wieku od 2 do 16 lat życia, są przyjmowane do Pogotowia Opiekuńczego dla Dzieci. [...]

18. Pogotowie Opiekuńcze dla Dzieci ma za zadanie udzielenie dziecku czasowej opieki i zorganizowanie nad dzieckiem opieki otwartej, o ile możności w warunkach życia rodzinnego.

19. Każdy przypadek dziecka przyjętego do Pogotowia Opiekuńczego jest pod opieką opiekunki społecznej w celu ustalenia i wprowadzenia w życie właściwej, w stosunku do dziecka, formy opieki. [...]

21. W Pogotowiu Opiekuńczym dzieci pozostają do czasu zorganizowania im opieki otwartej. Opieka ta polegać będzie na oddaniu dziecka pod opiekę rodziny własnej, oddaniu do rodziny zastępczej, do rodziny przybranej, ustanowieniu nad dzieckiem opieki prawnej, zapewnieniu dziecku opieki wychowawczej, higieniczno-lekarskiej, opieki ogólnej. [...]

23. Dzieci, nad którymi opieki otwartej zorganizować nie można, zostaną skierowane, zależnie od potrzeby, do zakładu opiekuńczego, wychowawczego lub leczniczego [...].

III. Dzieci opuszczone i dzieci potrzebujące opieki
– obłożnie chore i nieuleczalnie chore [...]

30. Dzieci opuszczone i potrzebujące opieki w wypadku obłożnej choroby są kierowane przez Domy Matki i Dziecka i przez Pogotowia Opiekuńcze do zakładów leczniczych z tym, że koszta leczenia takich dzieci obciążają gminę zobowiązaną do sprawowania nad nimi opieki.

31. Dzieci [...] chore nieuleczalnie są kierowane przez Domy Matki i Dziecka i przez Pogotowia Opiekuńcze do zakładów leczniczych, wychowawczych lub opiekuńczych z tym, że koszta leczenia, wychowania, względnie utrzymania takich dzieci obciążają budżet Państwa.

IV. Dzieci nieznanego pochodzenia [...]

33. Niemowlęta nieznanego pochodzenia są kierowane do Domów Matki i Dziecka, zaś dzieci powyżej dwóch lat – do Pogotowia Opiekuńczego dla Dzieci. [...]

35. Opieka nad dziećmi nieznanego pochodzenia sprawowana jest na koszt Państwa.

Tezy i notatki dotyczące organizacji służby zdrowia w Polsce powojennej [1944]

[...] III. Wytyczne na okres pierwszych 6 miesięcy

14. Wobec niepewności co do liczby lekarzy, łóżek szpitalnych, liczebności i chorobowości ludności w momencie objęcia władzy przez polską administrację publiczną można jedynie wytknąć ogólne kierunki polityki zdrowotnej na okres pierwszych 6 miesięcy.

16. [...] W hierarchii zadań służby zdrowia pierwsze miejsce zajmuje walka z ostrymi chorobami zakaźnymi jako zagrażającymi nie tylko zdrowiu publicznemu lecz również szybkiej odbudowie życia społecznego i gospodarczego. Pokonanie tej groźby jest warunkiem odbudowy wszystkich dziedzin życia społecznego. Potrzeby tego działu winny być traktowane na równi z potrzebami armii walczącej.

Plan walki z epidemiami przewiduje:

a) masowe szczepienia przeciwko durowi brzusznemu, ospie i błonicy
b) izolację szpitalną przypadków duru plamistego [...], dezynfekcję lub dezynsekcję, szczepienie grup szczególnie narażonych

c) wzmocnienie policji sanitarnej w zakresie higieny otoczenia: woda, żywność, usuwanie nieczystości.

[...]

23. Drugie miejsce w hierarchii zadań służby zdrowia zajmuje opieka nad matką i dzieckiem. Przewiduje się uprawnienie każdej ciężarnej [...] do 4 bezpłatnych wizyt u lekarza [...]. W warunkach szczególnego przeludnienia mieszkań przewiduje się stworzenie domów porodowych, pod kierunkiem położnej [...]. Prócz uruchomienia stałych poradni opieki nad matką i dzieckiem przewiduje się ruchome poradnie zmontowane na samochodach. Przewidziane są wyprawy dla matek ciężarnych i wyprawki dla niemowląt. Uruchomić należy również opiekę lekarską nad młodzieżą szkolną. [...]

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej Rządu RP [emigracyjnego] w Londynie, sygn. 180, 182.

Nr 96[1]

Deklaracja Rady Jedności Narodowej *O co walczy Naród Polski* z 15 marca 1944 r. (fragmenty)

Na posiedzeniu w dniu 15 marca 1944 r. Rada Jedności Narodowej[2] uchwaliła poniższą deklarację:

Naród Polski pierwszy w tej wojnie chwycił za broń przeciwko agresji niemieckiej i trwa niezłomnie w tej walce od roku 1939 w zespole wielkich swoich sojuszników. Zwycięstwo, okupowane codziennie strumieniami polskiej krwi i niezmiernymi cierpieniami najszerszych mas społecznych – zbliża się. Dla ostatecznego jego osiągnięcia potrzebne są dalsze ofiary, powszechne wysiłki całego narodu; wysiłkom tym towarzyszyć musi pełna świadomość celów tej walki, dla których ponosimy największe w naszych dziejach ofiary.

---

[1] Deklaracja Rady Jedności Narodowej była odpowiedzią na program Polskiej Partii Robotniczej „O co walczymy?" (1943 r.). Miała potwierdzić jedność polityczną w państwie podziemnym. Wspólna deklaracja partii czwórporozumienia (Polska Partia Socjalistyczna – Wolność, Równość, Niepodległość, Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Pracy, Stronnictwo Narodowe) była korzystna także dla Armii Krajowej; dawała szansę na ściślejsze związanie jej oddziałów pod względem ideowo-politycznym. Dyskusję nad programem przyszłych reform zapoczątkowała Krajowa Reprezentacja Polityczna. W swej treści deklaracja zapowiadała reformy społeczno-gospodarcze, ale nie zawierała żadnych zasad, według których miałyby one zostać przeprowadzone. Deklaracja była kompromisem zawartym między czterema partiami o znaczących różnicach programowych. Niezależnie od swej ogólnikowości przedstawiała wizję powojennej polski w ujęciu najważniejszych partii politycznych w państwie podziemnym. Część zawartych w niej postulatów, m.in. przywrócenie zasad demokracji w życiu politycznym, równouprawnienie mniejszości narodowych, przeprowadzenie reformy rolnej, partie lewicowe i centrowe zawarły w swych programach w l. 30.

[2] Rada Jedności Narodowej była reprezentacją polityczną polskiego państwa podziemnego. Została powołana 9.01.1944 r. przez Delegata Rządu na Kraj; powstała w wyniku przekształcenie się Krajowej Reprezentacji Politycznej. Działała do 1.07.1945 r. Początkowo powołano tymczasowe prezydium, a 12.03.1944 r. pełny jej skład. Na mocy dekretu Prezydenta RP z 26.04.1944 r. pełniła funkcję organu doradczego i opiniodawczego Delegata Rządu. Przewodniczącym Rady został Kazimierz Pużak.

Program polskich celów obecnej wojny tkwi głęboko w serach wszystkich Polaków: wywodzi się on z naszych wielowiekowych tradycji narodowych oraz ze zrozumienia roli Polski w rodzinie wolnych ludów Europy i świata.

Dwa są główne kanony tego programu:

a) wolność, całość, suwerenność, siła i bezpieczeństwo oraz zdrowy rozwój wewnętrzny Rzeczypospolitej;
b) trwały pokój międzynarodowy, sprawiedliwość międzynarodowa, zgodna współpraca wolnych narodów dla powszechnego dobra ludzkości.

Wychodząc z powyższych założeń naczelnych, wola Narodu Polskiego, reprezentowanego przez legalne państwowe władze w Londynie, tzn. przez Prezydenta Rzeczypospolitej, Rząd Polski oraz Naczelnego Wodza Sił Zbrojnych[3], w kraju zaś skupionego przy Pełnomocniku na Kraj – Wicepremierze Rządu Rzeczypospolitej[4] i Komendancie Armii Krajowej[5], a politycznie wyra-

[3] Kazimierz Sosnkowski (1885–1969), generał, w okresie II RP związany z Józefem Piłsudskim. W l. 1920–1924 minister spraw wojskowych, od 1927 r. inspektor armii. We wrześniu 1939 r. dowodził Frontem Południowym. W czasie II wojny światowej członek władz na uchodźstwie; w l. 1939–1940 Komendant Główny Związku Walki Zbrojnej. W 1941 r. ustąpił z rządu, nie akceptując układu Sikorski–Majski. Od lipca 1943 r. do września 1944 r. Naczelny Wódz. Mimo iż nie popierał wybuchu powstania w Warszawie, aktywnie zabiegał o pomoc aliantów dla walczących. 30.09.1944 r. zdymisjonowany przez prezydenta Raczkiewicza.

[4] Jan Stanisław Jankowski (1882–1953), polityk, współzałożyciel Narodowej Partii Robotniczej. W 1921 r. i 1926 r. minister pracy i opieki społecznej; w l. 1928–1935 poseł na sejm. Od 1937 r. w Stronnictwie Pracy (w latach okupacji w jego władzach). Od września 1939 r. działał w instytucjach opieki społecznej, od 1941 r. dyrektor Departamentu Pracy i Opieki Społecznej Delegatury Rządu na Kraj. Od 1942 r. zastępca Delegata Rządu na Kraj, od 1943 r. Delegat Rządu na Kraj. Od 1944 r. jako wicepremier kierował Krajową Radą Ministrów. W marcu 1945 r. aresztowany przez NKWD, sądzony w procesie szesnastu.

[5] Leopold Okulicki (1898–1946), gen. brygady Wojska Polskiego. We wrześniu 1939 r. walczył w obronie Warszawy; od października 1939 r. związany z konspiracją zbrojną (Służba Zwycięstwu Polski i Związek Walki Zbrojnej). W l. 1940–1941 komendant obszaru okupacji sowieckiej; aresztowany przez NKWD. W 1941 r. wstąpił do Armii Polskiej tworzonej w ZSRS. W 1944 r. przerzucony do kraju. Komendant NIE, w l. 1944–1945 komendant Armii Krajowej (19.01.1945 r. wydał rozkaz jej rozwiązania). W marcu 1945 aresztowany przez NKWD, sądzony w procesie szesnastu. Zmarł w więzieniu na Butyrkach (w Moskwie).

żającego swą wolę w warunkach okupacji w Radzie Jedności Narodowej, formułuje następujące zasadnicze cele wojny:

[...]

Ustrój polityczny Rzeczypospolitej

Odrodzona Rzeczpospolita, nawiązując do swoich dawnych tradycji, oraz zgodnie z ideałami demokratycznymi, oprze swój ustrój na systemie demokracji parlamentarnej przy działaniu silnych rządów. W możliwie najrychlejszym czasie zostaną przeprowadzone wybory do parlamentu, na podstawie nowej, demokratycznej ordynacji wyborczej[6]. Parlament ten dokona zmiany konstytucji[7], która sformułuje zasady wszechstronnej wolności obywatelskiej, swobody religii, sumienia, przekonań politycznych, słowa, druku, zgromadzeń i stowarzyszeń oraz zasady równości praw obywatelskich przy równości obowiązków i niezależności wymiaru sprawiedliwości. Organizacja władzy wykonawczej oparta zostanie na zasadzie: a) decentralizacji wielu funkcji administracyjnych i przekazaniu maksimum funkcji administracji państwowej szeroko rozbudowanym organom samorządu terytorialnego, gospodarczego i zawodowego; b) zasadzie praworządności na wszystkich szczeblach i odpowiedzialności wobec prawa. [...]

Przebudowa struktury społeczno-gospodarczej

Dążąc do podniesienia potencjału gospodarczego Polski i usunięcia krzywdzących dysproporcji socjalnych, odrodzone Państwo Polskie przystąpi do gruntownej przebudowy struktury życia gospodarczego, która by uczyniła zadość interesom szerokich mas ludu wiejskiego i miejskiego. W tym zakresie upowszechnienie własności, to jest rozszerzenie jej na możliwie największą liczbę jednostek gospodarujących, będzie najważniejszym zadaniem Państwa. Drugim zadaniem Państwa będzie podniesienie dochodu społecznego i spra-

[6] Postulat zmiany ordynacji wyborczej na demokratyczną pojawił się w drugiej połowie l. 30. Partie opozycji antysanacyjnej domagały się zmiany ordynacji z lipca 1935 r., która w wyborach do sejmu wprowadzała okręgi dwumandatowe oraz wybory czteroprzymiotnikowe. Wykluczała też partie polityczne z procesu tworzenia list wyborczych. Natomiast wybory do senatu były dwustopniowe; prawo wyłaniania kandydatów na senatorów mieli elektorzy, do których zaliczano „osoby zasłużone".

[7] Zmianie miała ulec Konstytucja kwietniowa z 1935 r., wprowadzająca system autorytarny.

wiedliwy jego podział. Państwo obejmie funkcje kierownicze i kontrolne w gospodarce celem zapewnienia realizacji planu gospodarczego Polski. Państwo będzie miało prawo przejmowania lub uspołecznienia przedsiębiorstw użyteczności publicznej oraz kluczowych przemysłów, a także aparatu transportu oraz wielkich instytucji finansowych – w wypadku gdy tego będą wymagały potrzeby ogólne.

W okresie przejściowym będą przejęte pod zarząd państwowy przy udziale czynnika społecznego przedsiębiorstwa przemysłowe zarządzane podczas okupacji przez Niemców, jak również wszelka własność poniemiecka i bezpańska.

Przyszły parlament zdecyduje, czy przejęcie ziemi oraz przedsiębiorstw przez Państwo nastąpi za odszkodowaniem, czy bez odszkodowania. [...]

Przebudowa ustroju rolnego

W milionowych masach chłopskich widzimy niespożytą siłę przyszłości i źródło energii narodowej. Polska, jako kraj o przewadze elementu rolniczego, musi zwrócić szczególną uwagę na rozwiązanie zagadnienia zdrowego i twórczego ustroju rolnego. Za podstawę poczynań w tej dziedzinie przyjęta zostanie zasada upowszechnienia własności rolnej oraz upełnorolnienie gospodarstw karłowatych[8]. Będzie więc niezwłocznie podjęta szeroka akcja przebudowy ustroju rolnego, oparta na następujących głównych zasadach:

a) Państwo przejmie natychmiast po wojnie – na planowe zabezpieczenie przebudowy ustroju rolnego – wszelkie prywatne obszary ziemi przekraczające 50 ha.
b) Z zapasów ziemi będą tworzone jednorodzinne gospodarstwa chłopskie o wielkości od 8 do 15 ha w zależności od gleby, uprawy i położenia, dające możność pracy racjonalnej, wydajnej i zaspokającej potrzeby rodziny.
c) Do tych norm zostaną powiększone gospodarstwa karłowate.
d) Lasy zostaną upaństwowione.
e) Państwo otoczy specjalną opieką całokształt gospodarki rolnej, celem podniesienia produkcji i spożycia wsi oraz celem ułatwienia wymiany płodów pracy rolniczej. Wieś otrzyma wszelkie możliwe pomoce po-

[8] Gospodarstwo karłowate, czyli gospodarstwo rolne o powierzchni do 2 ha.

średnie w postaci budowy dróg, regulacji rzek, melioracji, elektryfikacji, budowy elewatorów, rozwoju sieci spółdzielni, wreszcie w formie należytej oświaty zawodowej.

Ta część ludności wiejskiej, która nie znajdzie zatrudnienia na wsi, będzie miała zapewnione masowe przeszkolenie fachowe i zostanie skierowana do pracy w przemyśle, rzemiośle, spółdzielczości, handlu i komunikacji.

Tymi drogami Państwo Polskie zmierzać będzie do likwidacji objawów biedy wiejskiej i upośledzenia społecznego wsi oraz do podniesienia gospodarczego i kulturalnego milionowych rzesz ludności wiejskiej, stwarzając w ten sposób warunki dla ogólnego podniesienia poziomu społeczno-gospodarczego całego kraju.

Upowszechnienie własności w miastach

Celem przebudowy struktury gospodarczej stworzone zostaną warunki, aby pracownik umysłowy i fizyczny – obok gwarancji znalezienia odpowiedniej i należycie honorowanej pracy – mógł uczestniczyć w akcji upowszechnienia własności. Dla realizacji tego celu nastąpi:

a) poparcie przez Państwo prywatnej inicjatywy gospodarczej przy zakładaniu nowych, gospodarczo zdrowych warsztatów przemysłowych, rzemieślniczych i handlowych typu średniego i małego;
b) poparcie przez Państwo akcji udoskonalenia pracy w drobnych warsztatach istniejących;
c) szeroka akcja budowlana po miastach i miasteczkach, mająca na celu zapewnienie ludności pracującej własnych mieszkań, gwarantujących kulturalne i zdrowe warunki mieszkaniowe;
d) krzewienie idei spółdzielczej i pomoc w organizowaniu spółdzielczości.

Polityka społeczna

Celem polityki społecznej będzie pełne wyzwolenie człowieka pracy; jej zadaniem – takie kształtowanie społecznych warunków, aby jego wola, chęć i zamiłowanie do pracy oraz, co za tym idzie, możliwość ujawnienia swoich wartości stale się potęgowały. Człowiek poczuje się wolnym od troski o pracę, o środki utrzymania, będzie mógł rozwijać się w obranym kierunku działalności. Pozbędzie się tak niszczących go dotychczas uczuć życiowej niepewności i zbędności; drogi do awansu społecznego staną przed nim otwarte. Praca będzie jego życiowym zadaniem, funkcją społeczną, prawem i obowiązkiem.

Człowiek, jego stan fizyczny i duchowy, jego kwalifikacje wysuną się na czoło spraw społecznych. Praca sama nie będzie towarem, człowiek pracy uzyska należną mu godność, wyzwoli się z jarzma najmictwa. Zależność pracownika będzie tylko sprawą organizacji, wynikającej z podziału pracy, przestanie zaś być przejawem władzy człowieka nad człowiekiem. Stopniowo zatrą się różnice między pracą samodzielną i zależną, sprowadzą się do różnic w kwalifikacjach. Sztuczny podział między pracą fizyczną i umysłową zostanie zarzucony, praca wykwalifikowana będzie specjalnie honorowana; zapewniona zostanie możność przechodzenia od pracy mniej do więcej kwalifikowanej. Prace przykre i ciężkie będą w miarę możliwości tak organizowane, by rozkładały się swym ciężarem na wszystkich.

Zorganizowany w związkach zawodowych i w samorządzie pracy pracownik będzie uczestniczył w planowaniu społecznym i gospodarczym, w nadzorze i kontroli życia gospodarczego, w kontroli nad podziałem dochodu społecznego. Przez powołanie rad zakładowych jego życie i praca w zakładzie pracy staną się pełniejsze. Wzmocnienie reglamentacji w zbiorowym prawie pracy doprowadzi do zobiektywizowania płac, więc zapobiegnie nieuzasadnionym ich przerostom. Upowszechnienie ubezpieczeń społecznych i pomocy leczniczej oraz urealnienie opieki społecznej, zwłaszcza w zakresie pomocy rodzinie oraz opieki nad matką i dzieckiem, dopełnią system urządzeń, zabezpieczających człowiekowi wolność od niedostatku. [...]

Odbudowa i rozbudowa kultury i szkolnictwa

Do naczelnych zadań odrodzonego Państwa Polskiego należeć będzie usunięcie wiekowych zaniedbań w dziedzinie kultury i oświaty najszerszych mas społeczeństwa, spowodowanych przez niewolę, a pogłębionych przez rządy okupacyjne.

Akcja Państwa Polskiego obejmie w tym zakresie następujące działania:

a) szybką i szeroką odbudowę sieci szkolnictwa powszechnego, zawodowego, średniego i wyższego, udostępnienie go młodzieży wszystkich warstw społecznych i zapewnienie bezpłatnego kształcenia niezamożnym;
b) szeroką pomoc dla kształcącej się młodzieży, umożliwiającą zdobywanie jej wiedzy bez względu na zamożność i środowisko, w szczególności zdobywanie wykształcenia zdolnej młodzieży ze sfer chłopskich i robotniczych, gwarantującego jej równy start życiowy;
c) szeroką akcję oświaty pozaszkolnej;

d) zapewnienie warunków w najwyższym stopniu sprzyjających szybkiemu i samodzielnemu rozwojowi wszystkich gałęzi i dziedzin kultury, nauki i sztuki tak barbarzyńsko zniszczonych przez okupanta;
e) uspołecznienie i jak najszersze upowszechnienie kultury, zapewniające wszystkim obywatelom Państwa korzystanie z dóbr duchowych Narodu Polskiego i całej ludności;
f) utworzenie samorządu kulturalno-oświatowego celem zmobilizowania sił społecznych dla realizowania powyżej nakreślonych zadań. [...]

Źródło: S. Dzięciołowski, *Parlament Polski Podziemnej 1939–1945*, Warszawa 2004.

Nr 97[1]

Dekret z dnia 10 listopada 1945 r. o utworzeniu Centralnego Urzędu Planowania przy Komitecie Ekonomicznym Rady Ministrów (fragmenty)

Na podstawie ustawy z dnia 3 stycznia 1945 r. o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy (Dz.U.R.P. nr 1, poz. 1) Rada Ministrów postanawia, a Prezydium Krajowej Rady Narodowej[2] zatwierdza co następuje:

Art. 1. Tworzy się Centralny Urząd Planowania przy Komitecie Ekonomicznym Rady Ministrów[3].

---

[1] Akt prawny powołujący do życia organ koordynujący proces odbudowy gospodarczej ziem, które weszły w skład państwa polskiego po II wojnie światowej. W realiach pierwszych lat powojennych to państwo było koordynatorem, jak i realizatorem polityki gospodarczej, a realizacja państwowej polityki gospodarczej wymagała przygotowywania planów działania. Początkowo były to plany odcinkowe, dotyczące jednej branży czy jednego regionu (pierwszy taki plan opracowano w 1944 r.). Stopniowo planowanie obejmowało coraz więcej dziedzin, co wymusiło koordynację planowania. Zadanie to realizował powołany w kwietniu 1945 r. Centralny Urząd Planowania, pierwszy centralny organ planowania w Polsce. Na jego czele stał Czesław Bobrowski (1904–1996), który podczas wojny brał udział w opracowywaniu planów gospodarczych dla powojennej Polski (w ramach zespołu studyjnego przy Ministrze Skarbu w Rządzie RP na uchodźstwie). Bobrowski kierował nim do 1948 r. W wyniku prac CUP powstał Trzyletni plan odbudowy gospodarczej na lata 1946–1949. Ustawa z 10.02.1949 r. powołująca do życia Państwową Komisję Planowania Gospodarczego znosiła CUP i jego agendy wojewódzkie.

[2] Krajowa Rada Narodowa została powołana przez Polską Partię Robotniczą 31.12.1943/1.01.1944. Ten konspiracyjny organ władzy został zorganizowany w celu przejęcia władzy w Polsce po wkroczeniu Armii Czerwonej. Odrzucał legalność organów Polskiego Państwa Podziemnego podporządkowanych Rządowi RP na uchodźstwie. Na jej czele stanął Bolesław Bierut. Od sierpnia 1945 r. pełniła rolę tymczasowego parlamentu. Pracami kierowało prezydium, które przejmowało funkcje KRN pomiędzy sesjami. Prezydium przewodniczył Bolesław Bierut, który łączył uprawnienia marszałka sejmu i prezydenta RP.

[3] Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów powołany uchwałą Rady Ministrów z 2.01.1945 r. w celu kierowania gospodarką. Przewodniczącym został Hilary Minc. Komitet został zlikwidowany dekretem z 21.09.1950 r.

Art. 2. Do zakresu działania Centralnego Urzędu Planowania należy:

1) opracowywanie państwowych okresowych planów gospodarczych oraz przedstawianie ich do zatwierdzenia Komitetowi Ekonomicznemu Rady Ministrów;
2) koordynowanie gospodarczej działalności ministerstw;
3) opracowywanie – na zlecenie Rady Ministrów oraz z własnej inicjatywy – zagadnień gospodarczych oraz opiniowanie wniosków zgłoszonych przez ministerstwa i urzędy do Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów;
4) projektowanie planów rozdziału surowców, środków produkcji i artykułów konsumpcyjnych[4] pomiędzy ministerstwa i urzędy;
5) kontrola wykonania przez ministerstwa, urzędy, zakłady i instytucje uchwalonych planów gospodarczych i realizacji uchwał Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów;
6) techniczne przygotowywanie obrad, czynności biurowe oraz prace związane z wykonywaniem uchwał Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1945, nr 52, poz. 298.

[4] Plany dystrybucyjne surowców, środków i dóbr konsumpcyjnych związane były z funkcjonowaniem gospodarki nakazowo-rozdzielczej. W tego typu gospodarce decyzje ekonomiczne podejmowano na szczeblu centralnym, przekazując szczegółowe wytyczne jednostkom gospodarczym.

Nr 98[1]

Dekret z dnia 8 stycznia 1946 r. o zmianie i uzupełnieniu ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym (fragmenty)

Art. 1.

W ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym (Dz.U. R.P. Nr 51, poz. 396) w brzmieniu ustalonym rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. (Dz. U. R. P. Nr 95, poz. 855),

[1] Zbudowany przed II wojną światową system ubezpieczeń społecznych opierał się w aspekcie organizacyjnym przede wszystkim na Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych i terenowych ubezpieczalniach społecznych. Niewielką część ubezpieczeń społecznych realizowały mniejsze zakłady ubezpieczeniowe, które rodowodem sięgały często okresu zaborów. Utrzymanie tych instytucji było stanem przejściowym, a z biegiem lat kurczyły się zakres obowiązków i liczba ubezpieczonych w nich obywateli Rzeczypospolitej. W wyniku wybuchu wojny światowej likwidacji uległy instytucje ubezpieczeniowe, które znalazły się pod władzą Związku Radzieckiego. Na ziemiach okupowanych przez Niemcy instytucje utrzymały się, choć włączone zostały w strukturę systemu niemieckiego. Dotyczyło to również Generalnego Gubernatorstwa, choć tu utrzymana został odrębność instytucjonalna i w pewnym zakresie ciągłość prawna. Zakończenie niemieckiej okupacji umożliwiło ponowne uruchomienie instytucji ubezpieczeniowych. Działalność wznawiały poszczególne ubezpieczalnie, a koordynację, wobec braku instytucji centralnej (ZUS), przejął Departament Ubezpieczeń Społecznych w Resorcie Pracy, Opieki Społecznej i Zdrowia PKWN. Wobec zniszczeń w Warszawie podstawą odnowienia działalności ZUS stał się przedwojenny krakowski oddział ZUS. W styczniu 1945 r. utworzono w Krakowie tymczasową dyrekcję ZUS. Następnie reaktywowano oddział w Łodzi, później w Chorzowie i Poznaniu. Na końcu zaś – w maju 1945 r. – w Warszawie. Centrala została przeniesiona do Łodzi, a z czasem organizowano struktury ubezpieczeniowe na terenach przejętych od Niemiec (powstały ubezpieczalnie w Gdańsku, Gorzowie, Słupsku, Szczecinie, Opolu, Wrocławiu, Olsztynie, Legnicy, Wałbrzychu). Do końca 1945 r. działało w Polsce 61 ubezpieczalni. Nadto wznowiła działalność Spółka Bracka w Tarnowskich Górach. Przejęła ona zadania Pszczyńskiego Bractwa Górniczego. Uruchomiono też Kasę Bratnią w Sosnowcu. Tę nieco żywiołową odbudowę uporządkowano w styczniu 1946 r., nowelizując ustawę scaleniową z 1933 r. Większe uprawnienia otrzymał minister pracy, ustalono strukturę instytucjonalną, sankcjonując utrzymanie dwóch instytucji ubezpieczenia górniczego, likwidując pozostałe oraz te wynikające z autonomicznej odrębności Górnego

ustawą z dnia 11 stycznia 1938 r. (Dz. U. R. P. Nr 3, poz. 15), ustawą z dnia 9 kwietnia 1938 r. (Dz. U. R. P. Nr 26, poz. 227), ustawą z dnia 23 kwietnia 1938 r. (Dz. U. R. P. Nr 29, poz. 258), dekretem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 września 1944 r. (Dz. U. R. P. Nr 4, poz. 19), dekretem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 września 1944 r. (Dz. U. R. P. Nr 5, poz. 24), dekretem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 października 1944 r. (Dz. U. R. P. Nr 9, poz. 44) i dekretem z dnia 29 września 1945 r. (Dz. U. R. P. Nr 43, poz. 240) wprowadza się zmiany następujące: [...]

2) w art. 16 ust. (2) otrzymuje brzmienie:

„(2) Pracownicy rolni, z wyjątkiem pracowników umysłowych oraz specjalnie wykwalifikowanych, ubezpieczeni będą na podstawie przeciętnych zarobków miesięcznych, ustalanych corocznie przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych po wysłuchaniu opinii organizacji zawodowych. Za pracowników rolnych uważa się pracowników zatrudnionych w gospodarstwach rolnych, leśnych, ogrodowych, hodowlanych i rybnych, jak również w zakładach pracy, ściśle z tymi gospodarstwami związanych, a nie posiadających przeważającego charakteru przemysłowego lub handlowego, a także pomoc domową w tych gospodarstwach i zakładach pracy, jak również te kategorie pracowników, zatrudnionych przy melioracjach i wykonywanych przez Państwo pracach regulacyjno-agrarnych, które określą rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej, wydane w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych. Minister Pracy i Opieki Społecznej w drodze rozporządzeń, wydanych w porozumieniu z Ministrem Przemysłu oraz Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych, ustala rodzaje zakładów pracy, ściśle związanych z powyższymi gospodarstwami, a nie posiadających przeważającego charakteru przemysłowego lub handlowego.”; [...]

Śląska w okresie II RP. Zlikwidowano niektóre wyłączenia z przymusu ubezpieczeniowego (m.in. pracowników umysłowych, których zarobki przekraczały ustawowy limit, robotników rolnych i leśnych zatrudnionych w gospodarstwach powyżej 30 ha). Zniesiono górną granicę zarobków w wymiarze składki, urealniono i podwyższono składki. Ustawodawca, uporządkowawszy system, stworzył warunki do funkcjonowania instytucji ubezpieczenia społecznego. Nie był to jednak koniec zmian, a raczej punkt wyjścia do realizacji ubezpieczeń społecznych obejmujących kolejne grupy pracowników i do konsolidacji funduszy. Przepisy dekretu wraz z późniejszymi zmianami obowiązywały do wprowadzenia w życie ustawy z 1997 r.

Art. 2.

(1) Osoby pobierające zaopatrzenie emerytalne (uposażenia emerytalne, pensje wdowie i sieroce) lub renty, mają prawo do pomocy leczniczej z ubezpieczalni społecznej na rachunek instytucji, wypłacającej zaopatrzenie lub rentę.

(2) Zakres pomocy leczniczej i warunki jej udzielania określa rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej wydane w porozumieniu z właściwymi ministrami[2]. [...]

Art. 10.

Z chwilą wejścia w życie dekretu niniejszego tracą moc obowiązującą dotychczasowe przepisy, sprzeczne z przepisami niniejszego dekretu, a w szczególności przepisy II i IV księgi ordynacji ubezpieczeniowej z dnia 19 lipca 1911 r. (Dz. U. Rzeszy str. 509 i np.). [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1946, nr 4, poz. 28.

[2] Zob.: Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 5 marca 1947 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Skarbu, Komunikacji, Poczt i Telegrafów, Leśnictwa, Administracji Publicznej oraz Ziem Odzyskanych o pomocy leczniczej dla osób, pobierających zaopatrzenia emerytalne i renty (Dz. U. R. P. 1946, nr 34, poz. 159).

Nr 99[1]

Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. Prawo rodzinne (fragmenty)

Dział I
Pokrewieństwo i powinowactwo [...]

Rozdział II
Obowiązek alimentarny

Art. 3.

§ 1. Krewni wstępni i zstępni obowiązani są dostarczać sobie nawzajem w razie niedostatku środków utrzymania. Również na rodzeństwie rodzonym ciąży ten obowiązek, jeżeli jego wykonanie nie spowoduje dla zobowiązanego i jego rodziny nadmiernego uszczerbku.

---

[1] Dekret z 3 stycznia 1946 r., choć obowiązujący krótko, był istotnym krokiem w tej dziedzinie. Można rzec, że kilkanaście miesięcy od zakończenia II wojny światowej wystarczyło, aby zrealizować postulaty, które sformułowano już w 1919 r., a których nie potrafiono wprowadzić w czyn przez dwie dekady. Wspomniane postulaty z 1919 r. wynikały z konieczności, jaka powstała wraz z połączeniem czterech systemów prawnych (austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i b. Królestwa Polskiego) w jeden organizm, a po włączeniu Spiszu i Orawy doszedł jeszcze system węgierski. Powołano wówczas Komisję Kodyfikacyjną, a w jej strukturze Wydział Cywilny m.in. z zadaniem przygotowania jednolitych przepisów prawa rodzinnego. Realizacja tego zadania natrafiła na poważne przeszkody. W 1934 r. wniesiono pod obrady Podkomisji Prawa o Stosunkach z Pokrewieństwa i Opieki projekt prawa rodzinnego. Opublikowano go też drukiem (*Rodzina. Projekt działu polskiego kodeksu cywilnego o stosunkach prawnych rodziców i dzieci*, oprac. S. Gołąb, Warszawa 1934). Pracami kierował Stanisław Gołąb. Dyskusja nad projektem trwała długo, w 1938 r. przygotowano nową wersję: prawo o stosunkach rodziców i dzieci wraz z przepisami o zdolności do działań prawnych oraz projekt przepisów o Urzędzie Opiekuńczymi. Ostatecznie zamierzenie nie wyszło poza stadium przygotowawcze. Akt z 1946 r. miał przede wszystkim funkcje unifikacyjne, jednak wprowadzono w nim szereg nowych uregulowań, np. w zakresie pochodzenia dziecka. Wprowadzono np. instytucję poszukiwania ojcostwa czy rozróżnienie na dzieci pochodzące ze związku małżeńskiego i pozamałżeńskiego. Ustanowiono prawną więź pokrewieństwa dzieci pozamałżeńskich wyłącznie z matką, a ojca sprowadzono do roli zabezpieczenia finansowego. Uważa się, że w ten sposób stygmatyzowano dzieci z urodzeń pozamałżeńskich. W 1948 r. rozpoczęły się prace

§ 2. Obowiązek zstępnych jest bliższy niż wstępnych; obowiązek rodzeństwa jest dalszy niż obowiązek wstępnych. Na krewnych bliższych stopniem ciąży obowiązek przed dalszymi, a spokrewnieni w równym stopniu przyczynić się mają w miarę swego stanu majątkowego.

Art. 4.

§ 1. Środki utrzymania dostarczane być powinny w odpowiednim stosunku do potrzeb osoby uprawnionej i do stanu majątkowego osób zobowiązanych.

§ 2. Świadczenia ulegają obniżeniu, jeżeli potrzebujący ze względu na swe postępowanie nie zasługuje na pomoc.

§ 3. W razie niemożności przyczynienia się odpowiednią kwotą pieniężną sąd może orzec, że zobowiązany dostarczać będzie uprawnionemu środków utrzymania w naturze lub że przyjmie go do siebie na mieszkanie i utrzymanie.

Dział II
Dzieci z małżeństwa

Rozdział I
Pochodzenie z małżeństwa

Art. 5.

Dziecko, które urodziło się w czasie trwania małżeństwa albo przed upływem trzystu dni od jego rozwiązania, ma za sobą domniemanie urodzenia z małżeństwa.

Art. 6.

§ 1. Mąż matki może zaprzeczyć urodzenie dziecka z małżeństwa w ciągu trzech miesięcy od uzyskania wiadomości o urodzeniu się dziecka. Bieg tego terminu zawiesza się, jeżeli uprawniony do zaprzeczenia doznał przeszkody wskutek siły wyższej.

---

nad kodeksem rodzinnym. Prace Komisji Współpracy Prawniczej Polsko-Czechosłowackiej uwieńczone zostały ustawą z 27 maja 1950 r. Wskazuje się, że zunifikowane prawo z 1946 r. było w istocie konsekwencją prac przedwojennych i nie odpowiadało nowej perspektywie i postulatom społecznym, stąd też tak rychło podjęto starania o nowe regulacje. Należy zwrócić uwagę, że równolegle wprowadzono inne przepisy prawne dotyczące problemów rodziny: prawo małżeńskie, prawo opiekuńcze i prawo małżeńskie majątkowe.

§ 2. Zaprzeczenie może być oparte tylko na tym, że zachodziło oczywiste niepodobieństwo, aby mąż mógł być ojcem dziecka. Jednak gdy dziecko urodziło się przed sto osiemdziesiątym dniem od zawarcia małżeństwa, wystarcza samo zaprzeczenie, jeżeli nie będzie uprawdopodobnione, że mąż obcował z matką dziecka w czasie od trzechsetnego do sto osiemdziesiątego dnia przed urodzeniem się dziecka.

Art. 7.

Mąż nie może zaprzeczyć urodzenia dziecka z małżeństwa, jeżeli w chwili zawierania związku małżeńskiego wiedział o ciąży matki albo jeżeli w jakikolwiek sposób uznał dziecko za swoje, chyba że uznanie spowodowane zostało podstępem. [...]

Rozdział II
Stanowisko prawne dzieci z małżeństwa

Oddział 1. Przepisy ogólne

Art. 16.

Rodzice i dzieci obowiązani są wspierać się wzajemnie.

Art. 17.

Dzieci z małżeństwa noszą nazwisko ojca.

Art. 18.

§ 1. Rodzice ponoszą ciężary, związane z wychowaniem dzieci. Obowiązek utrzymania dziecka ciąży na rodzicach aż do uzyskania przez dziecko możności samodzielnego utrzymania się.

§ 2. Dziecko, które pozostaje we wspólności rodzinnej na utrzymaniu rodziców, ma obowiązek świadczenia usług we wspólnym gospodarstwie.

Art. 19.

§ 1. Rodzice mają obowiązek w granicach swej możności dania dziecku wyposażenia w razie zawarcia przez nie związku małżeńskiego lub założenia własnego gospodarstwa.

§ 2. Dochodzenie wyposażenia w drodze sądowej nie jest dopuszczalne.

Oddział 2. Władza rodzicielska w ogólności

Art. 20.

§ 1. Małżonkowie sprawują wspólnie władzę rodzicielską.

§ 2. W razie niezgodności rodziców rozstrzyga władza opiekuńcza.

§ 3. Obowiązkiem rodziców jest sprawować władzę rodzicielską tak, jak tego wymaga dobro dzieci i interes społeczeństwa. [...]

Dział III
Dzieci pozamałżeńskie

Rozdział I
Poszukiwanie ojcostwa

Art. 46.

§ 1. Zarówno matka, jak i dziecko mogą żądać ustalenia ojcostwa w drodze powództwa.

§ 2. Pozew wnosi się przeciwko ojcu lub jego spadkobiercom. [...]

Rozdział II
Stanowisko prawne dzieci pozamałżeńskich

Art. 51.

Dziecko pozamałżeńskie ma prawa, wypływające z pokrewieństwa, w stosunku do matki i jej rodziny.

Art. 52.

§ 1. Dziecko pozamałżeńskie nosi nazwisko rodowe matki.

§ 2. W razie ustalenia ojcostwa sąd na wniosek dziecka nadaje mu nazwisko ojca, chyba że matka się temu sprzeciwi. [...]

Art. 54.

§ 1. Ojciec dziecka ma obowiązek pokrycia kosztów porodu oraz kosztów trzymiesięcznego utrzymania matki. W przypadkach szczególnych może być orzeczony obowiązek utrzymania przez dalszy okres czasu.

§ 2. Sąd może nadto przyznać matce zwrot innych wydatków koniecznych, spowodowanych ciążą i porodem.

§ 3. W razie przyrzeczenia małżeństwa może być matce przyznana, oprócz powyższych kosztów, stosowna suma pieniężna jako zadośćuczynienie za krzywdę moralną.

Art. 55.

Roszczenia, przewidziane w artykule poprzedzającym, służą matce nawet wówczas, gdy dziecko urodziło się nieżywe, i przedawniają się z upływem lat trzech od urodzenia się dziecka.

Art. 56.

§ 1. Obowiązek ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka ciąży na obojgu rodzicach.

§ 2. Udział rodziców w ponoszeniu kosztów oznacza się stosownie do stanu majątkowego każdego z nich. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1946, nr 6, poz. 52.

Nr 100[1]

Dekret z dnia 14 maja 1946 r. Prawo opiekuńcze (fragmenty)

Dział II
Opieka

Rozdział I
Ustanowienie opieki

Art. 4.

Opiekę ustanawia się:

1) nad niepełnoletnim, jeżeli nie pozostaje pod władzą rodzicielską lub jeżeli władza rodzicielska nie może być wykonywana, a przepisy prawa rodzinnego przewidują ustanowienie opieki;
2) nad ubezwłasnowolnionym całkowicie.

---

[1] Dekret z 14 maja 1946 r. stanowił jeden z elementów prac unifikacyjnych dotyczących problematyki rodziny przeprowadzonych w dwóch pierwszych latach powojennej Polski. Pozostałe to: prawo małżeńskie z 1945 r., prawo rodzinne z 1946 r. i prawo małżeńskie majątkowe z 1946 r. Należy podkreślić, że likwidowały one wiele przestarzałych przepisów pochodzących jeszcze z czasów rozbiorów i były swego rodzaju uwieńczeniem wysiłku, jaki był podejmowany przez całe dwudziestolecie międzywojenne w ramach powołanej w 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej. Prace nad unifikacją przepisów w zakresie prawa opiekuńczego realizowano w ramach Wydziału Cywilnego tejże Komisji. Kierował nimi początkowo Władysław Leopold Jaworski, później Ignacy Koschembahr-Łyskowski, a ostatecznie Karol Lutostański. Po kilkuletniej dyskusji wokół projektu prawa rodzinnego opracowano równolegle projekt Państwowej Władzy Opiekuńczej. W ostatecznej wersji w 1938 r. do konsultacji przekazano przepisy o Urzędzie Opiekuńczym. Prac nad prawem opiekuńczym nie rozpoczęto. Karol Lutostański wprawdzie przygotował projekt, jednak jego ostateczna redakcja zależała od tego, jakie zasady zostaną przyjęte w dziale prawa rodzinnego. Śmiało można więc stwierdzić, że prace nad przepisami prawa opiekuńczego nie wyszły poza stadium przygotowawcze. Aktem z maja 1946 r., który – jak wyżej wskazano – był elementem szerszego zamierzenia unifikacyjnego w zakresie „prawa familijnego", likwidowano część przepisów mających swe źródła jeszcze w okresie zaborów, ale ustanawiano procedury opieki nad dziećmi, które z jakichś powodów nie miały swoich przedstawicieli w osobach rodziców czy to naturalnych, czy też przysposobionych. Kompetencje w tym zakresie otrzymały sądy grodzkie.

Art. 5.

Władza opiekuńcza ustanawia opiekę z urzędu, skoro tylko poweźmie wiadomość, że istnieją ustawowe warunki jej ustanowienia.

Rozdział II
Opiekun

Art. 6.

§ 1. Opiekę sprawuje opiekun powołany przez władzę opiekuńczą.

§ 2. Jeżeli tego wymaga dobro poddanego opiece, władza opiekuńcza wydaje niezbędne zarządzenia celem ochrony jego osoby i majątku do czasu objęcia opieki przez opiekuna; w szczególności władza opiekuńcza może w tym celu ustanowić kuratora.

Art. 7.

§ 1. Każdy obowiązany jest objąć opiekę powierzoną mu przez władzę opiekuńczą.

§ 2. Władza opiekuńcza może z ważnych powodów zwolnić od tego obowiązku. [...]

Art. 11.

Jeżeli wzgląd na dobro poddanego opiece nie stoi temu na przeszkodzie, należy przede wszystkim powołać na opiekuna:

1) w przypadku opieki nad niepełnoletnim – osobę wskazaną przez ojca lub matkę, jeżeli w chwili śmierci sprawowali władzę rodzicielską nad niepełnoletnim;
2) w przypadku opieki nad ubezwłasnowolnionym całkowicie – jego małżonka, a w jego braku – ojca lub matkę, jeżeli ubezwłasnowolniony pozostawał pod ich władzą rodzicielską w chwili ubezwłasnowolnienia lub w chwili osiągnięcia pełnoletności bądź upełnoletnienia. [...]

Tego samego dnia – 14 maja 1946 r. – opublikowano przepisy wprowadzające prawo opiekuńcze. Podobnie jak w przypadku prawa rodzinnego, prawo opiekuńcze w wersji opartej na dekrecie z 1946 r. nie przetrwało długo. W 1948 r. rozpoczęły się prace w ramach Komisji Współpracy Prawniczej Polsko-Czechosłowackiej, których efektem był projekt ustawy z 27 maja 1950 r.

Rozdział V
Sprawowanie opieki

Oddział 1.
Przepisy ogólne

Art. 18.

Do opiekuna należy wykonywanie pieczy nad osobą i majątkiem poddanego opiece.

Art. 19.

§ 1. Opiekun powinien w miarę możności uwzględniać życzenie poddanego opiece, mającego dostateczne rozeznanie, a w szczególności wysłuchać jego zdania przed dokonaniem ważniejszych czynności.

§ 2. Zgoda poddanego opiece nie zwalnia opiekuna od odpowiedzialności. [...]

Rozdział VII
Nadzór nad sprawowaniem opieki

Oddział 1.
Nadzór władzy opiekuńczej

Art. 43.

Władza opiekuńcza obowiązana jest do wykonywania nadzoru nad spełnianiem obowiązków przez opiekuna i opiekuna przydanego.

Art. 44.

Władza opiekuńcza może, jeżeli uzna to za celowe, zarządzić, aby poddany opiece stawił się osobiście przed władzą lub został do niej sprowadzony.

Art. 45.

Na żądanie władzy opiekuńczej opiekun i opiekun przydany winni każdego czasu udzielać jej wyjaśnień co do wszystkich spraw, wchodzących w zakres opieki, oraz przedstawiać wszelkie dokumenty, związane ze sprawowaniem opieki.

Źródło: Dziennik Ustaw 1946, nr 20, poz. 135.

Nr 101[1]

Ustawa z dnia 2 lipca 1947 o Planie Odbudowy Gospodarczej (fragmenty)

Dział II
Podstawowe zadanie Planu

Art. 3. Podstawowym zadaniem gospodarstwa narodowego w okresie 1947–1949 jest podniesienie stopy życiowej pracujących warstw ludności powyżej poziomu przedwojennego.

Art. 4. Osiągnięcie zadania, o którym mowa w art. 3, nastąpi drogą:

a) utrwalenia ustroju i przebudowy struktury społeczno-gospodarczej kraju;
b) wyrównania szkód wojennych;
c) scalenia Ziem Odzyskanych z resztą kraju, z wszechstronnym wykorzystaniem w gospodarstwie narodowym szerokiego wybrzeża morskiego;
d) rozszerzenia udziału kraju w gospodarstwie światowym;
e) powrotu do kraju Polaków, którzy znaleźli się poza jego granicami w związku z wojną 1939–1945, jak również tych, którzy opuścili kraj dla celów zarobkowych;
f) obniżenia kosztów własnych produkcji dóbr i usług oraz wzrostu wydajności czynników produkcji.

Art. 5. Utrwalenie ustroju i przebudowy struktury społeczno-gospodarczej kraju nastąpi drogą zwiększenia udziału przemysłu i usług w ogólnej produkcji, tworząc podstawy do zwiększenia zatrudnienia rezerw pracy na wsi przez intensyfikację produkcji rolnej i zajęcia uboczne, do późniejszej całkowitej likwidacji przeludnienia rolniczego i do pełnego wykorzystania sił roboczych w mieście.

---

[1] Pierwszy powojenny plan gospodarczy był realizowany w latach 1947–1949. Krajowa Rada Narodowa uchwałę o wprowadzeniu Planu Odbudowy Gospodarczej, zwanego planem trzyletnim, przyjęła 21.09.1946 r. Decyzję tę zatwierdził 2.07.1947 r. Sejm. Głównymi założeniami planu były: podniesienie poziomu życia ludności powyżej poziomu przedwojennego, unowocześnienie struktury gospodarczej kraju, likwidacja bezrobocia, zmniejszenie przeludnienia agrarnego. Opracowaniem i wdrażaniem planu zajmował się Centralny Urząd Planowania, w 1949 r. zastąpiony przez Państwową Komisję Planowania Gospodarczego. Plan trzyletni jest uznawany za jedyny zakończony powodzeniem plan gospodarczy w Polsce Ludowej.

Art. 6. Wyrównanie szkód wojennych dokonywane będzie w sposób odpowiadający zamierzeniom w zakresie odbudowy gospodarstwa narodowego, tworzenia podstaw do zmian w jego strukturze i wielkości w następnych okresach narodowych planów gospodarczych oraz z uwzględnieniem zabezpieczenia majątku narodowego przed dalszą dekapitalizacją.

Art. 7. 1. Scalenie Ziem Odzyskanych z resztą kraju nastąpi przez dalsze osadnictwo na Ziemiach Odzyskanych i sharmonizowanie całości aparatu produkcyjnego kraju w zakresie rolnictwa, przemysłu i usług. [...]

2. Dla wykorzystania wybrzeża morskiego stworzone będą warunki do:

a) zwiększenia udziału kraju w handlu światowym oraz rozwoju żeglugi morskiej i przybrzeżnej;
b) powstawania i rozwoju przemysłu przetwórczego i usług, związanych z morzem i portami;
c) zwiększenia udziału zawodów, związanych z pracą na wybrzeżu i na morzu w strukturze zawodowej kraju.

Art. 8. Dla zwiększenia udziału kraju w gospodarstwie światowym dążyć się będzie do zwiększenia obrotów towarowych z zagranicą oraz uzyskania zagranicznych kredytów na odbudowę gospodarstwa narodowego.

Art. 9. Prowadzić się będzie dalszą akcję osadniczą oraz polepszać warunki osadnictwa i zatrudnienia dla Polaków powracających do kraju, a w szczególności stworzy się warunki powrotu dla dawnej emigracji zarobkowej. [...]

Dział V

Zadania główne Planu w zakresie konsumpcji dóbr materialnych oraz zdrowia, opieki społecznej, oświaty i nauki

Rozdział 1.

Postanowienie ogólne

Art. 54. 1. Wzrost zatrudnienia oraz odpowiednia polityka płac i cen zapewnią podnoszenie konsumpcji dóbr materialnych i niematerialnych, proporcjonalnie do wzrastającego dochodu narodowego.

2. Dążyć się będzie do wyrównania nieuzasadnionych różnic w poziomie i jakości konsumpcji pomiędzy poszczególnymi grupami i warstwami społecznymi oraz częściami kraju. [...]

Rozdział 3.

Zdrowie i opieka społeczna

Art. 57. W zakresie zdrowia i opieki społecznej głównym zadaniem w okresie Planu będzie walka z chorobami społecznymi, stworzenie właściwych warunków dla zwiększenia przyrostu naturalnego oraz produktywizacja osób korzystających z opieki społecznej.

Art. 58. 1. Wzrost realnych płac oraz odpowiednia polityka ubezpieczeń i opieki społecznej zapewnią stopniową poprawę warunków zakładania rodzin oraz wychowania dzieci.

3. Opiekę zamkniętą zapewni się przede wszystkim sierotom i półsierotom z okresu wojny. [...]

Dział VII

Zadania główne Planu w zakresie zatrudnienia

Art. 72. W wyniku wzrostu produkcji i inwestycji nastąpi wzrost zatrudnienia osiągający pełne wykorzystanie sił roboczych poza rolnictwem.

Art. 73. Przez odpowiednią politykę płac i ogólne warunki pracy oraz życia osiągnie się niezbędny napływ sił roboczych z rolnictwa i niektórych gałęzi usług do przemysłu, a w szczególności do górnictwa węglowego. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1947, nr 53, poz. 285.

Nr 102[1]

Dekret z dnia 28 października 1947 r. o ubezpieczeniu rodzinnym (fragmenty)

Art. 1. 1. Celem wykonywania ubezpieczenia rodzinnego tworzy się Fundusz Zasiłków Rodzinnych.

2. Fundusz Zasiłków Rodzinnych jest osobą prawną prawa publicznego. Za zobowiązania, wynikające z niniejszego dekretu, Fundusz Zasiłków Rodzinnych odpowiada swoim majątkiem.

3. Administrację Funduszu wykonywa Zakład Ubezpieczeń Społecznych[2] oraz ubezpieczalnie społeczne.

4. Szczegółowe zasady, dotyczące Funduszu, określi statut nadany przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej w drodze rozporządzenia.

Art. 2. 1. Z Funduszu Zasiłków Rodzinnych wypłaca się zasiłki:

a) osobom, podlegającym obowiązkowi ubezpieczenia na wypadek choroby i macierzyństwa, na członków rodziny, uprawnionych do świadczeń z tego ubezpieczenia na podstawie art. 111 i art. 112 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym (Dz.U.R.P., nr 51, poz. 396),

---

[1] Dekret był aktem prawnym wprowadzającym po raz pierwszy na ziemiach polskich zasiłki rodzinne. Wraz z wynikającą z dekretu reformą systemu ubezpieczeń społecznych utworzono Fundusz Zasiłków Rodzinnych. Wprowadzono zasadę progresywnego zasiłku z tytułu posiadania większej liczby dzieci. Zasiłek przysługiwał pracownikom na dzieci do l. 16, a gdy pobierały naukę – do 24 roku życia. Zmiany dotyczyły głównie zasad przyznawania tych świadczeń oraz grup uprawnionych do ich otrzymywania. Zmiany w przepisach nastąpiły już w 1948 r. Wprowadzenie zasiłków, nad którymi dyskusja rozpoczęła się w l. 30., miało być dowodem na działania państwa na rzecz klasy robotniczej. Ich uchwalenie wiązało się z sytuacją polityczno-gospodarczą i miało głównie na celu zapewnienie wyższych dochodów górnikom i hutnikom, którzy często byli jedynymi żywicielami rodzin. W ten sposób chciano zapewnić sobie ich lojalność. Znaczenie miały też strajki z l. 1946–1947 w ośrodkach uprzemysłowionych. Zasiłki traktowano także jako formę regulacji zatrudnienia. Równocześnie poprawiły one byt części rodzin, zwłaszcza w II połowie l. 40. Dekret unifikował obowiązujące dotąd świadczenia na rzecz członków rodzin.

[2] Zakład Ubezpieczeń Społecznych, utworzony w 1934 r., w 1955 r. został zlikwidowany i na nowo przywrócony w 1960 r. Do jego zadań należało m.in. ustalanie uprawnień do świadczeń i ich wypłacanie.

b) osobom, uprawnionym do zaopatrzeń emerytalnych i do okresowych świadczeń pieniężnych z tytułu ubezpieczeń społecznych na dzieci, odpowiadające warunkom, określonym w art. 111 pkt 2 i w art. 112 ust. 1 i 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym.

2. Za członków rodziny, na których wypłaca się zasiłki, uważa się również pasierbów i dzieci ofiar wojny, przyjęte na wychowanie, jeżeli odpowiadają warunkom, określonym w art. 111 pkt 2 i w art. 112 ust. 1 i 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym.

3. Zasiłki otrzymują również:

a) dzieci, uprawnione do zaopatrzeń emerytalnych dla sierot oraz do rent sierocych,

b) sieroty po osobach, poległych w walce o wolność i demokrację, uprawnione do zaopatrzeń na podstawie ustaw specjalnych. [...]

Art.3. 1. Na jednego członka rodziny lub sierotę przypada tylko jeden zasiłek.

2. W razie zbiegu uprawnień do zasiłku rodzinnego z tytułu zatrudnienia ojca i matki wypłaca się tylko zasiłek z tytułu zatrudnienia ojca.

3. W razie zbiegu uprawnień do zasiłku rodzinnego z różnych tytułów wypłaca się zasiłek tylko z tytułu zatrudnienia.

4. Na czas istnienia prawa do zasiłku zawiesza się uprawnienia do rent i zaopatrzeń sierocych, do dodatku na dziecko, do okresowych świadczeń pieniężnych z tytułu ubezpieczeń społecznych oraz do wszelkich dodatków, wypłacanych jako dodatki rodzinne do płac pracowniczych na podstawie przepisów ustawowych, przepisów służbowych lub postanowień układów zbiorowych pracy.

5. Jeżeli renta lub zaopatrzenie sieroce bądź dodatki, określone w ustępie poprzednim, przewyższają zasiłek rodzinny, wówczas instytucja lub osoba, obowiązana do wypłaty zaopatrzenia, renty lub dodatku, wypłaca uprawnionemu do zasiłku rodzinnego różnicę między wysokością zaopatrzenia, renty lub dodatku a wysokością zasiłku rodzinnego.

6. Zawieszenie prawa do renty lub zaopatrzenia sierocego bądź do dodatków, określonych w ust. 4, nie powoduje zawieszenia prawa do świadczeń dodatkowych, związanych z prawem do renty lub zaopatrzenia sierocego bądź do powyższych dodatków. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1947, nr 66, poz. 414.

Nr 103[1]

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 16 stycznia 1948 r. o warunkach nabywania uprawnień do zasiłków rodzinnych (fragmenty)

Na podstawie art. 4 ust. 1 dekretu z dnia 28 października 1947 r. o ubezpieczeniu rodzinnym (Dz.U.R.P. nr 66, poz. 414) zarządzam, co następuje:

§ 1. 1. Prawo do zasiłku rodzinnego mają:

1) osoby podlegające obowiązkowi ubezpieczenia na wypadek choroby i macierzyństwa,
2) osoby, które po rozwiązaniu stosunku pracy lub stosunku służbowego są uprawnione do zasiłków chorobowych, domowych i połogowych z ubezpieczenia na wypadek choroby i macierzyństwa,
3) osoby uprawnione do zaopatrzeń emerytalnych lub do rent (zaopatrzeń) z ubezpieczeń społecznych z wyjątkiem uprawnionych do rent z tytułu utraty mniej niż 66 2/3 % zdolności do zarobkowania wskutek wypadku w zatrudnieniu lub choroby zawodowej,
4) sieroty uprawnione do zaopatrzeń emerytalnych, do rent (zaopatrzeń) z ubezpieczeń społecznych lub do zaopatrzeń inwalidzkich,
5) sieroty uprawnione do zaopatrzeń (zasiłków) na podstawie:
   a) rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o zaopatrzeniu byłych skazańców politycznych (Dz.U.R.P. z 1931 r., nr 47, poz. 406) z późniejszymi zmianami (Dz.U.R.P. z 1935 r., nr 85, poz. 523, z 1936 r. , nr 41, poz. 303, z 1946 r., nr 37, poz. 228),
   b) ustawy z dnia 2 lipca 1937 r. o zapewnieniu pracy i zaopatrzeniu uczestników walk o niepodległość Państwa Polskiego (DZ.U.R.P., nr 59, poz. 464) z późniejszymi zmianami (Dz.U.R.P. z 1939 r., nr 75, poz.503),
   c) ustawy z dnia 23 lipca 1945 r. o zasiłkach i pomocy dla osób pozostałych po uczestnikach ruchu podziemnego i partyzanckiego, poległych w walce o wyzwolenie Polski spod najazdu hitlerowskiego (Dz.U.R.P., nr 30, poz. 180),

[1] Rozporządzenie precyzowało zasady przyznawania zasiłków rodzinnych wprowadzonych dekretem z 28.10.1947 r.

d) dekretu z dnia 13 listopada 1945 r. o zasiłkach i pomocy dla ofiar wrogów demokratycznego ustroju Polski (Dz.U.R.P. z 1947 r., nr 28, poz. 121),

e) dekretu z dnia 3 lutego 1947 r. o odszkodowaniu dla funkcjonariuszów służby bezpieczeństwa publicznego, żołnierzy Wojska Polskiego i członków Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, którzy utracili zdolność do pracy w walce z wrogami Polski Demokratycznej, oraz dla osób pozostałych po poległych w tej walce (Dz.U.R.P., nr 14, poz. 54). [...]

§ 2. 1. Pracownikom przysługuje zasiłek rodzinny na dzieci do lat 16, a jeśli kształcą się w szkołach – do ukończenia 21 roku życia, w razie zaś odbywania studiów w szkołach wyższych – do ukończenia 24 roku życia, oraz bez względu na wiek, jeżeli są niezdolne do zarobkowania. Za dzieci, na które przysługuje zasiłek rodzinny, uważa się dzieci uprawnionego, zarówno z małżeństwa jak i pozamałżeńskie, dzieci przysposobione, dzieci ofiar wojny przyjęte na wychowanie, pasierbów, wnuków.

2. Pracownikom przysługuje zasiłek rodzinny także na żonę lub niezdolnego do zarobkowania męża.

3. Na członków rodziny, wymienionych w ust. 1 i 2, przysługuje zasiłek rodzinny, jeżeli:

1) są wyłącznie i całkowicie przez uprawnionego utrzymywani,
2) nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia na wypadek choroby i macierzyństwa,
3) mieszkają na obszarze Rzeczypospolitej, chyba że układy międzynarodowe zawierają odmienne postanowienia.

4. Byłym pracownikom przysługuje zasiłek rodzinny na dzieci odpowiadające warunkom, określonym w ust. 1 i 3.

5. Emerytom i rencistom przysługuje zasiłek rodzinny na dzieci odpowiadające warunkom, określonym w ust. 1; warunków, określonych w ust. 3, nie stosuje się do dzieci emerytów i rencistów, jeżeli przepisy, na podstawie których przysługuje zaopatrzenie lub renta, nie uzależniają od tych warunków prawa do dodatku na dzieci.

6. Prawo do zasiłku na poszczególnych członków rodziny przysługuje od miesiąca, w którym powstały warunki do zasiłku (urodzenie się, przysposobienie, uznanie, przyjęcie na wychowanie dziecka, rozpoczęcie nauki, zawar-

cie związku małżeńskiego itp.), ustaje zaś z końcem miesiąca, w którym ustały warunki do zasiłku (śmierć, zaprzestanie nauki, przekroczenie granicy wieku, podjęcie pracy, ustanie pozostawania na utrzymaniu uprawnionego, rozwód lub unieważnienie małżeństwa itp.). [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1948, nr 4, poz. 30.

Nr 104[1]

Ustawa z dnia 4 lutego 1949 o Funduszu Wczasów Pracowniczych Komisji Centralnej Związków Zawodowych w Polsce (fragmenty)

Przepisy ogólne

Art. 1. Tworzy się Fundusz Wczasów Pracowniczych Komisji Centralnej Związków Zawodowych[2], zwany w dalszych artykułach „Funduszem".

Art. 2. Fundusz jest osobą prawną prawa publicznego. Siedzibą Funduszu jest m. st. Warszawa.

Art. 3. Do zakresu działania Funduszu należy:

a) organizowanie wypoczynków dla pracowników w okresie urlopów wypoczynkowych oraz w czasie wolnym od pracy,
b) organizowanie i prowadzenie domów wypoczynkowych, obozów wędrownych, sportowo-wycieczkowych i wycieczek,
c) prowadzenie i popieranie badań naukowych w zakresie organizacji wczasów,
d) tworzenie instytucji pomocniczych, związanych z organizowaniem wczasów,
e) prowadzenie akcyj kulturalno-oświatowych w ramach organizacyjnych wczasów,

---

[1] Nad ustawą o utworzeniu Funduszu Wczasów Pracowniczych pracowano do jesieni 1948 r. (jej projekt został przyjęty 8 września). Fundusz Wczasów Pracowniczych był instytucją zapewniającą możliwość wypoczynku pracownikom państwowych i uspołecznionych zakładów pracy oraz instytucji. Podlegały mu ośrodki wypoczynkowe zlokalizowane w atrakcyjnych miejscach na terenie kraju. FWP był monopolistą w zakresie organizowania turystyki dla pracowników. Wraz z rozbudową przez zakłady pracy własnej bazy wypoczynkowej oraz rozwojem indywidualnych form wypoczynku znaczenie Funduszu spadało. Po 1989 r. sytuacja prawna FWP była niejasna. W 1997 r. powstała spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Fundusz Wczasów Pracowniczych, która przejęła część majątku swej poprzedniczki.

[2] Komisja Centralna Związków Zawodowych – centrala związków zawodowych w PRL. W 1945 r. podczas Kongresu Związków Zawodowych powołano Zrzeszenie Pracowniczych Związków Zawodowych, których organem wykonawczym była Komisja Centralna Związków Zawodowych. Zrzeszenie istniało do grudnia 1980 r. Komisja Centralna ZZ, a od 1949 r. Centralna Rada Związków Zawodowych była częścią aparatu politycznego.

f) współpraca z urzędami i instytucjami krajowymi, współdziałającymi w organizowaniu wczasów,
g) współpraca z instytucjami zagranicznymi o pokrewnym zakresie działania, łącznie z przeprowadzeniem wymiany osób, korzystających z wczasów.

Władze Funduszu

Art. b4. Władzami Funduszu są:
1) Rada Funduszu,
2) Naczelna Dyrekcja Funduszu,
3) terenowe organy Funduszu.

Art. 5. 1. Rada Funduszu jest organem uchwalającym, nadzorującym i kontrolującym.

2. Rada Funduszu składa się z przewodniczącego oraz członków.

3. Przewodniczącym Rady Funduszu jest jeden spośród delegatów (ust. 4 lit. A), wyznaczony przez Komisję Centralną Związków Zawodowych.

4. Członkami Rady Funduszu są:
a) dwaj delegaci Komisji Centralnej Związków Zawodowych,
b) po jednym delegacie Ministrów: Zdrowia, Pracy i Opieki Społecznej, Przemysłu i Handlu, Skarbu, Administracji Publicznej oraz Rady Państwa,
c) po jednym delegacie zarządów głównych spośród siedmiu związków zawodowych, wskazanych uchwałą Komisji Centralnej Związków Zawodowych,
d) delegat zarządu głównego Związku Młodzieży Polskiej.

Art. 6. 1. Naczelna Dyrekcja Funduszu jest powoływana i zwalniana przez Komisję Centralną Związków Zawodowych na wniosek Rady Funduszu.

2. Plany działalności Naczelnej Dyrekcji Funduszu, a w szczególności plany finansowo-gospodarcze Funduszu, zatwierdza Komisja Centralna Związków Zawodowych na wniosek Rady Funduszu.

Art. 7. Terenowe organy Funduszu mogą być tworzone na podstawie uchwał Rady Funduszu, zatwierdzonych przez Komisję Centralną Związków Zawodowych. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1949, nr 9, poz. 48.

Nr 105[1]

Ustawa z dnia 21 lipca 1950 o 6-letnim planie rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu na lata 1950–1955 (fragmenty)

Rozdział 1.
Podstawowe zadania planu

[...] Po przezwyciężeniu pierwszych trudności powojennych i utrwaleniu zrębów gospodarki planowanej, z inicjatywy Polskiej Partii Robotniczej uchwalono trzyletni Plan Odbudowy Gospodarczej. Plan ten obejmujący lata 1947–1949 został przedterminowo i zwycięsko zrealizowany.

W wyniku planu trzyletniego została w zasadzie zakończona odbudowa gospodarcza; został osiągnięty poważny rozwój sił wytwórczych kraju zarówno w porównaniu z r. 1946, jak i w porównaniu z poziomem przedwojennym; wzrosła stopa życiowa mas pracujących ponad poziom przedwojenny i została zapoczątkowana rewolucja kulturalna. [...]

W wyniku wzrostu produkcji dochód narodowy Polski był w 1949 r. ponad ¼ większy niż przed wojną. Wzrostowi dochodu narodowego towarzyszył silny wzrost akumulacji. W okresie planu trzyletniego zrealizowane zostały w ramach planu inwestycyjnego ogólne nakłady wartości około 790 mld. złotych w cenach 1950 r. [...]

3. Wyniki osiągnięte w okresie odbudowy umożliwiają przejście do nowego etapu budownictwa socjalistycznego, postawienia gospodarce narodowej nowych zadań w dziedzinie rozwoju sił wytwórczych i przebudowy społecznej. [...]

Zbudowanie podstaw socjalizmu oznacza:

(1) Znaczne podniesienie poziomu sił wytwórczych ze szczególnym uwzględnieniem produkcji środków wytwórczości.

---

[1] Założenia planu sześcioletniego Hilary Minc przedstawił w grudniu 1948 r. podczas Kongresu Zjednoczeniowego PPR i PPS. Podstawowym celem planu „budowy podstaw socjalizmu" realizowanego w l. 1950–1955 było uprzemysłowienie kraju. Polityka intensywnej industrializacji była prowadzona na wzór radziecki, głównie poprzez rozwój przemysłu ciężkiego. Przewidywano też kolektywizację rolnictwa. Zadania te chciano realizować, opierając się na systemie centralnego planowania i zarządzania. Plan był wielokrotnie modyfikowany i został zrealizowany częściowo, nie przyniósł zakładanego wzrostu płac realnych i podniesienia poziomu życia.

(2) Okiełzanie i ograniczenie elementów kapitalistycznych w tych dziedzinach naszej gospodarki, w których jeszcze one występują, oraz dalsze ich stopniowe wypieranie, a następnie i likwidowanie jako klas.
(3) Dobrowolne przekształcenie poważnej części gospodarstw małorolnych i średniorolnych w gospodarstwa zespołowe – socjalistyczne spółdzielnie produkcyjne i zamykanie przez to źródeł rozwoju kapitalizmu.
(4) Oparte na zasadach socjalistycznej solidarności i wzajemnej pomocy pogłębienie i zacieśnienie wzajemnych stosunków ekonomicznych i współpracy gospodarczej prowadzące do jak najszerszego rozwoju sił wytwórczych na bazie planów gospodarczych Polski, ZSRR i krajów demokracji ludowej.
(5) Znaczny wzrost dobrobytu materialnego, polepszenie warunków życiowych i podniesienie kultury i aktywności mas pracujących. [...]

Rozdział 2.
Wzrost produkcji i inwestycji
Rozwój przemysłu

1. W r. 1955 – w ostatnim roku planu 6-letniego należy osiągnąć wartość produkcji całego przemysłu socjalistycznego w wysokości 43,8 mld. zł w cenach niezmiennych, tj. wzrost o 158% w porównaniu z r. 1949.

Wartość produkcji przemysłu wielkiego i średniego wzrośnie do 36,5 mld. zł w cenach niezmiennych, tj. o 136%, a drobnego przemysłu socjalistycznego wzrośnie do 7,3 miliarda złotych tj. o 384%.

2. W celu stworzenia szerokiej podstawy socjalistycznego uprzemysłowienia należy zapewnić szybszy wzrost produkcji środków wytwórczości. Wartość produkcji środków wytwórczości w przemyśle wielkim i średnim wzrośnie w roku 1955 o 154%, a wartość produkcji przedmiotów spożycia o 111% w porównaniu z rokiem 1949.

[...]

4. Wydajność pracy w socjalistycznym przemyśle wielkim i średnim mierzona wartością produkcji w cenach niezmiennych na jednego robotnika produkcyjnego winna wzrosnąć o 66%.

5. Należy osiągnąć obniżenie kosztów własnych produkcji w przemyśle socjalistycznym o co najmniej 17%, przy znacznym polepszeniu jakości wyrobów.

6. Nakłady na inwestycje przemysłowe wyniosą w okresie planu 2.535 mld. zł w cenach 1950 roku; z sumy tej 76% przeznacza się na rozbudowę przemysłu środków wytwórczości.

7. W rozwoju przemysłu należy jak najszerzej wykorzystać prace instytutów naukowo-badawczych. Instytutom tym należy wyznaczyć jako zasadnicze zadanie opracowanie środków dotyczących polepszenia procesów technologicznych, podjęcia nowych produkcji, polepszenia jakości wyrobów, a także zastosowania materiałów zastępczych. Instytuty naukowo-badawcze winny w coraz szerszym zakresie dokonywać prac na skalę półtechniczną w powiązaniu z pracami projektowymi i konstrukcyjnymi przemysłu. Nakłady inwestycyjne na rozwój instytutów naukowo-badawczych przemysłu wyniosą 26 mld. zł w cenach z 1950 r. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1950, nr 37, poz. 344.

Nr 106[1]

Ustawa z dnia 2 grudnia 1960 r. o Komitecie do Spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja" (fragmenty)

Art. 1.

1. Komitet do Spraw Radiofonii „Polskie Radio" przekształca się w Komitet do Spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja"[2], zwany w dalszym ciągu „Komitetem"[3].

2. Komitet działa przy Radzie Ministrów i jest centralnym organem administracji państwowej w sprawach radiofonii i telewizji dla powszechnego odbioru.

3. Komitet podlega nadzorowi Prezesa Rady Ministrów.

Art. 2.

Do zakresu działania Komitetu należy w szczególności:

1) ustalanie – w oparciu o narodowe plany gospodarcze i uchwały Rady Ministrów – wytycznych rozwojowych radiofonii i telewizji dla powszechnego odbioru w zakresie programowym i organizacyjnym oraz – w porozumieniu z Ministrem Łączności – w zakresie technicznym,

---

[1] Na mocy ustawy Komitet do Spraw Radiofonii, powołany rozporządzeniem z 1951 r., przekształcono w Komitet do Spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja", określony jako centralny organ administracji państwowej w sprawach radiofonii i telewizji dla powszechnego odbioru. Od 1985 r. do zadań Komitetu włączono określanie wysokości abonamentu radiowo-telewizyjnego. Przewodniczący Komitetu powoływany był przez Prezesa Rady Ministrów. Przy Komitecie działały: Rada Programowa i Rada Naukowo-Techniczna, jako organy doradcze i opiniodawcze.

[2] Nazywany był potocznie „radiokomitetem".

[3] Komitet do Spraw Radiofonii „Polskie Radio" został utworzony przy Radzie Ministrów 1.10.1951 r. (dekretem z 2.08.1951). Został on określony jako organ rządu w zakresie tworzenia i przekazywania programów radiofonicznych i telewizyjnych dla powszechnego odbioru. Do zakresu jego działania należało m.in. ustalenie wytycznych rozwoju radiofonii i telewizji, także w zakresie programowym, tworzenie programów informacyjnych, muzycznych, literackich, teatralnych i oświatowych, budowa, urządzanie i eksploatacja na zasadach wyłączności rozgłośni radiofonicznych i telewizyjnych oraz popieranie twórczości artystycznej, literackiej i naukowej w dziedzinie radiofonii i telewizji, jak też współpraca międzynarodowa. Jednocześnie zniesiono poprzednio istniejący Centralny Urząd Radiofonii. Przewodniczący Komitetu był mianowany i odwoływany przez Prezydenta RP na wniosek premiera.

2) tworzenie i przekazywanie do powszechnego odbioru w kraju i za granicą radiofonicznych i telewizyjnych programów – informacyjnych, politycznych, muzycznych, literackich, oświatowych i innych – na zasadach wyłączności[4],
3) prowadzenie inwestycji w zakresie budowy i rozbudowy na zasadach wyłączności rozgłośni radiofonicznych i telewizyjnych dla powszechnego odbioru,
4) eksploatacja na zasadach wyłączności rozgłośni radiofonicznych i telewizyjnych dla powszechnego odbioru,
5) popieranie twórczości artystycznej, literackiej, naukowej i działalności oświatowej w dziedzinie radiofonii i telewizji – w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami,
6) prowadzenie międzynarodowej współpracy w dziedzinie radiofonii i telewizji oraz reprezentowanie na terenie międzynarodowym polskiej radiofonii i telewizji[5],
7) opracowywanie i przedstawianie właściwym organom państwowym wniosków w sprawach planów produkcyjnych odbiorników i technicznych urządzeń nadawczych radiowych i telewizyjnych, organizacji punktów sprzedaży i naprawy odbiorników.

Art. 2.1

1. Za używanie odbiorników radiofonicznych i telewizyjnych pobiera się opłaty w wysokości określonej przez Komitet w porozumieniu z Ministrem do Spraw Cen.

2. Komitet w porozumieniu z Ministrem do Spraw Cen może przyznać określonym osobom, grupom osób lub instytucjom zniżki lub zwolnienia od opłat.

3. W razie stwierdzenia używania niezarejestrowanych odbiorników radiofonicznych lub telewizyjnych pobiera się opłaty za faktyczny czas ich używania, nie mniej jednak niż za jeden kwartał[6]. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1960, nr 54, poz. 307.

[4] Stwarzało to monopol na produkcję radiowo-telewizyjną dla podległych Komitetowi jednostek.

[5] Przepis umożliwiał akredytację jednostek radia i telewizji w międzynarodowych programach nadawczych.

[6] Przepis dawał Komitetowi prawo do agregacji i alokacji opłaty abonamentowej.

Nr 107[1]

Zbw/ mki/, *Przed 50 laty odbył się pierwszy w Polsce przeszczep nerki*

Przed 50 laty 26 stycznia 1966 r. prof. Jan Nielubowicz[2] oraz prof. Tadeusz Orłowski[3] z I Kliniki Chirurgicznej Akademii Medycznej w Warszawie przeprowadzili pierwszy w Polsce udany przeszczep nerki pobranej od zmarłej osoby. Asystował im prof. Wojciech Rowiński.

Z tej okazji 26 stycznia co roku obchodzony jest w naszym kraju, jako Dzień Transplantacji.

Pierwszą w Polsce transplantację nerki przeprowadzono u 18-letniej uczennicy szkoły pielęgniarskiej Danuty Milewskiej, która od dzieciństwa cierpiała na chorobę nerek. Operacja rozpoczęła się o 17.00 i trwała zaledwie 57 minut. Wszczepiona nerka już po kilku minutach podjęła pracę. Ogłoszono sukces polskiej medycyny. Tym bardziej, że w drugiej połowie 1965 r. prof. Wiktor Bross[4] i prof. Władysław Wrężlewicz[5] z Wrocławia podjęli już pierwszą taką próbę, ale była ona nieudana (czego jednak nie podano do wiadomości publicznej).

Prof. Jan Nielubowicz miał wtedy 50 lat, a prof. Tadeusz Orłowski – 49. Późniejszy współtwórca i prezes Polskiego Towarzystwa Transplantacyjnego Wojciech Rowiński był wówczas młodym lekarzem, miał zaledwie 31 lat.

---

[1] Tekst stanowi wspomnienie pierwszego zabiegu transplantacji nerki od zmarłej osoby, który odbył się 26 stycznia 1966 r. Operację przeprowadzili prof. Jan Nielubowicz oraz prof. Tadeusz Orłowski z I Kliniki Chirurgicznej Akademii Medycznej w Warszawie. Przygotowania do zabiegu prowadzone były bez rozgłosu, co związane było z brakiem przepisów prawnych pozwalających pobierać narządy do przeszczepów od zmarłych osób. Operacja zakończyła się sukcesem, niestety pacjentka – 18-letnia Danuta Milewska, zmarła pół roku po jej zakończeniu z powodu ostrej martwicy trzustki.

[2] Jan Nielubowicz (1915–2000) – polski lekarz nefrolog, profesor nauk medycznych, współtwórca polskiej szkoły transplantologii. Twórca i pierwszy dyrektor Instytutu Transplantologii Akademii Medycznej w Warszawie.

[3] Tadeusz Orłowski (1917–2008) – polski lekarz, profesor nauk medycznych, pionier polskiej transplantologii, internista, nefrolog, członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk.

[4] Wiktor Bross (1903–1994) – polski chirurg, profesor nauk medycznych, uważany za polskiego pioniera torakochirurgii i jednego z współtwórców polskiej kardiochirurgii.

[5] Władysław Wrężlewicz (1918–1997) – polski chirurg, doktor medycyny.

Okoliczności pierwszego przeszczepu nerki w naszym kraju były dość dramatyczne. Przygotowania do transplantacji prowadzono w tajemnicy. Danuta Milewska od dwóch miesięcy była podtrzymywana przy życiu dzięki dializom (oczyszczającym krew z trujących toksyn – przyp. PAP), ponieważ nerki z powodu infekcji trzeba było u niej ostatecznie usunąć. Dializy były wtedy wyjątkowo uciążliwe, trwały 6–8 godzin i trzeba było je wykonywać 4–5 razy w tygodniu.

Nie było jeszcze precyzyjnych przepisów o pobieraniu narządów do transplantacji w Polsce. Obowiązująca wtedy ustawa z 1948 r. dotyczyły jedynie pobierania rogówki i pozyskiwania tkanek od zmarłych, a nie narządów. Jednak pobranie nerek od osób zmarłych uznawano wtedy za etap wstępny badania sekcyjnego. Do tej interpretacji przychylił się również prokurator Zygmunt Papierz. W tej sytuacji nie trzeba było pytać rodziny o zgodę na pobranie narządu, ale tego nie ukrywano.

W tym okresie nie było jeszcze koncepcji śmierci mózgowej. Pierwsze jej kryteria opracowano w 1968 r. na Uniwersytecie Harvarda. Dlatego choć dawcą nerki dla Danuty Milewskiej była kobieta, która „zmarła na skutek ciężkiego urazu czaszki", jak napisano w protokole szpitalnym, to z jej pobraniem czekano aż ustanie krążenie krwi. Dopiero wtedy stwierdzano zgon, choć nerki często były już mocno zniszczone, nie zawsze nadawały się do przeszczepu.

Pierwsza przeszczepiona w Polsce nerka funkcjonowała prawidłowo, wydzielała od 1,1 do 2 litrów moczu na dobę. W normie były badania biochemiczne wskazujące na sprawność nerki. A pacjentka była w coraz lepszym stanie. Trzy tygodnie później wypisano ją do domu. Pół roku później chirurdzy uznali, że może wyjechać do sanatorium w Konstancinie pod Warszawą.

Danuta Milewska niespodziewanie umiera 16 lipca 1966 r., choć jej nerki nadal prawidłowo pracowały. Powodem zgonu była ostra martwica trzustki spowodowana prawdopodobnie stosowaniem leków steroidowych w celu zapobiegania odrzuceniu nerki.

W 1966 r. prof. Jan Nielubowicz oraz prof. Tadeusz Orłowski przeprowadzili jeszcze dwie transplantacje nerki. Jedną u będącego już w ciężkim stanie milicjanta, a drugą u młodego mężczyzny. Pierwszy z nich żył z nowym narządem dwa lata, a drugi – cztery.

W 1966 r., który był przełomowy dla polskiej transplantologii, prof. Wiktor Bross przeprowadził pierwszy w naszym kraju przeszczep nerki od żywego dawcy.

Od tego czasu przeszczepiono w Polsce ponad 21 tys. nerek, w tym ponad 700 od żywego dawcy. Od wielu lat przeszczepiane są również inne narządy, takie jak serca, wątroba i trzustka. Ogółem dotąd przeprowadzono w naszym kraju 28 tys. transplantacji.

Pierwsze transplantacje nerki francuski chirurg Mathieu Jaboulay przeprowadził już ponad 100 lat temu – w 1906 r., ale wykorzystał wtedy narządy zwierząt (świni i kozła). Przeszczepione nerki zwierząt funkcjonowały jedynie przez kilka dni z powodu silnej reakcji odrzucenia ich przez organizm człowieka.

23 grudnia 1954 r. w Bostonie młody chirurg plastyczny Joseph Murray ze szpitala Brighama w Bostonie pobrał nerkę od Ronalda Herricka i wszczepił ją jego ciężko choremu bratu bliźniakowi Richardowi. Murray w 1990 r. otrzymał za to Nagrodę Nobla w dziedzinie medycyny.

W 1978 r. wprowadzono do transplantologii cyklosporynę, lek uzyskany z grzyba *Tolypocladium inflatum* zmniejszający ryzyko odrzucenia przeszczepu. Od tego czasu znacznie wzrosła przeżywalność chorych po transplantacjach.

„Dziś główna bariera dla transplantacji w Polsce to brak organów. Wszystkie pobrane i zdrowe są przeszczepiane" – podkreśla krajowy konsultant w dziedzinie transplantologii klinicznej, prof. Lech Cierpka.

Źródło: PAP – Nauka w Polsce, http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news %2C408173%2Cprzed-50-laty-odbyl-sie-pierwszy-w-polsce-przeszczep-nerki.html (dostęp: 23.09.2021).

Nr 108[1]

Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 14 grudnia 1971 r. w sprawie udzielania świadczeń leczniczych przez zakłady społeczne służby zdrowia osobom prowadzącym gospodarstwa rolne

Na podstawie art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 28 października 1948 r. o zakładach społecznych służby zdrowia i planowej gospodarce w służbie zdrowia (Dz.U. Nr 55, poz. 434 z późniejszymi zmianami) zarządza się, co następuje:

§ 1. 1. Osoby prowadzące gospodarstwo rolne są uprawnione do korzystania ze świadczeń zakładów społecznych służby zdrowia na zasadach ustalonych dla pracowników.

2. Zakres świadczeń zakładów społecznych służby zdrowia (ust. 1) obejmuje:

1) opiekę zdrowotną otwartą,
2) opiekę zdrowotną zamkniętą,
3) świadczenie stacji pogotowia ratunkowego,
4) zaopatrzenie w leki, na zasadach ulgowych jak dla ubezpieczonych, przez apteki otwarte,
5) zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze,
6) leczenie uzdrowiskowe.

§ 2. Uprawnienia określone w § 1 przysługują również członkom rodziny osoby prowadzącej gospodarstwo rolne oraz osobom nie będącym członkami rodziny, jeżeli dany członek rodziny lub osoba zamieszkuje wspólnie z osobą prowadzącą gospodarstwo rolne i pozostaje na jej utrzymaniu. Wspólne zamieszkanie nie jest wymagane w stosunku do dzieci uczących się poza stałym miejscem zamieszkania.

§ 3. 1. Dowodem uprawniającym do świadczeń na podstawie niniejszego rozporządzenia jest zaświadczenie biura gromadzkiej rady narodowej lub

[1] Rozporządzenie z 14.12.1971 r. stanowiło znaczący krok w rozwoju opieki zdrowotnej wobec osób prowadzących gospodarstwa rolne. Dotąd rolnicy i członkowie ich rodzin, w odróżnieniu od pracowników, nie byli objęci bezpłatną opieką zdrowotną. Na mocy rozporządzenia mogli korzystać z bezpłatnego leczenia od 1972 r.

prezydium osiedlowej, miejskiej, dzielnicowej rady narodowej, właściwej ze względu na położenie gospodarstwa.

2. W zaświadczeniu określonym w ust. 1 wpisuje się członków rodziny i inne osoby uprawnione do świadczeń leczniczych.

3. Zaświadczenia wystawia się z ważnością na okres jednego roku kalendarzowego.

§ 4. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1972 r.

Minister Zdrowia i Opieki Społecznej: J. Kostrzewski[2]

Źródło: Dziennik Ustaw 1971, nr 37, poz. 345.

[2] Jan Karol Kostrzewski (1915–2005), lekarz epidemiolog, polityk, poseł na Sejm PRL (1985–1989), minister zdrowia i opieki społecznej (1968–1972), wiceprzewodniczący Tymczasowej Rady Krajowej PRON, członek Rady Konsultacyjnej przy Przewodniczącym Rady Państwa W. Jaruzelskim (1986–1989). Studiował na UJ i UW. W 1964 r. został profesorem zwyczajnym nauk medycznych. W czasie II wojny światowej działał w konspiracji, uczestnik powstania warszawskiego.

Nr 109[1]

Uchwała Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 8 czerwca 1972 r. o pięcioletnim planie społeczno-gospodarczego rozwoju kraju w latach 1971–1975 (fragmenty)

Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

– uznając, że podstawowym celem gospodarki socjalistycznej jest zapewnienie stałego i odczuwalnego wzrostu poziomu materialnych, socjalnych i kulturalnych warunków życia całego społeczeństwa,
– przyjmując, że realizacja tego celu wymaga dalszego umacniania socjalistycznych stosunków produkcji, rozwijania potencjału ekonomicznego kraju, usprawnienia procesów gospodarowania,
– stwierdzając, że główne kierunki społeczno-gospodarczego rozwoju kraju do 1975 roku wytyczone przez VI Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, przyjęte w platformie wyborczej Frontu Jedności Narodu, zostały przez ogół społeczeństwa zaaprobowane powszechnym udziałem w wyborach,
– uwzględniając dotychczasowe osiągnięcia i rezultaty polityki społeczno-gospodarczej zapoczątkowanej w 1971 roku, podejmuje niniejszą uchwałę o pięcioletnim planie społeczno-gospodarczego rozwoju kraju w latach 1971–1975.

[1] Założenia planu zostały zatwierdzone w grudniu 1971 r. podczas VI Zjazdu PZPR. Była to zmodyfikowana wersja programu odrzuconego podczas VIII Plenum KC PZPR. Zakładano rozbudowę transportu i usług oraz szybki wzrost stopy życiowej. Dwa pierwsze lata realizacji planu przyniosły dobre wyniki, co spowodowało podwyższenie jego wskaźników w 1973 r. (podczas I Krajowej Konferencji Partyjnej PZPR). Ówczesna ekipa rządząca z Edwardem Gierkiem na czele sformułowała nową politykę społeczno-gospodarczą, tzw. strategię przyśpieszonego rozwoju gospodarczego i społecznego kraju. Lata 1971–1975 ogólnie przyniosły rozwój kraju, finansowany przede wszystkim kredytami zagranicznymi. Problemem był jednak niewydolny system planowania oraz niekompetencja kierownictwa partyjnego, a koncepcja przyśpieszonego rozwoju zaczęła się załamywać już pod koniec I połowy lat 70.

I. Podstawowe cele planu pięcioletniego i kierunki polityki społeczno-gospodarczej

Podstawowym celem pięcioletniego planu społeczno-gospodarczego rozwoju kraju w latach 1971–1975 jest:

– zapewnienie wszechstronnego rozwoju socjalistycznego społeczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem poprawy poziomu życiowego, socjalnego i kulturalnego ludności,
– osiągnięcie wydatnego wzrostu pieniężnych dochodów ludności, realizowanego przez zwiększenie płac realnych pracowników zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej o 18% oraz zwiększenie w zbliżonym tempie dochodów realnych ludności rolniczej, przeznaczonych na konsumpcję, a także przez poważne zwiększenie socjalnych świadczeń pieniężnych Państwa,
– zapewnienie pełnego, a zarazem racjonalnego zatrudnienia dla całego przyrostu ludności w wieku zdolności do pracy, ocenianego na około 1,8 miliona osób,
– szerokie unowocześnienie gospodarki narodowej, dynamizowanie i przyspieszenie jej rozwoju oraz usuwanie istniejących napięć i dysproporcji,
– stwarzanie podstaw pod dalszy, szybki i efektywny rozwój społeczno-ekonomiczny kraju.

Realizacji tych podstawowych celów społeczno-gospodarczych podporządkowuje się proporcje i zadania planu oraz kierunki działania polityki społeczno-gospodarczej w okresie do 1975 r., a w szczególności:

– kierunki i zasady regulacji oraz zwiększania płac nominalnych i świadczeń socjalnych Państwa, z uwzględnieniem potrzeby poprawy sytuacji rodzin o najniższym poziomie dochodów oraz zmniejszania nieuzasadnionych dysproporcji między dochodami poszczególnych grup pracowników,
– kierunki, strukturę i rozmiary działalności inwestycyjnej związanej z unowocześnieniem gospodarki narodowej, tworzeniem podstaw pod przyszły rozwój gospodarczy kraju, tworzeniem nowych miejsc pracy oraz pełniejszym wykorzystaniem istniejących,
– kierunki działalności inwestycyjnej w sferze usług socjalno-bytowych ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb budownictwa mieszkaniowego i służby zdrowia,

– strukturę i dynamikę produkcji materialnej, umożliwiającą odpowiednie do wzrostu siły nabywczej ludności zwiększenie zaopatrzenia rynku wewnętrznego, jak również dalszy, wydatny wzrost eksportu oraz poprawę zaopatrzenia gospodarki narodowej w dobra inwestycyjne,
– dopływ do kraju nowoczesnych maszyn, urządzeń i licencji [...]

II. Podstawowe proporcje planu

Dla zapewnienia dynamicznego rozwoju ekonomicznego kraju, poprawy efektywności gospodarowania oraz przyspieszenia wzrostu poziomu życiowego ludności w latach 1971–1975 przyjmuje się następujące proporcje tworzenia i podziału dochodu narodowego:

1. Przewiduje się, że dochód narodowy krajowy wzrośnie w 1975 r. o około 40% w porównaniu z 1970 r., co oznacza średnioroczne tempo przyrostu dochodu narodowego o 7%. Realizacja tego zadania wymaga dynamicznego i efektywnego rozwoju produkcji materialnej oraz obniżenia kosztów produkcji.
2. Przewiduje się, że produkcja czysta przemysłu wzrośnie w 1975 r. o 54% w porównaniu z 1970 r. Należy zapewnić niezbędne zmiany w strukturze produkcji przemysłowej w celu stworzenia materialnych podstaw do szybkiego unowocześniania gospodarki narodowej, przyspieszenie produkcji przedmiotów spożycia oraz lepsze dostosowanie bazy kooperacyjnej do potrzeb przemysłów wytwarzających wyroby finalne. Należy uzyskać obniżkę kosztów własnych w przemyśle co najmniej o 4,4%.
3. Przewiduje się, że produkcja czysta rolnictwa zwiększy się w 1975 r. co najmniej o 17% w rezultacie poważnego przyspieszenia wzrostu produkcji globalnej oraz efektywniejszego wykorzystania środków produkcji. Należy dążyć do zwiększenia produkcji zwierzęcej w tempie przekraczającym wzrost produkcji roślinnej.
4. Zakłada się szybszy wzrost importu niż eksportu. W związku z tym dochód narodowy do podziału powinien wzrosnąć w 1975 r. o około 41% w porównaniu z 1970 r., to jest w tempie nieco szybszym niż wzrost dochodu narodowego krajowego.
5. Zakłada się, że fundusz spożycia wzrośnie w 1975 r. o około 39,4% w porównaniu z 1970 r. Ocenia się, że spożycie dóbr konsumpcyjnych z dochodów osobistych ludności wzrośnie o około 39,5%, a spożycie po-

zostałe o około 38,5%. Oznacza to wzrost funduszu spożycia z dochodów osobistych ludności w przeliczeniu na 1 mieszkańca o około 34%.

6. Zakłada się, że akumulowana część dochodu narodowego w 1975 r. wzrośnie o około 45,6% w porównaniu z 1970 r., a jej udział w dochodzie narodowym do podziału wzrośnie z 28,2% w 1970 r. do około 29,1% w 1975 r. Podstawowy składnik akumulowanej części dochodu narodowego – inwestycje netto – powinien wzrosnąć w latach 1971–1975 o około 47,4%.
7. Zakłada się zmniejszenie dynamiki przyrostu zapasów i rezerw. Przyrost zapasów i rezerw w gospodarce narodowej powinien wynieść w 1975 r. około 58 mld zł, czyli 5,5% dochodu narodowego do podziału wobec 5,6% w 1970 r.

III. Wzrost poziomu życiowego ludności

A. Dochody ludności

1. Ustala się, że w 1975 r. przychody pieniężne ludności wyniosą około 818 mld zł i wzrosną o 45% w porównaniu z 1970 r. W ramach tych przychodów globalny fundusz płac brutto w gospodarce uspołecznionej powinien wynieść 446,5 mld zł, co oznacza wzrost o około 41,7%

[...]

3. Szacuje się, że przychody ludności ze sprzedaży państwu produktów rolniczych wyniosą w 1975 r. 135 mld zł, co oznacza wzrost o 54% w porównaniu z 1970 r.

[...]

B. Zaopatrzenie ludności w towary i usługi

1. W celu zapewnienia zakładanego wzrostu spożycia należy zwiększyć dostawy towarów na zaopatrzenie rynku wewnętrznego w 1975 r. do 710 mld zł, to jest o ponad 43% w porównaniu z 1970 r. Dostawy artykułów żywnościowych powinny zwiększyć się o ponad 40%, przemysłowych artykułów konsumpcyjnych o około 47%, a artykułów niekonsumpcyjnych [...] o około 54%.

[...]

5. Zakłada się, że usługi dla ludności, świadczone przez jednostki gospodarki uspołecznionej, wzrosną w 1975 r. o około 55% w porównaniu z 1970 r., w tym usługi materialne powinny zwiększyć się o 57%, a usługi niematerialne o 39%.

C. Gospodarka mieszkaniowa

1. Zakłada się, że w latach 1971–1975 zostanie oddanych do użytku około 1080 tys. mieszkań o powierzchni użytkowej około 60,6 mln m^2. Oznacza to wzrost w stosunku do okresu 1966–1970 o 25,7%, licząc w m^2 powierzchni użytkowej mieszkań.

2. W uspołecznionym budownictwie mieszkaniowym ludności nierolniczej należy oddać do użytku około 730 tys. mieszkań o powierzchni użytkowej około 32,9 mln m^2, to jest o 26,5% więcej niż w latach 1966–1970. Około 44% nowych mieszkań z budownictwa uspołecznionego powinno być przeznaczonych na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych zakładów pracy, zwłaszcza zakładów nowo budowanych, rozbudowywanych oraz rozszerzających produkcję w oparciu o wzrost zmianowości. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1972, nr 22, poz. 157.

Nr 110[1]

Ustawa z dnia 29 maja 1974 r. o przekazywaniu gospodarstw rolnych na własność Państwa za rentę i spłaty pieniężne (fragmenty)

Rozdział 1.
Przepisy ogólne

Art. 1. Właściciel gospodarstwa rolnego, zwany dalej „rolnikiem", może przekazać na własność Państwu nieruchomości wchodzące w skład tego gospodarstwa w zamian za rentę lub spłaty pieniężne.

Art. 2. 1. Nieruchomości stanowiące współwłasność mogą być przekazane na własność Państwa tylko za zgodą wszystkich współwłaścicieli.

2. Nie jest jednak wymagana zgoda współwłaściciela, dla którego praca w przekazywanym gospodarstwie rolnym nie stanowi głównego źródła utrzymania.

Art. 3. 1. Nieruchomości stanowiące współwłasność małżonków lub objęte wspólnością ustawową albo stanowiące odrębną własność małżonka mogą być przekazane na własność Państwa tylko za zgodą obojga małżonków.

2. Nie jest jednak wymagana zgoda małżonka, dla którego praca w przekazywanym gospodarstwie rolnym nie stanowi głównego źródła utrzymania.

Art. 4. 1. Nieruchomość, na której gospodarują zstępni rolnika, może być przez niego przekazana na własność Państwa tylko za ich zgodą.

2. Zgoda zstępnych nie jest wymagana, jeżeli praca w przekazywanym gospodarstwie nie stanowi głównego źródła ich utrzymania.

Art. 5. Nieruchomości obciążone dożywociem mogą być przekazane na własność Państwa tylko za zgodą dożywotnika.

---

[1] Ustawa z 1974 r. była kolejnym etapem tworzenia systemu rolniczych ubezpieczeń społecznych. Regulowała kwestie związane z przekazywaniem ziemi państwu, które było zobowiązane do przejęcia każdego gospodarstwa o powierzchni co najmniej 2 ha gruntów rolnych i leśnych. Wprowadzała jednolite zasady postępowania wobec rolników przekazujących swe gospodarstwa rolne po 1.08.1974 r. Do jej negatywnych aspektów można zaliczyć obowiązek przejmowania przez państwo każdego gospodarstwa rolnego, także słabo rozwiniętego, rozdrobnionego, z gruntami gorszej jakości. Kolejnym negatywem było nieuwzględnienie rolników przekazujących swe gospodarstwa następcom.

Art. 6. Zgoda współwłaścicieli, zstępnych, dożywotników lub małżonka na przekazanie nieruchomości nie jest wymagana, jeżeli gospodarstwo rolne wykazuje niski poziom produkcji rolnej lub jest zagrożone spadkiem produkcji rolnej [...].

Art. 7. Państwo przejmuje na własność nieruchomości wolne od obciążeń, z wyjątkiem służebności gruntowych, których utrzymanie uznane zostanie przez naczelnika gminy za niezbędne, oraz niektórych zobowiązań rolnika wobec spółdzielni i kółek rolniczych.

[...]

Rozdział 2
Przekazywanie gospodarstw rolnych za rentę

Art. 9. 1. Państwo na wniosek rolnika przejmie na własność gospodarstwo rolne za rentę, jeżeli przekaże on wszystkie nieruchomości wchodzące w skład tego gospodarstwa, obejmujące co najmniej 2 ha gruntów rolnych i leśnych, a ponadto:

1) osiągnął wiek 65 lat mężczyzna, a 60 lat kobieta albo
2) zaliczony został do jednej z grup inwalidów, w myśl przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

2. Gospodarstwo rolne określone w ust. 1 może być przejęte na własność Państwa za rentę również z urzędu, jeżeli wykazuje niski poziom produkcji rolnej, a rolnik osiągnął wiek 60 lat mężczyzna, a 55 lat kobieta lub zaliczony został do jednej z grup inwalidów.

3. Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia:

1) określić zasady i warunki przejmowania na własność Państwa gospodarstw rolnych za rentę o obszarze poniżej 2 ha gruntów rolnych i leśnych,
2) obniżyć granice wieku wymaganego do renty.

Art. 10. Renta w zamian za gospodarstwo rolne przysługuje także rolnikowi, który osiągnął wiek wymagany do renty lub stał się inwalidą, po przekazaniu gospodarstwa odpowiadającego warunkom określonym w art. 9 ust. 1 za spłaty pieniężne i jeżeli spłat tych nie podjął.

Art. 11. 1. Rolnik, który przekazał gospodarstwo rolne za rentę, może zatrzymać budynki wchodzące w skład nieruchomości przekazywanych Państwu. Budynki takie stają się odrębnym od gruntu przedmiotem własności z chwilą przejęcia nieruchomości.

2. Z chwilą śmierci rolnika i nie wcześniej niż z chwilą śmierci jego małżonka uprawnionego do renty w zamian za przekazane gospodarstwo budynki przechodzą na własność Państwa.

3. W razie sprzedaży budynków, Państwu przysługuje prawo pierwokupu po cenie odpowiadającej szacunkowi przyjętemu do ubezpieczenia przez Państwowy Zakład Ubezpieczeń Społecznych, a w wypadku ich darowizny lub zmiany Państwu przysługuje prawo wykupu przy odpowiednim zastosowaniu przepisów o pierwokupie. [...]

Rozdział 3

Przekazywanie gospodarstw rolnych za spłaty pieniężne

Art. 28. 1. Nieruchomości wchodzące w skład gospodarstwa rolnego mogą być na wniosek rolnika przejęte na własność Państwa w całości lub części za spłaty pieniężne, jeżeli rolnik nie spełnia warunków do uzyskania renty. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1974, nr 21, poz. 118.

Nr 111[1]

Ustawa z dnia 18 lipca 1974 r. o funduszu alimentacyjnym (fragmenty)

W celu wzmożenia opieki nad dziećmi i innymi osobami znajdującymi się w trudnej sytuacji materialnej z powodu niemożności wyegzekwowania świadczeń alimentacyjnych oraz zwiększenia odpowiedzialności osób zobowiązanych do alimentacji stanowi się, co następuje:

Art. 1. Tworzy się fundusz alimentacyjny przeznaczony na wypłatę świadczeń pieniężnych dla dzieci i innych osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej z powodu niemożności wyegzekwowania świadczeń alimentacyjnych.

Art. 2. Dysponentem funduszu alimentacyjnego jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych[2].

Art. 3. Na dochody funduszu alimentacyjnego składają się:

1) należności ściągnięte od osób zobowiązanych do alimentacji,
2) dotacje z budżetu Państwa,
3) wpłaty dobrowolne i inne wpływy.

---

[1] Fundusz alimentacyjny został stworzony, by wspomóc osoby, które nie otrzymywały zasądzonych na ich rzecz alimentów. U źródła jego powstania znalazły się tendencje modernizacyjne w polityce społecznej ekipy Edwarda Gierka. Dążąc do poprawy sytuacji życiowej obywateli, postawiono na rozbudowę systemu wsparcia rodziny, w tym rodziny niepełnej. Tę ostatnią chciano otoczyć szczególną opieką państwa. Efektem było m.in. wspomożenie przez państwo samotnych rodziców, którzy nie otrzymywali zasądzonych świadczeń alimentacyjnych.

[2] Zakład Ubezpieczeń Społecznych – państwowa jednostka wykonująca zadania z zakresu ubezpieczeń społecznych. Został utworzony w 1934 r. W 1955 r. zlikwidowany; jego funkcje przejęły związki zawodowe, rady narodowe oraz Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej. Reaktywowany w 1960 r. Do najważniejszych jego zadań należą: stwierdzanie i ustalanie obowiązku ubezpieczeń społecznych, ustalanie uprawnień do świadczeń i ich wypłacanie, pobieranie składek na ubezpieczenia społeczne, zdrowotne, Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, prowadzenie indywidualnych kont ubezpieczonych i płatników składek, dysponowanie środkami finansowymi funduszu alimentacyjnego i funduszu ubezpieczeń społecznych, ustalanie uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych i in.

Art. 4. 1. Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługują osobie zamieszkałej w Polsce, dla której alimenty ustalone zostały prawomocnym wyrokiem, postanowieniem w sprawie o rozwód lub ugodą zawartą przed sądem i egzekucja tych alimentów okazała się bezskuteczna, do wysokości świadczeń z funduszu alimentacyjnego, określonej w ust. 2.

2. Świadczenia z funduszu alimentacyjnego wypłaca się w wysokości bieżących świadczeń alimentacyjnych, jednakże w kwocie nie wyższej niż 500 złotych miesięcznie na osobę uprawnioną.

Art. 5. 1. Świadczenia z funduszu alimentacyjnego nie przysługują osobie, która:

1) otrzymuje pełne utrzymanie z funduszów państwowych lub społecznych, a w szczególności:
   a) odbywa czynną służbę wojskową,
   b) przebywa w zakładzie opiekuńczym, wychowawczym, w domu rencisty lub innym tego rodzaju zakładzie, albo
2) uzyskuje przeciętny miesięczny dochód przekraczający kwotę 1.400 złotych lub pozostaje na utrzymaniu osoby zobowiązanej do świadczeń alimentacyjnych, jeżeli przeciętny dochód tej osoby wraz z dochodami członków jej rodziny, pozostających we wspólności domowej, przekracza miesięcznie kwotę 1.400 złotych na osobę.

2. Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia podwyższyć wysokość kwoty miesięcznego dochodu określonego w ust. 1 pkt 2, jak również wysokość świadczeń z funduszu alimentacyjnego określonych w art. 4 ust. 2.

Art. 6. 1. Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przyznaje Zakład Ubezpieczeń Społecznych na wniosek osoby uprawnionej lub organizacji społecznej właściwej według przepisów o postępowaniu cywilnym do występowania w sprawach o roszczenia alimentacyjne. Wniosek składa się za pośrednictwem organu prowadzącego egzekucję alimentów; organ ten przekazuje wniosek łącznie z informacją o bezskuteczności egzekucji alimentów. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1974, nr 27, poz. 157.

Nr 112[1]

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 lutego 1976 r. w sprawie warunków, trybu i organów właściwych do wydawania zagranicznym osobom prawnym i fizycznym uprawnień do tworzenia przedstawicielstw na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do wykonywania działalności gospodarczej (fragmenty)

Na podstawie art. 1 ust. 3 pkt 3 ustawy z dnia 18 lipca 1974 r. o wykonywaniu handlu oraz niektórych innych rodzajów działalności przez jednostki gospodarki nie uspołecznionej (Dz.U., nr 27, poz. 158) zarządza się, co następuje:

§ 1. 1. Zagraniczna osoba fizyczna lub prawna, zwana dalej „przedsiębiorstwem zagranicznym", może utworzyć przedstawicielstwo na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej dla wykonywania działalności gospodarczej wyłącznie po uzyskaniu zezwolenia przewidzianego w rozporządzeniu.

2. Przedstawicielstwo przedsiębiorstwa zagranicznego może być utworzone dla wykonywania działalności gospodarczej w zakresie handlu zagranicznego, transportu, usług turystycznych i kulturalnych.

§ 2. Przedsiębiorstwo zagraniczne może utworzyć przedstawicielstwo w formie:

1) oddziału lub agencji,
2) biura informacji technicznej,
3) biura nadzoru.

[1] Koncepcja tworzenia przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym w PRL odwoływała się do doświadczeń Jugosławii i Węgier. Współpraca z przedsiębiorcami polskiego pochodzenia ważna była ze względów propagandowych i pragmatycznych. Miała świadczyć o otwartości ekipy Gierka, ale i przychylności zachodnich środowisk polonijnych dla reżimu w Polsce. Chodziło też o napływ kapitału w walucie wymienialnej z polskim rodowodem, pożądanego w gospodarce nakazowej. Przedsiębiorcy polonijni organizowali swe firmy na wzór zachodni. Sposób zarządzania nastawiony na zysk wpływał na ich elastyczność i szybkie dostosowywanie się do istniejących warunków. Stanowiły istotną nowość w systemie gospodarczym PRL, nie będąc częścią planów centralnych oraz nie mając dyrektorów z nominacji partii. W efekcie rozwiązań administracyjnych oraz preferencyjnych rozwiązań fiskalnych przedsiębiorstwa polonijno-zagraniczne osiągały wysoką stopę sprzedaży oraz najszybszy rozwój w grupie przedsiębiorstw prywatnych.

§ 3. 1. Przedsiębiorstwo zagraniczne może utworzyć przedstawicielstwo dla wykonywania działalności gospodarczej w zakresie będącym przedmiotem działania tego przedsiębiorstwa.

2. Działalność, o której mowa w ust. 1, może być prowadzona we współpracy z właściwymi polskimi przedsiębiorstwami i instytucjami.

§ 4. Zezwolenia wydaje się przedsiębiorstwu zagranicznemu, jeżeli uzasadnia to wielkość jego obrotów z polskimi przedsiębiorstwami i instytucjami oraz powiązania kooperacyjne.

§ 5. 1. Oddział lub agencja przedsiębiorstwa zagranicznego mogą być utworzone dla prowadzenia działalności określonej w § 1 ust. 2.

2. Biuro informacji technicznej przedsiębiorstwa zagranicznego może być utworzone dla prowadzenia działalności w dziedzinie informacji naukowo-technicznej w zakresie określonym w § 1 ust. 2.

3. Biuro nadzoru przedsiębiorstwa zagranicznego może być utworzone dla prowadzenia nadzoru nad realizacją kontraktu zawartego między przedsiębiorstwem zagranicznym a polskim przedsiębiorstwem handlu zagranicznego.

§ 6. Przedstawicielstwo przedsiębiorstwa zagranicznego może być uprawnione do prowadzenia składu konsygnacyjnego[2] i świadczenia odpłatnych usług technicznych w zakresie będącym przedmiotem działalności tego przedsiębiorstwa.

§ 7. Przedstawicielstwo przedsiębiorstwa zagranicznego może zatrudniać:

1) obywateli polskich stale zamieszkałych na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na podstawie skierowania wydanego przez terenowy organ administracji państwowej,
2) obywateli obcych będących pracownikami tego przedsiębiorstwa, którzy uzyskali legitymacje uprawniające do wykonywania czynności zawodowych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, zgodnie z odrębnymi przepisami.

§ 8. Przedstawicielstwo przedsiębiorstwa zagranicznego jest obowiązane:

1) przestrzegać przepisów prawnych obowiązujących na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej,

[2] Skład konsygnacyjny – jednostka organizacyjna obrotu handlowego; obejmuje elementy umowy komisu oraz umowy składu.

2) używać na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej nazwy i siedziby przedsiębiorstwa oraz nazwy przedstawicielstwa i jego siedziby również w języku polskim, zgodnie z wydanym zezwoleniem,
3) prowadzić księgowość również w języku polskim i w walucie polskiej, zgodnie z odrębnymi przepisami,
4) bieżąco opłacać podatki i opłaty zgodnie z odrębnymi przepisami,
5) mieć rachunek w Banku Handlowym w Warszawie S.A. i dokonywać wszelkich rozliczeń i płatności zgodnie z polskimi przepisami dewizowymi. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1976, nr 11, poz. 63.

Nr 113[1]

Krystyna de Walden Gałuszko, *Rządowy Program Zwalczania Chorób Onkologicznych* (fragmenty)

W roku 1976[2] ustanowiono Rządowy Program Zwalczania Chorób Nowotworowych (PR6) i kontynuowano go w latach 1986–1990, jako Centralny Program Badawczo-Rozwojowy (CPBR 11.5). Program Rządowy był pierwszym, pionierskim, kompleksowym programem zwalczania nowotworów złośliwych w Europie. Do najważniejszych osiągnięć tego Programu zaliczyć należy:

1. Powodzenie kampanii zwalczania nałogu palenia tytoniu. Działania podjęte w Polsce uznano za modelowe dla regionu Europy Centralnej i Wschodniej. [...]
2. Znaczne ograniczenie ekspozycji na czynniki rakotwórcze w środowisku pracy (promieniowanie jonizujące w górnictwie, azbest w różnych dziedzinach gospodarki) i określenie najważniejszych źródeł i stopnia skażenia w środowisku naturalnym.
3. Objęcie całej populacji regionalnymi rejestrami nowotworów, dostarczającymi dane epidemiologiczne o wysokiej jakości, niezbędne dla planowania interwencji w skali Kraju i poszczególnych regionów.
4. Opracowanie zasad nowoczesnych populacyjnych badań przesiewowych (skryningowych) dla wykrywania stanów przedrakowych i raków szyjki macicy i wdrożenie ich w skali pilotowej oraz na mniejszą skalę, badań przesiewowych dla wykrywania raka piersi.

---

[1] Materiał przypominający dzieje i realizację polskich rządowych programów zwalczania chorób nowotworowych.

[2] Program opracował prof. Tadeusz Koszarowski z zespołem. Głównym celem był wzrost poziomu przeżywalności pięcioletniej z 25% do 50%. Opracowana wówczas koncepcja walki z nowotworami oparta była na tworzeniu pełnoprofilowych ośrodków skupiających specjalistów z różnych dziedzin oraz dysponujących najwyższej jakości sprzętem. Ośrodki te miały prowadzić działalność naukową, profilaktyczną, diagnostyczną, leczniczą oraz organizacyjną. Program był uznawany za optymalny w zwalczaniu chorób nowotworowych. Poprzednikami III Programu Walki z Rakiem były: Narodowy Program Walki z Rakiem podjęty w 1924 r. (uznany za pierwszy) oraz II Program Walki z Rakiem rozpoczęty w 1952 r. (do 1975 r.).

5. Bardzo znaczną poprawę wyników leczenia w skali populacyjnej takich nowotworów, jak białaczki wieku dziecięcego, czy ziarnica złośliwa i nowotwory jąder u dorosłych, a ostatnio raka piersi.
6. Wdrożenie nowoczesnych metod diagnostyki zaawansowania skojarzonych metod leczenia nowotworów (chirurgia +/- radioterapia +/- chemioterapia) w sieci wojewódzkich szpitali onkologicznych oraz w akademiach medycznych.
7. Budowę Centrum Onkologii w Warszawie[3], jako ośrodka narodowego spełniającego rygorystyczne, modelowe kryteria Światowej Organizacji Zdrowia i Międzynarodowej Unii Walki z Rakiem.
8. Uruchomienie krajowej produkcji przyśpieszaczy liniowych do leczenia nowotworów złośliwych przy pomocy energii jonizującej i związaną z tym znaczną, chociaż niewystarczającą obecnie poprawę jakości i dostępności radioterapii.
9. Podjęcie krajowych, wieloośrodkowych badań klinicznych w przypadkach białaczek, raków żołądka i nowotworów centralnego układu nerwowego, które przyczyniły się do znacznej poprawy wyników leczenia tych nowotworów.
10. Rozwój badań naukowych zwłaszcza w dziedzinach rokujących szybkie zastosowanie praktyczne (epidemiologia analityczna, biologia molekularna, genetyka, immunologia).
11. Trzykrotny wzrost liczby specjalistów onkologów i niemal trzykrotny przyrost liczby łóżek onkologicznych.
12. Integrację różnych, a w tym nieonkologicznych środowisk badawczo-naukowych (np. ochrona środowiska, medycyna przemysłowa, żywność i żywienie).
13. Ostateczne ukształtowanie sieci regionalnych placówek onkologicznych.

W 1992 roku Komitet Ekspertów Programu „Europa Przeciw Rakowi" wysoko ocenił polskie dokonania w ramach programów PR-6 i CPBR 11.5,

[3] Centrum Onkologii – Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie to nazwa nadana w 1984 r. Instytutowi Onkologii, który wywodził się z Instytutu Radowego założonego w 1932 r. z inicjatywy noblistki. W 1972 r. podjęto decyzję o budowie nowej siedziby. Nowa siedziba Instytutu Onkologii na warszawskim Ursynowie była najważniejszą inwestycją programu PR-6. Akt erekcyjny wmurowano w 1977 r., jednak budowa trwała prawie 20 lat. Centrum jest największą placówką onkologiczną w Polsce.

uznając jednocześnie, że powstały podwaliny do stworzenia narodowego programu dla kontynuacji tych przedsięwzięć i ich zharmonizowania z ogólnoeuropejskimi programami walki z rakiem. Polski Program Rządowy stworzył podwaliny do opanowania rosnącej w żywiołowym tempie epidemii chorób nowotworowych. Nie dysponował on środkami wystarczającymi do szerokich wdrożeń i upowszechnienia uzyskanych wyników, a w tym na profilaktykę, nowoczesne sposoby rozpoznawania i skutecznego leczenia, czy kompleksowy, jednolity program nauczania onkologii. Zabrakło również środków na szybkie i sprawne zakończenie budowy Centrum Onkologii w Warszawie (czas budowy i wyposażania przekroczył 20 lat), Regionalnego Centrum Onkologii w Bydgoszczy, czy Świętokrzyskiego Centrum Onkologii w Kielcach.
[...]

Źródło: https://www.facebook.com/events/793928440664605/?active_tab=about (dostęp: 15.07.2023).

Nr 114[1]

Ustawa z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (fragmenty)

Kierując się podstawowymi zasadami ustroju socjalistycznego, przywiązując największą wagę do poprawy warunków życia wszystkich ludzi pracy oraz uznając, że wprowadzenie systemu zaopatrzenia emerytalnego oraz innych świadczeń dla rolników i ich rodzin:

– zapewni zaopatrzenie na starość oraz na wypadek inwalidztwa tym rolnikom, którzy zwiększając produkcję rolną i sprzedając produkty rolne jednostkom gospodarki uspołecznionej aktywnie uczestniczą w realizacji programu wyżywienia narodu,
– stworzy warunki do dalszego rozwoju rolnictwa uspołecznionego oraz do korzystnej przebudowy struktury indywidualnych gospodarstw rolnych i unowocześnienia metod gospodarowania,
– będzie kolejnym doniosłym aktem realizacji sojuszu robotniczo-chłopskiego,

stanowi, co następuje:

Rozdział 1
Zaopatrzenie emerytalne

Art. 1. Zaopatrzenie emerytalne określone ustawą obejmuje rolników, którzy wytwarzają w prowadzonych przez siebie gospodarstwach rolnych produkty rolne, sprzedają je jednostkom gospodarki uspołecznionej i spełniają inne warunki przewidziane w ustawie, a także członków ich rodzin.

[1] Polska jako jeden z pierwszych krajów socjalistycznych przyznała w 1972 r. rolnikom indywidualnym prawo korzystania ze świadczeń zakładów służby zdrowia na zasadach ustalonych dla pracowników. Pierwsza ustawa o zaopatrzeniu emerytalnym rolników i ich rodzin została uchwalona przez sejm w 1977 r. Oprócz prawa do emerytury rolnicy i członkowie ich rodzin otrzymali prawo do korzystania z bezpłatnej opieki zdrowotnej. Ubezpieczeniu społecznemu podlegały osoby, które na własny rachunek prowadziły działalność rolniczą, posiadały indywidualne gospodarstwa rolne znajdujące się na terenie Polski. Kolejne regulacje prawne w zakresie ubezpieczenia społecznego rolników uchwalono 14.12.1982 r. oraz 20.12.1990 r.

Art. 2. 1. Emerytura przysługuje rolnikowi, który spełnia łącznie następujące warunki:

1) osiągnął wiek: 65 lat mężczyzna i 60 lat kobieta, a jeżeli jest kombatantem – 60 lat mężczyzna i 55 lat kobieta,
2) wytwarzał w prowadzonym gospodarstwie rolnym i sprzedawał jednostkom gospodarki uspołecznionej produkty rolne o wartości nie mniejszej niż 15.000 zł rocznie, przez okres co najmniej 25 lat mężczyzna i 20 lat kobieta, w tym nieprzerwanie przez ostatnie 5 lat prowadzenia gospodarstwa rolnego przed jego przekazaniem następcy lub Państwu; do okresów tych zalicza się również lata, w których wartość sprzedanych produktów była niższa, jeżeli spowodowane to było klęską żywnościową, wypadkiem losowym lub innymi okolicznościami niezawinionymi przez rolnika,
3) opłacał składki na fundusz emerytalny rolników,
4) przekazał następcy lub Państwu gospodarstwo rolne, którego wartość nie uległa obniżeniu w okresie ostatnich 5 lat prowadzenia gospodarstwa przed jego przekazaniem, chyba że obniżenie wartości gospodarstwa nastąpiło z przyczyn niezawinionych przez rolnika.

2. Warunki określone w ust. 1 pkt 2 nie są wymagane, jeżeli rolnik przekazał Państwu gospodarstwo rolne, które prowadził nieprzerwanie co najmniej przez ostatnie 5 lat przed jego przekazaniem.

Art. 3. Rolnikowi, który wytwarzał w prowadzonym gospodarstwie rolnym i sprzedał jednostkom gospodarki uspołecznionej produkty rolne o wartości nie mniejszej niż 15.000 zł rocznie co najmniej przez 10 lat, w tym nieprzerwanie przez ostatnie 5 lat prowadzenia gospodarstwa rolnego przed jego przekazaniem następcy, zalicza się do okresu wymienionego w art. 2 ust. 1 pkt 2:

1) okresy prowadzenia gospodarstwa rolnego przed dniem wejścia w życie ustawy,
2) okresy pracy w innych gospodarstwach rolnych po ukończeniu 16 roku życia oraz okresy zatrudnienia równorzędne z okresami zatrudnienia i zaliczane do okresów zatrudnienia w rozumieniu przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin – poprzedzające objęcie gospodarstwa rolnego.

Art. 4. 1. Prawo do emerytury powstaje z dniem spełnienia warunków wymaganych do jej uzyskania.

2. Jeżeli rolnik spełniający warunki określone w art. 2 ust. 1 pkt 2–4 przekazał gospodarstwo rolne następcy lub Państwu przed osiągnięciem wieku emerytalnego, prawo do emerytury powstaje z dniem osiągnięcia tego wieku.

Art. 5. 1. Podstawę wymiaru emerytury stanowi średnia roczna wartość produktów rolnych sprzedanych przez rolnika jednostkom gospodarki uspołecznionej z okresu ostatnich 5 lat prowadzenia gospodarstwa rolnego przed jego przekazaniem następcy lub Państwu. Z okresu tego mogą być wyłączone lata, w których nastąpiło znaczne obniżenie produkcji rolnej, spowodowane klęską żywiołową, wypadkiem losowym lub innymi okolicznościami niezawinionym przez rolnika; w tym wypadku uwzględnia się lata bezpośrednio poprzedzające ten okres.

2. Do wartości sprzedanych produktów rolnych zalicza się również wartość produktów rolnych wytworzonych przez rolnika w ramach umów kooperacyjnych z jednostkami gospodarki uspołecznionej oraz wartość drewna z lasów wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, a także runa leśnego i roślin zielarskich, sprzedanych jednostkom gospodarki uspołecznionej. [...]

Rozdział 2

Świadczenia lecznicze oraz inne świadczenia przysługujące rolnikom i członkom ich rodzin.

Art. 24. 1. Rolnikowi przysługują świadczenia zakładów społecznych służby zdrowia, obejmujące:

1) opiekę zdrowotną otwartą,
2) opiekę zdrowotną zamkniętą,
3) świadczenia stacji pogotowania ratunkowego,
4) zaopatrzenie w leki przez apteki otwarte,
5) zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze,
6) leczenie uzdrowiskowe.

2. Świadczenia określone w ust. 1 przysługują również członkom rodziny rolnika oraz innym osobom, które zamieszkują wspólnie z rolnikiem i pozostają na jego utrzymaniu. Wspólne zamieszkiwanie nie jest wymagane w stosunku do dzieci uczących się poza stałym miejscem zamieszkania. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1977, nr 32, poz. 140.

Nr 115[1]

Do społeczeństwa polskiego 25 marzec 1977 (fragmenty)

Do społeczeństwa polskiego. [...]

Z głębokim zadowoleniem przyjmując fakt ratyfikacji Paktów Praw Człowieka przez Radę Państwa PRL[2], stwierdzamy, iż odpowiada on najgłębszym życzeniom całego społeczeństwa polskiego. Do najcenniejszych i zawsze żywych tradycji narodu polskiego należy nadawanie najwyższej rangi prawom człowieka i obywatela, godności jednostki, wolności i wzajemnej tolerancji. [...]. Dlatego, wraz ze społecznością świata stwierdzamy, że prawa człowieka i obywatela są niewzruszalne, niezbywalne i nie można się ich zrzec. Nie może być prawdziwie wolnym naród, którego członkowie rezygnują z korzystania i z obrony swoich praw [...].

Dlatego my, niżej podpisani, biorąc pod uwagę, że:

– wielowiekowe poszanowanie i żądanie respektowania praw i godności człowieka należy do najcenniejszych tradycji i dorobku kultury polskiej,
– określone w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i w Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka podstawowe gwarancje wolności i godności jednostki ludzkiej uznawane są dziś powszechnie za jedno z najistotniejszych osiągnięć naszej cywilizacji,

---

[1] Apel z 25 marca 1977 r. sygnował powstanie nowej organizacji opozycyjnej, Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela. O potrzebie utworzenia początkowo Komitetu (Komisji) Obrony Praw Człowieka i Obywatela dyskutowano od września 1976 r. w środowisku działaczy opozycyjnych. Decyzję o zainicjowaniu działań przez ROPCiO podjęli Andrzej Czuma, Leszek Moczulski i inni. 25 marca deklarację bez podpisów sygnatariuszy skierowano do marszałka Sejmu.

[2] Rada Państwa, jeden z naczelnych organów państwowych powołany w małej konstytucji z 1947 r. Początkowo łączyła uprawnienia władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Od 1952 r. była kolegialną głową państwa, odpowiednikiem prezydenta. Zgodnie z konstytucją z 1952 r. jej skład był wybierany podczas pierwszego posiedzenia Sejmu. Na zewnątrz państwo reprezentował przewodniczący Rady lub jego zastępca. Pomiędzy sesjami Sejmu mogła wydawać dekrety z mocą ustawy oraz ingerować w skład rządu. Przestała istnieć w momencie wyboru prezydenta, 19.07.1989 r.

– Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie[3] podpisany w dn. 31 lipca 1976 roku w Helsinkach, zobowiązuje wszystkie państwa będące sygnatariuszami do postępowania zgodnie z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych[4] i z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka, podnosząc poszanowanie określonych w niej praw i wolności jednostki do rangi rządzącej stosunkami międzynarodowymi na naszym kontynencie,
– Konstytucja PRL[5] również deklaruje przyznanie wszystkim obywatelom swobód zawartych także w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, takich jak wolność przekonań, wypowiedzi, druku, zgromadzeń i manifestacji oraz zrzeszania się, a praktyczna realizacja tych norm konstytucyjnych stała się niezbędna nie tylko dla duchowego życia narodu, lecz stanowi nieodzowny warunek należytego rozwoju gospodarki i kultury narodowej.

Postanawiamy wspólnie podjąć solidarne działania, aby:

1. przestrzegać i dbać o przestrzeganie wszystkich praw człowieka i obywatela oraz jego godności,

---

[3] Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie został podpisany 1.08.1975 r. w Helsinkach na zakończenie obrad Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Podpisały go 33 kraje europejskie oraz Kanada i USA. W dokumencie tym państwa zachodnie oraz bloku wschodniego przyjęły wspólne zasady postępowania w relacjach międzynarodowych. Regulacje przyjęte w akcie zostały podzielone na tzw. koszyki. Obejmowały one kolejno: kwestie bezpieczeństwa w Europie, wymiany handlowej i współpracy gospodarczej oraz naukowo-technicznej i zagadnienia dotyczące kontaktów międzyludzkich, informacji i współpracy w zakresie kultury i edukacji. Ostatni, czwarty koszyk był zapowiedzią kontynuacji prac KBWE.

[4] Karta Narodów Zjednoczonych została podpisana 26.06.1945 r. w San Francisco (Polska podpisała w październiku 1945 r.). Była to wielostronna umowa międzynarodowa powołująca Organizację Narodów Zjednoczonych i określająca zasady jej działania. W dokumencie znalazły się kwestie związane z prawami człowieka. Narody Zjednoczone uznały równość wszystkich ludzi oraz oświadczyły, że warunkiem niezbędnym ochrony praw człowieka jest postęp społeczny i poprawa warunków życia. Karta wraz z paktami ekonomicznymi i prawnymi oraz Powszechną Deklaracją Praw Człowieka tworzy uniwersalny system ochrony praw człowieka w sensie podmiotowym i przedmiotowym.

[5] Konstytucja PRL została uchwalona w 1952 r. W tekście chodzi o wersję znowelizowaną w 1976 r.

2. ujawniać wobec opinii publicznej i sygnalizować właściwym organom fakty łamania prawa i wolności człowieka oraz udzielać, w miarę naszych możliwości, pomocy i ochrony ofiarom,
3. propagować w społeczeństwie i postulować wobec władz państwowych zmiany w obowiązującym ustawodawstwie oraz przepisach wykonawczych, zmierzające do realnego i nieprzerwanego zagwarantowania praw i wolności określonych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka,
4. propagować potrzebę przystąpienia do Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka, wraz z tzw. protokołem opcyjnym, wszystkich państw europejskich dla stworzenia wspólnej prawnopolitycznej płaszczyzny rozwoju procesów rzeczywistego odprężenia i porozumienia w Europie,
5. współpracować z wszelkimi organizacjami międzynarodowymi broniącymi praw człowieka, a zwłaszcza z Komisją Praw Człowieka przy ONZ[6], by idea wolności zatriumfowała w świecie.

Nie tworzymy organizacji ani stowarzyszenia. Inicjatywę naszą dyktuje pilna potrzeba społeczna. W Polsce powstał już silny prąd społeczny – RUCH OBRONY PRAW CZŁOWIEKA i OBYWATELA[7]. Zwracamy się do wszystkich ludzi w Polsce o moralne poparcie, o współdziałanie i pomoc, zwłaszcza w uzyskiwaniu niezbędnych dla naszej działalności informacji o naruszaniu

[6] Komisja Praw Człowieka przy ONZ została powołana w 1946 r. Od 2006 r. jej rolę przejęła Rada Praw Człowieka ONZ. Komisja m.in. formułowała zobowiązania międzynarodowe w dziedzinie praw człowieka, kontrolowała przestrzeganie praw przez państwa, reagowała na przypadki łamania praw człowieka, udzielała pomocy technicznej i doradczej dla zainteresowanych państw.

[7] Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela został założony 25.03.1977 r. Był opozycyjną organizacją polityczno-społeczną. W jego szeregach działały osoby o różnych światopoglądach, m.in. chrześcijańsko-demokratycznym, narodowo-katolickim, ludowym, niepodległościowym. W programie naczelne miejsce zajmowało dążenie do pełnej realizacji praw człowieka w Polsce, do głębokich zmian ustrojowych, do obalenia komunistycznego systemu władzy oraz odzyskania przez Polskę pełnej niepodległości i suwerenności. Wśród czołowych przywódców byli m.in.: Andrzej Czuma i Leszek Moczulski. Z ROPCiO współpracowali gen. Mieczysław Boruta-Spiechowicz, Antoni Pajdak, Wojciech Ziembiński i in. W 1978 r. nastąpił rozłam na grupę Czumy i Moczulskiego. W 1979 r. grupa Moczulskiego przekształciła się w Konfederację Polski Niepodległej. W tym samym roku członkowie ROPCiO z Gdańska usamodzielnili się i utworzyli Ruch Młodej Polski.

praw człowieka i obywatela, o podejmowanie i rozwijanie podobnych inicjatyw we wszystkich środowiskach społecznych, zawodowych i religijnych, o przyłączenie się do naszego RUCHU oraz występowanie w obronie praw człowieka wszędzie tam, gdzie są one naruszane.

Prawa człowieka i obywatela, godność jednostki tylko wówczas mogą być zachowane, gdy przestrzegać ich będą wszyscy i gdy wszyscy czynnym działaniem domagać się będą ich respektowania.

Spisano 25 marca w 1977 roku. [...]

Źródło: *Myśl programowa opozycji demokratycznej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1976–1980*, wybór i oprac. E. Orlof, A. Pasternak, R. Pawlikowski, Rzeszów 1993.

Nr 116[1]

Apel do społeczeństwa 10 października 1978 (fragmenty)

Protest robotniczy z czerwca 1976 r.[2] ujawnił głęboki kryzys życia gospodarczego i społecznego w kraju. Okres dwóch lat, jaki upłynął od tego momentu, był dostatecznie długi, aby można było oczekiwać od władz przynajmniej zarysowania perspektyw rozwiązania kryzysu. Niestety, w ciągu tych dwóch lat nie usunięto przyczyn wybuchu, za to powstały nowe źródła napięć. Narastająca dezorganizacja i marazm pustoszą życie gospodarcze, społeczne i kulturalne kraju. W tej poważanej sytuacji uważamy za swój obowiązek zwrócić się do społeczeństwa polskiego z oceną sytuacji i próbą wskazania dostępnych społeczeństwu środków zaradczych. Chcielibyśmy również, aby nasze oświadczenie stało się przestrogą dla władz przed kontynuowaniem polityki świadomego lekceważenia autentycznych problemów społecznych i uchylania się przed ich rozwiązaniem. Skutki takiej polityki wielokrotnie okazywały się dla społeczeństwa tragiczne, a wszelka za nie odpowiedzialność obciąża władze.

[...] System arbitralnych i nieodwołalnych decyzji władz partyjno-państwowych, przypisujących sobie nieomylność, spowodował niewymier-

[1] Oświadczenie z 10 października 1978 r. było krytyczną oceną sytuacji w kraju. Przebijała w nim obawa przed rozkładem ekonomicznym i społecznym państwa, stąd waga, jaką przykładano do współdziałania władz ze zorganizowanym społeczeństwem, które poprzez niezależne struktury byłoby w stanie wywierać presję na rządzących. Sygnowali je wszyscy członkowie Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR", ale powstało z dużym udziałem Jacka Kuronia. Jego wkład widać w odwołaniu się do zasad samoorganizacji i wywieraniu nacisku za pośrednictwem organizacji działających legalnie. Opublikowanie powyższego oświadczenia oznaczało zmianę w samym KSS „KOR". Było to bowiem wystąpienie polityczne, czego dotąd unikano.

[2] Wobec zapowiedzi podwyżki cen artykułów żywnościowych 25 czerwca wybuchły strajki m.in. w Radomiu, Płocku, Ursusie. Rząd, obawiając się eskalacji wystąpień w całym kraju, wycofał się z zapowiadanych podwyżek. Równocześnie przystąpiono do brutalnej pacyfikacji strajków. Skutkiem protestów czerwcowych były liczne aresztowania, zwolnienia z pracy, wprowadzenie kartek na cukier. W celu pomocy represjonowanym robotnikom powołano do życia Komitet Obrony Robotników (23.09.1976).

ne spustoszenie w świadomości społecznej narodu. Tępienie niezależnych poglądów, wymuszanie bezwzględnego posłuszeństwa wobec wszelkich odgórnych dyrektyw kształtują w społeczeństwie postawy bezideowości i dwulicowości, sprzyjają szerzeniu się konformizmu, służalczości, karierowiczostwa. Te właśnie cechy stanowią rekomendację przy obsadzaniu stanowisk kierowniczych. Ludzie kompetentni, światli, samodzielnie myślący są pozbawieni możliwości awansu, a często nawet pracy.

Całkowity brak liczenia się z opinią publiczną sprawił, że przygniatająca większość społeczeństwa przestała się utożsamiać z państwem, nie przyjmując na siebie żadnej za nie odpowiedzialności.

Niezbędna jest zasadnicza reforma gospodarcza. Jednakże nawet najgłębiej przemyślane, najbardziej konsekwentne reformy nie będą w stanie niczego zmienić, jeśli natrafiono na barierę społecznej obojętności i zniechęcenia. [...]

W społeczeństwie polskim są ogromne rezerwy inicjatyw, aktywności i energii, zdolne przełamać obecny kryzys. Warunkiem ich wyzwolenia jest umożliwienie powstania rzeczywistego przedstawicielstwa wszystkich środowisk społecznych. Niezbędne jest też opublikowanie prawdziwych danych dotyczących sytuacji gospodarczej i społecznej. Tylko przy spełnieniu tych warunków (we współpracy władz ze społeczeństwem) możliwe jest opracowanie szczegółowego programu naprawy systemu gospodarczego i sytuacji społecznej. Program ten powinien zostać sformułowany w szerokiej dyskusji z udziałem niezależnych ekspertów. Bez realizacji tych warunków wszelkie próby nawiązania kontaktu ze społeczeństwem muszą się przekształcić w dialog władzy samej z sobą. [...]

Nie bezsilna rozpacz, ale stanowcze, zdeterminowane i godne domaganie się przez społeczeństwo szacunku dla jego praw może doprowadzić do ich odzyskania i stanowić drogę do naprawy Rzeczypospolitej. Wyrazem tego przekonania była opublikowana w październiku 1977 r. propozycja programu społecznego, zatytułowana **Deklaracja Ruchu Demokratycznego**[3], wypraco-

[3] Deklaracja Ruchu Demokratycznego została przyjęta 29.09.1977 r. Podkreślono w niej potrzebę zapewnienia obywatelom wolności przekonań, słowa, informacji, wolności prasy, zrzeszeń, stowarzyszeń, zgromadzeń, prawa do strajku itp. Polskie ustawodawstwo, jak oświadczono, powinno być zmienione w duchu Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka. Zmiany miały objąć m.in. przepisy ordynacji wyborczej,

wana w środowisku Komitetu Obrony Robotników[4] i podpisana przez ponad sto osób („Głos" nr 1). Zarysowany w niej program samoorganizacji społeczeństwa jest alternatywą wobec rosnącego niebezpieczeństwa żywiołowego społecznego wyboru, który mógłby postawić kraj w obliczu katastrofy narodowej.

Słuszność tak zarysowanego programu jest już dziś potwierdzona powstaniem szeregu niezależnych inicjatyw społecznych:

– obronę interesów robotniczych podjął dwutygodnik „Robotnik"[5];
– wobec kompromitacji oficjalnych związków zawodowych, powstały grupy założycielskie Wolnych Związków Zawodowych na Śląsku[6] i w Gdańsku[7];

---

prawa dotyczące zgromadzeń, stowarzyszeń, prasy, wydawnictw, związków zawodowych, kodeksu pracy, kodeksu karnego, działalności organów bezpieczeństwa i ochrony porządku, systemu sądownictwa i więziennictwa i in.

[4] Komitet Obrony Robotników powstał 23.09.1976 r. Jego celem było inicjowanie pomocy prawnej, finansowej oraz lekarskiej represjonowanym robotnikom i ich rodzinom. Ponadto Komitet nagłaśniał przypadki prześladowania robotników oraz domagał się amnestii dla skazanych i aresztowanych oraz przywrócenia do pracy osób zwolnionych za udział w strajkach w czerwcu 1976 r. Jego inicjatorami byli Antoni Macierewicz, Piotr Naimski, Jan Józef Lipski, Jacek Kuroń. Komitet działał do września 1977 r., gdy został przekształcony w Komitet Samoobrony Społecznej „KOR".

[5] Dwutygodnik „Robotnik" został założony we wrześniu 1977 r., ukazywał się do 1981 r. Wśród założycieli pisma byli m.in. Jan Lityński, Dariusz Kupiecki, Witold i Helena Łuczywo, Ludwika i Henryk Wujec. W piśmie publikowano informacje o niezależnej działalności robotników, o warunkach pracy, o przysługujących pracownikom prawach, o przyczynach kryzysu, o przypadkach łamania prawa i in. Jego nazwa nawiązywała do czasopisma wydawanego przez Polską Partię Socjalistyczną.

[6] Komitet Założycielski Wolnych Związków Zawodowych Górnego Śląska powstał 23.02.1978 r. W jego składzie znaleźli się Kazimierz Świtoń, Roman Kściuczek, Władysław Sulecki, Ignacy Pines, Tadeusz Kicki. Podczas spotkania założycielskiego wystosowano apel o tworzenie WZZ w całym kraju. Członkowie WZZ współpracowali z Ruchem Obrony Praw Człowieka i Obywatela oraz Komitetem Samoobrony Społecznej „KOR".

[7] Wolne Związki Zawodowe w Gdańsku powstały pod wpływem WZZ Górnego Śląska. W komitecie założycielskim powołanym 29.04.1978 r. w Gdańsku znaleźli się m.in. Andrzej Gwiazda, Krzysztof Wyszkowski, Antoni Sokołowski. Były niezależne od władz partyjno-państwowych, stawały w obronie praw robotników i obywateli. Wkrótce po powstaniu KZ WZZ A. Sokołowskiego zastąpił Edwin Myszk, Andrzej Bulc (na miejsce Wyszkowskiego). Aktywnymi działaczami byli też Bogdan Borusewicz, Joanna Duda-Gwiazda, Alina Pieńkowska, Maryla Płońska, Anna Walentynowicz, Lech

– pod koniec 1978 r. powstał Tymczasowy Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Lubelskiej[8], a na początku września Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Grójeckiej[9]. Komitety te są niezależnym przedstawicielstwem 16 wsi w województwie lubelskim i 20 wsi w województwie radomskim. Problematyce wsi poświęcony jest dwutygodnik „Gospodarz”[10];
– Demaskowanie aktów łamania praworządności i niesienia pomocy poszkodowanym legło u podstaw powstania Biura Interwencyjnego Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR”[11];

Wałęsa, Lech Kaczyński, Bogdan Lis i in. Członkowie WZZ byli organizatorami strajku w sierpniu 1980 r. w Stoczni Gdańskiej.

[8] Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Lubelskiej powołany 30.07.1978 r. w Ostrówku koło Milejowa. Początkowo jego nazwa brzmiała Tymczasowy Komitet Samoobrony Chłopskiej. Powstanie Komitetu poprzedziły odmowa opłacania składek emerytalnych przez rolników oraz protest przeciwko komorniczemu poborowi składek. Domagali się uwzględnienia ich postulatów i dokonania zmian w ustawie emerytalnej, podkreślali brak samorządu wiejskiego i prawdziwej politycznej reprezentacji chłopskiej w sejmie. Komitet prawie nie prowadził działalności organizacyjnej, co wynikało ze stosowania represji wobec członków (przesłuchania, rewizje, zastraszanie przez organy bezpieczeństwa). 18.11.1978 r. większość członków zadecydowała o samorozwiązaniu KSCHZL, równocześnie potępiając działania lidera, Janusza Rożka. W 1980 r. przedstawiciele Komitetu uczestniczyli w powołaniu Komitetu Założycielskiego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Rolników (następnie NSZZR „Solidarność Wiejska”).

[9] Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Grójeckiej powołano 9.09.1978 r. w Zbroszy Dużej. Był najaktywniejszy spośród działających wówczas niezależnych inicjatyw chłopskich. W rezolucji z 10.11.1978 r. żądano zmiany ustawy emerytalnej i zapowiedziano odmowę płacenia składek emerytalnych oraz deklarowano wsparcie dla osób represjonowanych przez władze. Z Komitetem współpracował ks. Czesław Sadłowski. W 1979 r. Komitet zorganizował wykłady Uniwersytetu Ludowego, działała też biblioteka dla rolników. W l. 1978–1979 KSChZG wydawał pismo „Niezależny Ruch Chłopski” oraz w l. 1978–1980 „Biuletyn Informacyjny”. Działacze organizowali protesty, m.in. w 1980 r. na znak poparcia dla strajkujących na Wybrzeżu wstrzymali dostawy mleka i płodów rolnych do punktów skupu. 21.11.1980 r. przedstawiciele KSChZG uczestniczyli w tworzeniu Komitetu Założycielskiego NSZZ Rolników (następnie NSZZR „Solidarność Wiejska”).

[10] Czasopismo ukazywało się od grudnia 1977 r.; związane było z Ruchem Obrony Praw Człowieka i Obywatela.

[11] Biuro Interwencyjne KSS „KOR” zostało powołane 9.05.1977 r. Kierowali nim Zofia i Zbigniew Romaszewscy. Jego zadaniem była pomoc osobom pokrzywdzonym

– Powstałe na wielu uczelniach w całym kraju Studenckie Komitety Solidarności[12] stawiają sobie za cel przełamywanie monopolu SZSP [Socjalistyczne Zrzeszenie Studentów Polskich[13]] i odrodzenie niezależnego ruchu broniącego interesów studentów i uczelni;
– Odpowiedzią na zniewolenie i zakłamanie nauki było powstanie Towarzystwa Kursów Naukowych[14];
– Monopol wydawniczy państwa jest przełamywany przez rozwijającą się prasę niezależną. Czasopisma społeczno-polityczne, Niezależna Oficyna Wydawnicza[15] publikująca autorów skazanych przez władze na milczenie – wszystko to stanowi wyraz odradzającego się życia kulturalnego.

---

przez organy bezpieczeństwa i sądownictwo oraz rejestracja wszelkich przypadków łamania praw człowieka przez władze PRL. Od 1981 r. pod nazwą Biuro Interwencji. Działali w nim Jacek Kuroń, Jan Józef Lipski, Jan Lityński, Lech i Jarosław Kaczyńscy i in.

[12] Studenckie Komitety Solidarności – opozycyjne organizacje studenckie tworzone w l. 1977–1979. Pierwszy powstał 15.05.1977 r. w Krakowie (w odpowiedzi na zamordowanie współpracownika KOR studenta Stanisława Pyjasa). Wkrótce zaczęły organizować się kolejne – w Warszawie, Gdańsku, Poznaniu, Wrocławiu, Szczecinie. Współpracowały z KSS „KOR" oraz ROPCiO. Prowadziły samoszkolenie, wspierały działania Towarzystwa Kursów Naukowych i in. W l. 1980–1981 członkowie SKS organizowali Niezależne Zrzeszenie Studentów. Najbardziej aktywne były w Krakowie i Wrocławiu. Komitety prowadziły działalność niezależną od siebie. Wśród działaczy byli m.in. Aleksander Hall, Ludwik Dorn, Arkadiusz Rybicki, Bronisław Wildstein, Bogusław Sonik, Leszek Maleszka (TW) i in.

[13] Socjalistyczne Zrzeszenie Studentów Polskich utworzono w 1973 r., łącząc Zrzeszenie Studentów Polskich z uczelnianymi organizacjami Związku Młodzieży Socjalistycznej i Związku Młodzieży Wiejskiej. Organizacja była podporządkowana PZPR. Związek prowadził działalność ideologiczną, propagandową, socjalną, kulturalną, sportową i turystyczną. Zawieszony od grudnia 1981 r. do kwietnia 1982 r., w listopadzie 1982 r. rozwiązany.

[14] Towarzystwo Kursów Naukowych istniało w l. 1978–1981. Jego celem było przełamanie monopolu państwa w nauczaniu na poziomie wyższym. Obok inicjatywy wykładowej prowadziło działalności wydawniczą czy pomoc stypendialną. Powołanie TKN poprzedziła działalność Uniwersytetu Latającego. Pracami kierowała rada programowa, na czele której stał Jan Kielanowski. Za bieżącą działalność organizacji odpowiedzialny był Andrzej Celiński, a rzecznikiem prasowym był Bohdan Cywiński. Wykłady organizowano w mieszkaniach prywatnych. Odbywały się w Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Łodzi i Poznaniu. Pracę TKN przerwał stan wojenny 13 grudnia 1981 r.

[15] Niezależna Oficyna Wydawnicza powstała w 1977 r. W 1989 r. przekształcona w tzw. „supernową". Pomysł niezależnego wydawnictwa pojawił się w kręgu studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w 1977 r. Na czele wydawnictwa stanął

III

Odradzająca się w ostatnich latach niezależna działalność społeczna polega na organizowaniu autentycznej opinii publicznej, na obronie przed represjami, na formułowaniu rzeczywistych postulatów społeczeństwa i przełamywaniu państwowego monopolu rozpowszechniania informacji. Udział w takich działaniach dostępny jest każdemu.

1. Niezbędna jest jak najszersza dyskusja na temat społecznej i gospodarczej sytuacji w kraju. Nie zainicjuje jej władza, ale:

a) każdy obywatel może i powinien zabierać głos na publicznych zebraniach, przedstawiać znane sobie fakty i domagać się od władz prawdziwych informacji, wysuwać żądania i doprowadzić do uchwalania ich przez zebranie. [...]
b) każdy obywatel może i powinien inspirować w swoim środowisku dyskusję na temat warunków życia i pracy oraz gospodarczej i politycznej sytuacji w kraju. Dyskusje takie winny prowadzić do sformułowania autentycznych postulatów zmian we własnym środowisku zawodowym, inicjować prace na programem naprawy Rzeczypospolitej. Winny też stać się zaczątkiem działań zarówno w obrębie oficjalnych struktur, jak i poza nimi.
c) każdy obywatel może i powinien brać udział w przełamywaniu państwowego monopolu informacji. Służyć temu może na przykład rozpowszechnianie prasy niezależnej oraz informowanie niezależnych instytucji o problemach swoich środowisk, o ich postulatach i żądaniach.

2. Niezbędne jest organizowanie się dla obrony swoich praw. Tylko ludzie zorganizowani mogą wybrać swoich rzeczywistych przedstawicieli. Wszyscy obywatele polscy będący członkami związków zawodowych czy odpowiadających im stowarzyszeń producentów rolnych mają możność wyboru swych autentycznych przedstawicieli we wszystkich ogniwach związkowych i formułować program obrony interesów pracowniczych. [...] Obywatele, nie znajdujący możliwości działania poprzez skompromitowane z reguły organizacje oficjalne, mają możność powoływać nowe [...].

Mirosław Chojecki związany z KOR. Do 1989 r. NOWA wydała około trzystu książek z zakresu literatury polskiej i światowej, historii najnowszej, przedruki z literatury emigracyjnej, liczne czasopisma. Przeciętny nakład książek wynosił kilka (kilkanaście) tysięcy egzemplarzy.

3. Walczyć zawsze jest łatwiej w sposób zorganizowany. Każdy strajk, każde zbiorowe wystąpienie załogi fabrycznej czy mieszkańców wioski osiągnie skutek, jeśli będziemy działać solidarnie i w sposób zdyscyplinowany. Jest to szczególnie ważne wtedy, gdy przemoc władz wywołuje oburzenie, gniew, rozpacz. Współuczestników walki trzeba bronić jeszcze mocniej niż wysuwanych żądań. Bez organizacji i solidarności nie osiągniemy nic. [...]

Komitet Samoobrony Społecznej „KOR”[16]

Źródło: *Myśl programowa opozycji demokratycznej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1976–1980*, wybór i oprac. E. Orlof, A. Pasternak, R. Pawlikowski, Rzeszów 1993.

[16] Komitet Samoobrony Społecznej „KOR” działał od 29.09.1977 r. do 23.09.1981 r. Powstał w efekcie przekształcenia Komitetu Obrony Robotników, po uwolnieniu represjonowanych za czerwiec 1976 r. robotników. KSS obok pomocy represjonowanym opracowywał zasady działania szerszego ruchu opozycyjnego. Jego działacze mieli wpływ na strajki w sierpniu 1980 r. i powstanie „Solidarności”. W swej działalności skupiał się na walce z represjami z powodów politycznych, wyznaniowych, światopoglądowych, rasowych, walce z łamaniem praworządności, walce o prawa i wolności obywatelskie, inspirowaniu i popieraniu inicjatyw społecznych mających na celu obronę praw człowieka i obywatela. Wśród działaczy obok większości członków KOR byli Seweryn Blumsztajn, Andrzej Celiński, Jan Lityński, Zbigniew Romaszewski, Henryk Wujec. Największy wpływ na formułowanie celów i zasad działania KSS „KOR” mieli Jacek Kuroń, Antoni Macierewicz, Adam Michnik. KSS, podobnie jak wcześniej KOR, działał jawnie, ale poza strukturami kontrolowanymi przez władze PRL. Inne zasady to nieuciekanie się do przemocy, samodzielność inicjatyw niezależnych. Ostatecznym celem miało być uzyskanie przez Polskę niepodległości i demokracji w drodze ewolucyjnych przemian, poprzez aktywność niezależnych ruchów społecznych.

Nr 117[1]

Karta Praw Robotniczych[2] „Robotnik" nr (specjalny) 35 z 1.12.1979 (fragmenty)

Wobec:

– pozbawienia obywateli prawa do współdecydowania o sprawach ich dotyczących;
– ograniczenia podstawowych praw ludzi pracy, takich jak prawo do bezpiecznej i sensownej pracy, do godziwego zarobku, do odpoczynku;
– pogłębiania się nierówności i niesprawiedliwości społecznych;
– braku instytucji broniących ludzi pracy – nie są nimi oficjalne związki zawodowe;
– wyzucia robotników z podstawowego prawa do obrony, jakim jest prawo do strajku;
– przerzucania na barki społeczeństwa kosztów wszelkich błędów władz, także kosztów obecnego kryzysu – podjęliśmy działania, których celem długofalowym jest stworzenie systemu samoobrony ludzi pracy, przede wszystkim niezależnych związków zawodowych.

Chcemy zacząć od problemów, których rozwiązanie – choćby częściowe – wydaje się możliwe już teraz:

1) ZAROBKI

– płace powinny wzrastać przynajmniej w takim samym tempie jak koszty utrzymania; konieczne jest wprowadzenie dodatku drożyźnianego;

[1] Powstanie Karty ogłosili Jacek Kuroń i Henryk Wujec podczas konferencji prasowej dla zachodnich korespondentów 31.08.1979 r. Według Kuronia była to podstawa porozumienia organizacji robotniczych z całego kraju. Kartę uznano za podłoże ogólnokrajowego niezależnego ruchu robotniczego. Karta została wydrukowana na łamach „Robotnika", łącznie w nakładzie 60 tys. egzemplarzy.

[2] Prace nad Kartą Praw Robotniczych rozpoczęły się wiosną 1979 r. Pierwszą wersję stworzyli Jan Lityński i Henryk Wujec. Następnie była ona dyskutowana w środowiskach robotniczych. Ostateczną wersję przygotowały Helena Łuczywo, Ludwika Wujec i Irena Wóycicka, wspierane przez Lityńskiego i Wujca. Następnym krokiem było zbieranie pod nią podpisów. Podpisało się około 100 osób, w tym Andrzej Gwiazda, Anna Walentynowicz, Alina Pieńkowska, Lech Wałęsa.

– wszyscy muszą mieć zapewnione minimum utrzymania; zespoły specjalistów powinny obliczać takie minimum i korygować je w miarę wzrostu cen; rodzinom żyjącym poniżej minimum trzeba wypłacać odpowiednie dodatki;
– należy dążyć do zlikwidowania jaskrawych i nieuzasadnionych różnic płacowych;
– przestoje, zmiany norm itp. nie mogą pociągnąć za sobą obniżenia zarobków;
– pracownicy wykonujący taką samą pracę w tych samych warunkach powinni otrzymać wynagrodzenie wg ujednoliconych taryfikatorów, niezależnych od branży, w jakiej są zatrudnieni.

2) CZAS PRACY

– niedopuszczalne jest zmuszanie do pracy w godzinach nadliczbowych, do pracy dodatkowej i społecznej; górnicy muszą mieć wolne niedziele i święta;
– wszystkim należy prawnie zagwarantować wolne soboty w obecnym wymiarze;
– trzeba dążyć do wprowadzenia 40-godzinnego tygodnia pracy bez obniżania zarobków.

3) BEZPIECZEŃSTWO PRACY

– przepisy i normy bezpieczeństwa pracy muszą być bezwzględnie przestrzegane; czuwać nad tym powinny specjalne komisje mające szerokie uprawnienia, z prawem do zamknięcia zakładu włącznie, komisje kontrolujące bhp, komisje powypadkowe, a także lekarze zakładowi muszą być instytucjonalnie niezależni od dyrekcji zakładów;
– nikt, kto utracił zdrowie na skutek szkodliwych warunków pracy, nie może pozostać bez należnego mu dodatku do renty;
– konieczna jest weryfikacja obowiązującego obecnie wykazu chorób zawodowych;
– trzeba zlikwidować nocną pracę kobiet; nie wolno dopuszczać do tego, by kobiety wykonywały ciężkie prace fizyczne.

4) UPRZYWILEJOWANIE

– ocena pracownika i jego awans nie mogą zależeć od jego przynależności partyjnej, przekonań politycznych czy światopoglądu;

– dobra takie jak premie, mieszkania czy wczasy muszą być dzielone w sposób jawny [...];
– należy zlikwidować uprzywilejowanie grup związanych z władzą (milicja, aparat partyjny): specjalne przydziały poszukiwanych dóbr, takich jak mieszkania, działki, materiały budowlane, samochody, wydzielone lecznictwo, luksusowe domy wczasowe, specjalne uprawnienia emerytalne itp.

5) ZMUSZANIE DO POSTĘPOWANIA WBREW SUMIENIU

– nikt nie może być zmuszony do czynów niemoralnych: do donosicielstwa na rzecz przełożonych, PZPR[3], SB[4], do udziału w nagonkach na ludzi niewygodnych;
– nie wolno zmuszać ludzi do produkcji bubli, do pracy zagrażającej bezpieczeństwu własnemu i innych, do zakłamywania wyników, do fałszywej sprawozdawczości itp.

6) KODEKS PRACY

Należy gruntownie zmienić obowiązujący od 1975 roku Kodeks Pracy. Wprowadził on przepisy niekorzystne dla pracowników. Jego artykuły są niejednoznaczne i dlatego mogą być i często bywają interpretowane zgodnie z interesem pracodawcy.

---

[3] Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, partia komunistyczna powstała 14.12.1948 r. z połączenia Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej. Była partią masową, centralnie zarządzaną. Sprawowała kierowniczą rolę w państwie za pośrednictwem aparatu partyjnego, aktywu, biurokracji partyjnej oraz nomenklatury. Formalnie odwoływała się do idei komunizmu, po 1956 r. do idei narodowych. Partią kierował I sekretarz z grupą najbliższych współpracowników, dysponując dyktatorską władzą. W 1989 r. utraciła pełnię władzy, 29.01.1990 r. samorozwiązała się.

[4] Służba Bezpieczeństwa była organem bezpieczeństwa państwa, podlegała Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. Działała w l. 1956–1989. Jej podstawowym celem było zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego kraju. Głównymi zadaniami SB były: ochrona systemu komunistycznego w kraju, inwigilowanie i zwalczanie opozycji, represje wobec uczestników demonstracji i strajków, udział w ich tłumieniu, inwigilowanie środowisk niezależnych intelektualistów, duchownych, mniejszości narodowych itp. Funkcjonariusze Służby działali na granicy prawa lub z jego naruszeniem, łamali prawa człowieka. W pracy operacyjnej wykorzystywali sieć tajnych współpracowników (TW) oraz agentów wywiadu.

W szczególności:

- należy zmienić artykuł 52 wykorzystywany jako ustawa anty strajkowa [...]; prawo do strajku musi być ustawowo zagwarantowane;
– dyrekcja zakładu musi na piśmie wyjaśnić każdemu zwalnianemu przyczynę zwolnienia; pracownik powinien pracować tak długo, aż ostatecznie zakończy się jego sprawa we wszystkich kolejnych instancjach sądowych; w toku postępowania prawnego powinien mieć prawo do pomocy adwokata;
– wybrani przez załogę działacze związkowi powinni być ustawowo chronieni przed zwolnieniem również przez pewien czas po upływie kadencji.

[...]

Żeby jednak wygrać, trzeba otrząsnąć się z poczucia niemożności, przestać biernie znosić ograniczenia swoich praw, pogorszenia warunków życia, trzeba szukać najbardziej skutecznych form działania.

Istnieje wiele możliwości:

1. Niewątpliwie skutecznym sposobem działania są strajki, nawet niewielkie. Na ogół jednak tylko na krótką metę. Żeby nie zaprzepaścić osiągnięć strajku, jego uczestnicy muszą wybrać przedstawicieli czuwających nad realizacją żądań. Jeżeli pracownicy potrafią działać solidarnie i nie boją się, mogą zmusić dyrekcję do ustępstw samą groźbą strajku: przedstawiając petycję lub wysyłając delegację.
2. Wiele można osiągnąć przez samo ujawnienie informacji. Trzeba głośno mówić i protestować, gdy komuś dzieje się krzywda, gdy widzimy niesprawiedliwość; trzeba ujawniać działanie klik i przywileje, zaniedbania i marnotrawstwo, łamanie przepisów bhp i zatajanie wypadków. [...] Domagać się zajęcia stanowiska przez władze. Informować niezależne instytucje społeczne, redakcje niezależnych pism.
3. Jest dużo problemów w zakładzie pracy, które można rozwiązać wykorzystując oficjalne związki zawodowe. Na pewno lepiej by dla nas było, gdyby nie były one tak martwe, jak obecnie. Trzeba domagać się od rad zakładowych obrony interesów pracowników, wykorzystywać zebrania związkowe do dyskusji, wysuwać na nich żądania, wybierać do rad zakładowych takich ludzi, którzy będą je realizować.
4. Warunkiem tego, by nasze działanie nie było doraźne i przypadkowe, jest stała aktywność grup robotniczych. Grupy te, początkowo nawet

niejawne, mogą formułować program działań, organizować szereg akcji, tworzyć opinię środowiska, a z czasem ujawniać się w postaci niezależnych komitetów robotniczych.

5. Wszędzie tam, gdzie istnieją silne zorganizowane środowiska robotnicze, które potrafią obronić swoich przedstawicieli przed wyrzuceniem z pracy i aresztowaniem – należy tworzyć komitety wolnych związków zawodowych. Jak dowodzą doświadczenia ludzi pracy demokratycznych krajów zachodnich, jest to najskuteczniejszy sposób obrony interesów pracownika.

Tylko niezależne związki zawodowe, mające oparcie w robotnikach, których reprezentują, mają szansę przeciwstawić się władzy; tylko one stanowić będą siłę, z którą władza musi się liczyć i z którą będzie pertraktować jak równy z równym.

My niżej podpisani, zobowiązujemy się działać na rzecz postulatów zawartych w Karcie Praw Robotniczych.

Tworzymy również Kasę Pomocy i deklarujemy na nią stałą składkę. Środki gromadzone w Kasie przeznaczamy na pomoc dla osób pozbawionych pracy za uczestnictwo w niezależnej działalności związkowej. [...]

Źródło: *Myśl programowa opozycji demokratycznej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1976–1980*, wybór i oprac. E. Orlof, A. Pasternak, R. Pawlikowski, Rzeszów 1993.

Nr 118[1]

Żądania strajkujących załóg zakładów pracy i przedsiębiorstw reprezentowanych przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Gdańsku[2] *z 16/17 sierpnia 1980 roku*

Międzyzakładowy Komitet Strajkowy reprezentuje również załogi zakładów pracy i instytucji, których funkcjonowanie jest niezbędne społecznie. Komitet ów ma na celu doprowadzić do rozmów, które spełnią oczekiwania strajkujących załóg. Jednym z pierwszych warunków rozpoczęcia rozmów jest odblokowanie wszystkich telefonów.

Żądania strajkujących załóg reprezentowanych przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy są następujące:

1. Akceptacja niezależnych od partii i pracodawców wolnych związków zawodowych wynikających z ratyfikowanych przez PRL Konwencji nr 87 Międzynarodowej Organizacji Pracy, dotyczących wolności związków zawodowych.

2. Zagwarantowanie prawa do strajku oraz bezpieczeństwa strajkującym i osobom wspomagającym.

3. Przestrzegać zagwarantowanej w Konstytucji PRL wolności słowa, druku, publikacji, a tym samym nie represjonować niezależnych wydawnictw oraz udostępnić środki masowego przekazu dla przedstawicieli wszystkich wyznań.

4. Przywrócić do poprzednich praw:

1. ludzi zwolnionych z pracy po strajkach w 1970[3] i 1976[4] r., studentów wydalonych z uczelni za przekonania,

---

[1] 21 postulatów, które stały się podstawą negocjacji ze stroną partyjno-rządową, zostało spisanych w nocy 16/17.08.1980 r. przez Alinę Pieńkowską i Magdalenę Modzelewską. Tekst skompletowano z postulatów napływających z różnych zakładów pracy. Najważniejszym żądaniem było utworzenie niezależnych związków zawodowych. Wśród odrzuconych znalazł się m.in. postulat wolnych wyborów do sejmu, uznany za nierealny w 1980 r. i nie do przyjęcia przez ekipę Edwarda Gierka.

[2] Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Gdańsku powstał 16.08.1980 w trakcie trwającego w Stoczni Gdańskiej od 14.08.1980 strajku, w jego skład weszli przedstawiciele strajkujących w Trójmieście zakładów pracy, na czele MKS stanął Lech Wałęsa.

[3] Protesty robotników 15–22.12.1970 r. na Wybrzeżu.

[4] Protesty robotników w Płocku, Ursusie i Radomiu 25–30.06.1976 r.

2. zwolnić wszystkich więźniów politycznych (w tym Edmunda Zadrożyńskiego[5], Jana Kozłowskiego[6], Marka Kozłowskiego[7]),
3. znieść represje za przekonania.

5. Podać w środkach masowego przekazu informację o utworzeniu Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego oraz publikować jego żądania.

6. Podać realne działania mające na celu wyprowadzenie kraju z sytuacji kryzysowej poprzez:
1. podanie do publicznej wiadomości pełnej informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej,
2. umożliwienie wszystkim środowiskom i warstwom społecznym uczestniczenia w dyskusji nad programem reform.

7. Wypłacić wszystkim pracownikom biorącym udział w strajku wynagrodzenie za okres strajku, jak za urlop wypoczynkowy, z funduszu CRZZ[8].

8. Podnieść zasadnicze uposażenie każdego pracownika o 2000 złotych na miesiąc, jako rekompensatę dotychczasowego wzrostu cen.

9. Zagwarantować automatyczny wzrost płac równolegle do wzrostu cen i spadku wartości pieniądza.

10. Realizować pełne zaopatrzenie rynku wewnętrznego w artykuły żywnościowe, a eksportować tylko nadwyżki.

11. Znieść ceny komercyjne oraz sprzedaż za dewizy w tzw. eksporcie wewnętrznym.

12. Wprowadzić zasady doboru kadry kierowniczej na zasadach kwalifikacji, a nie przynależności partyjnej oraz znieść przywileje MO, SB i aparatu

---

[5] Edmund Zadrożyński (1931–1982), działacz opozycji antysystemowej. Od 1977 r. kolporter niezależnej prasy i wydawnictw, w l. 1977–1980 członek redakcji „Robotnika". Twórca Niezależnego Ruchu Robotniczego (1978). W 1979 r. podpisał Kartę Praw Robotniczych. Protestował przeciwko uwięzieniu działaczy niezależnych związków zawodowych. Aresztowany 1.07.1979 r., w marcu 1980 r. skazany na 3 lata za rzekome przestępstwo pospolite. Wolność odzyskał w wyniku porozumień gdańskich.

[6] Jan Kozłowski, niezależny działacz chłopski spod Tarnobrzega, 1.02.1980 r. skazany na 2 lata więzienia.

[7] Marek Kozłowski, współpracownik KSS „KOR" ze Słupska, skazany w lipcu 1980 r.

[8] Centralna Rada Związków Zawodowych działała w l. 1949–1980, był to naczelny organ Zrzeszenia Związków Zawodowych. CRZZ kierowała działalnością związków, odpowiadała za zarządzanie ich funduszami. Była częścią aparatu państwowego.

partyjnego poprzez: zrównanie zasiłków rodzinnych, zlikwidowanie specjalnych sprzedaży itp.

13. Wprowadzić na mięso i jego przetwory kartki – bony żywnościowe (do czasu opanowania sytuacji na rynku).

14. Obniżyć wiek emerytalny dla kobiet do 55 lat, a dla mężczyzn do lat 60 lub przepracowanie w PRL 30 lat dla kobiet i 35 lat dla mężczyzn bez względu na wiek.

15. Zrównać renty i emerytury starego portfela do poziomu aktualnie wypłacanych.

16. Poprawić warunki pracy służby zdrowia, co zapewni pełną opiekę medyczną osobom pracującym.

17. Zapewnić odpowiednią ilość miejsc w żłobkach i przedszkolach dla dzieci kobiet pracujących.

18. Wprowadzić urlop macierzyński płatny przez okres trzech lat na wychowanie dziecka.

19. Skrócić czas oczekiwania na mieszkania.

20. Podnieść diety z 40 zł na 100 zł i dodatek za rozłąkę.

21. Wprowadzić wszystkie soboty wolne od pracy. Pracownikom w ruchu ciągłym i systemie czterobrygadowym brak wolnych sobót zrekompensować zwiększonym wymiarem urlopu wypoczynkowego lub innymi płatnymi dniami wolnymi od pracy.

Źródło: *Sprawy gospodarcze w dokumentach pierwszej Solidarności,* tom I: *16 sierpnia 1980 – 30 czerwca 1981*, wybór, wstęp i oprac. J. Luszniewicz, A. Zawistowski, Warszawa 2008.

Nr 119[1]

1981 maj 13, Kraków – *Zakres i kierunki reformy gospodarczej (zarys założeń) – opracowanie Sieci Organizacji Zakładów NSZZ „Solidarność" wiodących zakładów pracy* (fragmenty)

[...] II. Celem reformy gospodarczej powinna być likwidacja centralnego nakazowo-rozdzielczego kierowania gospodarką narodową i oparcie funkcjonowania gospodarki na samodzielnych przedsiębiorstwach. Plan centralny może być jedynie planem dla rządu, zaś instrumenty centralnego sterowania gospodarką winny być ograniczone do podatków, kredytów i umów zawieranych przez państwo z przedsiębiorstwami.

Przedsiębiorstwa powinny samofinansować swoją działalność i korzystać z kredytów bankowych na zasadach równoprawnych.

Po wprowadzeniu kompleksowej reformy gospodarczej rolę „organu nadrzędnego" w stosunku do przedsiębiorstwa pełni cały system ekonomiczno-finansowy i przepisy prawa. Inwestycje centralne powinny obejmować tylko takie dziedziny jak: infrastruktura, energetyka, transport, zdrowie, nauka i szkolnictwo, kultura.

Nie znaczy to, że w te dziedziny nie mogą inwestować przedsiębiorstwa.

W zreformowanej gospodarce obowiązywać musi zasada likwidacji przedsiębiorstw deficytowych (bankructwa). [...]

---

[1] Sieć Organizacji Zakładowych NSZZ „Solidarność" wiodących zakładów pracy tworzona od marca 1981 r. Była porozumieniem 17 związkowych komisji zakładowych kluczowych przedsiębiorstw (po jednym z każdego województwa, wyjątkami były katowickie reprezentowane przez dwie komisje oraz koszalińskie niemające reprezentacji). Inicjatorem Sieci był Jerzy Milewski, doradca Komisji Zakładowej „Solidarność" w Stoczni Gdańskiej. Do grona czołowych działaczy należeli: Jacek Merkel, Andrzej Milczanowski, Edward Nowak, Joanna Pilarska, Hans Szyc, Zdzisław Rudnik, Zbigniew Sieradzki, Adam Swinarski. Sieć za swe cele uznała opracowanie kompleksowego programu prorynkowej reformy gospodarczej oraz metod jej realizacji. W swych enuncjacjach programowych zawarła też projekt reformy systemowej. Część propozycji gospodarczych odwoływała się do opracowań Leszka Balcerowicza i jego zespołu tzw. młodych ekonomistów (powstał w 1978 r.). Działaczom Sieci zależało na uznaniu ich projektów reform gospodarczych za oficjalny program „Solidarności". Udało się to tylko częściowo. W maju 1981 r. władze związku uznały Sieć za kolejny ośrodek konsultacyjny, ale Zjazd nie przyjął jej projektu.

IV. Niezbędnymi elementami reformy są:

1. Przeprowadzenie reorganizacji struktury centralnej administracji gospodarczej w połączeniu z redukcją stanu osobowego poprzez likwidację ministerstw branżowych[2] i utworzenie jednego ministerstwa przemysłu.

Dla ograniczenia do potrzeb strategicznego planowania centralnej administracji gospodarczej należy sprecyzować zakres zadań i odpowiedzialności jej organów, przy zagwarantowaniu samodzielności przedsiębiorstw. Istnienie nadal 11 ministerstw branżowych i zjednoczeń[3] paraliżuje przygotowanie raportu o stanie gospodarki (tymczasowość ich istnienia i opóźnienia wszelkich działań reformatorskich).

2. Niezbędna jest również likwidacja zjednoczeń. Grupowanie przedsiębiorstw może się odbywać jedynie na zasadzie dobrowolności. Aby zapobiec odradzaniu się wielkich monopolistycznych organizacji gospodarczych, należy wydać odpowiednią ustawę antymonopolistyczną.

3. Przygotować i wdrożyć reformę cen zaopatrzeniowych i detalicznych. Mechanizmem kształtowania cen należy uczynić rynek.

4. Przeprowadzić wycenę majątku trwałego jako podstawę do jego oprocentowania.

5. Warunkiem zapewnienia samodzielności przedsiębiorstw jest również zniesienie służbowej zależności dyrektorów od organów administracji gospodarczej i terenowej[4] poprzez wprowadzenie samorządowego trybu powoł[yw]ania i odwoł[yw]ania dyrektorów.

6. Wprowadzić zasadę płynności pieniądza, która to zasada określa, że posiadanie pieniądza jest warunkiem koniecznym, ale także wystarczającym dla podejmowania wszelkich działań, które nie są zakazane przez prawo. Z zasadą płynności pieniądza wiąże się konieczność wzmocnienia złotego oraz dążenie do jego wymienialności.

7. Potrzebne są prócz tego także zmiany w systemie bankowym, które nie dopuszczą do nadmiernego zasilania gospodarki w pieniądz, gdyż to doprowadziłoby znów do nierównowagi skłaniającej do przywrócenia limitów i przydziałów.

---

[2] Ministerstwa branżowe odpowiadały za określony dział przemysłu.

[3] Zjednoczenia – organ zarządzający określoną branżą przemysłu lub usług.

[4] Zależność dyrektorów przedsiębiorstw od instancji partyjnych i administracyjnych była związana z systemem nomenklatury.

Jednym z koniecznych warunków uniknięcia tego niebezpieczeństwa jest powoływanie i odwoływanie prezesa banku centralnego przez Sejm[5].

V. Aktualny stan gospodarki oraz istniejące dysproporcje oraz zadłużenie[6] sprawiają, że nie jesteśmy w stanie uniknąć społecznych kosztów reformy. Jest ona jednak niezbędna, by wyjść z kryzysu, którego trwanie jest bardziej kosztowne dla społeczeństwa niż koszty reformy – wzrost cen, zamykanie zakładów, przesunięcia pracowników.

Wprowadzaniu reformy jako nowego systemu gospodarki narodowej musi więc towarzyszyć odpowiednia polityka społeczna negocjowana ze związkami zawodowymi.

Głównymi punktami tej polityki społecznej powinny być:
– zasady rekompensaty wzrostu cen,
– zasady przemieszczania pracowników,
– zasiłki dla bezrobotnych.

Wprowadzenie reformy bez określenia polityki społecznej uważamy za niedopuszczalne.

Źródło: *Sprawy gospodarcze w dokumentach pierwszej Solidarności*, t. 1: *16 sierpnia 1980 – 30 czerwca 1981*, wybór, wstęp i opracowanie J. Luszniewicz i A. Zawistowski, Warszawa 2008.

[5] Prezes Narodowego Banku Polskiego powoływany był przez Radę Ministrów na wniosek ministra finansów.

[6] Zadłużenie kraju na początku l. 80. wynosiło 25–27 mld dolarów USA. Było to w dużej mierze skutkiem błędów w polityce gospodarczej ekipy Edwarda Gierka. Przekroczono granicę bezpiecznego zadłużenia, a zakup licencji i technologii nie poprawił konkurencyjności polskich produktów na rynkach zachodnich. Na cele inwestycyjne przeznaczono tylko ok. 20%. Wzrosło także zadłużenie wobec krajów socjalistycznych; w 1982 r. wyniosło ono 3,7 mld rubli transferowych (stosowany w rozliczeniach wewnętrznych Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej). 29.10.2012 r. poinformowano o spłacie zadłużenia lat E. Gierka.

Nr 120[1]

Posłanie Pierwszego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność" do Ludzi Pracy Europy Wschodniej

Delegaci zebrani w Gdańsku na Pierwszym Zjeździe Delegatów Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność"[2] przesyłają robotnikom Albanii, Bułgarii, Czechosłowacji, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Rumunii, Węgier i wszystkich narodów Związku Radzieckiego pozdrowienia i wyrazy poparcia.

Jako pierwszy niezależny związek zawodowy w naszej powojennej historii głęboko czujemy wspólnotę naszych losów. Zapewniamy, że wbrew kłamstwom szerzonym w Waszych krajach, jesteśmy autentyczną, 10 milionową organizacją pracowników, powstałą w wyniku robotniczych strajków. Naszym celem jest walka o poprawę bytu wszystkich ludzi pracy. Popieramy tych z Was, którzy zdecydowali się wejść na trudną drogę walki o wolny ruch związkowy.

Wierzymy, że już niedługo Wasi i nasi przedstawiciele będą mogli się spotkać celem wymiany związkowych doświadczeń.

Zjazd Delegatów
Gdańsk, dnia 8 września 1981 r.

Źródło: B. Kącka-Rutkowska, K. Sadaj-Sado, S. Stępka, *Najnowsze dzieje Polski 1914–1989. Wybór źródeł*, Warszawa 1997.

---

[1] Dokument został przyjęty podczas I Zjazdu „Solidarności". Jego autorem był Henryk Siciński (delegat z Kalisza). Projekt uzgodnił z Bogusławem Śliwą. W redakcji tekstu uczestniczyli Jan Lityński i Henryk Wujec. Tekst „Posłania" odczytał w trakcie obrad plenarnych Tadeusz Matuszyk, przewodniczący Komisji Uchwał i Wniosków. Zdecydowana większość opowiedziała się za jego przyjęciem. Przyjęcie „Posłania" było przekroczeniem samoograniczania się, gdyż wzywało do tworzenia wolnych związków zawodowych przez robotników w innych krajach socjalistycznych. Przez władze ZSRS oraz innych krajów socjalistycznych zostało potraktowane jako rzucone im wyzwanie.

[2] I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność" odbył się w dwóch turach: 5–10.09. i 26.09–7.10.1981 r. w hali „Olivia" w Gdańsku. Był pokazem siły „Solidarności". Ujawniły się też procesy widoczne w kampanii wyborczej w regionach: rywalizacja o przewagę wewnątrz organizacji. Część działaczy parła do twardej konfrontacji z władzą. Kierownictwo oraz eksperci starali się utrzymać umiarkowaną linię. Podczas zjazdu uchwalono program „Samorządna Rzeczpospolita" oraz przyjęto posłanie do ludzi pracy Europy Wschodniej. Przewodniczącym związku wybrano Lecha Wałęsę.

Nr 121[1]

Uchwała programowa I Krajowego Zjazdu Delegatów Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”[2] (fragmenty)

Kim jesteśmy i dokąd zmierzamy

NSZZ „Solidarność”[3] powstał z ruchu strajkowego 1980 roku – największego ruchu masowego w dziejach Polski. Ruch ten, zrodzony wśród robotników wielkich zakładów pracy w różnych regionach naszego kraju, znalazł swój historyczny punkt zwrotny w sierpniu 1980 roku na Wybrzeżu[4]. Ogarnął on w ciągu roku wszystkie środowiska świata pracy: robotników i rolników, inteligencję i rzemieślników.

U początku naszego Związku były po prostu potrzeby zwykłych ludzi naszego kraju [...]. Związek nasz wyrósł z buntu społeczeństwa polskiego do-

---

[1] Projekt programu NSZZ „Solidarność” został zaprezentowany 30.09.1981 r. przez Bronisława Geremka, przewodniczącego Komisji Programowej. Został opracowany w 13 zespołach tematycznych, a następnie zredagowany przez Ryszarda Bugaja, Krzysztofa Goerlicha, Aleksandra Labudę oraz Jana Waszkiewicza. Program „Solidarności” określał kierunki dalszych dążeń związku, jak i wartości, na jakich się opierał. Charakteryzował się wszechstronnością. Zawierał generalne wytyczne, jak zmieniać zastaną rzeczywistość, ale i rysował kierunki doraźnych działań. Uchwała programowa została przyjęta 7.10.1981 r. 455 głosami, 65 było przeciwko, 91 wstrzymujących się.

[2] I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” odbył się w dwóch turach: pierwsza od 5.09 do 10.09.1981 r., zaś druga w dniach 26.09.–7.10.1981 r. W zjeździe brało udział 898 delegatów wyłonionych w 37 regionach związku.

[3] Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” powstał 17.09.1980 r. Był ogólnopolskim związkiem zawodowym upominającym się o prawa pracownicze. Do 1989 r. jeden z głównych ośrodków opozycji wobec władz PRL.

[4] 14.08.1980 r. wybuchł strajk w Stoczni Gdańskiej. Na jego czele stanął Lech Wałęsa. 16.08 utworzono Międzyzakładowy Komitet Strajkowy, który skupiał przedstawicieli innych strajkujących w Gdańsku zakładów. MKS, z Wałęsą na czele, domagał się spełnienia 21 postulatów (zarówno politycznych jak i socjalnych), w tym zgody na utworzenie niezależnych związków zawodowych. Zasięg protestów w 1980 r. zmusił władze do negocjacji. W Gdańsku porozumienie między strajkującymi a stroną rządową podpisano 31.08.1980 r.

świadczonego w ciągu przeszło trzech dziesięcioleci łamaniem praw ludzkich i obywatelskich; z buntu przeciwko dyskryminacji światopoglądowej i wyzyskowi ekonomicznemu. Był protestem przeciwko istniejącemu systemowi sprawowania władzy.

[...] Historia nauczyła nas, że nie ma chleba bez wolności. Chodziło nam [...] o sprawiedliwość, o demokrację, o prawdę, o praworządność, o ludzką godność, o swobodę przekonań, o naprawę Rzeczypospolitej, nie zaś tylko o chleb [...]. Wszystkie wartości elementarne nazbyt były sponiewierane, by można było uwierzyć, że bez ich odrodzenia cokolwiek zmieni się na lepsze. Protest ekonomiczny musiał być zarazem protestem moralnym. [...]

Stanowimy organizację, która łączy w sobie cechy związku zawodowego i wielkiego ruchu społecznego. [...] Dzięki powstaniu potężnej organizacji związkowej społeczeństwo polskie przestało być rozdrobnione, zdezorganizowane i zagubione: jednocząc się pod hasłem solidarności odzyskało siły i nadzieję. Powstały warunki dla rzeczywistego odrodzenia narodowego. Związek nasz – najszersza reprezentacja ludzi pracy w Polsce – chce być i będzie siłą sprawczą tego odrodzenia.

NSZZ „Solidarność" zespala w sobie wiele nurtów społecznych, łączy ludzi o różnych światopoglądach i różnych przekonaniach politycznych i religijnych, niezależnie od narodowości. [...]

Jesteśmy jednak siłą zdolną nie tylko do protestu, lecz siłą, która odwołuje się do wspólnych wartości ludzkich. U podstaw działania stać musi poszanowanie człowieka. Państwo ma służyć człowiekowi, a nie panować nad nim; organizacja państwowa ma służyć społeczeństwu i nie może być utożsamiona z jedną partią polityczną. Państwo musi być rzeczywiście wspólnym dobrem całego narodu. Praca jest dla człowieka, o jej sensie stanowi zbliżenie jej do człowieka, do jego rzeczywistych potrzeb.

Podstawą naszego odrodzenia narodowego i społecznego musi być przywrócenie właściwej hierarchii tych celów.

„Solidarność", określając swe dążenia, czerpie z wartości etyki chrześcijańskiej, z naszej tradycji narodowej oraz z robotniczej i demokratycznej tradycji świata pracy. Nowym bodźcem do działania jest dla nas encyklika o pracy ludzkiej Jana Pawła II. „Solidarność" jako masowa organizacja ludzi pracy jest także ruchem moralnym odrodzenia narodu. Uważamy ludowładztwo za zasadę, od której nie wolno odstępować. Ludowładztwo nie może być

władzą stawiających się ponad społeczeństwo grup, które przypisują sobie prawo orzekania o potrzebach oraz reprezentowania interesów społeczeństwa. Społeczeństwo musi mieć możność przemawiania pełnym głosem, wyrażania różnorodności poglądów społecznych i politycznych; musi mieć możność organizowania się w taki sposób, który zapewnia wszystkim sprawiedliwy udział w materialnych i duchowych dobrach narodu oraz wyzwolenie wszystkich jego możliwości i sił twórczych.

Chcemy rzeczywistego uspołecznienia systemu zarządzania i gospodarowania. Dlatego dążymy do Polski samorządowej. Droga jest nam idea wolności i nieokrojonej niepodległości. Popierać będziemy wszystko, co umacnia suwerenność narodową i państwową, sprzyja swobodnemu rozwojowi kultury narodowej i przekazywaniu dziedzictwa historii. Uważamy, iż nasza tożsamość narodowa musi być w pełni respektowana. [...]

Program nasz jest programem walki o cele, które sobie postawiliśmy, programem, w którym znajdują odbicie pragnienia i dążenia naszego społeczeństwa, programem, który z tych dążeń wyrasta. Jest programem zmierzającym do celów długofalowych przez rozwiązywanie spraw bliższych. Jest to program naszej pracy, walki i służby.

Źródło: Statut. Uchwała programowa z Aneksem, dokumenty Zjazdu, Gdańsk 1981.

Nr 122[1]

Ustawa z dnia 26 marca 1982 r.
o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (fragmenty)

Art. 1. W Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wprowadza się następujące zmiany: [...]

3) po art. 33 dodaje się art. 33a i 33b w następującym brzmieniu:

„Art. 33a. 1. Trybunał Konstytucyjny orzeka o zgodności z Konstytucyjną ustaw i innych aktów normatywnych naczelnych oraz centralnych organów państwowych.

2. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności ustaw z Konstytucją podlegają rozpatrzeniu przez Sejm.

3. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją lub ustawami innych aktów normatywnych są wiążące. Trybunał Konstytucyjny stosuje środki potrzebne dla usunięcia tej niezgodności.

4. Członków Trybunału Konstytucyjnego wybiera Sejm spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą.

5. Członkowie Trybunału Konstytucyjnego są niezawiśli i podlegają jedynie Konstytucji.

---

[1] Nowela Konstytucji PRL wprowadzająca do systemu prawnego państwa Trybunał Konstytucyjny (orzekający o zgodności ustaw oraz innych aktów normatywnych z konstytucją) oraz Trybunał Stanu (miał prawo pociągać do odpowiedzialności za naruszenie prawa osoby sprawujące najwyższe urzędy w państwie). Postulat utworzenia Trybunału Konstytucyjnego był wysuwany przez środowiska opozycyjne (został zawarty w uchwale I Krajowego Zjazdu NSZZ „Solidarność" z 7.10.1981 r.) oraz adwokaturę w l. 1980–1981. Mimo jego ustanowienia w 1982 r. działalność rozpoczął dopiero w 1986 r. Wiązało się to m.in. z brakiem ustawy regulującej jego działanie; została ona przyjęta przez Sejm 29.04.1985 r. Prezesem TK został prof. Alfons Klafkowski. Trybunał Stanu wprowadziła Konstytucja marcowa z 1921 r. Po II wojnie instytucji nie przywrócono. Stan ten trwał do kwietnia 1982 r. Wówczas powołano Trybunał Stanu z zamiarem postawienia przed nim Edwarda Gierka, Piotra Jaroszewicza i innych osób sprawujących władzę do połowy l. 80. Pierwszym przewodniczącym TS został Włodzimierz Berutowicz. Niezależnie od kontekstu politycznego i motywów powołania obu instytucji w 1982 r. było to wprowadzenie do systemu prawnego znaczących elementów demokratycznych.

6. Właściwości, ustrój i postępowanie Trybunału Konstytucyjnego określa ustawa.

Art. 33b. 1. Trybunał Stanu orzeka o odpowiedzialności osób zajmujących określone w ustawie najwyższe stanowiska państwowe za naruszenie Konstytucji i ustaw.

2. Trybunał Stanu może orzekać o odpowiedzialności karnej osób pociągniętych do odpowiedzialności określonej w ust. 1 za przestępstwa popełnione w związku z zajmowanym stanowiskiem.

3. Trybunał Stanu jest wybierany przez Sejm spoza jego grona i na okres jego kadencji.

4. Przewodniczącym Trybunału Stanu jest pierwszy prezes Sądu Najwyższego.

5. Sędziowie Trybunału Stanu są niezawiśli i podlegają jedynie ustawom.

6. Właściwość, ustrój i postępowanie Trybunału Stanu określa ustawa."

Art. 2. Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Źródło: Dziennik Ustaw 1982, nr 11, poz. 83.

Nr 123[1]

Ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (fragmenty)

Rozdział 1
Zakres świadczeń

Art. 1. 1. Ubezpieczenie społeczne rolników indywidualnych, zwane dalej „ubezpieczeniem", obejmuje rolników prowadzących gospodarstwa rolne.

2. Ubezpieczenie obejmuje również domowników pracujących w gospodarstwie rolnym. [...]

Art. 3. 1. Ubezpieczenie jest obowiązkowe. [...]

Art. 4. Ubezpieczonemu przysługują:

1) świadczenia lecznicze i położnicze, zaopatrzenie w leki, przedmioty ortopedyczne, protezy, środki opatrunkowe i pomocnicze, pobyt w domu pomocy społecznej, a także świadczenia związane z rehabilitacją zawodową lub przekwalifikowaniem w związku z brakiem możliwości wykonywania zawodu rolnika,
2) świadczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych obejmujące zasiłki chorobowe, jednorazowe odszkodowania z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu albo śmierci, a także okresową rentę inwalidzką,
3) zasiłki porodowe,
4) zasiłki macierzyńskie,
5) zasiłki rodzinne,

[1] Ustawa z 1982 r. wprowadziła gruntowną reformę systemu ubezpieczeń społecznych. Rozwiązania w niej zawarte zbliżyły system ubezpieczeń społecznych rolników do systemu pracowniczego pod względem warunków nabycia uprawnień emerytalnych (wiek, staż), ubezpieczenia od wypadków przy pracy, uzyskiwanych świadczeń. Prawo do emerytury otrzymywał każdy z małżonków, ponadto gospodarstwo można było przekazać następcy, ale i innej osobie fizycznej bądź prawnej lub kilku następcom. Dzięki takim rozwiązaniom rolnik mógł wcześniej odejść na emeryturę. Ponadto zrównano najniższą emeryturę rolniczą z najniższą emeryturą pracowniczą. Od 1986 r. wprowadzono coroczną rewaloryzację świadczeń. Wadą pozostał brak zależności pomiędzy opłacaną składką a wysokością świadczeń.

6) zasiłki pielęgnacyjne na dzieci,
7) świadczenia emerytalne i rentowe obejmujące emeryturę, rentę inwalidzką, rentę rodzinną oraz dodatki do emerytur i rent,
8) zasiłki pogrzebowe.

Art. 5. Świadczenia, o których mowa w art. 4, pkt 1, przysługują:
1) ubezpieczonemu oraz członkom jego rodziny – w zakresie i na warunkach przewidzianych dla pracowników i ich rodzin,
2) emerytowi i renciście oraz członkom ich rodzin – w zakresie i na warunkach przewidzianych dla osób pobierających emerytury i renty na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. [...]

Art. 30. Do emerytury, renty inwalidzkiej i renty rodzinnej przysługują dodatki:
1) rodzinny,
2) pielęgnacyjny,
3) z tytułu odznaczeń państwowych.

Art. 31. Dodatek rodzinny przysługuje na zasadach i w wysokości określonych w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Art. 32.1. Dodatek pielęgnacyjny przysługuje osobie zaliczonej do I grupy inwalidów lub osobie, która ukończyła 75 lat. [...]

Art. 44. 1. Składkę na ubezpieczenie społeczne rolników opłaca rolnik prowadzący gospodarstwo rolne.

2. Obowiązek opłacania składki, o której mowa w ust. 1, powstaje od pierwszego dnia miesiąca kalendarzowego następującego po miesiącu, w którym rolnik rozpoczął prowadzenie gospodarstwa rolnego, a ustaje z końcem miesiąca kalendarzowego, w którym rolnik przestał prowadzić gospodarstwo.

3. Obowiązek opłacania składki za domowników powstaje od pierwszego dnia miesiąca kalendarzowego następującego po miesiącu, w którym osoby te podjęły pracę w gospodarstwie rolnym, a ustaje z końcem miesiąca kalendarzowego, w którym przestały pracować w gospodarstwie. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1982, nr 40, poz. 268.

Nr 124[1]

1985 wrzesień 24 – *Postulaty gospodarcze Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność”* (fragmenty)

Prezentowane poniżej „Postulaty…” są próbą podsumowania dotychczasowych badań i dyskusji nad naprawą polskiej gospodarki. Intencją naszą było wskazanie w formie maksymalnie zwięzłej tych kierunków zmian, których wprowadzenie jest dziś absolutną koniecznością. Punktem wyjścia naszych postulatów jest diagnoza sytuacji gospodarczej zawarta w dokumentach NSZZ „Solidarność”: „Ocena pogrudniowej polityki gospodarczej rządu i perspektyw wychodzenia z kryzysu” (tekst opracowanych przez ekspertów ekonomicznych TKK) oraz „Raport – Polska 5 lat po Sierpniu” przedstawiony przez Lecha Wałęsę[2]. Sądzimy, że mieszczą się one w granicach gospodarczego realizmu.

Postulaty gospodarcze TTK

Aby gospodarka Polski mogła wydobyć się z kryzysu, musi zostać głęboko zreformowana. Reforma może stworzyć nie tylko szansę wzrostu gospodarczego na dłuższą metę, ale także może przynieść pewne efekty w stosunko-

[1] Dokument przyjęty podczas posiedzenia Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność” podpisali Bogdan Borusewicz, Zbigniew Bujak, Marek Muszyński oraz przedstawiciele regionów Małopolskiego i Śląsko-Dąbrowskiego. Na początku l. 80. w wypowiedziach i enuncjacjach programowych opozycji kwestie gospodarcze pojawiały się rzadko. Postulaty nie odbiegały od żądań z 1981 r. Brakowało wypracowanych przez opozycję realnych pomysłów na naprawę sytuacji gospodarczej. Nasilało się przekonanie, że istniejący system jest niereformowalny. W efekcie coraz wyraźniej rysowała się potrzeba reform według wzorów zachodnich. Różnica zdań dotyczyła zakresu, w jakim powinny zostać przejęte. Dla części działaczy wystarczało przyjęcie mechanizmów rynkowych, dla innych konieczność wprowadzenia kapitalizmu.

[2] Lech Wałęsa (ur. 1943), działacz związkowy i opozycyjny, prezydent Polski, polityk. W grudniu 1970 r. członek Komitetu Strajkowego w Stoczni Gdańskiej, w 1978 r. współzałożyciel Wolnych Związków Zawodowych Wybrzeża. W 1980 r. staje na czele strajku w Stoczni Gdańskiej. Współzałożyciel NSZZ „Solidarność” i jej przewodniczący. Internowany w stanie wojennym. Po zwolnieniu zaangażowany w konspiracyjną działalność związku. Laureat pokojowej Nagrody Nobla w 1983 r. Współtwórca „okrągłego stołu”, odegrał znaczącą rolę w transformacji ustrojowej Polski. W l. 1990–1995 prezydent RP.

wo krótkim czasie. Wprowadzenie warunków, w których dochody pracowników przedsiębiorstw zależałyby od ocenianej przez rynek efektywności gospodarowania, a nie od biurokratycznych decyzji władz państwowych, mogłoby dość szybko dać znaczny przyrost produkcji dzięki zainteresowaniu przedsiębiorstw likwidacją jaskrawego marnotrawstwa surowców, urządzeń i pracy ludzkiej. Zreformowanie gospodarki przyniosłoby też pewne nadzieje na otrzymanie przez PRL dalszych kredytów z Zachodu, gdyż stworzyłoby szansę, że kredyty te nie zostaną ponownie zmarnowane i roztrwonione. [...]

I. Postulaty w sprawie reformy gospodarczej

1. Należy przywrócić pluralizm związkowy i prawo NSZZ „S[olidarność]" do legalnego działania. Nowoczesna gospodarka nie może funkcjonować bez organizacji wyrażających autentyczne interesy pracowników. Istnienie takich organizacji jest nie tylko prawem naturalnym i elementarnym wymogiem sprawiedliwości społecznej, ale także koniecznym warunkiem godzenia sprzeczności interesów ekonomicznych i osiągania rzeczywistych kompromisów pomiędzy pracodawcami i pracownikami.

2. Należy zlikwidować główne siły hamujące wprowadzanie reformy gospodarczej. W tym celu zreformować należy władze centralne i sposób ich oddziaływania na gospodarkę [...].

b) Należy co najmniej o połowę ograniczyć zatrudnienie administracji państwowej [...].

d) Znieść należy nomenklaturę w gospodarce [...].

e) Należy zlikwidować rozdzielnictwo [...].

f) Oddziaływanie państwa na gospodarkę winno odbywać się jedynie w ramach powszechnie obowiązujących reguł. Niedopuszczalne jest więc ingerowanie w sprawy poszczególnych przedsiębiorstw według uznania władz centralnych [...].

3. Reforma musi mieć charakter konsekwentnie rynkowy i przywrócić gospodarcze zasady zdrowej konkurencji. O tym, co i jak produkować, nie może rozstrzygać zbiurokratyzowana administracja i planowanie centralne, lecz rzeczywiste potrzeby konsumentów ujawniane przez mechanizm rynku.

a) Należy znieść (poza nielicznymi wyjątkami) odgórne wyznaczanie przez władzę cen. [...]

b) Dla uzdrowienia cen niezbędne jest również wprowadzenie zasad antymonopolowej polityki. [...]

c) Obok rynku towarów i usług należy wprowadzić rynek kapitałowy [...].
d) Bezwzględnie i konsekwentnie należy wprowadzić w życie zasady upadłości i bankructwa przedsiębiorstw nierentownych [...].
e) Zreformować należy również banki. Obok banku centralnego powinny istnieć banki depozytowe (komercyjne) jako samodzielne przedsiębiorstwa finansowe, zarabiające pożyczaniem na procent [...].

5. Oprócz własności państwowej w całej gospodarce, w tym także w przemyśle, musi znaleźć się miejsce dla szerokiego zakresu własności prywatnej, a także autentycznie spółdzielczej i komunalnej [...].
a) Należy przywrócić spółdzielniom niezależność [...].
b) Należy rozparcelować znakomitą większość PGR-ów, przekazując ich ziemię chłopom [...].
c) Należy wprowadzić ustawy upraszczające do minimum procedurę zakładania firm (przedsiębiorstw, spółek, spółdzielni), ich łączenia, dzielenia i likwidacji [...].
d) Należy ustawowo zagwarantować zagranicznemu kapitałowi prywatnemu możliwość i bezpieczeństwo inwestowania w kraju [...].

II. Postulaty w sprawie polityki gospodarczej

[...] Chcemy podkreślić, że żadna polityka gospodarcza nie może być skuteczna w ramach nieefektywnego, pełnego wewnętrznych sprzeczności systemu ekonomicznego. Obecnie najpilniejszym zadaniem jest więc stworzenie jak najlepszych warunków do zasadniczej przebudowy gospodarki. Polityka gospodarcza powinna również sprzyjać sprawiedliwemu rozłożeniu skutków kryzysu, jakie spadły na barki społeczeństwa, oraz zagwarantować, że wysiłek, doraźne dolegliwości i wyrzeczenia społeczeństwa nie zostaną zmarnowane. [...]

Polityka gospodarcza musi przeciwdziałać rozszerzaniu się sfery ubóstwa. Dochód żadnej rodziny nie może być poniżej minimum socjalnego. Żądamy odejścia od polityki celowo dopuszczającej do spadku realnej wartości świadczeń społecznych. Dotyczy to zwłaszcza zasiłków rodzinnych i wychowawczych oraz sporej części rent i emerytur. [...]

7. Rząd musi opracować i realizować program walki z zagrożeniem ekologicznym (zanieczyszczeniem środowiska) oraz program poprawy zdrowotności społeczeństwa.

Źródło: *Dokumenty władz NSZZ „Solidarność" 1981–1989*, wstęp, wybór i oprac. J. Olaszek, Warszawa 2010.

Nr 125[1]

Elżbieta Karalińska, *Pacjent czuje się dobrze* (fragmenty)

[...] Udana operacja przeszczepu serca przeprowadzona we wtorek, 5. listopada br. w Klinice Kardiochirurgii Wojewódzkiego Ośrodka Kardiologii w Zabrzu[2], dokonana przez zespół lekarzy specjalistów[3] pod kierunkiem doc. dr. hab. Zbigniewa Religi[4], o której szczegółowo wczoraj informowaliśmy naszych Czytelników, wzbudziła ogromne zainteresowanie tak wśród przedstawicieli świata nauki i kręgów medycznych, jak i mieszkańców woj. katowickiego oraz całego kraju.

Przytoczmy na wstępie zapis rozmowy. Doc. Zbigniew Religa określa jego stan zdrowia jako dobry: pacjent jest już przytomny, oddycha samodzielnie bez pomocy aparatury medycznej, ciśnienie tętnicze jest prawidłowe.

Oczywiście, budzące nadzieję rezultaty pierwszych kilkudziesięciu godzin po dokonanej transplantacji nie usypiają bynajmniej czujności całego czuwającego nad pacjentem wieloosobowego zespołu. Lekarze są świadomi zagrażających zdrowiu i życiu chorego niebezpieczeństw[5]. Poprosiłam o przypomnienie tych zagrożeń dr. Mariana Zembalę[6]. Wymienia on przede wszyst-

---

[1] Tekst stanowi wspomnienie pierwszego zabiegu transplantacji serca wykonanego w Polsce w Klinice Kardiochirurgii Wojewódzkiego Ośrodka Kardiologii w Zabrzu 5 listopada 1985 r. Zabieg przeprowadził zespół lekarzy pod kierownictwem doc. dr. hab. Zbigniewa Religi. Była to pierwsza udana transplantacja serca, gdyż pierwszą nieudaną transplantację serca w Polsce wykonali 1969 r. dr Jan Moll i dr Antoni Dziatkowiak. Pierwsza udana transplantacja stała się w 2014 r. kanwą filmu „Bogowie" w reżyserii Łukasza Palkowskiego z Tomaszem Kotem w roli Zbigniewa Religi.

[2] Obecnie Śląskie Centrum Chorób Serca w Zabrzu.

[3] W skład zespołu pod kierownictwem Zbigniewa Religi weszli m.in. kardiochirurdzy Marian Zembala i Andrzej Bochenek.

[4] Zbigniew Eugeniusz Religa (1938–2009) – kardiochirurg, profesor nauk medycznych. Senator (1993–1997 oraz 2001–2005) oraz poseł na Sejm RP (2007–2009). W latach 2005–2007 minister zdrowia.

[5] Operacja zakończyła się sukcesem, pacjent przeżył sam zabieg, niestety, zmarł po dwóch miesiącach na sepsę.

[6] Marian Zembala (1950–2022) kardiochirurg, profesor nauk medycznych, członek zespołu Zbigniewa Religi, w 1997 r. jako pierwszy w Polsce wykonał transplantację

kim podatność chorego we wczesnym okresie pooperacyjnym na różnorodne infekcje (szczególnie płuc i nerek), co jest związane z działaniem podawanych leków zapobiegających odrzuceniu przeszczepu, a jednocześnie obniżających ogólną odporność organizmu. Pacjenta po transplantacji serca widziałam osobiście, jest przytomny, reaguje na prośby i zalecenia lekarzy, próbuje się uśmiechać i rozmawiać, nie krępuje go już niezbędna w pierwszych godzinach po operacji otaczająca go zewsząd skomplikowana medyczna aparatura. Przez cały ten czas trwa wspierana środkami farmakologicznymi walka o utrzymanie przeszczepu.

Pod adresem autorów tego niecodziennego medycznego dokonania: drugiej w historii polskiej medycyny transplantacji płyną gratulacje, słowa uznania, wspólnie przeżywanej radości, a także głębokiej nadziei i wiary w ostateczny sukces jakże skomplikowanej operacji, w postęp medycznej nauki i techniki[7]. [...]

Poczynania zespołu specjalistów zabrzańskiego szpitala wraz z Czytelnikami „TR" śledzić będziemy nadal z niesłabnącą uwagą. [...]

Źródło: „Trybuna Robotnicza" 7.11.1985.

pojedynczego płuca, a w 2001 r. jako pierwszy w Polsce przeszczepił choremu płucoserce. W 2015 roku pełnił funkcję ministra zdrowia.

[7] Był to wielki sukces polskiej medycyny, która w okresie schyłku PRL-u wyraźnie odstawała poziomem sprzętu i aparatury medycznej od państw Europy Zachodniej. Od pierwszej udanej transplantacji serca liczba zabiegów systematycznie wzrastała.

Nr 126[1]

Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (fragmenty)

W celu umacniania socjalistycznej praworządności i stworzenia dalszych gwarancji ochrony praw i wolności obywateli stanowi się, co następuje:

Art. 1. 1. Ustanawia się Rzecznika Praw Obywatelskich.

2. Rzecznik Praw Obywatelskich, zwany dalej Rzecznikiem, stoi na straży praw i wolności obywateli, określonych w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innych przepisach prawa.

3. W sprawach o ochronę praw i wolności obywateli Rzecznik bada, czy wskutek działania lub zaniechania organów, organizacji i instytucji, obowiązanych do przestrzegania i realizacji tych praw i wolności, nie nastąpiło naruszenie prawa, a także zasad współżycia i sprawiedliwości społecznej.

Art. 2. 1. Rzecznika powołuje Sejm na wniosek Prezydium Sejmu, zgłoszony po zasięgnięciu opinii Rady Krajowej Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego[2].

---

[1] Rzecznik Praw Obywatelskich, jednoosobowy organ państwowy stojący na straży wolności, praw człowieka i obywatela zawartych w konstytucji oraz innych aktach normatywnych. Kontroluje oraz podejmuje odpowiednie działania w przypadku, gdy w wyniku celowego działania lub zaniechania przez instytucje, organy i organizacje zobowiązane do przestrzegania i realizacji wolności człowieka i obywatela doszło do naruszenia tych praw. Pierwszym RPO została prof. Ewa Łętowska, powołana przez Sejm 19.11.1987 r. Urząd RPO został utworzony 1.01.1988 r. Powołanie Rzecznika przez ekipę Wojciecha Jaruzelskiego miało być dowodem na jej dążenie do stopniowego reformowania systemu realnego socjalizmu w II połowie l. 80. Była to także realizacja postulatów środowisk prawniczych oraz Krajowej Komisji NSZZ „Solidarność". Sama idea pojawiła się na I Kongresie PRON w 1983 r. Polska była drugim, po Jugosławii, państwem bloku wschodniego, w którym instytucja RPO została wprowadzona w życie. Niezależnie od tego, iż ówczesne władze w organie RPO widziały przedłużenie istniejącego systemu, był to kolejny demokratyczny element wprowadzony do istniejącego systemu politycznego i prawnego.

[2] Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego powstał 20.07.1982 r., by propagandowo wykazać szerokie poparcie społeczne dla władzy i wprowadzenia stanu wojennego. Miał być formą współpracy partii politycznych, organizacji oraz obywateli niezależnie od wyznawanego światopoglądu. Przewodniczącym został Jan Dobraczyński, zaś sekretarzem generalnym Marian Orzechowski (sekretarz KC PZPR). I Kongres

2. Rzecznikiem może być obywatel polski, który wyróżnia się wiedzą prawniczą, doświadczeniem zawodowym i działalnością społeczną, cieszy się powszechnym autorytetem ze względu na swe wysokie walory moralne i wrażliwość społeczną.

3. Kadencja Rzecznika trwa cztery lata, licząc od dnia podjęcia uchwały o jego powołaniu.

4. Ta sama osoba nie może być Rzecznikiem więcej niż przez dwie kolejne kadencje. [...]

Art. 4. 1. Rzecznik jest w swej działalności niezawisły, niezależny od innych organów państwowych i odpowiada jedynie przed Sejmem na zasadach określonych w ustawie.

2. Rzecznik nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej, aresztowany lub zatrzymany bez zgody Sejmu, a gdy Sejm nie obraduje – bez zgody Rady Państwa[3]. O udzieleniu lub odmowie udzielenia takiej zgody Rada Państwa informuje Sejm na najbliższym jego posiedzeniu. [...]

Art. 6. Rzecznik podejmuje czynności przewidziane w ustawie, jeżeli powezmie wiadomość wskazującą na naruszenie praw i wolności obywatela.

Art. 7. Podjęcie czynności przez Rzecznika następuje:

1) na wniosek obywateli,
2) na wniosek organów: Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego, samorządów, organizacji politycznych, spółdzielczych, zawodowych, społeczno-zawodowych i innych organizacji społecznych,
3) z własnej inicjatywy. [...]

Art. 9. Rzecznik po zapoznaniu się z każdym skierowanym do niego wnioskiem, z zastrzeżeniem art. 16, może:

1) podjąć sprawę,

PRON odbył się w maju 1983 r. PRON był organizacją pozorującą działania na mocy szerokiego mandatu społecznego, w rzeczywistości jednak grupował ludzi powiązanych z władzą.

[3] Rada Państwa, jeden z naczelnych organów państwowych powołany w małej konstytucji z 1947 r. Początkowo łączyła uprawnienia władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Od 1952 r. była kolegialną głową państwa, odpowiednikiem prezydenta. Zgodnie z konstytucją z 1952 r. jej skład był wybierany podczas pierwszego posiedzenia Sejmu. Na zewnątrz państwo reprezentował przewodniczący Rady lub jego zastępca. Pomiędzy sesjami Sejmu mogła wydawać dekrety z mocą ustawy oraz ingerować w skład rządu. Przestała istnieć w momencie wyboru prezydenta, 19.07.1989 r.

2) poprzestać na wskazaniu wnioskodawcy przysługujących mu środków działania,
3) przekazać sprawę według właściwości,
4) nie podjąć sprawy – zawiadamiając o tym wnioskodawcę i osobę, której sprawa dotyczy. [...]

Art. 12. Po zbadaniu sprawy Rzecznik może:

1) wyjaśnić wnioskodawcy, że nie stwierdził naruszenia praw i wolności obywatela,
2) skierować wystąpienie do organu, organizacji lub instytucji, w których działalności stwierdził naruszenie praw i wolności obywatela; wystąpienie takie nie może naruszać niezawisłości sędziowskiej,
3) zwrócić się do organu nadrzędnego nad jednostką, o której mowa w pkt 2, z wnioskiem o zastosowanie środków przewidzianych w przepisach prawa,
4) żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu – na prawach przysługujących prokuratorowi,
5) żądać wszczęcia przez uprawnionego oskarżyciela postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu,
6) zwrócić się o wszczęcie postępowania administracyjnego, zaskarżać decyzje do sądu administracyjnego, a także uczestniczyć w tych postępowaniach – na prawach przysługujących prokuratorowi,
7) wystąpić z wnioskiem o ukaranie, a także o uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach,
8) wnieść rewizję nadzwyczajną od każdego prawomocnego orzeczenia, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach.

Źródło: Dziennik Ustaw 1987, nr 21, poz. 123.

Nr 127[1]

Założenia planu konsolidacji gospodarki narodowej. Dokument przygotowany przez Komisję Polityki Społeczno-Ekonomicznej przyjęty przez IX plenum KC PZPR — 26 września 1988 r. (fragmenty)

I. Cele planu konsolidacji

1. Cele doraźne. W najbliższych dwóch latach (1989–1990) nastąpić powinno powstrzymanie rozwoju negatywnych tendencji w gospodarce oraz poprawa w dziedzinach najważniejszych dla ludności, a zwłaszcza:

– polepszenie zaopatrzenia oraz warunków dokonywania zakupów;
– zahamowanie regresu, odwrócenie negatywnych tendencji w budownictwie mieszkaniowym;
– ograniczenie skali inflacji i powstrzymanie spadku siły nabywczej pieniądza.

W okresie tym wyraźnie powinno poprawić się funkcjonowanie administracji państwowej oraz całej sfery usług publicznych – poczty, banków, służby zdrowia. Uzyska się to m.in. dzięki eliminacji przestarzałych, nieżyciowych przepisów, poprawie organizacji pracy, lepszemu wyposażeniu technicznemu oraz wdrożeniu systemu płac, który będzie preferować sprawność, kompetencje i kulturę obsługi.

2. Cele długofalowe. Plan konsolidacji nie może ograniczać się do celów i działań doraźnych. Musi sięgać w przyszłość. W wielu dziedzinach w ciągu dwóch lat można położyć tylko podwaliny pod rozwiązania docelowe. Toteż podejmując działania dzisiaj, uwzględniać trzeba to, co chcemy osiągnąć w dłuższym okresie.

---

[1] Tekst prezentuje założenia planu konsolidacji gospodarki narodowej, który stanowił wyznacznik reform gospodarczych podjętych przez rząd Mieczysława Rakowskiego. Plan konsolidacji gospodarki był pakietem ustaw gospodarczych przyjętych przez Sejm na przełomie 1988 i 1989 r. Ustawy wprowadzały nowe regulacje przede wszystkim w sferze: centralnego kierowania gospodarką, opodatkowania, funkcjonowania i finansów przedsiębiorstw państwowych, bankowości i systemu dewizowego. Jedną z najważniejszych zmian było wprowadzenie daleko idącej swobody w zakresie form i rodzajów prowadzonej działalności przez podmioty gospodarcze.

Do 1995 roku powinno nastąpić:

– pełne zrównoważenie gospodarki – zapewnienie, by rynek wewnętrzny był po prostu dobrym rynkiem;
– jakościowa poprawa sytuacji mieszkaniowej – zarówno dzięki zdynamizowaniu budownictwa, jak i poprzez usunięcie ograniczeń lepszego wykorzystania istniejących zasobów mieszkaniowych;
– zredukowanie wzrostu cen towarów i usług do wielkości ok. 5–6 procent oraz zwiększenie roli i umocnienie pieniądza, zapewnienie przynajmniej częściowej wymienialności złotego na waluty zagraniczne;
– powstrzymanie degradacji, a następnie poprawienie stanu środowiska naturalnego.

II. Strategia działania

3. Konsolidacja gospodarki narodowej polega na:

– zasadniczej zmianie filozofii kierowania gospodarką – przejściu od ograniczania, koncesjonowania i kontrolowania do tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi inicjatywy i przedsiębiorczości, pobudzania aktywności gospodarczej, produkcji i efektywności we wszystkich sektorach własnościowych.

Państwo powinno podejmować mniej decyzji, ale lepszych, podejmować decyzje szybciej, w porę. Umożliwiać ludziom działanie w imię ich własnych interesów, zamiast brać na siebie nadmierny zakres obowiązków i odpowiedzialności. Powinno natomiast otaczać bardziej skuteczną opieką socjalną wszystkich, którzy takiej pomocy rzeczywiście potrzebują. [...]

Plan konsolidacji gospodarki narodowej powinien być podstawowym dokumentem programowym kompleksowo określającym treść polityki społeczno-gospodarczej na lata 1989–1990. Polityka ta będzie tworzyć warunki do funkcjonowania zreformowanego systemu gospodarczego. Plan konsolidacji gospodarki narodowej powinien być przedmiotem uchwały Sejmu. [...]

III. Usuwanie ograniczeń i promowanie aktywności gospodarczej: równość wszystkich sektorów

5. Społeczeństwo polskie dysponuje niespożytym potencjałem energii, inicjatywy i przedsiębiorczości. Przestrzeń społeczno-ekonomiczna jego zastosowania jest olbrzymia. Obok wielkich przedsiębiorstw państwowych – jest miejsce dla tysięcy małych oraz średnich zakładów produkcyjnych i usłu-

gowych o różnym typie własności. W jak najkrótszym czasie zlikwidowane muszą być bariery biurokratyczne i ograniczenia utrudniające podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej we wszystkich dziedzinach gospodarki i we wszystkich sektorach własnościowych. Ustawowo zagwarantowana będzie trwałość perspektywy i stabilność rozwiązań ekonomicznych dla wszystkich form własności. Niezależnie od formy własności (państwowa, spółdzielcza, komunalna, samorządowa, prywatna, spółki akcyjne i inne) przedsiębiorstwa działać będą na podstawie jednolitych zasad ekonomicznych i przepisów. W latach 1989–1990 zostaną zapewnione wszystkim podmiotom gospodarczym równorzędne warunki ekonomiczne, finansowe i podatkowe[2]. [...]

Prawidłowej gospodarce pieniężnej sprzyjać będzie wprowadzenie w życie w przyszłym roku reformy bankowości. A zwłaszcza oddzielenie funkcji depozytowo-kredytowych (które będą domeną banków komercyjnych) od funkcji emisyjnej (realizowanej przez NBP). [...]

23. Polska powinna w pełni uczestniczyć w międzynarodowym życiu ekonomicznym, systematycznie zwiększać swój udział w światowym podziale pracy. Dostęp do rynków zagranicznych to dostęp do nowoczesnych produktów i technologii. Współpraca z zagranicą to zarazem konieczność sprostania wysokim wymaganiom rynku światowego – a zatem czynnik wymuszający postęp techniczno-ekonomiczny. Otwartość gospodarki to rozszerzenie konkurencyjności na rynku wewnętrznym, niezbędnej dla urzeczywistnienia modelu zreformowanej gospodarki[3]. [...]

26. Prowadzona będzie aktywna polityka pozyskiwania kapitału zagranicznego. W trybie pilnym powinny być zakończone prace nad ustawą regulującą prace, tryb i zakres działania podmiotów zagranicznych. [...]

Niezbędna jest więc dalsza demokratyzacja życia społeczno-politycznego, tworzenie warunków i platform wyrażania interesów i dążeń różnych grup

[2] W ramach planu przyjęto ustawę o działalności gospodarczej, która zrównała podmioty państwowe, spółdzielcze i prywatne zarówno pod względem prawnym, jak i w dostępie do kredytów oraz reglamentowanych dóbr. Ustawa zniosła ograniczenia liczby zatrudnionych pracowników w przedsiębiorstwie prywatnym oraz uniezależniła proces zatrudnienia od pośrednictwa organów państwowych. Otworzyła też drogę do samodzielnej działalności gospodarczej.

[3] Kluczowym elementem planu była również ustawa o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych.

społecznych, kształtowanie instytucji i mechanizmów politycznych sprzyjających rozwiązywaniu tych sprzeczności oraz dochodzeniu do społecznego optimum.

Plan konsolidacji gospodarki narodowej, a zwłaszcza te jego rozwiązania, które najskuteczniej rzutują na sytuację ludzi pracy, na ich zaangażowanie w sprawy uzdrawiania gospodarki z jednej strony i na skalę zaspokajania potrzeb z drugiej, powinny być przedmiotem nowej umowy społecznej.

Źródło: W. Baka, *U źródeł wielkiej transformacji*, Warszawa 1999.

Nr 128[1]

Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. Podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej jest wolne i dozwolone każdemu na równych prawach, z zachowaniem warunków określonych przepisami prawa.

Art. 2.1. Działalnością gospodarczą w rozumieniu ustawy jest działalność wytwórcza, budowlana, handlowa i usługowa, prowadzona w celach zarobkowych i na własny rachunek podmiotu prowadzącego taką działalność.

2. Podmiotem prowadzącym działalność gospodarczą, zwanym dalej „podmiotem gospodarczym", może być osoba fizyczna, osoba prawna, a także jednostka organizacyjna nie mająca osobowości prawnej, utworzona zgodnie z przepisami prawa, jeżeli jej przedmiot działania obejmuje prowadzenie działalności gospodarczej.

Art. 3.1. Podmiot gospodarczy jest obowiązany spełniać przewidziane prawem warunki prowadzenia działalności gospodarczej, dotyczące ochrony przed zagrożeniem życia i zdrowia ludzkiego, a także inne warunki określone w przepisach budowlanych, sanitarnych, przeciwpożarowych i przepisach dotyczących ochrony środowiska. [...]

[1] Ustawa ta była jednym z fundamentów, na których opierały się reformy rządu Mieczysława Rakowskiego, zwane Planem konsolidacji gospodarki narodowej. Przepisy ustawy, zwanej ustawą Wilczka (od nazwiska jej głównego autora Mieczysława Wilczka, ministra przemysłu w rządzie Rakowskiego i biznesmena), na ówczesne czasy były rewolucyjne. Przede wszystkim uznano, iż podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej przysługuje każdemu na równych prawach. Tym samym zrównano przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielcze i prywatne pod względem prawnym, w dostępie do kredytów i częściowo reglamentowanych dóbr. Wprowadzono wolność w zakresie form i rodzajów prowadzonej działalności. Uproszczono prawne wymogi legalnego podjęcia działalności gospodarczej przez osobę fizyczną, ograniczono liczbę rodzajów działalności, które wymagały koncesji. Ponadto zniesiono ograniczenia w liczbie zatrudnianych przez podmiot prywatny osób.

Art. 4. Podmioty gospodarcze mogą w ramach prowadzonej działalności gospodarczej dokonywać czynności oraz działań, które nie są przez prawo zabronione.

Art. 5. Podmiot gospodarczy może zatrudniać pracowników w nieograniczonej liczbie i bez pośrednictwa organów zatrudnienia.

Art. 6.1. Podmiotom gospodarczym przysługuje, na zasadzie dobrowolności, prawo zrzeszania się w organizacje podmiotów gospodarczych.

2. Zrzeszanie się w organizacje podmiotów gospodarczych regulują ustawy.

Art. 7. Podmioty gospodarcze, niezależnie od typu własności, na jednolitych zasadach podlegają obciążeniom publicznoprawnym oraz korzystają z kredytów bankowych i zaopatrzenia w środki produkcji.

Art. 8. Podjęcie działalności gospodarczej przez osoby fizyczne i jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej wymaga, z zastrzeżeniem art. 9–11, zgłoszenia do ewidencji działalności gospodarczej, zwanej dalej „ewidencją". [...]

Art. 47. 1. Działalność gospodarcza, prowadzona w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy na podstawie uprawnień uzyskanych przed tym dniem, podlega w terminie jednego roku wpisowi z urzędu do ewidencji prowadzonej na podstawie przepisów tej ustawy. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1988, nr 41, poz. 324.

Nr 129[1]

Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (fragmenty)

Mając na celu stworzenie stabilnych warunków do dalszego rozwoju wzajemnie korzystnej współpracy kapitałowej między podmiotami krajowymi i zagranicznymi oraz zagwarantowanie podmiotom zagranicznym ochrony ich własności, dochodów i innych praw, stanowi się, co następuje:

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. 1. Ustawa określa warunki podejmowania i zasady prowadzenia działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. [...]

Art. 2. 1. Działalność, o której mowa w art. 1, może być prowadzona w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółki akcyjnej, zwanych dalej „spółkami", polskich podmiotów z podmiotami zagranicznymi lub z wyłącznym udziałem podmiotów zagranicznych. Wkład podmiotów zagranicznych nie może być niższy niż 20% kapitału zakładowego spółki.

2. Do spółek stosuje się przepisy prawa polskiego, a w szczególności Kodeksu handlowego, o ile przepisy ustawy nie stanowią inaczej.

Art. 3. 1. Podmiotami polskimi uprawnionymi do uczestnictwa w spółkach są:

1) Skarb Państwa oraz inne osoby prawne utworzone zgodnie z ustawodawstwem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, mające siedzibę w Polsce,
2) osoby fizyczne mające miejsce zamieszkania w Polsce.

---

[1] Tekst przedstawia treść ustawy tworzącej warunki działalności podmiotów zagranicznych w Polsce. Ustawa wskazywała, że działalność gospodarcza podmiotów zagranicznych może być prowadzona jedynie w ściśle określonej formie organizacyjno-prawnej, a mianowicie w formie spółki kapitałowej (spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjnej). Podmiot zagraniczny mógł podejmować działalność gospodarczą wyłącznie za pośrednictwem utworzonych w tym celu spółek kapitałowych prawa polskiego, mających siedzibę na terytorium Polski, co stwarzało możliwości tworzenia spółek z ograniczoną odpowiedzialnością z wyłącznym udziałem podmiotu zagranicznego.

2. Podmiotami zagranicznymi uprawnionymi do uczestnictwa w spółkach są:

1) osoby prawne mające siedzibę za granicą,
2) osoby fizyczne mające miejsce zamieszkania za granicą,
3) nie posiadające osobowości prawnej spółki osób wymienionych w pkt 1 i 2.

Art. 4. 1. Tworzy się Agencję do Spraw Inwestycji Zagranicznych, zwaną dalej „Agencją", działającą jako aparat wykonawczy Prezesa Agencji. [...]

4. Do zakresu działania Prezesa Agencji należy:

1) opracowywanie założeń i realizacja polityki Państwa w zakresie współpracy kapitałowej z zagranicą,
2) inspirowanie i organizowanie działań zwiększających zainteresowanie podmiotów zagranicznych podejmowaniem działalności gospodarczej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dziedzinach i zakresie zgodnym z interesem gospodarki narodowej,
3) nadzór nad zgodnością działania podmiotów działających na podstawie ustawy z jej przepisami oraz warunkami określonymi w zezwoleniu na utworzenie spółki,
4) wykonywanie innych zadań przewidzianych ustawą.

Art. 5. 1. Utworzenie spółki wymaga zezwolenia

Wydanie zezwolenia oznacza zgodę na podjęcie określonej w nim działalności gospodarczej.

2. Zezwolenie wydaje się, jeżeli działalność gospodarcza ma zapewnić w szczególności:

1) wdrożenie nowoczesnych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych w gospodarce narodowej,
2) dostawy towarów i usług na eksport,
3) poprawę zaopatrzenia rynku wewnętrznego w towary i usługi nowoczesne oraz wysokiej jakości,
4) ochronę środowiska naturalnego. [...]

Rozdział 2
Tworzenie spółek

Art. 9. Osoby tworzące spółkę mogą swobodnie ułożyć swoje wzajemne stosunki oraz stosunki wewnętrzne spółki w akcie założycielskim spółki, chyba że przepisy Kodeksu handlowego lub ustawy stanowią inaczej. [...]

Art. 12. 1. Spółka podlega rejestracji w sądzie rejestrowym, stosownie do przepisów o rejestrze handlowym. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1988, nr 41, poz. 325.

Nr 130[1]

Ustawa z dnia 15 lutego 1989 r. Prawo dewizowe (fragmenty)

Art. 1.

Ustawa reguluje zasady obrotu dewizowego i stosowania kursów walutowych, obowiązek zgłaszania mienia osób krajowych znajdującego się za granicą i mienia osób zagranicznych znajdującego się w kraju, a także właściwości organów w sprawach dewizowych oraz zasady kontroli dewizowej. [...]

Art. 4.

1. Wartości dewizowe mogą być przedmiotem własności osób krajowych w kraju i za granicą oraz osób zagranicznych w kraju.

2. Osoby krajowe i zagraniczne mogą dokonywać obrotu dewizowego, z zastrzeżeniem ograniczeń określonych w przepisach niniejszej ustawy. [...]

Art. 10.

1. Osoby krajowe mogą prowadzić za zezwoleniem dewizowym i na warunkach określonych przez Prezesa Narodowego Banku Polskiego, w drodze zarządzenia, działalność gospodarczą polegającą na kupnie i sprzedaży wartości dewizowych oraz na pośrednictwie w kupnie i sprzedaży tych wartości.

2. Osoby krajowe fizyczne i osoby zagraniczne fizyczne mogą sprzedawać wartości dewizowe osobom prowadzącym działalność gospodarczą, o której mowa w ust. 1, lub za ich pośrednictwem innym osobom krajowym fizycznym.

---

[1] Prawo dewizowe uzupełniało pakiet aktów prawnych reformujących obrót gospodarczy pod koniec l. 80. Wprowadzało wewnętrzną wymienialność złotego. Na podstawie art. 10 ustawy dewizowej od 15.03.1989 r. dopuszczono legalny obrót dewizami w kantorach, z całkowicie wolnym kształtowaniem kursu wymiany. Ustawa wprowadzała również ograniczone ułatwienia w obrocie walutowym podmiotów gospodarczych, obostrzenia nakładając na transfer walut za granicę. Firmy krajowe uzyskały dostęp do dewiz potrzebnych do dokonywania płatności na rzecz firm zagranicznych. Jednak podmioty gospodarcze były zobowiązane do odsprzedawania państwu pozyskanych walut, nie mogły posiadać rachunków dewizowych (z wyjątkiem banków dewizowych).

3. Osoby krajowe fizyczne mogą kupować wartości dewizowe od osób prowadzących działalność gospodarczą, o której mowa w ust. 1, lub za ich pośrednictwem od innych osób krajowych fizycznych lub osób zagranicznych fizycznych. [...].

Źródło: Dziennik Ustaw 1989, nr 6, poz. 33.

Nr 131[1]

Ustawa z dnia 24 lutego 1989 r. o niektórych warunkach konsolidacji gospodarki narodowej oraz o zmianie niektórych ustaw (fragmenty)

Art. 1.

1. Na terenie województwa lub jego części albo w odniesieniu do określonego podmiotu gospodarczego, w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej, mogą być wprowadzone na czas określony szczególne warunki gospodarowania oraz funkcjonowania podmiotów gospodarczych w celu sprawdzenia nowych rozwiązań techniczno-organizacyjnych i ekonomicznych (eksperyment gospodarczy).

2. Akt określający warunki eksperymentu gospodarczego może w wyjątkowych, gospodarczo uzasadnionych przypadkach i w zakresie określonym w ust. 1 wprowadzać rozwiązania odmienne od przewidzianych w ogólnie obowiązujących odpowiednich przepisach ustawowych. W takich przypadkach przepisów ogólnie obowiązujących nie stosuje się w zakresie objętym odmiennością rozwiązań zawartych w akcie określającym warunki eksperymentu. [...]

Art. 3.

Składniki majątkowe mienia państwowego mogą być oddane osobom prawnym lub fizycznym do korzystania z nich, w formie przewidzianej w prawie cywilnym, w celu prowadzenia działalności gospodarczej.

Art. 4.

1. W celu przyspieszenia procesów demonopolizacyjnych i rozwoju konkurencyjności, lepszego wykorzystania środków produkcji oraz poprawy

[1] Ustawa zezwalała dyrektorowi przedsiębiorstwa państwowego oraz radzie pracowniczej „w gospodarczo uzasadnionych przypadkach" na wystąpienie do organu założycielskiego o przekształcenie przedsiębiorstwa w spółkę lub z wnioskiem o jego likwidację i oddanie składników mienia państwowego osobie fizycznej lub prawnej. Przepisy te umożliwiły ludziom związanym z aparatem władzy drenaż majątku państwowego. Były źródłem tworzenia „spółek nomenklaturowych" ułatwiających funkcjonariuszom państwowym i partyjnym łagodne przejście do systemu rynkowego – „zamianę władzy na własność".

efektywności gospodarki, Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, może określić:

1) szczególne warunki podziału, łączenia lub likwidacji przedsiębiorstw państwowych,
2) szczególne zasady przyspieszonego postępowania w sprawie poprawy gospodarki przedsiębiorstwa państwowego, a także przyspieszonego postępowania upadłościowego w stosunku do takiego przedsiębiorstwa. [...]

Art. 16.

1. Podjęty eksperyment gospodarczy można prowadzić po ustaniu mocy obowiązującej przepisów art. 1 i 2. [...]

Art. 17.

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, z tym że art. 1 i 2 oraz art. 4–7 obowiązują do dnia 31 grudnia 1990 r.

Źródło: Dziennik Ustaw 1989, nr 10, poz. 57.

Nr 132[1]

Ustawa z dnia 31 stycznia 1989 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (fragmenty)

Art. 1. 1. Ustawa reguluje opodatkowanie podatkiem dochodowym dochodów osób prawnych, organizacji politycznych oraz jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej, z wyjątkiem spółek nie mających osobowości prawnej, zwanych dalej „podatnikami".

2. Dochody podatników, o których mowa w ust. 1, z tytułu udziału w spółce nie będącej osobą prawną, ze wspólnej własności, wspólnego posiadania lub wspólnego użytkowania źródła przychodów, opodatkowuje się osobno u każdego podatnika w stosunku do jego udziału. W braku przeciwnego dowodu przyjmuje się, że udziały wspólników w dochodach są równe.

Art. 2. Podatnicy wymienieni w art. 1:

1) jeżeli mają siedzibę lub zarząd na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podlegają obowiązkowi podatkowemu od całości swych dochodów, bez względu na miejsce położenia źródeł przychodów,
2) jeżeli nie mają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej siedziby lub zarządu, podlegają obowiązkowi podatkowemu tylko od dochodów, które osiągają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. [...]

Art. 5. 1. Przedmiotem opodatkowania, z zastrzeżeniem ust. 3, jest dochód uzyskany ze źródła przychodów, a jeżeli podatnik uzyskuje dochody z więcej niż jednego źródła przychodów – suma dochodów ze wszystkich źródeł przychodów po potrąceniu niedoborów, z wyjątkiem niedoborów ze sprzedaży rzeczy i praw majątkowych oraz niedoborów ze źródeł przychodów nie podlegających podatkowi dochodowemu lub wolnych od tego podatku. [...]

---

[1] Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych regulowała kwestie związane z podatkiem dochodowym od osób prawnych, spółek kapitałowych i innych. Określała stawki podatku, zasady dokonywania rozliczeń i sposób składania deklaracji podatkowej przez objęte nią podmioty. Definiowała również ich prawa i obowiązki. Ustawa wprowadzała stawki podatku i odliczenia od niego, a także sposób jego poboru. Definiowała również precyzyjnie wykorzystywane w wyliczeniach stawki amortyzacyjne środków trwałych oraz wykaz usług o niskiej wartości dodanej. Obejmowała ponadto kwestie zwrotów i domiar zobowiązania podatkowego.

Art. 6. 1. Źródłami przychodów są:

1) działalność gospodarcza,
2) najem, podnajem, dzierżawa, poddzierżawa oraz inne umowy o podobnym charakterze,
3) kapitały pieniężne i prawa majątkowe,
4) sprzedaż rzeczy i praw majątkowych,
5) inne źródła.

2. Źródłem przychodów w rozumieniu ust. 1 pkt 4 jest sprzedaż:

1) nieruchomości lub ich części,
2) przedsiębiorstw lub ich składników będących środkami trwałymi,
3) akcji i udziałów w spółkach oraz obligacji, a także innych papierów wartościowych,
4) prawa wieczystego użytkowania gruntów, prawa do projektu wynalazczego i innych praw majątkowych. [...]

Art. 10. 1. Kosztami uzyskania przychodów są wszelkie koszty poniesione w celu osiągnięcia przychodów [...]

Art. 17. 1. Podatek dochodowy wynosi 40% podstawy opodatkowania.

2. Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, może określić obniżki podatku zależnie od rodzaju wykonywanej działalności oraz warunki ich stosowania. [...]

Źródła: Dziennik Ustaw 1989, nr 3, poz. 12.

Nr 133[1]

Porozumienia Okrągłego Stołu: Warszawa 6 lutego – 5 kwietnia 1989 (fragmenty)

WSTĘP

[...] Rozważając zagrożenia i szanse, jakie rysują się na polskim horyzoncie, uczestnicy Okrągłego Stołu zakreślili ramy, w jakich Polacy mogą się porozumieć teraz i w jakich mogą się porozumiewać w przyszłości. W zawartych umowach o kierunkach reform politycznych, o reformach gospodarczych i polityce społecznej, o pluralizmie związkowym, jak też o niezbędnych zmianach w różnych dziedzinach życia polskiego znajdują się przyrzeczenia i zapowiedzi działań władz i działań sił społecznych, znajdują się także zapisy rozbieżności, konfliktowych postulatów i interesów. Umowy te są wyrazem uczciwego poszukiwania programów antykryzysowych i reformatorskich. [...]

STANOWISKO W SPRAWIE REFORM POLITYCZNYCH

[...] Polityczny kompromis różnych sił, wśród których są zarówno takie, które kierują się ideami demokratycznie pojmowanego socjalizmu, jak i takie, które czerpią inspirację z chrześcijaństwa, z dorobku ideowego „Solidarności", ruchu ludowego i z innych źródeł i tradycji ideowych, pozwoli urzeczywistniać wspólny cel: niepodległą, suwerenną, bezpieczną równoprawnymi sojuszami, demokratyczną i silną gospodarczo Polskę.

Podstawą porozumienia są zasady przyszłego systemu politycznego wypływające z niezbywalnego prawa obywateli do życia w państwie, które w pełni urzeczywistnia suwerenność narodu. Oznacza to:

[1] Tekst prezentuje najważniejsze założenia porozumienia Okrągłego Stołu – rozmów przedstawicieli władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, demokratycznej opozycji oraz stron kościelnych, które odbyły się w dniach od 6 lutego do 5 kwietnia 1989. Obrady toczyły się w trzech głównych zespołach: 1) ds. gospodarki i polityki społecznej, 2) ds. reform politycznych, 3) ds. pluralizmu związkowego. Dodatkowo obradowało 9 podzespołów oraz kilka grup roboczych. Najważniejsze postanowienia dotyczyły reform politycznych, zasad wyborów do Sejmu i Senatu (wyborów czerwcowych 1989 r.) oraz reformy instytucji państwowych, takich jak Sejm, Senat, urząd Prezydenta i sądy.

– pluralizm polityczny, znajdujący swój wyraz przede wszystkim w prawie do swobodnego zrzeszania się – w ramach demokratycznego ładu konstytucyjnego w organizacjach politycznych, społecznych i zawodowych[2];
– wolność słowa, w tym stwarzanie realnych możliwości dostępu do wszystkich rodzajów środków przekazu różnorodnym siłom politycznym[3];
– demokratyczny tryb powoływania wszystkich przedstawicielskich organów władzy państwowej tak, by o tym, kto sprawować będzie władzę, rzeczywiście decydowali wyborcy[4];
– niezawisłość sądów i ich ustawowe uprawnienia kontrolne w stosunku do innych organów powołanych do strzeżenia praworządności i porządku publicznego[5];
– silny pełnią praw i swobodnie wybrany samorząd terytorialny. [...]

Jest to początek drogi do demokracji parlamentarnej. Zadaniem parlamentu wybranego w tegorocznych wyborach jest stworzenie nowej, demokratycznej konstytucji i nowej demokratycznej ordynacji wyborczej. Strony uczynią wszystko, aby skład następnego parlamentu był w pełni wyznaczony przez wolę wyborców.

Polska jest wspólnym domem wszystkich obywateli. Jesteśmy zgodni, że wszystkim zamieszkującym Polskę mniejszościom narodowym przysługuje pełnia praw. Świadomi jesteśmy odpowiedzialności za utrzymywanie i rozwijanie więzi ze wszystkimi rodakami i z osobami polskiego pochodzenia żyjącymi poza granicami kraju, zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie.

---

[2] Porozumienia Okrągłego Stołu zakładały zmianę prawa o stowarzyszeniach, która umożliwiła rejestrację NSZZ „Solidarność", NSZZ RI „Solidarność" czy też NZS.

[3] Porozumienia Okrągłego Stołu gwarantowały dostęp opozycji do mediów, w tym m.in. możliwość emisji raz w tygodniu półgodzinnej audycji w TVP, reaktywowanie „Tygodnika Solidarność" oraz powstanie dziennika opozycyjnego – „Gazety Wyborczej".

[4] Porozumienia Okrągłego Stołu gwarantowały utworzenie Senatu z liczbą 100 senatorów wyłanianych w wyborach większościowych oraz zasady kwotowych wyborów do Sejmu – 65% miejsc (299 mandatów) miało być zagwarantowane dla PZPR, ZSL i SD oraz dla prokomunistycznych organizacji katolików – PAX, UChS i PZKS. Pozostałe 35% miejsc (161 mandatów) miało zostać obsadzonych w wolnych i demokratycznych wyborach.

[5] Porozumienia Okrągłego Stołu gwarantowały większe kompetencje dla Trybunału Konstytucyjnego oraz Rzecznika Praw Obywatelskich.

Podstawą demokratyzowania struktur na wszystkich szczeblach państwa będzie podział władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. [...]

SEJM, SENAT, PREZYDENT, SĄDY

[...] Senat połączony z Sejmem w Zgromadzenie Narodowe dokona wyboru Prezydenta pierwszej kadencji bezwzględną większością głosów. Kandydata na Prezydenta zgłosić może 1/4 posłów i senatorów.

Senat wybrany suwerenną wolą narodu będzie sprawował istotną kontrolę w szczególności w zakresie praw człowieka i praworządności oraz życia społeczno-gospodarczego.

Ustanowienie urzędu Prezydenta uzasadnione zostało potrzebą utrzymania stabilności państwa oraz podejmowania decyzji w przypadku zablokowania prac w Sejmie i Senacie lub przewlekłego kryzysu rządowego. Kadencja Prezydenta będzie trwała 6 lat. Uprawnienia Prezydenta będą szerokie w zakresie reprezentowania państwa oraz władzy wykonawczej. [...]

Niezawisłości sędziowskiej strzec będzie Krajowa Rada Sądownictwa, składająca się w większości z sędziów delegowanych przez zgromadzenie ogólne Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego i sądów powszechnych. [...]

Źródło: *Porozumienia Okrągłego Stołu*, oprac. W. Salmonowicz, NSZZ „Solidarność Region Warmińsko-Mazurski", Warszawa 6 lutego – 5 kwietnia 1989, Olsztyn 1989.

Nr 134[1]

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (fragmenty)

Art. 1.

W Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. z 1976 r., nr 7, poz. 36, z 1980 r., nr 22, poz. 81, z 1982 r., nr 11, poz. 83, z 1983 r., nr 39, poz. 175, z 1987 r., nr 14, poz. 82 i z 1989 r., nr 19, poz. 129) wprowadza się następujące zmiany [...]:

2) tytuł rozdziału 3 otrzymuje brzmienie „Sejm i Senat Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.";
3) w art. 20 dodaje się ust.4 w brzmieniu:
   „4. Inicjatywa ustawodawcza przysługuje posłom, Senatowi, Prezydentowi i Radzie Ministrów.";
4) w art. 21:
   a) ust. 1 otrzymuje brzmienie:
      „1. Sejm składa się z 460 posłów i jest wybierany na okres lat czterech.",
   b) ust. 3 otrzymuje brzmienie:
      „3. Poseł nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnosądowej ani aresztowany bez zgody Sejmu. Sejm wyraża zgodę więk-

[1] Nowelizacja konstytucji z lipca 1952 r. dokonana przez Sejm 7.04.1989 r. była pierwszą z siedmiu zmian przeprowadzonych w latach transformacji ustrojowej. Wprowadzała w życie zasadnicze zmiany w dotychczasowej strukturze najwyższych władz państwowych. W miejsce kolegialnej Rady Państwa przywrócono urząd Prezydenta z szerokimi kompetencjami. Kolejnym ważnym krokiem na drodze demokratyzacji ustroju było powołanie Senatu jako wyższej izby parlamentu. Zniesiono też instytucję dekretów z mocą ustawy wydawanych przez Radę Państwa. Osłabienie roli Sejmu na rzecz Senatu i Prezydenta oraz brak odpowiedzialności Prezydenta przed Sejmem modyfikowały zasadę jednolitości władzy skupionej w Sejmie w stronę trójpodziału władzy. Nowelizacja objęła też m.in. Trybunały Konstytucyjny i Trybunał Stanu, Najwyższą Izbę Kontroli. Wprowadzone w kwietniu 1989 r. zmiany do konstytucji były efektem ustaleń podjętych w trakcie obrad Okrągłego Stołu. Dopełnieniem nowelizacji kwietniowej były przyjęte przez Sejm ustawy o stowarzyszeniach i o związkach zawodowych oraz uchwalenie ordynacji wyborczej. Zgodnie z nią wybory do Senatu były całkowicie wolne, zaś do Sejmu kontraktowe (65% miejsc dla strony rządowej, 35% dla opozycji).

szością co najmniej dwu trzecich głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów." [...]

6) w art. 23 dodaje się ust. 5 w brzmieniu:

„5. Sejm może powołać komisję dla zbadania określonej sprawy. Uprawnienia i tryb działania komisji ustala Sejm.";

7) art. 25–31 otrzymują brzmienie:

„Art. 25. Prezes Rady Ministrów lub poszczególni ministrowie obowiązani są do udzielenia odpowiedzi na interpelację posła w terminie i trybie ustalonym przez Sejm. [...]

Art. 27. 1. Uchwaloną przez Sejm ustawę, z wyjątkiem ustawy budżetowej, przekazuje się Senatowi do rozpatrzenia. Senat może w ciągu miesiąca od dnia przekazania ustawy zgłosić Sejmowi propozycję dokonania w niej określonych zmian lub jej odrzucenia. Nieprzyjęcie przez Sejm propozycji Senatu uchwalane jest większością dwu trzecich głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów. [...]

Art. 28. 1. Senat składa się ze 100 senatorów i jest wybierany na okres kadencji Sejmu." [...]

8) po art. 31 dotychczasowe art. 32 i 33 skreśla się i dodaje rozdział 3a w brzmieniu

„Rozdział 3a. Prezydent Rzeczypospolitej Ludowej.

Art. 32. 1. Prezydent Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jest najwyższym przedstawicielem Państwa Polskiego w stosunkach wewnętrznych i międzynarodowych.

2. Prezydent czuwa nad postrzeganiem Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa, nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium oraz przestrzegania międzypaństwowych sojuszy politycznych i wojskowych.

Art. 32a. 1. Prezydenta wybierają Sejm i Senat, połączone w Zgromadzenie Narodowe.

2. Prezydent wybierany jest na lat sześć i może być ponownie wybrany tylko jeden raz." [...]

Art. 3.

1. Rada Państwa działa do dnia objęcia urzędu przez Prezydenta i wykonuje swoje kompetencje określone w dotychczasowych przepisach Konstytucji i w ustawach.

2. Kompetencje Rady Państwa określone w przepisach prawa przechodzą na Prezydenta z dniem objęcia przez niego urzędu, chyba że kompetencje te zostaną przekazane innym organom. [...]

Art. 5

Kadencja Sejmu wybranego w dniu 13 października 1985 r. upływa z dniem 3 czerwca 1989 r. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1989, nr 19, poz. 101.

Nr 135[1]

1989 kwiecień 7 – Uchwała Krajowej Komisji Wykonawczej NSZZ „Solidarność" w sprawie wyborów do sejmu i senatu (fragmenty)

Krajowa Komisja Wykonawcza NSZZ „S[olidarność]"[2] po szczegółowej dyskusji postanowiła zająć następujące stanowisko w s[prawie] wyborów do sejmu i senatu:

1. Uważamy za sprawę pierwszorzędnej wagi, aby w najbliższych wyborach maksymalnie wykorzystać powstałe możliwości, mimo że nie będą to jeszcze wybory w pełni demokratyczne[3].

Uważamy za niezbędne, aby wszystkie struktury związku i wszyscy członkowie związku uznali, że „S[olidarność]" będzie wchodzić do legalnego życia publicznego w trakcie kampanii wyborczej.

2. KKW zwraca się do Komitetu Obywatelskiego przy przewodniczącym NSZZ „S[olidarność]" do objęcia patronatu nad kampanią wyborczą jako Komitet Obywatelski „Solidarność". [...]

---

[1] Stanowisko władz NSZZ „Solidarność" wobec zaplanowanych na 4.06.1989 pierwszych po wojnie częściowo demokratycznych wyborów parlamentarnych. Wybory w czerwcu 1989 r. odbyły się według ordynacji przyjętej przez Sejm 7.04.1989 r. Zgodnie z nią wybory do Sejmu miały być powszechne, równe, tajne i bezpośrednie. Posłowie byli wybierani w okręgach i z listy krajowej, jednak wybory do Sejmu nie były w pełni demokratyczne, gdyż zgodnie z ustaleniami Okrągłego Stołu 65% mandatów z góry było przeznaczonych dla kandydatów strony partyjno-rządowej, a opozycja mogła się ubiegać jedynie o 35% miejsc w izbie. Wybory do Senatu były w pełni demokratyczne. Mimo ograniczeń wybory te były niezwykle ważne dla strony solidarnościowej, dawały jej bowiem szansę na posiadanie własnej reprezentacji w parlamencie. W tej sytuacji starano się wykorzystać w kampanii wyborczej wszelkie możliwości, by uzyskać jak najlepszy wynik.

[2] Krajowa Komisja Wykonawcza NSZZ „Solidarność", jednolite kierownictwo powołane 25.10.1987 r. Na czele Komisji stanął Lech Wałęsa, członkami Zbigniew Bujak, Jerzy Dłużniewski, Władysław Frasyniuk, Stefan Jurczak, Bogdan Lis, Andrzej Milczanowski, Janusz Pałubicki, Stanisław Węglarz.

[3] Czerwcowe wybory, zgodnie z ustaleniami strony rządowej i „Solidarności" przyjętymi podczas obrad Okrągłego Stołu, miały być kontraktowe w przypadku Sejmu. W wyborach do Sejmu przyjęto ordynację proporcjonalną, zaś w wyborach do Senatu większościową. Głosowanie odbyło się 4 i 18 czerwca 1989 r.

3. Wyrażamy nadzieję, że na listach kandydatów wystawione zostaną osoby reprezentujące różne środowiska społeczne i różne orientacje polityczne kontynuujące solidarnościową tradycję odpowiedzialności za losy ludzi pracy w Polsce i za losy kraju. Oczekujemy, że wśród kandydatów znajdą się także działacze naszego związku.

4. Mamy świadomość, że wybory będą przeprowadzone w bardzo prędkim terminie i że Komitet Obywatelski stanie przed ogromnymi trudnościami, liczymy jednak na szeroką aktywność społeczną. Liczymy także na aktywny udział w wyborach i ich przygotowaniu środowisk i organizacji młodzieżowych i studenckich, w szczególności NZS[4]. Apelujemy do ludzi pióra, do artystów, do dziennikarzy, zwłaszcza prasy niezależnej, do plastyków i do ludzi nauki o ofiarny udział w przeprowadzeniu kampanii wyborczej.

Źródło: *Dokumenty władz NSZZ „Solidarność" 1981–1989, w*stęp, wybór i oprac. J. Olaszek, Warszawa 2010.

[4] Niezależne Zrzeszenie Studentów powstało 22.09.1980 r. Domagało się demokratyzacji życia akademickiego, przestrzegania praw człowieka oraz podstawowych swobód politycznych. W stanie wojennym zdelegalizowane; część członków kontynuowała działalność nielegalnie. Ponowną działalność rozpoczęło w 1989 r.

Nr 136[1]

1989 kwiecień 15 – Uchwała Krajowej Komisji Wykonawczej NSZZ „Solidarność" w sprawie samorządu pracowniczego (fragmenty)

KKW NSZZ „S[olidarność]" po szczegółowej dyskusji postanowiła zająć następujące stanowisko w sprawie samorządu pracowniczego:

1. Z zadowoleniem przyjmujemy fakt, że ruch samorządowy uczestniczy w działaniach środowisk niezależnych na rzecz reformy i demokracji w Polsce. Obecność wielu działaczy „S[olidarności]" w szeregach tego ruchu jest naturalną konsekwencją stanowiska naszego związku wobec samorządów pracowniczych i faktu, że to właśnie „S[olidarność]" była inicjatorem tego ruchu.

2. KKW potwierdza ważność stanowiska wyrażonego w uchwale KKP NSZZ „S[olidarność]" z dnia 26 lipca 1981 r., że samorząd pracowniczy powinien działać niezależnie od administracji państwowej, organizacji politycznych i związków zakładowych, w tym NSZZ „S[olidarność]". Opowiadamy się za wzajemną niezależnością „S[olidarności]" i samorządu jako dwóch reprezentacji pracowniczych. [...]

4. KKW oczekuje konsekwentnej realizacji wszystkich ustaleń okrągłego stołu w sprawie nowego ładu ekonomicznego i samorządności pracowniczej. Są to bowiem podstawowe warunki wzrostu efektywności przedsiębiorstw i całej gospodarki narodowej. KKW powita z uznaniem jednoznaczne wsparcie ruchu samorządowego dla uzgodnionej przy okrągłym stole procedury indeksacji dochodów.

5. KKW popiera wszelkie formy samoorganizowania się ruchu samorządowego, w szczególności działalność powstałych już klubów samorządowych,

[1] NSZZ „Solidarność" działa w kilku wymiarach: socjalno-związkowym, samorządowo-ekonomicznym, w pewnym sensie w politycznym (czy polityczno-międzynarodowym). Na wymiar samorządowo-ekonomiczny składała się działalność rad pracowniczych, zwanych robotniczymi, tworzonych od 1980 r., zalegalizowanych jako samorząd pracowniczy. Funkcja rad zmieniała się w l. 1980–1989 w zależności od okoliczności. Były formą kontrwładzy, spełniały funkcje informacyjne, kształtowały opinie pracowników. Po stanie wojennym odbudowywały podmiotowość robotników i ich poczucie niezależności. Były formą zakładowej emanacji opozycji demokratycznej, wypełniały funkcje socjalne.

regionalnych porozumień, rad pracowniczych oraz Stowarzyszenia Działaczy Samorządu Pracowniczego[2]. KKW zwraca się do Stowarzyszenia Działaczy Samorządu Pracowniczego o organizacyjną i merytoryczną pomoc w tworzeniu niezależnych samorządów pracowniczych w górnictwie. [...]

8. KKW uznaje pluralizm form własności, wspierać więc będzie powstawanie przedsiębiorstw samorządowych, których właścicielami zostaną ich pracownicy. KKW protestuje jednak stanowczo przeciw szerzącemu się w Polsce zjawisku tworzenia fikcyjnych spółek, których celem jest „uwłaszczenie nomenklatury[3]".

Źródło: *Dokumenty władz NSZZ „Solidarność" 1981–1989, w*stęp, wybór i oprac. J. Olaszek, Warszawa 2010.

[2] Stowarzyszenie Działaczy Samorządu Pracowniczego powstało w l. 80. Wśród jego działaczy byli Andrzej Śniecikowski, Przemysław Bogusławski i in.

[3] Uwłaszczenie nomenklatury – obiegowe określenie procesu prywatyzacji i przejmowania majątku w okresie transformacji przez członków nomenklatury partyjno-rządowej.

Nr 137[1]

Tekst exposé Tadeusza Mazowieckiego wygłoszonego w Sejmie RP 24 sierpnia 1989 r. przed powołaniem pierwszego niekomunistycznego rządu po 1945 r.

Panie Marszałku, Wysoka Izbo!

Chcę utworzyć rząd zdolny do działania dla dobra społeczeństwa, narodu i państwa. Będzie to rząd koalicji na rzecz gruntownej reformy państwa. Dziś takie zadanie może podjąć tylko rząd otwarty na współdziałanie wszystkich sił reprezentowanych w parlamencie, uformowany na nowych zasadach politycznych.

Historia naszego kraju nabrała przyspieszenia[2]. Stało się to za sprawą społeczeństwa, które nie godzi się dalej żyć tak jak dotychczas[3].

Trzeba przywrócić w Polsce mechanizmy normalnego życia politycznego. Przejście jest trudne, ale nie musi powodować wstrząsów. Przeciwnie – będzie drogą do normalności. Zasadę walki, która prędzej czy później prowadzi do wyeliminowania przeciwnika, musi zastąpić zasada partnerstwa. Nie przejdziemy inaczej od systemu totalitarnego do demokratycznego.

Musi ulec zmianie dotychczasowa filozofia państwa. Nie może ono zajmować się wszystkim i wszystkiego gwarantować. Powinno ułatwiać i regulować działalność. Najważniejszą rolą rządu i administracji w tej chwili jest otwarcie możliwości działań zbiorowych i indywidualnych.

---

[1] Tekst stanowi expose Tadeusza Mazowieckiego, przyszłego premiera pierwszego niekomunistycznego rządu po II wojnie światowej. Przemówienie zostało wygłoszone 24.08.1989 r. Rząd RP pod przewodnictwem T. Mazowieckiego powstał po wyborach z 4.06.1989 r. (wybory czerwcowe 1989 r.). i zainicjował proces transformacji ustrojowej (restytucja samorządu terytorialnego, zmiany związane ze sferą pomocy społecznej) oraz modernizacji gospodarczej (plan Balcerowicza). Wprowadzone przez rząd T. Mazowieckiego zmiany zapoczątkowały w Polsce gospodarkę rynkową.

[2] Powołanie rządu Tadeusza Mazowieckiego związane było z niepowodzeniem sformowania rządu w lipcu 1989 r. przez Czesława Kiszczaka. Gabinet Kiszczaka nie uzyskał poparcia Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego.

[3] Powołanie rządu Tadeusza Mazowieckiego było efektem obrad Okrągłego Stołu, poprzedzonych przez masowe strajki w sierpniu 1988 r.

Chcę być premierem rządu wszystkich Polaków, niezależnie od ich poglądów i przekonań, które nie mogą być kryterium podziału obywateli na kategorie. Dołożę starań, by zasady konstrukcji rządu były jasne dla wszystkich. Zobowiązany jestem do tego zwłaszcza wobec Solidarności[4].

Pomocą będzie zrozumienie ze strony Kościoła, który zawsze stawał w obronie praw człowieka, a troski narodu odczuwał, jako własne. Kościół był i jest siłą stabilizującą w Polsce[5].

Przyszły rząd musi mówić społeczeństwu prawdę, musi też stworzyć mechanizmy, które pozwolą słuchać głosu opinii publicznej. Pewne problemy będziemy poddawać pod jej osąd. Jeśli potrzebne są wyrzeczenia, wszyscy muszą ich sens znać, rozumieć i mieć możliwość ustosunkowania się do problemów.

Wysoka Izbo!

Sprawą najważniejszą dla społeczeństwa jest stan gospodarki narodowej, który dziś musi być uznany za krytyczny[6]. Jak jest źle i dlaczego, powiedziano już wszystko. Problemem jest, jak z tego wyjść. Mam pełną świadomość wielkiego trudu, jakiego będzie wymagała od nowo powołanego rządu i od wszystkich naprawa gospodarki.

Długofalowym strategicznym celem poczynań rządu będzie przywrócenie Polsce instytucji gospodarczych od dawna znanych i sprawdzonych. Rozumiem przez to powrót do gospodarki rynkowej oraz roli państwa zbliżonej do rozwiniętych gospodarczo krajów[7]. Polski nie stać już na ideologiczne eksperymenty.

Wszelkie zmiany, od których zależą perspektywy narodu i dobrobyt obywateli, blokuje dzisiaj inflacja oraz brak równowagi gospodarczej objawiający

---

[4] W wyborach z 4.06.1989 kandydaci bezpartyjni zwani „Drużyną Wałęsy", wystawieni przez Komitet Obywatelski „Solidarność", zdobyli wszystkie przewidziane przez ordynację wyborczą 35% mandatów.

[5] Istotną rolę w rozmowach pomiędzy stroną rządową (PZPR) a opozycją (Solidarnością) odegrał Episkopat Polski, reprezentowany przez abp. Bronisława Dąbrowskiego – sekretarza Episkopatu oraz ks. Alojzego Orszulika – dyrektora Biura Prasowego Episkopatu Polski.

[6] Poziom inflacji po uwolnieniu cen 1.08.1989 wyniósł ok. 640%. Poziom zadłużenia zagranicznego Polski wynosił 42,3 mld dolarów, czyli 64,8% PKB.

[7] Mazowiecki zapowiadał przejście z gospodarki centralnie zarządzanej do gospodarki rynkowej.

się złym zaopatrzeniem i kolejkami, deficytem budżetu państwa i niezrównoważonym bilansem płatniczym.

Przywrócenie równowagi i zdławienie inflacji jest zadaniem najwyższej wagi gospodarczej, a także politycznej i socjalnej. Nierównowaga i inflacja, wzmagając napięcia społeczne, mogą podminować polski marsz ku wolności. Przy wysokiej inflacji nie ma mowy o stworzeniu warunków do wydajnej pracy narodu, od której głównie zależał będzie jego byt materialny[8].

Rząd, mając poczucie absolutnej i pilnej potrzeby zmierzenia się z inflacją, przygotuje zestaw niezbędnych posunięć, korzystając z tego, co starano się zrobić do tej pory w Polsce i w innych krajach, a także odwołując się do doświadczeń międzynarodowych ekspertów oraz organizacji finansowych[9]. W szczególności rozpoczniemy bez zwłoki demonopolizację struktur obsługujących rynek żywnościowy, których przerost jest jedną z przyczyn drożyzny oraz zahamowania rozwoju wsi[10].

Walka z inflacją i przywracanie gospodarce równowagi były zawsze i wszędzie przedsięwzięciami ryzykownymi dla rządów i bolesnymi dla społeczeństw. Mając na uwadze skuteczność ekonomiczną antyinflacyjnej operacji, rząd zrobi wszystko, co możliwe, by była ona jak najmniej dotkliwa. Nie można jednak obiecać, że będzie całkowicie nieodczuwalna. Odpowiedzialnie takiej oferty nie może złożyć nikt.

Polskie problemy gospodarcze muszą rozwiązać sami Polacy. O powodzeniu zdecyduje nasza własna pomysłowość, praca i cierpliwość, nasz własny wysiłek. Nie znaczy to jednak, że w tym trudnym przedsięwzięciu musimy być skazani na samotność.

Świat przygląda się zachodzącym u nas przemianom z sympatią i nadzieją. Rząd będzie energicznie dążył do uzyskania dla Polski jak największego wsparcia ekonomicznego społeczności międzynarodowej we wszystkich możliwych postaciach w zgodzie z istniejącymi procedurami i zwycza-

---

[8] Zadanie to stanowiło jeden z najważniejszych elementów tzw. planu Balcerowicza.

[9] Przy przygotowaniu planu skorzystano z pomocy doradczej międzynarodowych ekspertów – ekonomistów, m.in. Jeffreya Sachsa i Davida Liptona.

[10] Zestaw niezbędnych posunięć stanowił tzw. plan Balcerowicza, czyli pakiet 10 ustaw zaprezentowany w Sejmie 17.12.1989. Autorami planu była grupa polskich ekonomistów na czele z Leszkiem Balcerowiczem, Stefanem Kawalcem oraz Stanisławem Gomułką.

jami[11]. Nie będziemy zabiegać o przywileje, których nie dostają inni znajdujący się w podobnej jak my sytuacji. Będziemy jednak oczekiwać na możliwie maksymalne wsparcie naszej własnej pracy nad uzdrowieniem gospodarki.

Rządy nie tworzą same gospodarczej pomyślności narodów i nie wyciągają z ekonomicznych kryzysów. Niejeden wszakże rząd, dławiąc obywateli i próbując dyrygować wszystkim i wszystkimi, obezwładnił skutecznie kraj gospodarczo. Bywały jednak i bywają rządy, które potrafiły odblokować energię ekonomiczną drzemiącą w ludziach utalentowanych i pracowitych.

Moim największym pragnieniem jest, by rząd obecnej koalicji otworzył Polakom możliwości podniesienia gospodarczego kraju. Potrzebujemy takich mechanizmów prawnych i ekonomicznych, które dadzą ludziom przedsiębiorczym poczucie bezpieczeństwa dla ich działalności i pozwolą wszystkim odnaleźć moralny i materialny sens pracy.

Wysoka Izbo!

Podstawowe znaczenie ma problem prawa i praworządności. W ciągu czterdziestu pięciu lat prawo było w Polsce traktowane instrumentalnie, podporządkowane aktualnym celom politycznym, a obywatele nie mieli poczucia wolności ani świadomości, że prawo ich chroni i jest jednakowe dla wszystkich.

Konieczne jest wprowadzenie rządów prawa, przyznanie każdemu obywatelowi praw zgodnych z międzynarodowymi paktami, umowami i konwencjami. Obywatele muszą mieć poczucie wolności, bezpieczeństwa i współuczestnictwa. Poczucie takie mogą mieć tylko w państwie praworządnym, w którym każde działanie władzy oparte jest na prawie, a sposób stanowienia, treść i interpretacja jego przepisów odpowiadają społecznemu poczuciu sprawiedliwości. Tylko prawo, które ma na celu dobro wspólne, może cieszyć się szacunkiem i autorytetem społecznym[12].

---

[11] Na modernizację gospodarki rząd otrzymał pomoc finansową w postaci kredytów ze strony Banku Światowego oraz Międzynarodowego Funduszu Walutowego.

[12] Postanowienia Okrągłego Stołu zakładały rozpoczęcie prac nad nową ustawą konstytucyjną. Ustawa Konstytucyjna regulująca wzajemne stosunki między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym – tzw. Mała Konstytucja – została przyjęta 17.10.1992 r.

Nie będziemy tworzyć nowej armii czy milicji. Chodzi jedynie o stworzenie takich gwarancji prawnych, by wszyscy – także wewnątrz tych instytucji – mieli poczucie, że służą one społeczeństwu[13].

Fachowa administracja może skutecznie działać, gdy o jej powoływaniu decydują kryteria kompetencji i gdy obowiązuje ją jedynie lojalność wobec państwa, a nie będzie krępowana – tak jak dotychczas – lojalnością wobec poszczególnych partii.

W stosunkach między rządem i obywatelami niezastąpioną rolę pełnią we współczesnych warunkach środki społecznej informacji, zwłaszcza radio i telewizja. Muszą one mieć dziś charakter pluralistyczny. Przejście od monopolu do pluralizmu uważam w tej dziedzinie za niezbędne[14].

Wysoka Izbo!

Jestem przekonany, że Polska może spełnić ważną rolę w życiu politycznym, ekonomicznym i kulturalnym Europy. Niezwykle trudna sytuacja ekonomiczna kraju nie sprzyja optymizmowi, także w dziedzinie stosunków międzynarodowych. Rośnie dystans cywilizacyjny między Polską a społeczeństwami wysoko rozwiniętych krajów. Pogłębia to zmęczenie Polaków, czego wyrazem jest między innymi emigracja, szczególnie ludzi młodych[15].

Przyjaciele Polski powinni zrozumieć, że nie można czekać, aż zaczniemy tonąć. Odbudowa ekonomiczna będzie służyć nie tylko naszemu krajowi, ale i całej wspólnocie europejskiej. Europa jest jednością, obejmuje nie tylko Zachód, ale i Wschód. Przemiany w Związku Radzieckim budzą naszą żywą

---

[13] 10.05.1990 r. Milicja Obywatelska została przekształcona w Policję na mocy ustaw z 6 kwietnia 1990 r. regulujących organizację i działalność urzędu Ministra Spraw Wewnętrznych oraz dwóch podległych mu formacji – Urzędu Ochrony Państwa oraz Policji. Wcześniej, 23.11.1989 r., Sejm zdecydował o likwidacji Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej.

[14] Pod koniec grudnia 1992 r. została uchwalona ustawa o radiofonii i telewizji, która zasadniczo odmieniła rynek mediów elektronicznych (radia i telewizji) w Polsce. Zlikwidowała monopol państwa na rynku radia i telewizji.

[15] Szacuje się, że między rokiem 1980 i 1989 wyjechało na stałe z Polski ok. 1,3 mln osób. Kraj opuszczały przede wszystkim osoby w wieku największej aktywności zawodowej, w wieku produkcyjnym (18–44 lata). Migracje doprowadziły do wyraźnego osłabienia potencjału demograficznego Polski.

sympatię[16]. Rozumiemy dobrze ich znaczenie, również dla otwarcia politycznego w naszym kraju.

Pragniemy zachować dobrosąsiedzkie i przyjazne stosunki ze Związkiem Radzieckim. Po raz pierwszy pojawia się szansa, by stosunki między naszymi narodami były oparte na przyjaźni i współpracy społeczeństw, a nie były zastrzeżone dla jednej partii. Jest to wielka szansa, której zmarnować nie można.

Rozumiemy znaczenie zobowiązań wynikających z Układu Warszawskiego[17]. Wobec wszystkich jego uczestników oświadczam, że rząd, który utworzę, będzie ten Układ respektował.

Wysoka Izbo!

Zmianę sytuacji politycznej w Polsce określa dziś fakt, że nowy rząd powstaje z inicjatywy Solidarności w porozumieniu ze Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym i Stronnictwem Demokratycznym. Odbierane jest to jako wydarzenie niezwykłe. W naszym życiu politycznym możliwość formowania rządu przez każdą siłę reprezentowaną w parlamencie musi jednak stać się czymś zupełnie normalnym.

Rząd, który utworzę, nie ponosi odpowiedzialności za hipotekę, którą dziedziczy. Ma jednak ona wpływ na okoliczności, w których przychodzi nam działać. Przeszłość odkreślamy grubą linią. Odpowiadać będziemy jedynie za to, co uczyniliśmy, by wydobyć Polskę z obecnego stanu załamania.

Jestem świadom, że dla moich rodaków najważniejsze jest dziś pytanie, czy może być lepiej. Odpowiemy na to wszyscy.

Powodzenie działań przyszłego rządu zależy od tego, czy zostanie on zaakceptowany i zrozumiany przez społeczeństwo. Wszystkie siły społeczne i polityczne reprezentowane w parlamencie, a także występujące poza nim muszą określić swoje miejsce w obliczu nowej sytuacji. Stanowi ona wyzwa-

[16] Proces przekształceń systemu komunistycznego ZSRR w okresie 1985–1991, zapoczątkowany przez Sekretarza Generalnego KC KPZR Michaiła Gorbaczowa, potocznie nazywany „Pieriestrojką".

[17] 1.07.1991 r. w Pradze prezydenci Czechosłowacji, Polski, Bułgarii i Rumunii, wiceprezydent ZSRR oraz premier Węgier podpisali protokół o likwidacji Układu Warszawskiego.

nie dla wszystkich, a zwłaszcza dla młodego pokolenia, które musi dostrzec swoją wielką szansę w rozwiązywaniu stojącego przed nami zadania.

Rząd sam niczego nie uzdrowi. Musimy to zrobić wspólnie. Polska będzie inna, jeśli zechcą tego wszyscy.

Źródło: *Expose Prezesów Rady Ministrów 1989–2019*, oprac. J. Marszałek-Kawa, P. Siemiątkowski, Toruń 2021.

Nr 138[1]

Jeffrey Sachs, *Plan Sachsa-Liptona*[2] (fragmenty)

Na początku 1989 roku ni stąd, ni zowąd zatelefonował do mnie Krzysztof Krowacki, urzędnik ambasady Polski w Waszyngtonie, i zapytał, czy mógłby mi złożyć wizytę w moim biurze w Uniwersytecie Harvarda. Zgodziłem się, nie wiedząc, o co chodzi. Okazało się, że było to zaproszenie do uczestniczenia w epokowych wydarzeniach, które właśnie zaczęły się rozgrywać w Europie Wschodniej.

Kilka dni po telefonie Krowacki zjawił się u mnie. Wyjaśnił mi, że jego kraj przeżywa katastrofę gospodarczą, i zapytał, czy rady, jakich udzielałem w Ameryce Łacińskiej, mogłyby być przydatne dla Polski. Z jego opisu wyłonił się obraz kraju pogrążonego w kłopotach: Polska już dawno częściowo zawiesiła spłaty zadłużenia zagranicznego, w kraju występowała wysoka i rosnąca inflacja, pogłębiał się też kryzys polityczny. Krowacki powiedział mi, że polski rząd chce przeprowadzić reformy. [...]

---

[1] Tekst jest fragmentem książki autorstwa Jeffreya Sachsa *Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia*, w której jeden z autorów tzw. planu Sachsa-Liptona opisuje kulisy powstania i główne założenia planu będącego podstawą do opracowania tez tzw. planu Balcerowicza. Autorzy planu Jeffrey Sachs i David Lipton przedstawili go Senackiej Komisji Gospodarczej w sierpniu 1989 r. Plan dotyczył transformacji polskiej gospodarki w gospodarkę rynkową poprzez szybką i radykalną liberalizację. Głównym elementem stabilizacji polskiej gospodarki miało być zlikwidowanie deficytu budżetowego przez wycofanie się z inwestycji nieuzasadnionych ekonomicznie i gospodarczo oraz zmniejszenie obciążenia płatnościami długu zagranicznego.

[2] Jeffrey David Sachs (1954) – amerykański ekonomista, pracował jako ekonomiczny doradca rządów w Ameryce Łacińskiej, Europie Wschodniej, krajach byłego ZSRR, Azji i Afryce. Sachs znany jest także ze współpracy z międzynarodowymi organizacjami na rzecz zwalczania biedy, redukcji zadłużenia i walki z chorobami – zwłaszcza HIV/AIDS w krajach rozwijających się. Jest współtwórcą tzw. planu Sachsa-Liptona, będącego podstawą do opracowania założeń planu Balcerowicza.

Kilka tygodni później[3] zatelefonował do mnie George Soros[4], niezwykły finansista i filantrop. Powiedział mi, że jest w kontakcie z kilkoma osobami z kierownictwa „Solidarności" i że właśnie wybiera się do Polski. Czy nie zechciałbym mu towarzyszyć w tej podróży i spotkać się z tymi ludźmi? Odpowiedziałem, że – jak się dziwnie składa – niedawno odbywałem rozmowy w Warszawie i mam ciągle aktualne zaproszenie do odwiedzenia Polski. [...] W maju 1989 roku pojechałem z Sorosem do Polski. Spotkaliśmy się z przedstawicielami rządu i ponownie z ekonomistami z „Solidarności". [...] W ostatnim dniu pobytu w Warszawie powiedziałem moim rozmówcom z „Solidarności" i z rządu, że chętnie bardziej się zaangażuję w pomoc w przezwyciężaniu pogłębiającego się kryzysu gospodarczego. Zapytałem George'a Sorosa, czy jego Fundacja im. Stefana Batorego pokryje koszty działania małego zespołu. Zaprosiłem do współpracy swojego byłego studenta i przyjaciela Davida Liptona, zatrudnionego wówczas w MFW. Zaczęliśmy pracę w charakterze doradców, wciąż nie mając pojęcia, co się jeszcze zdarzy.

Punktem zwrotnym w polskiej polityce był 4 czerwca 1989 roku. [...]

Następne dwa miesiące były najbardziej niezwykłym okresem w moim życiu zawodowym. Kiedy wkrótce po wyborach wróciłem do Polski, młody dynamiczny działacz, Grzegorz („Larry") Lindenberg[5], zorganizował nasze, tj. Liptona i moje, trzy kolejne spotkania z głównymi strategami ruchu „Solidarności": Bronisławem Geremkiem[6], Jackiem Kuroniem[7] i Adamem Michni-

[3] Wiosną 1989 r.

[4] George Soros (1930) – amerykański finansista oraz inwestor giełdowy pochodzenia węgiersko-żydowskiego, filantrop, założyciel Open Society Foundations i licznych fundacji, w tym Fundacji im. Stefana Batorego.

[5] Grzegorz Lindenberg (1955) – polski dziennikarz i socjolog. Był jednym ze współzałożycieli „Gazety Wyborczej" oraz założycielem i pierwszym redaktorem naczelnym „Super Expressu".

[6] Bronisław Geremek (1932–2008) – historyk i polityk, profesor nauk humanistycznych. Działacz opozycji demokratycznej w okresie PRL. Uczestnik obrad Okrągłego Stołu. Poseł na Sejm (1989–2001), deputowany do Parlamentu Europejskiego (2004–2008), minister spraw zagranicznych (1997–2000), przewodniczący Unii Wolności (2000–2001), Kawaler Orderu Orła Białego.

[7] Jacek Jan Kuroń (1934–2004) – polityk, historyk, jeden z przywódców opozycji w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, współzałożyciel Komitetu Obrony Robot-

kiem[8]. Ci trzej ludzie to giganci w światowej walce o prawa człowieka; wszyscy trzej odgrywają zasadniczą rolę w eliminowaniu zimnowojennych podziałów Europy. [...]

Zakwestionowałem pomysł, że gospodarką można kierować z bocznej linii, że „Solidarność" może odegrać historyczną rolę za pomocą senackiej komisji. Wyjaśniłem, że zarządzanie programem stabilizacji to pasmo udręk, że w rzeczywistości reforma gospodarki, taka jak w Boliwii, to jedna koszmarna przeprawa po drugiej. Mówiłem o tym, jak niebezpiecznym zadaniem jest sterowanie gospodarką wśród huraganu hiperinflacji i przy kryzysie zadłużenia zagranicznego. [...]

Rewolucjoniści z Europy Wschodniej, łącznie z Kuroniem, głosili hasło „powrotu do Europy". Nie byli utopistami ani niedoszłymi wynalazcami nowego ustroju społecznego. Po prostu domagali się, aby Polska i kraje sąsiednie stały się znowu częścią zjednoczonej „normalnej" Europy. W języku ekonomii oznaczało to gospodarkę mieszaną, taką jak u zachodnich sąsiadów Polski. [...]

Porównałem również sytuację Polski z sytuacją, jaka panowała w Hiszpanii i Portugalii w latach 70. po długim okresie rządów wojskowych Franco i Salazara. Kraje te żyły w izolacji politycznej i gospodarczej, a potem odnalazły drogę powrotną do serca Europy dzięki reformom politycznym i gospodarczym. Ich powrotowi towarzyszyły znaczne osiągnięcia ekonomiczne, miały wysokie stopy wzrostu gospodarczego i z powodzeniem przyciągały z innych krajów europejskich inwestycje zagraniczne, co pozwalało tworzyć nowe miejsca pracy.

Wymieniłem najważniejsze problemy wiążące się z powrotem Polski do Europy i wynikające z nich zadania: rozwijanie opartego na zasadach rynkowych handlu z innymi krajami europejskimi; przemieszczanie się ludzi, towarów i przedsiębiorstw z Polski do Europy i z Europy do Polski; przejęcie przez Polskę z Europy Zachodniej praw, instytucji i sposobów sprawowania rządów,

---

ników. Poseł na Sejm (1989–2001), dwukrotny minister pracy i polityki socjalnej – w rządzie Tadeusza Mazowieckiego (1989–1991) i Hanny Suchockiej (1992–1993). Kandydat na urząd prezydenta RP w wyborach w 1995 r. Kawaler Orderu Orła Białego.

[8] Adam Michnik (1946) – publicysta, pisarz, historyk i działacz polityczny. Jeden z głównych działaczy opozycji demokratycznej w PRL. Od 1989 r. redaktor naczelny „Gazety Wyborczej". Kawaler Orderu Orła Białego.

tak aby możliwie jak najszybciej – być może w ciągu pięciu lat – Polska mogła zostać członkiem Wspólnoty Europejskiej[9] (która za trzy lata, w 1992 roku, przekształciła się w Unię Europejską). Aby jednak sprostać tym zadaniom, trzeba będzie opracować bezkompromisowy program stabilizacji, gdyż krajowi bezpośrednio zagraża kryzys – niedobory, czarny rynek i spirala hiperinflacji. Trzeba będzie również zmniejszyć ogromne niespłacone zadłużenie przez wynegocjowanie umorzenia części długu, tak jak to zrobiła Boliwia w 1987 roku. [...]

Plan stworzenia gospodarki rynkowej

O północy dotarliśmy do pomieszczenia redakcji informacyjnej, niedawno przystosowanej do celów „Gazety" z salki w żłobku. Usiadłem przy klawiaturze komputera razem z Liptonem[10], zaczęliśmy pisać tekst planu transformacji Polski z kraju o gospodarce podporządkowanej systemowi radzieckiemu w kraj o gospodarce rynkowej, funkcjonujący w ramach Wspólnoty Europejskiej. Pracowaliśmy całą noc do świtu, a w końcu wydrukowaliśmy piętnastostronicowy tekst, w którym przedstawiliśmy zasadnicze koncepcje i planowany chronologiczny porządek reform. Jestem przekonany, że był to pierwszy raz, kiedy ktoś opracował wszechstronny plan transformacji gospodarki socjalistycznej w gospodarkę rynkową. Przedstawiliśmy w skrócie poszczególne grupy problemów: handel zagraniczny, kursy walutowe, liberalizacja cen, wymienialność waluty, stabilizacja, polityka przemysłowa, umorzenie zadłużenia. Trochę miejsca poświęciliśmy prywatyzacji, z którą wiązała się największa niepewność.

Zaproponowaliśmy zdecydowane, szybkie przejście do gospodarki rynkowej – skok nad przepaścią instytucjonalną – oraz wprowadzenie mechanizmów rynkowych, nawet zanim będzie można doprowadzić do wszechstronnej prywatyzacji. Sformułowaliśmy hipotezę, która później okazała się poprawna, że przedsiębiorstwa będące własnością państwa mogłyby funkcjonować mniej więcej podobnie do przedsiębiorstw prywatnych, gdyby pozwoliło się im działać na zasadach rynkowych, mimo że są jednostkami biurokra-

[9] Polska została członkiem Unii Europejskiej 1.05.2004 r.

[10] David Lipton (1953) – amerykański ekonomista, który pełnił funkcję p.o. dyrektora zarządzającego Międzynarodowego Funduszu Walutowego od 2.07.2019 r. Jest współtwórcą tzw. planu Sachsa-Liptona, będącego podstawą do opracowania założeń planu Balcerowicza.

tycznymi i nie mają właścicieli innych niż państwo. Podkreślaliśmy, że państwo raczej prędzej niż później będzie musiało, stosując różne metody prywatyzacji, znaleźć dla tych przedsiębiorstw prawdziwych właścicieli.

W wielkim skrócie główne hasła naszego programu, które później miały być wielokrotnie powtarzane, można przedstawić w pięciu punktach.

- Stabilizacja – położenie kresu inflacji i wprowadzenie stabilnej wymienialnej waluty.
- Liberalizacja – pozwolenie na funkcjonowanie rynków przez legalizację prywatnej działalności gospodarczej; zaprzestanie kontrolowania cen i uchwalenie niezbędnego prawa handlowego.
- Prywatyzacja – zidentyfikowanie prywatnych właścicieli majątku, którym obecnie dysponuje państwo. Majątek ten mógłby być prywatyzowany albo w całości, w postaci całych przedsiębiorstw, albo częściami (wyposażenie, budynki, grunty), zależnie od okoliczności.
- Siatka bezpieczeństwa socjalnego – emerytury, opieka zdrowotna oraz inne świadczenia dla osób starszych i ubogich, szczególnie po to, aby je osłaniać przed skutkami transformacji.
- Harmonizacja instytucjonalna – przyjmowanie i dostosowywanie do lokalnych warunków, krok po kroku, prawa gospodarczego, procedur i instytucji zachodnioeuropejskich, aby móc z powodzeniem ubiegać się o członkostwo w Unii Europejskiej (w 1989 roku jeszcze Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej).

Zadania stojące przed Polską były pod pewnymi względami podobne do tych, z jakimi musiały się uporać kraje Ameryki Łacińskiej, ale były też pewne głębokie różnice. Podobieństwa były głównie makroekonomiczne. Tak jak w krajach Ameryki Łacińskiej, w Polsce występowała wysoka inflacja, duży deficyt budżetowy i duże zadłużenie zagraniczne. Tak jak w części krajów latynoamerykańskich, waluta Polski była niestabilna i nie była swobodnie wymienialna po oficjalnym kursie, toteż występowała ogromna rozpiętość między oficjalnym a czarnorynkowym kursem waluty. Rozpiętość ta z kolei prowadziła do występowania na wielką skalę przemytu i do uchylania się od podatków.

Być może istotniejsze były jednak różnice. Polska była krajem ludzi o przyzwoitym poziomie wykształcenia oraz jednolitym etnicznie. Nie występowały tu na szczęście takie napięcia klasowe i etniczne, jakie dzieliły społe-

czeństwo Boliwii. Polska nie była też krajem ubogim. Jednak infrastruktura była w stanie rozkładu i wymagała pilnych i ogromnych nakładów; po dziesięcioleciach energochłonnej industrializacji i na skutek braku kontroli nad środowiskiem skażenie powietrza i wody przekraczało dopuszczalne normy; fabryki budowane w epoce radzieckiej dominacji wytwarzały produkcję nie mogącą konkurować na zachodnich rynkach. Mimo to jednak Polska była krajem znacznie zurbanizowanym, o ludności legitymującej się niezłym wykształceniem, wyposażonym w podstawową infrastrukturę (drogi, sieć energetyczna, wodociągi i kanalizacja, porty i lotniska). Miała również korzystne warunki geograficzne. Bliskie sąsiedztwo z Niemcami, po raz pierwszy w nowożytnej historii Polski, było wielkim plusem, gdyż ułatwiało jej obustronną wymianę handlową z największą gospodarką Europy Zachodniej (w przeszłości to samo bliskie sąsiedztwo oznaczało wciąż powtarzające się najazdy i podboje).

Zdecydowanie największa różnica między krajami Ameryki Łacińskiej a Polską polegała na tym, że polskie społeczeństwo wiedziało, dokąd zmierzać: w kierunku Europy Zachodniej. Przed 1945 rokiem Polska była krajem o gospodarce rynkowej, a przystępując do wprowadzania reform mogła się oprzeć na kodeksie handlowym z lat 30. Mogła też zaadaptować nowocześniejsze prawa handlowe będące bazą prawną wspólną dla krajów EWG. W dążeniu do powrotu do Europy Polska miała dobry wzór do naśladowania, przynajmniej częściowo: Hiszpanię z czasów po śmierci dyktatora Francisco Franco. [...]

Rozpoczęcie realizacji planu

[...] Lipton i ja ponownie przyjechaliśmy do Polski na początku sierpnia i przedstawiliśmy plan reformy członkom polskiego parlamentu z ramienia „Solidarności". Kilka artykułów opublikowała też „Gazeta Wyborcza"[11], popierając „plan Sachsa" jako sposób wyjścia z polskiego kryzysu gospodarczego. 24 sierpnia, w dniu, w którym urząd premiera objął Tadeusz Mazowiecki, zaproszono mnie do wygłoszenia mowy do solidarnościowych członków parlamentu. [...]

Następnego dnia Lipton i ja spotkaliśmy się z nowym premierem, Tadeuszem Mazowieckim. Późnym wieczorem zaprowadzono nas do postalinow-

[11] Artykuł ukazał się 24.08.1989 r. w „Gazecie Wyborczej" i nosił tytuł *Cud gospodarczy w Polsce?*.

skiego budynku Rady Ministrów. Premier powitał nas ze znużeniem; oczywiście ciążyła na nim wielka odpowiedzialność. Był to niemłody już człowiek, a następne trudne miesiące miały być wyczerpujące. Nie wiedziałem, jakie jest jego stanowisko w kwestii kryzysu ekonomicznego. Rozwiał moje wątpliwości jednym zdaniem, i to jakże trafnym: „Szukam polskiego Ludwiga Erharda" – powiedział. [...]

Nasza rozmowa z Mazowieckim trwała jeszcze jakiś czas. Opisałem swoje pomysły, a on odpowiedział, że plany te są bardzo podobne do tego, co sam chce przeprowadzić. Musiał znaleźć kogoś, kto naprawdę byłby w stanie podjąć się takiego ogromnego wysiłku. Wspomniał o Leszku Balcerowiczu[12], którego nie znałem. W końcu to właśnie Balcerowicz pokierował wykonaniem trudnych zadań gospodarczych i stał się polskim Ludwigiem Erhardem – odważnym, błyskotliwym i stanowczym przywódcą.

Obydwaj z Liptonem spotkaliśmy się z Balcerowiczem dwa tygodnie później. Przez kilka minut mówiłem mu o naszym planie, który już zresztą był mu znany. Potem wyciągnął wielki arkusz papieru z wykresem i rozłożył go na stole. „Zamierzamy właśnie to zrobić, i to niezwykle szybko" – powiedział. Balcerowicz był profesorem w warszawskiej Szkole Głównej Planowania i Statystyki[13]. Był szanowanym, niezależnym politycznie uczonym; tytuł magistra nauk ekonomicznych zdobył w St. John's University w Nowym Jorku. Doskonale mówił po angielsku, rozumiał działanie gospodarki rynkowej i był biegaczem-długodystansowcem. Wytrwałość długodystansowca była mu potrzebna do tego, co go czekało.

Zaczęliśmy pracować z Balcerowiczem i jego zespołem, aby przeobrazić koncepcje w działania polityczne. Czym innym jest bowiem naszkicowanie pewnych pomysłów, czym innym opracowanie programu, a jeszcze czym innym skonstruowanie szczegółowego planu działania w dziedzinie prawa,

---

[12] Leszek Balcerowicz (ur. 1947) – polityk i ekonomista, nauczyciel akademicki, doktor habilitowany w zakresie nauk ekonomicznych. Wiceprezes Rady Ministrów i minister finansów w rządach Tadeusza Mazowieckiego (1989–1991), Jana Krzysztofa Bieleckiego (1991) i Jerzego Buzka (1997–2000). W latach 2001–2007 prezes Narodowego Banku Polskiego. Współtwórca planu Balcerowicza – pakietu reform gospodarczo-ustrojowych, którego realizacja rozpoczęła się 1.01.1990 r. W latach 1995–2000 przewodniczący Unii Wolności.

[13] Współcześnie Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – SGH.

sporządzania budżetu i polityki finansowej. [...] Pewnego ranka w dniach posiedzeń MFW zatelefonowałem do Balcerowicza, „Leszek, mam pewien pomysł – powiedziałem. – Chcę ci dziś dać miliard dolarów. Chcę zebrać pieniądze na fundusz stabilizacyjny dla polskiej waluty, czyli Fundusz Stabilizacji Złotego. Jeśli mamy zrobić z polskiego pieniądza walutę wymienialną, to sądzę, że powinniśmy spróbować sztucznie podtrzymywać stabilny kurs złotego na samym początku reform. W tym celu Polska musi mieć rezerwy dewizowe, które można by zgromadzić w wyraźnie wyodrębnionym funduszu stabilizacyjnym". [...] Ponieważ obaj z Liptonem przywykliśmy do szybkiego działania, usiedliśmy przy komputerze w jego jadalni i napisaliśmy jednostronicowy dokument, w którym przedstawiliśmy pomysł zgromadzenia Funduszu Stabilizacji Złotego w wysokości miliarda dolarów. [...] Pod koniec dnia plan został zaakceptowany w Białym Domu, a do końca tygodnia administracja Busha zapowiedziała swoje poparcie dla Funduszu Stabilizacji Złotego w wysokości miliarda dolarów, z czego Stany Zjednoczone miały wyłożyć 200 milionów dolarów i zabiegać o poparcie innych rządów w sprawie wpłaty pozostałych 800 milionów dolarów. Do końca roku zgromadzono fundusze i były one do dyspozycji Polski 1 stycznia 1990 roku, kiedy zaczęto wprowadzać reformy.

Źródło: J. Sachs, *Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia*, Warszawa 2006.

Nr 139[1]

Program gospodarczy. Główne założenia i kierunki.
Założenia zaakceptowane przez Radę Ministrów 9 października 1989, opublikowane w „Rzeczpospolitej" 12 października 1989 r.

PROGRAM GOSPODARCZY
Główne założenia i kierunki

– Nasze plany nie będą ani doskonałe, ani łatwe, ale chodzi o to, ażeby za rok mogło być lepiej. – Te słowa wypowiedział premier Tadeusz Mazowiecki 9 bm. na posiedzeniu Rady Ministrów, podczas którego dyskutowany był projekt założeń polityki gospodarczej rządu.

Oto pełny tekst przyjętego programu gospodarczego zawierający główne jego założenia i kierunki. Ma on być podstawą zarówno do programowania bieżących przedsięwzięć rządu, jak i do inicjowania odpowiednich prac analitycznych oraz legislacyjnych służących przygotowaniu i wprowadzeniu zasadniczych zmian systemowych.

I. Punkt wyjścia

1. Polska gospodarka wymaga zasadniczych zmian systemowych – ich cel to budowa systemu rynkowego zbliżonego do tego, jaki istnieje w krajach wysoko rozwiniętych[2]. Musi to nastąpić szybko, za pomocą działań radykalnych, aby jak najbardziej skrócić uciążliwy dla społeczeństwo okres przejściowy. Do wyboru tej drogi skłaniają również złe doświadczenia po-

[1] Tekst stanowi opis głównych założeń i kierunków programu gospodarczego tzw. planu Balcerowicza przyjętego przez rząd Tadeusza Mazowieckiego 9.10.1989 r. Celem pakietu reform miało być doprowadzenie do przekształcenia gospodarki centralnie planowanej w społeczną gospodarkę rynkową. Plan zakładał gruntowną przebudowę we wszystkich dziedzinach gospodarki. Przejście do nowego systemu miało się odbyć natychmiastowo – dzień wprowadzenia reformy ustalono na 1 stycznia 1990 r. Plan składał się z dwóch etapów: 1) osiągnięcie stabilizacji gospodarczej (likwidacja inflacji); 2) przekształceń instytucjonalnych i rzeczowych gospodarki.

[2] Program gospodarczy zakładał przejście od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej.

wierzchownych reform w latach osiemdziesiątych[3]. Przyczyny rażącej niewydolności gospodarki tkwią głęboko w dotychczasowym systemie ekonomicznym. Bez ich zasadniczej zmiany będziemy wciąż tkwić w atmosferze ogólnej niemożności i sytuacji ciągłego kryzysu. Żadne działania doraźne nie są w stanie zmienić tej sytuacji.

2. Przekształcenie zaczynamy w skrajnie nie sprzyjających warunkach. Gospodarka jest w stanie pogłębiającej się nierównowagi, na granicy całkowitego załamania się finansów państwa[4]. Od lat narasta katastrofa ekologiczna, kryzys mieszkaniowy, ciężar zadłużenia zagranicznego, emigracja zarobkowa najbardziej aktywnego, młodego pokolenia. W ostatnich miesiącach ujawniły się lub nasiliły także inne objawy kryzysu: szybki wzrost cen połączony z eksplozją plac, ucieczka od złotego, rosnący deficyt budżetu państwa, a także spadek produkcji.

3. Tylko odważny zwrot na miarę historycznego wyzwania, przed jakim stanęła Polska, pozwoli jej na wydźwignięcie się z zapaści cywilizacyjnej, na budowę ładu odpowiadającego społecznym oczekiwaniom. Rząd zdecydowany jest doprowadzić do przełomu systemowego, a przedstawiony program stanowi wyraz tej determinacji.

II. Ogólne założenia programu

1. Program gospodarczy rządu przewiduje dwa rodzaje działań. Po pierwsze, stabilizację gospodarki, w tym zwłaszcza opanowanie inflacji, po drugie – przeobrażenie systemu gospodarczego.

2. Realizacja programu będzie przebiegać w dwóch fazach. W pierwszym etapie, który będzie trwać nie dłużej niż do początku 1990 r., podejmie się działania mające na celu zahamowanie tempa wzrostu cen, powstrzymanie ucieczki od złotego oraz ograniczenie deficytu budżetowego (zob. III, punkty 1–9). Faza ta obejmie również przygotowywanie projektów

[3] W latach 1982–1987 realizowany był programu przeobrażeń gospodarczych, zwany I etapem reformy gospodarczej. Jego celem było wydobycie gospodarki z głębokiego kryzysu, który był wynikiem działań gospodarczych l. 70. XX wieku. Reforma zakładała m.in. urealnienie cen produktów w stosunku do cen światowych, usamodzielnienie i samorządność zakładów pracy oraz nowy system podatkowy.

[4] Poziom inflacji po uwolnieniu cen 1.08.1989 wyniósł ok. 640%. Poziom zadłużenia zagranicznego Polski wynosił 42,3 mld dolarów, czyli 64,8% PKB.

zmian w systemie gospodarczym i podejmowanie odpowiednich działań organizacyjnych i legislacyjnych.

3. Nie później niż na początku 1990 r. rozpocznie się faza przemian zasadniczych. Wprowadzi się wówczas w życie zestaw radykalnych działań antyinflacyjnych, które przy konsekwentnej realizacji umożliwią zdecydowane obniżenie tempa wzrostu cen i przywrócenie równowagi rynkowej (zob. II. pkt 12).

W fazie tej będą także realizowane przygotowane wcześniej, fundamentalne zmiany systemowe.

4. Należy podkreślić, że skuteczna realizacja programu stabilizacji gospodarki jest niezbędnym warunkiem powodzenia zmian systemowych. Zmiany takie nie mogą być bowiem skutecznie przeprowadzone w warunkach silnej inflacji. Tylko przy realizacji opisanych działań stabilizacyjnych, połączonych z przemianami systemowymi można ponadto oczekiwać realnej pomocy zagranicznej.

5. Niniejszy program skupia się na problemach gospodarki jako całości. Dlatego też nie zawiera on zadań polityki gospodarczej w tradycyjnym ujęciu rzeczowym (działy gospodarki narodowej, gałęzie, branże).

III. Stabilizacja gospodarki

1. Celem fazy pierwszej w programie stabilizacji, która będzie trwać nie dłużej niż do przełomu lat 1989/1990, jest niedopuszczenie do wzrostu tempa inflacji, a w miarę możliwości – jego obniżenie, zredukowanie deficytu budżetowego poniżej poziomu z października br. oraz powstrzymanie ucieczki od złotego.

2. Aby nie dopuścić do narastania tempa inflacji w fazie tej podejmie się następujące główne kroki:

– przeciwdziałanie monopolistycznym praktykom cenowym i likwidowanie struktur monopolistycznych; rząd złożył już w Sejmie projekt nowelizacji prawa spółdzielczego; opracowano też projekt nowej ustawy antymonopolowej,
– aktywną politykę rezerw towarowych w celu interwencji na rynku,
– zaprzestanie produkcji charakteryzującej się skrajnie wysokim zużyciem surowców i energii na jednostkę wyrobu, lub stanowiącej zagrożenie dla środowiska naturalnego (np. przestarzałe baterie koksownicze, wielkie

piece hutnicze, linie tzw. mokrej technologii produkcji cementu). Umożliwi to wykorzystanie zaoszczędzonych surowców i energii w efektywniejszych przedsiębiorstwach,
- modyfikację zasad indeksacji płac i wzmocnienie podatkowego mechanizmu przeciwdziałania inflacyjnemu wzrostowi wynagrodzeń[5],
- uatrakcyjnienie długookresowego oszczędzania przez regulowanie stopy oprocentowania wkładów odpowiednio do poziomu inflacji oraz rozszerzanie możliwości lokowania zasobów pieniężnych w obligacje: musi temu towarzyszyć – dla zachowania równowagi finansowej – wzrost oprocentowania kredytów,
- zahamowanie nadmiernego popytu inwestycyjnego, w szczególności przez wstrzymanie niektórych inwestycji centralnych, zwłaszcza paliwowo-energetycznych i rezygnację z centralnego finansowania części zadań inwestycyjnych,
- rozpoczęcie sprzedaży niektórych składników mienia państwowego[6],
- zaostrzenie polityki finansowej, w tym kredytowej, wobec przedsiębiorstw[7],

---

[5] Ustawa o podatku od wzrostu wynagrodzeń, tzw. popiwek (DzU 1989, nr 74, poz. 438), wprowadzała nowy podatek od ponadnormatywnego wzrostu wynagrodzeń. Obligował on przedsiębiorstwa przekraczające dopuszczalny wzrost płac, ustalany poniżej wskaźnika inflacji, do zapłaty 2 zł za każdą 1 złotówkę przekroczenia limitu. Jeśli przekroczenie było większe niż 3 proc., stawka podatku sięgała nawet 5 zł.

[6] Ustawa o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych (DzU 1989, nr 74, poz. 437) likwidowała gwarancję finansowania z budżetu deficytowych przedsiębiorstw państwowych i wprowadzała przepisy o postępowaniu upadłościowym przedsiębiorstw nieefektywnych. Druga z ustaw o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (DzU 1990, nr 51, poz. 298) określała dwie główne ścieżki przebiegu procesu prywatyzacji: 1) ścieżkę kapitałową, polegającą na sprzedaży akcji państwowych podmiotów przekształconych w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa (tzw. prywatyzacja pośrednia), oraz 2) ścieżkę likwidacyjną, polegającą na sprzedaży lub leasingu (oddaniu do korzystania) majątku przedsiębiorstw postawionych w stan likwidacji (prywatyzacja bezpośrednia).

[7] Ustawa o uporządkowaniu stosunków kredytowych (DzU 1989, nr 74, poz. 440) znosiła preferencje kredytowe dla przedsiębiorstw państwowych i wiązała stopę oprocentowania kredytów ze stopą inflacji. Wcześniej inflacja dawała przedsiębiorstwom złudzenie osiągania zysków, a niskooprocentowane kredyty stanowiły dla nich stały zastrzyk gotówki. Od 1 stycznia 1990 r. NBP ustalał stopy procentowe powyżej

3. Zasadniczym celem przedłożonej w Sejmie nowelizacji ustawy o indeksacji wynagrodzeń jest niedopuszczenie do jeszcze większego niż dotychczas wzrostu cen i do całkowitej destabilizacji rynku dóbr konsumpcyjnych.

Główna zmiana polega na przyjęciu zasady tzw. indeksacji wyrównawczej. Oznacza to, że indeksacyjny wzrost wynagrodzeń będzie przysługiwać tylko tym przedsiębiorstwom, w których nie wypłacono już podwyżek płac rekompensujących w ustalonym stopniu skutki zmian cen. Będzie temu towarzyszyć wprowadzenie i egzekwowanie odpowiednich sankcji podatkowych wobec przedsiębiorstw, które będą wykraczać poza założenia indeksacji.

4. Jeszcze w 1989 r. zostanie podjęta sprzedaż niektórych rzeczowych składników mienia państwowego, w tym przede wszystkim:

– majątku produkcyjnego pochodzącego ze zlikwidowanych przedsiębiorstw i ze wstrzymanych inwestycji centralnych, a także prywatyzacji wybranych przedsiębiorstw,
– udział skarbu państwa w już istniejących spółkach,
– małych zakładów oraz lokali usługowych i handlowych,
– ziemi i działek budowlanych.

Bezwzględnie przestrzegana będzie zasada publicznej, aukcyjnej formy sprzedaży.

5. Niektóre działania wymienione w punkcie 2 (np. zahamowanie popytu inwestycyjnego, modyfikacja zasad indeksacji, sprzedaż składników majątku państwowego) będą równocześnie służyć ograniczeniu deficytu budżetu centralnego w 1989 r. Temu celowi służyć będą także inne kroki, w tym zwłaszcza:

– ograniczenie dotacji do węgla kamiennego,
– zmniejszenie liczby dotowanych artykułów żywnościowych i środków produkcji dla rolnictwa,
– radykalne zmniejszenie i znoszenie dotacji dla organizacji społecznych i politycznych; utrzymane zostaną dotacje związane z zadaniami zleconymi przez państwo, np. dotacje dla PCK.
– zawieszenie wyrównywania budżetom terenowym przez budżet centralny skutków wzrostu cen dóbr i usług inwestycyjnych,

---

wskaźnika inflacji. Firmy po raz pierwszy miały odczuć, co oznaczają „twarde ograniczenia budżetowe", czyli brak pieniędzy na sfinansowanie działalności.

– ograniczenie realnej wartości wydatków na bezpieczeństwo publiczne i obronę narodową,
– zaostrzenie dyscypliny podatkowej wobec przedsiębiorstw zalegających z zobowiązaniami w stosunku do budżetu; nie będzie się również udzielać poszczególnym przedsiębiorstwom ulg typu podmiotowego,
– podniesienie podatku obrotowego – i odpowiednio cen – niektórych dóbr konsumpcyjnych.

6. Rząd wystąpi o zmianę – określonego w ustawie o powołaniu Wspólnoty Węgla Kamiennego – systemu dotowania węgla, wiążącego wysokość dotacji do tego surowca z ceną transakcyjną. Dotacja na dwa ostatnie miesiące 1989 r. zostanie ustalona w taki sposób, by z małą nadwyżką wyrównać górnictwu straty wynikające z faktu, że urzędowa cena węgla jest niższa od przeciętnego kosztu wydobycia.

Nawet przy podjęciu tych działań dotacje do węgla musiałyby szybko rosnąć. Dlatego konieczna jest znaczna podwyżka cen węgla i – związany z nią – wzrost cen innych paliw, energii elektrycznej oraz ogrzewania. Muszą temu towarzyszyć kroki przeciwdziałające nadmiernym reakcjom cen i dochodów na wzrost cen paliw i energii. Chodzi tu głównie o rewizję systemu deputatów pracowniczych oraz o niedopuszczenie do nieuzasadnionego udziałem kosztów paliw w produkcji rolnej wzrostu cen skupu artykułów rolnych. Nadmiernemu przenoszeniu skutków podwyżki cen paliw i energii na ceny produktów przemysłowych będzie przeciwdziałać zaostrzona polityka fiskalna i kredytowa.

7. Rząd zwróci się do NBP z wnioskiem o zaostrzenie polityki kredytowej wobec przedsiębiorstw. W IV kwartale br. powinno nastąpić istotne podwyższenie oprocentowania kredytów i wkładów bankowych, by w ten sposób zmniejszyć popyt na kredyt i wzmóc zachęty do oszczędzania.

Rząd wystąpi również do NBP o podjęcie działań mających na celu przyspieszenie operacji bankowych, co m.in. będzie sprzyjać usuwaniu zatorów płatniczych w rozliczeniach między przedsiębiorstwami.

8. Stopniowo ograniczony będzie zakres stosowania cen urzędowych i innych administracyjnych metod kontroli cen. W szczególności zniesione zostaną urzędowe ceny: chleba, mleka i serów chudych, przy równoczesnym wprowadzeniu bonów żywnościowych dla najuboższych.

9. Wyraźnie podwyższany będzie oficjalny kurs dolara, dzięki czemu zmniejszy się rozpiętość między tym kursem a kursem wolnorynko-

wym. Ułatwi to z kolei przejście do jednolitego kursu w następnej fazie (Zob. IV p. 9).

10. Na przełomie lat 1989 i 1990, po zakończeniu niezbędnych przygotowań i prac legislacyjnych nastąpi przejście do zasadniczej fazy stabilizacji gospodarki. Ma ona następujące sprzężone cele: zdławienie inflacji i zrównoważenie budżetu państwa, likwidacja niedoborów w gospodarce, wzmocnienie złotego przez wprowadzenie jego wymienialności.

11. Dla osiągnięcia powyższych celów wprowadzi się skoncentrowany w czasie zestaw działań, w tym zwłaszcza:

– radykalne ograniczenie zakresu ulg podatkowych, w tym zniesienie ulg z tytułu eksportu. Bodźce dla eksportu zostaną stworzone dzięki odpowiedniemu poziomowi ujednoliconego kursu walutowego,
– wstrzymanie wszystkich lub prawie wszystkich dotacji do własnych inwestycji przedsiębiorstw,
– ograniczenie (w ujęciu realnym) wydatków budżetowych na obronę narodową, bezpieczeństwo publiczne i administrację państwową,
– kompleksowa reforma systemu rozliczeń z tytułu dotacji do węgla kamiennego, a następnie całkowita likwidacja tych dotacji,
– przyjęcie zasady, że deficyt budżetowy nie może być finansowany nieoprocentowanym kredytem. Źródłem pokrycia deficytu budżetowego będą mogły być jedynie obligacje skarbowe lub kredyt zaciągnięty poza NBP na warunkach komercyjnych. Rząd uzgodni również z NBP zasady ustalania wielkości emisji pieniądza zgodne z wymaganiami programu antyinflacyjnego oraz metody zaostrzenia polityki pieniężno-kredytowej m.in. przez wprowadzenie dodatniej realnej stopy procentowej. Zniesione będą kredyty preferencyjne. Dotacje na spłatę kredytów będą udzielane bezpośrednio tym kredytobiorcom, którzy podejmą działalność preferowaną przez państwo,
– likwidacja, poza przypadkami wynikającymi z ustawodawstwa antymonopolowego, administracyjnej regulacji cen,
– stosowanie takich metod powstrzymywania nadmiernego wzrostu nominalnych plac i innych dochodów, które umożliwią przerwanie spirali inflacyjnej.

12. W pierwszym okresie po wprowadzeniu tych przedsięwzięć musi nastąpić przejściowy szybki wzrost cen i zmniejszenie statystycznego wskaźnika plac realnych. Niektóre przedsiębiorstwa mogą być także zmu-

szone do ogłoszenia upadłości. Nie wykluczony jest również przejściowy spadek produkcji w pewnych dziedzinach i bezrobocie, spowodowane zwolnieniami pracowników z likwidowanych zakładów. Następnie ceny i dochody zaczną się stabilizować. Barierą wzrostu cen stanie się ograniczenie dopływu pieniądza do gospodarki. Konsekwentna realizacja opisanego programu antyinflacyjnego sprawi, że do końca przyszłego roku inflacja zostanie ograniczona do poziomu nie przekraczającego 3–5 proc. miesięcznie. Wyraźnie poprawi się też stan równowagi rynkowej. Pojawią się również pierwsze efekty produkcyjne uruchomione przez procesy demonopolizacji i prywatyzacji gospodarki.

13. Dla złagodzenia negatywnych skutków działań antyinflacyjnych wprowadzi się w życie system osłony socjalnej (zob. V).

IV. Zmiany systemowe

1. Równocześnie z przedsięwzięciami mającymi na celu przeciwdziałanie inflacji i stabilizację gospodarki rząd podejmie kroki prowadzące do przełomowej zmiany systemu gospodarczego. Będzie ona polegała na wprowadzeniu wypróbowanych przez rozwinięte kraje zachodnie instytucji gospodarki rynkowej.

Służyć temu będą:

- przekształcenia własnościowe zbliżające strukturę własności do istniejącej w krajach wysoko rozwiniętych,
- zwiększenie samodzielności przedsiębiorstw państwowych,
- pełne wprowadzenie mechanizmu rynkowego, a w szczególności swoboda stanowienia cen oraz likwidacja reglamentacji i obowiązkowego pośrednictwa,
- stworzenie warunków dla konkurencji wewnętrznej przez politykę antymonopolową oraz pełna swoboda tworzenia nowych przedsiębiorstw,
- otwarcie gospodarki na świat poprzez wprowadzenie wymienialności złotego, co pozwoli na zwiększenie konkurencji wewnętrznej oraz umożliwi racjonalną specjalizację,
- przebudowa finansów państwa, w tym całościowa reforma systemu podatkowego,
- dalsza reforma systemu bankowego i zasad polityki pieniężno-kredytowej,
- uruchomienie rynku kapitałowego,
- utworzenie rynku pracy.

Przygotowania do wprowadzenia wskazanych zmian rozpoczęły się już w tym roku. Zasadnicze zmiany nastąpią w latach 1990 i 1991.

2. Uchwałą Rady Ministrów został utworzony urząd Pełnomocnika ds. Przekształceń Własnościowych[8]. Opracuje on propozycje niezbędnych zmian legislacyjnych i przygotuje organizację procesu przekształceń własnościowych oraz będzie nadzorował ich przebieg.

Przekształcenia własnościowe odbywać się będą w sposób jawny wg zasad zaaprobowanych przez Parlament. Podstawową regułą będzie publiczna sprzedaż dostępna dla wszystkich obywateli, a także instytucji zainteresowanych efektywnością gospodarowania. Stworzone zostaną rozwiązania ułatwiające nabywanie akcji przez pracowników. W przypadku prywatyzacji dużych przedsiębiorstw stosowane będą pewne preferencje dla obywateli nabywających niewielką liczbę akcji. Będzie także miejsce dla innych efektywnych form własności, w tym autentycznej własności spółdzielczej, spółek pracowniczych własności komunalnej.

Przekształceniom własnościowym towarzyszyć będzie demonopolizacja rynku i produkcji; możliwość usamodzielniania się jednostek organizacyjnych wchodzących w skład przedsiębiorstwa i świadczących na jego potrzeby określone usługi (np. służby remontowe, transportowe, stolarnie). Sprzyjać to będzie poprawie wykorzystania zdolności produkcyjnych i tworzeniu rynku usług produkcyjnych.

3. Z mienia państwowego wyodrębnione zostanie mienie komunalne, którym zarządzać będą organa samorządu terytorialnego. Miasta i gminy zostaną uprawnione do prowadzenia działalności gospodarczej, a także do emisji obligacji komunalnych[9]. Dla prowadzenia działalności gospodarczej wykraczającej poza obszar jednej gminy lub miasta będą mogły być tworzone związki komunalne.

4. Rząd wystąpi o zniesienie obowiązujących ograniczeń wielkości indywidualnego gospodarstwa rolnego i dokona przeglądu innych aktów związanych z obrotem ziemią, dążąc do usunięcia wszelkich zbędnych barier. Równocześnie wprowadzone zostaną ułatwienia mające na celu zachęcenie inwestorów (prywatnych i państwowych) do zwiększenia nakła-

[8] Pierwszym Pełnomocnikiem ds. Przekształceń Własnościowych został Krzysztof Lis.

[9] Możliwości te wprowadzała ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym.

dów na rozwój usług wiejskich i drobnego przemysłu rolno-spożywczego. Stworzenie nowych miejsc pracy w sektorze obsługi rolnictwa i w przemyśle z nim związanym ułatwi zmianę struktury agrarnej i lepsze wykorzystanie potencjału rolnictwa.

Rząd podejmie również starania o wykorzystanie dla restrukturyzacji rolnictwa i związanego z nim przemysłu kredytów Banku Światowego.

5. Rząd wystąpi o zniesienie ograniczeń w swobodzie: dysponowania budynkami i lokalami mieszkalnymi, budowy mieszkań na sprzedaż, ustalania czynszów i opłat według zasad rynkowych. Dla tych grup społecznych, których poziom życia ulegnie w wyniku wzrostu czynszów i opłat największemu obniżeniu, zapewni się działania osłonowe.

6. Jeszcze w 1989 r. zostanie przedłożony projekt nowelizacji ustaw o przedsiębiorstwie państwowym i o samorządzie przedsiębiorstwa państwowego wraz z przepisami wykonawczymi do tych ustaw. Zmiany będą polegały na zwiększeniu zakresu samodzielności przedsiębiorstw państwowych. Zmodyfikowane zostaną zasady gospodarki finansowej przedsiębiorstw państwowych i innych jednostek gospodarczych z udziałami skarbu państwa.

Wzmożona zostanie kontrola działalności spółek i ich wpływu na gospodarkę jednostek macierzystych, w tym zwłaszcza na gospodarowanie funduszem płac. Działania te nie będą jednak mechanicznie ograniczać rozwoju pośrednictwa w sprzedaży, mają natomiast zapobiegać stosowaniu nieuczciwej konkurencji.

7. Najpóźniej na początku 1990 roku zniesie się tzw. pułapy cenowe. Kontrola cen zostanie ograniczona do egzekwowania przepisów o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym. Zniesie się reglamentację towarów i obowiązkowe pośrednictwo w obrocie materiałami zaopatrzeniowymi. Samowolne wprowadzanie reglamentacji przez dostawców uważane będzie za naruszanie przepisów antymonopolowych.

Umacnianiu stosunków rynkowych ma służyć równoprawne traktowanie podmiotów gospodarczych, a w szczególności zakaz udzielania indywidualnych ulg i zwolnień podatkowych oraz udzielania gwarancji zaopatrzeniowych.

8. W celu stworzenia warunków sprzyjających konkurencji w gospodarce prowadzona będzie aktywna polityka antymonopolowa. Organ anty-

monopolowy zostanie wyodrębniony ze struktury Ministerstwo Finansów i wyposażony w zwiększone uprawnienia[10].

9. Na początku 1990 r. ujednolici się kurs złotego do walut wymienialnych i wprowadzona zostanie wewnętrzna wymienialność złotego[11].

W pierwszym okresie utrzymane będą dotychczasowe ograniczenia dotyczące transferu dewiz za granicę. Warunki do pełnej zewnętrznej wymienialności złotego powstaną dopiero po ustabilizowaniu gospodarki, a zwłaszcza po zrównoważeniu bilansu płatniczego.

Zwiększeniu konkurencji sprzyjać powinno rozszerzenie możliwości inwestowania w Polsce kapitału zagranicznego. Zagraniczni inwestorzy będą mogli nabywać akcje polskich przedsiębiorstw, a także tworzyć przedsiębiorstwo z wyłącznym udziałem kapitału zagranicznego.

Transfer dewiz stanowiących udział w zysku regulowany będzie prawem dewizowym i dwustronnymi umowami o ochronie inwestycji.

10. Podjęta zostanie zasadnicza reforma systemu finansów państwa. Jej głównymi elementami będą:

- nowelizacja prawa budżetowego,
- reforma systemu podatkowego,
- integracja systemu funduszy pozabudżetowych z budżetem państwa,
- dostosowanie zasad gospodarki finansowej przedsiębiorstw do warunków gospodarki rynkowej,
- uporządkowanie rynku walutowego.

11. Rząd wystąpi z projektem szerokich zmian w obowiązującym prawie budżetowym i innych przepisach regulujących gospodarkę budżetową. Zmiany te powinny obowiązywać w pełni od 1991 r. Przewiduje się wprowadzenie m.in. następujących zmian:

---

[10] Ustawa z dnia 24 lutego 1990 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym (DzU 1990, nr 14, poz. 88) powołała do życia Urząd Antymonopolowy,

[11] Ustawa o prawie dewizowym (DzU 1989, nr 74, poz. 441) likwidowała monopol państwa w handlu zagranicznym, wprowadzała jednolity dla wszystkich podmiotów i wszystkich rodzajów transakcji kurs walutowy. Wymienialność złotego nadal była ograniczona do operacji wewnątrz kraju. Przedsiębiorstwa eksportujące były zobowiązane do odsprzedawania bankom zarobionych dewiz, banki zaś do odsprzedawania nadwyżek (ponad pewien limit) do NBP. Polacy nie mogli bez zezwolenia NBP trzymać dewiz na kontach w zagranicznych bankach; zlikwidowano sprzedaż w tzw. eksporcie wewnętrznym, w sklepach Peweksu i Baltony.

– przedstawiany Parlamentowi projekt budżetu będzie zawierał tylko dochody i wydatki budżetu centralnego oraz dotacje zasilające dla budżetów terenowych,
– przyjęcie zasady, że deficyt budżetowy nie może być finansowany nie oprocentowanym kredytem NBP,
– zasady zasilania budżetów terenowych z budżetu centralnego zostaną dostosowane do nowego kształtu samorządu terytorialnego; zobiektywizuje się zasady określenia wielkości dotacji zasilających dla poszczególnych budżetów lokalnych,
– zasady poboru podatków będą zmodyfikowane tak, by wzrost dochodów i obrotów stanowiących podstawę wymiaru podatków powodował natychmiastowy wzrost wpłat do budżetu; zaostrzone zostaną sankcje za nieterminowe regulowanie zobowiązań wobec budżetu.

12. Od 1991 r. powinien zacząć obowiązywać w pełni zreformowany system podatkowy[12]. Głównymi jego składnikami będą:
– podatek dochodowy od osób prawnych, jednolity dla wszystkich jednostek gospodarczych,
– podatek od wartości dodanej (VAT), zastępujący dotychczasowy podatek obrotowy,
– podatek od dochodów osobistych, którego podstawę wymiaru powinny stanowić praktycznie wszystkie dochody osiągane przez poszczególne osoby.

13. System podatkowy w 1990 r. będzie stanowił przejście od stanu obecnego do docelowego. W związku z tym proponuje się przyjęcie następujących założeń:
– dalszemu, znacznemu ograniczeniu ulegnie liczba stawek podatku obrotowego.
– skala podatku wyrównawczego skonstruowana zostanie w taki sposób, by objął on znacznie szerszą niż dotąd grupę płatników, przy łagodnej progresji; radykalnie zmniejszy się zakres ulg i wyłączeń z podatku wyrównawczego,
– urealnione zostaną stawki podatku rolnego.

[12] Ustawa o nowych zasadach opodatkowania (DzU 1989, nr 74, poz. 443) wprowadzała jednolity, 40-procentowy podatek we wszystkich sektorach gospodarki oraz podnosiła niektóre stawki podatkowe, uwzględniając inflację.

14. Rząd dokona przeglądu funduszy pozabudżetowych. Zniesie się zasilanie tych funduszy z kosztów przedsiębiorstw (poza Funduszem Ubezpieczeń Społecznych i Funduszem Rozwoju Kultury).

W wyniku przeprowadzonej analizy sformułowane zostaną propozycje likwidacji części funduszy, szczególnie tych, dla których jedynym źródłem dochodów jest bezpośrednia dotacja z budżetu.

Począwszy od 1990 r. rząd, niezależnie od budżetu zestawionego w formie odpowiadającej obowiązującemu prawu budżetowemu, będzie publikował informacje o systemie finansowym państwa w formie zgodnej ze standardami MFW.

Wspólnie z Głównym Urzędem Statystycznym rząd podejmie starania o usprawnienie systemu operatywnej statystyki finansowej i gospodarczej, by zapewnić wszystkim podmiotom gospodarczym możliwie szybką i pełną informację o sytuacji finansowej.

15. Współdziałając z Narodowym Bankiem Polskim rząd będzie dążył do wytworzenia stosunków rynkowych w systemie bankowym, w tym zwłaszcza w systemie kredytowym. Za najważniejsze posunięcia w tym zakresie rząd uznaje:

– wprowadzenie systemu rozliczeń uniemożliwiającego kredytobiorcom czerpanie zysków z różnic między stopą oprocentowania kredytów a tempem inflacji; może to być zrealizowane albo przez wprowadzenie zasady waloryzacji zobowiązań (okresowe zwiększenie zobowiązań w stopniu odpowiadającym tempu inflacji), albo przez ustanowienie realnie dodatniej (wyższej od tempa inflacji) stopy procentowej; podjęte już zostały – przez wspólny zespół URM, Ministerstwa Finansów i NBP – prace nad koncepcją tego przedsięwzięcia,
– zniesienie tzw. kredytów preferencyjnych (zob. rozdz. III, punkt 11),
– uproszczenie trybu tworzenia nowych banków, w tym banków z udziałem kapitału zagranicznego,
– usprawnienie techniki bankowej,
– wprowadzenie instytucji weksla do wzajemnego kredytowania się przedsiębiorstw.

Rząd podejmie starania o uzyskanie środków na rozwój techniki bankowej (łączność, informatyka, instruktaż) z kredytów oferowanych przez Bank Światowy i z kredytów (lub innych środków finansowych) stawianych do naszej dyspozycji przez rządy państw zachodnich.

16. Najpóźniej do końca 1990 r. powoła się giełdę papierów wartościowych[13].

Uruchomienie rynku kapitałowego sprzyjać powinno przepływowi czynników wytwórczych do dziedzin charakteryzujących się wysoką efektywnością. Celowi temu służyć ma także zmiana przepisów o upadłości. Zmodyfikowane przepisy powinny zapewnić:

– przyznanie każdemu wierzycielowi, którego roszczenia nie zostały zaspokojone w terminie, prawa zgłoszenia wniosku o upadłość,
– skrócenie i uproszczenie procedury upadłościowej.

17. Jeszcze w bieżącym roku podejmie się przygotowania do ukształtowania normalnego rynku pracy. Wymagać to będzie nowelizacji kodeksu pracy, ułatwiającej kierownictwom zakładów dostosowanie struktury i liczby zatrudnionych do rzeczywistych potrzeb oraz przygotowanie i wdrożenie odpowiedniego programu społecznego (zob. V p. 4).

V. Polityka społeczna wobec zmiany systemu gospodarczego

1. Przemianom instytucjonalnym gospodarki i procesowi jej stabilizacji będą towarzyszyć stosowne zmiany w polityce społecznej. Powstają bowiem z jednej strony nowe potrzeby wynikające ze społecznych skutków doraźnych działań stabilizacyjnych, z drugiej zaś – nowe warunki gospodarki rynkowej wymagać będą innych mechanizmów dla urzeczywistnienia powszechnie akceptowanych celów polityki społecznej.

2. W celu częściowego złagodzenia obciążeń wynikających z działań stabilizacyjnych zostanie wprowadzony program osłony grup najsłabszych ekonomicznie.

Działania osłonowe polegać będą na:

– ochronie poziomu konsumpcji żywności poprzez wprowadzenie bonów na artykuły podstawowe (chleb, mleko) oraz poszerzenie sieci bezpłatnego (taniego) żywienia,
– pomocy w zakresie częściowego pokrywania kosztów podniesionych czynszów oraz kosztów ogrzewania mieszkań,

[13] 22 marca 1991 r. Sejm uchwalił ustawę Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych, tworząc ramy prawne dla rynku kapitałowego w Polsce. Pierwsze notowanie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie (GPW) zostało ogłoszone 16.04.1991 r.

– utrzymaniu relacji przeciętnej emerytury i renty w stosunku do przeciętnej płacy na poziomie 1988 roku (przy założeniu przejściowego zmniejszenia ich rozpiętości) oraz kwartalnej waloryzacji wyprzedzającej począwszy od 1990 roku.
– zreorganizowaniu systemu pomocy społecznej polegającym na wykorzystaniu i skoordynowaniu zarówno państwowych, jak społecznych środków i kadr oraz pobudzenia pozabudżetowych źródeł finansowania.

3. Wprowadzenie rynku pracy wymagać będzie regulacji prawnych zapewniających osłonę socjalną zwalnianym pracownikom, zapewnienia środków na szkolenie i przekwalifikowanie, a także tworzenia dodatkowych miejsc pracy[14].

System ten powinien objąć wszystkich bezrobotnych, szczególną zaś ochronę zapewnić zwalnianym z upadających oraz likwidowanych zakładów oraz tracącym pracę na skutek redukcji zatrudnienia, a więc tym, którzy podlegają tzw. zwolnieniom grupowym. Źródłem pokrycia wydatków związanych z działaniem systemu zabezpieczenia na wypadek bezrobocia będzie Fundusz Pracy, zasilany z wpłat wszystkich zakładów. Zreorganizowany zostanie system pośrednictwa pracy poprzez rozszerzenie jego funkcji (rejestracja, prowadzenie spraw socjalnych itp.), rozwinięta będzie instytucja ubezpieczeń pracowniczych (łącznie z tworzeniem nowych specjalistycznych agencji ubezpieczeniowych).

4. Równolegle do wprowadzanych zmian instytucjonalnych przebudowuje się mechanizmy polityki społecznej zgodnie z kryteriami efektywności. Istota zmian polegać będzie na zwiększeniu efektywności opiekuńczych funkcji państwa, w tym zwłaszcza zniesieniu nieracjonalności wydatkowania środków i przyjęciu zasady dominującej roli dochodów z pracy w budżetach rodzinnych osób pracujących.

5. W sferze usług społecznych (np. opieka zdrowotna czy oświata) zasada efektywności oznaczać będzie m.in.: racjonalizację ich finansowania

[14] Ustawa o zatrudnieniu (DzU 1989, nr 75, poz. 446) unieważniła ustawę o osobach uchylających się od obowiązku pracy oraz zmieniła zasady funkcjonowania biur pośrednictwa pracy. Formalnie sankcjonowała istnienie bezrobocia. Druga z ustaw – o szczególnych warunkach zwalniania pracowników (DzU 1990, nr 4, poz. 19) – wprowadzała przepisy chroniące zwalnianych z pracy (zwłaszcza w drodze zwolnień grupowych), zapewniając odprawę finansową przy zwolnieniu i okresowe zasiłki dla bezrobotnych.

przy zapewnieniu standardu podstawowego wszystkim obywatelom i utworzeniu rynku usług ponadstandardowych, a także powiązanie systemu opieki zdrowotnej z systemem ubezpieczeń poprzez Fundusz Ubezpieczeń Zdrowotnych.

W miarę stabilizowania gospodarki stwarzane będą możliwości wspierania programów społecznych ze środków podmiotów gospodarczych poprzez stosowne instrumenty polityki podatkowej. Tworzone będą mechanizmy sprzyjające decentralizacji polityki społecznej i wykorzystywania dla jej realizacji środków samorządów terytorialnych, stowarzyszeń społecznych, a także ofiarności obywateli.

6. Od 1991 r. wprowadzona zostanie kompleksowa reforma systemu ubezpieczeń społecznych. Przewiduje się m.in. zapewnienie ochrony realnej wartości świadczeń, ściślejsze powiązanie ich poziomu z okresem i wysokością opłacania składki ubezpieczeniowej oraz stopniową likwidację przyznawania świadczeń według kryteriów dochodowych.

VI. Zagraniczne wsparcie dla programu stabilizacji i zmian systemowych

1. Niezbędnym warunkiem realizacji programu stabilizacyjnego i właściwego pakietu zmian systemowych jest ścisła współpraca z naszymi wierzycielami i ich zrozumienie dla naszej sytuacji gospodarczej, a także współpraca i pomoc międzynarodowa organizacji finansowych i rządów. Głębokość i strukturalny charakter obecnego kryzysu sprawiają, że realizacja naszych zobowiązań zagranicznych jest niemożliwa bez dokonania zasadniczych zmian wewnętrznych. Działania na rzecz wewnętrznej stabilizacji gospodarki muszą uzyskać – również w interesie wierzycieli – wyraźny priorytet. Rząd będzie dążyć do szybkiego zawarcia porozumień z MFW, Bankiem Światowym i do uzgodnienia z poszczególnymi grupami wierzycieli warunków obsługi zadłużenia zgodnych z naszymi możliwościami płatniczymi[15].

[15] Zarys programu reform uzyskał poparcie Międzynarodowego Funduszu Walutowego (list intencyjny z 19 grudnia 1989 r.). Efektem poparcia MFW było utworzenie funduszu stabilizującego dla gospodarki polskiej w wysokości 1 miliarda USD, składającego się z darowizn i pożyczek krajów OECD (w tym 200 mln USD od rządu Stanów Zjednoczonych) oraz wspierającego program stabilizacyjny kredytu *stand-by* z MFW w wysokości ok. 720 mln USD.

2. Podjęte zostaną równocześnie przedsięwzięcia ułatwiające dopływ do Polski kapitału zagranicznego i zapewniające bardziej stabilne i korzystne niż dotąd warunki inwestowania, bez naruszania naszych interesów. Zasady dotyczące działania spółek z udziałem zagranicznym powinny być w sferze obrotów z zagranicą takie same, jak w stosunku do podmiotów z wyłącznym kapitałem krajowym. Głównym czynnikiem zapewniającym atrakcyjność inwestowania w Polsce powinny być korzystne warunki transferu zysku i polityka podatkowa[16].

3. Realizacja założonego programu stabilizacyjnego i dokonanie dalszych zmian systemowych wymagać będzie w szczególności:

- uzyskania, w możliwie szybkim tempie, od krajów wysoko rozwiniętych kredytów na zapewnienie w IV kwartale 1989 roku niezbędnego importu surowców i materiałów do produkcji przemysłowej i rolnej oraz interwencyjnych zakupów towarów ważnych społecznie (leki itp.),
- uzgodnienia z Międzynarodowym Funduszem Walutowym w możliwie najkrótszym czasie programu dostosowawczego związanego z jednoczesnym uruchomieniem wsparcia finansowego w wysokości 700 mln USD (kredyt typu stand-by),
- uruchomienia jeszcze w tym roku kredytów Banku Światowego przeznaczonych na finansowanie już uzgodnionych projektów,
- otrzymania w 1990 r. kredytów udzielanych przez Bank Światowy na wspieranie zmian strukturalnych (typu SAL).
- otrzymania z Międzynarodowej Korporacji Finansowej pomocy finansowej wspierającej działania prywatyzacyjne,
- otrzymania od krajów wysoko rozwiniętych gwarancji udzielenia pożyczki stabilizacyjnej w wysokości 1 mld USD, związanej z dochodzeniem do jednolitego kursu dewizowego i stabilizacją waluty krajowej (wewnętrzna wymienialność złotego),
- poprawy warunków refinansowania zobowiązań płatniczych wobec Klubu Paryskiego. Będziemy występować o pełne odroczenie spłat kapi-

[16] Ustawa o działalności gospodarczej (DzU 1989, nr 74, poz. 442) liberalizowała zasady przepływu kapitału, głównie w zakresie wywozu za granicę zysków generowanych przez przedsiębiorstwa zagraniczne w Polsce. Dodatkowo firmy te były zwolnione z popiwku, ale miały obowiązek odsprzedaży państwu zarobionych dewiz po kursie ustalonym przez Narodowy Bank Polski.

tałowych i odsetek w latach 1989–1992. Niezależnie od starań o zmniejszenie zadłużenia, będziemy też dążyć do uzależnienia dokonywanych po 1992 roku płatności od napływu nowego kapitału i wyników handlu zagranicznego. Zawarcie porozumienia z Klubem Paryskim umożliwić powinno ponowne korzystanie z rządowych gwarancji kredytowych, a także stworzenie ułatwień i gwarancji dla inwestorów zagranicznych zamierzających zaangażować swój kapitał w Polsce,

– zmniejszenia wartości nominalnego zadłużenia wobec banków komercyjnych (plan Brady'ego), zmniejszenie kosztów obsługi tego zadłużenia oraz uzyskanie dostępu do nowych kredytów bankowych. W realizacji tego zamierzenia liczymy na aktywne wsparcie MFW i Banku Światowego. Planowane są też działania na rzecz zamiany części zadłużenia gwarantowanego na udziały w przedsiębiorstwach oraz w przedsięwzięciach na rzecz ochrony środowiska.

Rząd podejmie również negocjacje w celu zmniejszenia ciężaru obsługi zadłużenia wobec Związku Radzieckiego.

4. Istotnym elementem wspierającym realizację programu gospodarczego będą bliższe stosunki ekonomiczne ze Wspólnotą Europejską. W trakcie przyszłych negocjacji ze Wspólnotą Polska będzie dążyła do obniżenia barier w handlu jak i w przepływach finansowych z EWG. Jako priorytetową sprawę Polska traktuje zamierzenie liberalizacji importu, przepływów finansowych, bezpośrednich inwestycji zagranicznych, a w zamian zamierza starać się o większy dostęp dla polskiego eksportu do EWG.

5. Polska przywiązuje dużą wagę do stosunków gospodarczych z krajami RWPG. Będzie aktywnie działać na rzecz zasadniczej przebudowy mechanizmu współpracy z tymi krajami[17].

Zmianie ulec powinien przede wszystkim mechanizm wymiany handlowej między krajami członkowskimi. Należy odchodzić od dotychczasowego scentralizowanego systemu handlu poprzez zdecydowane zwiększenie zakresu samodzielnego działania przedsiębiorstw podejmujących decyzje na podstawie kryteriów ekonomicznych.

[17] 25.10.1989 r. Polska po wizycie w Moskwie delegacji na czele z Leszkiem Balcerowiczem uzyskała zapewnienie ciągłości dostaw surowców z ZSRR.

Większą rolę powinny odgrywać rozliczenia wolnodewizowe oparte na bieżących cenach światowych z możliwością stosowania w okresie przejściowym wyrównywania sald w walutach wymienialnych.

W okresie tym byłyby nadal stosowane protokoły handlowe, przy czym listy towarowe ograniczono by do produktów strategicznych.

Proponowane rozwiązania byłyby możliwe do wprowadzenia na szerszą skalę począwszy od 1991 roku, wcześniej bowiem obowiązywać będą jeszcze umowy pięcioletnie przyjęte w ramach RWPG.

6. Program stabilizacji oraz zmian systemowych ma szanse powodzenia tylko wtedy, gdy radykalne i przeprowadzane konsekwentnie przeobrażenia znajdą wsparcie w działaniach międzynarodowych organizacji finansowych i rządów krajów deklarujących pomoc. Dlatego rząd zamierza przedłożyć ten program Międzynarodowemu Funduszowi Walutowemu. Otworzy to drogę do ostatniej fazy rozmów, których efektem powinno być uzgodnienie programu dostosowawczego. Liczymy na szybkie zakończenie prac nad programem dostosowawczym i jego zatwierdzenie przez Zarząd MFW. Porozumienie to nie tylko umożliwi uruchomienie kredytów MFW i Banku Światowego, ale i znacznie wzmocni pozycję Polski w rozmowach z innymi wierzycielami i z potencjalnymi inwestorami, zamierzającymi ulokować swe kapitały w Polsce.

VII. Społeczno-polityczne warunki powodzenia programu

1. Radykalny program gospodarczy rządu i dostosowany do niego program działań socjalnych ma szansę powodzenia tylko wtedy, gdy zostanie zaakceptowany przez większość społeczeństwa.

Fundamentalny charakter proponowanych w programie przemian prowadzących do nowego systemu gospodarczego wymaga wsparcia wszystkich znaczących sił politycznych i społecznych oraz związków zawodowych, a także ze strony obu izb Parlamentu. Skutecznej realizacji programu służyłoby znaczne uproszczenie procedur legislacyjnych ze względu na konieczność szybkiego wprowadzenia poszczególnych rozwiązań oraz zachowania ich spójności.

2. Realizacja programu gruntownej przebudowy systemu gospodarczego w sytuacji głębokiego kryzysu nie może przynieść odczuwalnej poprawy w najbliższych miesiącach. W tak krótkim czasie nie uda się zdławić inflacji ani poprawić zaopatrzenia.

Jednak brak zdecydowania na podjęcie tego programu oznaczałby hiperinflację, zanik złotówki jako pieniądza, wreszcie całkowitą dezorganizację życia gospodarczego kraju. Następstwem tej sytuacji może być tylko wprowadzenie gospodarki typu wojennego z pełną reglamentacją i systemem kartkowego zaopatrzenia.

W warunkach spadającej produkcji takie działania nie zapewniłyby zaspokojenia elementarnych potrzeb społecznych. Tym samym w odległą przyszłość odsunęłaby się możliwość dokonania kolejnego zwrotu w kierunku gospodarki rynkowej. Wówczas byłby on jednak podejmowany w znacznie gorszych warunkach niż w chwili obecnej.

3. Opracowany program oznaczający w punkcie startu wyrzeczenia i uciążliwości dla całego społeczeństwa otwiera jednak perspektywę stopniowej poprawy. Po rocznym okresie możemy liczyć na obniżenie tempa wzrostu cen, lepsze zaopatrzenie rynku, bardziej racjonalną pracę przedsiębiorstw oraz wzrost plac realnych za pracę rzetelną i wykwalifikowaną.

Ponadto zdecydowane podjęcie wysiłku na rzecz realizacji programu przebudowy gospodarki umożliwi uzyskanie poważnego wsparcia finansowego z zagranicy; stanowi ono niezbędny czynnik w zapewnieniu powodzenia tego programu.

Wprowadzenie mechanizmu rynkowego wymusi rezygnację z energo- i surowcooszczędnych technologii, pozwalając na rozpoczęcie skutecznej walki z zagrożeniem ekologicznym. Po pierwsze dzięki zmianie struktury gospodarki i jej modernizacji zmniejszy się dewastacja środowiska. Po drugie zwiększy się skuteczność ekologicznej polityki państwa uwolnionego od bezpośredniego zarządzania gospodarką. Ochrona środowiska naturalnego będzie stanowić integralny element systemu gospodarowania, znajdując wyraz m.in. w zróżnicowanych regionalnie kosztach użytkowania zasobów naturalnych przez jednostki gospodarcze.

Prezentowane założenia mają być podstawą zarówno do programowania bieżących przedsięwzięć rządu, jak i do inicjowania odpowiednich prac analitycznych oraz legislacyjnych służących przygotowaniu i wprowadzeniu zasadniczych zmian systemowych. Niektóre z tych prac zostały już

podjęte, inne staną się w najbliższym czasie przedmiotem prac odpowiednich agend rządowych.

Program został zaakceptowany przez Radę Ministrów na posiedzeniu 9 października 1989 r.

Warszawa, październik 1989 r.

Źródło: https://web.archive.org/web/20130120051159/http://c355.republika.pl/Program1989.pdf (dostęp: 10.01.2021).

Nr 140[1]

Ustawa z dnia 20 grudnia 1989 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa (fragmenty)

Art. 1. 1. Tworzy się Krajową Radę Sądownictwa z siedzibą w Warszawie.

2. Krajowa Rada Sądownictwa strzeże niezawisłości sędziowskiej i niezależności sądów.

Art. 2. Krajowa Rada Sądownictwa, zwana dalej „Radą", w szczególności:

1) rozpatruje kandydatury na stanowiska sędziów Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, sądów powszechnych i sądów wojskowych oraz przedstawia Prezydentowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wnioski o ich powołanie,
2) rozpatruje i rozstrzyga wnioski o przeniesienie sędziego na inne miejsce służbowe ze względu na powagę stanowiska sędziego,
3) określa ogólną liczbę członków Sądu Dyscyplinarnego oraz Wyższego Sądu Dyscyplinarnego oraz wskazuje liczbę członków sądów dyscyplinarnych wybieranych odpowiednio przez zgromadzenie ogólne sędziów Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz zebranie przedstawicieli zgromadzeń ogólnych sędziów w sądach wojewódzkich,

---

[1] Krajowa Rada Sądownictwa – konstytucyjny organ kontrolny sądownictwa stojący na straży niezawisłości sądów i sędziów. Idea utworzenia rady sądownictwa pojawiła się w 1981 r., kiedy dążono do przywrócenia niezawisłości sądów i sędziów oraz uniezależnienia sądownictwa od nadzoru aparatu partyjnego. Nowy organ miał składać się z przedstawicieli władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Jego podstawowym zakresem kompetencji miały być kwestie dotyczące spraw personalnych sędziów. Koncepcja powróciła podczas obrad Okrągłego Stołu w 1989 r. Uzgodniono wówczas powołanie KRS, która miała współdecydować o sprawach kadrowych sędziów oraz zajmować się kwestiami związanymi z sądownictwem oraz praworządnością. W nowelizacji konstytucji z 7.04.1989 r. znalazł się zapis, że sędziowie na wniosek prezydenta są powoływani przez KRS. Powołanie rady było bardzo ważne dla przywrócenia niezawisłości sędziowskiej i odbudowy autorytetu sądownictwa, czynników nieodzownych w państwie prawa. Status KRS utrwaliła mała konstytucja z 1992 r. W konstytucji z 1997 r. ustanowienie Rady stojącej na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów zostało podniesione do rangi zasady konstytucyjnej.

4) wyraża zgodę na dalsze zajmowanie stanowiska przez sędziego, który przekroczył 65 lat życia,
5) wypowiada się w sprawie zasad etyki zawodowej sędziów,
6) wysłuchuje informacji Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Ministra Sprawiedliwości, Prezesa Naczelnego Sądu Apelacyjnego i przewodniczącego Wyższego Sądu Dyscyplinarnego o działalności sądów oraz wypowiada się o stanie kadry sędziowskiej,
7) wyraża stanowisko co do propozycji zmian ustroju sądów, a także w innych sprawach dotyczących warunków ich funkcjonowania,
8) zapoznaje się z projektami aktów normatywnych dotyczących sądownictwa,
9) opiniuje programy szkolenia aplikantów, zakres oraz sposób przeprowadzania egzaminu sędziowskiego i ustalania jego wyników, a także zasady oceny pracy asesorów sądowych,
10) wyraża opinię w sprawach dotyczących sędziów i sądów, wniesionych pod obrady Rady przez Prezydenta Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, inne organy państwowe, a także przez zgromadzenia ogólne sędziów.

Art. 3. 1. Kandydatury na stanowiska sędziów są zgłaszane odpowiednio przez zgromadzenia ogóle sędziów Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz zgromadzenia ogólne sędziów w sądach wojewódzkich w podwójnej liczbie w stosunku do nie obsadzanych stanowisk. Jedna kandydatura może być zgłoszona na stanowisko sędziego sądu rejonowego lub w razie braku innych odpowiednich kandydatów.

2. Kandydatury na stanowiska sędziów sądów wojskowych, wyłonione przez zgromadzenie tych sędziów, są zgłaszane Radzie przez Ministra Obrony Narodowej.

Art. 4. 1. W skład Rady wchodzą: Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Sądu Najwyższego kierujący pracami Izby Wojskowej Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, dwóch sędziów Sądu Najwyższego, sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego, dziewięciu sędziów sądów powszechnych, sędzia sądu wojskowego, czterech posłów, dwóch senatorów, osoba wskazana przez Prezydenta Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz Minister Sprawiedliwości. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1989, nr 73, poz. 435.

Nr 141[1]

Ustawa z dnia 27 grudnia 1989 r. o zmianie ustawy o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych (fragmenty)

Art. 1. W ustawie z dnia 31 stycznia 1989 r. o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych (DzU, nr 3, poz. 10) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 4:

a) ust. 2 otrzymuje brzmienie:

„2. Fundusz założycielski zwiększa się lub zmniejsza o kwotę zmian wartości majątku przedsiębiorstwa, będącą skutkiem aktualizacji wyceny środków trwałych przeprowadzonej na podstawie odrębnych przepisów. Kwotę tę ustala się zachowując wzajemne proporcje funduszu założycielskiego i funduszu przedsiębiorstwa bezpośrednio przed dokonaniem aktualizacji.”[2],

b) dodaje się ust. 2a w brzmieniu:

,,2a. Jeżeli przedsiębiorstwo, na podstawie decyzji organu administracji państwowej, przekazuje nieodpłatnie innej jednostce państwowej budynki i związane z nimi budowle, dokonuje zmniejszenia funduszu założycielskiego o wartość przekazanego majątku. Jeżeli przejmującym jest przedsiębiorstwo państwowe, zwiększa ono swój fundusz założycielski o wartość przejętych budynków i związanych z nimi budowli.”;

---

[1] Tekst prezentuje treść ustawy wchodzącej w skład jednej z dziesięciu ustaw tworzących tzw. plan Balcerowicza. Zmiany wprowadzone w ustawie umożliwiały przeprowadzenie postępowania upadłościowego wobec przedsiębiorstw nierentownych. Tym samym nowe ustawodawstwo usuwało gwarancję istnienia wszystkich przedsiębiorstw państwowych niezależnie od ich wyników finansowych i efektywności produkcji. Była to fundamentalna zmiana w gospodarce kraju, gdyż od tej pory to rynek i wynik finansowy przedsiębiorstwa, efektywność jego zarządzania i funkcjonowania na konkurencyjnym wolnym rynku decydowały o tym, czy przedsiębiorstwo będzie nadal prosperować. Ustawa znosiła również limit dywidendy w zysku przedsiębiorstw.

[2] Kondycja finansowa przedsiębiorstwa określana była na podstawie jego realnej kondycji finansowej.

2) dodaje się art. 4a w brzmieniu:

,,Art. 4a. 1. W wypadku połączenia się przedsiębiorstw fundusz założycielski połączonego przedsiębiorstwa ustala się jako sumę całości lub części funduszy założycielskich przedsiębiorstw połączonych.

2. W wypadku podziału przedsiębiorstwa fundusz założycielski nowo powstałych przedsiębiorstw ustala się przez podzielenie funduszu założycielskiego przedsiębiorstwa ulegającego podziałowi.";

3) w art. 5:

a) w ust. 1 pkt 3 otrzymuje brzmienie:

,,3) kwotę zwiększenia wartości majątku przedsiębiorstwa, będącego skutkiem aktualizacji wyceny środków trwałych, przeprowadzonej na podstawie odrębnych przepisów; kwotę tę ustala się zachowując wzajemne proporcje funduszu założycielskiego i funduszu przedsiębiorstwa bezpośrednio przed dokonaniem aktualizacji,",

b) w ust. 2 pkt 3 otrzymuje brzmienie:

„3) kwotę zmniejszenia wartości majątku przedsiębiorstwa, będącego skutkiem aktualizacji wyceny środków trwałych, przeprowadzonej na podstawie odrębnych przepisów; kwotę tę ustala się zachowując wzajemne proporcje funduszu założycielskiego i funduszu przedsiębiorstwa bezpośrednio przed dokonaniem aktualizacji,";

4) dodaje się art. 5a i 5b w brzmieniu:

„Art. 5a, 1. W wypadku połączenia się przedsiębiorstw fundusz przedsiębiorstwa połączonego ustala się jako sumę całości lub części funduszy przedsiębiorstw połączonych.

2. W wypadku podziału przedsiębiorstwa fundusz przedsiębiorstw nowo powstałych ustala się przez podzielenie funduszu przedsiębiorstwa ulegającego podziałowi.

Art. 5b. Podstawą ustalenia wysokości funduszy założycielskiego i przedsiębiorstwa w wypadkach, o których mowa w art. 4a i 5a, są bilanse zamknięcia łączonych lub dzielonych przedsiębiorstw."[3];

5) art. 12 otrzymuje brzmienie:

„Art. 12. 1. Dywidendy od przedsiębiorstw gospodarki rolnej, przedsiębiorstw rybołówstwa morskiego i przedsiębiorstw użyteczności pu-

[3] Realna wartość przedsiębiorstwa określana była na podstawie bilansu finansowego.

blicznej, z wyjątkiem przedsiębiorstw wymienionych w art. 13 pkt 1, ustala się w wysokości $^1/_4$ dywidendy, o której mowa w art. 11, z tym że dywidenda ta podlega wpłaceniu odpowiednio na dochód budżetu centralnego lub terenowego.

2. Rada Ministrów określa podstawę i sposób naliczania dywidendy od przedsiębiorstw wykonujących w całości lub części zadania dla potrzeb obronności i bezpieczeństwa państwa.";

6) w art. 13:
   a) w pkt 6 wyrazy „przedsiębiorstwa podległe Ministrowi Obrony Narodowej i Ministrowi Spraw Wewnętrznych oraz" skreśla się,
   b) dodaje się pkt 7 i 8 w brzmieniu:
      „7) przedsiębiorstwa lasów państwowych, 8) przedsiębiorstwa budownictwa wodnego od wartości lodołamaczy.";
7) w art. 18:
   a) w ust. 1 po wyrazach „wynik finansowy przedsiębiorstwa" dodaje się wyrazy „oraz pozostałe roczne sprawozdania finansowe sporządzone stosownie do przepisów o statystyce państwowej, zwane dalej «rocznym bilansem»,"
   b) po ust. 2 dodaje się ust. 2a w brzmieniu:
      „2a. W weryfikacji mogą uczestniczyć dyplomowani biegli księgowi ustanowieni w sposób i w trybie określonym w art. 18a.",
   c) ust. 3 otrzymuje brzmienie:
      ,,3. Minister Finansów, w drodze rozporządzenia, określa sposób i tryb weryfikacji rocznego bilansu przedsiębiorstwa, sposób określania wysokości opłaty za weryfikację oraz szczegółowe prawa i obowiązki dyplomowanych biegłych księgowych."; [...]
      Art. 18b. Minister Finansów:
1) powołuje Państwową Komisję Egzaminacyjną dla Biegłych Księgowych i nadzoruje jej działalność [...].

Źródło: Dziennik Ustaw 1989, nr 74, poz. 437.

Nr 142[1]

Ustawa o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne oraz ustawy o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (fragmenty)

Art. 1.

W ustawie z dnia 6 lipca 1982 r. o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne (Dz.U. z 1989 r. Nr 27, poz. 148) wprowadza się następujące zmiany: [...]

5) w art. 20:

a) ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. Pracownicy będący osobami zagranicznymi, w rozumieniu prawa dewizowego, mają prawo zakupu waluty obcej w banku dewizowym za walutę polską stanowiącą ich wynagrodzenie za pracę w przedsiębiorstwie, pozostałą po opłaceniu należnych podatków. Zakup waluty obcej następuje na podstawie imiennego zaświadczenia wystawionego przez przedsiębiorstwo, określającego wysokość kwoty waluty polskiej, za którą może być nabyta waluta obca, oraz kwoty wypłaconego po opodatkowaniu wynagrodzenia. Pracownikom tym przysługuje prawo do przekazania za granicę bez odrębnego zezwolenia dewizowego zakupionej waluty obcej.” [...]

[1] Tekst przedstawia treść ustawy wchodzącej w skład jednej z dziesięciu ustaw tworzących tzw. Plan Balcerowicza. Ustawa zmieniała przepisy ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne oraz ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych. Ustawa wchodząca w skład planu Balcerowicza liberalizowała zasady przepływu kapitału, głównie w zakresie wywozu za granicę zysków generowanych przez przedsiębiorstwa zagraniczne w Polsce. Dodatkowo firmy te były zwolnione z popiwku, ale miały obowiązek odsprzedaży państwu zarobionych dewiz po kursie ustalonym przez Narodowy Bank Polski.

8) w art. 27:

a) ust. 1 otrzymuje brzmienie:

,,1. Zagraniczne podmioty gospodarcze mają prawo zakupu w banku dewizowym waluty obcej do wysokości:

1) 10% wniesionego przez te podmioty wkładu inwestycyjnego,

2) wykazanej w księgach handlowych i zweryfikowanej przez organ lub podmiot dokonujący weryfikacji rocznego bilansu przedsiębiorstwa nadwyżki wpływów z eksportu nad wydatkami na import, uzyskanej przez przedsiębiorstwo w walutach wymienialnych w poprzednim roku obrachunkowym, pomniejszonej o wykazane w wystawionych przez przedsiębiorstwo zaświadczeniach kwoty, o których mowa w art. 20 ust. la, a w wypadku przedsiębiorstw zorganizowanych w formie spółki wieloosobowej – do wysokości części tej nadwyżki, określonej w proporcji podziału zysku między wspólnikami." [...]

11) art. 37 otrzymuje brzmienie:

„Art. 37. Zagraniczne podmioty gospodarcze oraz przedsiębiorstwa z udziałem zagranicznym podlegają opodatkowaniu zgodnie z przepisami dotyczącymi opodatkowania osób fizycznych i osób prawnych nie będących jednostkami gospodarki uspołecznionej." [...]

Art. 2.

W ustawie z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (Dz.U. Nr 41, poz. 325) wprowadza się następujące zmiany: [...]

10) w art. 32:

b) ust. 3 otrzymuje brzmienie:

,,3. Pracownicy będący osobami zagranicznymi, w rozumieniu prawa dewizowego, mają prawo zakupu waluty obcej w banku dewizowym za walutę polską stanowiącą ich wynagrodzenie za pracę w spółce, pozostałą po opłaceniu należnych podatków. Zakup waluty obcej następuje na podstawie imiennego zaświadczenia wystawionego przez spółkę, określającego wysokość kwoty waluty polskiej, za którą może być nabyta waluta obca, oraz kwoty wypłaconego po opodatkowaniu wynagrodzenia. Pracownikom tym przysługuje prawo do przekazania za granicę, bez odrębnego zezwolenia dewizowego, zakupionej waluty obcej." [...].

Źródło: Dziennik Ustaw 1989, nr 74, poz. 442.

Nr 143[1]

Ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (fragmenty)

Art. 1. 1. Przepisy ustawy stosuje się do zakładów pracy, w których następuje zmniejszenie zatrudnienia z przyczyn ekonomicznych lub w związku ze zmianami organizacyjnymi, produkcyjnymi albo technologicznymi, w tym także, gdy zmiany te następują w celu poprawy warunków pracy lub warunków środowiska naturalnego, jeżeli powodują one konieczność jednorazowego lub w okresie nie dłuższym niż 3 miesiące rozwiązania stosunków pracy z grupą pracowników obejmującą co najmniej 10% załogi w zakładach zatrudniających do 1000 pracowników lub co najmniej 100 pracowników w zakładach zatrudniających powyżej 1000 pracowników.

2. Przepisy ustawy stosuje się także do zakładów pracy w przypadku ogłoszenia ich upadłości lub likwidacji. [...]

Art. 2. 1. O konieczności rozwiązania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn, o których mowa w art. 1 ust. 1 i 2, kierownik zakładu pracy zawiadamia na piśmie zakładową organizację związkową nie później niż na 45 dni przed terminem dokonywania wypowiedzeń, informując o przyczynach uzasadniających zamierzone zwolnienia z pracy i wskazując liczbę pracowników oraz grupy zawodowe objęte zamiarem zwolnienia z pracy.

2. Po otrzymaniu zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1, zakładowa organizacja związkowa ma prawo zażądać od kierownika zakładu pracy przedstawienia informacji dotyczącej sytuacji ekonomiczno-finansowej zakładu oraz zamierzeń dotyczących poziomu i struktury zatrudnienia w zakła-

[1] W 1989 r. w Polsce rozpoczęła się transformacja polityczna, społeczna i gospodarcza. Ta ostatnia wiązała się m.in. z przechodzeniem z gospodarki centralnie sterowanej na rynkową. Zachodzące wówczas procesy, jak choćby upadłości, likwidacje i zmiany organizacyjne zakładów pracy, nierzadko wiązały się ze zwolnieniami grupowymi. Przed władzami stanęło zadanie uregulowania sytuacji prawnej zwalnianych pracowników. Uchwalona w grudniu 1989 r. ustawa o tzw. zwolnieniach grupowych kompleksowo regulowała zasady rozwiązywania stosunków pracy z przyczyn leżących po stronie pracodawcy.

dzie, jak również ma prawo przedstawić kierownikowi zakładu, w terminie nie dłuższym niż 14 dni od zawiadomienia o zamierzonych zwolnieniach, propozycje umożliwiające ograniczenie rozmiaru tych zwolnień, do których kierownik zakładu pracy zobowiązany jest ustosunkować się w ciągu 7 dni, podając swoje stanowisko do wiadomości załogi.

Art. 3. O zamierzonym rozwiązaniu z pracownikami stosunków pracy z przyczyn, o których mowa w art. 1 ust.1 i 2, kierownik zakładu pracy jest obowiązany zawiadomić również organ zatrudnienia stopnia podstawowego nie później niż na 45 dni przed terminem dokonywania wypowiedzeń.

Art. 4. 1.. W terminie nie dłuższym niż 30 dni od zawiadomienia, o którym mowa w art. 2. ust. 1, kierownik zakładu pracy i zakładowa organizacja związkowa zawierają porozumienie. W porozumieniu określa się zasady postępowania w sprawach dotyczących pracowników objętych zamiarem zwolnienia z pracy, a w szczególności kryteria doboru pracowników do zwolnienia, kolejność i terminy dokonywania wypowiedzeń, a także obowiązki zakładu pracy w zakresie niezbędnym do rozstrzygnięcia innych spraw pracowniczych związanych z zamierzonymi zwolnieniami. [...]

Art. 8. 1. Pracownikowi, z którym został rozwiązany stosunek pracy z przyczyn, o których mowa w art. 1 ust. 1 i 2, przysługuje:

1) odprawa pieniężna,
2) dodatek wyrównawczy,

2. Odprawa pieniężna przysługuje w wysokości:

1) jednomiesięcznego wynagrodzenia, jeżeli pracownik przepracował łącznie mniej niż 10 lat,
2) dwumiesięcznego wynagrodzenia, jeżeli pracownik przepracował łącznie 10 lat, lecz mniej niż 20 lat,
3) trzymiesięcznego wynagrodzenia, jeżeli pracownik przepracował łącznie 20 lat i więcej. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1990, nr 4, poz. 19.

Nr 144[1]

Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zatrudnieniu (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. [Zakres regulacji]

1. Ustawa reguluje działalność państwa w zakresie zatrudnienia.

[1] Ustawa znalazła się w podstawowym pakiecie kluczowych unormowań składających się na tzw. plan Balcerowicza uchwalony przez Sejm kontraktowy 27 i 28 grudnia 1989 r. Plan przygotowany według koncepcji Jeffreya Sachsa przez grupę ekonomistów skupionych wokół L. Balcerowicza (m.in. S. Gomułka, W. Misiąg, S. Kawalec) często określany jest terapią szokową. Cechowały go bowiem szybki proces wdrażania i gwałtowny charakter zmian. W planie założono obniżenie inflacji i deficytu budżetowego, zmniejszenie niedoborów rynkowych i redukcję długu zagranicznego. Zarówno sam plan, jak i sposób jego realizacji poddawane są dość często krytyce przede wszystkim ze względu na przyczynienie się do spadku poziomu życia wielu grup ludności, utrwalenie obszarów biedy i strukturalnego bezrobocia. Zjawisko bezrobocia, jako jeden z głównych problemów społecznych państw w okresie transformacji gospodarczej, osiągnęło w Polsce po 1989 r. wysokie wskaźniki. Już w 1990 r. liczba bezrobotnych przekroczyła milion osób, a w kolejnych latach wzrosła do trzech milionów. Stopa bezrobocia w początkowym okresie wynosiła 6%, a były też lata, gdy wyniki oscylowały wokół 20%. Ustawa z 1989 r. o zatrudnieniu miała za zadanie łagodzić objawy narastającego zjawiska. Unormowanie to przyczyniło się również do zdefiniowania zjawiska bezrobocia, wprowadzając określenie bezrobotny i bezrobocie. Zniesiono także szereg regulacji okresu PRL, w tym ustawy z 26 października 1982 r. o postępowaniu wobec osób uchylających się od pracy. Skutki transformacji gospodarczej dla rynku pracy okazały się katastrofalne. Rozmiary bezrobocia zaskoczyły, jak się wydaje, władze, były też szokiem dla nieznającego takiego problemu społeczeństwa. W 1991 r. wprowadzono ustawę o zatrudnieniu i bezrobociu. Określono tym sposobem zakres zadań państwa w zakresie zatrudnienia, przeciwdziałania bezrobociu i łagodzenia jego skutków. Unormowanie było znacznie bardziej restrykcyjne niż ustawa z 1989 r. W kolejnych latach wielokrotnie modyfikowano politykę w tym zakresie. W 1994 r. doprecyzowano pojęcie bezrobotnego, jego prawa i obowiązki. Wkroczono też w sferę form aktywnego i biernego przeciwdziałaniu bezrobociu (DzURP 1995, nr 1, poz. 1). Aktem z 2004 r. po raz kolejny zdefiniowano zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej. Sfera ta podlegała stałej modyfikacji w zależności od sytuacji na rynku pracy.

2. Ustawa ma zastosowanie do poszukujących pracy i ją podejmujących w ramach stosunku pracy. Przepisy ustawy stosuje się odpowiednio do podejmujących pracę na podstawie umowy o pracę nakładczą lub umowy agencyjnej. [...]

Rozdział 2
Organy i rady zatrudnienia

Art. 3. [Organy właściwe w sprawach zatrudnienia]

1. Zadania określone w ustawie realizują Minister Pracy i Polityki Socjalnej oraz terenowe organy administracji państwowej o właściwości szczególnej w sprawach zatrudnienia.

2. Terenowym organem administracji państwowej o właściwości szczególnej w sprawach zatrudnienia stopnia wojewódzkiego jest dyrektor wojewódzkiego biura pracy.

3. Wojewoda po zasięgnięciu opinii terenowych organów administracji państwowej o właściwości ogólnej stopnia podstawowego tworzy rejonowe biura pracy, których kierownicy wykonują zadania terenowego organu administracji państwowej o właściwości szczególnej w sprawach zatrudnienia stopnia podstawowego dla kilku jednostek podziału terytorialnego stopnia podstawowego. [...]

Rozdział 3
Pośrednictwo pracy i poradnictwo zawodowe

Art. 8. [Pośrednictwo pracy]

1. Pośrednictwo pracy polega na udzielaniu pomocy osobom poszukującym pracy w uzyskaniu odpowiedniego zatrudnienia oraz zakładom pracy w znalezieniu odpowiednich pracowników. Pośrednictwo pracy prowadzą organy zatrudnienia stopnia podstawowego.

2. Pośrednictwo pracy jest wykonywane nieodpłatnie i opiera się na następujących zasadach:

1) dostępności usług pośrednictwa dla wszystkich osób poszukujących pracy oraz dla zakładów pracy,
2) dobrowolności – oznaczającej wolne od przymusu korzystanie z usług pośrednictwa pracy dla obu stron,
3) równości – oznaczającej obowiązek organów zatrudnienia udzielania wszystkim poszukującym pracy pomocy w znalezieniu zatrudnienia, bez

względu na ich narodowość, przynależność do organizacji politycznych, społecznych, na płeć, wyznanie i inne okoliczności,

4) jawności – oznaczającej, że każde wolne miejsce pracy zgłoszone do organu, o którym mowa w ust. 1, powinno być podane do wiadomości poszukujących pracy.

Art. 9. [Rejestr bezrobotnych]

Organy zatrudnienia stopnia podstawowego prowadzą rejestr bezrobotnych.

Art. 10. [Czynności podejmowane przez organy zatrudnienia w razie niemożliwości zapewnienia odpowiedniej pracy]

W razie braku możliwości zapewnienia bezrobotnym odpowiedniej pracy organy zatrudnienia stopnia podstawowego:

1) organizują przyuczenie do zawodu lub przekwalifikowanie bezrobotnych oraz przyznają i wypłacają zasiłki szkoleniowe w czasie tego przyuczenia lub przekwalifikowania, a także finansują tę działalność,
2) inicjują tworzenie dodatkowych miejsc pracy w zakładach pracy i udzielają im pomocy finansowej w tym zakresie,
3) inicjują lub organizują oraz finansują prace interwencyjne,
4) przyznają i wypłacają zasiłki. [...]

Art. 15. [Zasiłek]

1. Prawo do zasiłku przysługuje bezrobotnemu po upływie 7 dni od dnia zarejestrowania, jeżeli nie ma dla niego propozycji odpowiedniej pracy, propozycji przyuczenia do zawodu lub przekwalifikowania, skierowania do prac interwencyjnych lub na utworzone dodatkowe miejsce pracy. Zasiłki wypłaca się w okresach miesięcznych z dołu[2].

[2] Zmieniony w 1990 r. (DzURP 1990, nr 56, poz. 323). Nowe brzmienie: Prawo do zasiłku przysługuje bezrobotnemu z dniem zarejestrowania, jeżeli: 1) nie ma dla niego propozycji odpowiedniej pracy, propozycji przyuczenia do zawodu lub przekwalifikowania, skierowania do prac interwencyjnych lub na utworzone dodatkowe miejsce pracy oraz 2) w okresie 12 miesięcy poprzedzających dzień zarejestrowania pozostawał w stosunku pracy co najmniej 180 dni lub podlegał ubezpieczeniu społecznemu z tytułu innej działalności przez okres co najmniej 180 dni.

2. Wysokość zasiłku wynosi:

1) 70% wynagrodzenia – przez okres pierwszych 3 miesięcy pozostawania bez pracy,
2) 50% wynagrodzenia – przez dalsze 6 miesięcy,
3) 40% wynagrodzenia – po upływie 9 miesięcy pozostawania bez pracy[3].

3. Zasiłek nie może być niższy od najniższego wynagrodzenia i przekraczać przeciętnego wynagrodzenia[4].

4. Bezrobotnym, którzy dotychczas nie pozostawali w stosunku pracy, przysługuje zasiłek w wysokości najniższego wynagrodzenia, z zastrzeżeniem ust. 5[5].

5. Bezrobotnym absolwentom, którzy dotychczas nie pracowali, przysługuje zasiłek w wysokości:

1) absolwentom szkół wyższych:
   a) 200% najniższego wynagrodzenia – przez okres pierwszych 3 miesięcy pozostawania bez pracy,

---

[3] Zmieniony w 1990 r. (DzURP 1990, nr 56, poz. 323). Nowe brzmienie: Warunku określonego w ust. 1 pkt 2 nie stosuje się do bezrobotnych: 1) z którymi rozwiązano stosunek pracy w trybie i na zasadach ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw, 2) do ukończenia 18 roku życia, 3) absolwentów, 4) którzy są jedynymi żywicielami rodziny lub utracili swojego żywiciela w okresie 12 miesięcy wymienionym w ust. 1 pkt 2, 5) osób zwolnionych z zasadniczej albo okresowej służby wojskowej, służby wojskowej pełnionej w charakterze kandydata na żołnierza zawodowego, przeszkolenia wojskowego absolwentów szkół wyższych, zasadniczej służby w obronie cywilnej lub służby zastępczej – zarejestrowanych jako bezrobotne w okresie 3 miesięcy po zwolnieniu ze służby, 6) osób po urlopach wychowawczych, 7) osób, u których ustało prawo do świadczeń rentowych, 8) których współmałżonek pobiera zasiłek dla bezrobotnych, 9) osób zwolnionych z zakładów karnych, zarejestrowanych jako bezrobotne w okresie 3 miesięcy po zwolnieniu z zakładu, 10) których poprzedni okres zatrudnienia wynosił dla mężczyzn co najmniej 20 lat, a dla kobiet 15 lat.

[4] Zmieniony w 1990 r. (DzURP 1990, nr 9, poz. 57). Nowe brzmienie: Wysokość zasiłku wynosi: 1) 70% wynagrodzenia – przez okres pierwszych 3 miesięcy pozostawania bez pracy, 2) 50% wynagrodzenia – przez dalsze 6 miesięcy, 3) 40% wynagrodzenia – po upływie 9 miesięcy pozostawania bez pracy.

[5] Zmieniony w 1990 r. (DzURP 1990, nr 56, poz. 323). Nowe brzmienie: 4. Zasiłek nie może być niższy od 95% najniższego wynagrodzenia i przekraczać przeciętnego wynagrodzenia.

b) 150% najniższego wynagrodzenia – przez dalsze 6 miesięcy,
c) najniższego wynagrodzenia – po upływie 9 miesięcy pozostawania bez pracy,

2) absolwentom szkół zawodowych:
a) 150% najniższego wynagrodzenia – przez okres, pierwszych 3 miesięcy,
b) najniższego wynagrodzenia – po upływie 3 miesięcy pozostawania bez pracy.

6. Zasiłek obniża się o 50%, jeżeli bezrobotny podjął pracę w niepełnym wymiarze czasu pracy obowiązującego w danym zakładzie lub w systemie pracy nakładczej i osiąga wynagrodzenie nie wyższe od najniższego wynagrodzenia. W razie osiągania wyższego wynagrodzenia, zasiłek nie przysługuje. [...]

Art. 17. [Okresy pobierania zasiłków]

Okresy pobierania zasiłków, o których mowa w art. 12 i 15, wlicza się do okresu pracy wymaganego do nabycia lub zachowania uprawnień pracowniczych w wymiarze nie większym niż 24 miesiące, jeżeli bezrobotny pobierający zasiłek podjął pracę w ciągu jednego miesiąca od dnia zakończenia przyuczenia do zawodu lub przekwalifikowania albo w ciągu 12 miesięcy od dnia przyznania zasiłku. [...]

Rozdział 7
Fundusz Pracy

Art. 34. [Fundusz Pracy]

1. Tworzy się Fundusz Pracy, zwany dalej „Funduszem".
2. Funduszem dysponuje Minister Pracy i Polityki Socjalnej. [...]

Art. 37. [Przeznaczenie środków Funduszu]

1. Środki Funduszu przeznacza się na finansowanie:
1) kosztów przyuczenia do pracy lub przekwalifikowania bezrobotnych,
2) zasiłków szkoleniowych, o których mowa w art. 12 i art. 18 pkt 1, oraz składki na ubezpieczenie społeczne,
3) pożyczek, o których mowa w art. 13,
4) kosztów organizowania prac interwencyjnych, o których mowa w art. 14,
5) zasiłków, o których mowa w art. 15 i art. 18 pkt 2 oraz składki na ubezpieczenie społeczne osób pobierających te zasiłki,

6) zwrotu pożyczki na zasadach określonych w art. 21 ust. 2,
7) dodatków wyrównawczych, o których mowa w art. 18 pkt 3,
8) biletów kredytowych, o których mowa w art. 22,
9) kosztów tworzenia miejsc pracy, wynagrodzeń i składki na ubezpieczenia społeczne, o których mowa w art. 24,
10) dodatków wyrównawczych wypłaconych osobom objętym ustawą o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw [...].

Źródło: Dziennik Ustaw 1989, nr 75, poz. 446.

Nr 145[1]

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. 1. Mieszkańcy gminy tworzą z mocy prawa wspólnotę samorządową[2].

2. Ilekroć w niniejszej ustawie jest mowa o gminie, należy przez to rozumieć wspólnotę samorządową oraz odpowiednie terytorium.

Art. 2. 1. Gmina wykonuje zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność.

2. Gmina posiada osobowość prawną[3].

3. Samodzielność gminy podlega ochronie sądowej.

Art. 3. 1. O ustroju gminy stanowi jej statut. [...]

---

[1] Ustawa z dnia z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym restytuowała w Polsce samorząd terytorialny. Samorząd terytorialny jest uważany za jeden z konstytutywnych elementów demokratycznego państwa prawnego, stąd po zmianach ustrojowych w 1989 r. reaktywowanie samorządu terytorialnego należało do pierwszych decyzji odradzającej się demokratycznej Polski. Ustawa reaktywująca samorząd terytorialny w Polsce nawiązywała w formie i treści do wzorców przedwojennych, kiedy to funkcjonował w Polsce, choć nie w pełni rozwinięty i ukształtowany, samorząd terytorialny. Powrotu do idei samorządności lokalnej dokonała nowela konstytucyjna z 29 grudnia 1989 r., gdy do Konstytucji z 1952 r. wprowadzono art. 5: „Rzeczpospolita Polska gwarantuje udział samorządu terytorialnego w sprawowaniu władzy", uzupełniony następnie o art. 43–47, wprowadzone do Konstytucji z 1952 r. ustawą z 8 marca 1990 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

[2] Wszyscy mieszkańcy gminy z mocy ustawy są członkami „gminnej wspólnoty samorządowej", zaś związek mieszkańca z gminą oparty jest na stałym zamieszkaniu w gminie.

[3] Gmina nie jest tylko strukturą administracyjną dla obsługi mieszkańców, nie jest lokalnym przedstawicielstwem administracji rządowej, lecz jest to podmiot prawa wyposażony w kompetencje własne z zakresu prawa administracyjnego oraz w osobowość prawa cywilnego, daje ona jednostkom samorządowym możliwość nawiązywania stosunków prawnych z organami państwa.

Rozdział 2
Zakres działania i zadania gminy

Art. 6. 1. Do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, nie zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów[4].

2. Jeżeli ustawy nie stanowią inaczej, rozstrzyganie w sprawach, o których mowa w ust. 1, należy do gminy.

Art. 7. 1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

1) ładu przestrzennego, gospodarki terenami i ochrony środowiska,
2) gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego,
3) wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i utylizacji odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i cieplną,
4) lokalnego transportu zbiorowego,
5) ochrony zdrowia,
6) pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych,
7) komunalnego budownictwa mieszkaniowego,
8) oświaty, w tym szkół podstawowych, przedszkoli i innych placówek oświatowo-wychowawczych,
9) kultury, w tym bibliotek komunalnych i innych placówek upowszechniania kultury,
10) kultury fizycznej, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,
11) targowisk i hal targowych,
12) zieleni komunalnej i zadrzewień,
13) cmentarzy komunalnych,
14) porządku publicznego i ochrony przeciwpożarowej,
15) utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych.

2. Ustawy określają, które zadania własne gminy mają charakter obowiązkowy.

---

[4] Zakres działania gminy określony został w oparciu o zasadę subsydiarności. Istotą zasady subsydiarności jest dążenie do jak najbardziej racjonalnego podziału władzy pomiędzy poszczególne szczeble jej struktury za pomocą kryterium efektywności.

Art. 8. 1. Ustawy mogą nakładać na gminę obowiązek wykonywania zadań zleconych z zakresu administracji rządowej.

2. Zadania z zakresu administracji rządowej gmina może wykonywać również na podstawie porozumienia z organami tej administracji.

3. Zadania, o których mowa w ust. 1 i 2, są wykonywane po zapewnieniu środków finansowych przez administrację rządową.

Art. 9. 1. W celu wykonywania zadań gmina może tworzyć jednostki organizacyjne, w tym przedsiębiorstwa, i zawierać umowy z innymi podmiotami.

2. Gmina oraz inna komunalna osoba prawna może prowadzić działalność gospodarczą wykraczającą poza zadania o charakterze użyteczności publicznej, jeżeli wymagają tego potrzeby społeczne.

Art. 10. Wykonywanie zadań publicznych przekraczających możliwości gminy następuje w drodze współdziałania międzykomunalnego.

Rozdział 3
Władze gminy

Art. 11. 1. Mieszkańcy gminy podejmują rozstrzygnięcia w głosowaniu powszechnym (poprzez wybory i referendum) lub za pośrednictwem organów gminy.

2. Zasady i tryb przeprowadzania wyborów do rady gminy określa odrębna ustawa[5].

Art. 12. 1. W sprawach samoopodatkowania mieszkańców na cele publiczne oraz odwołania rady gminy przed upływem kadencji rozstrzyga się wyłącznie w drodze referendum lokalnego.

2. Referendum może być przeprowadzone w każdej innej sprawie ważnej dla gminy.

Art. 13. 1. Referendum przeprowadza rada z własnej inicjatywy lub na wniosek co najmniej 1/10 mieszkańców uprawnionych do głosowania.

2. Referendum jest ważne, jeżeli wzięło w nim udział co najmniej 30% uprawnionych do głosowania. [...]

---

[5] Wybory do rad gmin odbyły się 27.05.1990 r. i były to pierwsze wybory do samorządu terytorialnego w Polsce po jego przywróceniu. W gminach do 40 tys. mieszkańców radnych gminnych wybierano w okręgach jednomandatowych, w gminach powyżej 40 tys. mieszkańców wybory opierały się na zasadzie proporcjonalności. Podział mandatów odbywał się według metody Sainte-Laguë.

Art. 18. 1. Do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej.

Art. 26. 1. Organem wykonawczym gminy jest zarząd.

2. W skład zarządu wchodzą: wójt albo burmistrz (prezydent miasta) jako przewodniczący zarządu, ich zastępcy oraz pozostali członkowie.

3. Burmistrz jest przewodniczącym zarządu w tych gminach, w których siedziba władz znajduje się w miejscowości posiadającej prawa miejskie.

4. W miastach powyżej 100.000 mieszkańców przewodniczącym zarządu jest prezydent miasta. Dotyczy to również miast, w których do dnia wejścia w życie niniejszej ustawy prezydent miasta był organem wykonawczo-zarządzającym.

5. Ilekroć w ustawie jest mowa o burmistrzu, należy przez to rozumieć także prezydenta miasta.

Art. 27. Członkostwa zarządu nie można łączyć z zatrudnieniem w administracji rządowej.

Art. 28. 1. Z zastrzeżeniem ust. 2 i 3, zarząd w liczbie od 4 do 7 osób wybiera rada gminy spośród swoich członków, w głosowaniu tajnym.

2. Wójt, burmistrz i ich zastępcy mogą być wybierani spoza składu rady gminy.

3. Rada gminy wybiera wójta lub burmistrza w oddzielnym, tajnym głosowaniu, bezwzględną większością głosów, w obecności co najmniej 2/3 ustawowego składu rady.

4. Zastępcę albo zastępców wójta lub burmistrza wybiera rada gminy na wniosek wójta lub burmistrza. [...]

Rozdział 6
Komunalna gospodarka finansowa

Art. 51. 1. Gmina samodzielnie prowadzi gospodarkę finansową na podstawie budżetu gminy, zwanego dalej budżetem.

2. Budżet jest uchwalany na rok kalendarzowy.

3. Sołectwa i dzielnice (osiedla) nie tworzą własnych budżetów. Statut gminy określa uprawnienia sołectw i dzielnic (osiedli) do prowadzenia gospodarki finansowej w ramach budżetu gminy.

Art. 52. 1. Projekt budżetu przygotowuje zarząd, uwzględniając zasady prawa budżetowego i wskazówki rady gminy.

2. Projekt budżetu wraz z informacją o stanie mienia komunalnego i objaśnieniami zarząd przedkłada radzie gminy najpóźniej do 15 listopada roku poprzedzającego rok budżetowy i przesyła projekt do wiadomości regionalnej izbie obrachunkowej. [...]

Rozdział 8
Sejmik samorządowy

Art. 76. 1. Gminy z obszaru województwa wyłaniają wspólną reprezentację w postaci sejmiku samorządowego, zwanego dalej sejmikiem.

2. Zasady i tryb działania sejmiku i jego organów określa uchwalany przez niego regulamin.

Art. 77. 1. Do zadań sejmiku należy:

1) ocena działalności gmin i instytucji komunalnych na obszarze województwa,
2) upowszechnianie doświadczeń samorządowych,
3) prowadzenie mediacji w sprawach spornych między gminami,
4) zwoływanie nadzwyczajnej sesji rady gminy,
5) wyrażanie zgody w sprawach, o których mowa w art. 45 ust. 2,
6) podejmowanie uchwał w sprawie rozwiązania zarządu gminy w trybie określonym w art. 96 ust. 2,
7) ocena działalności administracji rządowej w województwie, w tym opiniowanie kandydatów na wojewodów,
8) wyrażanie opinii w istotnych sprawach województwa,
9) występowanie z wnioskami o uchylenie zarządzeń wojewody naruszających interesy lokalne,
10) reprezentowanie interesów gmin wobec administracji rządowej,
11) powoływanie członków kolegium odwoławczego, o którym mowa w art. 39 ust. 4. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1990, nr 16, poz. 95.

Nr 146[1]

Ustawa z dnia 22 marca 1990 r. o likwidacji Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „PRASA-KSIĄŻKA-RUCH" (fragmenty)

Art. 1.

1. Z dniem wejścia w życie ustawy Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch", zwana dalej Spółdzielnią, przechodzi w stan likwidacji.

2. Przepis ust. 1 stosuje się również do spółek, spółdzielni osób prawnych oraz spółdzielni osób prawnych i fizycznych, które powstały w wyniku przekształcenia się Spółdzielni po dniu 31 sierpnia 1989 r., jeżeli spółki te lub spółdzielnie przejęły w całości lub w części majątek Spółdzielni. [...]

---

[1] Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch" to działające od 1973 r. przedsiębiorstwo branży medialnej wywodzące się z połączenia Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa", Wydawnictwa „Książka i Wiedza" oraz Przedsiębiorstwa Upowszechniania Prasy i Książki „Ruch". RSW była największym koncernem prasowym w Europie Środkowo-Wschodniej. Publikowała większość wysokonakładowych gazet i czasopism (w 1988 r. 45 gazet codziennych na czele z głównym organem PZPR – „Trybuną Ludu" i 235 czasopism o łącznym nakładzie 3,5 mln egz.). RSW wydawała także kalendarze, pocztówki, reprodukcje dzieł sztuki, płyty i kasety z muzyką, kasety wideo, jej działalność obejmowała także działalność filmową. Kolportażem zajmowało się Przedsiębiorstwo Kolportażowe Ruch. RSW skupiała w sobie 7 wydawnictw i agencji książkowych wydających po kilkaset tytułów rocznie, głównie pozycji o tematyce społeczno-politycznej. Jej przybudówkami były instytucje pozaprasowe, agencje (m.in. Polska Agencja Interpress, Centralna Agencja Fotograficzna, Krajowa Agencja Wydawnicza i Młodzieżowa Agencja Wydawnicza). RSW „Prasa-Książka-Ruch" miała 17 własnych drukarni (stan na 1990 r.), sieć kolportażu, 4 centralne ośrodki wczasowe. Podlegały jej organizacje takie jak CHZ „Ars Polona", Przedsiębiorstwo Filatelistyczne i Ośrodek Badań Prasoznawczych. RSW była obok pośrednich dotacji budżetowych i składek członkowskich jednym z głównych źródeł bieżących dochodów PZPR, wypłacała corocznie wysokie dywidendy (zwykle w miesięcznych ratach), których wysokość ustalał Komitet Centralny PZPR w czasie planowania budżetu partii. Jego likwidacja stworzyła podstawy pluralistycznego systemu prasowego w Polsce.

Art. 3.

1. Obowiązki i zadania likwidatora powierza się komisji likwidacyjnej powołanej niezwłocznie po wejściu w życie ustawy przez Prezesa Rady Ministrów, zwanej dalej „komisją".[2] [...]

Art. 5.

1. Wydawnictwa oraz inne jednostki organizacyjne Spółdzielni i ich wyodrębnione części mogą być przekazane spółdzielniom pracy założonym przez co najmniej połowę pracowników tych jednostek w celu kontynuowania ich działalności[3]. [...]

Art. 6.

1. Wydawnictwa i inne jednostki organizacyjne nie przekazane spółdzielniom pracy w trybie art. 5 oraz inne składniki majątku Spółdzielni podlegają sprzedaży według zasad określonych w art. 4 ustawy z dnia 20 stycznia 1990 r. o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości (Dz.U. Nr 6, poz. 36 i Nr 11, poz. 74)[4]. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1990, nr 21, poz. 125.

[2] 6 kwietnia premier Tadeusz Mazowiecki powołał Komisję Likwidacyjną ds. RSW „Prasa-Książka-Ruch", a dwa tygodnie później jej pierwszych pełnomocników terenowych.

[3] 71 z nich przekazano spółdzielniom dziennikarskim.

[4] 104 tytuły sprzedano, 3 zaś przekazano do Skarbu Państwa.

Nr 147[1]

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1.

1. Tworzy się Policję, jako umundurowaną i uzbrojoną formację przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa obywateli oraz do utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego.

2. Do podstawowych zadań Policji należą:

1) ochrona życia i zdrowia obywateli oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra,
2) ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach komunikacji publicznej i w ruchu drogowym,
3) inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z zainteresowanymi organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi,
4) wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców,
5) nadzór nad strażami miejskimi powołanymi przez organy samorządu terytorialnego, a także nadzór nad innymi specjalistycznymi uzbrojo-

[1] Ustawa likwidowała Milicję Obywatelską, a w jej miejsce powoływała Policję, która miała działać z uwzględnieniem zasady apolityczności i we współpracy ze społeczeństwem. Ustawa rozpoczęła proces zmian formacji wykraczających daleko poza zmianę nazwy. Działania Policji zostały wyraźnie oddzielone od działań służb bezpieczeństwa państwa. Wyrazem tego jest chociażby zasada apolityczności formacji i jej funkcjonariuszy, realizowana poprzez ustawowy zakaz przynależności do partii politycznych. Ustawa z 1990 r. zdefiniowała nową filozofię działania Policji, opartą na służbie na rzecz społeczeństwa, a w szczególności na rzecz lokalnych społeczności; zdobywającej swoją służbą zaufanie społeczne i włączającej obywateli do współdziałania i współodpowiedzialności za bezpieczeństwo. Ta nowa filozofia wymagała nowych form działań policyjnych, obok tych o charakterze represyjnym uruchamiała wiele działań prewencyjnych opartych na współdziałaniu z lokalnymi samorządami i społecznościami.

nymi formacjami ochronnymi, w zakresie określonym w odrębnych przepisach,
6) kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych,
7) współdziałanie z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz odrębnych przepisów.

Art. 2.

Zadania przewidziane dla Policji wykonują w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz w stosunku do żołnierzy wojskowe organy porządkowe, w trybie i na zasadach określonych w odrębnych przepisach.

Art. 3.

Organy terenowej administracji państwowej oraz samorządu terytorialnego uczestniczą w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego w zakresie i na zasadach określonych w niniejszej ustawie oraz innych przepisach.

Rozdział 2
Organizacja Policji

Art. 4.

1. Policja składa się z:
1) policji kryminalnej, obejmującej służby: dochodzeniowo-śledczą, operacyjno-rozpoznawczą, techniki kryminalistycznej, techniki operacyjnej,
2) policji ruchu drogowego i prewencji,
3) oddziałów prewencji i pododdziałów antyterrorystycznych,
4) policji specjalistycznej, w tym kolejowej, wodnej i lotniczej,
5) policji lokalnej.

2. Minister Spraw Wewnętrznych za zgodą Rady Ministrów może powołać w uzasadnionych przypadkach inne rodzaje policji niż wymienione w ust. 1.

Art. 5.

1. Centralnym organem administracji państwowej, właściwym w sprawach ochrony bezpieczeństwa obywateli oraz utrzymania bezpieczeństwa

i porządku publicznego, jest Komendant Główny Policji, podległy Ministrowi Spraw Wewnętrznych.

2. Komendanta Głównego Policji mianuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych, po zasięgnięciu opinii Politycznego Komitetu Doradczego przy Ministrze Spraw Wewnętrznych.

3. Komendant Główny Policji jest przełożonym wszystkich funkcjonariuszy Policji, zwanych dalej „policjantami".

Art. 6.

1. Terenowymi organami Policji są:

1) komendanci wojewódzcy Policji,
2) komendanci rejonowi Policji,
3) komendanci komisariatów Policji.

2. Komendantów wojewódzkich Policji mianuje i odwołuje Minister Spraw Wewnętrznych na wniosek Komendanta Głównego Policji, zaopiniowany przez wojewodę.

3. Komendantów rejonowych Policji mianuje i odwołuje Komendant Główny Policji na wniosek komendanta wojewódzkiego, zaopiniowany przez wojewodę.

4. Komendantów komisariatów Policji mianuje i odwołuje komendant wojewódzki Policji na wniosek komendanta rejonowego Policji, zaopiniowany przez właściwy organ samorządu terytorialnego.

5. Komendanci wojewódzcy i rejonowi Policji są przełożonymi wszystkich policjantów na terenie swojego działania.

Komendant Główny Policji oraz komendanci wojewódzcy i rejonowi Policji wykonują swoje zadania przy pomocy podległych im urzędów, zwanych komendami, a komendanci komisariatów – przy pomocy podległych im komisariatów.

Rozdział 3

Zakres uprawnień Policji

Art. 14.

1. W granicach swych zadań Policja w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw i wykroczeń wykonuje czynności: operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze i administracyjno-porządkowe. Poli-

cja lokalna wykonuje wyłącznie czynności administracyjno-porządkowe oraz inne nie cierpiące zwłoki czynności związane z zawiadomieniem o przestępstwie i zabezpieczeniem miejsc zdarzeń.

2. Policja wykonuje również czynności na polecenie sądu, prokuratora, organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego w zakresie, w jakim obowiązek ten został określony w odrębnych ustawach.

3. Policjanci w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania godności obywateli oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka.

Art. 15.

1. Policjanci wykonując czynności, o których mowa w art. 14, mają prawo:

1) legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości,
2) zatrzymywania osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw,
3) zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia,
4) przeszukiwania osób i pomieszczeń w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw,
5) dokonywania kontroli osobistej, a także przeglądania zawartości bagaży i sprawdzania ładunku w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego, w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary,
6) żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, zwracania się o taką pomoc do jednostek gospodarczych, organizacji społecznych, jak również zwracania się w nagłych wypadkach do każdego obywatela o udzielenie doraźnej pomocy.

2. Osobie zatrzymanej na podstawie ust. 1 pkt 3 przysługują uprawnienia przewidziane dla osoby zatrzymanej w Kodeksie postępowania karnego.

3. Zatrzymanie osoby może być zastosowane tylko wówczas, gdy inne środki okazały się bezcelowe lub nieskuteczne.

4. Osoba zatrzymana, o której mowa w ust. 1 pkt 3, może być okazywana, fotografowana lub daktyloskopowana tylko wtedy, gdy jej tożsamości nie można ustalić w inny sposób.

5. Osobę zatrzymaną należy niezwłocznie poddać – w razie uzasadnionej potrzeby – badaniu lekarskiemu lub udzielić jej pierwszej pomocy medycznej.

6. Czynności wymienione w ust. 1 powinny być wykonywane w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby, wobec której zostają podjęte.

7. Na sposób prowadzenia czynności, o których mowa w ust. 1, przysługuje zażalenie do miejscowo właściwego prokuratora.

Szczegółowy tryb działań, o których mowa w ust. 1 pkt 1, 3, 5 i 6, określa w drodze rozporządzenia Rada Ministrów. [...]

Rozdział 7
Obowiązki i prawa policjanta

Art. 58.

1. Policjant jest obowiązany dochować obowiązków wynikających z roty złożonego ślubowania.

2. Policjant obowiązany jest odmówić wykonania rozkazu lub polecenia przełożonego, a także polecenia prokuratora, organu administracji państwowej lub samorządu terytorialnego, jeśli wykonanie rozkazu lub polecenia łączyłoby się z popełnieniem przestępstwa.

3. O odmowie wykonania rozkazu lub polecenia, o których mowa w ust. 2, policjant powinien zameldować Komendantowi Głównemu Policji z pominięciem drogi służbowej.

Art. 59.

1. Przełożony policjanta nie będącego w stanie wykonać polecenia sądu lub prokuratora w wyznaczonym terminie lub zakresie, o którym mowa w art. 14 ust. 2, jest obowiązany wystąpić z wnioskiem o przedłużenie terminu, zmianę lub uchylenie polecenia.

2. W przypadku nie usprawiedliwionego niewykonania polecenia w wyznaczonym terminie lub zakresie, na żądanie sądu lub prokuratora przełożony policjanta wszczyna przeciwko niemu postępowanie dyscyplinarne. O wyniku tego postępowania zawiadamia się odpowiednio sąd lub prokuratora.

Art. 60.

1. Policjant w czasie służby jest obowiązany do noszenia przepisowego munduru i wyposażenia.

2. Komendant Główny Policji określa przypadki, w których policjant w czasie wykonywania obowiązków służbowych nie ma obowiązku noszenia munduru.

Art. 61.

1. W przypadkach przewidzianych w art. 60 ust. 2 policjant, wykonując czynności dochodzeniowo-śledcze, a także czynności określone w art. 14 ust. 2 i art. 15 ust. 1 pkt 2–4, obowiązany jest okazać legitymację służbową w taki sposób, aby zainteresowany miał możliwość odczytać i zanotować numer i organ, który wydał legitymację, oraz nazwisko policjanta.

2. Przy wykonywaniu innych czynności administracyjno-porządkowych nie umundurowany policjant obowiązany jest na żądanie obywatela okazać legitymację służbową lub znak identyfikacyjny w sposób określony w ust. 1.

Art. 62.

Policjant nie może bez zezwolenia właściwego komendanta wojewódzkiego podejmować zajęcia zarobkowego poza służbą.

Art. 63.

1. Policjant nie może być członkiem partii politycznej.

2. Z chwilą przyjęcia policjanta do służby ustaje jego dotychczasowe członkostwo w partii politycznej.

3. Policjant jest obowiązany poinformować przełożonego o przynależności do stowarzyszeń krajowych działających poza służbą.

4. Przynależność do organizacji lub stowarzyszeń zagranicznych albo międzynarodowych wymaga zezwolenia Ministra Spraw Wewnętrznych lub upoważnionego przez niego przełożonego. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1990, nr 30, poz. 179.

Nr 148[1]

Ustawa z dnia 11 kwietnia 1990 r. o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk, zniesieniu organów tej kontroli oraz o zmianie ustawy – Prawo prasowe (fragmenty)

Art. 1. W ustawie z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz. 24, z 1988 r. Nr 41, poz. 324 i z 1989 r. Nr 34, poz. 187) wprowadza się następujące zmiany:

1) art. 1 otrzymuje brzmienie:

„Art. 1. Prasa, zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta z wolności wypowiedzi i urzeczywistnia prawo obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej.";

2) w art. 6 ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. Prasa jest zobowiązana do prawdziwego przedstawiania omawianych zjawisk." [...]

6) w art. 17 ust. 2–6 otrzymują brzmienie:

„2. Rada Prasowa działa przy Prezesie Rady Ministrów. Członków Rady powołuje Prezes Rady Ministrów na okres 3 lat.

3. Rada Prasowa wybiera ze swego grona przewodniczącego, jego zastępcę oraz sekretarza Rady.

4. Rada Prasowa ma charakter opiniodawczy i wnioskujący w sprawach dotyczących prasy i jej roli w życiu społeczno-politycznym kraju.

5. Prezes Rady Ministrów, w drodze rozporządzenia, określa tryb powoływania i działania Rady Prasowej oraz nadaje jej statut.

---

[1] Ustawa likwidowała powołany dekretem z dnia 5 lipca 1946 r. Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, czyli instytucję cenzury. Ustawa kończyła 45-letnią epokę, w której całe media i wszelkie przejawy życia intelektualnego były kontrolowane przez władze z pomocą niewielkiej grupy zdyscyplinowanych cenzorów. Urząd ten był jedną z najważniejszych instytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Za jego pośrednictwem władze partyjne sterowały propagandą, nie dopuszczając do rozpowszechniania niewygodnych dla siebie informacji i treści. Instytucja zajmowała się kontrolą między innymi publikacji prasowych, radiowych i telewizyjnych, wydawnictw książkowych, filmów czy spektakli. Decyzja o jej zniesieniu była jednym z pierwszych postanowień rządu Tadeusza Mazowieckiego.

6. W składzie Rady Prasowej powinny być reprezentowane stowarzyszenia i związki dziennikarskie lub zrzeszające dziennikarzy." [...]

8) Art. 20–22 otrzymują brzmienie:

„Art. 20. 1. Wydawanie dziennika lub czasopisma wymaga rejestracji w sądzie wojewódzkim właściwym miejscowo dla siedziby wydawcy, zwanym dalej «organem rejestracyjnym». Do postępowania w tych sprawach stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, ze zmianami wynikającymi z niniejszej ustawy." [...]

Art. 2. 1. Znosi się Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk oraz okręgowe urzędy kontroli publikacji i widowisk. [...]

3. Rejestr dzienników i czasopism, prowadzony dotychczas w Głównym Urzędzie Kontroli Publikacji i Widowisk, zostanie przekazany w ciągu 30 dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy właściwym sądom wojewódzkim.

4. Dzienniki i czasopisma zarejestrowane do dnia wejścia w życie niniejszej ustawy uważa się za zarejestrowane w rozumieniu jej przepisów. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1990, nr 29 poz. 173.

Nr 149[1]

Ustawa z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (fragmenty)

Art. 1. Prywatyzacja przedsiębiorstwa państwowego polega na udostępnieniu osobom trzecim akcji lub udziałów w spółkach z wyłącznym udziałem Skarbu Państwa, powstałych z przekształcenia przedsiębiorstwa, na udostępnieniu osobom trzecim mienia przedsiębiorstwa lub sprzedaży przedsiębiorstwa. W tym celu przedsiębiorstwo państwowe może być przekształcone w spółkę lub zlikwidowane na zasadach określonych ustawą.

Art. 2. 1. Na wniosek Rady Ministrów Sejm ustala corocznie podstawowe kierunki prywatyzacji i określa przeznaczenie środków uzyskanych z tego tytułu. Ustaleń tych Sejm dokonuje łącznie z uchwaleniem ustawy budżetowej.

2. Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, określa przedsiębiorstwa państwowe o szczególnym znaczeniu dla gospodarki państwa, których prywatyzacja wymaga zgody Rady Ministrów[2]. [...]

Rozdział 2

Przekształcenie przedsiębiorstwa państwowego w spółkę

Art. 5. 1. Minister Przekształceń Własnościowych może przekształcić przedsiębiorstwo państwowe w spółkę:

1) na wspólny wniosek dyrektora przedsiębiorstwa i rady pracowniczej, złożony po zasięgnięciu opinii ogólnego zebrania pracowników (delegatów) oraz opinii organu założycielskiego,

[1] Ustawa regulująca jeden z fundamentów transformacji gospodarczej Polski – dostosowanie gospodarki narodowej do warunków rynkowych. Na mocy ustawy rozpoczął się w Polsce proces prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych oraz spółek z udziałem Skarbu Państwa. W latach 1990–2012 prywatyzacją objęto 7555 przedsiębiorstw państwowych, z czego 1761 skomercjalizowano, 2118 poddano prywatyzacji bezpośredniej, 1941 postawiono w stan likwidacji z przyczyn ekonomicznych, a 1648 stanowiły zlikwidowane państwowe przedsiębiorstwa gospodarki rolnej, których mienie przejęła Agencja Nieruchomości Rolnych.

[2] Na mocy tego przepisu ustawodawca niektóre przedsiębiorstwa poddał całkowicie odrębnej regulacji, chodzi głównie o przedsiębiorstwa niepodlegające ustawie o przedsiębiorstwach państwowych, takie jak PLL LOT, PZU, PPTT, oraz niektóre banki państwowe i PGR-y.

2) na wniosek organu założycielskiego, złożony za zgodą dyrektora przedsiębiorstwa i rady pracowniczej po zasięgnięciu opinii ogólnego zebrania pracowników (delegatów).

2. Wniosek, o którym mowa w ust. 1, powinien zawierać w szczególności: ocenę ekonomiczno-finansową przekształcanego przedsiębiorstwa, projekt aktu założycielskiego spółki przewidzianego przepisami Kodeksu handlowego oraz projektowany zakres preferencji dla pracowników przedsiębiorstwa przy nabywaniu od Skarbu Państwa akcji w spółce. [...]

Art. 7. Do spółki powstałej w wyniku przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego stosuje się przepisy Kodeksu handlowego, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Art. 8. 1. Spółka powstała w wyniku przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego pozostaje jednoosobową spółką Skarbu Państwa do chwili udostępnienia akcji osobom trzecim. [...]

Art. 10. Statut spółki powstałej w wyniku przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego ustala za Skarb Państwa Minister Przekształceń Własnościowych. [...]

Art. 12. 1. Zarząd spółki niezwłocznie po ustaleniu statutu składa wniosek o wpisanie spółki do rejestru handlowego.

2. Wykreślenie przekształconego przedsiębiorstwa państwowego z rejestru przedsiębiorstw państwowych następuje z urzędu z chwilą wpisania spółki do rejestru handlowego. [...]

Rozdział 3
Udostępnianie akcji osobom trzecim[3]

Art. 18. 1. Zbywanie i obciążanie akcji należących do Skarbu Państwa w spółkach powstałych w wyniku przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego, a także obejmowanie akcji w takich spółkach, jeżeli Skarb Państwa jest jedynym akcjonariuszem, następuje na zasadach Kodeksu handlowego, chyba że przepisy niniejszego rozdziału stanowią inaczej.

2. Zbywanie nieodpłatne akcji wymaga zgody Rady Ministrów.

[3] Udostępnianie osobom trzecim akcji bądź udziałów w spółkach z wyłącznym udziałem Skarbu Państwa to rodzaj prywatyzacji pośredniej, zwanej również prywatyzacją kapitałową.

Art. 19. 1. O udostępnieniu akcji należących do Skarbu Państwa postanawia Minister Przekształceń Własnościowych. Udostępnienie wszystkich akcji powinno nastąpić w ciągu dwóch lat od dnia wpisania spółki do rejestru handlowego, chyba że Rada Ministrów ustali dłuższy termin.

2. Udostępnianie akcji podmiotom zagranicznym wymaga uprzedniej zgody Prezesa Agencji do Spraw Inwestycji Zagranicznych, jeżeli nominalna wartość tych akcji przewyższa 10% kapitału akcyjnego lub są to akcje uprzywilejowane. [...]

Art. 23. 1. Z zastrzeżeniem przepisów art. 24, akcje należące do Skarbu Państwa są zbywane w następującym trybie:

1) w drodze przetargu,
2) na podstawie oferty ogłoszonej publicznie,
3) w wyniku rokowań podjętych na podstawie publicznego zaproszenia. [...]

Art. 24. 1. Pracownikom przedsiębiorstwa państwowego przekształconego w spółkę przysługuje prawo zakupu na zasadach preferencyjnych do 20% ogólnej liczby akcji tej spółki należących do Skarbu Państwa. Pracownicy zachowują prawo do nabywania i obejmowania dalszych akcji na zasadach ogólnych.

2. Udostępnienie akcji pracownikom na zasadach preferencyjnych powinno nastąpić nie później niż w ciągu dwóch miesięcy od chwili udostępnienia pierwszych akcji na zasadach ogólnych. [...]

Rozdział 4

Prywatyzacja przedsiębiorstwa państwowego w drodze likwidacji

Art. 37. 1. Organ założycielski, za zgodą Ministra Przekształceń Własnościowych, może zlikwidować przedsiębiorstwo państwowe w celu:

1) sprzedaży przedsiębiorstwa lub zorganizowanych części mienia przedsiębiorstwa,
2) wniesienia przedsiębiorstwa lub zorganizowanych części mienia do spółki,
3) oddania na czas oznaczony do odpłatnego korzystania przedsiębiorstwa lub zorganizowanych części mienia przedsiębiorstwa.

2. Decyzję o likwidacji podejmuje organ założycielski z własnej inicjatywy bądź na wniosek rady pracowniczej przedsiębiorstwa. [...]

Art. 40. W razie likwidacji przedsiębiorstwa państwowego na podstawie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych organ założycielski, w imieniu Skarbu Państwa, może:

1) wnieść do spółki mienie pozostałe po likwidacji przedsiębiorstwa lub jego część,
2) sprzedać mienie pozostałe po likwidacji przedsiębiorstwa lub jego część.

Art. 41. Mienie zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego lub zorganizowane części tego mienia organ założycielski zbywa lub oddaje do odpłatnego korzystania stosując odpowiednio przepisy art. 23, 26 i 39 ust. 3. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1990, nr 51, poz. 298.

Nr 150[1]

Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (fragmenty)

Dział 1
Przepisy ogólne

Rozdział 1
Zasady ogólne i zakres podmiotowy ustawy

Art. 1. 1. Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne środki, możliwości i uprawnienia.

2. Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie z organizacjami społecznymi, związkami wyznaniowymi, stowarzyszeniami o charakterze charytatywnym, fundacjami oraz osobami fizycznymi.

3. Osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej są obowiązane do współudziału w rozwiązywaniu ich trudnej sytuacji życiowej.

Art. 2. 1. Celem pomocy społecznej jest zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin oraz umożliwianie im bytowania w warunkach odpowiadających godności człowieka. Pomoc społeczna powinna w miarę możliwości doprowadzić do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem.

2. Celem pomocy społecznej jest także zapobieganie powstawaniu sytuacji określonych w art. 1 ust. 1.

---

[1] Koncepcja reformy systemu opieki społecznej pojawiła się w drugiej połowie l. 80. Była także tematem obrad Okrągłego Stołu. Ustalono wówczas główne kierunki zmian w systemie pomocy społecznej. Jesienią 1989 r. został przygotowany projekt reformy. Reforma, którą przeprowadzono w 1990 r., miała przede wszystkim łagodzić społeczne skutki transformacji, pauperyzację społeczeństwa, problem bezrobocia oraz patologii społecznej. Ustawa z 1990 r. była pierwszą od czasów II RP ustawą o pomocy społecznej. Nawiązano w niej do przedwojennych tradycji i realizację zadań z zakresu pomocy społecznej zlecono strukturom rządowo-samorządowym, zasilanym z budżetu państwa i z budżetów gminnych.

3. Rodzaj, forma i rozmiar świadczenia powinny być odpowiednie do okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy. Świadczenie pomocy społecznej powinno służyć również umacnianiu rodziny.

4. Potrzeby osoby i rodziny korzystającej z pomocy powinny zostać uwzględnione, jeżeli odpowiadają celom i możliwości pomocy społecznej.

Art. 3. Pomocy społecznej na zasadach określonych w ustawie udziela się osobom i rodzinom, w szczególności z powodu:

1) ubóstwa,
2) sieroctwa,
3) bezdomności,
4) potrzeby ochrony macierzyństwa,
5) bezrobocia,
6) upośledzenia fizycznego lub umysłowego,
7) długotrwałej choroby,
8) bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych,
9) alkoholizmu lub narkomanii,
10) trudności w przystosowaniu się do życia po opuszczeniu zakładu karnego,
11) klęski żywiołowej lub ekologicznej.

Art. 4. 1. Prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej przysługuje osobom, które nie mają żadnych źródeł utrzymania lub dochód na osobę w rodzinie nie przekracza najniższej emerytury przy jednoczesnym wystąpieniu co najmniej jednej z okoliczności wymienionych w art. 3 pkt 2–11. [...]

Rozdział 2
Zakres pomocy społecznej

Art. 8. Zadania w zakresie pomocy społecznej obejmują w szczególności:

1) tworzenie warunków organizacyjnych funkcjonowania pomocy społecznej, w tym rozbudowę niezbędnej infrastruktury socjalnej,
2) analizę i ocenę zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia pomocy społecznej,
3) przyznawanie i wypłacanie przewidzianych ustawą świadczeń,
4) pobudzanie społecznej aktywności w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin,

5) pracę socjalną, rozumianą jako działalność zawodową, skierowaną na pomoc osobom i rodzinom we wzmocnieniu lub odzyskaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie oraz na tworzenie warunków sprzyjających temu celowi.

Art. 9. 1. Obowiązek wykonania zadań pomocy społecznej spoczywa na gminie oraz na administracji rządowej w zakresie ustalonym ustawami.

2. Gmina, obowiązana zgodnie z przepisami ustawy do wykonywania zadań pomocy społecznej, nie może odmówić pomocy osobie potrzebującej, pomimo istniejącego obowiązku osób fizycznych lub osób prawnych do zaspokajania jej niezbędnych potrzeb życiowych.

Art. 10. 1. Do zadań własnych z zakresu pomocy społecznej, realizowanych przez gminy, należą:

1) prowadzenie domów pomocy społecznej i ośrodków opiekuńczych o zasięgu lokalnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki (art. 19),
2) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych (art. 32),
3) pokrywanie wydatków na świadczenia lecznicze na zasadach przewidzianych dla emerytów i rencistów (art. 22),
4) praca socjalna (art. 23 i 25),
5) sprawienie pogrzebu (art. 26),
6) zapewnienie środków na wynagrodzenia dla pracowników i warunków realizacji zadań wymienionych w pkt 1–5 i w ust. 1.

Art. 11. Zadania zlecone gminie obejmują:

1) świadczenie usług opiekuńczych udzielanych na podstawie art. 17 ust. 2,
2) pomoc w naturze na ekonomiczne usamodzielnienie, przyznawaną na podstawie art. 24 ust. 2,
3) przyznawanie i wypłacanie zasiłków i pożyczek na ekonomiczne usamodzielnienie (art. 24 ust. 3),
4) przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych oraz przysługujących do nich dodatków i świadczeń (art. 27–30),
5) przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych (art. 31),
6) utworzenie i utrzymanie ośrodka pomocy społecznej i zapewnienie środków na wynagrodzenie pracowników realizujących zadania określone w pkt.1–5 i 7,
7) inne zadania wynikające z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób i rodzin.

Art. 12. 1. Do zadań wojewody w zakresie pomocy społecznej należy:
1) sporządzanie bilansu potrzeb i środków w zakresie pomocy społecznej,
2) organizacja i finansowanie domów pomocy społecznej i ośrodków opiekuńczych o zasięgu ponadlokalnym oraz kierowanie do nich osób wymagających pomocy,
3) ustalenie sposobów realizacji zadań zleconych,
4) organizacja kształcenia i doskonalenia zawodowego kadr pomocy społecznej,
5) wspieranie działalności organizacji społecznych, związków wyznaniowych, stowarzyszeń o charakterze charytatywnym i fundacji działających w zakresie pomocy społecznej.

2. Wojewoda realizuje również zadania w zakresie pomocy społecznej w stosunku do cudzoziemców przebywających w Polsce. [...]

Dział III
Organizacja pomocy społecznej

Rozdział 1
Struktura organizacyjna pomocy społecznej

Art. 46. 1. Do realizacji zadań pomocy zleconych gminie tworzy się jednostki organizacyjne – ośrodki pomocy społecznej.

2. Ośrodki pomocy społecznej realizują również zadania własne gminy, chyba że gmina postanowi inaczej. [...]

Art. 47. 1. Gmina współdziała z istniejącymi na jej terenie instytucjami, organizacjami społecznymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami i związkami wyznaniowymi oraz zakładami pracy w celu realizacji zadań pomocy społecznej.

2. Gmina może zlecić wymienionym w ust. 1 podmiotom, za ich zgodą, w trybie pisemnego porozumienia realizację określonych zadań pomocy społecznej, przyznając na ten cel środki pieniężne.

3. Minister Pracy i Polityki Socjalnej udziela wsparcia, w tym finansowego, organizacjom społecznym, związkom wyznaniowym, stowarzyszeniom o charakterze charytatywnym i fundacjom realizującym istotne zadania związane z programami rządowymi z zakresu pomocy społecznej.

Art. 48. Do wykonywania zadań z zakresu pomocy społecznej wojewoda powołuje bezpośrednio sobie podległą wyodrębnioną jednostkę budżetową – wojewódzki zespół pomocy społecznej. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1990, nr 87, poz. 506.

Nr 151[1]

Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (fragmenty)

Dział I
Podstawy funkcjonowania uczelni

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. 1. Ustawę stosuje się do państwowych szkół wyższych, z wyjątkiem szkół wyższych, których status określa ustawa o wyższym szkolnictwie wojskowym.

2. Ustawę stosuje się do niepaństwowych szkół wyższych, jeżeli jej przepisy lub przepisy innych ustaw nie stanowią inaczej[2]. [...]

Art. 2. 1. Szkoły wyższe, zwane dalej „uczelniami", są organizowane i działają na zasadzie wolności badań naukowych, wolności twórczości artystycznej i wolności nauczania.

2. Występujące w ustawie pojęcia „nauka" i „badania naukowe" oznaczają także odpowiednio „sztukę" i „twórczość artystyczną".

Art. 3. 1. Uczelnie są częścią systemu nauki polskiej i systemu edukacji narodowej.

2. Podstawowymi zadaniami uczelni są:

1) kształcenie studentów w zakresie danej gałęzi wiedzy oraz ich przygotowanie do wykonywania określonych zawodów[3],

---

[1] Ustawa przyczyniła się do umasowienia szkolnictwa wyższego, szczególnie pod koniec lat 90. XX w. oraz w pierwszych latach XXI w. Proces polegał na znacznym wzroście liczby uczelni wyższych (publicznych i niepublicznych) oraz liczby studentów na nich studiujących. Zjawiskiem towarzyszącym umasowieniu szkolnictwa wyższego było powstanie niepublicznych szkół wyższych oraz prowadzenie studiów w dwóch trybach studiowania – stacjonarnym (dziennym) oraz niestacjonarnym (zaocznym).

[2] Ustawa stwarzała możliwości utworzenia niepublicznej szkoły wyższej, która na komercyjnych zasadach kształciła studentów.

[3] Ustawa nie mówiła wprost o autonomii dydaktycznej, która zapisana została dopiero w art. 73 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., który zapewnia każdemu wolność nauczania.

2) prowadzenie badań naukowych lub twórczej pracy artystycznej[4],
3) przygotowanie kandydatów do samodzielnej pracy naukowej, dydaktycznej lub działalności artystycznej,
4) kształcenie w celu uzupełnienia wiedzy ogólnej i specjalistycznej osób, które posiadają tytuły zawodowe i wykonują zawody praktyczne,
5) rozwijanie i upowszechnianie kultury narodowej oraz postępu technicznego, a także współdziałanie w szerzeniu wiedzy w społeczeństwie oraz dbanie o zdrowie i rozwój fizyczny studentów. [...]

Art. 4. 1. Wykłady w uczelni są otwarte, jeżeli statut uczelni nie stanowi inaczej.

2. W uczelni mogą być prowadzone jednolite studia magisterskie, studia wyższe zawodowe i uzupełniające studia magisterskie. Uczelnia może również prowadzić studia podyplomowe, studia doktoranckie oraz studia i kursy specjalne. Uczelnia może także prowadzić studia typu otwartego dla słuchaczy nie będących studentami.

3. Studia mogą być prowadzone jako dzienne, wieczorowe, zaoczne i eksternistyczne. Podstawowym systemem studiów są studia dzienne, chyba że statut uczelni stanowi inaczej[5].

4. Uczelnia ma prawo nadawania absolwentom tytułów zawodowych magistra, lekarza, inżyniera, magistra inżyniera i innych określonych na podstawie art. 149 ust. 2. [...]

Art. 6. 1. Nauczyciele akademiccy, studenci i pracownicy uczelni nie będący nauczycielami akademickimi tworzą samorządną społeczność akademicką.

2. Społeczność akademicka uczestniczy w zarządzaniu uczelnią przez wybieralne organy kolegialne i jednoosobowe. W organach kolegialnych reprezentowane są grupy społeczności akademickiej, o których mowa w ust. 1. [...]

Art. 8. Uczelnia ma osobowość prawną.

---

[4] Ustawa stwarzała autonomię w zakresie badań naukowych, sposobu upowszechniania ich wyników i oceny ich wyników, która została dodatkowo wzmocniona w art. 73 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.

[5] Ustawa stwarzała możliwość uruchamiania przez uczelnie studiów w trybie zaocznym, wieczorowym oraz studiów podyplomowych, w ramach których zajęcia odbywały się przede wszystkim w soboty i niedziele. Studia w trybie zaocznym były studiami płatnymi, finansowanymi przez studentów w formie czesnego.

Art. 9. Szczegółowy ustrój uczelni oraz inne sprawy dotyczące jej funkcjonowania, nieuregulowane w ustawie, określa statut.

Art. 10. 1. Utworzenie, przekształcenie i zniesienie uczelni państwowej oraz połączenie jej z inną uczelnią państwową następuje w drodze ustawy.

2. Ustawa o utworzeniu uczelni państwowej określa nazwę uczelni, siedzibę, ogólny kierunek działalności oraz naczelny lub centralny organ administracji państwowej sprawujący nad nią nadzór, zwany dalej „właściwym ministrem". [...]

Art. 15. 1. Uczelnię niepaństwową może założyć osoba fizyczna lub osoba prawna, zwana dalej „założycielem", na podstawie zezwolenia udzielonego przez Ministra Edukacji Narodowej, po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego[6].

2. W zezwoleniu określa się założyciela, minimalną wielkość środków majątkowych, które powinny być przeznaczone na utworzenie uczelni, nazwę uczelni, jej siedzibę i ogólny kierunek działalności. Zezwolenie może określać termin ważności zezwolenia.

3. Minister Edukacji Narodowej określa, w drodze rozporządzenia, warunki, jakim powinien odpowiadać wniosek o wydanie zezwolenia na utworzenie uczelni niepaństwowej. [...]

Dział II
Nadzór nad uczelniami państwowymi i przedstawicielstwo szkolnictwa wyższego

Rozdział 1
Nadzór nad uczelniami państwowymi

Art. 31. 1. Minister Edukacji Narodowej sprawuje nadzór nad uczelnią w zakresie zgodności działania jej organów z przepisami ustawowymi i statutem uczelni oraz może żądać od tych organów informacji i wyjaśnień.

---

[6] Uczelnie niepubliczne w świetle ustawy mogły być zakładane przez osoby fizyczne lub prawne. Przyczyniło się to do znacznego umasowienia szkolnictwa wyższego i lawinowego wzrostu liczby uczelni, głównie niepublicznych. Liczba studentów uczelni niepublicznych rosła bardzo dynamicznie. W 1990 r. liczba uczelni wyższych wynosiła 112, w 1995 r. było ich 179, w 2000 – 310, zaś w 2012 – 460. W 1990 r. na uczelniach niepublicznych nie studiował ani jeden student, gdyż pierwsza tego typu uczelnia powstała w sierpniu 1991 r. W 2006 r. liczba studentów uczelni prywatnych wynosiła 660 tys. osób.

2. Minister Edukacji Narodowej podejmuje w ciągu miesiąca decyzję o uchyleniu uchwały senatu lub decyzji rektora uczelni w przypadku stwierdzenia ich niezgodności z przepisami ustawowymi lub statutem uczelni.

3. Uprawnienia Ministra Edukacji Narodowej w zakresie nadzoru przysługują odpowiednio innym właściwym ministrom w stosunku do nadzorowanych przez nich uczelni. [...]

Dział III
Ustrój uczelni

Rozdział 1
Organy uczelni

Art. 46. 1. Organami kolegialnymi uczelni są senat i rady wydziałów.

2. Organami jednoosobowymi uczelni są rektor i dziekani.

3. Organami wyborczymi uczelni są kolegia elektorów, jeżeli statut je przewiduje.

4. Występujące w ustawie pojęcia „dziekan" lub „rada wydziału" oznaczają także odpowiednio „kierownika" lub „radę jednostki organizacyjnej" w rozumieniu art. 64 ust. 1.

Art. 47. 1. W skład senatu wchodzą:

1) rektor jako przewodniczący,
2) prorektor lub prorektorzy,
3) dziekani,
4) wybrani przedstawiciele, w liczbie określonej przez statut uczelni:
   a) nauczycieli akademickich zatrudnionych na stanowisku profesora zwyczajnego lub profesora nadzwyczajnego oraz innych nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy doktora habilitowanego,
   b) pozostałych nauczycieli akademickich,
   c) samorządu studenckiego,
   d) pracowników uczelni nie będących nauczycielami akademickimi,
5) ponadto, jeżeli statut uczelni tak stanowi, dyrektor administracyjny, kwestor, dyrektor biblioteki głównej i dyrektor ośrodka dokumentacji i informacji naukowej.

2. Przedstawiciele, o których mowa w ust. 1 pkt 4, są wybierani w trybie określonym w statucie uczelni, z tym że wymienieni w lit. b) i c) są wybierani

w liczbie nie mniejszej niż po 10% składu senatu, a w lit. d) w liczbie nie większej niż 10% składu senatu.

3. Nauczyciele akademiccy zatrudnieni na stanowisku profesora zwyczajnego lub profesora nadzwyczajnego stanowią ponad połowę, lecz nie więcej niż 3/5 składu senatu.

4. Osoby wymienione w ust. 1 pkt 5, jeżeli nie są członkami senatu, uczestniczą w jego posiedzeniach z głosem doradczym. W posiedzeniach senatu uczestniczą także z głosem doradczym przedstawiciele związków zawodowych działających w uczelni, po jednym z każdego związku. [...]

Art. 60. 1. Rektor wybierany jest przez kolegium elektorów albo przez senat spośród osób posiadających tytuł naukowy lub stopień doktora habilitowanego, także nie zatrudnionych w uczelni. Organ wybierający rektora oraz tryb jego wyboru określa statut uczelni.

2. W uczelni artystycznej rektor może być także wybrany spośród osób nie spełniających wymagań określonych w ust. 1. [...]

Dział V
Studia i studenci

Rozdział 1
Przyjęcie na studia. Prawa i obowiązki studentów

Art. 140. 1. Do studiowania w uczelni, z wyłączeniem studiów typu otwartego, może być dopuszczona wyłącznie osoba posiadająca świadectwo dojrzałości. Dotyczy to również studiowania w charakterze wolnego słuchacza.

2. Minister Edukacji Narodowej może określać zasady i warunki uczestniczenia wybitnie uzdolnionych uczniów w zajęciach przewidzianych tokiem studiów na kierunkach zgodnych z uzdolnieniami, zasady zaliczania tych zajęć, w tym również po przyjęciu na studia.

Art. 141. 1. Senat uczelni określa, na wniosek rady wydziału, zasady i tryb przyjmowania oraz zakres egzaminu wstępnego na studia. Szczegółowe zasady przyjmowania na studia laureatów oraz finalistów olimpiad stopnia centralnego senat określa na okres co najmniej trzech lat. Uchwała senatu jest podawana do publicznej wiadomości w sposób określony w statucie uczelni, co najmniej na 9 miesięcy przed początkiem następnego roku akademickiego. [...]

Rozdział 2
Samorząd i organizacje studenckie

Art. 156. 1. Studenci uczelni tworzą samorząd studencki. Samorząd studencki działa na podstawie regulaminu uchwalonego przez uczelniany organ uchwałodawczy tego samorządu. Regulamin wchodzi w życie po stwierdzeniu przez senat jego zgodności ze statutem uczelni.

2. Organy samorządu studenckiego są jedynym reprezentantem ogółu studentów.

3. Organy samorządu studenckiego decydują w sprawach rozdziału środków przeznaczonych przez organy uczelni na cele studenckie. [...]

5. Organy uczelni zapewniają niezbędne środki materialne na funkcjonowanie organów samorządu studenckiego.

6. Samorząd studencki prowadzi na terenie uczelni działalność w zakresie spraw socjalno-bytowych i kulturalnych studentów.

Art. 157. 1. Przedstawiciele samorządów studenckich uczelni tworzą ogólnopolskie przedstawicielstwo samorządów studenckich.

2. Minister Edukacji Narodowej zapewnia roczny przydział środków finansowych niezbędnych dla działania ogólnopolskiego przedstawicielstwa samorządów studenckich.

3. Ogólnopolskiemu przedstawicielstwu samorządów studenckich przysługuje prawo opiniowania projektów aktów normatywnych dotyczących studentów, a w szczególności projektów aktów wydawanych na podstawie niniejszej ustawy w zakresie dotyczącym studentów. Projekty aktów normatywnych przedstawia ogólnopolskiemu przedstawicielstwu samorządów studenckich Minister Edukacji Narodowej. [...]

Dział VI
Utrzymanie porządku i bezpieczeństwa
na terenie uczelni

Art. 178. 1. Rektor dba o utrzymanie porządku i bezpieczeństwo na terenie uczelni. [...]

3. Organy porządku i bezpieczeństwa publicznego mogą wkroczyć na teren uczelni tylko na wezwanie rektora. Organy te mogą jednak wkroczyć z własnej inicjatywy na teren uczelni w sytuacji bezpośredniego zagrożenia

życia ludzkiego lub katastrofy żywiołowej, zawiadamiając o tym niezwłocznie rektora[7].

4. Organy porządku i bezpieczeństwa publicznego zobowiązane są opuścić teren uczelni niezwłocznie po ustaniu przyczyn, które uzasadniały ich wkroczenie na teren uczelni, lub na żądanie rektora. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1990, nr 65, poz. 385.

[7] Ustawa nadawała uczelniom wyższym autonomię instytucjonalną i terytorialną.

Nr 152[1]

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. Ustawa określa obowiązek podatkowy w podatku od nieruchomości, podatku od środków transportowych, podatku od posiadania psów oraz opłatach lokalnych: targowej, miejscowej i administracyjnej.

Rozdział 2
Podatek od nieruchomości

Art. 2. Obowiązek podatkowy w podatku od nieruchomości ciąży na osobach fizycznych, osobach prawnych oraz jednostkach organizacyjnych nie mających osobowości prawnej, które:

1) są właścicielami lub samoistnymi posiadaczami nieruchomości albo obiektów budowlanych nie złączonych trwale z gruntem,
2) są posiadaczami zależnymi lub zarządzają nieruchomościami albo obiektami budowlanymi nie złączonymi trwale z gruntem, stanowiącymi własność Skarbu Państwa lub gminy, jeżeli posiadanie wynika z umowy zawartej z właścicielem albo z zarządu ustanowionego przez właściciela,
3) posiadają bez tytułu prawnego nieruchomości lub obiekty budowlane nie złączone trwale z gruntem, stanowiące własność Skarbu Państwa lub gminy,
4) są użytkownikami wieczystymi nieruchomości. [...]

[1] Ustawa o podatkach i opłatach lokalnych wprowadzała przepisy dotyczące opłat lokalnych, będących jednym ze źródeł dochodów gmin. Ustawa regulowała ponadto system podatku od nieruchomości. Zawierała zapisy dotyczące: 1) podatku od nieruchomości; 2) podatku od środków transportowych; 3) opłaty targowej; 4) opłaty miejscowej; 5) opłaty uzdrowiskowej; 6) opłaty reklamowej; 7) opłaty od posiadania psów. Ustawa wprowadzała ponadto definicje budynku, budowli, gruntu, budynku i budowli związanej z prowadzeniem działalności gospodarczej, działalności gospodarczej, powierzchni użytkowej budynku lub jego części, działalności rolniczej oraz działalności leśnej.

Rozdział 3
Podatek od środków transportowych

Art. 8. Opodatkowaniu podatkiem od środków transportowych podlegają pojazdy samochodowe, ciągniki, przyczepy, motorowery oraz wyposażone w silniki jachty, promy i łodzie, zwane dalej „środkami transportowymi".

Art. 9. 1. Obowiązek podatkowy w podatku od środków transportowych, z zastrzeżeniem ust. 2, ciąży na osobach fizycznych i osobach prawnych będących właścicielami środków transportowych. Jak właścicieli traktuje się również jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej, na które środek transportowy jest zarejestrowany lub wpisany do rejestru.

2. W wypadku zmiany właściciela środka transportowego zarejestrowanego lub wpisanego do rejestru, obowiązek podatkowy ciąży na poprzednim właścicielu do końca miesiąca, w którym nastąpiło przeniesienie własności. [...]

Rozdział 5
Opłaty lokalne

Art. 15. 1. Opłatę targową pobiera się od osób fizycznych, osób prawnych oraz jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej, dokonujących sprzedaży na targowiskach.

2. Targowiskami, o których mowa w ust. 1, są wszelkie miejsca, w których jest prowadzony handel z ręki, koszów, stoisk, wozów konnych, przyczep, pojazdów samochodowych itp., a także sprzedaż zwierząt, środków transportowych i części do środków transportowych. [...]

Art. 17. 1. Opłata miejscowa jest pobierana od osób fizycznych przebywających czasowo w celach wypoczynkowych, zdrowotnych lub turystycznych w miejscowościach posiadających korzystne właściwości klimatyczne, walory krajobrazowe oraz warunki umożliwiające pobyt osób w tych celach – za każdy dzień pobytu w takich miejscowościach. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1991, nr 9, poz. 31.

Nr 153[1]

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (fragmenty)

Rozdział 1
Podmiot i przedmiot opodatkowania

Art. 1. Ustawa reguluje opodatkowanie podatkiem dochodowym dochodów osób fizycznych.

Art. 2. 1. Przepisów ustawy nie stosuje się do:

1) przychodów z działalności rolniczej, z wyjątkiem przychodów z działów specjalnych produkcji rolnej,
2) przychodów podlegających przepisom o podatku od spadków i darowizn,
3) przychodów wynikających z czynności, które nie mogą być przedmiotem prawnie skutecznej umowy. [...]

Art. 3. 1. Osoby fizyczne, jeżeli mają miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub których czasowy pobyt w Rzeczypospolitej Polskiej trwa w danym roku podatkowym dłużej niż 183 dni, podlegają obowiązkowi podatkowemu od całości swych dochodów bez względu na miejsce położenia źródeł przychodów (nieograniczony obowiązek podatkowy). [...]

Art. 6. 1. Małżonkowie podlegają odrębnemu opodatkowaniu od osiąganych przez nich dochodów.

2. Małżonkowie, między którymi istnieje wspólność majątkowa, pozostający w związku małżeńskim przez cały rok podatkowy, mogą być jednak na

[1] Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych – PIT (z ang. Personal Income Tax, podatek od dochodów osobistych) uchwalona przez Sejm RP w lipcu 1991 r. regulowała w nowoczesny sposób kwestie związane z podatkiem od dochodów osób fizycznych. Prace nad pierwszymi projektami podatku od dochodów osobistych trwały w Ministerstwie Finansów już w 1988 r. Projekty zmian miały związek z reformami gospodarczymi, które próbowano wdrażać pod koniec l. 80. Ustawa o podatku PIT powstała w okresie rządów Jana Krzysztofa Bieleckiego, a wicepremierem i ministrem finansów był Leszek Balcerowicz. Wdrażanie ustawy i pierwsze składanie deklaracji podatkowych przypadło na okres rządów Hanny Suchockiej i ministra finansów Jerzego Osiatyńskiego.

wniosek wyrażony we wspólnym zeznaniu rocznym opodatkowani łącznie od sumy ich dochodów. W tym wypadku podatek ustala się na imię obojga małżonków w podwójnej wysokości podatku obliczonego od połowy łącznych dochodów małżonków. [...]

Rozdział 2
Źródła przychodów

Art. 10. 1. Źródłami przychodów są:

1) stosunek służbowy, stosunek pracy, w tym również spółdzielczy stosunek pracy, członkostwo w rolniczej spółdzielni produkcyjnej lub innej spółdzielni zajmującej się produkcją rolną, praca nakładcza, emerytura lub renta,
2) wykonywanie wolnego zawodu lub innej samodzielnej działalności o podobnym charakterze,
3) pozarolnicza działalność gospodarcza,
4) działy specjalne produkcji rolnej,
5) nieruchomości lub ich części,
6) najem, podnajem, dzierżawa, poddzierżawa oraz inne umowy o podobnym charakterze, w tym również dzierżawa, poddzierżawa działów specjalnych produkcji rolnej oraz gospodarstwa rolnego lub jego składników na cele nierolnicze albo na prowadzenie działów specjalnych produkcji rolnej,
7) kapitały pieniężne i prawa majątkowe,
8) sprzedaż, z zastrzeżeniem ust. 2:
   a) nieruchomości lub ich części oraz udziału w nieruchomości,
   b) spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego oraz wynikającego z przydziału spółdzielni mieszkaniowych: prawa do domu jednorodzinnego lub prawa do lokalu w małym domu mieszkalnym,
   c) prawa wieczystego użytkowania gruntów,
   d) innych rzeczy – jeżeli sprzedaż nie następuje w wykonywaniu działalności gospodarczej lub została dokonana, w przypadku sprzedaży nieruchomości i praw majątkowych określonych pod lit. a) – c), przed upływem pięciu lat, licząc od końca roku kalendarzowego, w którym nastąpiło nabycie lub wybudowanie, a innych rzeczy – przed upływem pół roku, licząc od końca miesiąca, w którym nastąpiło nabycie,
9) inne źródła. [...]

Koszty uzyskania przychodów

Art. 22. 1. Kosztami uzyskania przychodów z poszczególnego źródła są wszelkie koszty poniesione w celu osiągnięcia przychodów, z wyjątkiem kosztów wymienionych w art. 23. Koszty poniesione w walutach obcych przelicza się na złote według kursów z dnia poniesienia kosztu ogłaszanych przez Narodowy Bank Polski, mających zastosowanie przy sprzedaży walut.

2. Koszty uzyskania przychodów z tytułu stosunku służbowego, stosunku pracy, spółdzielczego stosunku pracy oraz pracy nakładczej określa się w wysokości 3% kwoty stanowiącej górną granicę pierwszego przedziału skali, o której mowa w art. 27 ust. 1, rocznie. [...]

Rozdział 6

Podstawa obliczenia i wysokość podatku

Art. 26. 1. Podstawę obliczenia podatku, z zastrzeżeniem art. 28, 29, 30 i 41 ust. 3, stanowi dochód ustalony zgodnie z art. 9, art. 24 lub art. 25 po odliczeniu kwot:

1) darowizn na cele naukowe, naukowo-techniczne, oświatowo-wychowawcze, kulturalne, kultu religijnego, kultury fizycznej i sportu, ochrony środowiska, dobroczynne, ochrony zdrowia i pomocy społecznej oraz rehabilitacji zawodowej i społecznej inwalidów, a także na cele związane z budownictwem mieszkaniowym dla samorządu terytorialnego – do wysokości nie przekraczającej 10% dochodu [...],
2) składek na ubezpieczenie społeczne podatnika i osób z nim współpracujących, a także innych składek, opłacanych bezpośrednio przez podatnika, jeżeli obowiązek ich opłacania wynika z odrębnych ustaw,
3) rent i innych trwałych ciężarów opartych na tytule prawnym, nie stanowiących kosztów uzyskania przychodów, oraz alimentów, z wyjątkiem alimentów na rzecz dzieci, w wysokości ustalonej w wyroku alimentacyjnym,
4) składek na rzecz organizacji, do których przynależność podatnika jest obowiązkowa,
5) wydatków na cele mieszkaniowe podatnika [...]
6) wydatków na budowę własnego budynku mieszkalnego wielorodzinnego z przeznaczeniem znajdujących się w nim lokali mieszkalnych na wynajem oraz wydatków na zakup działki pod budowę tego budynku,

7) wydatków ponoszonych przez podatnika na odpłatne dokształcanie i doskonalenie zawodowe do wysokości połowy jednomiesięcznego przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w rozumieniu art. 27 ust. 3 ustawy,
8) wydatków na cele rehabilitacyjne ponoszonych przez podatnika będącego osobą niepełnosprawną lub podatnika, na którego utrzymaniu są osoby niepełnosprawne. [...]

Art. 27. 1. Podatek dochodowy, z zastrzeżeniem art. 28, 29, 30 i 41 ust. 3, pobiera się od podstawy jego obliczenia według następującej skali:

Podstawa obliczenia podatku w złotych		Podatek wynosi
ponad	do	
	64 800 000	20% podstawy obliczenia minus kwota 864 000 zł
64 800 000	129 600 000	12 096 000 zł + 30% nadwyżki ponad 64 800 000 zł
129 600 000		31 536 000 zł + 40% nadwyżki ponad 129 600 000 zł

Rozdział 7

Pobór podatku lub zaliczek na podatek przez płatników

Art. 31. 1. Osoby fizyczne, osoby prawne oraz inne jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, zwane dalej „zakładami pracy", są obowiązane jako płatnicy obliczać i pobierać w ciągu roku zaliczki na podatek dochodowy od osób, które uzyskują od tych zakładów wynagrodzenia ze stosunku służbowego, stosunku pracy, pracy nakładczej lub spółdzielczego stosunku pracy oraz inne dochody podlegające opodatkowaniu podatkiem dochodowym. [...]

Art. 44. 1. Podatnicy osiągający dochody:
1) z działalności gospodarczej lub z samodzielnie wykonywanej działalności, o której mowa w art. 13 pkt 1,
2) z samodzielnie wykonywanej działalności, o której mowa w art. 13 pkt 2, jeżeli te dochody otrzymują bez pośrednictwa płatników wymienionych w art. 41 ust. 1,

3) ze stosunku pracy otrzymywane z zagranicy,
4) z emerytur i rent otrzymywanych z zagranicy,
5) z najmu lub dzierżawy

są obowiązani bez wezwania wpłacać w ciągu roku podatkowego zaliczki na podatek dochodowy według zasad określonych w ust. 3. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1991, nr 80, poz. 350.

Nr 154[1]

Robert Jakubowski, *Zadzwoń, kiedy będę w lesie*

W piątek zostanie uruchomiona w Warszawie pierwsza w Polsce sieć telefonów komórkowych. „Gazeta" przygotowała dla swoich czytelników krótkie kompendium wiedzy o tym nowym środku łączności.

Jak działa telefon komórkowy?

Właściciel telefonu komórkowego nie jest „przykuty" do gniazdka telefonicznego. Jego aparat jest połączony z centralą nie przy pomocy kabla, ale fal radiowych. Kiedy dzwonimy z telefonu komórkowego sygnał wędruje od anteny naszego aparatu do najbliższego przekaźnika radiowego. Przekaźnik przesyła sygnał do sieci kablowej lub – poprzez kolejne przekaźniki – do innego telefonu komórkowego.

Telefony przenośne są lekkie i mają niewielkie rozmiary. Najnowocześniejsze aparaty mają wielkość paczki papierosów i ważą ok. 300 gramów. Można je zatem nosić w kieszeni, w torebce lub instalować w samochodzie. Posiadacze telefonów komórkowych mogą prowadzić rozmowę jadąc samochodem, idąc ulicą lub spacerując po lesie.

Najpierw 20 km

W Polsce instalacją telefonów przenośnych i konserwacją sieci będzie zajmowała się firma Polska Telefonia Komórkowa spółka z o.o. Jest to joint venture, w którym udziały posiadają: Telekomunikacja Polska SA oraz amerykański koncern telekomunikacyjny Ameritech i francuski France Telekom. PTK dla celów handlowych nadała systemowi nazwę Centertel.

---

[1] Artykuł opisuje początki działalności firmy PTK Centertel, powstałej w grudniu 1991 r., pierwszego w Polsce operatora telefonii komórkowej, którego udziałowcami były: amerykański Ameritech, francuski France Telecom oraz Telekomunikacja Polska. PTK Centertel wystartował 18 czerwca 1992 jako sieć NMT (analogowa). W sierpniu 1997 r. operator otrzymał koncesję na świadczenie usług w standardzie GSM 1800, a rok później koncesję dla standardu ETSI/GSM 900. Telefonia komórkowa była jednym z fundamentów modernizacji ekonomicznej i społecznej społeczeństwa polskiego, wydatnie przyczyniła się do rozwoju gospodarki cyfrowej opartej o wiedzę – gospodarki 4.0.

Sieć Centertela, która zostanie uruchomiona w najbliższy piątek, będzie początkowo działała tylko w promieniu 20 km od Pałacu Kultury[2]. PTK planuje, w ciągu dwóch miesięcy, pokryć siecią przekaźników obszar całego województwa stołecznego (ok. 40 km od PKiN).

Pod koniec roku z telefonów przenośnych będzie już można korzystać w Krakowie, Poznaniu, Katowicach, Wrocławiu i Trójmieście oraz wzdłuż głównych dróg łączących te miasta.

Jak zostać właścicielem?

Aby zostać właścicielem telefonu komórkowego trzeba udać się na ulicę Jasną 24 do salonu handlowego Centertelu (tel. 27 76 51 wew. 265 lub 285). Można tam dowiedzieć się, jak korzystać z aparatu, obejrzeć telefon komórkowy, a także zadzwonić na próbę.

Jak powiedzieli „Gazecie" sprzedawcy z salonu Centertelu przychodzą tu najróżniejsi klienci. Niektórzy kupują telefon komórkowy ze snobizmu, inni dlatego, że ich praca wymaga ciągłego przebywania „pod telefonem". Są i tacy, którzy nie mają szans na zainstalowanie normalnego aparatu.

---

[2] Sygnał sieci można było złapać w zasięgu 20 km od Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie, gdzie znajdował się pierwszy i jedyny w okresie startu sieci nadajnik. Pod koniec 1992 z sieci korzystało już 3,5 tys. klientów. W 1995 r. Centertel posiadał już 275 stacji bazowych, które pokrywały 80% powierzchni kraju. Z sieci korzystało wtedy 83 tys. abonentów. W sierpniu 1997 r. operator otrzymał koncesję na świadczenie usług w standardzie GSM 1800, a rok później koncesję dla standardu ETSI/GSM 900. 1 marca 1998 r. oficjalnie wystartowała sieć komórkowa Idea, na początku w aglomeracji warszawskiej. Wkrótce sieć ruszyła także w Lublinie, Wrocławiu, Poznaniu i Szczecinie oraz aglomeracji gdańskiej (Trójmiasto), a także dwóch „podwójnych" aglomeracjach połączonych praktycznie od razu znajdującymi się w zasięgu szlakami komunikacyjnymi – Katowicach wraz z Krakowem i Bydgoszczy z Toruniem. 19 września 2005 r. w wyniku rebrandingu sieć Idea została przemianowana na Orange. W październiku 2005 r. Telekomunikacja Polska wykupiła od France Telecom udziały w spółce PTK Centertel (34%), stając się jej jedynym właścicielem. 31 grudnia 2013 r. Telekomunikacja Polska (TPSA), PTK Centertel oraz Orange Polska sp. z o.o. połączyły się w jedną spółkę Orange Polska S.A. W pierwszym kwartale 2019 r. Orange Polska było największym operatorem sieci komórkowych post-paid (abonament) z liczbą 9,97 mln zarejestrowanych abonentów oraz drugim co do wielkości operatorem sieci komórkowych pre-paid (na kartę) obsługującym 4,87 mln użytkowników.

Ile będzie kosztowało korzystanie?

Centertel oferuje klientom dwa rodzaje aparatów komórkowych produkowanych przez fiński koncern telekomunikacyjny Nokia:

– przenośny Nokia Talkman 620 – można zainstalować w samochodzie;
– ręczny Nokia Cityman 450 – niewiele większy od zwykłej słuchawki aparat ważący tylko 760 gramów, który można nosić w teczce lub kieszeni[3].

Pierwszy z nich kosztuje 1433 dolary, drugi 1767 dolarów. Oprócz tego klient musi zapłacić 500 dolarów za przyłączenie do sieci.

Wraz z aparatami firma dostarcza akumulator oraz dwie ładowarki do akumulatorów. Jedna zasilana jest z sieci, druga z akumulatora samochodowego.

Miesięczny abonament będzie kosztował 25 dolarów. Prócz tego użytkownik aparatu komórkowego będzie płacić 35 centów za minutę rozmowy w godzinach szczytu (od godz. 7 do 22) i 33 centy poza szczytem (od godz. 22 do 7).

Klienci Centertelu muszą płacić za korzystanie z łączy tzn. zarówno, gdy dzwonią do kogoś, jak i gdy odbierają telefon.

Źródło: „Gazeta Wyborcza – Gazeta Stołeczna Warszawa" z 17–18.06.1992.

[3] Wyposażenie do pierwszej sieci dostępowej Centertela dostarczyły Nortel oraz Nokia. Firma Nortel odpowiadała za stacje bazowe, sterowniki stacji bazowych, a także dostarczała telefony komórkowe dostępne w ofercie. Nokia dostarczyła centrale, systemy zarządzania siecią, oraz „sieć inteligentną". Zapewniała także wsparcie techniczne już po starcie sieci.

Nr 155[1]

Rządowy projekt ustawy o powszechnej prywatyzacji i narodowych funduszach inwestycyjnych – wystąpienie Ministra Przekształceń Własnościowych Janusza Lewandowskiego z 19.09.1993 (fragmenty)

8 punkt porządku dziennego:

Pierwsze czytanie rządowego projektu ustawy o powszechnej prywatyzacji i narodowych funduszach inwestycyjnych (druk nr 435).

Minister Przekształceń Własnościowych Janusz Lewandowski:

Panie Marszałku! Wysoka Izbo! W świetle ciągle obowiązującej konstytucji wszyscy jesteśmy współwłaścicielami majątku narodowego. Majątek ten jest wspólną własnością obywateli Polski. Oczywiście w zapisach artykułów konstytucji zakłamywano rzeczywistość, gdyż w istocie zasadą ustrojową było wywłaszczenie obywateli, czyli wyzucie ich z wszelkich praw własności i z wszelkiego realnego wpływu na gospodarowanie zasobami tego kraju. Ale w jakimś sensie majątek jest dziełem tego społeczeństwa i owocem pracy całego tego społeczeństwa i to powinno być brane pod uwagę, jeżeli dokonuje się operacji na tak szeroką skalę, o tak historycznym zasięgu jak prywatyzacja. Mobilizuje to do szukania takich technik prywatyzacji, które umożliwią upowszechnienie własności i zamienienie konstytucyjnej fikcji na realne, indywidualne, prywatne prawo własności. Oczywiście nie może to polegać na chciejstwie i pobożnych życzeniach, musi to mieć ręce i nogi zarówno jeżeli chodzi o wykonawstwo, jak i potencjalne następstwa realizacji takiego

[1] Pomysłodawcą ustawy o powszechnej prywatyzacji i narodowych funduszach inwestycyjnych, powołującej do życia program powszechnej prywatyzacji, byli: Janusz Lewandowski – minister przekształceń własnościowych w rządzie Suchockiej oraz Jan Szomburg. Pierwszy projekt ustawy o powszechnej prywatyzacji i narodowych funduszach inwestycyjnych wpłynął do Sejmu 31.08.1992 r. Na posiedzeniu Sejmu 18.03.1993 r. projekt został odrzucony przez Sejm, przeciw jego przyjęciu głosowała ówczesna opozycja oraz część posłów koalicji rządzącej ze Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego oraz Porozumienia Ludowego. 3 kwietnia 1993 r. projekt został wniesiony ponownie pod obrady Sejmu RP i został uchwalony 30 kwietnia 1993 r.

programu. I to jest główna idea programu powszechnej prywatyzacji, który chcę państwu zaprezentować. Związane jest to z jeszcze jedną zasadą, której jestem zwolennikiem od kilku lat – kiedyś byłem w tym odosobniony i bardzo mnie za to krytykowano – mianowicie chodzi o to, iż prywatyzacja w Europie Wschodniej nie może być w pełni komercyjna, nie może być przeprowadzana metodami zapożyczonymi z półkuli zachodniej ze względu i na skalę tego procesu i na ubóstwo wszystkich społeczeństw, które wychodzą z epoki komunizmu.

Wydaje mi się, że to myślenie w kategoriach niekomercyjnych, czy nie w pełni komercyjnych, o prywatyzacji w Europie pokomunistycznej potwierdziło się historycznie, gdyż właściwie wszystkie kraje z wyjątkiem Niemiec, one mają ku temu swoje powody, i Węgier realizują lub też przymierzają się do realizacji jakichś programów powszechnej prywatyzacji.

Przywileje dla obywateli własnego kraju w tym procesie mogą mieć różne formy, nie powinny jednak być one budowane na iluzji, nie powinny opierać się na skomplikowanych technikach finansowych czy bankowych, gdyż po prostu nie ma po temu oprzyrządowania w strukturze gospodarczej naszych krajów.

W ustawie prywatyzacyjnej z 13 lipca 1990 r., która była pierwszą taką ustawą w Europie Wschodniej, określa się znane państwu trzy rodzaje takich przywilejów, mianowicie przywilej pracowniczy, przywilej ukryty w formułach stopniowego wykupu majątku, chodzi o tak zwany leasing, oraz przywilej zapisany w art. 25, w którym postanawia się, iż Sejm na wniosek Rady Ministrów podejmuje uchwałę o emisji i wartości bonów prywatyzacyjnych. Zapis ten, wprowadzony do ustawy niemal w ostatniej chwili, był wobec tego stanu wiedzy wyrazem raczej intencji i woli niż technicznych możliwości i operacyjnych zdolności, jeśli chodzi o jego wykonanie. W roku 1991 doszło do próby opracowania tego właśnie zapisu ze względu na wykonawstwo, jego skutki, następstwa dla gospodarki narodowej. Tyle że w roku 1991 przy modelowaniu wzorów prywatyzacji musiała obowiązywać jeszcze jedna zasada, chodziło o wyciągnięcie wniosków w związku ze spadającą rentownością i sytuacją polskiego przemysłu państwowego. Nie sposób było myśleć tylko o prywatyzacji i upowszechnieniu praw własności, konieczne było stworzenie w ramach tego procesu jakichś mocy restrukturyzacyjnych, znalezienie możliwości lepszego zarządzania w sferze dużego przemysłu w Polsce.

Z takiego właśnie myślenia zrodził się program powszechnej prywatyzacji, na tych zasadach został oparty. Jest to, moim zdaniem, lepsze rozwiązanie tego problemu, który czeka na realizację w Polsce od kilku lat i który dotąd był przedstawiany jako problem bonów majątkowych.

Projekt ustawy o powszechnej prywatyzacji i narodowych funduszach inwestycyjnych został przyjęty przez Radę Ministrów 18 sierpnia i składa się zasadniczo z dwóch części. W pierwszej części ustawy nadaje się kształt instytucjom, które nazywają się narodowymi funduszami inwestycyjnymi, a które w gruncie rzeczy są spółkami prawa handlowego, ale nie do końca, i właśnie to jest przedmiotem regulacji w tej ustawie. Fundusze te, aby móc przeprowadzać restrukturyzację przemysłu, muszą być wiarygodne na arenie międzynarodowej i muszą mieć pewien profesjonalny poziom. Należy więc stworzyć w instytucji funduszu firmę zarządzającą – będzie to kilkunastoosobowy zespół fachowców i polskich, i zagranicznych, który nada mu właśnie tę wiarygodność i zdolność do restrukturyzowania. Ludzie ci będą wynagradzani w sposób progresywny, w zależności od tego, w jakim stopniu uda im się ulepszyć i usprawnić funkcjonowanie przedsiębiorstw objętych programem prywatyzacji.

Druga część programu zawiera zasady udziału obywateli w powszechnej prywatyzacji. W I półroczu 1992 r. przyjęto poprawkę do tego programu polegającą na wprowadzeniu opłaty manipulacyjnej. W ten sposób program nie stracił jednak waloru powszechności, gdyż wysokość tej opłaty ma wynosić 10% średnich uposażeń miesięcznych. Nadal pozwala to uważać ten program za powszechnie dostępny, co znaczy, że uczestnictwo w tym programie jest w tym stanie państwa dla obywateli powszechnie dostępne. W ten sposób jednak będą oni niejako sami zgłaszali swoje w nim uczestnictwo.

Program nie budzi iluzji co do możliwości wzięcia udziału w aktywnej grze na rynku kapitałowym wszystkich, którzy się zdecydują na uczestnictwo w nim. Dopuszcza zachowania pasywne – można po prostu być w tym programie, i umożliwia zachowania aktywne – można rozpocząć prowadzenie gry kapitałowej łącznie z operacjami giełdowymi, ale na podstawie realnych, wycenionych zgodnie z wartością rynkową udziałów, czyli certyfikatów udziałowych.

Spodziewamy się, i wydaje mi się, że jest to zasadnicze i dosyć realistyczne założenie, iż większość społeczeństwa, ze względu na nawyki, za-

chowa się pasywnie i w każdym wypadku budowania programu powszechnej prywatyzacji trzeba to uwzględniać, nie oczekując, że gros społeczeństwa zamieni się w aktywnych graczy giełdowych.

25 sierpnia Rada Ministrów określiła niejako, że program prywatyzacji ma pełnić jeszcze inną funkcję, mianowicie ma zapewnić rekompensatę pracownikom sfery budżetowej, rencistom i emerytom – ma to związek z rezolucją Sejmu z 9 maja 1992 r. Taki obowiązek Sejm nałożył na rząd. W drugim punkcie owej rezolucji Sejmu czytamy, że w istniejącym stanie finansów państwa rekompensaty nie mogą bezpośrednio obciążać budżetu. Trzeba było wybrnąć z tego w inny sposób. Taką okazją jest właśnie powszechna prywatyzacja. 18% akcji każdej ze spółek objętych programem będzie przeznaczonych na rekompensatę dla pracowników sfery budżetowej, rencistów i emerytów. Jesteśmy świadomi, że ta forma rekompensaty nie jest satysfakcjonująca, jednak jedyne, co mogliśmy w tym względzie zrobić, to powiększyć zakres programu – aby była to liczba około 600 przedsiębiorstw. Ich wartość bilansowa wynosi mniej więcej 150 bln zł, tak że 18% od tej sumy to jest właśnie owe 29 bln zł, które państwo winne jest swoim obywatelom. Jest to jednak wartość bilansowa, ona – jak to się zapewne okaże – nie jest równoznaczna z wartością rynkową tych przedsiębiorstw.

Wysoka Izbo! Te słowa, które teraz wypowiem, chciałbym skierować do tych parlamentarzystów, którzy zarzucają, że polska prywatyzacja ma elitarny charakter, czyli że uwzględnia się w niej udział ludzi z pieniędzmi. Otóż nie jest to prawdą. Polska jako jedyny kraj Europy pokomunistycznej stosuje najbardziej trudną i czasochłonną technikę sprzedawania, jaką jest publiczna oferta. Polega to na sprzedaży akcji dostępnych w bankach dla wszystkich obywateli naszego kraju. Tylko my próbujemy stosować tę dosyć czasochłonną, kosztowną metodę. W wyniku publicznych ofert przeprowadzonych dotąd w Polsce mamy kilkaset tysięcy udziałowców.

Po drugie, stosujemy większe przywileje pracownicze niż ma to miejsce w Niemczech, Czechosłowacji i na Węgrzech. Mamy też od roku gotowy program, jak sądzę, dosyć odpowiedzialny, który umożliwia nabywanie praw własności tym, dla których to było nieosiągalne – przy dotychczasowych możliwościach technicznych – czyli nie tylko ludziom z pieniędzmi i ludziom bezpośrednio zatrudnionym w prywatyzowanych zakładach pracy. To jest trudne technicznie, ale to jest możliwe. Tak został pomyślany ten program.

I słowo do tych, którzy – siedzą oni naprzeciw mnie – przy każdej okazji wymawiają w Sejmie słowa: „walka z recesją" czy „restrukturyzacja". Nie można poprzestać na sloganach, trzeba wskazywać narzędzia, nie uciekając się być może do proponowania takiej utopii gospodarczej, jak zasada otwartego budżetu. Niełatwo jest w obecnym stanie finansów publicznych państwa wskazać realne narzędzie restrukturyzacji przemysłu i walki z recesją. Ten program został tak pomyślany, by nie dawał gwarancji, ale stwarzał szansę podporządkowanym przedsiębiorstwom – aby właśnie ta operacja restrukturyzacyjna została przeprowadzona na dużą skalę w tej części przemysłu.

Powtarzam, że nie może to być, i nie jest na pewno, doskonałe narzędzie. Bez wątpienia jednak te przedsiębiorstwa mają większą szansę na restrukturyzację i, można to już teraz powiedzieć, mają większe możliwości otrzymania kredytu zagranicznego niż inne sfery polskiej gospodarki, ze względu na zainteresowanie Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju. Ten przywilej jest konieczny ze względu na to, że będzie to miało wpływ na portfel polskich udziałowców. Udziałowcami tych przedsiębiorstw w sposób pośredni, a więc bezpieczny, będą obywatele tego kraju.

Program ma już swoją historię. Był przedmiotem uchwał Sejmu z 19 października 1991 r. i uchwały sejmowej z 1992 r. Za granicą jest uważany – i tu na pewno nie przesadzam – za sygnał:

– czy Polacy mają rzeczywistą wolę reformowania swego kraju,

– czy stosują i doskonalą ten program, czy też wdrażają go w życie – jako przełomowy program w polskiej prywatyzacji.

Dojrzewał on dosyć długo, pochylało się nad nim wiele osób, wielu znakomitych specjalistów. I nie sądzę, żeby przeciwwagą dla tego programu były improwizowane pomysły, ad hoc zgłaszane inicjatywy, które często nawiązują do mojego myślenia z 1988 r., które się przecież trochę zestarzało. Po tylu studiach nad wykonalnością nie ma co wracać do tego dosyć prostego wówczas sposobu myślenia o prywatyzacji. Uważam za bezcelowe, po całym tym namyśle, jaki towarzyszył nam w ciągu ostatnich kilku lat, wracanie do publicystycznej wersji projektu prywatyzacji, bo to nie jest czas na publicystykę gospodarczą w Polsce. Jesteśmy w trzecim roku reformy i trzeba robić realną prywatyzację, a nie uprawiać publicystykę ekonomiczną.

Ten program na pewno można korygować. Ostateczny kształt funduszy inwestycyjnych wymodeluje przecież Sejm. Program jest otwarty i rozwija się

etapami, może być korygowany również w toku wdrażania. Chciałbym, żebyśmy w pewnym momencie zamknęli epokę intelektualnych spekulacji o powszechnej prywatyzacji, gdyż inaczej postępujemy niż nasi sąsiedzi, którzy na zasadach bardziej ryzykownych, mniej doregulowanych, zdecydowanie bardziej niebezpiecznych co do następstw niż u nas, ale odważniej niż my, wdrażają swoje programy powszechnej prywatyzacji. Czyli warto ten program poddać testowi praktycznemu i udoskonalać w trakcie realizacji.

Gorąco apeluję, żeby „wyjąć" niejako ten program z pola przetargów i gry politycznej, gdyż ze względu na skutki i ze względu na skalę chodzi tu o rzeczy ważne dla Polski.

Źródło: Sprawozdanie stenograficzne z 24 posiedzenia Sejmu I kadencji z 19 września 1992 r.

Nr 156[1]

Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (fragmenty)

W celu usprawnienia działalności naczelnych władz Państwa, do czasu uchwalenia nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi się, co następuje:

Rozdział 1. Zasady ogólne

Art. 1. Organami Państwa w zakresie władzy ustawodawczej są Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej, w zakresie władzy wykonawczej – Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, w zakresie władzy sądowniczej – niezawisłe sądy[2]. [...]

Rozdział 2. Sejm i Senat

Art. 3. 1. Sejm składa się z 460 posłów wybieranych w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich, proporcjonalnych, w głosowaniu tajnym.

2. Senat składa się ze 100 senatorów wybieranych w województwach na okres kadencji Sejmu w wyborach wolnych, powszechnych, bezpośrednich, w głosowaniu tajnym[3].

Art. 4. 1. Kadencja Sejmu trwa 4 lata od dnia wyborów. [...]

---

[1] Ustawa zasadnicza tzw. Mała konstytucja została uchwalona w październiku 1992 r. przez parlament wyłoniony w całkowicie wolnych wyborach w 1991 r. Była to pierwsza ustawa zasadnicza demokratycznej Polski od czasów Konstytucji marcowej z 1921 r. Regulowała wyłącznie funkcjonowanie władzy ustawodawczej i wykonawczej oraz określała podstawowe zasady samorządu terytorialnego. W pozostałych kwestiach, takich jak prawa i obowiązki obywateli, zasady ustrojowe, sądy oraz trybunały, zachowały moc przepisy konstytucji z 1952 r. Mała konstytucja rozdzielała władzę ustawodawczą i wykonawczą, zmniejszała również uprawnienia Prezydenta oraz Senatu, nadając większe uprawnienia Radzie Ministrów.

[2] Mała konstytucja wprowadzała wyraźny trójpodział władzy na: legislatywę, egzekutywę i niezależne władze sądownicze.

[3] Mała konstytucja ustaliła liczebność izb parlamentu oraz czas trwania kadencji.

Art. 11. Sejm może powołać komisję dla zbadania określonej sprawy z prawem przesłuchiwania w trybie Kodeksu postępowania karnego osób przez nią wezwanych. [...]

Art. 17. 1. Ustawę uchwaloną przez Sejm Marszałek Sejmu przekazuje Senatowi.

2. Senat może w ciągu 30 dni ustawę przyjąć lub wprowadzić do jej tekstu poprawki albo ją odrzucić. Jeżeli Senat w ciągu 30 dni od dnia przekazania nie podejmie stosownej uchwały, ustawę uważa się za przyjętą.

3. Poprawki Senatu pociągające za sobą obciążenie budżetu Państwa wymagają wskazania źródeł pokrycia.

4. Uchwałę Senatu odrzucającą ustawę lub poprawkę zaproponowaną w uchwale Senatu uważa się za przyjętą, jeżeli Sejm nie odrzuci jej bezwzględną większością głosów.

Art. 18. 1. Przyjętą przez Sejm i Senat ustawę Marszałek Sejmu przedstawia Prezydentowi do podpisu.

2. Prezydent podpisuje ustawę w ciągu 30 dni od dnia przedstawienia i zarządza jej ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

3. Prezydent może odmówić podpisania ustawy i z umotywowanym wnioskiem przekazać ją Sejmowi do ponownego rozpatrzenia. Po ponownym uchwaleniu ustawy przez Sejm większością 2/3 głosów Prezydent w terminie 7 dni podpisuje ustawę i zarządza jej ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, chyba że zgodnie z ust. 4 wystąpi do Trybunału Konstytucyjnego.

4. Przed podpisaniem ustawy Prezydent może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o stwierdzenie zgodności ustawy z Konstytucją. Wystąpienie Prezydenta do Trybunału Konstytucyjnego wstrzymuje bieg terminu przewidzianego dla podpisania ustawy. Prezydent nie może odmówić podpisania ustawy, którą Trybunał Konstytucyjny uznał za zgodną z Konstytucją.

Art. 19. 1. W sprawach o szczególnym znaczeniu dla Państwa może być przeprowadzone referendum.

2. Referendum ma prawo zarządzić:

1) Sejm, uchwałą podjętą bezwzględną większością głosów, lub

2) Prezydent, za zgodą Senatu podjętą bezwzględną większością głosów.

3. Jeżeli w referendum wzięła udział więcej niż połowa uprawnionych do głosowania, wynik referendum jest wiążący.

4. Zasady i tryb przeprowadzenia referendum określa ustawa.

Art. 20. Dochody i wydatki Państwa na rok kalendarzowy określa ustawa budżetowa. W szczególnych wypadkach dochody i wydatki Państwa w okresie krótszym niż rok może określać ustawa o prowizorium budżetowym.

Art. 21. 1. Rada Ministrów jest obowiązana przedłożyć Sejmowi projekt ustawy budżetowej w terminie umożliwiającym jej uchwalenie przed rozpoczęciem roku budżetowego, a w szczególnych wypadkach przed końcem pierwszego kwartału roku. Termin ten oraz warunki, jakim powinien odpowiadać projekt budżetu, określa ustawa.

2. Senat może podjąć uchwałę o przyjęciu lub wprowadzeniu poprawek do ustawy budżetowej uchwalonej przez Sejm w ciągu 20 dni od dnia przekazania jej Senatowi.

3. W razie nieuchwalenia ustawy budżetowej lub ustawy o prowizorium budżetowym, Rada Ministrów prowadzi gospodarkę finansową na podstawie przedłożonego projektu ustawy.

4. Jeżeli ustawa budżetowa nie zostanie uchwalona w ciągu 3 miesięcy od dnia złożenia Sejmowi projektu odpowiadającego wymaganiom prawa budżetowego, Prezydent może rozwiązać Sejm.

Art. 22. 1. Rada Ministrów jest obowiązana przedłożyć Sejmowi sprawozdanie z wykonania ustawy budżetowej oraz sprawozdania z wykonania innych uchwalanych przez Sejm planów finansowych Państwa w terminie 6 miesięcy po zakończeniu roku budżetowego.

2. Sejm dokonuje oceny wykonania ustawy budżetowej oraz innych planów finansowych Państwa w terminie 2 miesięcy od dnia otrzymania sprawozdania i podejmuje uchwałę w przedmiocie absolutorium, po wysłuchaniu opinii Najwyższej Izby Kontroli przedstawionej przez jej Prezesa.

3. W razie nieotrzymania absolutorium Rada Ministrów podaje się do dymisji.

Art. 23. 1. Sejm może ustawą podjętą bezwzględną większością głosów upoważnić Radę Ministrów, na jej umotywowany wniosek, do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy.

2. Ustawa o upoważnieniu Rady Ministrów do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy określa przedmiot regulacji oraz okres obowiązywania upoważnienia.

3. W czasie obowiązywania ustawy o upoważnieniu Rady Ministrów do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy inicjatywa ustawodawcza w zakresie, o którym mowa w ust. 2, przysługuje wyłącznie Radzie Ministrów.

4. Ustawa nie może upoważnić Rady Ministrów do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy dotyczących: zmiany Konstytucji, wyborów Prezydenta, Sejmu, Senatu oraz organów samorządu terytorialnego, budżetu Państwa, wolności i praw osobistych obywateli, ich wolności i praw politycznych oraz praw i obowiązków wynikających ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych, a także zgody na ratyfikację umów międzynarodowych, o których mowa w art. 33 ust. 2 niniejszej ustawy.

5. Prezydent podpisuje przedstawione mu przez Radę Ministrów rozporządzenie z mocą ustawy i zarządza jego ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

6. Przed podpisaniem Prezydent może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie zgodności rozporządzenia z mocą ustawy z Konstytucją.

7. Prezydent może odmówić podpisania rozporządzenia z mocą ustawy i w ciągu 14 dni zwrócić je Radzie Ministrów. Zwrócone przez Prezydenta rozporządzenie z mocą ustawy Rada Ministrów może wnieść do Sejmu w postaci projektu ustawy.

Art. 24. 1. Sejm może podjąć uchwałę o stanie wojny jedynie w razie dokonania zbrojnego napadu na Rzeczpospolitą Polską albo gdy z umów międzynarodowych wynika konieczność wspólnej obrony przeciw agresji, a gdy Sejm nie obraduje, o stanie wojny postanawia Prezydent.

2. Warunki i skutki prawne oraz tryb wprowadzenia stanu wojny określa ustawa.

Art. 25. 1. Poseł może zgłosić interpelację lub zapytanie do Prezesa Rady Ministrów lub poszczególnych jej członków.

2. Interpelację składa się na piśmie, a odpowiedź na nią powinna być udzielona w terminie 21 dni. W razie gdy odpowiedź na interpelację nie zadowala składającego, może on wystąpić do Marszałka Sejmu o dodatkową odpowiedź, a także o udzielenie jej na posiedzeniu Sejmu.

3. Zapytania są zgłaszane ustnie, na każdym posiedzeniu Sejmu i wymagają one bezpośredniej odpowiedzi.

4. Szczegółowe zasady składania interpelacji i zapytań oraz udzielania na nie odpowiedzi określa regulamin Sejmu. [...]

Rozdział 3. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej

Art. 28. 1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej jest najwyższym przedstawicielem Państwa Polskiego w stosunkach wewnętrznych i międzynarodowych[4].

2 Prezydent czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa Państwa, nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium oraz przestrzegania umów międzynarodowych.

Art. 29. 1. Prezydent jest wybierany przez Naród.

2. Prezydent wybierany jest w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich, w głosowaniu tajnym, bezwzględną większością ważnie oddanych głosów.

3. Jeżeli żaden z kandydatów nie uzyska większości bezwzględnej, 14 dnia po pierwszym głosowaniu przeprowadza się drugą turę głosowania. Biorą w niej udział dwaj kandydaci, którzy otrzymali kolejno największą liczbę głosów w pierwszej turze i nie wycofali swojej kandydatury. Za wybraną uważa się osobę, która uzyskała większą liczbę ważnie oddanych głosów.

4. Prezydent jest wybrany na lat pięć i może być ponownie wybrany tylko jeden raz.

5. Prezydentem może być wybrany każdy obywatel polski, który ukończył 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych.

6. Kadencja Prezydenta liczy się od dnia objęcia przez niego urzędu.

7. Wybory Prezydenta zarządza Marszałek Sejmu nie wcześniej niż na cztery miesiące i nie później niż na trzy miesiące przed upływem kadencji urzędującego Prezydenta, a w razie opróżnienia urzędu Prezydenta – nie później niż w czternastym dniu po opróżnieniu urzędu, wyznaczając datę wyborów przypadającą w ciągu dwóch miesięcy od dnia zarządzenia wyborów. Wybory odbywają się w dniu wolnym od pracy.

Art. 30. 1. Prezydent obejmuje urząd po złożeniu wobec Zgromadzenia Narodowego przysięgi następującej treści:

---

[4] Mała konstytucja wprowadzała prerogatywy Prezydenta, w tym: kierownictwo w sprawach bezpieczeństwa i dotyczących obrony państwa, kwestii polityki zagranicznej, prawo wprowadzania stanu wojennego, prawo weta ustawodawczego, prawo występowania z wnioskiem o powołanie i odwołanie prezesa Narodowego Banku Polskiego, desygnowanie premiera.

„Obejmując z woli Narodu urząd Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej uroczyście przysięgam, że dochowam wierności postanowieniom Konstytucji, będę strzegł niezłomnie godności Narodu, niepodległości i bezpieczeństwa Państwa, a także, że dobro Ojczyzny oraz pomyślność obywateli będą dla mnie zawsze najwyższym nakazem".

Przysięga może być również złożona z dodaniem słów „Tak mi dopomóż Bóg".

2. Objęcie urzędu przez Prezydenta wybranego przed upływem kadencji dotychczasowego Prezydenta następuje następnego dnia po upływie kadencji urzędującego Prezydenta.

Art. 31. Prezydent nie może piastować żadnego innego urzędu ani być posłem lub senatorem.

Art. 32. 1. Prezydent sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie stosunków zagranicznych.

2. Prezydent mianuje i odwołuje pełnomocnych przedstawicieli Rzeczypospolitej Polskiej w innych państwach oraz przyjmuje listy uwierzytelniające i odwołujące akredytowanych przy nim przedstawicieli dyplomatycznych innych państw.

3. Kontakty z innymi państwami, a także z polskimi przedstawicielami dyplomatycznymi za granicą odbywają się za pośrednictwem ministra właściwego w zakresie spraw zagranicznych.

Art. 33. 1. Prezydent ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe, o czym zawiadamia Sejm i Senat.

2. Ratyfikacja i wypowiedzenie umów międzynarodowych dotyczących granic Państwa, sojuszów obronnych oraz umów pociągających za sobą obciążenia finansowe Państwa lub konieczność zmian w ustawodawstwie wymaga upoważnienia wyrażonego w ustawie.

Art. 34. Prezydent sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa Państwa. Organem doradczym Prezydenta w tym zakresie jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego.

Art. 35. 1. Prezydent jest najwyższym zwierzchnikiem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Prezydent w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej mianuje i zwalnia Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, a na wniosek Ministra Obrony Narodowej mianuje i zwalnia zastępców Szefa Sztabu Generalnego, dowódców rodzajów Sił Zbrojnych oraz dowódców okręgów wojskowych.

3. Prezydent na okres wojny mianuje i zwalnia Naczelnego Wodza.

Art. 36. 1. W razie zagrożenia zewnętrznego Państwa Prezydent może wprowadzić stan wojenny na części lub całym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a także ogłosić częściową lub powszechną mobilizację.

2. Organizację władz Państwa na czas stanu wojennego i inne skutki prawne wprowadzenia stanu wojennego określa ustawa.

Art. 37. 1. Prezydent może wprowadzić na czas określony, nie dłuższy niż 3 miesiące, stan wyjątkowy na części lub całym terytorium Państwa, jeżeli zagrożone zostało jego wewnętrzne bezpieczeństwo lub w razie klęski żywiołowej. Przedłużenie stanu wyjątkowego może nastąpić tylko raz na okres nie dłuższy niż 3 miesiące za zgodą Sejmu.

2. Sejm nie może być rozwiązany w czasie trwania stanu wyjątkowego, a jego kadencja nie może zakończyć się wcześniej niż po upływie 3 miesięcy od zakończenia stanu wyjątkowego.

3. W okresie trwania stanu wyjątkowego nie mogą być zmieniane ustawy konstytucyjne ani ordynacje wyborcze.

4. Szczegółowe warunki, skutki prawne oraz tryb wprowadzenia stanu wyjątkowego określa ustawa.

Art. 38. 1. Prezes Rady Ministrów informuje Prezydenta o podstawowych problemach będących przedmiotem pracy Rady Ministrów.

2. W sprawach szczególnej wagi dla Państwa Prezydent może zwoływać posiedzenia Rady Ministrów i im przewodniczyć.

Art. 39. Prezydent może zwracać się z orędziem do Sejmu lub do Senatu. Orędzia nie czyni się przedmiotem debaty.

Art. 40. Prezydent występuje do Sejmu z wnioskiem o powołanie albo odwołanie Prezesa Narodowego Banku Polskiego.

Art. 41. Prezydent nadaje obywatelstwo polskie i zwalnia z obywatelstwa polskiego.

Art. 42. Prezydent powołuje sędziów na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa.

Art. 43. Prezydent stosuje prawo łaski.

Art. 44. Prezydent nadaje ordery i odznaczenia.

Art. 45. 1. W celu wykonania ustaw i na podstawie udzielonych w nich upoważnień Prezydent wydaje rozporządzenia i zarządzenia.

2. Prezydent wydaje zarządzenia w zakresie wykonywania swoich ustawowych uprawnień.

Art. 46. Akty prawne Prezydenta dla swojej ważności wymagają kontrasygnaty Prezesa Rady Ministrów albo właściwego ministra, którzy sprawę przedkładają Prezydentowi.

Art. 47. Przepis art. 46 nie dotyczy:

1) zwoływania pierwszego posiedzenia nowo wybranego Sejmu i Senatu,
2) rozwiązywania Sejmu,
3) zarządzenia wyborów do Sejmu i Senatu,
4) inicjatywy ustawodawczej,
5) podpisywania i odmowy podpisywania ustawy lub rozporządzenia z mocą ustawy,
6) zwracania się do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie zgodności ustawy lub rozporządzenia z mocą ustawy z Konstytucją,
7) desygnowania Prezesa Rady Ministrów i powoływania Rady Ministrów w pełnym składzie,
8) przyjmowania dymisji Rady Ministrów i powierzania jej pełnienia obowiązków,
9) zwoływania posiedzeń Rady Ministrów,
10) wstępnego wniosku o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu,
11) występowania z wnioskami o przeprowadzenie kontroli przez Najwyższą Izbę Kontroli,
12) powoływania i odwoływania Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego i prezesów Sądu Najwyższego,
13) uprawnień Prezydenta, o których mowa w art. 19 ust. 2 pkt 2, w art. 39–44 i art. 48.

Art. 48. 1. Prezydent może powołać ministrów stanu do reprezentowania go w sprawach związanych z wykonywaniem jego uprawnień.

2. Organem wykonawczym Prezydenta jest Kancelaria Prezydenta. Prezydent nadaje statut Kancelarii oraz powołuje i odwołuje jej Szefa.

Art. 49. 1. Opróżnienie urzędu Prezydenta przed upływem kadencji następuje wskutek:

– śmierci,
– zrzeczenia się urzędu,
– uznania przez Zgromadzenie Narodowe trwałej niezdolności do sprawowania urzędu ze względu na stan zdrowia uchwałą podjętą większo-

ścią co najmniej 2/3 głosów, w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego,

– złożenia z urzędu orzeczeniem Trybunału Stanu.

2. W razie gdy urząd Prezydenta jest opróżniony – do czasu objęcia urzędu przez nowego Prezydenta, a także, gdy Prezydent tymczasowo nie może sprawować urzędu, zastępuje go Marszałek Sejmu, gdy zaś ten nie może tych funkcji wykonywać – Marszałek Senatu.

3. Osoba zastępująca Prezydenta nie może rozwiązać Sejmu.

Art. 50. 1. Prezydent za naruszenie Konstytucji lub ustaw oraz za popełnienie przestępstwa może być pociągnięty do odpowiedzialności tylko przed Trybunałem Stanu.

2. Postawienie Prezydenta w stan oskarżenia może nastąpić uchwałą Zgromadzenia Narodowego, podjętą większością co najmniej 2/3 głosów ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego na wniosek co najmniej 1/4 ogólnej liczby członków Zgromadzenia.

3. Z chwilą postawienia Prezydenta w stan oskarżenia sprawowanie przez niego urzędu ulega zawieszeniu. Art. 49 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

Rozdział 4. Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej (Rząd)

Art. 51. 1. Rada Ministrów prowadzi politykę wewnętrzną i zagraniczną Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Rada Ministrów kieruje całością administracji rządowej.

Art. 52. 1. Rada Ministrów podejmuje decyzje we wszystkich sprawach polityki Państwa, których ustawa konstytucyjna lub inna ustawa nie zastrzegły dla Prezydenta albo innego organu administracji państwowej bądź samorządu. [...]

Rozdział 5. Samorząd terytorialny

Art. 70. 1. Samorząd terytorialny jest podstawową formą organizacji lokalnego życia publicznego.

2. Jednostki samorządu terytorialnego posiadają osobowość prawną jako istniejące z mocy prawa wspólnoty mieszkańców danego terytorium.

3. Przysługujące jednostce samorządu terytorialnego prawo własności i inne prawa majątkowe stanowią mienie komunalne.

4. Podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest gmina. Pozostałe rodzaje jednostek samorządu terytorialnego określa ustawa.

Art. 71. 1. Samorząd terytorialny wykonuje w ramach ustaw istotną część zadań publicznych, z wyłączeniem zadań zastrzeżonych ustawowo do kompetencji administracji rządowej.

2. Jednostki samorządu terytorialnego wykonują przysługujące im zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1992, nr 84, poz. 426.

Nr 157[1]

Ustawa z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. 1. Ustawa reguluje opodatkowanie podatkiem od towarów i usług oraz podatkiem akcyzowym.

2. Podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy stanowią dochód budżetu państwa.

Art. 2. 1. Opodatkowaniu podlega sprzedaż towarów i odpłatne świadczenie usług na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Opodatkowaniu podlega również eksport i import towarów lub usług. [...]

Art. 5. 1. Podatnikami są osoby prawne, jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej oraz osoby fizyczne:

1) mające siedzibę lub miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli wykonują we własnym imieniu i na własny rachunek czynności, o których mowa w art. 2, w okolicznościach wskazujących na zamiar ich wykonywania w sposób częstotliwy, nawet jeżeli zostały wykonane jednorazowo, a także wówczas, gdy czynności te polegają na jednorazowej sprzedaży rzeczy w tym celu nabytej, lub
2) wykonujące czynności, o których mowa w art. 16, lub
3) na których ciąży obowiązek zapłaty cła na podstawie odrębnych przepisów, niezależnie od tego, czy towar jest zwolniony od cła lub cło na towar zostało zawieszone, lub

[1] Ustawa o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym wprowadzała w życie jeden z podatków pośrednich – podatek od wartości dodanej. Jest on pobierany na każdym kolejnym etapie obrotu towarami lub usługami (tak jak podatek obrotowy). Do jego obliczania zastosowano konstrukcję kaskadową, która zakłada brak nakładania się podatku poprzez zastosowanie mechanizmu odliczenia podatku pobranego w poprzednich etapach obrotu. W chwili akcesji Polski do UE nastąpiła konieczność harmonizacji polskiego prawa podatkowego z prawem UE, co poskutkowało uregulowaniem tej kwestii w nowej ustawie o podatku od towarów i usług z dnia 11 marca 2004 r.

4) mające siedzibę lub miejsce zamieszkania albo pobytu za granicą, jeżeli wykonują czynności, o których mowa w art. 2, osobiście lub przez osobę upoważnioną albo przy pomocy pracowników bądź przy wykorzystaniu zakładu lub urządzenia służącego działalności produkcyjnej, handlowej lub usługowej, lub
5) będące usługobiorcami usług pochodzących z importu. [...]

Rozdział 2
Podatek od towarów i usług

Art. 13. Opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług, zwanym dalej „podatkiem", podlegają czynności określone w art. 2. [...]

Art. 15. 1. Podstawą opodatkowania jest obrót. Obrotem, z zastrzeżeniem art. 16 i 17, jest kwota należna z tytułu sprzedaży towarów, pomniejszona o kwotę podatku. W przypadku gdy pobrano zaliczki, zadatki, przedpłaty lub raty, o których mowa w art. 6 ust. 8, obrotem jest również kwota otrzymanych zaliczek, zadatków, przedpłat lub rat, pomniejszona o przypadającą od nich kwotę podatku. Jeżeli należność określona jest w naturze, podstawą opodatkowania jest wartość świadczenia obliczona na podstawie przeciętnych cen stosowanych w danej miejscowości lub na danym rynku w dniu wykonania świadczenia, zmniejszonych o podatek. Kwota należna obejmuje całość świadczenia należnego od nabywcy. [...]

Art. 32. 1. Podatnicy, z zastrzeżeniem ust. 2, obowiązani są wystawiać rachunek (fakturę) stwierdzający sprzedaż towarów, jej datę, cenę jednostkową bez podatku, wartość sprzedaży, kwotę podatku, kwotę należności oraz dane dotyczące podatnika i nabywcy.

2. Podatnicy świadczący usługi, w tym również w zakresie handlu i gastronomii, nie mają obowiązku wystawiania rachunków (faktur), o których mowa w ust. 1, osobom fizycznym nie prowadzącym działalności gospodarczej. Jednakże na żądanie tych osób podatnicy są obowiązani do wystawienia rachunku uproszczonego. [...]

Rozdział 3
Podatek akcyzowy

Art. 34. 1. Opodatkowaniu podatkiem akcyzowym, zwanym dalej „akcyzą", podlegają czynności określone w art. 2, dotyczące towarów wymienionych w załączniku nr 6 do ustawy, zwanych dalej „wyrobami akcyzowymi".

2. Akcyzie podlegają również nadmierne ubytki lub zawinione niedobory niektórych wyrobów akcyzowych. Za nadmierne ubytki lub zawinione niedobory wyrobów akcyzowych uważa się ubytki (niedobory) powstałe w czasie produkcji, magazynowania, przerobu, zużycia lub przewozu, zmniejszone o powstające w czasie tych czynności dopuszczalne ubytki (niedobory) obliczone na podstawie obowiązujących norm. [...]

Art. 38. 1. Sprzedaż wyrobów akcyzowych na eksport nie podlega akcyzie.

2. Minister Finansów, w drodze rozporządzenia:

1) określi szczegółowe warunki i tryb zwrotu akcyzy w eksporcie,
2) określi okresy i terminy płatności akcyzy oraz tryb jej zapłaty,

Źródło: Dziennik Ustaw 1993, nr 11, poz. 50.

Nr 158[1]

Ustawa z dnia 30 kwietnia 1993 r. o narodowych funduszach inwestycyjnych i ich prywatyzacji (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. Ustawa określa zasady tworzenia, działania i prywatyzacji narodowych funduszy inwestycyjnych. [...]

Rozdział 2
Cel i zasady tworzenia narodowych funduszy inwestycyjnych

Art. 3. 1. Narodowe fundusze inwestycyjne, zwane dalej „funduszami", tworzone są przez Skarb Państwa w formie spółek akcyjnych.

2. Uprawnienia Skarbu Państwa jako założyciela i akcjonariusza funduszu wykonuje właściwy minister, członek Rady Ministrów.

Art. 4. 1. Celem funduszy jest pomnażanie ich majątku, w szczególności poprzez powiększanie wartości akcji spółek, w których fundusze są akcjonariuszami. [...]

Art. 6. 1. Skarb Państwa może wnosić do funduszu wkłady niepieniężne w postaci akcji spółek akcyjnych, zwanych dalej „spółkami", na zasadach określonych w art. 10, tak długo jak pozostaje on jego jedynym akcjonariuszem.

2. Skarb Państwa może wnieść do funduszu wkłady pieniężne niezbędne do zarejestrowania funduszu.

Art. 7. 1. Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, przedsiębiorstwa państwowe, które zostaną przekształcone w spółki oraz jednoosobowe

[1] Ustawa stanowi regulację prawną programu utworzenia narodowych funduszy inwestycyjnych (NFI) i udostępnienia obywatelom akcji funduszy. NFI mogą być tworzone przez Skarb Państwa wyłącznie w formie spółki akcyjnej, powstałej w wyniku komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych. Każdy uprawniony obywatel otrzymywał powszechne świadectwo udziałowe, które miał prawo sprzedać dowolnemu podmiotowi lub zamienić na akcje narodowych funduszy inwestycyjnych. W Polsce powstało 15 NFI, których majątkiem miały zarządzać polskie i zagraniczne firmy konsultingowe, banki komercyjne oraz konsorcja wybrane metodą przetargu. Program realizowany był od grudnia 1994 r. do 1998 r. i objął ok. 27 mln obywateli.

spółki Skarbu Państwa w celu wniesienia akcji wszystkich tych spółek do funduszy, jak również fundusze, do których akcje tych spółek zostaną wniesione, oraz tryb wnoszenia tych akcji do funduszy. [...]

2. Właściwy minister przedkłada Radzie Ministrów wnioski w sprawach, o których mowa w ust. 1. Wnioski dotyczące przekształcenia przedsiębiorstw państwowych w spółki, w celu wniesienia akcji tych spółek do funduszy, przedkłada się, jeżeli w ciągu 45 dni od dnia zawiadomienia dyrektor lub rada pracownicza nie zgłosi umotywowanego sprzeciwu. Rada pracownicza zajmuje stanowisko po zasięgnięciu opinii ogólnego zebrania pracowników (delegatów). Niezgłoszenie sprzeciwu w ciągu 45 dni od dnia zawiadomienia organów przedsiębiorstwa uważa się za wyrażenie zgody.

3. Właściwy minister dokonuje przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego, wyznaczonego zgodnie z ust. 1 i 2. Przekształcenia dokonuje się – jeżeli przepisy niniejszej ustawy nie stanowią inaczej – na zasadach określonych w rozdziale 2 ustawy o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, a w części dotyczącej przekształcania przedsiębiorstwa państwowego – bez konieczności zachowania wymogów określonych w art. 11 ustawy z dnia 24 lutego 1990 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym (Dz. U. z 1991 r. Nr 89, poz. 403). [...]

Art. 10. 1. Skarb Państwa wnosi do tworzonych funduszy 60% akcji każdej ze spółek, w której Skarb Państwa jest jedynym akcjonariuszem, z tym że 27% akcji każdej ze spółek powinno znaleźć się, w przybliżeniu w równych częściach, w posiadaniu wszystkich wyznaczonych funduszy, z wyjątkiem jednego funduszu, który otrzyma w całości pakiet 33% akcji danej spółki; w każdej spółce wyodrębnia się tylko jeden pakiet 33% akcji, który wnosi się w całości jako wkład do jednego z funduszy. Zasady te dotyczą wyłącznie podziału akcji spółek między fundusze, w których Skarb Państwa jest jedynym akcjonariuszem. [...]

Rozdział 4
Zarządzanie majątkiem narodowego funduszu inwestycyjnego

Art. 21. 1. Fundusz może zawrzeć umowę o zarządzanie jego majątkiem z firmą zarządzającą. Umowę zawiera fundusz reprezentowany przez radę nadzorczą.

2. Umowy o zarządzanie mogą być zawierane przez fundusze, których jedynym akcjonariuszem jest Skarb Państwa, wyłącznie z firmami zarządzają-

cymi wyłonionymi w drodze przetargu przez Komisję Selekcyjną, o której mowa w art. 15 ust. 3. [...]

Rozdział 6
Świadectwa udziałowe

Art. 29. 1. Świadectwo udziałowe jest papierem wartościowym na okaziciela w rozumieniu art. 2 pkt 1 ustawy, o której mowa w art. 27. Świadectwo udziałowe reprezentuje prawa majątkowe, o których mowa w art. 37 i 38 ust. 5.

2. Świadectwa udziałowe emituje Skarb Państwa, za który działa właściwy minister. [...]

Art. 31. 1. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, którzy są zameldowani na pobyt stały w kraju i w dniu 31 grudnia roku poprzedzającego rok emisji świadectw udziałowych mają ukończone 18 lat, są uprawnieni do otrzymania jednakowej liczby świadectw udziałowych, zwanych dalej „powszechnymi świadectwami udziałowymi", podlegających wymianie na akcje funduszy innych niż te, o których mowa w art. 8.

2. Sporządzanie spisów osób uprawnionych do otrzymania powszechnych świadectw udziałowych należy do zadań zleconych gmin. [...]

Art. 36. Przeniesienie własności świadectwa udziałowego jest wolne od opłaty skarbowej.

Rozdział 7
Wymiana świadectw udziałowych na akcje narodowych funduszy inwestycyjnych

Art. 37. Świadectwo udziałowe podlega wymianie w Krajowym Depozycie Papierów Wartościowych, za pośrednictwem podmiotu prowadzącego przedsiębiorstwo maklerskie, na jednakową ilość akcji w każdym z funduszy istniejących w dniu emisji świadectwa udziałowego i wyznaczonych do przeprowadzenia tej wymiany przez właściwego ministra, z zastrzeżeniem, że wymiana może nastąpić najwcześniej po dopuszczeniu akcji wszystkich tych funduszy do publicznego obrotu na podstawie art. 49 ustawy, o której mowa w art. 27.

Art. 38. 1. Właściwy minister określi, w drodze rozporządzenia, fundusze, o których mowa w art. 37, termin, od którego świadectwa udziałowe będą podlegały wymianie na akcje funduszy, oraz tryb takiej wymiany. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1993, nr 44, poz. 202.

Nr 159[1]

Grzegorz W. Kołodko, *Strategia dla Polski* (fragmenty)

1. Polska – otwierając się na świat – kontynuuje swoją drogę do demokracji, do społecznej gospodarki rynkowej i do swobodnej przedsiębiorczości w ramach równoprawnych sektorów własnościowych. W ostatnich latach olbrzymim wysiłkiem całego społeczeństwa, wspierającego reformatorskie działania kolejnych rządów Rzeczypospolitej, pewne problemy rozwiązano, inne pozostały, a równocześnie wyłoniło się wiele nowych wyzwań – zwłaszcza masowe bezrobocie i rosnący wewnętrzny dług publiczny. Powszechne jest przy tym przekonanie, że można było osiągnąć więcej przy mniejszej społecznej dotkliwości reform. Zastrzeżenia budzi rozłożenie kosztów transformacji oraz sposób podziału jej wciąż ograniczonych efektów. W tym duchu społeczeństwo wypowiedziało się w ostatnich wyborach. Stąd też dla rządu sprawą kluczową jest OBNIŻENIE SPOŁECZNYCH KOSZTÓW REFORM, zmniejszanie ich uciążliwości. Obecnie realizowana faza transformacji ma nadać jej kształt społecznie akceptowany.

2. Rząd centrolewicowy proponuje nowe podejście do trapiących społeczeństwo problemów. Nie polega ono ani – jak w czasach centralnego planowania – na iluzorycznych próbach zapisywania prawie wszystkiego, co miałoby wydarzyć się w najbliższych latach, na tworzeniu kolejnych biurokratycznych instytucji i wymyślaniu często niesprawnych instrumentów realizacyjnych, ani też – jak często miało to miejsce w ostatnich latach – na biernym oczekiwaniu na samoistne rozwiązywanie się problemów i chybionych próbach przekonywania, że albo jest już dobrze, albo niczego nie można zrobić.

---

[1] Tekst przedstawia opis programu reform strukturalnych i rozwoju społeczno-gospodarczego opracowanego w 1994 r. przez wicepremiera i ministra finansów prof. Grzegorza W. Kołodkę. Punktem wyjścia do stworzenia programu były 44 tezy dotyczące kształtowania polityki gospodarczej, zaprezentowane w październiku 1993 r. przez G.W. Kołodkę premierowi Waldemarowi Pawlakowi podczas konsultacji przy obsadzeniu stanowiska ministra finansów. Sama strategia składa się z 10 punktów, uzupełnionych o prognozy podstawowych wskaźników ekonomicznych na lata 1994–1997. Integralną jej częścią było 10 programów węzłowych stanowiących szczegółowe propozycje rozwiązań polityki gospodarczej kraju.

Obecnie potrzebny jest program uwzględniający tendencje występujące w gospodarce światowej, w nauce i technice, w procesach demograficznych. Musi on antycypować wyzwania przyszłości. Musi także wzmocnić pozytywne procesy uruchomione w wyniku dotychczasowych reform. W szczególności chodzi tutaj o przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego i nadanie mu cech trwałości. Dlatego właśnie Polsce niezwykle potrzebna jest dziś dłuższa perspektywa, STRATEGICZNA KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU, stawiająca trzy priorytety:

- szybki wzrost gospodarczy,
- stabilizację systemową i makroekonomiczną,
- poprawę warunków życia.

Rząd przedkłada taki właśnie program społeczeństwu, które będzie go urzeczywistniać w swoim długofalowym interesie. Jest to Strategia dla Polski otwierająca nową fazę polskiej transformacji. [...]

Stabilizacja gospodarcza to jednak coś więcej niż tylko uzdrawianie i równoważenie finansów publicznych na ścieżce trwałego i szybkiego wzrostu gospodarczego. Rząd konsekwentnie stabilizuje reguły gry ekonomicznej i oczekiwania podmiotów w niej uczestniczących. Przedsiębiorcy tego potrzebują i wychodzimy im naprzeciw, aby zmniejszyć ich ryzyko. Rząd nie będzie zaskakiwać swoimi kolejnymi decyzjami, ale zmierzać do stabilizowania oczekiwań poprzez konsekwentną politykę finansową i dyscyplinę budżetową. Temu m.in. podporządkowana jest średniookresowa strategia finansowa rządu przygotowana w porozumieniu z Narodowym Bankiem Polskim w odniesieniu do polityki monetarnej.

Decyzje inwestycyjne i alokacyjne uzyskają zatem fundament, którym będzie przewidywalność działań rządu i stabilność warunków gospodarowania, zwłaszcza w sferze polityki finansowej. [...]

6. POPRAWA WARUNKÓW ŻYCIA to społeczny rdzeń Strategii dla Polski. Jej pomyślna realizacja umożliwi w latach 1994–1997 wzrost przeciętnej płacy realnej o blisko 11% oraz odczuwalny wzrost siły nabywczej przeciętnej renty i emerytury po realnym wzroście o około 7% w roku 1994. Poprawa warunków życia będzie efektem szybkiego wzrostu gospodarczego oraz sprawiedliwszego niż w przeszłości podziału wytworzonego produktu. Podział dochodów musi wszystkim zagwarantować przynajmniej elementarne poczucie bezpieczeństwa socjalnego, którego utrata w ostatnich latach jest główną przyczyną społecznej frustracji. [...]

8. Polska jest – i zawsze była – częścią Europy. Naturalne jest zatem jej DĄŻENIE DO SZYBKIEGO WEJŚCIA DO UNII EUROPEJSKIEJ. Realizacja Strategii dla Polski przybliży nas do tego celu, tym bardziej, że jest ona kierunkowo zgodna z długofalowym programem Unii Europejskiej „Wzrost – zatrudnienie – konkurencyjność'. Procesowi integracji sprzyjać będzie zamiar ukierunkowania – w przypadku Polski – środków funduszu PHARE na wypełnienie specjalnego programu przystosowawczego, poprzedzającego pełne członkostwo w Unii. [...]

PROGRAMY WĘZŁOWE

I Partnerskie stosunki pracy i negocjacyjny mechanizm regulacji płac
II Reforma systemu zabezpieczenia społecznego
III Przeciwdziałanie bezrobociu
IV Rozwój obszarów wiejskich
V Inwestowanie w kapitał ludzki
VI Zarządzanie majątkiem państwowym oraz procesy przekształceń własnościowych
VII Średniookresowa strategia finansowa
VIII Rozwój i reforma sektora finansowego
IX Bezpieczeństwo obrotu gospodarczego i absorpcja „szarej strefy"
X Międzynarodowa konkurencyjność polskiej gospodarki

Źródło: G.W. Kołodko, *Strategia dla Polski*, Warszawa 1994.

Nr 160[1]

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (fragmenty)

Rozdział 1
Przedmiot prawa autorskiego

Art. 1.

1. Przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór).

2. W szczególności przedmiotem prawa autorskiego są utwory:

1) wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe),
2) plastyczne,
3) fotograficzne,
4) lutnicze,
5) wzornictwa przemysłowego,
6) architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne,
7) muzyczne i słowno-muzyczne,
8) sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne,
9) audiowizualne (w tym wizualne i audialne).

---

[1] Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 4 lutego 1994 r. była trzecią w historii Polski ustawą chroniącą prawa autorów prac. Pierwsza polska ustawa o prawie autorskim została uchwalona 29 marca 1926 r. Jak na owe czasy była to nowoczesna regulacja prawna, która stała się pierwowzorem podobnych przepisów w państwach europejskich. Od tego też czasu rozwija się w tym zakresie doktryna i orzecznictwo. Okres powojenny to czas obowiązywania ustawy z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim, która nie doprowadziła do znaczącego rozwoju prawa autorskiego. Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 4 lutego 1994 r. uwzględnia zasady ochrony przewidziane w konwencjach międzynarodowych, jak również uwarunkowania wynikające z nowych technik rejestrowania i zwielokrotniania utworów i przedmiotów praw pokrewnych, nowych technik przekazu, przechowywania i przetwarzania danych.

3. Utwór jest przedmiotem prawa autorskiego od chwili ustalenia, chociażby miał postać nie ukończoną. [...]

Rozdział 2
Podmiot prawa autorskiego

Art. 8.

1. Prawo autorskie przysługuje twórcy, o ile ustawa nie stanowi inaczej.

2. Domniemywa się, że twórcą jest osoba, której nazwisko w tym charakterze uwidoczniono na egzemplarzach utworu lub której autorstwo podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu.

3. Dopóki twórca nie ujawnił swojego autorstwa, w wykonywaniu prawa autorskiego zastępuje go producent lub wydawca, a w razie ich braku – właściwa organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi.

Rozdział 3
Treść prawa autorskiego

Oddział 1
Autorskie prawa osobiste

Art. 16.

1. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i nie podlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do:

1) autorstwa utworu,
2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo,
3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania,
4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności,
5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

Oddział 2
Autorskie prawa majątkowe

Art. 17.

Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu.

Art. 18.

1. Autorskie prawa majątkowe nie podlegają egzekucji, dopóki służą twórcy. Nie dotyczy to wymagalnych wierzytelności.

2. Po śmierci twórcy spadkobiercy mogą sprzeciwić się egzekucji z prawa autorskiego do utworu nie opublikowanego, chyba że sprzeciw byłby niezgodny z ujawnioną wolą twórcy co do rozpowszechniania utworu.

3. Prawo do wynagrodzenia, o którym mowa w art. 20 ust. 2, art. 30 ust. 2 oraz w art. 70 ust. 3, nie podlega zrzeczeniu się, zbyciu ani egzekucji. Nie dotyczy to wymagalnych wierzytelności. [...]

Rozdział 4

Czas trwania autorskich praw majątkowych

Art. 36.

Z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, autorskie prawa majątkowe gasną z upływem lat pięćdziesięciu:

1) od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich – od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych,
2) jeżeli twórca nie jest znany – od pierwszej publikacji, a gdy utwór nie został opublikowany – od jego ustalenia, chyba że przed upływem tego terminu nazwisko twórcy zostało za jego zgodą ujawnione,
3) od pierwszej publikacji, jeżeli z mocy ustawy autorskie prawa majątkowe przysługują innej osobie niż twórca, a gdy utwór nie został opublikowany – od jego ustalenia. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1994, nr 24, poz. 83.

Nr 161[1]

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o denominacji złotego (fragmenty)

W celu ułatwienia rozliczeń pieniężnych oraz mając na względzie oznaki stabilizowania się relacji waluty polskiej z innymi walutami narodowymi, uchwala się, co następuje:

Art. 1 . 1 . Poczynając od dnia 1 stycznia 1995 r. Narodowy Bank Polski dokona ekwiwalentnej denominacji złotego, wprowadzając do obrotu pieniężnego nową polską jednostkę pieniężną[2].

2. Nowa jednostka pieniężna o nazwie złoty będzie dzieliła się na 100 groszy.

Art. 2. 1. W okresie od wprowadzenia nowej jednostki pieniężnej do dnia 31 grudnia 1996 r. banknoty i monety będące w obiegu przed dniem 1 stycznia 1995 r., zwane dalej „starymi złotymi", zostaną stopniowo zastąpione banknotami i monetami opiewającymi na jednostkę pieniężną, o której mowa w art. 1[3].

2. Nowa jednostka pieniężna, o której mowa w art. 1, będzie miała wartość równą 10 000 starych złotych.

Art. 3. 1. W okresie, o którym mowa w art. 2 ust. 1, stare złote będą nadal bez żadnych ograniczeń prawnym środkiem płatniczym w przeliczeniu według stosunku ustalonego w art. 2 ust. 2. [...]

---

[1] Tekst prezentuje treść ustawy o denominacji złotego. Początek l. 90. charakteryzował się w Polsce wysoką stopą inflacji. Złoty tracił na wartości po kilkadziesiąt procent miesięcznie, co w rezultacie sprawiło, że w obiegu pojawiały się coraz wyższe nominały. Ponadto koszty produkcji i przechowywania nowych banknotów stawały się coraz większe. W latach 1989–1990 wystąpiła hiperinflacja, która osiągnęła poziom 1395%. W obiegu pojawiły się banknoty o nominałach 1 000 000 oraz 2 000 000 złotych. NBP 1 stycznia 1995 r. rozpoczął operację wprowadzania do obiegu nowego złotego, wartego 10 tys. starych złotych. Denominacja przyczyniła się także do zwiększenia zaufania do polskiego złotego i wzrostu jego prestiży nie tylko wśród Polaków, lecz i za granicą.

[2] Nowa jednostka pieniężna o nazwie „złoty" i symbolu PLN zastąpiła „starego złotego" (PLZ).

[3] Stare nominały zostały zastąpione przez pięć nowych. W obiegu pojawiły się wydrukowane w Anglii i zabezpieczone przed fałszerstwem banknoty dziesięcio-, dwudziesto-, pięćdziesięcio-, stu- i dwustuzłotowe.

Art. 4. 1. Wszelkie prawa majątkowe, a także zobowiązania i należności pieniężne powstałe przed datą określoną w art. 1 ust. 1, a płatne po tej dacie – podlegają przeliczeniu w stosunku określonym w art. 2 ust. 2. W szczególności przeliczeniu, o którym mowa w zdaniu poprzednim, podlegają: wynagrodzenia za pracę, emerytury, renty, inne należności wynikające z praw i zobowiązań majątkowych (publicznych i prywatnych) bez względu na tytuł ich powstania, wartości materiałów i surowców, wkładów oszczędnościowych, lokat i depozytów bankowych. [...]

3. Detaliczne ceny sprzedaży wszystkich towarów i usług w okresie od dnia 1 stycznia 1995 r. do dnia 31 grudnia 1996 r. powinny być wyrażane w nowej jednostce pieniężnej z jednoczesnym podaniem ich wysokości w starych złotych. Przeliczenie to powinno być dokonane ściśle w stosunku, o którym mowa w art. 2 ust. 2, przy czym dopuszczalna jest jedynie korekta wynikająca z konieczności zaokrąglania końcówek wartości pieniężnej do 1 grosza, na zasadach ogólnych. [...]

Art. 8. Kto nie uwidacznia detalicznej ceny sprzedaży towarów i usług w sposób określony w art. 4 ust. 3, podlega karze grzywny albo karze nagany.

Źródło: Dziennik Ustaw 1994, nr 84, poz. 386.

Nr 162[1]

Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. Ustawa określa zasady i tryb ustanawiania specjalnych stref ekonomicznych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzania takimi strefami oraz szczególne zasady i warunki prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej.

Art. 2. Specjalną strefą ekonomiczną, zwaną dalej „strefą", jest wyodrębniona zgodnie z przepisami ustawy, niezamieszkała część terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na której terenie może być prowadzona działalność gospodarcza na zasadach określonych ustawą.

Art. 3. Strefa może być ustanowiona w celu przyśpieszenia rozwoju gospodarczego części terytorium kraju, w szczególności przez:

1) rozwój określonych dziedzin działalności gospodarczej,
2) rozwój nowych rozwiązań technicznych i technologicznych oraz ich wykorzystanie w gospodarce narodowej,
3) rozwój eksportu,
4) zwiększenie konkurencyjności wytwarzanych wyrobów i świadczonych usług,
5) zagospodarowanie istniejącego majątku przemysłowego i infrastruktury gospodarczej,
6) tworzenie nowych miejsc pracy,

[1] Specjalna strefa ekonomiczna (SSE) to wyodrębniona, niezamieszkała część kraju, na terenie której można prowadzić działalność gospodarczą na preferencyjnych warunkach. Powstawanie specjalnych stref ekonomicznych w Polsce miało sprzyjać łagodzeniu skutków transformacji systemu gospodarczego, a przede wszystkim prowadzić do przyspieszenia rozwoju obszarów objętych ich oddziaływaniem. SSE były narzędziem przekształcania gospodarki prowadzącym do zmian jakościowych, unowocześnienia gospodarki, podniesienia jej konkurencyjności i innowacyjności. W 2019 r. istniało 14 SSE.

7) zagospodarowanie nie wykorzystanych zasobów naturalnych z zachowaniem zasad równowagi ekologicznej[2].

Rozdział 2
Ustanawianie stref

Art. 4. 1. Rada Ministrów, na wniosek Ministra Przemysłu i Handlu, ustanawia strefę w drodze rozporządzenia. [...]

4. Rozporządzenie w sprawie ustanowienia strefy określa:

1) nazwę, teren i granice strefy,
2) zakres przedmiotowy działalności gospodarczej, która może być prowadzona na terenie strefy, albo dziedziny działalności gospodarczej, której prowadzenie na terenie strefy jest wyłączone,
3) zarządzającego strefą, zwanego dalej „zarządzającym",
4) okres, na jaki ustanawia się strefę[3],
5) zwolnienia i preferencje dla podmiotów prowadzących działalność gospodarczą na terenie strefy na zasadach określonych w art. 12. [...]

---

[2] Jedną z głównych przesłanek ich tworzenia było przełamywanie monokultury przemysłu i dywersyfikacja struktury produkcji w poszczególnych regionach. Miały one zwiększać atrakcyjność inwestycyjną miejsc, w których je utworzono. Inwestycje powstałe w ramach stref miały być bodźcem rozwoju kluczowych dziedzin gospodarki.

[3] Cechą charakterystyczną specjalnych stref ekonomicznych jest ich terytorialność, czyli ograniczenie dostępności zachęt wyłącznie do określonych terenów kraju. W 2019 r. istniało 14 specjalnych stref ekonomicznych: 1) Specjalna Strefa Ekonomiczna Małej Przedsiębiorczości w Kamiennej Górze; 2) Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna; 3) Specjalna Strefa Ekonomiczna Kostrzyn-Słubice; 4) Krakowski Park Technologiczny; 5) Specjalna Strefa Ekonomiczna Legnica; 6) Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna; 7) Specjalna Strefa Ekonomiczna EURO-PARK Mielec (pierwsza i najstarsza w kraju); 8) Pomorska Specjalna Strefa Ekonomiczna; 9) Słupska Specjalna Strefa Ekonomiczna; 10) Specjalna Strefa Ekonomiczna Starachowice; 11) Suwalska Specjalna Strefa Ekonomiczna; 12) Tarnobrzeska Specjalna Strefa Ekonomiczna „EURO-PARK WISŁOSAN"; 13) Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna „INVEST-PARK"; 14) Warmińsko-Mazurska Specjalna Strefa Ekonomiczna. W skład każdej strefy wchodzi od kilku do kilkunastu podstref zlokalizowanych w całej Polsce. Na mocy obowiązujących w 2022 r. przepisów specjalne strefy ekonomiczne mają funkcjonować do 31.12.2026 r.

[...] Art. 12. 1. Dochody uzyskane z działalności gospodarczej prowadzonej na terenie strefy na podstawie zezwolenia, o którym mowa w art. 16 ust. 1, przez osoby prawne oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą mogą być, w drodze rozporządzenia Rady Ministrów, całkowicie zwolnione odpowiednio od podatku dochodowego od osób prawnych i podatku dochodowego od osób fizycznych w okresie równym połowie okresu, na jaki ustanowiona została strefa.

2. Dochody, o których mowa w ust. 1, uzyskane w latach podatkowych następujących po roku podatkowym, w którym zgodnie z ust. 1 wygasło całkowite zwolnienie od podatku dochodowego, mogą być, w drodze rozporządzenia Rady Ministrów, zwolnione od podatku dochodowego w pozostałym okresie, na jaki ustanowiona została strefa, w części nie przekraczającej 50% takich dochodów.

3. Wydatki inwestycyjne nie dotyczące nabycia środków trwałych, związane bezpośrednio z działalnością gospodarczą prowadzoną na terenie strefy na podstawie zezwolenia, o którym mowa w art. 16 ust. 1, ponoszone przez podmioty gospodarcze, które nie mają prawa do zwolnienia od podatku dochodowego, o którym mowa w ust. 1 lub 2, mogą być zaliczane w pełnej wysokości do kosztów uzyskania przychodów w roku podatkowym, w którym zostały poniesione. [...]

5. Rada Ministrów w rozporządzeniu, o którym mowa w art. 4 ust. 1, ustala:

1) przedmiot działalności gospodarczej, której prowadzenie uprawnia do zwolnień od podatku dochodowego, o których mowa w ust. 1 i 2, wysokość tych zwolnień, czas ich obowiązywania oraz warunki, od których spełnienia przez podmiot gospodarczy uzależnione jest prawo do tych zwolnień,
2) przedmiot działalności gospodarczej, której prowadzenie uprawnia do preferencji w zakresie podatku dochodowego, o których mowa w ust. 3 i 4, czas ich obowiązywania oraz wysokość współczynników mających zastosowanie do podwyższenia stawek amortyzacji, o którym mowa w ust. 4, a także może ustalić warunki, od których spełnienia przez podmiot gospodarczy uzależnione jest prawo do tych preferencji. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1994, nr 123, poz. 600.

Nr 163[1]

Tak powstał Onet.pl. Początki, liczby i najważniejsze projekty (fragmenty)

Połączenie encyklopedii z katalogiem stron – tak w dużym skrócie można powiedzieć o początkach Onetu. Dziś to największy portal w polskiej sieci, który gromadzi blisko 14 milionów użytkowników miesięcznie[2]. Powstał w 1996 roku, przed swoimi największymi konkurentami.

Idea powstania Onetu narodziła się w 1996 roku w krakowskiej firmie Optimus, której prezesem wówczas był Roman Kluska[3]. W czerwcu 1996 roku został powołany oddział internetowy firmy Optimus – Optimus Net, jego szefem został Ryszard Garnczarski, obecnie dyrektor do spraw inwestycji i infrastruktury – mówi Paweł Klimiuk[4], rzecznik prasowy Onet.pl. – Pierwszym jej zadaniem było pozyskanie łącz internetowych o odpowiednio dużej przepustowości, które były potrzebne do udostępniania użytkownikom „Polskich Zasobów Internetu", czyli katalogu istniejących ówcześnie polskich stron internetowych pod adresem www.optiumusnet.pl, krótszym: www.onet.pl oraz skrzynek elektronicznych kont pocztowych Friko.

---

[1] Tekst przedstawia historię powstania jednego z pierwszych polskich portali internetowych. Portal został założony w 1996 r. przez spółkę Optimus. Wystartował 2.06.1996 r. jako „OptimusNet" i początkowo miał być połączeniem encyklopedii z dobrym katalogiem polskich stron internetowych. W 1997 r. domena „OptimusNet" została skrócona do nazwy Onet.pl. Od tego czasu serwis zyskał charakter informacyjny. W 2001 r. Onet.pl stał się częścią Grupy ITI. W 2006 r. doszło do fuzji Onet.pl ze spółką Grupa Onet.pl SA, w tym też roku TVN SA odkupił spółkę od Grupy ITI. W 2012 r. spółka została przejęta przez niemiecko-szwajcarski koncern Ringier Axel Springer Media.

[2] Według wyników badania Mediapanel realizowanego przez firmę Gemius/PBI we wrześniu 2020 r. portal Onet.pl odwiedziło ponad 17 mln internautów.

[3] Roman Kluska – polski przedsiębiorca, twórca i były prezes notowanej na warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych spółki Optimus SA.

[4] Paweł Klimiuk funkcję rzecznika prasowego Onet.pl sprawował do września 2012 r.

Obecnym prezesem spółki jest Robert Bednarski[5]. Na stanowisku zastąpił Łukasza Wejcherta[6], który w listopadzie 2011 roku ogłosił, że rezygnuje z pełnienia tej funkcji.

Robert Bednarski pracuje w grupie Onet.pl od 1999 roku, początkowo jako dyrektor finansowy, a od 2001 roku jako członek zarządu odpowiedzialny za finanse, inwestycje i G&A. Od 2007 roku pełnił funkcję wiceprezesa.

Trzy lata przed przyjściem do firmy Bednarskiego Onet miał być nieco innym serwisem, niż jest teraz. Domena Onet.pl została zarejestrowana przez Zbigniewa Zycha, pierwszego formalnie zatrudnionego w firmie pracownika, 22 czerwca 1996 roku o godzinie 1 w nocy.

Druga firma-córka Optimusa[7] – wydawnictwo Optimus Pascal prowadzona przez Piotra Wilama i Tomasza Kolbusza, którzy wcześniej namówili Romana Kluskę na współpracę przy tworzeniu i sprzedaży encyklopedii multimedialnych, zostaje połączona z oddziałem internetowym Optimusa tworząc jedną firmę pod nazwą Onet.pl SA.

– Firma zajęła się trzema poziomami działalności: internetową jako Onet.pl, wydawniczą jako Pascal, wydając głównie książki o tematyce podróżniczej, oraz multimediami jako Optimus Pascal. Do dwuosobowego zarządu zostali powołani Piotr Wilam i Tomasz Kolbusz – wyjaśnia Paweł Klimiuk.

W 2000 roku Roman Kluska i jego żona Anna, właściciele pakietu kontrolnego akcji Optimusa, postanawiają sprzedać go BRE Bankowi. 31 maja Roman Kluska przestał pełnić obowiązki prezesa zarządu Optimus SA, został prezesem rady nadzorczej firmy. Rok później BRE Bank pozyskał inwestora strategicznego dla Onetu. Była nim grupa ITI.

W chwili przejęcia przychody wynosiły 7 milionów złotych rocznie, a EBITA była negatywna. W ciągu dwóch lat od przejęcia liczba serwerów Onetu zwiększyła się z 38 do 700, przychody wzrosły do 50 milionów, a EBIDA poszybowała w górę do 38 procent.

---

[5] Robert Bednarski funkcję prezesa spółki pełnił do końca 2014 r.

[6] Łukasz Wejchert – syn Jana Wejcherta, współtwórcy ITI (właściciela m.in. TVN).

[7] Polska spółka giełdowa w 2011 r. połączyła się z CD Projekt – właścicielem dystrybutora gier komputerowych. W 2013 r. marka Optimus została sprzedana przez CD Projekt spółce AB.

Droga do pozycji lidera

Obecnie w Onet.pl pracuje ponad 800 osób[8]. Część z nich jest zatrudniona w naszej spółce technologicznej DreamLab Onet.pl.

Główna siedziba spółki mieści się w Krakowie, ale spory oddział jest też w Warszawie. Niedawno dotychczasowy właściciel portalu, grupa ITI, ogłosiła, że prowadzi rozmowy na temat sprzedaży swojego flagowego serwisu.

Rozmowy prowadzone były na wyłączność z Ringier Axel Springer Polska. Ostatecznie do transakcji doszło i – po wydaniu zgody przez UOKiK – właścicielem Onetu będzie wydawnictwo, które wydaje między innymi dziennik Fakt oraz tygodnik Newsweek[9].

Pierwszym krokiem we wdrożeniu partnerstwa będzie wniesienie przez TVN 100 procent udziałów w Onet do nowo utworzonej spółki, a w rozliczeniu otrzymała 956 milionów złotych w gotówce (około 217 milionów euro) oraz 25 procent udziałów w spółce, w której udziały Ringier Axel Springer Media AG wyniosą 75 procent. Zamknięcie transakcji, spodziewane pod koniec 2012 roku albo na początku 2013, jest uwarunkowane otrzymaniem zgody odpowiednich organów regulacyjnych – wynika z informacji spółki.

Wzrost przychodów Onetu w latach 2001–2006 wyniósł +244 procent, a w kolejnych pięciu latach (2006–2011) +144 procent.

– Perspektywy dla mediów online są dobre. Media online tworzą doskonały kontekst do komunikacji i mają dużą współużywalność z innymi mediami – mówi Klimiuk. – Wideo online osiągnęło już rozmiary pozwalające efektywnie budować zasięg i odpowiednią częstotliwość kontaktów reklamowych dla produktów FMCG, ale są przy tym efektywne kosztowo. Wciąż jest duży potencjał w FMCG inwestycji w online w poszukiwaniu optymalizacji wydatków i podążaniu za konsumentem.

Rok mobile

– Naszym strategicznym celem jest, aby na urządzeniach przenośnych można było wygodnie korzystać ze wszystkich zasobów Onetu. Ogłaszając

[8] Dane pochodzą z 2012 r.

[9] W 2012 r. 75% udziałów spółki zostało kupionych przez koncern medialny Ringier Axel Springer Polska za blisko 1 mld zł. 26.04.2017 koncern Ringier Axel Springer Media wykupił od Grupy TVN pozostałe 25% udziałów w Grupie Onet.pl, stając się jej jedynym właścicielem.

w ubiegłym roku strategię „mobile first" postawiliśmy świadomie na ten segment, zmieniając całkowicie nasz produkt mobilny – mówi Paweł Klimiuk. – Teraz jest on całkowicie spójny pod względem użyteczności, wyglądu i funkcjonalności. Jest skonstruowany pod wygodę, pod użyteczność, a nie pod odsłony. Prostota i wygoda jest naszym zdaniem kluczem do sukcesu w obszarze mobile. Będziemy nadal rozwijać się w zakresie doskonałego user experience i multiplatformowości.

Na pytanie, jaki był ostatni najważniejszy zrealizowany projekt w ramach grupy, przedstawiciele Onetu zapewniają, że Euro 2012. A dokładniej mówiąc nadawanie własnych transmisji z własnego wirtualnego studia. „Eurokontakt", program nadawany na żywo ze stadionów, zanotował około 13 milionów emisji.

W tym roku uruchomiony został również serwis Biznes.pl, nowa mobilna poczta e-mail, nowy program tv. Onet relacjonował również na żywo rajd Dakar.

Plany na przyszłość

W ubiegłym roku na Onecie wyemitowanych zostało pół miliona materiałów wideo. To jedna z dróg, którą chce kroczyć Onet.

– W dalszym ciągu rozwijamy nasze kompetencje w zakresie produkcji wideo oraz rozwiązań mobilnych i multiplatform. Zmienia się przede wszystkim jakość treści, bo lepsza infrastruktura i nasycenie rynku lepszymi urządzeniami na więcej pozwala, i jakość dystrybucji – mówi Klimiuk.

– Produkcja własnych dedykowanych do on-line treści wideo wpisuje się w strategię budowania oferty Onetu, bo nie wszystko można pozyskać od partnerów. Nie każda produkcja np. telewizyjna dobrze się ogląda w sieci. Przejście z roli agregatora do roli producenta i agregatora oznacza lepszą personalizację i dopasowanie do preferencji widza i oczywiście niższe koszty. Studio Onetu działa od jesieni ubiegłego roku i produkujemy w nim regularnie kilkanaście własnych cyklicznych formatów wideo, które mają bardzo duży udział w oglądalności materiałów wideo. Treści video stają się naturalnym, stałym elementem zdecydowanej większości treści dostępnych na Onecie i takie właśnie kontekstowe wideo jest najchętniej oglądane przez widzów w sieci. To stwarza doskonałe możliwości reklamowe – dodaje.

Onet wciąż chce się skupić na produktach mobilnych. Zdaniem przedstawicieli portalu, wideo jest obszarem bardziej dojrzałym jako nośnik rekla-

my i zbadanym. Jeśli chodzi o mobile to rynek musi się jeszcze wiele nauczyć jak korzystać z jego możliwości, jak badać i mierzyć efekty.

Podobne kroki wykonuje konkurencja, choć zdaniem Onetu, inne portale już dawno przestały być jedyną konkurencją. O uwagę widza czy czytelnika trzeba rywalizować z innymi mediami, tradycyjnymi. Stąd między innymi intensywny rozwój wideo online.

– Onet jest dziś po prostu jednym z wiodących mediów na polskim rynku. Perspektywą dla nas jest multiplatformowość i wykorzystanie wiedzy o sposobach produkcji i oferowania kontentu online – wyjaśnia Paweł Klimiuk. – Tradycyjne media dopiero wchodzą na ten rynek zdobywając know-how. Onet dziś odpowiada na nieco inne potrzeby niż kiedyś. Podstawowa to dostarczanie informacji i rozrywki tam, gdzie chcą tego użytkownicy – a więc dziś i w przyszłości na wszystkich urządzeniach podłączonych do sieci. Nie tylko na desktopie. To również rola „porządkowania" wiedzy i napływu informacji. Naszym zdaniem on-line będzie dominującą przestrzenią mediową dla newsów i rozrywki.

Źródło: https://interaktywnie.com/biznes/artykuly/portale/tak-powstal-onet-pl-poczatki-liczby-i-najwazniejsze-projekty-23950 (dostęp: 10.12.2020).

Nr 164[1]

Ustawa z dnia 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1.

Wprowadza się powszechne obowiązkowe ubezpieczenie zdrowotne, zwane dalej „ubezpieczeniem zdrowotnym”[2].

---

[1] Odziedziczony po Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej system opieki zdrowotnej, tak jak cały system zabezpieczenia społecznego, przeżywał w l. 90. XX wieku ogromne trudności finansowe. Ich źródła były wielorakie, niemniej jednak na czoło wysuwały się zmiany demograficzne, niedomagania organizacji systemu i niegospodarność administracyjnie zarządzanych placówek oraz zwiększająca się liczba korzystających z opieki medycznej. Swoje znaczenie miało również traktowanie systemu rentowego jako jednego z instrumentów ograniczania skutków bezrobocia. Należy też zwrócić uwagę na rozwój technologiczny, dzięki któremu w istotny sposób poprawiała się jakość realizowanych procedur medycznych, ale też wzrastały ich koszty. Sytuacja ta prowadziła do niekontrolowanego zadłużenia publicznej opieki zdrowotnej. Przez kilka kolejnych lat podejmowano próby poprawienia sytuacji, jednak były to działania doraźne, które nie dotykały przyczyn, a jedynie łagodziły skutki. Spośród pojawiających się koncepcji najbardziej liczącymi stały się dwie – jedna zakładająca rozwój istniejących rozwiązań, a więc samorządowej opieki zdrowotnej zarządzanej i finansowanej przez samorządy, druga zaś – zbudowanie powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego. Projekty: rządowy i prezydencki wpłynęły do sejmu w 1995 r. Ostatecznie po dymisji rządu Józefa Oleksego nowy premier Włodzimierz Cimoszewicz zapowiedział przeprowadzenie kilku reform, w tym reformy służby zdrowia. Podstawę prac stanowiła koncepcja wypracowana przez rząd J. Oleksego. Mimo krytyki niektórych ugrupowań (Unia Wolności, Unia Pracy, Bezpartyjny Blok Wspierania Reform) projekt zyskał poparcie koalicjanta – Polskiego Stronnictwa Ludowego, po czym 6 lutego 1997 r. uchwalono ustawę o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym. Ustawodawca zdecydował się porzucić finasowanie świadczeń zdrowotnych z budżetu państwa. Wprowadzono system ubezpieczeniowy, nawiązując do tradycji II Rzeczypospolitej. Idea rynku wewnętrznego, na której oparto system, polegała na konkurencji o środki publiczne, których miernikiem była składka ubezpieczeniowa. Kasa chorych stała się instytucją zasadzającą się na decentralizacji i upodmiotowieniu społeczeństwa.

[2] W 1998 r. dodano artykuł 1a (DzU 1998, nr 117, poz. 756), uzupełniony w 2001 r. (DzU 2001, nr 88, poz. 961) w brzmieniu: 1a: Ubezpieczenie zdrowotne

Art. 2.

1. Świadczenia określone w przepisach ustawy udzielane są w razie choroby lub urazu, ciąży, porodu i połogu, powszechnej akcji zapobiegania chorobom oraz konieczności dokonania oceny stanu zdrowia wymaganej na podstawie odrębnych przepisów i przysługują:

1) osobom podlegającym obowiązkowi ubezpieczenia,
2) członkom rodziny osób, o których mowa w pkt 1[3].

2. Ubezpieczonymi są:

1) osoby posiadające obywatelstwo polskie i zamieszkujące na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
2) cudzoziemcy zamieszkujący lub przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, z zastrzeżeniem art. 10, którzy spełnili warunki określone w art. 3. [...]

---

jest oparte w szczególności na zasadach: 1) solidarności społecznej, 2) samorządności, 3) samofinansowania, 4) prawa wolnego wyboru świadczeniodawcy i kasy chorych, 5) zapewnienia równego dostępu do świadczeń, 6) działalności kas chorych nie dla zysku, 7) gospodarności i celowości działania, 8) gwarancji państwa.

[3] Zmieniony w 1998 r. i 2001 r. – 1. Ubezpieczonymi na podstawie przepisów ustawy są osoby posiadające obywatelstwo polskie i zamieszkujące na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz cudzoziemcy przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wizy pobytowej z prawem do pracy, karty stałego pobytu lub karty czasowego pobytu, jeżeli: 1) podlegają obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego, 2) ubezpieczają się dobrowolnie. 2. Ubezpieczonymi na podstawie przepisów ustawy są także: 1) zamieszkujący na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej członkowie rodzin osób, o których mowa w ust. 1, 2) osoby posiadające obywatelstwo polskie, niezamieszkujące na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli są objęte ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym na podstawie przepisów ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, 3) cudzoziemcy – studenci i słuchacze studiów doktoranckich, którzy studiują w Rzeczypospolitej Polskiej, 4) cudzoziemcy – członkowie zakonów oraz alumni wyższych seminariów duchownych i teologicznych, postulanci, nowicjusze i juniorzyści zakonów i ich odpowiedniki przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wizy pobytowej oraz posiadający kartę stałego pobytu lub kartę czasowego pobytu.

Art. 4.

Państwo gwarantuje ubezpieczonym udzielanie świadczeń określonych w ustawie[4]. [...]

Art. 6.

1. Zadania z zakresu ubezpieczenia zdrowotnego realizują kasy powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego.

2. W realizacji zadań, o których mowa w ust. 1, uczestniczą inne podmioty określone ustawą[5]. [...]

---

[4] Zmieniony i uzupełniony w 1998 r., 2000 r. i 2001 r., nowy tekst: 1. Ubezpieczenie zdrowotne realizowane jest przez instytucje ubezpieczenia zdrowotnego, zwane w ustawie „kasami chorych". 2. Kasa chorych w celu zapewnienia ubezpieczonym świadczeń określonych ustawą gromadzi środki finansowe, zarządza nimi oraz zawiera umowy ze świadczeniodawcami, o których mowa w art. 7 pkt 23. 3. Świadczenia zdrowotne są udzielane ubezpieczonym w ramach środków finansowych posiadanych przez kasę chorych i powinny odpowiadać aktualnej wiedzy i praktyce medycznej. 4. Ubezpieczeni, o których mowa w art. 2 ust. 1 i 2, wnoszą do kasy chorych składkę na ubezpieczenie zdrowotne. 5. Ubezpieczeni współuczestniczą w kosztach udzielanych im świadczeń wnosząc opłaty (udział własny) na zasadach określonych ustawą. 6. Kasa chorych, realizując swoje zadania, współdziała z innymi instytucjami działającymi na rzecz ochrony zdrowia, instytucjami ubezpieczeń społecznych, organami jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej, samorządami zawodów medycznych oraz organizacjami specjalności medycznych i organizacjami świadczeniodawców, a także ze stowarzyszeniami i grupami samopomocowymi tworzonymi w celu udzielania pomocy osobom chorym lub promocji zdrowia. 7. Kasa chorych nie może prowadzić działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej. 8. Kasa chorych nie może prowadzić zakładów opieki zdrowotnej, nie może być ich właścicielem ani nie może posiadać w jakiejkolwiek formie praw własności w stosunku do podmiotów prawnych prowadzących zakłady opieki zdrowotnej i apteki, w szczególności nie może być akcjonariuszem lub udziałowcem spółek prowadzących zakłady opieki zdrowotnej, akcjonariuszem lub udziałowcem spółek prowadzących obrót lekami. 9. Kasa chorych może realizować zlecone i finansowane przez ministra właściwego do spraw zdrowia zadania z zakresu ochrony zdrowia. 10. Zakres i zasady finansowania oraz tryb realizowania zadań, o których mowa w ust. 9, określa umowa pomiędzy ministrem właściwym do spraw zdrowia i kasą chorych. Art. 4a. Realizację powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego przez inne niż kasy chorych instytucje ubezpieczeniowe ureguluje odrębna ustawa.

[5] W 1998 r. skreślony (DzURP 1998, nr 117).

Rozdział 2
Obowiązek ubezpieczenia zdrowotnego

Art. 8.[6]

Obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego podlegają:

1) osoby objęte ubezpieczeniem społecznym:
   a) pracowników,
   b) rolników,
   c) osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin,
   d) osób wykonujących pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia,
   e) członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych i ich rodzin,
   f) osób duchownych,
   g) twórców i ich rodzin,
   h) adwokatów,
2) żołnierze zawodowi oraz żołnierze odbywający służbę okresową lub nadterminową zasadniczą służbę wojskową,
3) policjanci,
4) funkcjonariusze Urzędu Ochrony Państwa,
5) funkcjonariusze Straży Granicznej,
6) funkcjonariusze Służby Więziennej,
7) funkcjonariusze Państwowej Straży Pożarnej,
8) posłowie i senatorowie,
9) osoby pobierające emerytury lub renty,
10) dzieci oraz uczniowie i słuchacze zakładów kształcenia nauczycieli w rozumieniu przepisów o systemie oświaty – nie pozostający na wyłącznym utrzymaniu osoby podlegającej ubezpieczeniu,
11) studenci i uczestnicy studiów doktoranckich – nie pozostający na wyłącznym utrzymaniu osoby podlegającej ubezpieczeniu,
12) słuchacze Krajowej Szkoły Administracji Publicznej[7],

---

[6] W związku z prowadzonymi zmianami i reorganizacjami zmieniono lub uzupełniono niektóre kategorie uprawnionych, m.in.: Biuro Ochrony Rządu, Służba Celna, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu.

[7] Krajowa Szkoła Administracji Publicznej – utworzona w 1990 r. szkoła kształcąca i przygotowująca do służby publicznej urzędników służby cywilnej oraz kadry wyższych

13) bezrobotni,
14) osoby pobierające zasiłek przedemerytalny lub świadczenie przedemerytalne z urzędu pracy,
15) osoby pobierające rentę socjalną, zasiłek stały, zasiłek stały wyrównawczy lub gwarantowany zasiłek okresowy z pomocy społecznej,
16) kombatanci nie podlegający ubezpieczeniu społecznemu w Rzeczypospolitej Polskiej lub nie pobierający emerytury lub renty,
17) osoby korzystające z urlopu wychowawczego – nie pozostające na wyłącznym utrzymaniu osoby podlegającej ubezpieczeniu. [...]

Rozdział 4
Świadczenia z ubezpieczenia zdrowotnego

Art. 31.

1. Ubezpieczonym przysługują następujące świadczenia:
1) zdrowotne, służące zachowaniu, przywracaniu, poprawie i promocji zdrowia, a także ratowaniu życia, a w szczególności badania, porady i zabiegi lekarskie, badania diagnostyczne, leczenie i rehabilitacja lecznicza, opieka pielęgnacyjna oraz szczepienia ochronne i planowe działania zapobiegawcze, z zastrzeżeniem ust. 2 pkt 1, 3 i 4,
2) orzekanie o stanie zdrowia, z zastrzeżeniem ust. 2 pkt 3 i 5,
3) opieka nad kobietą w okresie ciąży, porodu i połogu, opieka prenatalna nad płodem i opieka nad noworodkiem,
4) z zakresu stomatologii, z zastrzeżeniem art. 34 ust. 1 pkt 1,
5) zaopatrzenie w leki i materiały medyczne, z zastrzeżeniem art. 35 ust. 1,
6) zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze oraz lecznicze środki techniczne, z zastrzeżeniem art. 47 ust. 1,
7) lecznictwa uzdrowiskowego, z zastrzeżeniem ust. 2 pkt 2,
8) opiekuńczo-lecznicze,
9) przewozy środkiem transportu sanitarnego, z zastrzeżeniem art. 50. [...]

---

urzędników polskiej administracji. Placówka podlega Prezesowi Rady Ministrów. Podstawą prawną jej działalności jest ustawa z dn. 14 czerwca 1991 r. Siedziba szkoły znajduje się w Warszawie przy ul. Wawelskiej 56. Od 2016 r. nosi imię Prezydenta RP L. Kaczyńskiego.

Rozdział 5

Organizacja udzielania świadczeń z tytułu ubezpieczenia zdrowotnego

Art. 53.

1. Kasy powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego zawierają umowy o udzielanie świadczeń, o których mowa w art. 31 ust. 1 pkt 1–4.

2. Umowy, o których mowa w ust. 1, zawierane są z zakładami opieki zdrowotnej lub lekarzami, w tym lekarzami podstawowej opieki zdrowotnej (lekarzami rodzinnymi) albo innymi osobami wykonującymi zawody medyczne poza zakładami opieki zdrowotnej, zwanymi dalej „świadczeniodawcami". [...]

Rozdział 6

Organizacja i zakres działania
kas powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego

Art. 65.

1. Zadania z zakresu ubezpieczeń zdrowotnych realizują:

1) regionalne kasy powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego, zwane dalej „regionalnymi kasami" i ich rejonowe oddziały[8],
2) branżowe kasy powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego, zwane dalej „branżowymi kasami"[9],
3) Krajowy Związek Kas Powszechnego Ubezpieczenia Zdrowotnego zwany dalej „Krajowym Związkiem Kas". [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1997, nr 28, poz. 153.

[8] Utworzono 16 kas, po jednej na każde województwo. Po reformie w 2003 r. kasy zostały zastąpione oddziałami Narodowego Funduszu Zdrowia.

[9] Powstała jedna kasa branżowa dla służb mundurowych (policji, wojska, więziennictwa, straży pożarnej, służb granicznych, kolei państwowych, transportu morskiego).

Nr 165[1]

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (fragmenty)

W trosce o byt i przyszłość naszej Ojczyzny,
odzyskawszy w 1989 roku możliwość suwerennego i demokratycznego stanowienia o Jej losie,
my, Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej, zarówno wierzący w Boga[2] będącego źródłem prawdy, sprawiedliwości, dobra i piękna,
jak i nie podzielający tej wiary,
a te uniwersalne wartości wywodzący z innych źródeł,
równi w prawach i w powinnościach wobec dobra wspólnego – Polski, [...]
ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej jako prawa podstawowe dla państwa
oparte na poszanowaniu wolności i sprawiedliwości, współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot. [...]

Rozdział I
RZECZPOSPOLITA[3]

Art. 1. Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli[4].

---

[1] Ustawa zasadnicza demokratycznej, budowanej od 1989 r. Rzeczypospolitej Polskiej, składająca się z preambuły oraz 243 artykułów uszeregowanych w ramach 13 rozdziałów. Została uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe 2.04.1997 r. Wejście w życie poprzedziło ogólnonarodowe referendum konstytucyjne z 25.05.1997 r. Prezydent RP Aleksander Kwaśniewski podpisał tekst Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej 16.07.1997 r. i zarządził jej opublikowanie w Dzienniku Ustaw. Konstytucja RP weszła w życie 17.10.1997 r. W 2006 r. i 2009 r. przeprowadzono jej nowelizację, w 2001 r. sprostowano występujące w niej błędy literowe.

[2] Fragment preambuły dotyczący odwołania do kwestii religijnych wywołał duże spory w toku prac nad tekstem Konstytucji. Na wniosek Tadeusza Mazowieckiego ostatecznie przyjęto kompromisową wersję autorstwa Stefana Wilkanowicza, która nie nawiązywała wprost do klasycznego zwrotu „invocatio Dei".

[3] W rozdziale tym sformułowane zostały podstawowe zasady mówiące o kształcie ustrojowym państwa.

[4] Art. 1 Konstytucji odwołuje się do zasady dobra wspólnego.

Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej[5].

Art. 3. Rzeczpospolita Polska jest państwem jednolitym[6].

Art. 4. 1. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu[7].

2. Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio.

Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6. 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

2. Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Art. 7. Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. [...]

Art. 16. 1. Ogół mieszkańców jednostek zasadniczego podziału terytorialnego stanowi z mocy prawa wspólnotę samorządową.

2. Samorząd terytorialny uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej. Przysługującą mu w ramach ustaw istotną część zadań publicznych samorząd wykonuje w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność. [...]

Art. 20. Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej. [...]

---

[5] Art. 2 Konstytucji określa elementarne zasady stanowiące podstawę ustroju Rzeczypospolitej Polskiej.

[6] Art. 3 Konstytucji stwierdza, że Rzeczpospolita Polska jest państwem jednolitym (unitarnym) i tylko jeden podmiot najwyższej władzy – Naród, sprawuje władzę na całym terytorium kraju.

[7] Art. 4 odwołuje się do zasady suwerenności, zwierzchności, narodu rozumianego jako wszyscy obywatele Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 24. Praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy.

Art. 25. 1. Kościoły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione. [...]

Rozdział II
WOLNOŚCI, PRAWA I OBOWIĄZKI CZŁOWIEKA I OBYWATELA

Zasady ogólne

Art. 30. Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych[8].

Art. 31. 1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej. [...]

Art. 32. 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.

2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Art. 33. 1. Kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym.

2. Kobieta i mężczyzna mają w szczególności równe prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, do jednakowego wynagradzania za pracę jednakowej wartości, do zabezpieczenia społecznego oraz do zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych i odznaczeń. [...]

Art. 35. 1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury.

2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej. [...]

Art. 53. 1. Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii. [...]

Art. 54. 1. Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.

---

[8] Rozdział II Konstytucji określa sytuację prawną obywateli, stanowiąc ich wolności, prawa, a także obowiązki względem państwa. Ważnym zapisem jest gwarancja, iż wszyscy obywatele są równi wobec prawa oraz wszelka dyskryminacja w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny jest zabroniona.

2. Cenzura prewencyjna środków społecznego przekazu oraz koncesjonowanie prasy są zakazane. Ustawa może wprowadzić obowiązek uprzedniego uzyskania koncesji na prowadzenie stacji radiowej lub telewizyjnej. [...]

Art. 57. Każdemu zapewnia się wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich. Ograniczenie tej wolności może określać ustawa.

Art. 58. 1. Każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się. [...]

Art. 64. 1. Każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia.

2. Własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej.

3. Własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności.

Art. 65. 1. Każdemu zapewnia się wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. Wyjątki określa ustawa.

2. Obowiązek pracy może być nałożony tylko przez ustawę.

3. Stałe zatrudnianie dzieci do lat 16 jest zakazane. Formy i charakter dopuszczalnego zatrudniania określa ustawa.

4. Minimalną wysokość wynagrodzenia za pracę lub sposób ustalania tej wysokości określa ustawa.

5. Władze publiczne prowadzą politykę zmierzającą do pełnego, produktywnego zatrudnienia poprzez realizowanie programów zwalczania bezrobocia, w tym organizowanie i wspieranie poradnictwa i szkolenia zawodowego oraz robót publicznych i prac interwencyjnych.

Art. 66. 1. Każdy ma prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Sposób realizacji tego prawa oraz obowiązki pracodawcy określa ustawa.

2. Pracownik ma prawo do określonych w ustawie dni wolnych od pracy i corocznych płatnych urlopów; maksymalne normy czasu pracy określa ustawa.

Art. 67. 1. Obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa.

2. Obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i nie mający innych środków utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa.

Art. 68. 1. Każdy ma prawo do ochrony zdrowia.

2. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa.

3. Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku.

4. Władze publiczne są obowiązane do zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska.

5. Władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży.

Art. 69. Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej.

Art. 70. 1. Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa. Sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa ustawa.

2. Nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna. Ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością. [...]

Art. 74. 1. Władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom.

2. Ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych.

3. Każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska.

4. Władze publiczne wspierają działania obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska.

Art. 75. 1. Władze publiczne prowadzą politykę sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałają bezdomności, wspierają rozwój budownictwa socjalnego oraz popierają działania obywateli zmierzające do uzyskania własnego mieszkania. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1997, nr 78, poz. 483.

Nr 166[1]

Ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym (fragmenty)

Art. 2.

Świadkiem koronnym jest podejrzany, który został dopuszczony do składania zeznań w charakterze świadka, na zasadach i w trybie określonych niniejszą ustawą.

Art. 3.

1. Można dopuścić dowód z zeznań świadka koronnego, jeżeli łącznie zostały spełnione następujące warunki:

1) do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu jako podejrzany w swoich wyjaśnieniach przekazał organowi prowadzącemu postępowanie informacje, które mogą przyczynić się do ujawnienia okoliczności przestępstwa, wykrycia pozostałych sprawców, ujawnienia dalszych przestępstw lub zapobieżenia im,
2) zobowiązał się do złożenia przed sądem wyczerpujących zeznań dotyczących osób uczestniczących w przestępstwie oraz pozostałych okoliczności, o których mowa w pkt 1, popełnienia przestępstwa wymienionego w art. 1.

2. Można uzależnić dopuszczenie dowodu z zeznań świadka koronnego także od zobowiązania się podejrzanego do zwrotu korzyści majątkowych odniesionych z przestępstwa oraz naprawienia szkody nim wyrządzonej.

---

[1] Ustawa początkowo miała charakter czasowy i została wprowadzona na okres próbny. Ustawę o świadku koronnym uchwalono na trzy lata, by następnie przedłużyć okres jej obowiązywania do 1 września 2006 r. Po tym czasie próby ustawodawca zdecydował wprowadzić ją na stałe do polskiego porządku prawnego. Ustawa o świadku koronnym z dnia 25 czerwca 1997 r. zawiera otwarty katalog przestępstw, w przypadku popełnienia których można zastosować instytucję świadka koronnego. Przepisy ustawy stosuje się w sprawach o przestępstwo lub przestępstwo skarbowe popełnione w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego.

3. Z czynności, o których mowa w ust. 1 pkt 2 i ust. 2, sporządza się protokół, a także poucza się podejrzanego o treści art. 10 i 11, zamieszczając o tym wzmiankę w protokole. [...]

Art. 14.

1. W razie zagrożenia życia lub zdrowia świadka koronnego lub osoby dla niego najbliższej w rozumieniu przepisów Kodeksu karnego, mogą być oni objęci ochroną osobistą, a także uzyskać pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu lub zatrudnienia, a w szczególnie uzasadnionych wypadkach można wydać im dokumenty umożliwiające używanie innych niż własne danych osobowych, w tym uprawniające do przekroczenia granicy państwowej.

2. W razie niemożności zatrudnienia świadka koronnego lub osoby dla niego najbliższej, może być im przyznana pomoc finansowa przeznaczona na pokrycie kosztów utrzymania.

3. Ochroną lub pomocą, o których mowa w ust. 1 i 2, z wyłączeniem wydania dokumentów, o których mowa w ust. 1, można również objąć, do czasu uprawomocnienia się postanowienia określonego w art. 5 ust. 1, podejrzanego, który spełnił warunki przewidziane w art. 3 ust. 1, lub osobę dla niego najbliższą w rozumieniu przepisów Kodeksu karnego.

4. Niedopuszczalna jest czynność dowodowa zmierzająca do ujawnienia okoliczności, o których mowa w ust. 1.

Art. 15.

1. Warunki i zasady udzielania ochrony lub pomocy, o których mowa w art. 14, za granicą może określić umowa międzynarodowa.

Źródło: Dziennik Ustaw 1997, nr 114, poz. 738.

Nr 167[1]

Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa (fragmenty)

Art. 1. 1. Z dniem 1 stycznia 1999 r. wprowadza się zasadniczy trójstopniowy podział terytorialny państwa.

2. Jednostkami zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa są: gminy, powiaty i województwa.

Art. 2. 1. Z dniem 1 stycznia 1999 r. tworzy się województwa:

1) dolnośląskie,
2) kujawsko-pomorskie,
3) lubelskie,
4) lubuskie,
5) łódzkie,
6) małopolskie,
7) mazowieckie,
8) opolskie,
9) podkarpackie,
10) podlaskie,
11) pomorskie,
12) śląskie,
13) świętokrzyskie,
14) warmińsko-mazurskie,
15) wielkopolskie,
16) zachodniopomorskie.[...]

---

[1] Reforma podziału administracyjnego kraju miała być dokończeniem reformy samorządowej zapoczątkowanej w 1990 r. Projekt rządu Jerzego Buzka przewidywał trójstopniowy podział państwa na województwa, powiaty i gminy. Zakładał utworzenie 12 dużych województw. Propozycje zaprezentowane w marcu 1998 r. wywołały protesty środowisk politycznych (PSL, SLD, ROP) i regionalnych (lokalne elity w Koszalinie, Kielcach, Opolu, Bydgoszczy). Ostatecznie uchwalona w lipcu 1998 r. ustawa wprowadzała 16 województw. Reforma miała unowocześnić lokalną administrację oraz ułatwić pozyskiwanie i wykorzystywanie środków finansowych z Unii Europejskiej. Jej krytycy podkreślali, że decentralizacja państwa nastąpiła tylko częściowo. Utworzono też zbyt wiele powiatów, zwykle pod naciskiem środowisk lokalnych.

Art. 3. Siedzibą wojewody i sejmiku wojewódzkiego są:

1) w województwie dolnośląskim – wojewody i sejmiku województwa – Wrocław,
2) w województwie kujawsko-pomorskim – wojewody – Bydgoszcz, sejmiku województwa – Toruń,
3) w województwie lubelskim – wojewody i sejmiku województwa – Lublin,
4) w województwie lubuskim – wojewody – Gorzów Wielkopolski, sejmiku województwa – Zielona Góra,
5) w województwie łódzkim – wojewody i sejmiku województwa – Łódź,
6) w województwie małopolskim – wojewody i sejmiku województwa – Kraków,
7) w województwie mazowieckim – wojewody i sejmiku województwa – Warszawa,
8) w województwie opolskim – wojewody i sejmiku województwa – Opole,
9) w województwie podkarpackim – wojewody i sejmiku województwa – Rzeszów,
10) w województwie podlaskim – wojewody i sejmiku województwa – Białystok,
11) w województwie pomorskim – wojewody i sejmiku województwa – Gdańsk,
12) w województwie śląskim – wojewody i sejmiku województwa – Katowice,
13) w województwie świętokrzyskim – wojewody i sejmiku województwa – Kielce,
14) w województwie warmińsko-mazurskim – wojewody i sejmiku województwa – Olsztyn,
15) w województwie wielkopolskim – wojewody i sejmiku województwa – Poznań,
16) w województwie zachodniopomorskim – wojewody i sejmiku województwa – Szczecin.

[...]

Art. 7.1. Zobowiązuje się Sejm, Senat i Radę Ministrów do dokonania, nie później niż do dnia 31 grudnia 2000 r., oceny nowego zasadniczego podziału terytorialnego państwa.

2. Na podstawie wyników oceny, o której mowa w ust. 1, może być dokonana korekta zasadniczego podziału terytorialnego państwa wprowadzonego ustawą. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1998, nr 96, poz. 603.

Nr 168[1]

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. 1. Mieszkańcy województwa tworzą z mocy prawa regionalną wspólnotę samorządową.

2. Województwo oznacza:

1) jednostkę samorządu terytorialnego – regionalną wspólnotę samorządową,
2) największą jednostkę zasadniczego podziału terytorialnego kraju w celu wykonywania administracji publicznej.

Art. 2. 1. Organy samorządu województwa działają na podstawie i w granicach określonych przez ustawy.

2. Do zakresu samorządu województwa należy wykonywanie zadań publicznych o charakterze wojewódzkim, nie zastrzeżonych ustawami na rzecz organów administracji rządowej.

Art. 3. Administracja samorządowa w województwie jest zespolona w jednym urzędzie i pod jednym zwierzchnikiem. [...]

Art. 6. 1. Samorząd województwa:

1) wykonuje określone ustawami zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność,
2) dysponuje mieniem wojewódzkim,
3) prowadzi samodzielnie gospodarkę finansową na podstawie budżetu.

---

[1] Prace nad koncepcją województw prowadzone były w Instytucie Spraw Publicznych w l. 1996–1997. Znaczący wpływ na zmiany w systemie władz lokalnych miały unormowania konstytucji z 1997 r., które przewidywały decentralizację władzy publicznej. W ustawie z 1998 r. województwo traktowano jako związek mieszkańców danego obszaru, wspólnotę regionalną. Społeczność województwa została upodmiotowiona pod względem prawnym przez państwo, by móc realizować jego zadania. Administracja samorządowa w województwie jest zespolona w jednym urzędzie i pod jednym zwierzchnikiem, w odróżnieniu od administracji rządowej w województwie. Samorząd wojewódzki nie narusza samodzielności powiatu i gminy, nie ma bowiem uprawnień kontrolnych i nie jest organem nadzorującym.

2. Województwo ma osobowość prawną.

3. Samodzielność województwa podlega ochronie sądowej. [...]

Rozdział 2

Zakres działalności

Art. 11. 1. Samorząd województwa określa strategię rozwoju województwa, uwzględniając w szczególności następujące cele:

1) pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców,
2) pobudzanie aktywności gospodarczej,
3) podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa,
4) zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń,
5) kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.

2. Samorząd województwa prowadzi politykę rozwoju województwa, na którą składa się:

1) tworzenie warunków rozwoju gospodarczego, w tym kreowanie rynku pracy,
2) utrzymanie i rozbudowa infrastruktury społecznej i technicznej o znaczeniu wojewódzkim,
3) pozyskiwanie i łączenie środków finansowych: publicznych i prywatnych, w celu realizacji zadań z zakresu użyteczności publicznej,
4) wspieranie i prowadzenie działań na rzecz podnoszenia poziomu wykształcenia obywateli;
5) racjonalne korzystanie z zasobów przyrody oraz kształtowanie środowiska naturalnego, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju,
6) wspieranie rozwoju nauki i współpraca między sferą nauki i gospodarki, popieranie postępu technologicznego oraz innowacji,
7) wspieranie rozwoju kultury oraz ochrona i racjonalne wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego,
8) promocja walorów i możliwości rozwojowych województwa. [...]

Art. 14. 1. Samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami, w szczególności w zakresie:

1) edukacji publicznej, w tym szkolnictwa wyższego,
2) promocji i ochrony zdrowia,

3) kultury i ochrony jej dóbr,
4) pomocy społecznej,
5) polityki prorodzinnej,
6) modernizacji terenów wiejskich,
7) zagospodarowania przestrzennego,
8) ochrony środowiska,
9) gospodarki wodnej,
10) dróg publicznych i transportu,
11) kultury fizycznej i turystyki,
12) ochrony praw konsumentów,
13) obronności,
14) bezpieczeństwa publicznego,
15) przeciwdziałania bezrobociu i aktywizacji lokalnego rynku pracy. [...]

Rozdział 3

Władze samorządu województwa

Art. 15. Organami samorządu wojewódzkiego są:
1) sejmik województwa,
2) zarząd województwa.

Art. 16. 1. Sejmik województwa jest organem stanowiącym i kontrolnym województwa.

2. Kadencja sejmiku województwa trwa 4 lata, licząc od dnia wyborów.

3. W skład sejmiku województwa wchodzą radni, wybierani w wyborach bezpośrednich [...].

Art. 41. 1. Zarząd województwa wykonuje zadania należące do samorządu województwa [...].

2. Do zadań zarządu województwa należy w szczególności:
1) wykonywanie uchwał sejmiku województwa,
2) gospodarowanie mieniem województwa, w tym wykonywanie praw z akcji i udziałów posiadanych przez województwo,
3) przygotowywanie projektu i wykonywanie budżetu województwa,
4) przygotowywanie projektów strategii rozwoju województwa, planu zagospodarowania przestrzennego i programów wojewódzkich oraz ich wykonywanie,
5) organizowanie współpracy ze strukturami samorządu regionalnego w innych krajach i z międzynarodowymi zrzeszeniami regionalnymi,

6) kierowanie, koordynowanie i kontrolowanie działalności wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych, w tym powoływanie i odwoływanie ich kierowników,
7) uchwalanie regulaminu organizacyjnego urzędu marszałkowskiego.

3. Zasady i tryb działania zarządu województwa określa statut województwa.

[...]

Art. 43. 1. Marszałek województwa organizuje prace zarządu województwa i urzędu marszałkowskiego, kieruje bieżącymi sprawami województwa oraz reprezentuje województwo na zewnątrz. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1998, nr 91, poz. 576.

Nr 169[1]

Projekt programu rządowego
Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998–2002
(fragmenty)

Wprowadzenie

Program restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego pt.: „Górnictwo węgla kamiennego, polityka państwa i sektora na lata 1996–2000", przyjęty w dniu 30 kwietnia 1996 roku jako program rządowy poprzedniej koalicji rządzącej, nie przyniósł spodziewanych rezultatów, tzn. jego realizacja nie przyniosła poprawy sytuacji ekonomiczno-finansowej podmiotów gospodarczych w górnictwie.

Z chwilą utworzenia nowej koalicji rządowej powstała więc potrzeba opracowania nowego programu dla dalszego reformowania górnictwa. Ministerstwo Gospodarki podjęło w końcu 1997 roku prace nad nowym programem. Został on w zasadniczym stopniu oparty na założeniach programu wyborczego dla górnictwa Akcji Wyborczej „Solidarność" pt.: „Reforma górnictwa węgla kamiennego – problem i obowiązek państwa, szansa dla regionów węglowych".

Przedkładany program reformy górnictwa węgla kamiennego wyraża politykę państwa wobec tego sektora, tzn. tworzy instrumenty prawne oraz wskazuje na konieczność udzielenia wsparcia finansowego z budżetu państwa dla jego realizacji. [...]

[1] Program „Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998–2002" został przyjęty 30.06.1998 r. przez Radę Ministrów. Celem programu było po pierwsze umożliwienie przedsiębiorcom działającym w sektorze górnictwa węgla kamiennego osiągania rentowności w warunkach gospodarki rynkowej oraz utrzymanie konkurencyjności polskiego węgla kamiennego na rynku krajowym; po drugie zaś zaspokojenie do 2010 r. krajowego zapotrzebowania na węgiel kamienny i ekonomicznie uzasadnionego eksportu, przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska i konkurencyjności w warunkach określonych przez Unię Europejską oraz przy otwartości rynku wszystkich nośników energii z zachowaniem zasady obustronnych korzyści.

Założenia reformy górnictwa

1. Ceny węgla kamiennego na rynku krajowym będą wolne, kształtowane poniżej parytetu importowego. Dla dużych odbiorców ceny węgla powinny być kształtowane w umowach wieloletnich.

2. Fizyczna całkowita likwidacja kopalń, osłony socjalne w górnictwie, usuwanie szkód górniczych z powodu reaktywacji starych zrobów oraz tworzenie nowych miejsc pracy w gminach górniczych będą finansowane w latach 1998–2002 z budżetu państwa i z innych dostępnych źródeł finansowania.

3. Począwszy od roku 2003 fizyczna likwidacja kopalń będzie finansowana z funduszy likwidacji kopalń spółek węglowych przy zmniejszającym się wsparciu z budżetu państwa.

4. Ustawa o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego i gmin górniczych do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej ureguluje w dłuższym przedziale czasu podstawowe problemy związane z restrukturyzacją górnictwa.

5. W programie i w realizacji reformy górnictwa węgla kamiennego należy uwzględniać aspekt socjalny w celu minimalizacji jej skutków społecznych.

6. Reforma górnictwa węgla kamiennego w perspektywie wieloletniej musi uwzględniać aspekt regionalny skutków realizacji tego procesu.

Cele realizacji reformy górnictwa

Cele ogólne

1. Dostosowanie podmiotów gospodarczych w górnictwie węgla kamiennego do efektywnego ekonomicznie funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej i utrzymanie konkurencyjności polskiego węgla na rynku krajowym.

2. Zaspokojenie do roku 2010 krajowego zapotrzebowania na węgiel kamienny i ekonomicznie uzasadnionego eksportu, przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska i konkurencyjności w warunkach określonych przez Unię Europejską oraz przy otwartości rynku wszystkich nośników energii.

Cele cząstkowe

1. Spółki węglowe nie będą ponosiły strat na działalności operacyjnej począwszy od 2000 roku.

2. Po roku 2000 spółki węglowe będą uzyskiwały nadwyżki finansowe, które będą przeznaczone na spłatę zaległych zobowiązań wobec Skarbu Państwa, gmin górniczych oraz dostawców towarów i usług.

3. Nastąpi zmniejszenie zdolności produkcyjnych górnictwa węgla kamiennego o ok. 25 mln ton rocznego wydobycia do roku 2002.

4. Nastąpi zmniejszenie zatrudnienia w górnictwie węgla kamiennego do poziomu ok. 126 tys. osób w końcu roku 2002, tj. o ok. 118 tys. osób.

5. Realizowana będzie rekonwersja przemysłu w gminach górniczych, co będzie stanowiło istotny impuls dla ich ekonomicznego rozwoju. [...]

Źródło: „Przegląd Rządowy" 1998, nr 8.

Nr 170[1]

Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r.
– Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego (fragmenty)

Art. 2.

1. Dotychczasowe szkoły podstawowe z dniem 1 września 1999 r. stają się sześcioletnimi szkołami podstawowymi, o których mowa w ustawie wymienionej w art. 1.

2. Gimnazja są tworzone z dniem 1 września 1999 r. Tworzenie gimnazjów w roku szkolnym 1999/2000 następuje po uzyskaniu pozytywnej opinii właściwego kuratora oświaty.

3. Szkoły ponadgimnazjalne są tworzone z dniem 1 września 2002 r. [...]

Art. 8.

1. Rady gmin, do dnia 15 marca 1999 r. ustalą sieć gimnazjów publicznych prowadzonych przez gminy oraz granice ich obwodów.

2. Organy prowadzące gimnazja publiczne powierzą, do dnia 15 kwietnia 1999 r., stanowiska dyrektorów gimnazjów, z tym że ich objęcie następuje z dniem 1 września 1999 r. [...]

Art. 10.

Obwód gimnazjum publicznego, prowadzonego przez gminę, może obejmować obszary należące do sąsiadujących gmin, jeżeli gminy te zawrą umowę o współdziałaniu zgodnie z odrębnymi przepisami. [...]

Art. 12.

1. Nowo utworzone i istniejące w dniu 1 stycznia 1999 r.:

1) niepubliczne przedszkola, w tym specjalne, dotychczasowe ośmioletnie szkoły podstawowe, w tym z oddziałami integracyjnymi, z wyjątkiem

[1] Reforma oświaty, firmowana przez prof. Mirosława Handke (ówczesnego ministra edukacji narodowej), zakładała m.in. wyrównanie szans edukacyjnych dzieci pochodzących z różnych środowisk, upowszechnienie wykształcenia średniego i wyższego, podniesienie jakości kształcenia. Reforma w okresie 3 lat przekształciła obowiązujący od schyłku l. 60. dwustopniowy system szkolnictwa w strukturę trzystopniową. W niewielkim wymiarze reforma wpłynęła na poprawę infrastruktury.

szkół podstawowych specjalnych oraz szkół artystycznych, otrzymują dotacje z budżetu gminy,

2) niepubliczne dotychczasowe ośmioletnie szkoły podstawowe specjalne i szkoły ponadpodstawowe o uprawnieniach szkół publicznych, w tym z oddziałami integracyjnymi, otrzymują dotacje z budżetu powiatu,
3) szkoły niepubliczne nie posiadające uprawnień szkół publicznych mogą otrzymywać dotacje z budżetu powiatu.

2. Szczegółowe zasady udzielania dotacji, o których mowa w ust. 1, określa organ stanowiący właściwej jednostki samorządu terytorialnego.

3. Niepubliczne szkoły artystyczne otrzymują dotacje od ministra właściwego do spraw kultury. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 1999, nr 2, poz. 96.

Nr 171[1]

Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r. (fragmenty)

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej
PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
podaje do powszechnej wiadomości:

W dniu 4 kwietnia 1949 r. w Waszyngtonie sporządzony został Traktat Północnoatlantycki[2] w następującym brzmieniu:

Przekład

TRAKTAT PÓŁNOCNOATLANTYCKI

Strony niniejszego traktatu potwierdzają swą wiarę w cele i zasady Karty Narodów Zjednoczonych oraz pragnienie życia w pokoju ze wszystkimi narodami i wszystkimi rządami.

Są zdecydowane ochraniać wolność, wspólne dziedzictwo i cywilizację swych narodów, oparte na zasadach demokracji, wolności jednostki i rządów prawa.

Dążą do umacniania stabilizacji i dobrobytu na obszarze północnoatlantyckim.

---

[1] Tekst przedstawia treść aktu ratyfikacyjnego Traktatu Północnoatlantyckiego potwierdzającego członkostwo Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim (NATO). Akt ratyfikacyjny członkostwa Polski, Czech i Węgier podpisano w amerykańskiej miejscowości Independence. W imieniu Polski umowę ratyfikował minister spraw zagranicznych Bronisław Geremek. Członkostwo Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim dało Polsce nie tylko gwarancje bezpieczeństwa w postaci art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, ale doprowadziło również do wzrostu pozycji i znaczenia Polski na arenie międzynarodowej. Przystąpienie Polski do NATO spowodowało konieczność dostosowania Sił Zbrojnych RP do standardów Sojuszu oraz stałego wzmacnianie własnych zdolności obronnych poprzez przeznaczanie 2 proc. PKB na obronność.

[2] Traktat został zawarty w oparciu o Kartę Narodów Zjednoczonych pomiędzy następującymi państwami-sygnatariuszami: Belgią, Danią, Francją, Holandią, Islandią, Kanadą, Luksemburgiem, Norwegią, Portugalią, Stanami Zjednoczonymi, Wielką Brytanią i Włochami. Traktat wszedł w życie 24.08.1949 r., a został zarejestrowany przez Sekretariat ONZ 7.09.1949 r.

Są zdecydowane połączyć swe wysiłki w celu zbiorowej obrony oraz zachowania pokoju i bezpieczeństwa.

W związku z powyższym uzgadniają one niniejszy Traktat Północnoatlantycki:

Artykuł 1

Strony zobowiązują się, zgodnie z postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych, załatwiać wszelkie spory międzynarodowe, w które mogłyby zostać zaangażowane, za pomocą środków pokojowych w taki sposób, aby pokój i bezpieczeństwo międzynarodowe oraz sprawiedliwość nie zostały narażone na niebezpieczeństwo, jak również powstrzymywać się w swych stosunkach międzynarodowych od użycia lub groźby użycia siły w jakikolwiek sposób niezgodny z celami Narodów Zjednoczonych. [...]

Artykuł 5

Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich, w ramach wykonywania prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego na mocy artykułu 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując niezwłocznie, samodzielnie jak i w porozumieniu z innymi Stronami, działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego.

O każdej takiej zbrojnej napaści i o wszystkich podjętych w jej wyniku środkach zostanie bezzwłocznie powiadomiona Rada Bezpieczeństwa. Środki takie zostaną zaniechane, gdy tylko Rada Bezpieczeństwa podejmie działania konieczne do przywrócenia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa[3]. [...]

Po zaznajomieniu się z powyższym Traktatem, w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej oświadczam, że:

[3] W okresie tzw. zimnej wojny art. 5 nigdy nie został zastosowany. Po raz pierwszy art. 5 został wykorzystany przez Stany Zjednoczone Ameryki po zamachu na World Trade Center oraz Pentagon z 11 września 2001 r. do walki z Al-Kaidą.

– został on uznany za słuszny zarówno w całości, jak i każde z postanowień w nim zawartych,
– Rzeczpospolita Polska postanawia przystąpić do tego Traktatu,
– postanowienia Traktatu są ratyfikowane, przyjęte, potwierdzone i będą niezmiennie zachowywane.

Źródło: Dziennik Ustaw 2000, nr 87, poz. 970.

Nr 172

Wystąpienie telewizyjne Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego z okazji ratyfikacji aktu przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do NATO („telemost" z udziałem Prezydenta Republiki Czeskiej V. Havla, 26 lutego 1999 r.)

Panie Prezydencie Republiki Czeskiej, Drodzy Czescy Przyjaciele,
Szanowni Państwo

To niezwykły moment w naszej historii. Pragnienia ziściły się, wspólne wysiłki przyniosły sukces. Wchodzimy do NATO. Wracamy tam, gdzie jest nasze miejsce. Bo sojusz – to wspólna siła w imię wspólnych wartości. O te wartości nasze narody potrafiły się uporczywie upominać, nawet w mrocznym systemie pojałtańskim: w warszawskim październiku, w tragedii Budapesztu 1956 roku, podczas „praskiej wiosny" w 1968 roku, w zrywie polskiej „Solidarności" w roku 1980. Dziś jesteśmy u celu. Możemy być dumni, że walnie się do tego przyczyniliśmy. Jeszcze dziesięć lat temu przyszłość Europy Środkowej budziła niepokój. Dziś nasz region jest przykładem głębokich przemian, nie wolnego od trudności rozwoju demokracji i gospodarki sukcesu. Chwilę przed przekroczeniem progu wypowiadamy głośno i wyraźnie nasze pragnienie, aby drzwi sojuszu pozostały otwarte dla nowych, przyszłych członków, bowiem bezpieczeństwo jest dobrem wspólnym. Szanowni Państwo, w imieniu moich rodaków chcę podziękować Polakom i wszystkim, którzy Polsce zaufali. Dziękuję wszystkim krajom członkom sojuszu i ich społeczeństwom. Niejeden raz w swojej historii Polska potrafiła okazać, że jest poważnym i pewnym sojusznikiem. Tak będzie i teraz. W kwietniu, jako pełnoprawni członkowie Sojuszu, wspólnie celebrować będziemy w Waszyngtonie uroczystość pięćdziesięciolecia NATO. Pomyślimy wtedy z dumą, że potrafiliśmy zrozumieć lekcję historii. Pomyślimy o przyszłości – z nadzieją i twardym postanowieniem zapewnienia lepszego XXI wieku. Z nadzieją na przyjazny świat wolnych i bezpiecznych ludzi. Dokonaliśmy wielkiej rzeczy. Ale to nie koniec, to początek. Dziś w NATO, jutro w Unii Europejskiej. Razem osiągniemy to.

Dnes v NATO, zitra v Evropské uni, a spolu dokáž eme to!.

Przemówienie Prezydenta Republiki Czeskiej Václava Havla
przy uroczystym podpisaniu aktu o przystąpieniu Republiki Czeskiej
do Paktu Północnoatlantyckiego

Protokół, który właśnie podpisałem, ma dla nas i naszych potomków prawdziwie historyczne znaczenie. Po wielu stuleciach dramatycznej egzystencji naszego państwa nareszcie zostaje zapewnione jego bezpieczeństwo, albowiem staje się ono nieodłączną częścią bezpieczeństwa całego euroamerykańskiego świata. Członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim jest dla nas szansą i zobowiązaniem – daje nam nadzieję, że nasz kraj już nigdy nie ulegnie ani nie zostanie poświęcony jakiemukolwiek agresorowi, i równocześnie ukazuje nasze wyraźne zdecydowanie współodpowiedzialności za wolność narodów, ludzkie prawa, demokratyczne wartości i pokój na naszym kontynencie. Drodzy obywatele, pozwólcie mi na osobistą uwagę. Kiedy byłem dziesięć lat temu w więzieniu, naprawdę nie podejrzewałem, że dwa lata później będę ogłaszać w Pradze rozpad Układu Warszawskiego, a za kolejnych osiem lat podpisywać w imieniu Republiki Czeskiej jej wstąpienie do NATO. Myślę, że niewielu osobom bieg wydarzeń dał możliwość i honor, aby w tak krótkim czasie mogły wziąć udział w zmianach tak znaczących dla naszego kraju i świata. Mam powód być wdzięcznym swemu losowi.

Przesłanie Prezydenta Republiki Węgierskiej Arpada Göncza

Szanowni Panowie Prezydenci!
Moi Drodzy Przyjaciele!

Przekazuję szczere, z serca płynące życzenia z tej okazji, że w dniu 26 lutego br. zostanie podpisany i tym samym wydany przez Was akt ratyfikacyjny przystąpienia Polski i Czech do NATO. Bardzo żałuję, że z powodu wcześniej ustalonej i długo przygotowywanej mojej oficjalnej podróży zagranicznej nie mogę być teraz z Wami, i że nie może być rozszerzony o Budapeszt polsko-czeski most telewizyjny. Duchem natomiast jestem razem z Wami, tak jak i cały naród węgierski cieszy się razem z narodem polskim i czeskim. Po tylu ciężkich doświadczeniach historycznych wspólna przyszłość Węgier, Polski i Czech jest optymistyczna. Rzuciliśmy jedną kotwicę po to, by nasze kraje znalazły się w bezpiecznym porcie. Wyrażam nadzieję, że druga kotwica, członko-

stwo w Unii Europejskiej też nie będzie długo się opóźniać. Proszę przyjąć wyrazy mego najwyższego szacunku.

Źródło: https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2000-i-starsze/przekazujemy-ponizej-tekst-aktu-ratyfikacyjnego-traktatu-polnocnoatlantyckiego-podpisanego-przez-prezydenta,32886,archive (dostęp: 12.09.2021).

Nr 173[1]

R. Ocetkiewicz, *Tak powstało Allegro.pl. Od serwisu z piwnicy do lidera w branży* (fragmenty)

Historia największego serwisu aukcyjnego w Polsce sięga roku 1999. Pomysłodawcą jest Arjan Bakker[2], a pierwszym programistą, który wdrożył wizję Bakkera, Tomasz Dudziak[3]. – Na początku Allegro mieściło się w piwnicy hurtowni komputerowej. Kilka miesięcy później biuro zostało przeniesione do dwóch mieszkań na Jeżycach w Poznaniu – opowiada Anna Tokarek z działu Komunikacji Korporacyjnej Allegro.pl.

W pierwotnych założeniach serwis miał się nazywać Zatoka, jednak nazwa ta była zastrzeżona. Twórcy musieli wymyślić inną. Padło na Allegro. – Początkowo miał to być serwis dla hobbystów i nikt nie marzył nawet o tym, czym Allegro jest dzisiaj – wspomina Tokarek. Dziennie rejestrowało się kilka osób, a ofert było niecałe 500 sztuk.

– Nie reklamowaliśmy się w prasie, internecie czy TV, a mimo to z roku na rok Allegro znało coraz więcej osób. Pochwały dla serwisu wśród znajomych i użytkowników okazały się najlepszą reklamą – dodaje.

W 13-letniej historii Allegro nie brakowało zabawnych sytuacji. Na początku użytkownicy nie wiedzieli, jak działa serwis. – Wiele lat temu, kiedy firma mieściła się na ul. Dąbrowskiego, przyszedł do naszego biura mężczy-

---

[1] Największy serwis aukcyjny do transakcji on-line w Polsce, uruchomiony 13 grudnia 1999 r. w Poznaniu. Serwis powstał w odpowiedzi na amerykański serwis eBay. Pomysłodawcą Allegro był Holender Arjan Bakker, a pierwszym programistą Tomasz Dudziak, który stworzył program pod nazwą Zatoka. W marcu 2000 r. serwis kupiła brytyjska grupa QXL Ricardo, w 2008 r. przejął go koncern mediowy Naspers. W 2017 r. właścicielem Allegro zostało konsorcjum funduszy private equity – Cinvenu, Permiry i Mid Europa Partners. Od listopada 2007 r. serwis zaoferował użytkownikom oprócz prowadzenia aukcji możliwość zakładania sklepów. W 2018 r. Allegro było najlepiej rozpoznawalną marką spośród wszystkich polskich e-serwisów.

[2] Arjan Bakker – Holender, założyciel i w latach 1991–1999 dyrektor firmy Cadena działającej w obszarze rozwiązań IT. W 1999 r. wraz z żoną Magdaleną Bakker, Tomaszem Dudziakiem oraz Grzegorzem Brochockim założył Allegro.pl.

[3] Tomasz Dudziak (1980) – polski programista, twórca nazwy serwisu Allegro.pl oraz jego programistycznej koncepcji.

zna i mówi, że przyjechał po samochód. Odpowiadamy, że to chyba pomyłka. On pyta czy to Allegro, na co dostaje odpowiedź, że i owszem. Stwierdził, że to nie jest więc pomyłka i pyta, czy możemy iść na plac. Ale na jaki plac? – pytamy. No na ten plac, na którym stoją te wasze samochody ze stronki! – wspomina z uśmiechem Anna Tokarek.

Allegro z małego, garażowego serwisu szybko stało się największą platformą handlową w naszym kraju. W 2003 roku mogło się pochwalić milionem użytkowników w miesiącu. – Cztery lata później zatrudnialiśmy już 400 osób, które dbały o 6 milionów użytkowników. Obecnie jest ich jeszcze więcej. Mamy około 15 milionów użytkowników w miesiącu, a co minutę zakładane są trzy nowe konta[4] – chwali się Tokarek.

Mimo tego, że Allegro jest obecnie liderem sprzedaży produktów w polskiej sieci, cały czas wprowadza zmiany i nowe usługi. – Nie możemy osiąść na laurach. Pojawiają się nowi gracze na rynku i to zmusza nas do wytężonej pracy i szukania rozwiązań usprawniających e-shopping. Oczywiście, pojawienie się konkurenta – ostatnio swój e-sklep otworzył Saturn – sprzyja rozwojowi rynku e-commerce, pomaga przyciągnąć i przekonać nowe osoby do tej formy zakupów. A to dobrze dla nas. Zadowolony z e-zakupów klient będzie wracał do sklepów elektronicznych, a w przyszłości może stać się również użytkownikiem Allegro i innych naszych platform – twierdzi Anna Tokarek.

Jednak żeby klienci korzystali z kupowania w sieci, trzeba cały czas usprawniać serwis, aby ten był prosty w obsłudze i dawał szybki dostęp do produktów. – Z tego względu wprowadziliśmy płatności online, czyli Płacę z Allegro. Dzisiaj usługa ta nazywa się PayU. Dzięki temu udało nam się skrócić ścieżkę zakupową i w efekcie umożliwić o wiele szybsze zawarcie transakcji pomiędzy sprzedającym i kupującym – podkreśla Tokarek. Usługa jest darmowa, a płatność natychmiastowa, niezależnie gdzie i w jakim banku strony transakcji mają konto. W tej chwili rozwiązanie to jest standardem w płatnościach online. – Dziś na platformie Allegro ponad połowa wszystkich transakcji jest opłacana właśnie przez PayU – komentuje. To jednak nie wszystkie ważne projekty, które zostały wprowadzone do serwisu.

[4] W 2018 r. Allegro było najlepiej rozpoznawalną marką spośród wszystkich polskich e-serwisów. W sierpniu 2019 r. liczba internautów korzystających z serwisu wyniosła ponad 17,5 mln osób.

Warto podkreślić, że od kilku miesięcy za pomocą Allegro można kupować na raty, ale nie tak jak w innych sklepach. Tutaj wszystkie formalności załatwia się online, bez podpisywania umowy, potwierdzeń telefonicznych czy zaświadczeń o dochodach. W trakcie wypełniania wniosku partner pożyczkowy Allegro, czyli bank, sam weryfikuje podane przez klienta dane i sprawdza na przykład historię kredytową w Biurze Informacji Kredytowej. Między innymi na tej podstawie podejmowana jest decyzja o przyznaniu pożyczki. – Wprowadziliśmy to rozwiązanie jako pierwsi w Polsce i zostało to docenione zarówno przez klientów, jak i przez rynek, a dodatkowo, przed kilkoma dniami nasze raty zostały uznane za „Produkt Roku 2012" przez Związek Banków Polskich – chwali usługę Anna Tokarek. Co ważne, decyzja o przyznaniu kredytu jest podejmowana w niemal kilka minut.

W ciągu kilkunastoletniej historii serwisu złagodniały także ograniczenia zakupów dla użytkowników bez pełnej aktywacji konta. Dzisiaj mogą oni kupować niezależnie od kwoty transakcji, formy zapłaty czy rodzaju oferty. – Przełożyło się to na zwiększenie obrotów sprzedających. Ograniczenia zostały zniesione pod koniec września tego roku, a już dzisiaj widać efekty tego posunięcia. Wzrosła liczba kupujących oraz liczba transakcji – podkreśla Anna Tokarek.

W tę stronę pójdzie Allegro[5]

Cztery lata temu pojawiła się mobilna wersja strony serwisu Allegro, a rok później – pierwsza aplikacja na iPhone'a. Dziś aplikacja dostępna jest również na telefony z systemem Android, Symbian oraz WP7 i właśnie zbliża się do liczby 1,4 miliona pobrań. – Z roku na rok liczba transakcji zawieranych przez mobilną stronę i aplikacje rośnie o ponad 200 procent. Mobilni użytkownicy generują kilka procent obrotu serwisu i widzimy tu potencjał na przyszłość. Rozbudowujemy naszą aplikację i stronę m.allegro.pl, tak by wyszukiwanie towarów i realizacja płatności poprzez smartfony i tablety były coraz wygodniejsze i szybsze – zauważa Tokarek. [...]

Źródło: https://interaktywnie.com/biznes/artykuly/biznes/tak-powstalo-allegro- pl-od-serwisu-z-piwnicy-do-lidera-w-branzy-24629 (dostęp: 20.09.2021).

[5] W 2017 r. właścicielem serwisu zostało konsorcjum funduszy private equity – Cinvenu, Permiry i Mid Europa Partners.

Nr 174[1]

Ustawa z dnia 25 maja 2001 r. o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001–2006 (fragmenty)

Art. 1. 1. Ustawa określa kierunki przebudowy i modernizacji technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001–2006 oraz źródła i wydatki budżetowe na finansowanie Sił Zbrojnych.

2. Celem ustawy jest zapewnienie warunków do osiągnięcia przez co najmniej $^1/_3$ Sił Zbrojnych pełnej interoperacyjności w ramach Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego oraz standardów pozostałych państw członków tej organizacji w zakresie uzbrojenia, wyposażenia, mobilności i możliwości prowadzenia działań wojskowych w każdych warunkach.

Art. 2. Ustala się następujące kierunki przebudowy i modernizacji Sił Zbrojnych:

1) wyposażenie Sił Zbrojnych w nowoczesne uzbrojenie i sprzęt wojskowy, w tym w szczególności w samoloty wielozadaniowe, środki walki wojsk lądowych i sprzęt pływający[2],

---

[1] Tekst prezentuje treść ustawy o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Modernizacja armii była konsekwencją przystąpienia Polski do NATO 12.03.1999 r. Wejście w skład Sojuszu Północnoatlantyckiego nakładało na Polskę obowiązek zwiększenia wydatków na obronność oraz ciągłego modernizowania i dostosowywania polskich sił zbrojnych do standardów NATO. W latach 1999–2008 Polska przeznaczyła na modernizację techniczną sił zbrojnych około 30,9 mld zł. Ustawa nakładała konieczność zmniejszenia liczebność polskiej armii do poziomu 150 tys. żołnierzy, w chwili rozpoczęcia transformacji ustrojowej liczba ta wynosiła prawie 400 tys.

[2] Modernizacja oparła się przede wszystkim na: wdrożeniu programu F-16 i zakupie samolotów wielozadaniowych F-16 oraz samolotów transportowych Casa i śmigłowców, zakupie używanych czołgów Leopard 2A4 z Niemiec, zakupie transporterów kołowych Rosomak, przeciwpancernych pocisków kierowanych Spike i modernizacji czołgów, opancerzonych pojazdów rozpoznawczych, zestawów przeciwlotniczych, wyrzutni artyleryjskich. W Marynarce Wojennej pozyskano dwie fregaty typu OHP, cztery okręty podwodne typu Koben i okręt wsparcia logistycznego.

2) dostosowanie, w celu osiągnięcia pełnej interoperacyjności w ramach Traktatu Północnoatlantyckiego, systemów rozpoznania, dowodzenia, obrony powietrznej i zabezpieczenia logistycznego[3],
3) dostosowanie składu bojowego oraz poszczególnych elementów Sił Zbrojnych do potrzeb obronnych państwa,
4) modernizacja oraz poprawa stanu technicznego eksploatowanego sprzętu wojskowego,
5) modernizacja oraz poprawa stanu technicznego infrastruktury wojskowej,
6) zwiększenie możliwości manewrowych wojsk oraz możliwości ich przerzutu w oddalone rejony działań,
7) stopniowe odtwarzanie zapasów środków bojowych i materiałowych,
8) wycofanie przestarzałego i nieperspektywicznego sprzętu wojskowego,
9) przekazanie Agencji Mienia Wojskowego zbędnej dla Sił Zbrojnych infrastruktury wojskowej,
10) zmiana struktury etatowych stanowisk służbowych, w tym zmniejszenie liczby stanowisk przeznaczonych dla oficerów[4],
11) dostosowanie systemu szkolnictwa wojskowego do potrzeb Sił Zbrojnych.

---

[3] Dokonano inwestycji w systemy uzbrojenia, inwestowano w modernizację polowych systemów łączności i informatyki. Wprowadzono zautomatyzowane zestawy kierowania ogniem dywizjonów artylerii oraz zintegrowane węzły polowego systemu dowodzenia. Dokonano również znacznych zakupów sprzętu transportowego, samozaładowczego, broni strzeleckiej, sprzętu noktowizyjnego i wyposażenia indywidualnego żołnierzy.

[4] Nastąpiły zmiany w strukturze kadry sił zbrojnych zmierzające do uzyskania jak największego uzawodowienia. Przełomowe znaczenie w tym względzie miało powołanie w 2003 r. korpusu szeregowych zawodowych z następnym wyprowadzeniem z ewidencji wojska żołnierzy służby zasadniczej do końca 2008 r. Zmiany w strukturze kadry zawodowej miały rewolucyjny charakter, gdyż doprowadziły do połączenia korpusu chorążych i podoficerów w jeden korpus podoficerski przy znacznej redukcji etatów chorążych. Równocześnie nastąpiła redukcja etatów oficerskich i ustalenie ich górnego pułapu na 27 275 stanowisk. Istotną zmianą była wymiana kadr, której wskaźnikiem był odsetek żołnierzy przyjętych do służby po wstąpieniu do NATO, który dla podoficerów wyniósł około 50%, a dla oficerów około 30%.

Art. 3. 1. Liczebność Sił Zbrojnych w dniu 31 grudnia 2003 r. nie przekroczy stu pięćdziesięciu tysięcy stanowisk etatowych żołnierzy.

2. Minister Obrony Narodowej określi, w drodze rozporządzenia, strukturę etatową Sił Zbrojnych, przy uwzględnieniu, że nie mniej niż $^1/_2$ stanowisk, o których mowa w ust. 1, przeznacza się dla żołnierzy zawodowych, z czego nie więcej niż $^1/_3$ dla oficerów.

Art. 4. 1. Minister Obrony Narodowej wprowadzi program przebudowy i modernizacji technicznej Sił Zbrojnych w latach 2001–2006, zwany dalej „programem", uwzględniający w szczególności zadania poszczególnych rodzajów Sił Zbrojnych.

2. Program określa w szczególności:

1) zadania dotyczące modernizacji wyposażenia Sił Zbrojnych przede wszystkim w zakresie:
   a) sprzętu rozpoznania i walki radioelektronicznej,
   b) sprzętu dowodzenia i łączności,
   c) sprzętu i wyposażenia systemu obrony powietrznej,
   d) zestawów przeciwpancernych pocisków kierowanych,
   e) kołowych transporterów opancerzonych,
   f) średnich samolotów transportowych,
   g) okrętów i sprzętu morskiego,
   h) sprzętu elektronicznego, w związku ze zwolnieniem częstotliwości na potrzeby operatorów telefonii ruchomej typu komórkowego trzeciej generacji,
   i) czołgów,
2) zamierzenia w zakresie:
   a) systemów obronnych Sił Zbrojnych,
   b) zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych,
   c) gromadzenia i utrzymywania zapasów środków bojowych i materiałowych dla Sił Zbrojnych,
   d) szkolenia Sił Zbrojnych,
   e) dyslokacji jednostek wojskowych i infrastruktury wojskowej,
   f) polityki kadrowej, rekonwersyjnej, kształcenia kadr w systemie szkolnictwa wojskowego,
3) liczebność oraz skład bojowy poszczególnych elementów Sił Zbrojnych.

[...]

Art. 6. 1. Źródłami finansowania programu są:

1) budżet państwa,
2) środek specjalny, o którym mowa w art. 11,
3) przychody z prywatyzacji przemysłowego potencjału obronnego, o których mowa w art. 12.

2. Źródłami finansowania programu mogą być również:

1) darowizny,
2) zapisy i spadki. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 2001, nr 76, poz. 804.

Nr 175[1]

Wojciech Stepaniuk, *Dolina Lotnicza – polski przykład. Centrum biznesu na światową skalę*

Dolina Lotnicza jest zlokalizowana w południowo-wschodniej Polsce, znanej z rozwiniętego przemysłu lotniczego oraz ośrodków szkolenia pilotów. Region cechuje duża koncentracja firm przemysłu lotniczego, ośrodków naukowo-badawczych oraz rozwinięte zaplecze edukacyjne i szkoleniowe. Aby wykorzystać ten potencjał, wiodący przedsiębiorcy związani z sektorem lotniczym 11 kwietnia 2003 r. powołali do życia Stowarzyszenie Grupy Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego Dolina Lotnicza.

Głównym celem Doliny Lotniczej jest przekształcenie Polski południowo-wschodniej w jeden z wiodących w Europie regionów lotniczych, dostarczający różnorodne produkty i usługi z zakresu przemysłu lotniczego najbardziej wymagającym klientom.

Skutkiem tego jest dynamiczny rozwój regionu, zwiększenie liczby miejsc pracy oraz poprawa warunków życia mieszkańców.

Dolina klastrem

Jakiś czas temu przedstawiciele biznesu, uczelni i sektora publicznego na całym świecie wpadli na pomysł współpracy. Do życia powołano tak zwane klastry przemysłowe, których celem jest prowadzenie elastycznej formy współpracy horyzontalnej między trzema grupami podmiotów: przedsiębiorstwami, jednostkami naukowo-badawczymi oraz władzami publicznymi, tworząc tym samym środowisko ułatwiające intensywne procesy interakcji i ko-

[1] Tekst Wojciecha Stepaniuka prezentuje sylwetkę Stowarzyszenia Grupy Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego „Dolina Lotnicza", organizacji społecznej powołanej do życia 11.04.2003 r. przez 18 podmiotów – przedsiębiorstw przemysłu lotniczego. Dolina Lotnicza uważana jest za modelowy przykład klastra, czyli przestrzennie skoncentrowanego skupiska podmiotów (przedsiębiorstw, instytucji otoczenia biznesu, jednostek naukowo-badawczych, szkół wyższych) powiązanych ze sobą siecią relacji formalnych i nieformalnych ukierunkowanych na wspólny rozwój na zasadach koopetycji (jednoczesna współpraca i konkurencja między rywalizującymi ze sobą przedsiębiorcami).

operacji między nimi. Tak zdefiniowana struktura nosi nazwę potrójnej helisy, nawiązując do splecionych łańcuchów DNA.

Powszechnie wiadomo, że Europa potrzebuje raczej lepszych klastrów, a nie większej ich liczby. W ramach toczącej się obecnie dyskusji na temat doskonalenia klastrów ukuty został termin Klaster Światowej Klasy (*World Class Cluster*), który wyraża nadzieję, iż udoskonalone klastry staną się światowej sławy centrami innowacji i biznesu.

Dolina Lotnicza jest pierwszym i największym polskim klastrem. Jego sukces oraz rozpoznawalność zarówno w Polsce, jak i za granicą w znacznej mierze przyczyniły się do promocji idei *clusteringu*, roli klastrów dla rozwoju regionów oraz ich innowacyjności.

Skutkiem tego było uruchomienie wielu nowych inicjatyw klastrowych w Polsce, które obecnie są w początkowej fazie rozwoju. Dolina Lotnicza jest obecnie jedynym polskim klastrem, który spełnia wszystkie wymagania, aby być uznanym za klaster o światowej klasie. Jednocześnie jest przykładem klastra, który bardzo wyraźnie reprezentuje innowacyjną specjalizację regionu południowo-wschodniej Polski, czyli nowoczesny przemysł lotniczy. Spełnia więc warunki do reprezentowania propagowanej przez Unię Europejską idei *smart specialization of the region* (inteligentnej specjalizacji regionu)[2].

W ramach działań klastra Dolina Lotnicza udało się nawiązać i rozwinąć modelową współpracę przemysłu z nauką. Od kilku lat co kwartał producenci lotniczy spotykają się z przedstawicielami współpracujących z nimi najlepszych polskich politechnik i ośrodków naukowych. W celu efektywnego rozwoju tych relacji powołano do życia Centrum Zaawansowanych Technologii AERONET – Dolina Lotnicza, które skupia obecnie kilkadziesiąt przedsiębiorstw z klastra przemysłowego oraz kilkanaście uczelni i instytucji B+R. „Przedsiębiorcy mają szansę definiować tam swoje problemy technologiczne, wdrożeniowe, itd., a uczelnie, poprzez odpowiednie badania, pomagają je rozwiązać" – mówi „Polskiemu Przemysłowi" Andrzej Rybka, dyrektor Stowarzyszenia Grupy Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego Dolina Lotnicza. W tym celu przy Politechnice Rzeszowskiej – korzystając z dofinansowania z budżetu państwa oraz funduszy unijnych – utworzono najlepsze w kraju laboratorium materiałowe, które m.in. pracuje nad udoskonalaniem stoso-

[2] Branża lotnicza jest jedną z czterech inteligentnych specjalizacji województwa podkarpackiego.

wanych w lotnictwie materiałów i pokryć odpornych na wysokie temperatury. Na podstawie wyników projektu „Foresight technologiczny dla klastra Dolina Lotnicza", który wyłonił listę najważniejszych technologii dla branży lotniczej w Polsce do roku 2020, pozyskano duże środki na realizację projektu kluczowego CZT AERONET – Dolina Lotnicza. Projekt ten nosi tytuł „Nowoczesne technologie materiałowe stosowane w przemyśle lotniczym", realizowany jest w ramach działania 1.1.2. Strategiczne programy badań naukowych i prac rozwojowych, a jego budżet wynosi 86 mln zł.

Głównym celem tego projektu jest ukierunkowanie realizowanych w kraju prac badawczych w branży lotniczej na dziedziny, które mają lub będą miały decydujący wpływ na poprawę pozycji konkurencyjnej polskiej gospodarki oraz budowę gospodarki opartej na wiedzy. W celu optymalizacji współpracy dotyczącej wdrażania nowoczesnych technologii powołano do życia Komisję Nowych Technologii Doliny Lotniczej, która składa się z najlepszych technologów reprezentujących poszczególny firmy klastra.

Krajowy sektorowy program dla lotnictwa

Dalszym efektem działań klastra Dolina Lotnicza, zmierzającym do integracji branży, było podpisanie w styczniu 2012 r. z Narodowym Centrum Badań i Rozwoju porozumienia dotyczącego utworzenia krajowego sektorowego programu dla lotnictwa zatytułowanego „InnoLot". Projekt o wartości 500 mln zł jest odpowiednikiem europejskiego programu „Clean Sky". „Jest to jeden z dwóch w skali kraju, obok medycznego, sektorowych programów badawczych – wyjaśnia dyrektor Andrzej Rybka. – Tym samym, dzięki konsekwencji działań klastra, w ciągu 9 lat od jego powstania przemysł lotniczy stał się jednym z najbardziej innowacyjnych i liczących się sektorów w Polsce".

Stowarzyszenie konsekwentnie wdraża efektywne metody poprawy jakości edukacji dzięki „Kompleksowemu systemowi wspierania edukacji" pod patronatem Doliny Lotniczej. „Już kilka lat temu w związku z dużym zapotrzebowaniem na operatorów obrabiarek sterowanych numerycznie oraz innych specjalistów związanych z przemysłem lotniczym SGPPL Dolina Lotnicza wystąpił z inicjatywą koordynacji programów nauczania w szkołach technicznych z rzeczywistymi potrzebami przemysłu oraz dokształcania absolwentów techników województwa podkarpackiego" – wyjaśnia dyrektor Andrzej Rybka.

Dzięki realizacji tych projektów w województwie podkarpackim powstała sieć centrów kształceniowych na najwyższym światowym poziomie, której

poszczególne jednostki będą miniaturami patronujących im firm członkowskich klastra Dolina Lotnicza, a szkolenia praktyczne odbywać się będą w warunkach maksymalnie zbliżonych do panujących w prawdziwych zakładach przemysłu lotniczego.

Dalszym etapem działań w tym zakresie był projekt „Modernizacja oferty kształcenia zawodowego w powiązaniu z potrzebami regionalnego rynku pracy", realizowany przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, którego oficjalnym partnerem była Dolina Lotnicza. Z kolei pięć firm członkowskich klastra podpisało listy intencyjne o umożliwieniu prowadzenia na terenie ich zakładów cyklu szkoleń i staży dla nauczycieli oraz praktyk dla uczniów średnich szkół technicznych, prowadzonych w ramach projektu. Celem tych działań było m.in. podniesienie wiedzy i kompetencji kadry szkoleniowej, która ma kształcić przyszłe kadry klastra Dolina Lotnicza na nowoczesnym sprzęcie zakupionym dla instytucji edukacyjnych CEKSO. Równocześnie koordynator klastra, wraz z kluczowymi jego członkami, systematycznie biorą udział w wyjazdach studyjnych do uznanych centrów szkoleniowych dla sektora lotniczego w Europie, żeby poznać najlepsze praktyki, które mogłyby być zastosowane również w Polsce. Najnowszą inicjatywą podjętą przez Walne Zgromadzenie Stowarzyszenia jest utworzenia Fundacji Wspierania Edukacji przy SGPPL Dolina Lotnicza.

Sukces Doliny Lotniczej

Klaster Dolina Lotnicza charakteryzuje się stałą silną dynamiką powstawania nowych, innowacyjnych firm w regionie. Obecnie to prawie 100 przedsiębiorstw przemysłowych[3] wytwarzających ogromną liczbę wyrobów lotniczych w formie części, podzespołów i zespołów do silników odrzutowych, płatowców i helikopterów dla najważniejszych światowych producentów sektora lotniczego. Firmy Doliny Lotniczej są również producentami wyrobów finalnych, takich jak samoloty skytruck, bryza, orka, śmigłowce blackhawk, sokół, SW4 oraz wielu lekkich i ultralekkich konstrukcji lotniczych. Firmy klastra współpracują ze sobą przy produkcji najbardziej zaawansowanych technologicznie wyrobów. Szereg przedsiębiorstw realizuje również cały proces wytwórczy dzięki własnym zasobom, produkując wyroby bezpośrednio na

[3] W 2020 r. w skład stowarzyszenia wchodziło ponad 160 podmiotów z branży lotniczej, informatycznej, mechanicznej, usługowej oraz szkolnictwa wyższego.

rynek. Kluczowym działaniem było i jest włączanie do klastra małych i średnich firm branży lotniczej, zarówno z polskim, jak i zagranicznym kapitałem. Poprzez dopływ nowych technologii firmy te podejmują się realizacji wybranych zadań kooperacyjnych. Realizacja takich procesów jest w istocie przeniesieniem niektórych ogniw łańcucha wartości do centrum klastra. Doświadczenia dużych klastrów przemysłowych wskazują, że działania takie są drogą do uzyskania w klastrze efektów synergii i wymiernych korzyści gospodarczych.

W ciągu ostatnich kilku lat na obszarze funkcjonowania klastra Dolina Lotnicza zainwestowały światowe firmy działające w przemyśle lotniczym: Sikorsky, AgustaWestland, MTU Aero Engines, Hamilton Sundstrand, Goodrich, Ladish, Vac Aero i McBraida.

Oprócz tego coraz więcej nowych członków klastra to małe i średnie przedsiębiorstwa, często rodzinne firmy, z różnych krajów Europy Zachodniej oraz Ameryki Północnej, które zdecydowały się na otworzenie swoich firm w południowo-wschodniej Polsce głównie ze względu na istnienie tu innowacyjnego klastra Dolina Lotnicza. Wśród tych firm znajdują się między innymi Remog z Niemiec, Asquini z Francji, Iwamet i B/E Aerospace z USA, Wentworth z Kanady oraz CAV Aerospace z Wielkiej Brytanii. Stanowią one niezwykle ważne ogniwo w lokalnym łańcuchu poddostawców Doliny Lotniczej. Powstające zaś w obrębie klastra Dolina Lotnicza coraz to nowe centra badawczo-rozwojowe, biura konstrukcyjne i parki technologiczne zwiększają atrakcyjność regionu dla światowej klasy naukowców. Efektywna współpraca z zagranicznymi naukowcami rozwija się również poprzez realizację wielu projektów B+R, przede wszystkim w ramach 7. Programu Ramowego Unii Europejskiej. Inwestycje w laboratoria i centra badawczo-rozwojowe w firmach i instytucjach klastra Dolina Lotnicza sięgają kilkuset tysięcy złotych.

Dolina Lotnicza jest najbardziej rozpoznawalnym polskim klastrem na poziomie międzynarodowym oraz jednym z kilku najbardziej rozpoznawalnych lotniczych klastrów Unii Europejskiej. Reputacja zarówno klastra, jak i jego uczestników przekłada się m.in. na konkretne decyzje Komisji Europejskiej oraz Sekretariatu Programu Central Europe, przyznające znaczące role SGPPL Dolina Lotnicza w projektach dotyczących mentoringu i optymalizacji innych europejskich klastrów. Dolina Lotnicza jest zapraszana na najbardziej prestiżowe prezentacje kluczowych klastrów, zarówno ze względu na znaczenie dla światowego sektora lotniczego, jak i europejskiej polityki klastrowej.

Dolina Lotnicza była również inicjatorem i jednym z założycieli sieci współpracy europejskich klastrów lotniczych (EACP).

Do głównych czynników sukcesu Doliny Lotniczej należy unikalne w skali kraju zaangażowanie oraz aktywne uczestnictwo kluczowych przemysłowych, akademickich i publicznych uczestników, którzy pomimo codziennych obowiązków wynikających z ich pozycji w firmach i instytucjach aktywnie angażują się w działania klastra.

W celu optymalizacji współpracy przy wdrażaniu nowoczesnych technologii powołano do życia Komisję Nowych Technologii Doliny Lotniczej, która składa się z głównych technologów reprezentujących poszczególny firmy klastra. Zaangażowanie zaś małych i średnich firm przejawia się głównie poprzez ich aktywność w działającej w ramach klastra Radzie MŚP Doliny Lotniczej.

Kluczowe firmy

W skład klastra wchodzą między innymi producenci lotniczych silników i napędów oraz ich komponentów. Są to: WSK Rzeszów[4], Hispano Suiza Polska, PWK, Avio Polska, MTU Aero Engines Polska, Creuzet Polska i Hamilton Sundstrand Poland, UTC Aerospace Systems. Wśród członków klastra jest też grupa producentów finalnych statków powietrznych – samolotów, i śmigłowców – oraz ich struktur, np. PZL Mielec[5] i PZL Świdnik[6]. Kolejną grupę stanowią producenci lotnictwa ogólnego – lekkich i ultralekkich samolotów oraz szybowców: Zakłady Lotnicze Margański & Mysłowski, AERO AT, Aero-Kros, 3Ex-trim oraz Wytwórnia Konstrukcji Kompozytowych. „Większość małych i średnich firm klastra Dolina Lotnicza również konkuruje ze sobą na zasadach wolnorynkowych o zamówienia na wykonywanie podzespołów i części dla dużych polskich firm produkcyjnych oraz dla coraz większej liczby klientów zagranicznych – wyjaśnia dyrektor Andrzej Rybka. – W praktyce prawie wszystkie firmy członkowskie mają konkurentów w obrębie klastra. Podmioty klastra muszą też konkurować ze sobą o najlepszych pracowników. Istnienie wielu różnych form konkurencji wewnątrz klastra motywuje członków nie

[4] Obecnie Pratt & Whitney Rzeszów.

[5] W 2007 r. pakiet 100% udziałów został kupiony przez United Technologies Holdings SA (UTH), spółkę United Technologies Corporation (UTC).

[6] Od 2010 r. firma jest częścią Leonardo Helicopters.

tylko do rywalizacji, ale również do intensywnej współpracy w określonych dziedzinach, co ma pozytywny wpływ na rozwój całego klastra Dolina Lotnicza".

Misja i finanse

„Misją Doliny Lotniczej jest uzyskanie przewagi konkurencyjnej na rynku globalnym, promocja i rozwój Polski południowo-wschodniej, nawiązanie do tradycji Centralnego Okręgu Przemysłowego Drugiej Rzeczypospolitej, szybkie reagowanie na potrzeby rynku, uwzględnianie preferencji klientów w oferowanych produktach, udoskonalanie produktów, wdrażanie programów ekologicznych, polityka innowacyjności, kształtowanie kultury przemysłowej branży lotniczej, integracja firm i pracowników, prowadzenie polityki kadrowej w taki sposób, by pracownicy utożsamiali się z działalnością klastra" – wylicza Andrzej Rybka.

Podstawowym źródłem finansowania działalności Doliny Lotniczej są składki członków stowarzyszenia, których wysokość jest uzależniona od wielkości zatrudnienia.

Klastry stanowią przyjazne ekosystemy, które wspierają rozwój firm oraz napędzają innowacyjność, rozwój regionalny oraz poprawiają konkurencyjność. Mocne powiązania pomiędzy klastrami a badaniami, rozwojem i innowacyjnością umożliwiają powstawanie nowych produktów, technologii i usług oraz poruszanie się nowymi ścieżkami na polu badań naukowych. Niezależnie od tego, jakie są główne cele działania danego klastra, podejście klastrowe musi zawsze oferować dodatkowe korzyści kluczowym – przemysłowym oraz naukowym – uczestnikom klastra. Charakterystyczne dla Klastrów Światowej Klasy jest to, że jego członkowie przez dłuższy czas mogą czerpać garściami z zapewnionych im dodatkowych korzyści i wartości dodanych, do których nie mieliby dostępu poza obrębem klastra. Ma to potężny i pozytywny wpływ na konkurencyjność oraz zdolności innowacyjne uczestników klastra.

Źródło: https://polskiprzemysl.com.pl/przemysl-lotniczy/dolina-lotnicza-klaster-lotniczy (dostęp: 10.12.2020).

Nr 176[1]

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy[2] (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. 1. Ustawa określa zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej.

2. Zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej są realizowane przez instytucje rynku pracy działające w celu:

1) pełnego i produktywnego zatrudnienia;
2) rozwoju zasobów ludzkich;
3) osiągnięcia wysokiej jakości pracy;
4) wzmacniania integracji oraz solidarności społecznej. [...]

---

[1] Ustawa dokonywała w zakresie swojej regulacji wdrożenia następujących dyrektyw Wspólnot Europejskich: dyrektywy 68/360/EWG z dnia 15 października 1968 r. o zniesieniu restrykcji dotyczących przemieszczania się oraz pobytu we Wspólnocie pracowników z państw członkowskich oraz ich rodzin; dyrektywy 90/364/EWG z dnia 28 lipca 1990 r. o prawie pobytu; dyrektywy 90/365/EWG z dnia 28 lipca 1990 r. o prawie pobytu pracowników i osób prowadzących działalność na własny rachunek, którzy zakończyli działalność zawodową; dyrektywy 93/96/WE z dnia 29 października 1993 r. o prawie pobytu studentów.

[2] Włączenie Polski do struktur Unii Europejskiej w 2004 r. wpłynęło na zmianę polskiej polityki wobec rynku pracy. Należało w niej uwzględnić założenia Europejskiej strategii zatrudnienia, a dotychczasowe działania skupione na łagodzeniu skutków bezrobocia skierować w stronę promowania produktywnego zatrudnienia. Zmiany te pociągnęły za sobą wydanie aktu prawnego dotyczącego promocji zatrudnienia i instytucji rynku pracy. Określa on zadania państwa w kwestii zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej. Uwzględniono w nim swobodę przemieszczania się pracowników na terenie Wspólnot Europejskich, zasady zatrudniania cudzoziemców oraz zakaz wszelkiej dyskryminacji w zatrudnianiu.

Rozdział 2
Polityka rynku pracy

Art. 3.1. Zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej są realizowane na podstawie uchwalanego przez Radę Ministrów Krajowego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia, zawierającego zasady realizacji Europejskiej Strategii Zatrudnienia, zwanego dalej „Krajowym Planem Działań", oraz w oparciu o inicjatywy samorządu gminy, powiatu, województwa i partnerów społecznych. [...]

Rozdział 3
Instytucje rynku pracy

Art. 6. 1. Instytucjami rynku pracy realizującymi zadania określone w ustawie są:
1) publiczne służby zatrudnienia;
2) Ochotnicze Hufce Pracy;
3) agencje zatrudnienia;
4) instytucje szkoleniowe;
5) instytucje dialogu społecznego;
6) instytucje partnerstwa lokalnego. [...]

Rozdział 9
Rejestracja bezrobotnych i poszukujących pracy
oraz formy udzielanego wsparcia

[...] Art. 34. Powiatowe urzędy pracy prowadzą pośrednictwo pracy dla zarejestrowanych osób, a w razie braku możliwości zapewnienia odpowiedniego zatrudnienia:
1) świadczą usługi poradnictwa zawodowego;
2) umożliwiają udział w zajęciach klubu pracy;
3) inicjują, organizują i finansują szkolenia bezrobotnych i innych uprawnionych osób oraz przyznają i wypłacają dodatki szkoleniowe lub stypendia;
4) inicjują i dofinansowują tworzenie dodatkowych miejsc pracy;
5) inicjują oraz finansują w zakresie określonym w ustawie inne instrumenty rynku pracy;
6) inicjują i realizują projekty lokalne;
7) przyznają i wypłacają zasiłki i inne świadczenia z tytułu bezrobocia.

Rozdział 10
Usługi rynku pracy

Art. 35. 1. Podstawowymi usługami rynku pracy są:
1) pośrednictwo pracy;
2) usługi EURES;
3) poradnictwo zawodowe i informacja zawodowa;
4) pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy;
5) organizacja szkoleń. [...]

Rozdział 11
Instrumenty rynku pracy

Art. 44. Instrumentami rynku pracy wspierającymi podstawowe usługi rynku pracy są:
1) finansowanie kosztów przejazdu do pracodawcy zgłaszającego ofertę pracy lub do miejsca pracy, odbywania stażu, przygotowania zawodowego w miejscu pracy, szkolenia lub odbywania zajęć w zakresie poradnictwa zawodowego poza miejscem stałego zamieszkania w związku ze skierowaniem przez powiatowy urząd pracy;
2) finansowanie kosztów zakwaterowania w miejscu pracy osobie, która podjęła zatrudnienie lub inną pracę zarobkową, staż, przygotowanie zawodowe w miejscu pracy lub szkolenie poza miejscem stałego zamieszkania, w przypadku skierowania przez powiatowy urząd pracy;
3) dofinansowanie wyposażenia miejsca pracy, podjęcia działalności gospodarczej, kosztów pomocy prawnej, konsultacji i doradztwa;
4) refundowanie kosztów poniesionych z tytułu opłaconych składek na ubezpieczenia społeczne w związku z zatrudnieniem skierowanego bezrobotnego;
5) finansowanie dodatków aktywizacyjnych. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 2004, nr 99, poz. 1001.

Nr 177[1]

Program uporządkowania i ograniczania wydatków publicznych – plan Hausnera z 27.01.2004 (fragmenty)

[...]

III. Zmiany z zakresie wydatków socjalnych

1. System emerytalny i wcześniejsze emerytury.

– Zwiększanie wskaźnika zatrudnienia osób w wieku niemobilnym (tj. w wieku powyżej 45 lat), wyrównanie praw emerytalnych wszystkich osób, ograniczenie wydatków na transfery przedemerytalne, które podwyższają koszty pracy i zwiększają bezrobocie, poprzez:
  • aktywizację zawodową osób w wieku przedemerytalnym,
  • stopniowe ograniczanie zachęt i możliwości wcześniejszej dezaktywizacji,
  • zrównanie w prawach wszystkich uczestników systemu emerytalnego,
  • ograniczanie kosztów pracy.
– Stopniowe ograniczenie systemu świadczeń przedemerytalnych,
– Programy prowadzące do wydłużenia zatrudnienia,
– Zwiększenie możliwości organizacyjnych powiatowych urzędów pracy,
– Wygaszenie przyznawania świadczeń przedemerytalnych,
– Program aktywizacji zawodowej osób powyżej 50 roku życia (Program 50+),
– Wdrożenie systemu emerytur pomostowych dla osób pracujących w szczególnych warunkach i o szczególnym charakterze,

[1] Program uporządkowania i ograniczania wydatków publicznych, zwany planem Hausnera, został opracowany przez Jerzego Hausnera, wicepremiera oraz ministra gospodarki i pracy w rządzie premiera Leszka Millera, i przyjęty przez Radę Ministrów 27.01.2004 r. Jego celem była naprawa finansów publicznych, składał się z trzech zasadniczych części: 1) działań w zakresie administracji i gospodarki, 2) pozyskiwania dochodów budżetowych oraz 3) zmian w zakresie wydatków socjalnych. Efektem wdrożenia planu Hausnera miał być spadek deficytu budżetowego w 2007 r. do 23,2 mld zł (2,1% PKB) oraz przeszło 30 mld zł oszczędności w latach 2004–2007. Z czasem plan oszczędności został skorygowany do 49 mld zł.

– Wyrównanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn,
– Wprowadzenie zasady elastycznego wieku emerytalnego w przedziale 62–65 lat,
– Waloryzacja świadczeń społecznych – byłaby ustalana decyzją parlamentu przy okazji uchwalania ustawy budżetowej, nie częściej jednak niż okres potrzebny do tego, aby skumulowany wzrost cen od ostatniej waloryzacji przekroczył określoną próg w przedziale 5%–10%. Jednocześnie proponuje się odejście od automatycznej waloryzacji pozostałych świadczeń społecznych (np. zasiłków dla bezrobotnych, dodatków mieszkaniowych itp.) i uzależnienie ich od kondycji budżetu państwa. Wyjątek poza emeryturami i rentami dotyczyłby tylko minimalnego wynagrodzenia.
– Ograniczenie kosztów zasiłków chorobowych poprzez powrót do zasady płacenia za każdy dzień choroby, przy jednoczesnym zmniejszeniu wysokości wynagrodzenia za czas choroby i zasiłku chorobowego do 70% należnego wynagrodzenia

2. System rent z tytułu niezdolności do pracy.

Ograniczenie wydatków na renty poprzez:

a) zmianę funkcji rent z tytułu niezdolności do pracy poprzez zróżnicowanie ról, jakie poszczególne grupy inwalidzkie pełniłyby w systemie zabezpieczenia przed niezdolnością do pracy.
   – całkowita niezdolność do pracy – świadczenie miałoby charakter kompensujący dochody dla osób, które ze względu na stan zdrowia nie są w stanie podjąć żadnej pracy zarobkowej,
   – częściowa niezdolność do pracy – świadczenie przysługiwałoby tylko osobom, które utraciły zdolność do pracy w sposób bardzo znaczny, lecz nie całkowity. Miałoby ono charakter uzupełniający dochody tych osób,
   – ograniczona zdolność do pracy, tj. niezdolność do pracy mniejsza od wymaganej dla uzyskania renty inwalidzkiej z tytułu częściowej niezdolności do pracy – świadczenie przyznawane byłoby okresowo (na nie dłużej niż 3 lata), ukierunkowane na aktywizację zawodową i zmianę zawodu, ściśle powiązane i uwarunkowane podjęciem rehabilitacji i przeszkolenia zawodowego pod rygorem utraty prawa do świadczenia.

b) ukierunkowanie zasad łączenia renty z tytułu niezdolności do pracy z pracą na aktywizację zawodową;
c) nowe określenie wymiaru świadczeń rentowych w oparciu o stan konta emerytalnego;
d) powiązanie możliwości skorzystania z gwarancji renty minimalnej z sytuacją materialną;
e) nowe zasady przekształcania renty z tytułu niezdolności do pracy w emeryturę;
f) przekształcenie rent starszych rencistów w emerytury;
g) ustalanie uprawnień do renty z tytułu niezdolności do pracy – jedynie dla osób w wieku emerytalnym niezdolność do pracy orzekana byłaby na czas stały;
h) weryfikacja niezdolności do pracy osób z orzeczoną niezdolnością do pracy na czas stały poprzez badania kontrolne wśród osób z orzeczoną stałą niezdolnością do pracy;
i) opracowanie standardów orzecznictwa o niepełnosprawności i niezdolności do pracy;
j) wzmocnienie systemu monitoringu orzecznictwa o niepełnosprawności i niezdolności do pracy;
k) likwidacja barier w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych poprzez:
   – zniesienie przywilejów dotyczących czasu pracy osób niepełnosprawnych (krótszy czas pracy, dodatkowa przerwa na gimnastykę, dodatkowy urlop wypoczynkowy i rehabilitacyjny), w szczególnych przypadkach skrócenie czasu pracy powinno być refundowane ze środków PFRON,
   – wprowadzenie możliwości uzyskania bezpłatnego urlopu rehabilitacyjnego na żądanie osoby niepełnosprawnej;
l) zmiana struktury wydatków na wspieranie zatrudnienia osób niepełnosprawnych;
m) zmiana struktury wydatków na pomoc pracodawcom poprzez:
   – uzależnienie wysokości pomocy kierowanej do pracodawców w postaci dotacji, dofinansowania oraz ulg parapodatkowych od:
      • liczby zatrudnianych przez nich osób niepełnosprawnych,
      • stopnia niepełnosprawności zatrudnianych przez nich osób niepełnosprawnych,

    - rodzaju schorzenia zatrudnianych przez nich osób niepełnosprawnych,
    - wynagrodzeń zatrudnianych przez nich osób niepełnosprawnych (składki na ubezpieczenie społeczne),
    - kosztów przystosowania stanowiska pracy do potrzeb zatrudnionych tam osób niepełnosprawnych;
- wprowadzenie ograniczenia wysokości dotacji za zatrudnianie osoby niepełnosprawnej do wysokości jej wynagrodzenia niezależnie od rodzaju pracodawcy (obecnie nie dotyczy to zakładów pracy chronionej);
- zniesienie wymogu tworzenia zakładowych funduszy rehabilitacji w zakładach pracy chronionej i ich obowiązków w zakresie zapewniania pracownikom specjalistycznej opieki medycznej i indywidualnych programów rehabilitacyjnych;
- zniesienie pozostałych form dofinansowywania zakładów pracy chronionej nie służących potrzebom osób;
- zmodyfikowanie sposobu refundacji składek na ubezpieczenie społeczne za zatrudnione osoby niepełnosprawne;
- ujednolicenie wysokości dotacji za zatrudnianie osób niepełnosprawnych przez poszczególnych pracodawców;
- zniesienie wydatków na refundację części wynagrodzeń osób niepełnosprawnych, u których stwierdzono chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe lub epilepsję w zakładach pracy chronionej.

Efekt finansowy: 463 miliony złotych w stosunku do stanu, jaki będzie miał miejsce w 2004 r. przy zachowaniu wcześniejszych przepisów. [...]

Źródło: https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/plan-hausnera/ (dostęp: 8.12.2021).

Nr 178[1]

Traktat akcesyjny dotyczący przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (fragmenty)

AKT

dotyczący warunków przystąpienia Republiki Czeskiej, Republiki Estońskiej, Republiki Cypryjskiej, Republiki Łotewskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Węgierskiej, Republiki Malty, Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Słowenii i Republiki Słowackiej oraz dostosowań w Traktatach stanowiących podstawę Unii Europejskiej

CZĘŚĆ PIERWSZA: ZASADY

Artykuł 1

Dla celów niniejszego Aktu: [...]

- określenie „nowe Państwa Członkowskie" oznacza Republikę Czeską, Republikę Estońską, Republikę Cypryjską, Republikę Łotewską, Republikę Litewską, Republikę Węgierską, Republikę Malty, Rzeczpospolitą Polską, Republikę Słowenii i Republikę Słowacką;
- określenie „instytucje" oznacza instytucje utworzone na mocy Traktatów założycielskich.

Artykuł 2

Od dnia przystąpienia nowe Państwa Członkowskie są związane postanowieniami Traktatów założycielskich i aktów przyjętych przez instytucje

[1] Tekst prezentuje treść części Traktatu akcesyjnego – aktu dotyczącego warunków przystąpienia nowych państw członkowskich Unii Europejskiej, w tym Polski, do Unii Europejskiej. Początek integracji Polski z Wspólnotami Europejskimi sięga 1990 r., kiedy rząd polski złożył oficjalny wniosek o rozpoczęcie negocjacji umowy o stowarzyszeniu (podpisana w grudniu 1991 r., weszła w życie 1 lutego 1994 r.). W grudniu 1997 r. zapadła decyzja o rozpoczęciu negocjacji członkowskich z sześcioma państwami, w tym z Polską, które rozpoczęły się w marcu 1998 r. Polska zakończyła je w grudniu 2002 r. 16 kwietnia 2003 r. na szczycie w Atenach Polska podpisała traktat akcesyjny. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej poprzedzone zostało krajowym referendum w czerwcu 2003 r. Pozytywny wynik referendum sprawił, że 1 maja 2004 r. Polska stała się członkiem Unii Europejskiej.

Wspólnot i Europejski Bank Centralny przed dniem przystąpienia; postanowienia te są stosowane w nowych Państwach Członkowskich zgodnie z warunkami określonymi w tych Traktatach i w niniejszym Akcie[2].

Artykuł 3

1. Od dnia przystąpienia nowe Państwa Członkowskie są związane i stosują przepisy dorobku Schengen w postaci, w jakiej zostały włączone w ramy Unii Europejskiej przez protokół dołączony do Traktatu o Unii Europejskiej oraz do Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (dalej jako „Protokół Schengen") oraz akty na nim oparte lub w inny sposób z nim związane, wymienione w załączniku I do niniejszego Aktu, jak również jakiekolwiek dalsze akty, które mogą zostać przyjęte przed dniem przystąpienia. [...]

Artykuł 4

Każde z nowych Państw Członkowskich uczestniczy w unii gospodarczej i walutowej z dniem przystąpienia jako Państwo Członkowskie objęte derogacją w rozumieniu artykułu 122 Traktatu WE.

Artykuł 5

1. Na mocy niniejszego Aktu nowe Państwa Członkowskie przystępują do decyzji i umów przyjętych przez przedstawicieli rządów Państw Członkowskich zebranych w ramach Rady. Nowe Państwa Członkowskie zobowiązują się przystąpić od dnia przystąpienia do wszystkich innych umów zawartych przez obecne Państwa Członkowskie i dotyczących funkcjonowania Unii lub związanych z jej działaniami. [...]

---

[2] Początkiem zinstytucjonalizowanej integracji europejskiej był podpisany w 1951 r. w Paryżu traktat paryski powołujący do życia Europejską Wspólnotę Węgla i Stali (EWWiS). Poszerzeniem formuły integracji na sferę polityczną oraz militarną było powołanie do życia w 1954 r. Unii Zachodnioeuropejskiej (UZE). Traktat rzymski podpisany w 1957 r. poszerzył integrację, ustanawiając dwie nowe organizacje: Europejską Wspólnotę Gospodarczą (EWG) oraz Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (Euratom), które – łącznie z EWWiS – nazwano Wspólnotami Europejskimi. Dalszym etapem integracji europejskiej był podpisany w 1992 r. w Maastricht Traktat o Unii Europejskiej (tzw. traktat z Maastricht), powołujący do życia Unię Europejską.

CZĘŚĆ DRUGA
DOSTOSOWANIA W TRAKTATACH

TYTUŁ I
POSTANOWIENIA INSTYTUCJONALNE

ROZDZIAL 1
Parlament Europejski[3]

Artykuł 11

Z mocą od początku okresu 2004–2009, pierwszy akapit w artykule 190 ustęp 2 Traktatu WE i w artykule 108 ustęp 2 Traktatu Euratom otrzymuje brzmienie:

„Liczbę przedstawicieli wybieranych w każdym Państwie Członkowskim ustala się następująco:

Belgia	24
Republika Czeska	24
Dania	14
Niemcy	99
Estonia	6
Grecja	24
Hiszpania	54
Francja	78
Irlandia	13
Włochy	78
Cypr	6
Łotwa	9
Litwa	13
Luksemburg	6
Węgry	24
Malta	5
Niderlandy	27
Austria	18
Polska	54
Portugalia	24

[3] Parlament Europejski – organ prawodawczy Unii Europejskiej wybierany w wyborach bezpośrednich.

Słowenia	7
Słowacja	14
Finlandia	14
Szwecja	19
Zjednoczone Królestwo	78

ROZDZIAŁ 2

Rada[4]

Artykuł 12

1. Z mocą od 1 listopada 2004 roku:

(a) w artykule 205 Traktatu WE oraz w artykule 118 Traktatu Euratom (i) ustęp 2 otrzymuje brzmienie:

„2. Jeżeli przyjęcie uchwały przez Radę wymaga większości kwalifikowanej, głosy jej członków ważone są następująco:

Belgia	12
Republika Czeska	12
Dania	7
Niemcy	29
Estonia	4
Grecja	12
Hiszpania	27
Francja	29
Irlandia	7
Włochy	29
Cypr	4
Łotwa	4
Litwa	7
Luksemburg	4
Węgry	12
Malta	3
Niderlandy	13

[4] Rada to główny organ decyzyjny Unii Europejskiej, posiada siedzibę w Brukseli, ponadto trzy razu do roku jej spotkania odbywają się w Luksemburgu. Dawniej była nazywana Radą Ministrów lub Radą Ministrów Unii Europejskiej.

Austria	10
Polska	27
Portugalia	12
Słowenia	4
Słowacja	7
Finlandia	7
Szwecja	10
Zjednoczone Królestwo	29

Uchwały Rady wymagają do ich przyjęcia co najmniej 232 głosów »za«, oddanych przez większość jej członków, jeżeli niniejszy Traktat wymaga, aby były przyjęte na wniosek Komisji. W innych przypadkach, uchwały Rady wymagają do ich przyjęcia co najmniej 232 głosów »za«, oddanych przez co najmniej dwie trzecie jej członków." [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 2004, nr 90, poz. 864.

Nr 179[1]

Projekt ustawy o finansach publicznych (tzw. Program reformy finansów publicznych Zyty Gilowskiej) (fragmenty)

Projekt

USTAWA
z dnia .....
o finansach publicznych

Dział I
Przepisy ogólne

Rozdział 1
Zakres ustawy i podstawowe definicje

Art. 1. Ustawa określa:

1) zakres i organizację sektora finansów publicznych, w tym organizację i zasady działania jednostek sektora finansów publicznych:
   a) jednostek budżetowych,
   b) agencji wykonawczych,
   c) państwowych funduszy celowych;
2) zasady finansów publicznych, w tym sposoby zapewnienia jawności i przejrzystości finansów publicznych;
3) zasady i tryb kontroli procesów związanych z gromadzeniem, rozdysponowaniem i wydatkowaniem środków publicznych oraz gospodarowaniem mieniem;

[1] Program reform finansów publicznych opracowany przez minister finansów w rządzie Jarosława Kaczyńskiego, prof. Zytę Gilowską, został przyjęty przez rząd w czerwcu 2007 r. Zakładał on kontynuację reformy organizacji sektora finansów publicznych poprzez maksymalne skupienie publicznych środków w systemie budżetowym i konsolidację sektora finansów publicznych, a przez to uczynienie ich bardziej przejrzystymi i podatnymi na kontrolę. Oszczędności z tytułu wprowadzonych zmian miały wynieść 1% PKB (ok. 10 mld zł). Ważnym elementem dyscyplinowania finansów miało być zaostrzenie norm oszczędnościowych; gdy dług publiczny przekroczy 55%, ale nie osiągnie więcej niż 60% rocznego PKB, uruchamiane miały być nowe procedury oszczędnościowe – blokada wzrostu wynagrodzeń w państwowej sferze budżetowej.

4) zasady zarządzania państwowym długiem publicznym oraz procedury ostrożnościowe i sanacyjne;
5) zakres i szczegółowość oraz zasady i tryb planowania, uchwalania i wykonywania budżetu państwa;
6) zakres i szczegółowość oraz zasady i tryb planowania, uchwalania i wykonywania budżetów jednostek samorządu terytorialnego;
7) szczególne zasady rachunkowości, planowania i sprawozdawczości obowiązujące w sektorze finansów publicznych;
8) zasady gospodarowania środkami publicznymi pochodzącymi z budżetu Unii Europejskiej oraz z innych źródeł zagranicznych;
9) zasady i tryb kontroli finansowej oraz audytu w jednostkach sektora finansów publicznych. [...]

Dział II
Zasady finansów publicznych

Rozdział 1
Zasady ogólne

[...] Art. 23. 1. Wydatki publiczne mogą być ponoszone na cele i w wysokościach ustalonych w ustawie budżetowej, uchwale budżetowej jednostki samorządu terytorialnego lub w planie finansowym jednostki sektora finansów publicznych.

2. Jednostki sektora finansów publicznych dokonują wydatków zgodnie z przepisami dotyczącymi poszczególnych rodzajów wydatków.

3. Wydatki publiczne powinny być dokonywane:
1) w sposób celowy i oszczędny, z zachowaniem zasad:
   a) uzyskiwania najlepszych efektów z danych nakładów,
   b) optymalnego doboru metod i środków do osiągnięcia założonych celów;
2) w sposób umożliwiający terminową realizację zadań;
3) w wysokości i terminach wynikających z wcześniej zaciągniętych zobowiązań. [...]

Art. 28. 1. Przedstawiane Radzie Ministrów projekty aktów prawnych, których skutkiem finansowym może być zwiększenie wydatków lub zmniejszenie dochodów jednostek sektora finansów publicznych w stosunku do wielkości wynikających z obowiązujących przepisów, wymagają określenia wysokości tych skutków oraz wskazania źródeł ich sfinansowania. [...]

Rozdział 2

Jawność i przejrzystość finansów publicznych

Art. 33. 1. Gospodarka środkami publicznymi jest jawna. [...]

Art. 34. 1. Zasada jawności gospodarowania środkami publicznymi jest realizowana przez:

1) jawność debaty budżetowej w Sejmie i Senacie oraz debat budżetowych w organach stanowiących jednostek samorządu terytorialnego;
2) jawność debaty nad sprawozdaniem z wykonania budżetu państwa w Sejmie i debat nad sprawozdaniami z wykonania budżetów jednostek samorządu terytorialnego;
3) podawanie do publicznej wiadomości:
   a) kwot dotacji udzielanych z budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego,
   b) kwot dotacji udzielanych przez państwowe fundusze celowe,
   c) zbiorczych danych dotyczących finansów publicznych,
   d) informacji o wykonaniu budżetu państwa za okresy miesięczne;
4) podawanie do publicznej wiadomości przez jednostki sektora finansów publicznych informacji dotyczących:
   a) zakresu zadań lub usług, wykonywanych lub świadczonych przez jednostkę oraz wysokości środków publicznych, przekazanych na ich realizację,
   b) zasad i warunków świadczenia usług dla podmiotów uprawnionych,
   c) zasad odpłatności za świadczone usługi;
5) zapewnianie radnym danej jednostki samorządu terytorialnego dostępu do:
   a) dowodów księgowych i dokumentów inwentaryzacyjnych – z zachowaniem przepisów o rachunkowości oraz o ochronie danych osobowych,
   b) informacji o wynikach przeprowadzonych kontroli gospodarki finansowej;
6) udostępnianie przez Narodowy Fundusz Zdrowia informacji o przychodach i kosztach oraz o świadczeniodawcach realizujących świadczenia opieki zdrowotnej, z którymi ten Fundusz zawarł umowy, o zakresie przedmiotowym tych umów oraz o sposobie ustalania ceny za zamówione świadczenia;
7) udostępnianie przez jednostki sektora finansów publicznych wykazu podmiotów spoza sektora finansów publicznych, którym ze środków

publicznych została udzielona dotacja, dofinansowanie realizacji zadania lub pożyczka, albo umorzona należność wobec jednostki sektora finansów publicznych;

8) udostępnianie corocznych sprawozdań dotyczących finansów i działalności jednostek organizacyjnych należących do sektora finansów publicznych;

9) podejmowanie, w głosowaniu jawnym, uchwał organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego dotyczących gospodarowania środkami publicznymi. [...]

Rozdział 3

Procedury ostrożnościowe i sanacyjne

Art. 57. 1. W przypadku, gdy wartość relacji kwoty państwowego długu publicznego do produktu krajowego brutto, o której mowa w art. 37 pkt 1 lit. a, ogłoszonej zgodnie z art. 37:

1) jest większa od 50%, a nie większa od 55%, to na kolejny rok Rada Ministrów uchwala projekt ustawy budżetowej, w którym relacja deficytu budżetu państwa do dochodów budżetu państwa nie może być wyższa niż analogiczna relacja z roku bieżącego wynikająca z ustawy budżetowej;

2) jest większa od 55%, a mniejsza od 60%, to na kolejny rok:

   a) Rada Ministrów uchwala projekt ustawy budżetowej, w którym:

      – nie przewiduje się wzrostu wynagrodzeń pracowników państwowej sfery budżetowej,

      – nie przewiduje się dokonywania wydatków na nowe inwestycje,

      – waloryzacja rent i emerytur nie może przekroczyć poziomu odpowiadającego wzrostowi cen towarów i usług konsumpcyjnych, ogłoszonego przez Główny Urząd Statystyczny za poprzedni rok budżetowy,

      – wprowadza się zakaz udzielania pożyczek i kredytów z budżetu państwa z wyjątkiem rat kredytów i pożyczek udzielonych w latach poprzednich,

      – nie przewiduje się wzrostu wydatków w jednostkach, o których mowa w art. 104 ust. 2,

      – przyjmuje się poziom różnicy dochodów i wydatków budżetu państwa zapewniający, że relacja długu Skarbu Państwa do produktu krajowego brutto przewidywana na koniec roku budżetowego,

którego dotyczy projekt ustawy, będzie niższa od relacji, o której mowa w art. 37 pkt 1 lit. b, ogłoszonej zgodnie z art. 37,

b) obowiązuje zakaz przekraczania relacji, o której mowa w art. 37 pkt 1 lit. c, w roku budżetowym następującym po roku, w którym ta relacja została ogłoszona,

c) dokonuje się przeglądu wydatków budżetu państwa finansowanych środkami pochodzącymi z kredytów zagranicznych,

d) Rada Ministrów dokonuje przeglądu programów wieloletnich,

e) Rada Ministrów przedstawia Sejmowi program sanacyjny mający na celu obniżenie relacji, o której mowa w art. 37 pkt 1 lit. a;

3) jest równa lub większa od 60%, to:

a) stosuje się odpowiednio postanowienia pkt 2 lit. a–d i ust. 2,

b) Rada Ministrów, najpóźniej w terminie miesiąca od dnia ogłoszenia relacji, o której mowa w art. 37 pkt 1 lit. a, przedstawia Sejmowi program sanacyjny mający na celu ograniczenie tej relacji do poziomu poniżej 60%,

c) budżety jednostek samorządu terytorialnego muszą być zrównoważone,

d) obowiązuje zakaz udzielania nowych poręczeń i gwarancji przez jednostki sektora finansów publicznych. [...]

Uzasadnienie

1. Założenia

W demokratycznym państwie prawnym najważniejszym ogniwem kontroli finansów publicznych są obywatele. Jawność finansów publicznych połączona z przejrzystością publikowanych sprawozdań są najskuteczniejszymi sposobami usuwania bałaganu, zwalczania marnotrawstwa, zapobiegania korupcji, bezmyślności i niedołęstwu. Jawność finansów publicznych stanowi jeden z fundamentów współczesnego państwa demokratycznego oraz znaczące źródło siły obywateli. Dlatego głównym celem projektu jest przywrócenie państwu władzy w zakresie finansów publicznych.

Dla realizacji tego celu projekt przewiduje: konsolidację finansów publicznych (oznaczającą poważne zmiany w organizacji sektora finansów publicznych); wprowadzenie rygorystycznych zasad dokonywania wydatków ze środków publicznych; nałożenie na wszystkie instytucje sektora finansów publicznych przejrzystych obowiązków sprawozdawczo-publikacyjnych.

Wprowadzenie zmian w organizacji i zasadach funkcjonowania sektora finansów publicznych umożliwi odzyskanie orientacji w możliwościach finansowych państwa oraz ułatwi identyfikację najsłabszych ogniw sektora finansów publicznych. Osiągnięcie tego stanu jest niezbędnym punktem wyjścia do rozważania innych zmian, w tym w źródłach dochodów publicznych (zwłaszcza podatkach oraz innych daninach publicznych). Najpierw państwo musi odzyskać kontrolę nad finansami publicznymi, a dopiero potem można podjąć odpowiedzialną debatę nad zmianami w systemie podatkowym. Trzeba zatem zinwentaryzować możliwości finansowe i ciążące na państwu zobowiązania ustrojowe. Bez takiego działania nigdy nie nastąpi poprawa kondycji finansów publicznych. Obecne reguły pozyskiwania i wydatkowania pieniędzy publicznych po prostu sprzyjają bałaganowi, nieudolności, korupcji i marnotrawstwu, toteż należy je zmienić na bardziej skoordynowane i przejrzyste. [...]

Źródło: http://orka.sejm.gov.pl/proc5.nsf/projekty/1912_p.htm (dostęp: 6.12.2021).

Nr 180[1]

Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

4. Ustawa określa zasady działania Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, zwanego dalej „Centrum".

5. Centrum jest agencją wykonawczą w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. Nr 157, poz. 1240 oraz z 2010 r. Nr 28, poz. 146), powołaną do realizacji zadań z zakresu polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa. [...]

Rozdział 3
Zadania Centrum oraz kompetencje nadzorcze Ministra

Art. 27.

1. Centrum zarządza strategicznymi programami badań naukowych i prac rozwojowych oraz finansuje lub współfinansuje te programy.

2. Strategiczne programy badań naukowych i prac rozwojowych są finansowane ze środków finansowych na naukę zgodnie z rocznym planem finansowym Centrum, o którym mowa w art. 48 ust. 1.

3. Centrum może realizować programy badań naukowych lub prac rozwojowych, które nie zostały ustanowione w Krajowym Programie Badań, o którym mowa w art. 4 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki, oraz inne zadania Centrum finansowane ze środków pochodzących z innych źródeł niż budżet państwa.

---

[1] Ustawa powołująca do realizacji zadań z zakresu polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBR). NCBR jest agencją wykonawczą w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, nad którą nadzór, od 1.08.2022 r., sprawuje Minister Funduszy i Polityki Regionalnej. NCBR jest kluczowym ośrodkiem wspierania i tworzenia innowacyjnych rozwiązań technologicznych i społecznych, kreuje ekosystem wiedzy i informacji na ich temat. Inicjuje i realizuje przedsięwzięcia przyczyniające się do cywilizacyjnego rozwoju kraju. Siedzibą Narodowego Centrum Badań i Rozwoju jest Warszawa.

Art. 28.

1. Centrum zarządza realizacją badań naukowych lub prac rozwojowych na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa oraz je finansuje lub współfinansuje.

2. Badania naukowe lub prace rozwojowe na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa są realizowane w ramach strategicznych programów badań naukowych i prac rozwojowych, lub innych zadań Centrum.

3. Minister właściwy do spraw nauki w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej określi, w drodze rozporządzenia, sposób realizacji przez Centrum zadań, o których mowa w ust. 1, a także kryteria i warunki udziału w konkursach na wykonanie poszczególnych projektów, uwzględniając konieczność zapewnienia zgodności tych projektów z polityką naukową, naukowo-techniczną i innowacyjną państwa oraz polityką obronności i bezpieczeństwa państwa.

Art. 29.

1. Do zadań Centrum należy pobudzanie inwestowania przez przedsiębiorców w działalność badawczo-rozwojową, w szczególności przez:

1) współfinansowanie przedsięwzięć prowadzonych przez podmiot posiadający zdolność do zastosowania wyników projektu w praktyce;
2) wspieranie pozyskiwania przez jednostki naukowe środków na działalność badawczo-rozwojową pochodzących z innych źródeł niż budżet państwa. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 2010, nr 96, poz. 616.

Nr 181[1]

Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Nauki (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1.

1. Tworzy się Narodowe Centrum Nauki, zwane dalej „Centrum".

2. Centrum jest agencją wykonawczą w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1240 oraz z 2010 r. Nr 28, poz. 146), powołaną do wspierania działalności naukowej w zakresie badań podstawowych.

3. Siedzibą Centrum jest miasto Kraków. [...]

Rozdział 3
Zadania Centrum i tryb ich realizacji

Art. 20.

1. Do zadań Centrum należy:

1) finansowanie badań podstawowych realizowanych w formie:
   a) projektów badawczych, w tym finansowanie zakupu lub wytworzenia aparatury naukowo-badawczej niezbędnej do realizacji tych projektów,
   b) niepodlegających współfinansowaniu z zagranicznych środków finansowych projektów badawczych realizowanych w ramach programów lub inicjatyw międzynarodowych ogłaszanych we współpracy dwu- lub wielostronnej albo projektów badawczych realizowanych przy wykorzystaniu przez polskie zespoły badawcze wielkich międzynarodowych urządzeń badawczych,

[1] Ustawa powołująca do życia rządową agencję – Narodowe Centrum Nauki (NCN), która za pomocą grantów finansuje badania podstawowe, czyli prace eksperymentalne lub teoretyczne podejmowane przede wszystkim w celu zdobycia nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów, bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne. Siedzibą Narodowego Centrum Nauki jest Kraków.

c) projektów badawczych realizowanych przez osoby rozpoczynające karierę naukową, w tym mających na celu stworzenie unikatowego warsztatu naukowego lub powołanie nowego zespołu naukowego,
d) stypendiów doktorskich i staży po uzyskaniu stopnia naukowego doktora;
e) projektów badawczych dla doświadczonych naukowców mających na celu realizację pionierskich badań naukowych, w tym interdyscyplinarnych, ważnych dla rozwoju nauki, wykraczających poza dotychczasowy stan wiedzy, i których efektem mogą być odkrycia naukowe;

2) finansowanie badań naukowych innych niż wymienione w pkt 1, nienależących do zakresu badań finansowanych przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju;
3) nadzór nad realizacją badań naukowych, o których mowa w pkt 1 i 2;
4) współpraca międzynarodowa w ramach finansowania działalności w zakresie badań podstawowych, w tym określonej w pkt 1 lit. b;
5) upowszechnianie w środowisku naukowym informacji o ogłaszanych przez Centrum konkursach, o których mowa w ust. 2;
6) inspirowanie i monitorowanie finansowania badań podstawowych ze środków pochodzących spoza budżetu państwa;
7) wykonywanie innych zadań zleconych przez Ministra, ważnych dla rozwoju badań podstawowych, w tym opracowywanie programów badawczych ważnych dla kultury narodowej.

2. Badania, o których mowa w ust. 1 pkt 1 i 2, są kwalifikowane do finansowania w drodze konkursów.

3. Przy realizacji zadań, o których mowa w ust. 1, Centrum może współpracować z podmiotami krajowymi i zagranicznymi.

4. Centrum przeznacza nie mniej niż 20% środków pozostających w jego dyspozycji na wsparcie rozwoju osób rozpoczynających karierę naukową.

5. Centrum, za zgodą Ministra, może zlecać wykonywanie zadań w zakresie wspierania badań podstawowych podmiotom działającym na rzecz nauki. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 2010, nr 96, poz. 617.

Nr 182[1]

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (fragmenty)

Dla dobra dzieci, które potrzebują szczególnej ochrony i pomocy ze strony dorosłych, środowiska rodzinnego, atmosfery szczęścia, miłości i zrozumienia, w trosce o ich harmonijny rozwój i przyszłą samodzielność życiową, dla zapewnienia ochrony przysługujących im praw i wolności, dla dobra rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju, i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci, w przekonaniu, że skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami – uchwala się, co następuje:

Dział I
Przepisy ogólne

Art. 1.

Ustawa określa:

1) zasady i formy wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych;
2) zasady i formy sprawowania pieczy zastępczej oraz pomocy w usamodzielnianiu jej pełnoletnich wychowanków;
3) zadania administracji publicznej w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
4) zasady finansowania wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
5) zadania w zakresie postępowania adopcyjnego.

[1] Ustawa określała formy wsparcia rodzin nierealizujących swych zadań opiekuńczych i wychowawczych. Precyzowała zasady sprawowania opieki zastępczej. Ważną kwestią w ustawie była pomoc w usamodzielnieniu się pełnoletnich wychowanków opieki zastępczej. Sprecyzowane też zostały zadania administracji publicznej w zakresie wspierania rodzin i systemu pieczy zastępczej. Uwagę poświęcono także adopcjom.

Art. 2.

1. Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji.

2. System pieczy zastępczej to zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców.

3. Jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego wykonujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, placówki wsparcia dziennego, organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne, ośrodki adopcyjne oraz podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

Art. 3.

1. Obowiązek wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz organizacji pieczy zastępczej, w zakresie ustalonym ustawą, spoczywa na jednostkach samorządu terytorialnego oraz na organach administracji rządowej.

2. Obowiązek, o którym mowa w ust. 1, jednostki samorządu terytorialnego oraz organy administracji rządowej realizują w szczególności we współpracy ze środowiskiem lokalnym, sądami i ich organami pomocniczymi, Policją, instytucjami oświatowymi, podmiotami leczniczymi, a także kościołami i związkami wyznaniowymi oraz organizacjami społecznymi.

3. Zadania z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są realizowane zgodnie z zasadą pomocniczości, zwłaszcza gdy przepisy ustawy przewidują możliwość zlecania realizacji tych zadań przez organy jednostek samorządu terytorialnego.

Art. 4.

Stosując ustawę, należy mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka do:

1) wychowania w rodzinie, a w razie konieczności wychowywania dziecka poza rodziną – do opieki i wychowania w rodzinnych formach pieczy zastępczej, jeśli jest to zgodne z dobrem dziecka;

2) powrotu do rodziny;
3) utrzymywania osobistych kontaktów z rodzicami, z wyjątkiem przypadków, w których sąd zakazał takich kontaktów;
4) stabilnego środowiska wychowawczego;
5) kształcenia, rozwoju uzdolnień, zainteresowań i przekonań oraz zabawy i wypoczynku;
6) pomocy w przygotowaniu do samodzielnego życia;
7) ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie dziecka;
8) informacji i wyrażania opinii w sprawach, które go dotyczą, odpowiednio do jego wieku i stopnia dojrzałości;
9) ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem;
10) poszanowania tożsamości religijnej i kulturowej;
11) dostępu do informacji dotyczących jego pochodzenia. [...]

Dział II
Wspieranie rodziny

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 8.

1. Rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych wójt zapewnia wsparcie, które polega w szczególności na:
1) analizie sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie;
2) wzmocnieniu roli i funkcji rodziny;
3) rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny;
4) podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny;
5) pomocy w integracji rodziny;
6) przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny;
7) dążeniu do reintegracji rodziny.

2. Wspieranie rodziny jest prowadzone w formie:
1) pracy z rodziną;
2) pomocy w opiece i wychowaniu dziecka.

3. Wspieranie rodziny jest prowadzone za jej zgodą i aktywnym udziałem, z uwzględnieniem zasobów własnych oraz źródeł wsparcia zewnętrznego.

Art. 9.

Rodzina może otrzymać wsparcie przez działania:

1) instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny;
2) placówek wsparcia dziennego;
3) rodzin wspierających. [...]

DZIAŁ III

Piecza zastępcza

Rozdział 1

Przepisy ogólne

Art. 32.

1. Piecza zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania przez rodziców.

2. Pieczę zastępczą organizuje powiat.

Art. 33.

Piecza zastępcza zapewnia:

1) realizację planu pracy z rodziną lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka;
2) przygotowanie dziecka do:
   a) godnego, samodzielnego i odpowiedzialnego życia,
   b) pokonywania trudności życiowych zgodnie z zasadami etyki,
   c) nawiązywania i podtrzymywania bliskich, osobistych i społecznie akceptowalnych kontaktów z rodziną i rówieśnikami, w celu łagodzenia skutków doświadczania straty i separacji oraz zdobywania umiejętności społecznych;
3) zaspokojenie potrzeb emocjonalnych dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych.

Art. 34.

Piecza zastępcza jest sprawowana w formie:

1) rodzinnej;
2) instytucjonalnej. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 2011, nr 149, poz. 887.

Nr 183[1]

Program – Leczenie Niepłodności Metodą Zapłodnienia Pozaustrojowego na lata 2013–2016 z 2013
(fragmenty)

I. STRESZCZENIE

Celem głównym „Programu – Leczenie Niepłodności Metodą Zapłodnienia Pozaustrojowego na lata 2013–2016", zwanego dalej „Programem", jest zapewnienie równego dostępu i możliwości korzystania z procedury zapłodnienia pozaustrojowego parom, u których stwierdzono niepłodność kobiety lub mężczyzny i wyczerpały się inne możliwości jej leczenia albo nie istnieją inne metody jej leczenia.

Cele Programu obejmują przede wszystkim obniżenie liczby par bezdzietnych, zapewnienie najlepszego standardu leczenia niepłodności oraz poprawę trendów demograficznych poprzez zastosowanie metody o najwyższej skuteczności udokumentowanej badaniami naukowymi. [...]

Okres realizacji programu

Pogram realizowany jest od 1 lipca 2013 do 30 czerwca 2016 r.

Cele programu

Celem głównym Programu jest zapewnienie parom dotkniętym niepłodnością równego dostępu do procedury zapłodnienia pozaustrojowego.

Celami pośrednimi są:

1) obniżenie odsetka liczby par bezdzietnych;
2) zapewnienie najwyższego standardu leczenia niepłodności pacjentom;
3) zwiększenie skuteczności leczenie niepłodności;
4) osiągnięcie poprawy trendów demograficznych [...].

[1] Program realizowano od 1.07.2013 r. do 30.06.2016 r. Według danych Polskiego Towarzystwa Medycyny Rozrodu i Embriologii w ramach programu urodziło się ponad 21 tys. dzieci (dane na 18.09.2018). Z programu skorzystało ponad 17 tys. par. Jego realizacja ujawniła ogromne zapotrzebowanie na finansowe wsparcie państwa w leczeniu niepłodności metodą in vitro.

III. OPIS PROGRAMU

Program zapewnia możliwość korzystania z procedury zapłodnienia pozaustrojowego parom, u których stwierdzono niepłodność, a inne możliwości terapeutyczne nie istnieją lub się wyczerpały. Dotychczasowe doświadczenia w stosowaniu zapłodnienia pozaustrojowego wskazują, że największe prawdopodobieństwo skutecznego leczenia osiągnięte zostanie przy zapewnieniu możliwości skorzystania z maksymalnie 3 cykli leczniczych u jednej pary (pary powinny zostać poinformowane o tym, że szansa na urodzenie żywego dziecka jest znana tylko dla pierwszych trzech cykli leczenia), co przewiduje Program. W przypadku, gdy para zgłosi się pod koniec realizacji Programu, będzie miała wykonane tyle cykli, ile możliwe będzie w danym czasie. Program zapłodnienia pozaustrojowego składa się z części klinicznej i biotechnologicznej. [...]

VII. KONTYNUACJA DZIAŁAŃ PODJĘTYCH W PROGRAMIE

Po ocenie efektów realizacji Programu w ostatnim roku jego funkcjonowania możliwe będzie ewentualne kontynuowanie realizacji procedury zapłodnienia pozaustrojowego w ramach programu zdrowotnego [...][2].

Pogram będzie podlegał w trakcie jego trwania stałemu monitorowaniu i doskonaleniu zapisów.

Źródło: *Program – Leczenie Niepłodności Metodą Zapłodnienia Pozaustrojowego na lata 2013–2016*, Warszawa 2013.

[2] Program nie był kontynuowany. Na lata 2016–2020 przyjęto Program kompleksowej ochrony zdrowia prokreacyjnego, skupiony na finansowaniu przede wszystkim diagnostyki niepłodności.

Nr 184[1]

Uchwała nr 17 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2013 r. w sprawie przyjęcia strategii „Sprawne Państwo 2020" (fragmenty)

STRATEGIA SPRAWNE PAŃSTWO 2020

1. WPROWADZENIE

Na początku XXI wieku przed polskim państwem stoi trudne i odpowiedzialne wyzwanie: zapewnienia stabilnego rozwoju i ominięcia raf, które mogłyby poprowadzić je w rozwojowy dryf. Kluczowe dla pobudzenia szans rozwojowych jest uświadomienie sobie, jak ważną rolę odgrywa sprawnie działające, przyjazne dla obywateli państwo. W warunkach radykalnych zmian gospodarczych, kulturowych i technologicznych potrzebne są nowe ramy funkcjonowania oraz klarowna filozofia państwa. Prezentowany w tej strategii model państwa to państwo optimum.

W modelu **państwa optimum**[2] nie wystarczy już działać dla obywateli, ale należy znaleźć sposób na działanie razem z nimi. Można to zrobić, realizując trzy kluczowe cele:

Po pierwsze: poprawić jakość usług administracji publicznej – rządowej i samorządowej. Najbardziej użytecznym narzędziem dla poprawy funkcjonowania administracji, dla jej lepszego skupienia uwagi na użytkowniku/obywatelu – jest wykorzystanie informatyzacji.

Po drugie: cyfrowy charakter zmian wielu aspektów funkcjonowania współczesnego świata wymaga państwa optimum 2.0., tak aby uzyskać efekt cyfrowej synergii projektów modernizujących administrację.

---

[1] Strategia „Sprawne Państwo 2020" została przyjęta przez Radę Ministrów w lutym 2013 r. i była jedną z dziewięciu strategii zintegrowanych, realizujących średnio- i długookresową strategię rozwoju kraju. Celem głównym strategii „Sprawne Państwo 2020" było zwiększenie skuteczności i efektywności państwa otwartego na współpracę z obywatelami – do którego osiągnięcia miało przyczynić się siedem celów szczegółowych, tj.: 1) Otwarty rząd; 2) Zwiększenie sprawności instytucjonalnej państwa; 3) Skuteczne zarządzanie i koordynacja działań rozwojowych; 4) Dobre prawo; 5) Efektywne świadczenie usług publicznych; 6) Skuteczny wymiar sprawiedliwości i prokuratura; 7) Zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa i porządku publicznego.

[2] W literaturze międzynarodowej model państwa *optimum* opisywany jest również jako *open government* lub *smart government*.

Po trzecie: procesy w administracji publicznej należy widzieć w różnych perspektywach czasowych – krótkoterminowej, średnio- i długookresowej. Powinny one być istotnym czynnikiem wspierającym rozwój kraju i odpowiedzią na oczekiwania różnych grup społecznych, różnych pokoleń i mieszkańców różnych obszarów. Państwo optimum oznacza w praktyce:

- tylko tyle regulacji, ile jest niezbędne dla codziennej sprawności funkcjonowania instytucji publicznych,
- tylko tyle interwencji, ile trzeba dla rozwoju i wysokiej stopy zwrotu ponoszonych inwestycji, także w ludzi i ich umiejętności,
- tylko tyle restrykcji, ile potrzebne jest dla bezpieczeństwa struktur obronnych państwa oraz bezpieczeństwa codziennego mieszkańców kraju,
- tyle opiekuńczości, ile niezbędne, aby nikomu nie dać poczuć się wykluczonym,
- tyle tylko aktywności na poziomie centralnym, aby wspomagać rozwiązywanie problemów na niższych poziomach organizacji życia publicznego,
- tylko tyle administracji, jeżeli chodzi o zasoby, ile naprawdę potrzeba w określonych obszarach.

Proces przechodzenia od rzeczywistości analogowej do cyfrowej wiąże się z wielkimi zmianami instytucjonalnymi i społecznymi. Jego cechą podstawową jest uczestniczenie poprzez sieć w globalnym świecie.

Wizja sprawnego państwa zakłada współdziałanie razem z innymi państwami oraz to, że jego obywatele funkcjonują razem z innymi obywatelami we wspólnej rzeczywistości globalnej.

Drugi proces polega na innym definiowaniu instytucji publicznych i wspólnoty. Dziś wchodzą one w dialog między sobą. Dlatego wypracowywany jest model państwa optimum, opartego na kontrakcie między powoływanymi do realizacji zadań władzami publicznymi oraz między nimi a obywatelami.

Przygotowując się do procesu otwierania zasobów, konieczne jest dokonanie oceny, w jaki sposób prawo własności intelektualnej w obecnie obowiązującej postaci przystaje do współczesnych realiów społeczeństwa informacyjnego. Możliwość łatwego i masowego kopiowania treści, z jednej strony, a konieczność godziwego wynagrodzenia i skutecznej ochrony wysiłków twórczych, artystycznych i naukowych oraz wszelkiego rodzaju inwestycji w tworzenie dóbr intelektualnych – z drugiej, wymaga znalezienia odpowiedniej równowagi między poszczególnymi interesami, tak aby nie było

strat dla użytkowników i twórców. W ten sposób zwiększy się dostęp do wiedzy i informacji, nie zniknie też motywacja do kontynuowania działalności twórczej oraz inwestycyjnej; będzie to także bodziec dla rozwoju e-usług, które wykorzystają informację publiczną. Należy tu odnotować rosnącą chęć współtworzenia rzeczywistości poprzez portale społecznościowe i nowe media. Najlepszą odpowiedzią na te procesy jest **otwarty rząd**. [...]

Trzeci proces to wyłanianie się państwa optimum – państwa, które charakteryzuje selektywna interwencja, harmonijne rozłożenie relacji między administracją, rządem i samorządem. Kiedy w 1987 roku Guy Sorman pisał o Państwie Minimum, debata koncentrowała się na ograniczaniu usług i kompetencji państwa. Dziś wiemy, że istotna jest właściwa adaptacja modelu organizacji kraju do realnych możliwości działania. Nie należy wyręczać wspólnot lokalnych i regionalnych skrojonych na miarę potrzeb rozwojowych, ale harmonijnie uzupełniać się w realizacji dobra publicznego, budując państwo optymalnie dostosowane do naszych potrzeb i oczekiwań, zarazem unikając nadmiaru regulacji. Pomoc społeczna i interwencja państwa służy temu, żeby jej odbiorca mógł dawać sobie radę samodzielnie przez pracę, a nie tylko przez wsparcie finansowe, które go de facto uzależnia. [...]

Dziś na problem nierówności patrzymy nie tyle przez różnice w dochodach, co przez brak dostępu – z powodu niskich dochodów oraz innych czynników – do dóbr i usług. Dlatego potrzebne jest jasne określenie, jakie usługi publiczne realizują funkcję dobra publicznego we współczesnym świecie. Są to na pewno: edukacja, prawo do zabezpieczenia na starość, pomoc na rynku pracy, dostępność – nawet jeżeli jest to finansowane przez system składek – powszechnego systemu ochrony zdrowia. **Państwo optimum powinno więc dbać o powszechny dostęp do tego, co definiowane jest jako dobro publiczne, sprzyjające rozwojowi**. Jeżeli w celu zapewnienia tego dostępu konieczna jest interwencja, powinno sensownie ją stosować. To interwencja mierzona efektywnością i skutecznością. Do całego procesu trzeba podchodzić wielowymiarowo i kompleksowo, np. jeżeli chcemy, żeby dzieci uczyły się w cyfrowej szkole, to należy przygotować do tego nauczycieli.

W rzeczywistości cyfrowej stajemy przed potrzebą redefinicji całego procesu związanego z wymiarem sprawiedliwości – tego, co państwo może robić w sieci, aby przeciwdziałać przestępstwom, a czego robić nie powinno, aby nie zagrozić indywidualnym wolnościom. Poczucie bezpieczeństwa trak-

tować należy jako wartość bezwzględną. Zakłada to sprawność policji i innych służb oraz efektywność i rzetelność sądów. Tak aby bez potrzeby, jasnych reguł, nieskutecznie dla walki z przestępczością – nie karać obywateli. Wyjściowym założeniem w tej dyskusji są wolność, ochrona danych i prywatności. Ograniczenia – tylko dla ochrony obywateli, a nigdy przeciwko nim jako zwykłym obywatelom.

Państwo optimum to także państwo, które przez udział obywateli w demokracji partycypacyjnej będzie wykorzystywało ich wiedzę i umiejętności. Dążyć więc będziemy do wypracowania nowych relacji między wszystkimi uczestnikami sfery społecznej: rządem, samorządem, organizacjami społecznymi, pozarządowymi, a także społecznościami Internetu. Wymaga to harmonii i jasności w przepływie informacji, a także jasnego określenia podziału zadań w relacjach rząd–samorząd. Dlatego przewiduje się dokonanie przeglądu funkcji państwa i rozwiązań dotyczących funkcjonowania samorządu, analizując efektywność istniejących rozwiązań. Dopiero na tej podstawie można zdefiniować zakres i obszary potrzebnych zmian. Po to, aby państwo służyło jak najlepiej obywatelom, było strażnikiem wolności, a jednocześnie gwarantem rozwoju, a nigdy jego hamulcem.

Sprawne państwo to sprawne i skuteczne realizowanie tradycyjnych funkcji państwa ze współczesną nową wartością dodaną w postaci technologii cyfrowych.

Przedstawiany dokument – strategia „Sprawne Państwo 2020" – łączy ideę państwa optimum i otwartego rządu, prezentuje cele i kierunki interwencji w obszarach istotnych dla rozwoju państwa, w których interwencja jest konieczna, aby podnieść skuteczność i efektywność. Celem podejmowanych przedsięwzięć w perspektywie do 2020 roku jest ukształtowanie państwa otwartego, pomocnego, skutecznego i efektywnego, o silnej pozycji międzynarodowej i wysokiej aktywności obywateli w życiu społecznym i politycznym. Dokument ten odchodzi od wąskiego sektorowego myślenia na rzecz zintegrowanego podejścia tematycznego i równocześnie odgrywa istotną rolę w programowaniu perspektywy finansowej 2014–2020. Stanowi bowiem bazę dla rozwoju potencjału administracji publicznej, podejmowania działań w kierunku zmian organizacyjnych, prawnych i proceduralnych, jak również wdrażania programów rozwoju związanych z różnymi obszarami funkcjonowania państwa celem podniesienia zarówno poziomu obsługi obywatela, jak i jego bezpieczeństwa (np. programy doskonalenia standar-

dów zarządzania oraz podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników administracji publicznej, ochrony cyberprzestrzeni RP, programy ratownictwa i ochrony ludności). Strategia wytycza również kierunki działań dotyczące podniesienia skuteczności instytucjonalnej systemu ochrony zdrowia. Istnienie krajowych lub regionalnych strategicznych ram polityki zdrowotnej w zakresie określonym w art. 168 TFUE sprzyja gwarancji stabilności ekonomicznej. Strategia tworzy także podstawę przygotowania kierunków rozwoju cyfrowego i licznych projektów systemowych wdrażających nowoczesne technologie informatyczno-komunikacyjne (ICT) oraz programy rozwoju, tj. Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa oraz Narodowy Plan Szerokopasmowy. Wszystko to będzie istotne dla spełnienia warunku ex ante przy przygotowywaniu programów pod środki UE w latach 2014–2020. Działania w zakresie rozwoju technologii ICT zostaną dodatkowo uszczegółowione w dokumencie policy paper, który – bazując na średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020 oraz poszczególnych zintegrowanych strategiach rozwoju – będzie prezentował wizję działań dotyczących rozwoju cyfrowego planowanych do podjęcia w perspektywie do 2020 r. Jednocześnie policy paper, jako dokument o charakterze pomocniczym, stanowić będzie punkt odniesienia dla programowania interwencji ze środków Unii Europejskiej, w tym głównie z polityki spójności w celu 2 „Zwiększenie dostępności, wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych" w ramach Umowy Partnerstwa[3]. [...]

Źródło: „Monitor Polski" 2013, poz. 136.

[3] Cele tematyczne dotyczące interwencji ze środków UE oraz obowiązek przygotowania i wymogi dotyczące zawartości umowy partnerstwa zostały określone w projekcie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego objętych zakresem Wspólnych Ram Strategicznych oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności oraz uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1083/2006. Projekt został przedstawiony przez Komisję Europejską 6.10.2011 r.

Nr 185[1]

Program Operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014–2020[2] (fragmenty)

1. Strategia dotycząca wkładu programu w realizację unijnej strategii Europa 2020

1.1. Opis zawartej w programie strategii dotyczącej wkładu w realizację unijnej strategii Europa 2020

[...] Celem programu jest wzmocnienie cyfrowych fundamentów dla rozwoju kraju. Zgodnie z Umową Partnerstwa (UP), jako fundamenty te przyjęto: szeroki dostęp do szybkiego internetu, efektywne i przyjazne użytkownikom e-usługi publiczne oraz stale rosnący poziom kompetencji cyfrowych społeczeństwa. [...]

W „Zaleceniach" Rada stwierdziła, że „pomimo wysiłków podejmowanych w ostatnim czasie Polska wciąż pozostaje znacząco w tyle za innymi państwami członkowskimi w zakresie wykorzystania potencjału rozwoju TIK". W szczególności Rada wskazała na:

– niski zasięg stacjonarnej łączności szerokopasmowej,
– względnie niską sprawność administracji publicznej,
– względnie niski poziom wykorzystania e-administracji,
– bardzo niski odsetek osób dorosłych angażujących się w uczenie się przez całe życie.

Realizacja POPC przyczyni się do poprawy sytuacji w ww. obszarach. Głównymi kierunkami wsparcia będą rozwój sieci szerokopasmowych oraz poprawa jakości i efektywności usług publicznych poprzez ich cyfryzację.

---

[1] Program Operacyjny Polska Cyfrowa był finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i został przyjęty przez Radę Ministrów 8.01.2014 r. Jego głównym celem było wzmocnienie cyfrowych fundamentów społeczno-gospodarczego rozwoju kraju, w tym przede wszystkim zapewnienie szerokiego dostępu do szybkiego internetu oraz dostęp do efektywnych i przyjaznych dla użytkowników e-usług, jak również doprowadzenie do wzrostu poziomu kompetencji cyfrowych społeczeństwa. Dokument został opracowany przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Wysokość budżetu programu wyniosła 2 255,6 mln euro.

[2] Wersja zaakceptowana decyzją Komisji Europejskiej z dn. 5.12.2014 r. ze zmianami z dn. 15.02.2017, z dn. 12.03.2018, z dn. 13.08.2020 oraz z dn. 22.10.2020 r.

Sposób wdrażania e-usług publicznych będzie zawierał mechanizmy zapobiegające zjawisku „digitalizacji biurokracji", wymuszające pozytywny wpływ projektów na procesy administracyjne.

Zaplanowane w POPC wsparcie kompetencji cyfrowych zwiększy liczbę osób wykorzystujących narzędzia w zakresie TIK, a więc w obszarze, który posiada szczególne znaczenie dla jakości życia, partycypacji w życiu społecznym, a często również dla konkurencyjności na rynku pracy. [...]

POPC wpisuje się w Strategię Europa 2020 głównie w wymiarze inteligentnego rozwoju. TIK stymulują innowacyjność zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym. Innowacyjność ta przekłada się również na rozwiązania oszczędnościowe, ograniczające zużycie energii, paliwa i papieru. Ponadto internet zwiększa zasięg świadczenia usług, obniża ich koszt i poprawia ich transparentność. Czyni je bardziej dostępnymi – zarówno w sensie możliwości zdalnego skorzystania z usługi (wymiar „availability"), jak i w sensie dostosowania sposobu świadczenia usługi do możliwości percepcyjnych odbiorcy (wymiar „accessibility"). Cyfryzacja stwarza zatem szczególne szanse dla poprawy jakości życia osób niepełnosprawnych oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym.

POPC przyczynia się do osiągnięcia celów EAC, będącej jedną z siedmiu „inicjatyw flagowych" przewidzianych w Strategii Europa 2020. Po zmianach z grudnia 2012[3] EAC zawiera 7 obszarów priorytetowych:

1. Europejska gospodarka bez granic – jednolity rynek cyfrowy,
2. Przyśpieszenie innowacji w sektorze publicznym,
3. Bardzo szybki Internet – popyt i podaż,
4. Chmura obliczeniowa,
5. Zaufanie i bezpieczeństwo,
6. Przedsiębiorczość oraz cyfrowe miejsca pracy i umiejętności,
7. Poza sferą badań, rozwoju technologicznego i innowacji: Program działań przemysłowych na rzecz kluczowych technologii wspomagających.

Ww. obszary stanowią dla POPC układ odniesienia. Wymagają przy tym reinterpretacji w świetle specyficznych potrzeb i uwarunkowań Polski oraz zasad wykorzystywania funduszy strukturalnych.

[3] Komunikat KE „The Digital Agenda for Europe – Driving European growth digitally", COM(2012)784.

Na potrzeby POPC przyjęto następujące główne obszary diagnostyczno-programistyczne:

– dostęp do szybkiego internetu (odpowiada obszarowi 3 z przeglądu EAC),
– e-usługi publiczne (odpowiada obszarowi 2 oraz częściowo obszarom 4 i 5 z przeglądu EAC),
– kompetencje cyfrowe (wpisuje się w obszary 5 i 6 z przeglądu EAC, adresując społeczne problemy z wykorzystywaniem TIK wynikające z braku zaufania, umiejętności i świadomości korzyści). [...]

Źródło: https://www.polskacyfrowa.gov.pl/media/97528/POPC_12012021.docx (dostęp: 6.12.2021).

Nr 186[1]

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020 (fragmenty)

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020) został opracowywany na podstawie przepisów Unii Europejskiej, w szczególności rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 oraz aktów delegowanych i wykonawczych Komisji Europejskiej. [...]

Celem głównym PROW 2014–2020 jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich.

Program będzie realizował wszystkie sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020, a mianowicie:

– Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich.
– Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych.
– Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie.
– Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa.
– Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym.

[1] Program Rozwoju Obszarów Wiejskich dla Polski (PROW) na lata 2014–2020 został formalnie przyjęty przez Komisję Europejską 12.12.2014 r. Określa on priorytety, zgodnie z którymi Polska powinna wykorzystać 13,5 mld euro środków publicznych przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich w latach 2014–2020 (8,6 mld euro z budżetu UE oraz 4,9 mld euro z funduszy krajowych). Rozwój obszarów wiejskich stanowi drugi filar Wspólnej Polityki Rolnej, w ramach którego państwom członkowskim udostępniana jest pula środków unijnych do wykorzystania na poziomie krajowym lub regionalnym w ramach współfinansowania wieloletnich programów. W PROW na lata 2014–2020 jest mowa o sześciu priorytetach gospodarczych, środowiskowych i społecznych.

– Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Początkowy budżet Programu to 13 612 211 428 euro, w tym: 8 697 556 814 z budżetu UE (EFRROW) i 4 914 654 614 euro wkładu krajowego. [...]

Pomoc finansowa ze środków Programu skierowana jest głównie do sektora rolnego.

Sektor ten jest szczególnie istotny z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i wymaga znacznego i odpowiednio ukierunkowanego wsparcia. Planowane w Programie instrumenty pomocy finansowej będą miały na celu przede wszystkim rozwój gospodarstw rolnych (Modernizacja gospodarstw rolnych, Restrukturyzacja małych gospodarstw rolnych, Premie dla młodych rolników, Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa rolne).

Do dalszego rozwoju sektora rolnego i wzrostu jego konkurencyjności przyczynią się także takie instrumenty pomocy finansowej jak: Transfer wiedzy i innowacji oraz Doradztwo rolnicze. Nowym instrumentem wspierającym wdrożenie innowacji w sektorze rolno-spożywczym będzie działanie Współpraca.

W ramach poprawy organizacji łańcucha żywnościowego przewiduje się wsparcie inwestycji związanych z przetwórstwem i marketingiem artykułów rolnych, dalszy rozwój grup i organizacji producentów oraz systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych. Ponadto, dla ułatwiania sprzedaży bezpośredniej artykułów rolnych, planuje się kontynuację wsparcia na rzecz budowy i modernizacji targowisk. [...]

Nowym działaniem będzie Rolnictwo ekologiczne, którego celem jest wzrost rynkowej produkcji ekologicznej. Przedsięwzięcia z zakresu ochrony środowiska (w tym wody, gleb, krajobrazu) i zachowania bioróżnorodności będą finansowane w ramach działań rolnośrodowiskowo-klimatycznych i zalesień. Kontynuowane będą płatności na rzecz obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Wsparcie inwestycyjne w związku z realizacją celów środowiskowych otrzymają gospodarstwa położone na obszarach Natura 2000 i na obszarach narażonych na zanieczyszczenie wód azotanami pochodzenia rolniczego. [...]

Źródło: https://www.gov.pl/attachment/1ed71aba-447c-4363-a411-061b0 0 16a429 (dostęp: 2.12.2021).

Nr 187[1]

Program budowy dróg krajowych na lata 2014–2023 (z perspektywą do 2025 r.) z 8 września 2015 r. (fragmenty)

1. Wstęp

Niniejszy dokument jest kolejnym średniookresowym dokumentem programowym w sektorze infrastruktury dróg krajowych. W swojej treści bezpośrednio odnosi się do przyjętych, na podstawie art. 117 ust. 2 *ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych* (Dz.U. Nr 249, poz. 2104, z późn. zm.) *Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2008–2012* z dnia 25 września 2007 r. oraz na podstawie art. 136 ust. 2 *ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych* (Dz.U. Nr 157, poz. 1240, z późn. zm.) *Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2011–2015* z dnia 25 stycznia 2011 r.

Podobnie jak poprzednie programy, niniejszy dokument określa cele i priorytety zarówno inwestycyjne, jak i w zakresie utrzymania we właściwym stanie technicznym sieci dróg już istniejącej oraz w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego. Wskazuje również poziom i źródła niezbędnego finansowania oraz listę zadań inwestycyjnych kierowanych do realizacji. [...]

Program wskazuje na zakres rzeczowy, jaki planuje się zrealizować w perspektywie 2014–2023 w zakresie nowych inwestycji drogowych. Sza-

[1] Program Budowy Dróg Krajowych (PBDK) na lata 2014–2023 (z perspektywą do 2025 r.) został przyjęty do realizacji w 2015 r. W jego ramach zakładano budowę 240 odcinków dróg o łącznej długości ponad 3300 km. W lipcu 2017 r. Program został zaktualizowany – założono wybudowanie 3262,7 km dróg, w tym: 253,2 km autostrad; 2568,7 km dróg ekspresowych; 43 obwodnic o łącznej długości 445,8 km. Wydatki podniesiono ze 107 mld zł do 135 mld zł. Do sierpnia 2021 r. zakończona została budowa 20 z tych obwodnic – to m.in. budowa: obwodnicy Wałcza S10, obwodnicy Szczecinka S11, obwodnicy Jarocina S11, obwodnicy Ostrowa Wielkopolskiego S11, obwodnicy Inowrocławia DK nr 15/25, obwodnicy Olsztyna DK nr 16, obwodnicy Sanoka DK nr 28, obwodnicy Góry Kalwarii DK nr 50, obwodnicy Stalowej Woli i Niska DK nr 77.

cowany poziom przepływów finansowych na ich realizację, w ramach Krajowego Funduszu Drogowego, określono na poziomie około 107 mld zł. W ramach tej kwoty przewiduje się realizację zadań inwestycyjnych polegających na budowie autostrad, dróg ekspresowych oraz obwodnic niektórych miejscowości. Wybór zadań będzie wynikał z zapisów właściwych dokumentów strategicznych, takich jak *Dokument Implementacyjny do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.)*, korzyści dla sieci dróg krajowych oraz stanu zaawansowania prac przygotowawczych dla danej inwestycji. Ostateczna wartość *Programu* zostanie określona po rozliczeniu wszystkich zadań skierowanych do realizacji. [...]

Krajowa infrastruktura drogowa wymaga w dalszym ciągu dużych nakładów na rozwój i zapewnienie odpowiednich standardów istniejącej sieci, aby możliwe było sprostanie potrzebom rynku, wynikającym ze wzrostu wymiany towarowej oraz stale rosnącego ruchu pasażerskiego. Sieć dróg krajowych, chociaż stanowi jedynie 4,7% sieci dróg publicznych ogółem, to przenosi ponad 60% ruchu. Konieczna jest zatem systematyczna poprawa stanu technicznego polskiej sieci dróg krajowych w celu wyeliminowania jej podstawowych ograniczeń oraz jej rozbudowa. Do najpoważniejszych wad polskiej sieci drogowej należą bowiem w szczególności:

- brak spójnej sieci autostrad i dróg ekspresowych;
- brak dostosowania do przenoszenia nacisku 115 kN/oś, zgodnie ze zobowiązaniami wynikającymi z Traktatu Akcesyjnego;
- ruch o dużym natężeniu, w tym samochodów ciężarowych, przebiegający przez rozwijające się wzdłuż osi drogowych tereny zabudowane. [...]

W Polsce w latach 2004–2013 nastąpiło ponad trzyipółkrotne wydłużenie sieci autostrad i dróg ekspresowych. [...]

Wybudowana infrastruktura autostrad, dróg ekspresowych i dróg szybkiego ruchu oraz nakłady na nią w okresie 2011–2013 były najwyższe w historii kraju. Zwłaszcza lata 2011 oraz 2012 były szczególne pod względem wysokości nakładów oraz długości oddawanych dróg klasy A, S i GP, co wynikało z wielkości środków z budżetu UE przeznaczonych na drogi krajowe oraz wypełnienia zobowiązań związanych z organizacją Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej w 2012 r. Na tym tle wydatki na drogi krajowe w 2013 r. notują istotny spadek, co ma związek z kończącą się perspektywą finansową UE na lata 2007–2013. [...]

3. Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014–2023
(z perspektywą do 2025 r.)

[...] 3.2. Cele Programu

Cel główny:

Celem, do którego dążyć będzie resort infrastruktury i rozwoju poprzez realizację Programu, jest budowa spójnego i nowoczesnego systemu dróg krajowych zapewniającego efektywne funkcjonowanie drogowego transportu osobowego i towarowego. Rozbudowa sieci połączeń drogowych wpłynie korzystnie na szerokie spektrum czynników warunkujących sprawne funkcjonowanie państwa oraz rozwój jego regionów. Poprawa gęstości i przepustowości głównych arterii jest jednym z kluczowych elementów, które mogą zwiększyć dynamikę rozwoju zarówno regionów, jak i całego kraju poprzez łatwiejszy, szybszy i tańszy przepływ towarów oraz usług. Realizacja planowanych w Programie inwestycji pozwoli również zaspokoić oczekiwania mieszkańców związane z bezpieczną i szybką komunikacją. Budowa obwodnic poprawi funkcjonowanie miast najbardziej dotkniętych niedogodnościami wynikającymi z ruchu tranzytowego. Zmniejszona zostanie luka infrastrukturalna pomiędzy krajami UE-15 a Polską. [...]

Źródło: https://www.gov.pl/attachment/75fef3b2-18ed-47f7-a91c-34fe2d2cf36a (dostęp: 2.12.2021).

Nr 188[1]

Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (fragmenty)

Rozdział 1
Przepisy ogólne

Art. 1. [Zakres przedmiotowy]

1. Ustawa określa warunki nabywania prawa do świadczenia wychowawczego oraz zasady przyznawania i wypłacania tego świadczenia. [...]

[1] Ustawa o wprowadzeniu powszechnego świadczenia wychowawczego, potocznie zwanego 500+, była przedmiotem licznych kontrowersji zarówno przed jej uchwaleniem, jak i w trakcie uchwalania i później. Świadczenie to nie jest oryginalnym polskim pomysłem, istnieje w wielu krajach Europy Zachodniej, jak choćby w Niemczech (Kindergeld), Wielkiej Brytanii (Child Benefit), Francji (Allocations familiales), Szwecji (Barnbidrag) czy Belgii (Allocations familiales). Postulat wprowadzenia takiego świadczenia został zgłoszony w 2009 r. w kontekście krytyki zasad, na jakich opiera się świadczenie alimentacyjne. W późniejszym czasie powszechne świadczenie wychowawcze pojawiło się w założeniach programowych partii politycznych. Pomysł ten podchwyciła najsilniejsza ówczesna partia opozycyjna Prawo i Sprawiedliwość i uczyniła go sztandarowym hasłem kampanii parlamentarnej w 2015 r. Po zwycięstwie wyborczym i sformowaniu nowego rządu, na którego czele stanęła Beata Szydło, postulat został przedstawiony jako najważniejszy i najpilniejszy do realizacji. Z pierwszym dniem grudnia 2015 r. rozpoczęły się prace rządowe na programem „Rodzina 500 plus". Po trzech tygodniach projekt trafił do konsultacji społecznych, by 1.02.2016 r. zostać zaakceptowanym przez Radę Ministrów. Ekspresowe tempo prac legislacyjnych w sejmie i senacie skutkowało przyjęciem ustawy 17.02.2016 i wkrótce podpisem złożonym przez prezydenta Andrzeja Dudę. Po kilku latach od wprowadzenia programu „Rodzina 500 plus" (w 2019 r.) Najwyższa Izba Kontroli, oceniając jego efekty, wskazywała, że: „jest [on] pierwszym tak szerokim i systemowym wsparciem polskich rodzin, którym jest przyznanie 500 zł dla drugiego i każdego kolejnego dziecka w rodzinie, a także na pierwsze i jedyne dziecko dla rodzin o niskich dochodach". Realizacja programu miała wspierać trzy zasadnicze cele: pronatalistyczny, inwestycji w kapitał ludzki oraz redukcji ubóstwa wśród najmłodszych. Podstawowym narzędziem było tytułowe świadczenie wychowawcze w kwocie 500 zł przyznawane z zasady na drugie i kolejne dziecko w rodzinie. Wyjątkowo – po spełnieniu kryterium dochodowego – świadczenie przysługiwało również na pierwsze dziecko. Istotnym *novum* w polskiej

Rozdział 2
Świadczenie wychowawcze

Art. 4.
[Uprawnienie do otrzymywania oraz cel świadczenia wychowawczego][2]

1. Celem świadczenia wychowawczego jest częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych.

2. Świadczenie wychowawcze przysługuje matce, ojcu, opiekunowi faktycznemu dziecka albo opiekunowi prawnemu dziecka.

3. Świadczenie wychowawcze przysługuje osobom, o których mowa w ust. 2, do dnia ukończenia przez dziecko 18. roku życia.

Art. 5.
[Wysokość świadczenia wychowawczego]

1. Świadczenie wychowawcze przysługuje osobom, o których mowa w art. 4 ust. 2, w wysokości 500,00 zł miesięcznie na dziecko w rodzinie. [...]

3. Świadczenie wychowawcze przysługuje na pierwsze dziecko osobom, o których mowa w art. 4 ust. 2, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty 800,00 zł.

4. Jeżeli członkiem rodziny jest dziecko niepełnosprawne, świadczenie wychowawcze przysługuje na pierwsze dziecko osobom, o których mowa w art. 4 ust. 2, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty 1 200,00 zł. [...]

---

rzeczywistości stała się również organizacyjna strona przedsięwzięcia. Ocena wpływu powszechnego świadczenia wychowawczego na realizację celów programu nie jest jednoznaczna, zwłaszcza w odniesieniu do dwóch pierwszych z wymienionych celów, większa zgodność panuje w ocenie wpływu programu na zmniejszenie ubóstwa wśród najmłodszych. W kolejnych latach program ulegał istotnym modyfikacjom zarówno w warstwie organizacyjnej, jak i podmiotowej. Najdonioślejszą było poszerzenie grona beneficjentów. W 2019 r. świadczenie wychowawcze przyznane zostało na każde dziecko do 18 roku życia, niezależnie od osiąganych dochodów w rodzinie.

[2] Znowelizowany w 2019 r.

Rozdział 4

Postępowanie w sprawach o świadczenie wychowawcze

Art. 13.

[Wniosek]

1. Ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego oraz jego wypłata następują odpowiednio na wniosek matki, ojca, opiekuna faktycznego dziecka albo opiekuna prawnego dziecka.

2. Wniosek składa się w urzędzie gminy lub miasta właściwym ze względu na miejsce zamieszkania osoby ubiegającej się o świadczenie wychowawcze. [...]

Rozdział 5

Finansowanie świadczenia wychowawczego

Art. 29. [Finansowanie]

1. Organ właściwy oraz samorząd województwa realizują zadania z zakresu świadczenia wychowawczego jako zadanie z zakresu administracji rządowej.

2. Do finansowania świadczenia wychowawczego mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2013 r. poz. 885, z późn. zm. 9).

3. Świadczenie wychowawcze i koszty jego obsługi są finansowane w formie dotacji celowej z budżetu państwa. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 2016, poz. 195.

Nr 189[1]

Ustawa z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki (fragmenty)

Art. 1. 1. Nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, w tym dróg, ulic, mostów i placów, nadawane przez jednostki samorządu terytorialnego nie mogą upamiętniać osób, organizacji, wydarzeń lub dat symbolizujących komunizm lub inny ustrój totalitarny ani w inny sposób takiego ustroju propagować[2].

2. Za propagujące komunizm uważa się także nazwy odwołujące się do osób, organizacji, wydarzeń lub dat symbolizujących represyjny, autorytarny i niesuwerenny system władzy w Polsce w latach 1944–1989.

Art. 2. 1. Stwierdzenie przez wojewodę nieważności uchwały nadającej nazwę budowli, obiektowi lub urządzeniu użyteczności publicznej, w zakresie w jakim nadaje nazwę niezgodną z art. 1, wymaga opinii Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu potwierdzającej tę niezgodność.

---

[1] Ustawa nazywana także ustawą dekomunizacyjną. Dwadzieścia pięć lat po transformacji ustrojowej ustawodawca postanowił wprowadzić regulację, która ostatecznie miała wyrugować z przestrzeni publicznej nazewnictwo gloryfikujące ustrój komunistyczny. W większości przypadków usunięcie nazw i obiektów kojarzonych z ustrojem komunistycznym nastąpiło samorzutnie w pierwszych latach po 1989 r. Z różnych przyczyn w niektórych miejscowościach pozostawiono jednak nazwy ulic, placów i innych obiektów odwołujące się do osób, wydarzeń i organizacji związanych z systemem władzy w latach 1944–1989. Ustawa wprowadziła określone zasady nazewnictwa budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, w tym dróg, ulic, mostów i placów.

[2] Jednostki samorządu terytorialnego nie mogą w swoich uchwałach podejmowanych w przedmiocie nazewnictwa ulic i obiektów użyteczności publicznej nadawać nazw, które mogłyby upamiętniać osoby, organizacje, wydarzenia lub daty symbolizujące komunizm lub inny ustrój totalitarny. Nadzór w tym zakresie sprawuje wojewoda, posiłkując się merytorycznie opiniami wystawianymi przez Instytut Pamięci Narodowej.

2. Wojewoda może także zasięgnąć opinii Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

3. Opinie, o których mowa w ust. 1 i 2, są przedstawiane niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 2 tygodni od dnia doręczenia żądania wojewody. Oczekiwanie na opinie wstrzymuje bieg terminu na stwierdzenie nieważności aktu.

Art. 3. 1. Jeżeli w terminie 3 miesięcy od dnia uprawomocnienia się rozstrzygnięcia nadzorczego, o którym mowa w art. 2 ust. 1, nie zostanie nadana nowa nazwa, a jej nadanie jest konieczne do oznaczania adresów, wojewoda wydaje zarządzenie zastępcze, w którym nadaje nazwę zgodną z art. 1.

2. Wydanie zarządzenia zastępczego w sprawie nadania nazwy drodze wewnętrznej wymaga uzyskania pisemnej zgody właścicieli terenów, na których jest ona zlokalizowana.

3. Do czasu nadania nowej nazwy stosuje się nazwę dotychczasową[3]. [...]

Art. 6. 1. Obowiązujące w dniu wejścia w życie ustawy nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, w tym dróg, ulic, mostów i placów, upamiętniające osoby, organizacje, wydarzenia lub daty symbolizujące komunizm lub inny ustrój totalitarny lub propagujące taki ustrój w inny sposób, właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego albo związku, o którym mowa w art. 4, zmienia w terminie 12 miesięcy od dnia jej wejścia w życie.

2. W przypadku niewykonania obowiązku, o którym mowa w ust. 1, wojewoda wydaje zarządzenie zastępcze, w którym nadaje nazwę zgodną z art. 1, w terminie 3 miesięcy od dnia, w którym upłynął termin, o którym mowa w ust. 1. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 2016, poz. 744.

[3] Zmiana nazwy ulicy na mocy nowej ustawy dekomunizacyjnej nie spowodowała konieczności wymiany dokumentów przez osoby prywatne przy nich zamieszkałe. Można ich było używać tak długo, jak długo były ważne. Pewne koszty (finansowe i organizacyjne) poniosły firmy: w ich przypadku konieczna była wymiana pieczątek, wizytówek, papieru firmowego, szyldów czy reklam. Przedsiębiorcy musieli również powiadomić swoich kontrahentów o zmianie danych.

Nr 190[1]

Polski Plan Modernizacji Technicznej do 2026 r.
Wybrane zadania (fragmenty)

1. Program HARPIA

Pozyskanie samolotu wielozadaniowego nowej generacji, który wprowadzi nową jakość w działaniach lotniczych. Samolot wielozadaniowy będzie operować w środowisku antydostępowym i sieciocentrycznym oraz będzie współpracował z komponentem sojuszniczych sił powietrznych.

2. Program NAREW

Pozyskanie baterii przeciwlotniczych zestawów rakietowych krótkiego zasięgu do zwalczania m.in. bezpilotowych statków powietrznych, a także do niszczenia pocisków rakietowych. Przewidujemy rozległe wykorzystanie polskiego przemysłu zbrojeniowego oraz transfer technologii m.in. zdolność do produkcji rakiet.

3. Program KRUK

Pozyskanie nowoczesnych śmigłowców uderzeniowych dla lotnictwa wojsk lądowych.

4. Program CYBER.MIL

W ramach programu operacyjnego CYBER.MIL pozyskamy krajowe narzędzia i oprogramowanie, które pozwoli nam przeprowadzać skuteczne operacje w cyberprzestrzeni, oraz najnowocześniejsze polskie technologie kryptograficzne. Będziemy korzystać przede wszystkim z możliwości Polskiej Grupy Zbrojeniowej i spółki Exatel, a na sam program zamierzamy przeznaczyć 3 miliardy złotych.

---

[1] Program modernizacji technicznej to fundament rozwoju polskich sił zbrojnych. Dokument określa najważniejsze programy modernizacyjne, które będą realizowane w Wojsku Polskim do 2026 r. Całość wydatków na nowy sprzęt i uzbrojenie ma się zamknąć sumą 185 mld zł. Wśród przyjętych 16 programów znalazły się takie, które będą kontynuacją już rozpoczętych zakupów: pozyskanie systemów rakietowych Patriot (program „Wisła"), armatohaubic Krab (program „Regina"), moździerzy Rak czy wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych Himsars (program „Homar"). Spośród nowych programów jako priorytet wskazany został zakup Harpii, czyli wielozadaniowych samolotów, które zastąpią wysłużone Su-22 oraz MiG-29.

5. Program WISŁA

Program dostarczenia przeciwlotniczych i przeciwrakietowych zestawów rakietowych średniego zasięgu WISŁA będzie jednym z głównych elementów tworzących system obrony przeciwpowietrznej kraju. 28 marca 2018 r. minister Mariusz Błaszczak podpisał umowę na realizację I etapu programu WISŁA. Jego podstawowym zadaniem będzie zwalczanie pilotowanych i bezpilotowych środków napadu powietrznego, a także taktycznych rakiet balistycznych krótkiego zasięgu oraz manewrujących pocisków rakietowych.

6. Program PUSTELNIK

Pozyskanie wyrzutni przeciwpancernych pocisków kierowanych wraz z pociskami rakietowymi. Dzięki realizacji programu Siły Zbrojne RP zostaną wyposażone w nowe, lekkie, niewymagające skomplikowanego szkolenia zestawy przeciwpancernych pocisków kierowanych.

7. Program REGINA

Pozyskanie 155 mm dywizjonowych modułów ogniowych. Będzie to sprzęt zwiększający zdolność wsparcia ogniowego na szczeblu taktycznym. Wykonawcą jest Huta Stalowa Wola. W ramach Planu Modernizacji Technicznej planowane jest pozyskanie kolejnych modułów dywizjonowych.

8. Kompanijny moduł ogniowy 120 mm moździerzy samobieżnych RAK

Pozyskanie kilku kompanijnych modułów ogniowych w ramach modernizacji Wojsk Rakietowych i Artylerii. Moździerze produkowane są przez Konsorcjum HSW SA i ROSOMAK SA.

9. Program HOMAR

Pozyskanie dywizjonowego modułu wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych, zdolnego razić cele oddalone o 70–300 km.

10. Program MIECZNIK

Pozyskanie okrętu obrony wybrzeża, który ma zastąpić wycofywane ze służby jednostki oraz zwiększyć zdolność do współpracy w ramach sojuszniczych i koalicyjnych zgrupowań zadaniowych.

11. Program ORKA

Pozyskanie zdolności do rażenia celów nawodnych i podwodnych przez Okręt Podwodny Nowego Typu. Okręt ten zwiększy zdolność do efektywnego wykorzystania uzbrojenia oraz potencjału uderzeniowego okrętów w zakresie zwalczania celów nawodnych, podwodnych i lądowych, a także niszczenia lotniczych sił zwalczania okrętów podwodnych.

12. Program PŁOMYKÓWKA

Pozyskanie samolotów kompleksowego rozpoznania z powietrza.

13. Program GRYF

Pozyskanie bezzałogowych statków powietrznych klasy taktycznej średniego zasięgu.

14. Program MUSTANG

Pozyskanie samochodów ciężarowo-osobowych wysokiej mobilności.

15. Program WAŻKA

Pozyskanie bezzałogowych statków powietrznych klasy micro przeznaczonych do użycia głównie w terenie zurbanizowanym. Wyposażone w głowicę optoelektroniczną umożliwiającą obserwację w dzień i w nocy.

16. Program BORSUK

Wprowadzenie na wyposażenie Sił Zbrojnych RP nowego wozu bojowego opartego na uniwersalnym modułowym podwoziu gąsienicowym, opracowanym i wytworzonym przez polski przemysł zbrojeniowy. Zastąpi m.in. wysłużony wóz bojowy konstrukcji radzieckiej BWP-1, będzie posiadał jednocześnie zdolności do pływania. [...]

Źródło: https://www.wojsko-polskie.pl/u/e1/aa/e1aa4b89-1045-4d1c-8a5c-7ffd4026e8d5/plan_modernizacji_technicznej_do_2026_r.pdf (dostęp: 10.12.2021).

Nr 191[1]

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030) (fragmenty)

Synteza

Polska gospodarka potrzebuje nowych impulsów rozwojowych, które zapewnią stabilny wzrost konkurencyjności w oparciu o inne niż dotychczas czynniki rozwojowe, jednocześnie poprawiając jakość życia mieszkańców i ich zamożność.

Dotychczasowe czynniki rozwoju i wzrostu gospodarki, do których należy zaliczyć m.in. niskie koszty pracy[2], napływ inwestycji zagranicznych[3], wzrost wykształcenia[4], przekształcenia gospodarki wynikające z członkostwa w UE, muszą zostać uzupełnione zwiększeniem roli w procesach gospodarczych wytwarzanej w kraju wiedzy i technologii, rozwojem i dalszą ekspansją polskich podmiotów gospodarczych, budową systemu oszczędności oraz podwyższeniem jakości funkcjonowania instytucji i ich interakcji ze społeczeństwem. Jednocześnie dla oparcia konkurencyjności kraju o stabilne i trwałe podstawy konieczne jest zwrócenie większej niż dotychczas uwagi na zagadnienia włączania w procesy rozwojowe wszystkich grup społecznych i wszystkich terytoriów.

---

[1] Fragment dokumentu Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030), określanego również jako plan Morawieckiego, przyjętego przez polski rząd 14.02.2017 r. Strategia jest aktualizacją średniookresowej strategii rozwoju kraju, tj. Strategii Rozwoju Kraju 2020. Stanowi jeden z kluczowych dokumentów państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Dokument określa podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym w perspektywie roku 2020 i 2030. Strategia przedstawia nowy model rozwoju – rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony.

[2] Z danych Eurostatu wynika, że w 2020 r. jednostkowe koszty pracy w Polsce wyniosły 11 EUR za godzinę, przy średniej unijnej 28,5 EUR. Dane pokazują znaczne rozbieżności pomiędzy poszczególnymi państwami Europy. Polska należy do grupy państw o relatywnie niskich kosztach pracy.

[3] Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski w 2020 r. wyniósł 10,08 mld USD.

[4] Według danych z raportu „Education at a glance 2019" w 2018 r. 44% Polaków w wieku 25–34 lat legitymowało się wyższym wykształceniem.

W oparciu gospodarki o nowe czynniki rozwojowe dużą rolę do odegrania ma aktywna polityka państwa, które dokonuje wyborów strategicznych, zapewnia odpowiednie ramy prawne oraz prowadzi selektywną politykę inwestycyjną w wymiarze gospodarczym, społecznym i terytorialnym, z wykorzystaniem obecnych i potencjalnych, przyszłościowych przewag komparatywnych, współpracując i dzieląc się odpowiedzialnością za dokonywane działania z przedsiębiorcami, światem nauki i społeczeństwem.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR. Wdrażanie tych projektów oraz stopień realizacji celów rozwojowych, określony wskaźnikami, będzie przedmiotem rozbudowanego systemu monitoringu i ewaluacji. Pozwoli to na zarządzanie realnymi procesami w gospodarce i, w miarę potrzeb, aktualizowanie zarówno listy, jak i zakresu projektów.

Strategia przedstawia nowy model rozwoju – rozwój odpowiedzialny, czyli taki, który budując siłę konkurencyjną z wykorzystaniem nowych czynników rozwojowych, zapewnia udział i korzyści wszystkim grupom społecznym zamieszkującym różne miejsca naszego kraju. Jednocześnie w nowym modelu potrzeby obecnego pokolenia będą realizowane bez umniejszania szans przyszłych pokoleń. W nowym modelu rozwoju nie chodzi tylko o wielkość PKB, ale przede wszystkim o jego jakość oraz o postrzeganie procesów rozwojowych w kontekście ich znaczenia dla obywateli.

Celem głównym projektowanych działań rozwojowych jest stworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Odbywać się to będzie poprzez skoncentrowanie działań o charakterze prawnym, instytucjonalnym i inwestycyjnym na trzech celach:

(I) trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną;
(II) rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony;
(III) skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu.

Jednocześnie podejmowane będą interwencje w ramach tzw. obszarów horyzontalnych, wpływających na osiągnięcie celów Strategii: Kapitał ludzki i społeczny, Cyfryzacja, Transport, Energia, Środowisko, Bezpieczeństwo narodowe.

Oczekiwanym efektem realizacji Strategii będzie wzrost zamożności Polaków oraz zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym[5]. Przyczyni się to do szybszej konwergencji dochodów Polaków do poziomu średniej Unii Europejskiej. W konsekwencji nastąpi poprawa jakości życia obywateli, rozumiana jako stworzenie przyjaznych warunków bytowych, zapewnienie odpowiedniej jakości kształcenia, podwyższającego kwalifikacje i kompetencje obywateli, wzrost zatrudnienia i lepsze jakościowo miejsca pracy, poprawa dostępu do infrastruktury, zapewnienie odpowiedniej opieki medycznej poprawiającej zdrowotność obywateli, satysfakcjonującego stanu środowiska oraz poczucia bezpieczeństwa. Jako najważniejszy zakładany rezultat przyjęto zwiększenie przeciętnego dochodu gospodarstw domowych do 76–80% średniej UE do roku 2020[6], a do roku 2030 zbliżenie do poziomu średniej UE, przy jednoczesnym dążeniu do zmniejszania dysproporcji w dochodach między poszczególnymi regionami. Poziom PKB na mieszkańca Polski mierzony parytetem sity nabywczej sięgnie 75–78% średniej unijnej w 2020 r. (a około 95% w 2030 r.). W perspektywie długookresowej zmieni się struktura PKB Polski w wyniku zwiększenia roli innowacji w jego tworzeniu.

W sferze społecznej efekty realizacji Strategii to ograniczenie wykluczenia społecznego i ubóstwa oraz różnego rodzaju nierówności społecznych. Zakłada się, że odsetek osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym zmaleje do 20% w 2020 r. (17% w 2030 r.). Zmniejszy się również rozwarstwienie dochodowe Polaków – wartość tzw. współ-

[5] Według danych Departamentu Analiz Ekonomicznych i Prognoz Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w 2016 r. wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym (AROP) wyniósł w Polsce 17,3% przy średniej UE szacowanej również na poziomie 17,3%.

[6] Według danych pochodzących z badań GUS „Sytuacja gospodarstw domowych w 2020 r. w świetle badania budżetów gospodarstw domowych" poziom przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę w zaokrągleniu do 1 zł wyniósł w 2020 r. 1919 zł i był realnie wyższy o 2,0% (nominalnie o 5,4%) od dochodu z 2019 r.

czynnika Giniego[7] charakteryzującego zróżnicowanie dochodów obniży się z 30,6 w 2015 r. do 30 w 2020 r. i 27 w 2030 r. (im mniejsza wartość współczynnika, tym mniejsze zróżnicowanie). Wzmocni się kapitał społeczny i zwiększy się jego rola w kształtowaniu rozwoju.

W sferze instytucjonalnej efektem realizacji Strategii będzie państwo bardziej przyjazne dla obywateli i przedsiębiorców, co będzie przejawiało się w poprawie jakości funkcjonowania organów państwa i poszczególnych instytucji służących rozwojowi.

Strategia wskazuje zasady organizujące proces jej programowania i realizacji – od określania celów i kierunków interwencji po procesy wdrażania, monitorowania i oceny uzyskanych rezultatów, tj.: selektywność podejścia (koncentracja, poszukiwanie nisz, sektory); podejście zintegrowane i zróżnicowane terytorialnie (zarządzanie organizowane wokół celów strategicznych, koordynacja sektorów i instytucji działających na różnych poziomach zarządzania); współpraca, partnerstwo i współodpowiedzialność podmiotów publicznych, biznesu i obywateli przy realizacji polityk publicznych; mobilizacja krajowego kapitału; procesy demograficzne punktem odniesienia dla planowania i realizacji działań rozwojowych.

Strategia ustala szereg wyborów/przesądzeń strategicznych polityki państwa, które stanowią punkt odniesienia do konstruowania wszystkich polityk, programów i projektów realizacyjnych:

– koncentracja na działaniach wyprzedzających – ukierunkowujących rozwój w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego – mająca za zadanie zarówno zapobieganie negatywnym zjawiskom, jak i wybór najbardziej pożądanych kierunków i sposobów rozwoju;
– implementowanie rozwiązań w obszarze polityki społeczno-gospodarczej w sposób nienaruszający stabilności finansów publicznych – każde rozwiązanie będzie podlegało, w trakcie jego obowiązywania, ocenie i modyfikacji w zależności od zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych oraz wpływu na finanse publiczne;

[7] Współczynnik Giniego – miara nierówności rozkładu dochodów – przybiera wartość między 0 a 1 (lub jeśli przemnożymy przez 100, między 0 a 100). Wskaźnik ten osiągnąłby wartość 0 (rozkład jednorodny), gdyby wszystkie osoby miały ten sam dochód, natomiast wartość 1, gdyby wszystkie osoby poza jedną miały dochód zerowy. Zatem im wyższa jest wartość wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji dochodów i większe ich zróżnicowanie.

– określenie listy sektorów strategicznych, na których skoncentrowane zostanie wsparcie w ramach poszczególnych polityk publicznych (m.in. przemysłowej, innowacyjnej, eksportowej, związanej z napływem inwestycji zagranicznych);
– wskazanie projektów flagowych, odnoszących się do określonego produktu/przełomowej technologii, które charakteryzują się wysokim stopniem wpływu na realizację celów strategicznych SOR, a tym samym odpowiednio dużą skalą oddziaływania na całą gospodarkę;
– wskazanie perspektywicznych (geograficznych) kierunków ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorstw;
– koncentracja wsparcia publicznego na tych przedsiębiorstwach, które chcą się rozwijać; dostosowanie instrumentów do skali i etapu działania podmiotów, zdiagnozowanych potrzeb oraz perspektyw rozwoju;
– zwiększenie koncentracji polityki regionalnej na obszarach problemowych i potencjałach terytorialnych obszarów miejskich i wiejskich;
– wskazanie kluczowych inwestycji infrastrukturalnych (transportowych, energetycznych, środowiskowych, telekomunikacyjnych). [...]

Przedstawiony model rozwoju gospodarczego i społecznego uwzględnia aktywną rolę państwa i jego administracji[8]. Jakość funkcjonowania państwa jest jednym z kluczowych czynników konkurencyjności i jednocześnie podstawowym wyznacznikiem możliwości korzystania w pełni ze swobód demokratycznych i praw obywatelskich. To instytucje tworzą bowiem przestrzeń gospodarczą oraz określają standardy i normy zachowań uczestników procesów gospodarczych, co przekłada się na zdolność poszczególnych przemysłów i sektorów do generowania wyższej jakości dodanej produktu lub usługi. Państwo odgrywać będzie aktywną rolę kreując popyt na innowacyjne produkty i rozwiązania, a poprzez to stymulując powstawanie wysokopłatnych i lepszych miejsc pracy.

Najważniejszym elementem zmian będzie wzmocnienie strategicznych zdolności państwa do określania i realizacji celów i procesów rozwojowych, w tym dokonanie zmian w systemie zarządzania rozwojem, oraz poszczególnych polityk publicznych. Uporządkowany i skoncentrowany wokół wspól-

[8] D. Acemoglu, J. Robinson, *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, London 2013; D. Rodrik, *Jedna ekonomia wiele recept*. G*lobalizacja, instytucje i wzrost gospodarczy*, Warszawa 2011.

nych celów zostanie sposób działania administracji. Określona zostanie rola innych podmiotów w polityce rozwoju, w szczególności samorządu terytorialnego, partnerów społecznych i gospodarczych. Umożliwi to lepsze planowanie i koordynację działań podejmowanych przez różne podmioty, odejście od praktyki „silosowości" i ściślejsze powiązanie programowania z planami budżetowymi. [...]

Propozycje Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju to zestaw rozwiązań wybiegających w przyszłość, tworzących podstawy nowoczesnej gospodarki. Ich realizacja będzie procesem ciągłym, rozłożonym na wiele lat.

Źródło: https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/informacje-o-strategii-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju (dostęp: 5.09.2021).

Nr 192[1]

Program dla sektora górnictwa węgla kamiennego w Polsce przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 23 stycznia 2018 r. (fragmenty)

Program obejmuje okres do 2030 i prezentuje kierunki rozwoju sektora górnictwa węgla kamiennego w Polsce wraz z celami i działaniami niezbędnymi dla ich osiągnięcia.

Wprowadzenie

Od 2013 r. polskie spółki węglowe funkcjonowały w niekorzystnych międzynarodowych warunkach rynkowych, charakteryzujących się systematycznym spadkiem cen węgla. O ile na początku 2013 roku średni miesięczny indeks dla węgla energetycznego o kaloryczności 6000 kcal/kg w portach wyładowczych Europy Zachodniej wynosił około 87 USD/t, to pod koniec 2015 r. indeks ten obniżył się do 46 USD/t. Począwszy od IV kwartału 2016 r. wystąpiło wyraźne ożywienie, w szczególności na rynkach węgla do koksowania. Ceny referencyjne węgli typu hard wzrosły w tym okresie z 81 USD/t w I kwartale do poziomu 200 USD/t w IV kwartale 2016 r. Podobna dynamika dotyczyła pozostałych typów węgla do koksowania. Także indeksy węgla energetycznego na rynkach światowych w całym 2016 r. powoli, lecz systematycznie, wzrastały, osiągając na koniec roku poziom 93 USD/t.

Utrzymująca się do połowy 2016 r. sytuacja na rynkach węglowych była konsekwencją nadpodaży węgla wynikającej m.in. ze zmian strukturalnych na rynkach energetycznych oraz spowolnienia gospodarczego w wymiarze

[1] Program dla sektora górnictwa węgla kamiennego w Polsce został przyjęty w styczniu 2018 r. Celem głównym programu było stworzenie warunków sprzyjających budowie rentownego, efektywnego i nowoczesnego sektora górnictwa węgla kamiennego. Miał on być oparty na kooperacji, wiedzy i innowacjach, przyczyniających się do zapewnienia niezależności energetycznej Polski oraz wspierania konkurencyjności naszej gospodarki. Zakładane efekty programu to m.in.: zaspokojenie krajowego zapotrzebowania na węgiel kamienny i zagwarantowanie niezbędnych jego dostaw na rynek krajowy; poprawa warunków pracy górników oraz wsparcie procesów przechodzenia polskiej gospodarki do gospodarki niskoemisyjnej i rozwój produkcji kwalifikowanych paliw niskoemisyjnych.

globalnym. Równolegle z trendami cenowymi węgla kamiennego zaobserwowano spadki cen wszystkich paliw kopalnych, głównie ropy naftowej i gazu ziemnego. Poprawa koniunktury na węgiel energetyczny w 2016 r. wynikała ze wzrostu cen w Chinach i RPA oraz spadku podaży węgla z Rosji oraz Kolumbii, a w przypadku węgla do koksowania ze wzmożonego popytu na produkty stalowe. Stopniowo poprawiała się także sytuacja gospodarcza w poszczególnych gospodarkach światowych.

Sytuacja na rynkach paliw kopalnych oraz energetycznych wskazuje, że producenci węgla kamiennego, mimo zdecydowanej poprawy koniunktury, mają do czynienia ze zmianami strukturalnymi na rynkach głównych, a nie z typowymi zjawiskami koniunktury rynkowej. [...]

Sytuacja rynkowa na świecie wskazuje również, że polskie górnictwo węgla kamiennego funkcjonuje (i w najbliższych latach może funkcjonować dalej) w warunkach niskich cen węgla, co decydować będzie o kosztowej konkurencyjności producentów. Mimo że w ciągu ostatnich miesięcy 2016 r. zarówno w przypadku cen węgla energetycznego, jak też koksowego obserwowany był trend wzrostowy, według obecnych ocen jest mało prawdopodobne, by ta tendencja utrzymała się w kolejnych latach. Utrzymanie konkurencyjności polskiego węgla kamiennego staje się zatem jednym z priorytetowych zadań i równocześnie wyzwaniem, podjętym w tym sektorze. [...]

Górnictwo węgla kamiennego w Polsce będzie miało w dalszym ciągu szczególne znaczenie w kształtowaniu potencjału wytwórczego elektroenergetyki. Zarówno istniejące, jak i perspektywiczne możliwości pozyskiwania energii pierwotnej z krajowych źródeł praktycznie wykluczają radykalne zmiany w strukturze udziału nośników tejże energii. Mimo stosunkowo powolnego tempa, zmiany takie będą następować, gdyż wiąże się to z poważnymi inwestycjami przemysłowymi. [...]

Cele Programu dla sektora górnictwa węgla kamiennego

Cel główny

Aby sektor w dalszym ciągu stanowił wartość dodaną krajowej gospodarki, musi odbudować swą strukturę ekonomiczno-finansową, a następnie wykorzystać szanse, które pojawiają się w ewoluującej gospodarce polskiej.

Celem głównym Programu dla sektora górnictwa węgla kamiennego w Polsce jest tworzenie warunków sprzyjających budowie rentownego, efek-

tywnego i nowoczesnego sektora górnictwa węgla kamiennego, opartego na kooperacji, wiedzy i innowacjach, który działając w przyjaznym oraz przewidywalnym otoczeniu programowo-prawnym, pozwala na efektywne wykorzystanie kapitału zasobowego, społecznego i gospodarczego dla zapewnienia wysokiej niezależności energetycznej Polski oraz wspierania konkurencyjności gospodarki narodowej.

Realizacja tak zakreślonego celu przyczyni się do tego, że sektor górnictwa węgla kamiennego stanowić będzie silną wartość dodaną. Oczekiwane efekty objawią się w postaci:

- zaspokojenia krajowego zapotrzebowania na węgiel kamienny i zagwarantowania niezbędnych dostaw węgla kamiennego na rynek krajowy,
- poprawy warunków pracy górników w podziemnych wyrobiskach oraz zmniejszenia liczby wypadków przy pracy,
- wsparcia konkurencyjności krajowego rynku energetycznego, ciepła i rynku koksowego, a poprzez to konkurencyjności gospodarki narodowej, poprzez dostęp do surowców po racjonalnych i konkurencyjnych kosztach,
- nośnika energii akceptowalnego z punktu widzenia ochrony środowiska oraz ochrony rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
- wsparcia procesów przechodzenia polskiej gospodarki do gospodarki niskoemisyjnej poprzez poprawę jakości produkowanych surowców i rozwój produkcji kwalifikowanych paliw niskoemisyjnych.

Kluczem dla osiągnięcia celu głównego jest przeprowadzenie radykalnej sanacji górnictwa węgla kamiennego, przy aktywnym współudziale państwa. [...]

Źródło: https://www.gov.pl/attachment/7f07d58a-7e67-4093-9a93-a8eb89f7dd15 (dostęp: 1.12.2021).

Nr 193[1]

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start" (fragmenty)

Na podstawie art. 187a ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2018 r. poz. 998) zarządza się, co następuje:

[1] Program „Dobry start" wprowadzony został uchwałą Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018 r. nr 80 („Monitor Polski" 2018, poz. 514). Jego podstawę prawną stanowi ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Zapowiadany był jako kolejny obok Programu „Rodzina 500+" komponent „kompleksowej i długofalowej polityki rodzinnej". Głównym celem programu jest wyrównanie szans edukacyjnych uczniów. Program ma charakter powszechny, obejmuje wsparciem objęte zostały rodziny z dziećmi na utrzymaniu w wieku szkolnym. Nie zastosowano żadnego kryterium dochodowego. W zasadzie zaprojektowano nowy rodzaj świadczenia o charakterze pieniężnym. Wsparcie ma charakter jednorazowy i wynosi 300 zł. Wypłaty rozpoczęto wraz z rokiem szkolnym 2018–2019. Wnioski o wypłatę można było składać od 1.08.2018 r. Liczba uprawnionych do świadczenia jest porównywalna do liczby uprawnionych do świadczenia wychowawczego. Z programu korzystało w 2022 około 4,4 miliona dzieci. Świadczenie przysługuje na dzieci do ukończenia 20 roku życia (w przypadku gdy rozpoczęta przed 18 rokiem życia nauka jest kontynuowana). Uczące się dzieci niepełnosprawne uzyskały prawo do wsparcia do ukończenia 24 roku życia (bez względu na datę rozpoczęcia nauki). Grono wnioskodawców stanowią: rodzice, opiekunowie prawni, opiekunowie faktyczni, rodziny zastępcze, osoby prowadzące rodzinny dom dziecka, dyrektorzy placówek opiekuńczo-wychowawczych, dyrektorzy regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i w pewnych wypadkach osoby uczące się. W pierwotnej wersji programu z zasady, poza stosunkowo nielicznymi wyjątkami, jednostką bezpośrednio realizującą program była odpowiednia jednostka organizacyjna gminy (pomocy społecznej). W czerwcu 2021 r. dokonano zmian w programie głównie w zakresie podmiotu wykonującego zadanie. Realizacja programu przekazana została w ręce Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Przejął on rolę organu przyznającego i wypłacającego świadczenie. Ustawodawca motywował wprowadzenie zmiany koniecznością odciążenia samorządu terytorialnego od realizacji zadań o charakterze cyklicznym i akcyjnym. Oprócz zmiany organu wykonującego zadanie wprowadzono wyłącznie elektroniczną formę obsługi wniosków (Platforma Usług Elektronicznych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych) oraz wyłącznie bezgotówkową formę wypłaty świadczenia (przelew na rachunek bankowy). Program według nowych zasad został uruchomiony od roku szkolnego 2021–2022.

§ 1.

Rozporządzenie określa szczegółowe warunki realizacji rządowego programu „Dobry start" ustanowionego uchwałą nr 80 Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie ustanowienia rządowego programu „Dobry start" (M.P. poz. 514). [...]

§ 4.

Świadczenie dobry start przysługuje:

1) rodzicom, opiekunom faktycznym, opiekunom prawnym, rodzinom zastępczym, osobom prowadzącym rodzinne domy dziecka, dyrektorom placówek opiekuńczo-wychowawczych, dyrektorom regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych – raz w roku na dziecko;
2) osobom uczącym się – raz w roku.

2. Świadczenie dobry start przysługuje w związku z rozpoczęciem roku szkolnego do ukończenia:

1) przez dziecko lub osobę uczącą się 20. roku życia;
2) przez dziecko lub osobę uczącą się 24. roku życia – w przypadku dzieci lub osób uczących się legitymujących się orzeczeniem o niepełnosprawności. [...]

§ 5.

1. Świadczenie dobry start przysługuje osobom, o których mowa w § 4 ust. 1, w wysokości 300 zł.

2. W przypadku gdy dziecko, zgodnie z orzeczeniem sądu, jest pod opieką naprzemienną obydwojga rodziców rozwiedzionych, żyjących w separacji lub żyjących w rozłączeniu sprawowaną w porównywalnych i powtarzających się okresach, kwotę świadczenia dobry start ustala się każdemu z rodziców w wysokości połowy kwoty przysługującego świadczenia dobry start. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 2018, poz. 1061.

Nr 194[1]

Przemowa noblowska Olgi Tokarczuk, Laureatki Literackiej Nagrody Nobla 2018 (fragment)

Czuły narrator

Pierwsze zdjęcie, jakie świadomie przeżyłam, to zdjęcie mojej matki, jeszcze zanim mnie urodziła. Zdjęcie jest niestety czarno-białe, przez co ginie wiele szczegółów, stając się zaledwie szarymi kształtami. Światło jest miękkie i deszczowe, chyba wiosenne i najpewniej sączy się przez okno, utrzymując pokój w ledwie zauważalnym blasku. Mama siedzi przy starym radiu, takim, które miało zielone oko i dwa pokrętła – jedno do regulowania głośności, drugie do wyszukiwania stacji. To radio stało się potem towarzyszem mojego dzieciństwa i z niego dowiedziałam się o istnieniu kosmosu. Kręcenie ebonitową gałką przesuwało delikatne czułki anten i w ich zasięg trafiały rozmaite stacje – Warszawa, Londyn, Luksemburg albo Paryż. Czasami jednak dźwięk zamierał, jakby pomiędzy Pragą a Nowym Jorkiem, Moskwą a Madrytem czułki anteny natrafiały na czarne dziury. Wtedy przechodził mnie dreszcz. Wierzyłam, że poprzez to radio odzywają się do mnie inne układy słoneczne i galaktyki, które wśród trzasków i szumów wysyłają mi wiadomości, a ja nie umiem ich rozszyfrować.

Wpatrując się w to zdjęcie jako kilkuletnia dziewczynka byłam przekonana, że mama szukała mnie, kręcąc gałką radia. Niczym czuły radar penetrowała nieskończone obszary kosmosu próbując dowiedzieć się, kiedy i skąd przybędę. Jej fryzura i ubiór (duży dekolt w łódkę) wskazują, kiedy zrobiono

[1] Fragment przemówienia Olgi Tokarczuk wygłoszonego na ceremonii przyznania Literackiej Nagrody Nobla za 2018 rok. Ceremonia odbyła się 10.12.2019 r. w filharmonii sztokholmskiej. Olga Tokarczuk odebrała z rąk króla Szwecji Karola XVI Gustawa złoty medal i dyplom, stając się piątą po Henryku Sienkiewiczu, Władysławie Reymoncie, Czesławie Miłoszu i Wisławie Szymborskiej, laureatką Literackiej Nagrody Nobla. Sekretarz Akademii Noblowskiej Mats Malm podkreślił, że Olgę Tokarczuk doceniono za „narracyjną wyobraźnię, która w połączeniu z encyklopedyczną pasją reprezentuje przekraczanie granic jako formę życia". Królewska Szwedzka Akademia Nauk uznała, że wybitne dzieło laureatki to imponująca powieść historyczna *Księgi Jakubowe* (Kraków 2014).

to zdjęcie – to początek lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Patrząca gdzieś poza kadr, nieco zgarbiona kobieta, widzi coś, co nie jest dostępne oglądającemu to zdjęcie. Jako dziecko rozumiałam to tak, że ona patrzy w czas. Na tym zdjęciu nic się nie dzieje, to fotografia stanu, nie procesu. Kobieta jest smutna, zamyślona, jakby nieobecna.

Kiedy ją potem pytałam o ten smutek – a robiłam to wiele razy, żeby zawsze usłyszeć to samo – mama odpowiadała, że jest smutna, bo jeszcze się nie urodziłam, a ona już do mnie tęskni.

– Jak możesz do mnie tęsknić, skoro mnie jeszcze nie ma? – pytałam. Wiedziałam już, że tęskni się za kimś, kogo się utraciło, że tęsknota jest efektem straty.

– Ale może też być odwrotnie – odpowiadała. – Jeżeli się do kogoś tęskni, to on już jest.

Ta krótka wymiana zdań gdzieś na zachodniej polskiej prowincji pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku, wymiana zdań między moją mamą i mną, jej małym dzieckiem, utkwiła mi na zawsze w pamięci i dała zapas mocy na całe życie. Wyniosła bowiem moje istnienie poza zwyczajną materialność świata i przypadkowość, poza przyczynę i skutek oraz prawa prawdopodobieństwa. Umieściła je niejako poza czasem, w słodkim pobliżu wieczności. Zrozumiałam moim dziecięcym umysłem, że jest mnie więcej niż sobie do tej pory wyobrażałam. I nawet, jeżeli powiem: „Jestem nieobecna", to i tak na pierwszym miejscu znajduje się: „Jestem" – najważniejsze i najdziwniejsze słowo świata.

W ten sposób niereligijna młoda kobieta, moja mama, dała mi coś, co kiedyś nazywano duszą, a więc wyposażyła w najlepszego na świecie czułego narratora.

2.

Świat jest tkaniną, którą przędziemy codziennie na wielkich krosnach informacji, dyskusji, filmów, książek, plotek, anegdot. Dziś zasięg pracy tych krosien jest ogromny – za sprawą Internetu prawie każdy może brać udział w tym procesie, odpowiedzialnie i nieodpowiedzialnie, z miłością i nienawiścią, ku dobru i ku złu, dla życia i dla śmierci. Kiedy zmienia się ta opowieść – zmienia się świat. W tym sensie świat jest stworzony ze słów.

To, jak myślimy o świecie i – co chyba ważniejsze – jak o nim opowiadamy, ma więc olbrzymie znaczenie. Coś, co się wydarza, a nie zostaje opowie-

dziane, przestaje istnieć i umiera. Wiedzą o tym bardzo dobrze nie tylko historycy, ale także (a może przede wszystkim) wszelkiej maści politycy i tyrani. Ten, kto ma i snuje opowieść – rządzi.

Dziś problem polega – zdaje się – na tym, że nie mamy jeszcze gotowych narracji nie tylko na przyszłość, ale nawet na konkretne „teraz", na ultraszybkie przemiany dzisiejszego świata. Brakuje nam języka, brakuje punktów widzenia, metafor, mitów i nowych baśni. Jesteśmy za to świadkami, jak te nieprzystające, zardzewiałe i anachroniczne stare narracje próbuje się wprzęgnąć do wizji przyszłości, może wychodząc z założenia, że lepsze stare coś niż nowe nic, albo próbując w ten sposób poradzić sobie z ograniczeniem własnych horyzontów. Jednym słowem – brakuje nam nowych sposobów opowiadania o świecie.

Żyjemy w rzeczywistości wielogłosowych narracji pierwszoosobowych i zewsząd dochodzi nas wielogłosowy szum. Mówiąc „pierwszoosobowe" mam na myśli ten rodzaj opowieści, który zatacza wąskie kręgi wokół „ja" twórcy, piszącego mniej lub bardziej wprost tylko o sobie i poprzez siebie. Uznaliśmy, że ten rodzaj zindywidualizowanego punktu widzenia, głos z „ja", jest najbardziej naturalny, ludzki, uczciwy, nawet jeżeli rezygnuje z szerszej perspektywy. Opowiadać w tak rozumianej pierwszej osobie to tkać absolutnie niepowtarzalny wzór, jedyny w swoim rodzaju, to mieć jako jednostka poczucie autonomii, być świadomym siebie i swojego losu. To jednak znaczy także budować opozycję: „ja" i „świat", a ta bywa alienująca.

Myślę, że narracja prowadzona w pierwszej osobie jest bardzo charakterystyczna dla współczesnej optyki, w której jednostka pełni rolę subiektywnego centrum świata. Cywilizacja Zachodu jest w dużej mierze zbudowana i oparta właśnie na owym odkryciu „ja", które stanowi jedną z najważniejszych miar rzeczywistości. Człowiek jest tu głównym aktorem, a jego osąd – mimo, że jeden z wielu – traktowany jest zawsze z uwagą i powagą. Opowieść snuta w pierwszej osobie wydaje się jednym z największych odkryć cywilizacji ludzkiej, jest czytana z namaszczeniem i darzona zaufaniem. Ten rodzaj opowieści, kiedy widzimy świat oczami jakiegoś „ja" i słuchamy świata w jego imieniu, buduje więź z narratorem jak żaden inny i każe postawić się w jego niepowtarzalnej pozycji.

Nie da się przecenić tego, co pierwszoosobowa narracja zrobiła dla literatury i w ogóle dla ludzkiej cywilizacji – przerobiła opowieść o świecie jako

miejscu działań herosów czy bóstw, na które nie mamy wpływu, na naszą indywidualną historię i oddała scenę ludziom takim samym jak my. Na dodatek, z takimi samymi jak my łatwo się zidentyfikować, dzięki czemu pomiędzy narratorem opowieści a czytelnikiem czy słuchaczem rodzi się emocjonalne porozumienie, bazujące na empatii. Ta zaś ze swej natury zbliża i niweluje granice – bardzo łatwo jest zatrzeć w powieści granice między „ja" narratora i „ja" czytelnika, a powieść, która „wciąga", wręcz liczy na to, że granica ta zostanie zniesiona i unieważniona, i to czytelnik, dzięki empatii, stanie się na jakiś czas narratorem. Literatura stała się więc polem wymiany doświadczeń, agorą, gdzie każdy może opowiedzieć swój własny los albo dać głos swojemu alter ego. Jest to przy tym przestrzeń demokratyczna – każdy może się wypowiedzieć, każdy może też dokonać kreacji „głosu, który mówi". Chyba jeszcze nigdy w historii człowieka tak wielu ludzi nie zajmowało się pisaniem i opowiadaniem. Wystarczy spojrzeć na pierwsze z brzegu statystyki.

Kiedy odwiedzam targi książki, widzę, jak wiele wydawanych książek dotyczy właśnie tego – autorskiego ja. Instynkt ekspresji – może równie silny, jak inne instynkty, które projektują nasze życie – najpełniej objawia się w sztuce. Chcemy być zauważeni, chcemy poczuć się wyjątkowi. Narracje typu: „Opowiem ci moją historię", „Opowiem ci historię mojej rodziny", ewentualnie „Opowiem ci, gdzie byłam" to dziś najpopularniejsze gatunki literackie. Jest to fenomen na wielką skalę także i dlatego, że dzisiaj powszechnie potrafimy posługiwać się pismem i wielu ludzi osiąga tę kiedyś zastrzeżoną dla nielicznych umiejętność wyrażenia siebie samego w słowie i opowieści. Paradoksalnie jednak wygląda to na chór złożony z samych solistów – głosy nakładają się na siebie, rywalizują o uwagę, poruszają po podobnych traktach, ostatecznie wzajemnie się zagłuszając. Wiemy o nich wszystko, jesteśmy w stanie utożsamić się z nimi i przeżyć ich życie jak swoje. Mimo to jednak doświadczenie czytelnicze zaskakująco często jest niekompletne i rozczarowujące, bo okazuje się, że ekspresja autorskiego „ja" nie daje gwarancji uniwersalności. Czego nam brakuje, to – jak się zdaje – paraboliczny wymiar opowieści. Bohater paraboli jest bowiem zarazem sobą, człowiekiem żyjącym w określonych warunkach historycznych czy geograficznych, a jednocześnie wykracza daleko poza ten konkret, stając się Każdym i Wszędzie. Kiedy czytelnik śledzi czyjąś historię opisaną w powieści, może utożsamiać się z losem opisywanej postaci i rozważać jej sytuację jak swoją,

w paraboli zaś musi zrezygnować zupełnie ze swojej odrębności i stać się tym Każdym. W tym wymagającym psychologicznie zabiegu parabola, znajdując dla różnych losów wspólny mianownik, uniwersalizuje nasze doświadczenie, a jej niedostateczna obecność jest świadectwem bezradności.

Być może, żeby nie utonąć w wielości tytułów i nazwisk zaczęliśmy dzielić ogromne lewiatanowe ciało literatury na gatunki, które traktujemy jak dziedziny w sporcie, a pisarzy i pisarki jak wyspecjalizowanych zawodników.

Ogólne skomercjalizowanie rynku literackiego doprowadziło do podziału na branże – odtąd odbywają się targi i festiwale literatury takiej czy siakiej, zupełnie osobno, tworząc klientelę czytelników, którzy chętnie zatrzaskują się w kryminale, fantasy czy science-fiction. Cechą szczególną tej sytuacji jest, że to, co miało jedynie pomóc księgarzom i bibliotekarzom w uporządkowaniu na półkach ogromu wydawanych książek, a czytelnikom pomagało zorientować się w wielkości oferty, stało się abstrakcyjnymi kategoriami, w które już nie tylko wrzuca się zaistniałe dzieło, ale według których zaczynają pisać sami pisarze. Coraz częściej gatunkowe dzieło przypomina foremkę do ciasta, która produkuje bardzo podobne rezultaty, ich przewidywalność uważana jest za cnotę, ich banalność za osiągnięcie. Czytelnik wie, czego ma się spodziewać i dostaje dokładnie to, co chciał. Zawsze intuicyjnie byłam przeciwko takim porządkom, ponieważ prowadzą one do ograniczania wolności pisarskiej, do niechęci wobec eksperymentu i transgresji, która jest istotną cechą tworzenia w ogóle. I zupełnie wykluczają z procesu twórczego wszelką ekscentryczność, bez której nie ma sztuki. Dobra książka nie musi się opowiadać za swoją gatunkową przynależnością. Podział na gatunki jest wynikiem skomercjalizowania całej literatury i efektem traktowania jej jako produktu do sprzedaży z całą filozofią brandu, targetu i tym podobnych wynalazków współczesnego kapitalizmu.

Możemy mieć dziś wielką satysfakcję, że jesteśmy świadkami powstania nowego sposobu opowiadania świata, jaki niesie ze sobą serial filmowy, a którego ukrytym zadaniem jest wprowadzić nas w trans. Oczywiście ten sposób opowiadania istniał już w mitach i opowieściach homeryckich, a Herkules, Achilles czy Odyseusz to bez wątpienia pierwsi serialowi bohaterowie. Jednak nigdy wcześniej nie zagarnął on dla siebie tak dużo przestrzeni i nie wpływał tak istotnie na zbiorową wyobraźnię. Pierwsze dwie dekady XXI wie-

ku z pewnością należą do seriali. Ich wpływ na sposoby opowiadania (i przez to też rozumienia) świata jest rewolucyjny.

Serial w dzisiejszej postaci nie tylko rozciągnął uczestniczenie w narracji w obrębie czasu, generując jego różne tempa, odnogi i aspekty, ale wniósł także swoje nowe porządki. Ponieważ w wielu przypadkach jego zadaniem jest utrzymanie uwagi widza jak najdłużej – narracja serialowa mnoży wątki, splatając je ze sobą w najbardziej nieprawdopodobny sposób tak bardzo, iż w obliczu bezradności sięga się nawet po stary zabieg narracyjny, skompromitowany kiedyś przez klasyczną operę: „deus ex machina". Wymyślając kolejne odcinki często zmienia się całą psychologię postaci ad hoc, żeby lepiej pasowała do pojawiających się wydarzeń. Postać łagodna i pełna rezerwy na początku zmienia się pod koniec w mściwą i gwałtowną, postać drugoplanowa staje się pierwszoplanową, zaś główny bohater, do której zdążyliśmy się już przywiązać, traci znaczenie lub wręcz znika ku naszej największej konsternacji.

Potencjalne zaistnienie kolejnego sezonu stwarza konieczność otwartych zakończeń, w których nie ma szans pojawić się i wybrzmieć do końca owo tajemnicze *katharsis*, które było przeżyciem wewnętrznej przemiany, spełnienia się, satysfakcją z uczestniczenia w akcie opowieści. Taki rodzaj komplikowania i niekończenia, ciągłego odraczania nagrody, jaką jest katharsis, uzależnia i hipnotyzuje. *Fabuła interrupta* wymyślona dawno temu i znana z opowieści Szeherezady powróciła w serialach w wielkim stylu, zmieniając naszą wrażliwość i niosąc przedziwne psychologiczne skutki, odrywając nas od własnego życia i hipnotyzując niczym używka. Jednocześnie serial wpisuje się w nowy, rozwlekły i nieuporządkowany rytm świata, w jego chaotyczną komunikację, jego niestałość i płynność. Ta forma opowieści chyba najbardziej twórczo szuka dziś nowej formuły. W tym sensie odbywa się w serialu poważna praca nad narracjami przyszłości, nad dopasowaniem opowieści do nowej rzeczywistości.

Lecz nade wszystko żyjemy w świecie natłoku informacji sprzecznych ze sobą, wzajemnie się wykluczających, walczących na kły i pazury.

Nasi przodkowie wierzyli, że dostęp do wiedzy przyniesie ludziom nie tylko szczęście, dobrobyt, zdrowie i bogactwo, ale stworzy społeczeństwo równe i sprawiedliwe. To, czego według nich brakowało światu, to była powszechna mądrość, płynąca z wiedzy.

Jan Amos Komenski[2], wielki pedagog XVII wieku, ukuł termin „pansofia", w którym zawarł idee możliwej omniscjencji, wiedzy uniwersalnej, która pomieści w sobie wszelkie możliwe poznanie. Było to także i przede wszystkim marzenie o wiedzy dostępnej każdemu. Czyż dostęp do informacji o świecie nie zmieni niepiśmiennego chłopa w refleksyjną jednostkę świadomą siebie i świata? Czy wiedza na wyciągnięcie ręki nie sprawi, że ludzie staną się rozważni i mądrze pokierują swoim życiem?

Kiedy powstał Internet wydawało się, że idee te będą wreszcie mogły zrealizować się w sposób totalny. Wikipedia, którą podziwiam i wspieram, mogłaby wydać się Komenskiemu, podobnie jak wielu myślicielom tego nurtu, spełnieniem marzeń ludzkości – oto tworzymy i otrzymujemy ogromny zasób wiedzy nieustannie uzupełnianej, odświeżanej i demokratycznie dostępnej, praktycznie z każdego miejsca na Ziemi.

Spełnione marzenia często nas rozczarowują. Okazało się, że nie jesteśmy w stanie unieść tego ogromu informacji, która zamiast jednoczyć, uogólniać i uwalniać – różnicuje, dzieli, zamyka w bańkach, tworzy wielość opowieści nieprzystających do siebie albo wręcz wrogich sobie, antagonizujących.

Na dodatek Internet, poddany zupełnie bez refleksji procesom rynkowym i oddany graczom-monopolistom, steruje gigantycznymi ilościami danych, które wykorzystywane są całkiem nie „pansoficznie", ku szerokiemu dostępowi do wiedzy, ale przeciwnie, służąc przede wszystkim programowaniu zachowań użytkowników, czego dowiedzieliśmy się po aferze Cambridge Analytica[3].

Zamiast usłyszeć harmonię świata, usłyszeliśmy kakofonię dźwięków, szum nie do zniesienia, w którym rozpaczliwie próbujemy dosłuchać się jakiejś najcichszej melodii, najsłabszego chociaż rytmu. Parafraza szek-

[2] Czeski pedagog i duchowny ewangelicki, jeden z twórców nowożytnej pedagogiki. Urodził się w 1592 r. w Nivnice na Morawach, zmarł w 1670 r. w Amsterdamie. Przez kilkanaście lat mieszkał i pracował w Lesznie.

[3] Cambridge Analytica – firma powstała w 2013 r. jako amerykański odłam brytyjskiej korporacji SCL Group. Firma zajmowała się zbieraniem i analizą danych, specjalizując się w szczególności w doradztwie politycznym i strategicznej komunikacja w procesie wyborczym. Cambridge Analytica wykorzystała informacje na temat ponad 87 milionów użytkowników Facebooka, rozpoznając ich preferencje polityczne na potrzeby kreowania kampanii przedwyborczych i przedreferendalnych.

spirowskiego cytatu jak nigdy pasuje dzisiaj do tej kakofonicznej rzeczywistości: Internet to coraz częściej opowieść idioty pełna wściekłości i wrzasku.

Także badania politologów przeczą niestety intuicjom Jana Amosa Komeńskiego, opartym na przekonaniu, że im więcej powszechnie dostępnej wiedzy o świecie, tym politycy bardziej posługują się rozsądkiem i podejmują rozważne decyzje. Wygląda na to, że wcale nie jest to taka prosta sprawa. Wiedza może przytłaczać, a jej skomplikowanie i niejednoznaczność powoduje powstawanie różnego rodzaju mechanizmów obronnych – od zaprzeczenia i wyparcia, aż po ucieczkę w proste zasady myślenia upraszczającego, ideologicznego, partyjnego.

Kategoria fake newsów i fake upów stawia nowe pytania o to, czym jest fikcja. Czytelnicy, którzy wiele razy dali się oszukać, zdezinformować czy wyprowadzić w pole, nabierają powoli specyficznej nerwicowej idiosynkrazji. Reakcją na takie zmęczenie fikcją może być ogromny sukces literatury non-fiction, która w tym wielkim chaosie informacyjnym krzyczy ponad naszymi głowami: „Opowiadam wam prawdę, tylko prawdę". „Moja opowieść oparta jest na faktach!".

Fikcja straciła zaufanie czytelników, odkąd kłamstwo stało się niebezpieczną bronią masowego rażenia, nawet jeśli wciąż pozostaje prymitywnym narzędziem. Nader często spotykam się z tym pełnym niedowierzania pytaniem: „Czy to prawda, co pani napisała?" Za każdym razem mam wtedy wrażenie, że wieszczy ono koniec literatury.

To niewinne z punktu widzenia czytelnika pytanie, dla pisarskich uszu brzmi naprawdę apokaliptycznie. Cóż mam odpowiedzieć? Jak wytłumaczyć ontologiczny status Hansa Castorpa, Anny Kareniny czy Misia Puchatka?

Uważam tego typu czytelniczą ciekawość za cywilizacyjny regres. To upośledzenie umiejętności wielowymiarowego (konkretnego, historycznego, ale i symbolicznego, i mitycznego) uczestniczenia w łańcuchu wydarzeń zwanym naszym życiem. Życie tworzą wydarzenia, lecz dopiero wtedy, gdy potrafimy je zinterpretować, próbować zrozumieć i nadać im sens, zamieniają się one w doświadczenie. Wydarzenia są faktami, ale doświadczenie jest czymś niewyrażalnie innym. To ono, nie zaś wydarzenie, jest materią naszego życia. Doświadczenie jest faktem poddanym interpretacji i umieszczonym w pa-

mięci. Odwołuje się także do pewnej podstawy, jaką mamy w umyśle, do głębokiej struktury znaczeń, na której potrafimy rozpiąć nasze własne życie i przyjrzeć mu się dokładnie. Wierzę, że rolę takiej struktury pełni mit. Mit jak wiadomo nigdy się nie wydarzył, ale dzieje się zawsze. Dziś działa już nie tylko poprzez przygody antycznych herosów, ale przenika do wszechobecnych i jak najbardziej popularnych opowieści współczesnego kina, gier, literatury. Życie mieszkańców Olimpu przeniosło się do Dynastii[4], a heroiczne czyny bohaterów obsługuje Lara Croft[5].

W tym gorącym podziale na prawdę i fałsz opowieść o naszym doświadczeniu, jaką tworzy literatura, ma swój własny wymiar. Nigdy specjalnie nie entuzjazmowałam się prostym rozgraniczeniem na fiction i non-fiction, chyba że uznamy je tylko za deklaratywne i uznaniowe. W morzu wielu definicji fikcji najbardziej podoba mi się ta, która jest jednocześnie najstarsza i pochodzi od Arystotelesa. Fikcja jest zawsze jakimś rodzajem prawdy.

Do przekonania trafia mi też rozróżnienie relacji wobec fabuły, której dokonał pisarz i eseista Edward Morgan Forster. Pisał on, że kiedy mówimy „Umarł mąż, a potem umarła żona" – to jest to relacja. Kiedy zaś mówimy „Umarł mąż, a potem ze smutku umarła żona" – to mamy fikcję. Każde fabularyzowanie jest przejściem od pytania – „Co było potem?" do próby jego zrozumienia opartym na naszym ludzkim doświadczeniu: „Dlaczego tak się stało?"

Literatura zaczyna się od owego „Dlaczego?", nawet jeśli mielibyśmy na to pytanie odpowiadać bez przerwy zwyczajnym: „Nie wiem".

Literatura stawia więc pytania, na które nie da się odpowiedzieć przy pomocy Wikipedii, wykracza bowiem poza same fakty i wydarzenia, odwołując się bezpośrednio do naszego ich doświadczania.

Możliwe jest jednak, że powieść i literatura w ogóle stają się na naszych oczach czymś zgoła marginalnym wobec innych sposobów narracji. Że waga obrazu i nowych form bezpośredniego przekazywania doświadczenia – kina,

[4] Amerykański serial, liczący 220 docinków, uważany za sztandarowe dzieło amerykańskiej telewizji l. 80. XX wieku. Serial opowiadał o losach rodziny Carringtonów – potentatów naftowych z Denver w Teksasie.

[5] Fikcyjna postać, będącą główną bohaterką serii gier komputerowych *Tomb Raider*. Jest również bohaterką filmu przygodowego powstałego na kanwie fabuły gier pod tym samym tytułem *Tomb Raider* (2001).

fotografii, *virtual reality*[6] i *augmented reality*[7] – stanie się poważną alternatywą dla tradycyjnego czytania. Czytanie jest dość skomplikowanym psychologicznym procesem percepcji. Upraszczając: Najpierw najbardziej nieuchwytna treść jest konceptualizowana i werbalizowana, zamieniana w znaki i symbole, a potem następuje jej „odkodowanie" na powrót z języka na doświadczenie. Wymaga to pewnej kompetencji intelektualnej. A przede wszystkim wymaga uwagi i skupienia, umiejętności coraz rzadszych w dzisiejszym skrajnie rozpraszającym świecie.

Ludzkość przeszła długą drogę w sposobach przekazywania i współdzielenia własnego doświadczenia, od oralności, zdanej na żywe słowo i ludzką pamięć, po rewolucję Gutenberga, kiedy opowieść została powszechnie zapośredniczona przez pismo i w ten sposób utrwalona i skodyfikowana oraz możliwa do powielania bez zmian. Największym osiągnięciem tej zmiany był moment, w którym myślenie jako takie utożsamiliśmy z pismem, czyli konkretnym sposobem używania idei, kategorii czy symboli. Dziś – to jasne – stoimy w obliczu podobnie znamiennej rewolucji, kiedy doświadczenie może być przekazywane bezpośrednio, bez pomocy słowa drukowanego.

Nie ma już potrzeby prowadzić dziennika podróży, kiedy można fotografować i wysyłać te fotografie za pomocą portali społecznościowych w świat, zaraz i każdemu. Nie ma potrzeby pisać listu, skoro łatwiej jest zadzwonić. Po co czytać grube powieści, skoro można zanurzyć się w serialu? Zamiast wyjść na miasto, żeby rozerwać się przyjaciółmi, lepiej zagrać w grę. Sięgnąć po autobiografię? Nie ma sensu, skoro śledzę życie celebrytów na Instagramie i wiem o nich wszystko.

To już nawet nie obraz jest dzisiaj największym przeciwnikiem tekstu, jak myśleliśmy jeszcze w XX wieku, martwiąc się wpływem kina i telewizji. To zupełnie inny wymiar doświadczania świata – oddziaływujący bezpośrednio na nasze zmysły.

3.

Nie chcę szkicować tu jakiejś całościowej wizji kryzysu opowieści o świecie. Często jednak doskwiera mi poczucie, że światu czegoś brakuje. Że do-

[6] Rzeczywistość wirtualna – obraz sztucznej rzeczywistości stworzony przy wykorzystaniu technologii informatycznej.

[7] Rzeczywistość rozszerzona lub rzeczywistość poszerzona – system łączący świat rzeczywisty z generowanym komputerowo.

świadczając go przez szyby ekranów, przez aplikacje, staje się jakiś nierealny, daleki, dwuwymiarowy, dziwnie nieokreślony, mimo że dotarcie do każdej konkretnej informacji jest zdumiewająco łatwe. Męczące „ktoś", „coś", „gdzieś", „kiedyś" może dziś być bardziej niebezpieczne niż wygłaszane z absolutną pewnością bardzo konkretne i określone idee – ziemia jest płaska, szczepionki zabijają, ocieplenie klimatyczne jest bzdurą, a demokracja w wielu krajach nie jest zagrożona. „Gdzieś" toną jacyś ludzie, próbujący przeprawić się przez morze. „Gdzieś" od „jakiegoś" czasu trwa jakaś" wojna. W natłoku informacji pojedyncze przekazy tracą kontury, rozwiewają się w naszej pamięci i stają się nierealne, znikają.

Zalew obrazów przemocy, głupoty, okrucieństwa, mowy nienawiści, rozpaczliwie równoważone są przez wszelkie „dobre wiadomości", ale nie są one w stanie ujarzmić dojmującego wrażenia, które trudno jest nawet zwerbalizować: Coś jest ze światem nie tak. To poczucie, zarezerwowane kiedyś tylko dla neurotycznych poetów, dziś staje się epidemią nieokreśloności, sączącym się zewsząd niepokojem.

Literatura jest jedną z niewielu dziedzin, które próbują nas przytrzymać przy konkrecie świata, ponieważ ze swej natury jest zawsze „psychologiczna". Skupia się bowiem na wewnętrznych racjach i motywach postaci, ujawnia ich doświadczenie w żaden inny sposób niedostępne dla drugiego człowieka lub zwyczajnie prowokuje Czytelnika do psychologicznej interpretacji ich zachowań. Tylko literatura jest w stanie pozwolić nam wejść głęboko w życie drugiej istoty, rozumieć jej racje, dzielić jej uczucia, przeżyć jej los.

Opowieść zawsze zatacza kręgi wokół sensu. Nawet jeżeli nie wyraża tego wprost, nawet kiedy programowo odżegnuje się od poszukiwania znaczenia, skupiając się na formie, na eksperymencie, kiedy dokonuje formalnej rebelii, poszukując nowych środków wyrazu. Czytając nawet najbardziej behawiorystycznie i oszczędnie napisaną opowieść, nie potrafimy powstrzymać się od pytań: „Dlaczego tak się dzieje?", „Co to znaczy?", „Jaki jest tego sens?", „Do czego to prowadzi?". Możliwe jest nawet, że nasz umysł wyewoluował ku opowieści jako procesowi nadawania sensu milionom bodźców, które nas otaczają, i nawet podczas snu wciąż bezustannie i niezmordowanie snuje swoje narracje. Opowieść jest więc porządkowaniem w czasie nieskończonej ilości informacji, ustalając ich związki z przeszłością, teraźniejszością i przyszłością, odkrywaniem ich powtarzalności i układaniem ich w kategoriach przyczyny i skutku. Biorą w tej pracy udział i rozum, i emocje.

Nic dziwnego, że jednym z najwcześniejszych odkryć dokonanych przez opowieści było fatum, które oprócz tego, że jawiło się zawsze ludziom jako przerażające i nieludzkie, wprowadzało jednak w rzeczywistość porządek i niezmienność.

4.

Szanowni Państwo,

Kobieta ze zdjęcia, moja mama, która tęskniła do mnie, choć mnie jeszcze nie było, kilka lat później czytała mi bajki.

W jednej z nich, autorstwa Hansa Christiana Andersena, wyrzucony na śmietnik imbryk skarżył się, że okrutnie został potraktowany przez ludzi – pozbyli się go, gdy tylko oberwało mu się ucho. A przecież mógłby jeszcze im służyć, gdyby ludzie nie byli tacy perfekcyjni i wymagający. Wtórowały mu inne popsute przedmioty, snując prawdziwie epickie opowieści ze swojego małego przedmiotowego życia.

Będąc dzieckiem słuchałam tej bajki z wypiekami na twarzy i ze łzami w oczach, bo wierzyłam głęboko, że przedmioty mają swoje problemy, uczucia i nawet jakieś życie społeczne, całkiem porównywalne do naszego, ludzkiego. Talerze w kredensie mogły ze sobą rozmawiać, sztućce w szufladzie stanowiły coś w rodzaju rodziny. Podobnie zwierzęta były tajemniczymi, mądrymi i samoświadomymi istotami, z którymi łączyła nas od zawsze duchowa więź i głębokie podobieństwo. Ale i rzeki, lasy, drogi także miały swój byt – były żywymi istotami, które mapują naszą przestrzeń i budują poczucie przynależności*, tajemniczy Raumgeist*. Żywy był też krajobraz, który nas otaczał, i Słońce, i Księżyc, i wszystkie ciała niebieskie. Cały widzialny i niewidzialny świat.

Kiedy zaczęłam w to wątpić? Poszukuję w swoim życiu jakiegoś momentu, w którym jak za sprawą jednego kliknięcia, wszystko stało się inne, mniej zniuansowane, prostsze. Szept świata umilkł, zastąpiły go hałasy miasta, szmer komputerów, grzmot przelatujących nad głową samolotów i męczący biały szum oceanów informacji.

Od jakiegoś momentu w swoim życiu zaczynamy widzieć świat we fragmentach, wszystko osobno, w kawałkach odległych od siebie niczym galaktyki, a rzeczywistość, w jakiej żyjemy, w tym nas upewnia: lekarze leczą nas według specjalności, podatki nie mają związku z odśnieżaniem drogi, którą

jeździmy do pracy, obiad nijak się ma do wielkich ferm hodowlanych, a nowa bluzka do obskurnych fabryk gdzieś w Azji. Wszystko jest od siebie oddzielone, żyje osobno, bez związku.

Żeby łatwiej nam było to znieść dostajemy numery, identyfikatory, karty, toporne plastikowe tożsamości, które próbują nas zredukować do użytkowania jakiejś jednej cząstki tej całości, którą przestaliśmy już dostrzegać.

Świat umiera, a my nawet tego nie zauważamy. Nie zauważamy, że świat staje się zbiorem rzeczy i wydarzeń, martwą przestrzenią, w której poruszamy się samotni i zagubieni, miotani czyimiś decyzjami, zniewoleni niezrozumiałym fatum, poczuciem bycia igraszką wielkich sił historii czy przypadku. Nasza duchowość zanika albo staje się powierzchowna i rytualna. Albo po prostu stajemy się wyznawcami prostych sił – fizycznych, społecznych, ekonomicznych, które poruszają nami jakbyśmy byli zombie. I w takim świecie rzeczywiście jesteśmy zombie. Dlatego tęsknię do tamtego świata od imbryka.

5.

Całe życie fascynują mnie wzajemne sieci powiązań i wpływów, których najczęściej nie jesteśmy świadomi, lecz odkrywamy je przypadkiem, jako zadziwiające zbiegi okoliczności, zbieżności losu, te wszystkie mosty, śruby, spawy i łączniki, które śledziłam w „Biegunach”[8]. Fascynuje mnie kojarzenie faktów, szukanie porządków. W gruncie rzeczy – jestem o tym przekonana – pisarski umysł jest umysłem syntetycznym, który z uporem zbiera wszystkie okruchy, próbując z nich na nowo skleić uniwersum całości.

Jak pisać, jak konstruować swoją opowieść, żeby umiała unieść tę wielką konstelacyjną formę świata?

Oczywiście zdaję sobie sprawę, że nie jest możliwy powrót do takiej opowieści o świecie, jaką znamy z mitów, baśni i legend, kiedy przekazywana sobie z ust do ust utrzymywała świat w istnieniu. Dziś ta opowieść musiałaby być dużo bardziej wielowymiarowa i skomplikowana. Wiemy przecież rzeczywiście o wiele więcej, znamy niesamowite powiązania rzeczy pozornie odległych.

[8] *Bieguni* – powieść Olgi Tokarczuk wydana w 2007 r. w Krakowie przez Wydawnictwo Literackie; nagrodzona Nagrodą Literacką „Nike” i Man Booker International Prize.

Przyjrzyjmy się pewnemu momentowi w historii świata.

Jest to dzień, kiedy od nabrzeża portu Palos w Hiszpanii, 3 sierpnia 1492 roku, odbija nieduża karawela o nazwie „Santa Maria". Dowodzi nią Krzysztof Kolumb. Świeci słońce, po nabrzeżu kręcą się jeszcze marynarze, a robotnicy portowi ładują na statek ostatnie skrzynie z prowiantem. Jest gorąco, ale wiejący z zachodu lekki wietrzyk ratuje żegnające rodziny przed zasłabnięciem. Mewy przechadzają się uroczyście po rampie, uważnie śledząc poczynania człowieka.

Ten moment, który teraz widzimy poprzez czas, doprowadził do śmierci 56 milionów z blisko 60 milionów rdzennych Amerykanów. Ich populacja stanowiła wtedy około 10 procent całej ludności ziemi. Europejczycy nieświadomie przywieźli ze sobą śmiertelne prezenty – choroby i bakterie, na które rodowici mieszkańcy Ameryki nie byli odporni. Do tego doszło bezpardonowe niewolenie i zabijanie. Zagłada trwała lata i zmieniła kraj. Tam, gdzie kiedyś rosła fasola i kukurydza, ziemniaki i pomidory na nawadnianych w wyrafinowany sposób polach uprawnych, wróciła dzika roślinność. Prawie sześćdziesiąt milionów hektarów uprawnej ziemi z biegiem lat zamieniło się w dżunglę.

Roślinność, regenerując się, pochłonęła ogromne ilości dwutlenku węgla, przez co osłabł efekt cieplarniany. To zaś obniżyło globalną temperaturę Ziemi.

Jest to jedna z wielu naukowych hipotez wyjaśniających nastanie małej epoki lodowej w Europie, która pod koniec XVI wieku przyniosła długotrwałe ochłodzenie klimatu.

Mała epoka lodowa odmieniła gospodarkę Europy. W ciągu następnych dekad mroźne i długie zimy, chłodne lata i intensywne opady zmniejszyły wydajność tradycyjnych form rolnictwa. W Europie Zachodniej małe rodzinne gospodarstwa produkujące żywność na własne potrzeby okazały się niewydajne. Nastąpiły fale głodu i konieczność specjalizacji produkcji. Anglia czy Holandia, najbardziej dotknięte ochłodzeniem, nie mogąc wiązać swej gospodarki z rolnictwem, zaczęły rozwijać handel i przemysł. Zagrożenie sztormami skłoniło Holendrów do osuszania polderów i przekształcania stref podmokłych i płytkich stref morskich w ląd. Przesunięcie na południe zasięgu występowania dorsza, katastrofalne dla Skandynawii, okazało się korzystne dla Anglii i Holandii – dzięki temu państwa te zaczęły wyrastać na potęgi morskie i handlowe. Znaczące ochłodzenie szczególnie dotkliwie było od-

czuwane w krajach skandynawskich. Urwała się łączność z zieloną Grenlandią i Islandią, surowe zimy zmniejszyły zbiory i zapanowały lata głodu i niedostatku. Szwecja zwróciła więc łakomy wzrok na południe wdając się w wojny z Polską (zwłaszcza że zamarzł Bałtyk, przez co łatwo było się przezeń przeprawić armii) i angażując się w wojnę trzydziestoletnią w Europie.

Wysiłki naukowców, próbujących lepiej rozumieć naszą rzeczywistość, ukazują ją jako wzajemnie spójną i gęsto powiązaną sieć wpływów. To już nie tylko słynny „efekt motyla", który jak wiemy polega na tym, że minimalne zmiany w warunkach początkowych jakiegoś procesu mogą dać w przyszłości kolosalne i nieobliczalne rezultaty, ale nieskończona ilość motyli i ich skrzydeł, ciągle w ruchu. Potężna fala życia, która wędruje poprzez czas.

Odkrycie „efektu motyla" kończy według mnie epokę niezachwianej ludzkiej wiary we własną swoją sprawczość, zdolność kontroli, a tym samym poczucie supremacji w świecie. Nie odbiera to człowiekowi jego mocy jako budowniczego, zdobywcy i wynalazcy, uzmysławia jednak, że rzeczywistość jest bardziej skomplikowana niż kiedykolwiek mogło się człowiekowi wydawać. I że jest on zaledwie małą cząstką tych procesów. Mamy coraz więcej dowodów na istnienie spektakularnych i czasem bardzo zaskakujących zależności w skali całego globu.

Jesteśmy wszyscy – my, rośliny zwierzęta, przedmioty – zanurzeni w jednej przestrzeni, którą rządzą prawa fizyczne. Ta wspólna przestrzeń ma swój kształt, a prawa fizyczne rzeźbią w niej niepoliczalną ilość form nieustannie do siebie nawiązujących. Nasz układ krwionośny przypomina systemy dorzeczy rzek, budowa liścia jest podobna do systemów ludzkiej komunikacji, ruch galaktyk – wir spływającej wody w naszych umywalkach. Rozwój społeczeństw – kolonie bakterii. Mikro i makroskala ukazuje nieskończony system podobieństw. Nasza mowa, myślenie, twórczość nie są czymś abstrakcyjnym i oderwanym od świata, ale kontynuacją na innym poziomie jego nieustannych procesów przemiany.
[...]

Źródło: Przemowa noblowska Olgi Tokarczuk, Laureatki Literackiej Nagrody Nobla 2018. Svenska Akademien, The Nobel Foundation 2019.

Nr 195[1]

Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa, wrzesień 2019 (fragmenty)

Streszczenie

Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa (PZIP) to strategiczny dokument określający działania Rady Ministrów zmierzające do rozwoju polskiej administracji publicznej przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii cyfrowych, a w efekcie usprawnienia funkcjonowania Państwa oraz stworzenia warunków ułatwiających obywatelowi komunikację z administracją publiczną i wykorzystywanie zasobów informacyjnych i udostępnianych do jego potrzeb rozwiązań. Realizacja zaktualizowanej wersji Programu przewidziana jest na lata 2019–2022.

Przeprowadzona w 2018 r. ewaluacja Programu, zmienionego w drodze uchwały nr 117/2016 Rady Ministrów z dnia 27 września 2016 r., oraz zmiany zachodzące w jego otoczeniu wskazują na konieczność aktualizacji założeń programowych w obszarze cyfryzacji, które będą odpowiedzią na aktualne problemy i wyzwania w procesie transformacji cyfrowej państwa.

PZIP jest kluczowym elementem systemu dokumentów krajowych o charakterze strategicznym, stanowiącym dokument wykonawczy do uchwały nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (M.P. poz. 260), dalej jako „SOR", oraz wszystkich dziewięciu strategii sektorowych w zakresie odnoszącym się do najważniejszych celów i priorytetów rozwojowych oraz innowacyjnych działań w obszarze związanym z cyfryzacją.

[1] Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa (PZIP) to strategiczny dokument opisujący działania rządu zmierzające do dostarczenia społeczeństwu wysokiej jakości elektronicznych usług publicznych. Realizacja programu zakłada podejmowanie działań w czterech kierunkach: 1) Świadczenie e-usług publicznych, w szczególności w zakresie: spraw administracyjnych, ochrony zdrowia, wymiaru sprawiedliwości, wspierania przedsiębiorczości oraz prowadzenia działalności gospodarczej i rolniczej, rozliczania podatków, zapewnienia bezpieczeństwa kryzysowego i powiadamiania ratunkowego; 2) Otwarty rząd i wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego; 3) Wyznaczanie standardów i tworzenie warunków dla efektywnej i bezpiecznej e-administracji; 4) Informatyzacja urzędów.

Komplementarne względem Programu są przyjęte na gruncie już obowiązujących dokumentów rządowych założenia w obszarze związanym z dostępem do Internetu szerokopasmowego, bezpieczeństwem w cyberprzestrzeni oraz otwierania danych. W przygotowaniu są również dokumenty rządowe w obszarze związanym z wdrożeniem sieci 5G, rozwoju kompetencji cyfrowych oraz sztucznej inteligencji w Polsce, które będą określały cele i działania niezbędne do przeprowadzenia dla realizacji założeń zintegrowanej informatyzacji państwa wynikających z PZIP. Program uwzględnia także uwarunkowania wynikające z przyjętych na gruncie europejskim dokumentów strategicznych.

Wprowadzenie do Programu określa ramy, będącej w toku, transformacji cyfrowej państwa, ale też pokazuje szerszą wizję państwa cyfrowego, której osiągnięcie zakłada się w dłuższej perspektywie. Z uwagi jednak na czteroletnią perspektywę realizacji Programu zidentyfikowano w nim kluczowe kierunki interwencji, w ramach których zakłada się podejmowanie priorytetowych działań. Oznacza to, że nie wszystkie inicjatywy podejmowane na poziomie rządowym znajdują odzwierciedlenie w Programie, ale tylko te, których powodzenie warunkuje cały proces transformacji cyfrowej i możliwe są do przeprowadzenia w zakładanym okresie.

Punktem wyjścia dla określonych w Programie celów i działań jest diagnoza, która z jednej strony wskazuje na rezultaty realizowanego dotychczasowego Programu, a z drugiej – na problemy identyfikowane w zakresie zintegrowanej informatyzacji państwa oraz uwarunkowania mające wpływ na powodzenie zakładanych efektów i pozycję Polski wśród innych krajów europejskich.

Określony dla Programu cel główny obejmuje modernizację administracji publicznej i usprawnienie funkcjonowania państwa przy wykorzystaniu technologii cyfrowych, co w efekcie ma wpłynąć na podniesienie jakości komunikacji obywateli i innych interesariuszy z administracją publiczną. Osiągnięcie celu głównego zakłada się przy uwzględnieniu trzech celów szczegółowych.

Realizację działań służących osiągnięciu celów Programu zakłada się w ramach trzech kierunków interwencji:

1) reorientacja administracji publicznej na usługi zorientowane wokół potrzeb obywatela;
2) implementacja narzędzi horyzontalnych, wspierających działania administracji publicznej;

3) rozwój kompetencji cyfrowych obywateli, pracowników administracji i specjalistów Technologii Informacyjnych i Komunikacyjnych.

Postęp w realizacji Programu, w tym stanowiącego jego integralną część Planu działań wszystkich resortów służących realizacji założeń Programu, będzie podlegał stałemu monitorowaniu w ramach systemu monitorowania ustalonego dla SOR oraz dziewięciu strategii sektorowych. Efekty Programu będą również monitorowane w oparciu o ustalone wskaźniki, które stanowią dane dostępne z aktualnie prowadzonych zarówno w Polsce, jak i na poziomie europejskim badań.

Program wskazuje także na źródła finasowania, z których mogą być pozyskiwane środki finansowe na realizację przewidzianych w nim działań, w tym zarówno krajowe środki publiczne, jak i pochodzące z programów Unii Europejskiej.

Załącznikiem nr 2 do Programu jest Plan działań wszystkich resortów służących realizacji założeń Programu, opracowany w oparciu o propozycje z każdego z obszarów pozostających w zakresie kompetencji poszczególnych członków Rady Ministrów. Plan uwzględnia przedsięwzięcia, z których każde przypisane jest do konkretnego celu szczegółowego i kierunku interwencji, z określonym terminem realizacji i planowanym źródłem finansowania.

PZIP, jako program rozwoju przyjmowany w drodze uchwały Rady Ministrów, obejmuje swoim zakresem obowiązywania wszystkich członków Rady Ministrów oraz organy im podległe lub przez nich nadzorowane. Natomiast efekty działań zarówno sektorowych, jak i horyzontalnych, które będą podejmowane w ramach realizacji Programu, będą oddziaływały na terenie całego kraju. Jednak z uwagi na ustandaryzowany charakter projektowanych do wdrożenia rozwiązań cyfrowych nie jest wymagane różnicowanie podejścia do różnych typów terytoriów, na których będą one mogły być wykorzystywane. Przyjęte kierunki interwencji nie są zdeterminowane uwarunkowaniami społecznymi, gospodarczymi czy środowiskowymi na konkretnym terytorium, a określone dla Programu cele ukierunkowane są w odniesieniu do całego kraju, bez uwzględnienia kontekstu przestrzennego.

Realizacja PZIP będzie natomiast wymagała ścisłej współpracy z samorządami, zarówno na poziomie regionalnym, jak i lokalnym, w celu zapewnienia komplementarności i efektywności wdrażanych rozwiązań. W każdym z obszarów związanych z wdrażaniem rozwiązań o charakterze horyzontal-

nym, które z założenia mają służyć rozwiązywaniu problemów systemowych, niezbędne będą uzgodnienia, aby zostały uwzględnione potrzeby podmiotów z każdego z poziomów i obszarów funkcjonowania państwa. [...]

Cele Programu

Kluczowym podmiotem działań planowanych do realizacji w ramach Programu jest obywatel, który jako końcowy odbiorca ich efektów powinien odczuć realną zmianę w sposobie funkcjonowania państwa i polepszeniu swoich relacji z państwem. W praktyce powinno to oznaczać stwarzanie przez państwo warunków ułatwiających obywatelowi komunikację z urzędami, możliwość korzystania z zasobów informacyjnych i dostępności rozwiązań dostosowanych do jego potrzeb wynikających z różnych zdarzeń życiowych, w tym:

1) kontakt z urzędem zorientowany na odbiorcę, spersonalizowany i wielokanałowy (wizyta w urzędzie, e-usługa, telefon);
2) jednolity, spójny i czytelny przekaz informacyjny niezależnie od kanału komunikacji;
3) umożliwienie obywatelowi kooperacji z państwem, zarówno w zakresie udziału w procesie konsultacji publicznych, petycji, inicjatyw ustawodawczych i innych form aktywności obywatelskiej;
4) zapewnienie łatwego dostępu do szerokiego zakresu informacji publicznej, dostępu do informacji sektora publicznego, która może być ponownie wykorzystana, jak i możliwości wykorzystania zasobów informacyjnych państwa w działalności gospodarczej i społecznej;
5) jednolite i transparentne zarządzanie procesem załatwiania sprawy od początku do końca bez względu na kanał dostępu, z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych do komunikacji i cyfryzacji całego procesu obsługi;
6) zapewnienie procedur i narzędzi umożliwiających obywatelom wyrażenie poziomu satysfakcji z jakości usług realizowanych przez państwo oraz wskazania oczekiwań dotyczących sposobu komunikacji w relacji państwo – obywatel;
7) zapewnienie w sposób systemowy każdemu obywatelowi możliwości zdobywania i podnoszenia kompetencji cyfrowych na każdym etapie życia;

8) stworzenie możliwości zwiększonego udziału obywateli, start-upów oraz MŚP w procesie pozyskiwania przez państwo innowacji technologicznych, w tym wydajniejsze włączenie ich w system zamówień publicznych. [...]

Źródło: Załącznik do uchwały nr 109/2019 Rady Ministrów z dnia 24 września 2019 r., https://mc.bip.gov.pl/fobjects/download/814293/program-zintegrowanej-informatyzacji-panstwa-na-lata-2014-2022_publ-docx.html (dostęp: 5.12.2021).

Nr 196[1]

Program wieloletni pn. Narodowa Strategia Onkologiczna na lata 2020–2030, Załącznik do uchwały nr 10 Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 r.[2] (fragmenty)

Wprowadzenie

Choroby nowotworowe stanowią jedną z najczęstszych przyczyn zgonów Polaków. Bezwzględna liczba nowotworów złośliwych w kraju stale wzrasta, czego przyczyną jest zarówno proces starzenia się społeczeństwa, jak i wzrost narażenia na czynniki związane ze stylem życia. Prognozy epidemiologiczne wskazują, że w ciągu najbliższych 10 lat liczba pacjentów onkologicznych zwiększy się o 28% (dane Krajowego Rejestru Nowotworów z 2019).

Mając na względzie obecne obciążenie oraz prognozowany wzrost zachorowań na choroby nowotworowe oraz wynikające z tego skutki w postaci dużej umieralności, poważnych konsekwencji społeczno-ekonomicznych, w tym pogorszania jakości życia chorych i ich rodzin oraz znacznych obciążeń finansowych związanych z leczeniem tych chorób dla obywateli i finansów publicznych, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił ustawę z dnia 26 kwietnia 2019 r. o Narodowej Strategii Onkologicznej (Dz.U. poz. 969), zwaną dalej „ustawą". Ustawa jako cele strategiczne wskazuje:

1) obniżenie zachorowalności na choroby nowotworowe przez edukację zdrowotną, promocję zdrowia i profilaktykę, w tym kształtowanie świadomości prozdrowotnej i propagowanie zdrowego stylu życia;
2) poprawę profilaktyki, wczesnego wykrywania, diagnostyki i leczenia chorób nowotworowych;

---

[1] Narodowa Strategia Onkologiczna zakłada wprowadzenie kompleksowych zmian w polskiej onkologii. Celem jest wzrost liczby osób przeżywających 5 lat po zakończeniu terapii onkologicznej oraz zwiększenie wykrywalności nowotworów we wczesnych stadiach. Podstawowym założeniem jest dążenie do polepszenia jakości leczenia onkologicznego oraz jakości życia pacjentów w trakcie terapii i po jej zakończeniu.

[2] Uchwała nr 10 Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 r. w sprawie przyjęcia programu wieloletniego pn. Narodowa Strategia Onkologiczna na lata 2020–2030.

3) rozwój systemu opieki zdrowotnej w obszarze onkologii przez koncentrację działań wokół chorego i jego potrzeb, ze szczególnym uwzględnieniem poprawy jakości życia chorych i ich rodzin;
4) zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości świadczeń opieki zdrowotnej w obszarze onkologii, udzielanych zgodnie z aktualną wiedzą medyczną;
5) opracowanie i wdrożenie zmian organizacyjnych, które zapewnią chorym równy dostęp do koordynowanej i kompleksowej opieki zdrowotnej w obszarze onkologii;
6) rozwój działalności szkoleniowej i edukacji oraz kształcenia kadr medycznych w obszarze onkologii;
7) rozwój badań naukowych mających na celu poprawę i wzrost efektywności oraz innowacyjności leczenia chorób nowotworowych [...].

Celem nadrzędnym NSO [Narodowej Strategii Onkologicznej] jest wzrost odsetka osób przeżywających 5 lat od zakończenia terapii onkologicznej. Nowe rozwiązania organizacyjne powinny przyczynić się do wyeliminowania negatywnych zjawisk w onkologii, takich jak fragmentacja opieki, rozproszenie świadczeń i ośrodków onkologicznych, które dotychczas wpływały na jakość leczenia onkologicznego, a co za tym idzie, na szanse pacjentów na wyjście z choroby nowotworowej. [...]

Obszary Narodowej Strategii Onkologicznej

Narodowa Strategia Onkologiczna stanowi kontynuację zapoczątkowanej reformy polskiej onkologii, koncentrując się na pięciu obszarach kluczowych dla uzyskania efektu synergii oraz poprawy wskaźników epidemiologicznych w Polsce. Realizacja zadań planowana jest na lata 2020–2030, przy czym ustawodawca usankcjonował konieczność tworzenia rocznych harmonogramów realizacji NSO. Wobec tak zdefiniowanych potrzeb Narodowa Strategia Onkologiczna proponuje prowadzenie działań w pięciu obszarach:

1. Inwestycje w kadry – poprawa sytuacji kadrowej i jakości kształcenia w dziedzinie onkologii. Działania mają na celu zwiększenie liczby lekarzy specjalistów w dziedzinie onkologii i lekarzy specjalności pokrewnych, włączenie kształcenia z zakresu profilaktyki nowotworów do programu kształcenia lekarzy i pielęgniarek. Planowana jest również organizacja kursów z profilaktyki nowotworów w trakcie kształcenia lekarzy innych specjalności oraz pielęgniarek onkologicznych.

2. Inwestycje w edukację, prewencja pierwotna i styl życia – ograniczanie zachorowalności na nowotwory przez redukcję ryzyka w zakresie profilaktyki pierwotnej nowotworów. Działania mają na celu realizację zaleceń Europejskiego Kodeksu Walki z Rakiem ze szczególnym uwzględnieniem ograniczenia palenia tytoniu, a także włączenie lekarzy, w tym lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) i medycyny pracy, w działania prewencji pierwotnej.

3. Inwestycje w pacjenta, prewencja wtórna – poprawa skuteczności profilaktyki wtórnej. Wskazane działania służą podniesieniu skuteczności badań przesiewowych w kierunku nowotworów jelita grubego, piersi, szyjki macicy, płuca. Proponowane jest włączenie do działań prewencji wtórnej lekarzy POZ i medycyny pracy.

4. Inwestycje w naukę i innowacje – zwiększenie potencjału badań naukowych i projektów innowacyjnych w Polsce w celu umożliwienia pacjentom korzystania z najskuteczniejszych rozwiązań diagnostyczno-terapeutycznych. Celem wskazanych działań jest zwiększenie udziału pacjentów onkologicznych w badaniach klinicznych, rozwój badań klinicznych niekomercyjnych w dziedzinie onkologii oraz poszerzenie analizy danych w rejestrach medycznych.

5. Inwestycje w system opieki onkologicznej – poprawa organizacji systemu opieki onkologicznej przez zapewnienie pacjentom dostępu do najwyższej jakości procesów diagnostyczno-terapeutycznych oraz kompleksowej opieki na całej „ścieżce pacjenta". Zaproponowane działania mają na celu wyrównanie poziomu opieki onkologicznej na poziomie regionalnym, niezależnie od miejsca zamieszkania pacjenta. W ramach obszaru proponowane jest wprowadzenie Krajowej Sieci Onkologicznej (KSO), ośrodków kompetencji w zakresie leczenia nowotworów: płuca, jelita grubego, ginekologicznych, urologicznych, wieku dziecięcego oraz rzadkich, a także wprowadzenie standardów diagnostyczno-terapeutycznych. Rozwój kompleksowej opieki onkologicznej obejmować ma rozwój opieki rehabilitacyjnej, psychologicznej, paliatywnej i hospicyjnej. Ponadto inwestycje w system opieki onkologicznej obejmują działania na rzecz poprawy jakości życia pacjentów onkologicznych w trakcie i po zakończeniu leczenia. [...].

Źródło: „Monitor Polski" 2020, poz. 189.

Nr 197[1]

Krajowy plan na rzecz energii i klimatu na lata 2021–2030. Założenia i cele oraz polityki i działania z 18.12.2019 (fragmenty)

Niniejszy dokument wraz z załącznikami został opracowany w wypełnieniu obowiązku wynikającego z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1999 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie zarządzania unią energetyczną i działaniami w dziedzinie klimatu, zmiany dyrektywy 94/22/WE, dyrektywy 98/70/WE, dyrektywy 2009/31/WE, rozporządzenia (WE) nr 663/2009, rozporządzenia (WE) nr 715/2009, dyrektywy 2009/73/WE, dyrektywy Rady 2009/119/WE, dyrektywy 2010/31/UE, dyrektywy 2012/27/UE, dyrektywy 2013/30/UE i dyrektywy Rady (UE) 2015/652 oraz uchylenia rozporządzenia (UE) nr 525/2013 i zostanie przedłożony do Komisji Europejskiej w związku z art. 3 ww. regulacji. [...]

Projekt został opracowany w oparciu o obowiązujące krajowe strategie rozwoju zatwierdzone na poziomie rządowym oraz projekty dokumentów strategicznych znajdujących się na zaawansowanym etapie przygotowania. [...]

O polityce energetycznej państwa stanowią obecnie dwa strategiczne dokumenty ramowe. Należą do nich: Polityka energetyczna Polski, która jest obecnie na etapie aktualizacji (zakończone zostały krajowe konsultacje publiczne projektu Polityki energetycznej Polski do 2040 r. w ramach strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, dalej: PEP2040) oraz Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 – z perspektywą do

[1] Krajowy plan na rzecz energii i klimatu na lata 2021–2030 (KPEiK) to strategiczne dokumenty, do których opracowania zobowiązane zostały wszystkie kraje członkowskie Unii Europejskiej. Przedstawia on wizję rozwoju sektora paliwowo-energetycznego wraz z oceną wpływu na gospodarkę, środowisko i społeczeństwo w perspektywie 2030 r. Cele zdefiniowane w KPEiK mają zapewniać osiągnięcie założeń unii energetycznej w pięciu wymiarach unii energetycznej: 1) Bezpieczeństwa energetycznego, 2) Wewnętrznego rynku energii, 3) Efektywności energetycznej, 4) Obniżenia emisyjności, 5) Badań naukowych, innowacji i konkurencyjności. Dokument został sporządzony na podstawie zatwierdzonych na poziomie rządowym krajowych strategii rozwoju.

2030 (przyjęta w 2017, dalej: Strategia Odpowiedzialnego Rozwoju, Strategia lub SOR).

Głównym celem polityki energetycznej jest bezpieczeństwo energetyczne przy zapewnieniu konkurencyjności gospodarki, efektywności energetycznej i zmniejszeniu oddziaływania sektora energii na środowisko oraz optymalnym wykorzystaniu własnych zasobów energetycznych. Projekt PEP2040 przewiduje osiem kierunków strategicznych, do których należą: (1) optymalne wykorzystanie własnych zasobów energetycznych, (2) rozbudowa infrastruktury wytwórczej i sieciowej energii elektrycznej, (3) dywersyfikacja dostaw i rozbudowa infrastruktury sieciowej gazu ziemnego, ropy naftowej oraz paliw ciekłych, (4) rozwój rynków energii, (5) wdrożenie energetyki jądrowej, (6) rozwój odnawialnych źródeł energii, (7) rozwój ciepłownictwa i kogeneracji, (8) poprawa efektywności energetycznej gospodarki.

W zakresie struktury nośników energii planuje się utrzymać znaczącą rolę węgla, jednak z uwagi na prognozowany wzrost zapotrzebowania na energię, konieczność ograniczenia emisji CO_2, jak i zasadę racjonalnego gospodarowania uwzględniającą m.in. analizę kosztów surowców, opłat za emisję CO_2 i zastosowania nowoczesnych technologii, stopniowo dochodzić będzie do spadku procentowego udziału tego paliwa w strukturze wytwarzania energii elektrycznej do ok. 56–60% w 2030 r. Ww. trend utrzymywać się będzie w kolejnym dziesięcioleciu, tj. do 2040 r. Równocześnie Polska będzie stawiać na dywersyfikację nośników energii sukcesywnie zwiększając udział OZE (którego rola w elektroenergetyce zwiększana będzie głównie za sprawą m.in. energetyki wiatrowej oraz fotowoltaiki), jak również wprowadzając do bilansu energetycznego energetykę jądrową począwszy od 2033 r. Istotne będzie także zwiększone wykorzystanie gazu ziemnego. Dostęp do zdywersyfikowanych źródeł i łatwość w pozyskaniu gazu jako towaru po akceptowalnej dla odbiorcy końcowego cenie pozwoli na jego szersze wykorzystanie w krajowej gospodarce w celach ciepłowniczych oraz produkcji energii elektrycznej. Spowoduje to ograniczenie emisyjności gospodarki i jednocześnie będzie skutecznym narzędziem walki o czyste powietrze.

Drugi z wymienionych dokumentów, tj. Strategia Odpowiedzialnego Rozwoju, ma charakter bardziej generalny. Wedle zapisów Strategii, główną misją sektora energetycznego jest zapewnienie gospodarce, instytucjom i obywatelom stabilnych i optymalnie dostosowanych do potrzeb dostaw

energii, po akceptowalnej ekonomiczne cenie. Według zapisów SOR powinno to nastąpić przy racjonalnym i efektywnym wykorzystaniu lokalnie dostępnych surowców, mających wartość energetyczną odpadów oraz odnawialnych źródeł energii z wykorzystaniem potencjału innowacji w wytwarzaniu, przesyle i dystrybucji energii. Na poziomie operacyjnym proponuje się zwiększanie udziału stabilnych odnawialnych źródeł energii, w tym klastrów, spółdzielni energetycznych itp., oraz zachowanie priorytetowej roli poprawy efektywności energetycznej gospodarki, w tym eliminowania emisji szkodzących środowisku. Ponadto istotne jest również rozwijanie technologii magazynowania energii, wprowadzanie inteligentnych sieci energetycznych, rozwój elektromobilności, wprowadzanie energooszczędnych i wysokoefektywnych technologii. Strategia obejmuje również projekty wspierające jej wykonanie, należą do nich: Rynek mocy, Regionalne centrum przesyłu i handlu gazem, Program Rozwoju Elektromobilności, Rozwój i wykorzystanie potencjału geotermalnego w Polsce, Wykorzystanie potencjału hydroenergetycznego, a także Restrukturyzacja sektora górnictwa węgla kamiennego.

Zapisy zawarte w ww. dokumentach krajowych są zbieżne z pryncypiami polityki energetycznej formułowanymi przez Unię Europejską. Należy do nich umacnianie bezpieczeństwa energetycznego, wzrost efektywności energetycznej, budowa stabilnego i wydajnego rynku wewnętrznego, obniżanie emisyjności, wzrost generacji energii z odnawialnych źródeł, a także rozwijanie innowacyjności w sektorze energetycznym. [...]

Głównym celem ww. Polityki jest określenie działań zmierzających do poprawy bezpieczeństwa paliwowego RP. Mając na uwadze powyższe, zdefiniowano następujące cele cząstkowe:

1. Budowa i rozbudowa infrastruktury logistycznej, która zapewni dostawy węglowodorów do odbiorców w sytuacjach kryzysowych oraz pozwoli na płynne prowadzenie działalności handlowej przez spółki zajmujące się obrotem.

2. Budowa i rozbudowa infrastruktury logistycznej umożliwiającej dywersyfikację źródeł i dróg dostaw ropy naftowej do RP.

3. Zapewnienie pełnej kontroli właścicielskiej spółek ze 100% udziałem Skarbu Państwa nad najważniejszą dla bezpieczeństwa paliwowego państwa infrastrukturą przesyłową i magazynową węglowodorów.

4. Dodatkowo zarówno w odniesieniu do ropy naftowej i paliw, jak też gazu ziemnego bezpieczeństwo RP zapewnia rozwinięty system zapasów interwencyjnych funkcjonujący w oparciu o przepisy określone w ustawie o zapasach ropy naftowej, produktów naftowych i gazu ziemnego oraz zasadach postępowania w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa paliwowego państwa i zakłóceń na rynku naftowym. [...]

Źródło: https://www.gov.pl/attachment/c216508a-1805-4376-bedc-ebac09d1566e (dostęp: 30.11.2021).

Nr 198[1]

Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw[2]

Art. 1. W ustawie z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. poz. 374 i 567) wprowadza się następujące zmiany [...]

---

[1] Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. to jedna z ustaw, która weszła w skład tzw. tarczy antykryzysowej. Jej głównym celem była ochrona miejsc pracy i zapewnienie bezpieczeństwa finansowego oraz zdrowotnego obywateli i firm w czasie pierwszej fali pandemii COVID-19. Przepisy ustawy przewidywały m.in.: zwolnienie z opłacania składek ZUS na trzy miesiące (marzec–maj); świadczenie postojowe dla zleceniobiorców i samozatrudnionych; dofinansowanie wynagrodzeń pracowników – dla firm w kłopotach; pożyczka w wysokości do 5 tys. zł; uelastycznienie czasu pracy; brak kar za opóźnienia w przetargach publicznych; ułatwienia dla branży turystycznej; rozliczenie całej tegorocznej straty w przyszłym roku czy też przedłużenie legalnego pobytu i zezwoleń na pracę dla obcokrajowców.

[2] Ustawa zmieniała wiele wcześniej obowiązujących aktów prawnych: ustawę z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, ustawę z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze, ustawę z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawę z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, ustawę z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawę z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. o gwarantowanych przez Skarb Państwa ubezpieczeniach eksportowych, ustawę z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, ustawę z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów, ustawę z dnia 10 kwietnia 1997 r. – Prawo energetyczne, ustawę z dnia 8 maja 1997 r. o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, ustawę z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, ustawę z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności, ustawę z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych, ustawę z dnia 29 sierpnia 1997 r. –

Ordynacja podatkowa, ustawę z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim, ustawę z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, ustawę z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, ustawę z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, ustawę z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, ustawę z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, ustawę z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, ustawę z dnia 21 grudnia 2000 r. o dozorze technicznym, ustawę z dnia 11 maja 2001 r. – Prawo o miarach, ustawę z dnia 23 sierpnia 2001 r. o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców, ustawę z dnia 25 lipca 2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych, ustawę z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, ustawę z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne, ustawę z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii, ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi, ustawę z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym, ustawę z dnia 30 maja 2008 r. o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej, ustawę z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, ustawę z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, ustawę z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, ustawę z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3, ustawę z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach, ustawę z dnia 22 listopada 2013 r. o systemie powiadamiania ratunkowego, ustawę z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020, ustawę z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii, ustawę z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego, ustawę z dnia 6 lipca 2016 r. o podatku od sprzedaży detalicznej, ustawę z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej, ustawę z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym, ustawę z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych, ustawę z dnia 11 stycznia 2018 r. o elektromobilności i paliwach alternatywnych, ustawę z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, ustawę z dnia 20 lipca 2018 r. o przekształceniu prawa użytkowania wieczystego gruntów zabudowanych na cele mieszkaniowe w prawo własności tych gruntów, ustawę z dnia 4 października 2018 r. o pracowniczych planach kapitałowych, ustawę z dnia 9 listopada 2018 r. o finansowym wspieraniu produkcji audiowizualnej, ustawę z dnia 16 maja 2019 r. o zmianie ustawy o transporcie drogowym oraz niektórych innych ustaw, ustawę z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz ustawy o zarządzaniu kryzysowym, ustawę z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw, ustawę z dnia 19 lipca 2019 r. o systemie rekompensat dla sektorów i podsektorów energochłonnych, ustawę z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy

3) w art. 4:

a) ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. W przypadku zamknięcia żłobka, klubu dziecięcego, przedszkola, szkoły lub innej placówki, do których uczęszcza dziecko, albo niemożności sprawowania opieki przez nianię lub dziennego opiekuna z powodu COVID-19, ubezpieczonemu zwolnionemu od wykonywania pracy z powodu konieczności osobistego sprawowania opieki nad:

1) dzieckiem, o którym mowa w art. 32 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz.U. z 2019 r. poz. 645 i 1590),

2) dzieckiem legitymującym się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności do ukończenia 18 lat albo dzieckiem z orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego

– przysługuje dodatkowy zasiłek opiekuńczy przez okres nie dłuższy niż 14 dni." [...]

Art. 15g. 1. Przedsiębiorca w rozumieniu art. 4 ust. 1 lub 2 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, u którego wystąpił spadek obrotów gospodarczych w następstwie wystąpienia COVID-19, może zwrócić się z wnioskiem o przyznanie świadczeń na rzecz ochrony miejsc pracy, o wypłatę ze środków Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych świadczeń na dofinansowanie wynagrodzenia pracowników objętych przestojem ekonomicznym albo obniżonym wymiarem czasu pracy, w następstwie wystąpienia COVID-19, na zasadach określonych w ust. 7 i 10.

2. Przedsiębiorcy, o którym mowa w ust. 1, przysługują środki z Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych na opłacanie składek na ubezpieczenia społeczne pracowników należnych od pracodawcy na pod-

---

o systemie monitorowania drogowego i kolejowego przewozu towarów oraz niektórych innych ustaw, ustawę z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw, ustawę z dnia 31 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych, ustawę z dnia 9 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw oraz ustawę z dnia 20 grudnia 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw.

stawie ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 266 i 321) od przyznanych świadczeń, o których mowa w ust. 1.

3. Przedsiębiorca, o którym mowa w ust. 1, musi spełniać kryteria, o których mowa w art. 3 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 11 października 2013 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z ochroną miejsc pracy (Dz.U. z 2019 r. poz. 669), z zastrzeżeniem, że nie zalega w regulowaniu zobowiązań podatkowych, składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, Fundusz Pracy lub Fundusz Solidarnościowy do końca trzeciego kwartału 2019 r.

6. Pracownikowi objętemu przestojem ekonomicznym pracodawca wypłaca wynagrodzenie obniżone nie więcej niż o 50%, nie niższe jednak niż w wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę ustalanego na podstawie przepisów o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, z uwzględnieniem wymiaru czasu pracy.

7. Wynagrodzenie, o którym mowa w ust. 6, jest dofinansowywane ze środków Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, w wysokości 50% minimalnego wynagrodzenia za pracę ustalanego na podstawie przepisów o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, z uwzględnieniem wymiaru czasu pracy. Dofinansowanie nie przysługuje do wynagrodzeń pracowników, których wynagrodzenie uzyskane w miesiącu poprzedzającym miesiąc, w którym został złożony wniosek, o którym mowa w ust. 1, było wyższe niż 300% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia z poprzedniego kwartału ogłaszanego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego na podstawie przepisów o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, obowiązującego na dzień złożenia wniosku. [...]

Art. 15m. 1. W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii oraz w okresie 12 miesięcy po ich odwołaniu minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przeznaczać środki budżetu państwa z części, której jest dysponentem, oraz środki Funduszu Promocji Kultury, o którym mowa w art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 847 i 1495 oraz z 2020 r. poz. 284), na wsparcie finansowe osób fizycznych, osób prawnych lub jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, w przypadku gdy działalność twórcza lub artystyczna nie może być

kontynuowana w obecnej formie w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, ze względu na ograniczenia, zakazy i nakazy, o których mowa w art. 46 ust. 4 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi i może być kontynuowana w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, bez naruszania tych ograniczeń, zakazów i nakazów pod warunkiem zmiany formy upowszechniania tej działalności.

2. Wsparcie finansowe może zostać udzielone, w przypadku gdy działalność osób i jednostek, o których mowa w ust. 1, jest działalnością kulturalną objętą mecenatem państwa w przepisach wykonawczych wydanych na podstawie art. 9a ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2020 r. poz. 194) lub działalnością polegającą na produkcji audiowizualnej, i jest przyznawane na dofinansowanie wydatków na zmianę formy upowszechniania działalności twórczej i artystycznej. [...]

Źródło: Dziennik Ustaw 2020, poz. 568.

Nr 199[1]

Deklaracja Ogólnopolskiego Strajku Kobiet 2020

Na zapaść państwa Ogólnopolski Strajk Kobiet odpowiada powołaniem Rady Konsultacyjnej. Sądząc po nazwiskach, jej członkowie nie będą tylko obsługiwać skrzynek mailowych.

„Polska nie działa", „Wszystko robicie źle", „Boimy się o swoje życie" – na konferencji prasowej Ogólnopolskiego Strajku Kobiet padło wiele mocnych słów pod adresem obecnego rządu. Ale liderki OSK, Marta Lempart, Agnieszka Czerederecka i Klementyna Suchanow, nie siedziały z założonymi rękami. Na zapaść państwa odpowiedzią miało być powołanie Rady Konsultacyjnej (jak na Białorusi) bądź też Koordynacyjnej. Zgodnie z zapowiedziami skład Rady przedstawiono w niedzielę wieczorem.

Rada bardzo obywatelska

W Radzie znajdą się takie postacie jak była minister w Kancelarii Prezydenta Barbara Labuda, aktywistka kulturalna Beata Chmiel reprezentująca Obywatelski Pakt na rzecz Mediów Publicznych, weteranka opozycji demokratycznej Danuta Kuroń, Jacek Wiśniewski z KOD Mazowsze, Robert „Arizona" Hojda, założyciel Kongresu Obywatelskich Ruchów Demokratycznych, Mirka Makuchowska z Kampanii Przeciw Homofobii, Bożena Przyłuska, inicjatorka Projektu Świeckie Państwo, radna m. st. Warszawy Dorota Łoboda, prof. Monika Płatek, były minister cyfryzacji Michał Boni, Katarzyna Bierzanowska (blog Pełnoprawna.pl), założyciel Związkowej Alternatywy Piotr

[1] Tekst prezentuje najważniejsze założenia Ogólnopolskiego Strajku Kobiet. Ogólnopolski Strajk Kobiet jest oddolnym, niezależnym ruchem społecznym, który narodził się w 2016 r. na fali ostrego sprzeciwu wobec projektu antyaborcyjnego. Najważniejszymi akcjami społecznymi ruchu były: Czarny Poniedziałek 3 października 2016 r., a potem seria „czarnych protestów" w ponad 200 miastach w Polsce i za granicą. Do historii przeszedł też Czarny Piątek 23 marca 2018 r. oraz akcja pod hasłem #ToJestWojna w odpowiedzi na ogłoszenie 22 października 2020 r. całkowitego zakazu aborcji w Polsce. Wydarzenie to zapoczątkowało największy masowy protest od 1989 r. 30 października 2020 r. w samej tylko Warszawie demonstrowało ponad 100 tysięcy ludzi.

Szumlewicz i jego koleżanka zajmująca się prawami pracowniczymi młodych Nadia Oleszczuk, przedstawiciel Studenckiego Komitetu Antyfaszystowskiego Sebastian Słowiński, Paweł Kasprzak z Obywateli RP, Kinga Łozińska i Dominika Lasota, aktywistka Młodzieżowego Strajku Klimatycznego.

Co do zasady Rada ma mieć charakter raczej koordynacyjny: jej zadaniem jest „zbieranie i porządkowanie postulatów zgłaszanych przez protestujących" w ramach trzynastu grup tematycznych:

1. Aborcja na żądanie i pełnia praw kobiet (w tym walka z przemocą domową i niealimentacją)[2].
2. LGBT to ludzie[3].
3. Świeckie państwo[4].
4. Służba publiczna, nie partyjna.
5. Prawdziwe instytucje, prawdziwi rzecznicy (RPO, RPD).
6. Poprawa kondycji publicznej ochrony zdrowia.
7. Edukacja na miarę współczesności.
8. No pasaràn (stop faszyzmowi).
9. „Odśmieciowienie" rynku pracy.
10. Klimat.
11. Reanimacja psychiatrii.
12. Prawdziwe wsparcie osób z niepełnosprawnościami[5].
13. Stop propagandzie w mediach publicznych.

Źródło: *13 postulatów Strajku Kobiet. O co walczą?*, „Polityka", 1 listopada 2020, https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1977308,1,13-postulatow-strajku-kobiet-o-co-walcza.read (dostęp: 20.02.2022).

[2] Legalna, darmowa, bezpieczna aborcja to jeden z głównych postulatów uczestniczek i uczestników protestów, które w Polsce trwają od jesieni 2016 r.

[3] Prawa osób LGBTQ+. Ogólnopolski Strajk Kobiet żąda wszystkich wolności obywatelskich, w tym prawa do małżeństw i zakładania rodzin oraz pełnego dostępu do nowoczesnej opieki zdrowotnej, dla osób LGBT+. Żądamy rzetelnej edukacji antydyskryminacyjnej i standardów życia publicznego uwzględniających obecność i potrzeby LGBT+. Ogólnopolski Strajk Kobiet protestuje przeciw niekonstytucyjnym homofobicznym uchwałom podejmowanym przez samorządy.

[4] Ogólnopolski Strajk Kobiet żąda rozdziału kościoła od państwa.

[5] Ogólnopolski Strajk Kobiet żąda zabezpieczenia potrzeb osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin.

Nr 200[1]

Narodowy Program Szczepień przeciw COVID-19, Grudzień 2020 (fragmenty)

Wprowadzenie

Celem strategicznym jest osiągnięcie poziomu zaszczepienia społeczeństwa umożliwiającego zapanowanie nad pandemią COVID-19 do końca 2021 roku, przy jednoczesnym zachowaniu najwyższych standardów bezpieczeństwa.

Masowy program szczepień jest jednym z największych wyzwań planistycznych, organizacyjnych i logistycznych od kilku dekad w zakresie zdrowia Polaków. W ramach prac zostały przygotowane modele prognostyczne, które obejmują m.in.: harmonogram dostaw szczepionek, liczebność grup podlegających szczepieniom w poszczególnych etapach, punkty szczepień, projekcje dostaw szczepionek. Efektem analiz jest także ustalenie czterech rodzajów podstawowych punktów szczepień: stacjonarnie w placówkach POZ, stacjonarnie w innych placówkach medycznych, przez mobilne zespoły szczepiące, w centrach szczepiennych szpitali rezerwowych.

Sam proces szczepienia będzie prosty i bezpieczny dla obywateli. Skala operacji szczepień oraz wiążące się z nią obawy części społeczeństwa i nadzieje na umożliwienie powrotu do życia „sprzed pandemii" sprawiają, że skuteczne działania informacyjne i edukacyjne to jeden z kluczowych czynników decydujących o powodzeniu całego procesu. Będą w niego zaangażowani epidemiolodzy, przedstawiciele świata nauki, autorytety w zakresie edukacji zdrowotnej. Zgodnie z rekomendacjami ekspertów ustalono priorytetowe grupy społeczne na potrzeby szczepień. W pierwszej kolejności moż-

[1] Narodowy Program Szczepień przeciwko COVID-19 był bezprecedensową akcją w najnowszej historii Polski. Państwo i jego instytucje musiały w krótkim czasie stworzyć cały system organizacyjny, by zaszczepić jak największą liczbę obywateli. Dodatkowo działania te trwały w trakcie pandemii. Jednym z ważnych zadań było ustalenie grup priorytetowych, które w pierwszej kolejności miały być włączone do programu. W Polsce przyjęto założenia podobne do wskazań Komisji Europejskiej z 2020 r. Harmonogram szczepień podzielono na etapy. NPS oficjalnie rozpoczął się 27.12.2020 r. Do listopada 2022 r. zaszczepiono ok. 60% obywateli.

liwość zaszczepienia przeciw COVID-19 będą miały służby medyczne, pensjonariusze Domów Pomocy Społecznej i pacjenci Zakładów Opiekuńczo-Leczniczych; osoby powyżej 60. roku życia; służby mundurowe, które wspomagają walkę z COVID-19 oraz zapewniają bezpieczeństwo państwa. Potem taką możliwość uzyskają kolejne grupy. Strategia służy zaplanowaniu działań, które mają zagwarantować przeprowadzenie bezpiecznych i skutecznych szczepień wśród obywateli Polski. Obejmuje nie tylko zakup odpowiedniej liczby szczepionek, ich dystrybucję, ale także monitoring przebiegu i efektywności szczepienia oraz bezpieczeństwo Polaków.

Zjawisko zakażeń spowodowanych wirusem SARS-COV-2 oraz skuteczność i bezpieczeństwo szczepionek przeciw niemu są coraz lepiej poznane, ale ta wiedza wciąż ewoluuje. Dlatego przyjęta strategia będzie podlegać modyfikacjom służącym zwiększeniu jej efektywności dostosowanej do potrzeb i oczekiwań obywateli. Strategia została poddana szerokim konsultacjom, aby uzyskać jak największą akceptację społeczną. W porozumieniu z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego (a także m.in. Państwową Strażą Pożarną i Wojskiem Polskim) będzie opracowany system, który będzie służył pomocy w dowozie osób potrzebujących do punktu szczepień. Przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego zadeklarowali wsparcie w promocji programu szczepień. Dokumenty i działania operacyjne obejmujące kwestie szczegółowe (w tym harmonogram szczepień) będą odrębnymi załącznikami oraz zostaną opracowane w duchu dialogu. Program szczepień będzie skuteczny, jeśli będzie powszechny i kiedy zaangażuje się w jego realizację całe społeczeństwo. [...]

Szczepionki będą finansowane z budżetu państwa – szacowany koszt zakupu wynosi ok. 2,4 mld zł.

Źródło: https://www.gov.pl/web/szczepimysie/narodowy-program-szczepien- przeciw-covid-19 (dostęp: 20.02.2022)